This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

Belg. 213 t

~~Schöttl~~

Publications

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

Historique et Archéologique

DANS

LE DUCHÉ DE LIMBOURG.

TOME XV.

Vis unita major.

1878.

RUREMONDE,
TYPOGRAPHIE DE J. J. ROMEN ET FILS.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

Digitized by Google

De Wederdoopers te Maastricht

TIJDENS DE REGEERING VAN

KEIZER KAREL V.

VOORWOORD.

De stukken, die wij ter samenstelling dezer bijdrage tot de geschiedenis der Wederdoopers hier te lande gebruikt hebben, zijn genomen uit het archief der stad Maastricht. Het verslag der terechtstelling van Heer Hendrik van Hilversum en van zestien zijner volgelingen, alsmede de overige bescheiden van uitgebreiden inhoud bevinden zich in de Missieveboeken dier stad; de overige bijzonderheden zijn ontleend aan de Raadsverdragen. Daaruit hebben wij alles, wat met ons onderwerp in betrekking staat, nauwkeurig afgeschreven.

De raadsverdragen of stadsnotulen zijn lijvige in foliobanden, waarin de loopende bezigheden der stadsregeering, om het even, of zij van civielen of van rechterlijken aard zijn, zorgvuldig staan opgeteekend. Zij bevatten onder anderen in zake van crimineele justitie: het eerste onderzoek der beschuldigden en het verlof om de beschuldigden aan de schepenbank over te leveren, voorts alles wat betrekking heeft op hunne gevangenis en bestraffing, in zoover de stad daarmede gemoeid was.

De missieveboeken houden briefwisselingen in met de landsregeering te Luik en Brussel, met vreemde Staten en

Digitized by Google

steden. Deze boeken hebben wij van het jaar 1521 tot 1546 nauwkeurig onderzocht. Ook de raadsverdragen, die in de volgende deelen tot in het jaar 1566 vervat zijn, hebben wij geraadpleegd, wel is waar niet in het origineel, maar in de analysen, die onze vriend de Heer Herman Eversen, archivaris der stad, daarvan gemaakt heeft. Daarin hebben wij ons kunnen overtuigen, dat de vorderingen der hervorming te Maastricht van 1536 tot 1566 onbeduidend zijn geweest. De registers en stukken der schepenbanken van Maastricht kennen wij niet, en weten ook niet of zij nog bestaan. Het oud archief onzer vroegere rechtbanken en leenhoven, schijnt een heiligdom te wezen, hetwelk door 's lands regeering voor den gewonen sterveling niet toegankelijk is gesteld.

Tot hieraan was over de aanwezigheid van Wederdoopers te Maastricht weinig of niets bekend. Wat Pélerin in zijne *Essais historiques* er van verhaalt is onbeduidend en onjuist. Uit onze bescheiden zal blijken, dat deze sekte te Maastricht, in 1534, een krachtig geordende gemeente vormde, die met de woelige Herdoopers te Amsterdam, Munster en Antwerpen betrekkingen onderhield. De Maastrichter sectarissen stonden op het punt om gewapenderhand naar Munster te trekken ten einde Jan van Leiden, hunnen koning, te ondersteunen, toen zij eensklaps in aanraking kwamen met de justitie. Hunne gemeente werd totaal vernietigd; een aantal leden werd verbrand of onthalsd; zij die aan de justitie ontsnapten vluchtten meerendeels naar Antwerpen.

JOS. HABETS.

BERGH-TERBLIJT, Augustus 1877.

Digitized by Google

De Wederdoopers te Maastricht.

INLEIDING.

Maastricht was van oudsher een tweeheerige stad. Zij behoorde ten deele aan den hertog van Brabant en ten deele aan den bisschop van Luik. Beide souvereinen hadden er hunne onderdanen en hunne rechtsspraak; dáár Maastricht tevens leenroerig was van het duitsche Rijk, golden er, behalve het gewoonterecht, ook de wetten en plakaten van het Rijk.

Keizer Karel V, die tevens hertog van Brabant was, verbrak wel is waar, door een gouden bul van 1 Juli 1530, dezen leenband en vereenigde Maastricht, als vrije stad, met het hertogdom Brabant; doch dit belette niet, dat vele rijkswetten daar ook later nog in voege bleven. Zoo vinden wij dat de bekende *Carolina* des jaars 1532, die in het prinsdom Luik werd nageleefd, ook te Maastricht kracht van wet had gekregen (1) en in zake van crimineele justitie geheel de XVI eeuw door, in verband met de locale rechtsdocumenten en de plakaten der twee souvereinen, is gevolgd geworden.

Beide souvereinen werden te Maastricht vertegenwoordigd door hun respectieve scholtissen of hoogschouten. Deze magistraten waren voorzitters der crimineele rechtbanken en bekleedden tegelijkertijd het ambt van officier van justitie. Zij hadden ook zitting in den indivisen Raad, zoodat zij mede deel maakten van de administratie der stad. De

(1) CRAHAY, *Coutumes de la ville de Maestricht.* Introduction p. XII.

Digitized by Google

scholtissen mochten tegenwoordig zijn bij alle gerechtelijke vergaderingen, doch namen geen deel, noch aan de beraadslagingen noch aan het vonnis, waarvan echter de uitvoering aan hunne zorgen was toevertrouwd. Elke schout had twee roêdragers of huissiers tot zijne beschikking.

Het crimineele gerecht werd te Maastricht vertegenwoordigd door twee schepenbanken, ééne brabantsche en ééne luiksche; elke bank was samengesteld uit zeven schepenen, die oordeelden over de overtredingen hunner respectieve onderdanen. Vreemdelingen werden gedagvaard voor beide gerechten gezamelijk vergaderd. Boven deze schepengerechten stonden de twee souvereinen; deze hadden zich de rechtspraak over de *crimina læsæ majestatis divinæ et humanæ*, zooals ketterij, oproer, rebellie, wederspannigheid enz. voorbehouden. Naast deze rechtbanken stond de lage justitie van »den eersamen raed" der stad, die over civiele zaken en correctioneele gevallen van minder belang oordeelde. Deze was uit twee burgemeesters, acht gezworenen en twee griffiers samengesteld. Dit tribunaal droeg den naam van *indivise gerecht*, omdat het over alle burgers der stad zonder onderscheid van nationaliteit oordeel sprak. Nogtans had de »eersame raed", krachtens de oude stadsgebruiken ook in een aantal gevallen zijn aandeel in de crimineele justitie. Zoo zullen wij uit de stukken, die volgen zien, dat de burgemeesters en gezworenen de beklaagde burgers deden vastgrijpen en in de gevangenis werpen, en dat de vergaderde raad, na ingesteld onderzoek, oordeelde of de beklaagde al of niet zou overgeleverd worden aan de crimineele justitie (1). Te Luik werd door de ste-

(1) Dans la charte de 1372, dans le statut de 1380, enfin dans les chartes et priviléges de 1409, 1413 et de 1428, qui tous cependant respectent avec un soin scrupuleux les prérogatives de la haute justice, nous voyons presqu'à chaque page le tribunal entier des jurés ou tout au moins plusieurs

Digitized by Google

delijke regeering bij gelegenheid der kettervervolgingen die aldaar in 1532 plaats hadden, eene dergellijke verordening ingevoerd, en in weerwil van den tegenstand des bisschops, krachtig doorgezet (1).

Ten gevolge van voormelde inlijving der stad bij Brabant, werd ook het hooger beroep op de vonnissen naar den raad van Brabant te Mechelen verwezen. Daardoor achtten de bisschop van Luik zich in de rechten zijner mede-souvereineteit verkort en de burgerij in hare oude privilegiën bedreigd. Het verzet, dat tegen deze gouden bul ontstond, eindigde eerst in 1537, nadat de keizer bij open brieven verklaard had, dat gezegde bul in geenen deele inbreuk op de oude vrijheden der stad zou maken. Ofschoon nu te Maastricht, gelijk overal, geen hooger beroep mogelijk was in zaken van crimineele rechtspleging, zoo ontstond er toch ten gevolge dezer bul bij de tribunalen der stad een gespannen toestand, waarvan de invloed duidelijk gevoeld werd op den gang der processen betrekkelijk ketterij en andere overtredingen van dien aard. Men wist niet meer hoe en volgens welke regels er geoordeeld moest worden. Incidenten van anderen aard, die wij later zullen melden, maakten de verwarring nog grooter.

Des niettegenstaande werden de Wederdoopers voor de Maastrichtsche rechtbanken ijverig vervolgd en streng gestraft. Zulks had voornamelijk plaats sedert het jaar 1533, toen de regeering inzag met welke lieden zij te doen had. Trouwens het was overal zoo. De vorsten, zoowel protestanten als katholieken, vervolgden deze sekte met bloedige

---

de ses membres participer à l'instruction et même, jusqu'à un certain point, au jugement des affaires criminelles dévolues à la haute justice". CRAHAY, *Coutumes de Maestricht*, p. LXXXVI. Men vindt een uitgebreide ordinantie op het lage gericht in de raadsverdragen van den 3 October 1541.

(1) DEWEZ, *Hist. du pays de Liége*, II p. 138.

Digitized by Google

plakaten; de rechters streken hunne vonnissen zonder barmhartigheid. Lutheranen en Sacramentisten vonden nog al eens genade, de Wederdoopers nooit.

Wat gaf aanleiding tot die algemeene gestrengheid?

Op het einde des jaars 1521, toen Luther nog op den Wartburg verblijf hield, was er te Zwikau in Saksen een nieuw leeraar opgestaan, die steunende op Luthers grondregel: van niets aan te nemen wat niet duidelijk in de H. Schrift vermeld staat, den kinderdoop wilde afgeschaft zien. Deze man was Nikolaas Storch, een wever van beroep. Als een profeet, door twaalf apostelen en twee-en-zeventig discipelen omstuwd, verscheen hij te Wittenberg om daar aan de opkomende Luthersche leer de zegepraal te betwisten. Daar bood Melanchton hem een geduchten tegenstand, doch scheen tegen den nieuwen profeet niet opgewassen, vooral toen ook de welbespraakte Karlstadt zich bij de beweging aansloot, en ten einde de gunst van het gepeupel te winnen, volijverig aan het beeldstormen ging. Luther kwam zijnen vrienden te hulp en was den 7 Maart 1522 weder te Wittenberg. Karlstad door de regeering verbannen, moest de wijk nemen naar Straatsburg en later naar Bazel.

Nog woester was kort daarna het optreden van Thomas Muntzer, die ook eens als leerling aan Luthers voeten had gezeten, maar zijn leermeester voorbijstrevend, gemeenschap van goederen prêekte. Niet ten onrechte heeft men de Wederdoopers wel eens de socialisten der XVI^de^ eeuw genoemd. Men zou ze onder menig opzicht nog kunnen vergelijken met de Mormonen van Noord-Amerika. Thomas Muntzer herdoopte allen, die tot zijne secte overgingen, van daar hun naam van Anabaptisten, Wederdoopers of Herdoopers. Hunne leer komt in hoofdzaak hierop neêr: dat een iegelijk moet gedoopt worden wanneer hij tot de

Digitized by Google

jaren van verstand gekomen is; dat de christelijke vrijheid niet toelaat aan de overheid eenige schattingen, tienden of tollen te heffen; dat God voornemens is een nieuw rijk te stichten, waarin de gerechtigheid uitsluitend zal regeeren; dat dit nieuwe Sion zich in iederen mensch individueel zal openbaren. Zij verwierpen het gezag der geestelijken en verkondigden, dat alle vorsten en volkeren, die niet wilden herdoopt worden, als goddeloozen en weêrspannigen moesten beschouwd worden.

Deze grondstellingen leidden regelrecht tot opstand. Duizende boeren en handwerkslieden stroomden onder het vaandel, dat Muntzer in de hoogte hield, te samen. Geheel Zuid-Duitschland werd het tooneel van een verwoeden burgeroorlog tusschen de machtigen der aarde en de mindere klas, die zich onderdrukt waande en door ellendige dweepers werd aangevuurd. Philips van Hessen versloeg (1526) de Wederdoopers bij Frankenhausen; verstrooide hun ordeloos leger, richtte een vreeselijk bloedbad onder hen aan en liet verder het werk aan de beulen over.

Van de duitsche hoofden dier sekte richtte Melchior Hoffman het eerst zijnen leerstoel in Nederland op. Hij waande zich de rechte Elias door God verkoren om de wereld van de zonden te reinigen. Hij vertoefde in 1531 te Embden en gaf zich uit voor bisschop zijner kudde. Toen hij naar Straatsburg vertrok, werd hij te Embden als bisschop opgevolgd door zekeren Jan Tripmaker, die zijnen werkkring ook over Amsterdam en Haarlem uitbreidde en te 's Gravenhage aan zijn einde kwam. Hem volgde als derde Henoch, Jan Mathijssen, een bakker van Haarlem, die zich te Amsterdam vestigde en ter verkondiging van het nieuwe Evangelie, twaalf apostelen aanstelde. Onder dezen bevond zich de befaamde Jan Beukelszoon, van

Digitized by Google

Leiden, die naderhand koning is geworden van het Munstersche Sion (1).

Te Munster voornamelijk was de burgerij in gisting gebracht geworden door de apostelen Bernard Rothmann, Hendrik Roll en Gerard Knipperdollink, die gedreven door den geest des doops, als razenden door de stad liepen, roepende: »Doet boete en laat u doopen; want indien gij dat niet doet, zal de toorn Gods u overvallen". Hunne aanhangers maakten zich in Februari 1534 meester van de stad, die door Jan van Leiden in een nieuw Jerusalem werd herschapen. Hij liet zich tot koning van geheel het aardrijk uitroepen, met de zending om over alle keizers, koningen en vorsten te heerschen en den zetel in te nemen van den koninklijken profeet David. Hij smukte zich op met een gouden ketting, waaraan een wereldbol hing en zette zich een dubbele kroon van goud op het hoofd. Knipperdollingk werd zijn onder-koning en Rothman zijn vorstelijke redenaar. Ook werden twaalf hertogen benoemd en zeven-en-twintig apostelen gekozen, om overal het nieuwe godsrijk te verkondigen.

Of die Munstersche wereldheerschappij ook ernstig gemeend was blijkt uit het feit, dat overal in Holland, België en Duitschland predikanten werden rond gezonden, om de broeders tot deelneming aan den heiligen krijg uit te noodigen. Duizende Anabaptisten stroomden naar Munster, dat door de goede burgerij was verlaten en door de overmoedige sectarissen deerlijk gehavend werd. Zij roofden de bezittingen, plunderden de kerken, onteerden de vrouwen, vermoorden de mannen, die zich bij hunne bent niet wilden aansluiten; kortom zij gedroegen zich als echte vandalen. De veelwijverij werd bij hen tot een beginsel verheven

(1) *Successio anabaptistica, dat is Babel der Wederdoopers*, p. 50 et seqq.

Digitized by Google

en de koning van Sion nam niet minder dan zestien vrouwen, onder welke er eene den titel van opperste koningin droeg (1).

De profeet deed ook onderscheidene pogingen om zich meester te maken van Amsterdam en Leiden, doch de gewapende aanval zijner benden werd steeds afgeslagen. Deze weerstand belette evenwel niet, dat de dwaalleer der secte gelijk een smettende ziekte zich al verder en verder uitbreidde en veler hoofden op hol bracht. Te Amsterdam wierpen, tijdens een kouden winternacht (Februari 1535), zeven mannen en vijf vrouwen, door den geest der wederdooping vervoerd, hunne kleederen af en liepen naakt en ijlhoofdig door de straten onder het uitgalmen van: Wee! Wee! de wrake Gods, de wrake Gods! Toen men hen eindelijk had gevat, weigerden zij elke kleeding aan te trekken, zeggende: dat zij de naakte waarheid waren. Een paar dagen later werden deze dweepers, die een verblijf in een krankzinnigengesticht verdienden, met den dood gestraft.

Dit beknopt verslag leert ons den aard der opkomende sekte genoegzaam kennen. Hare strekking geeft ons de reden aan waarom elke regeering, die haar eigen ondergang en de volslagen omverwerping der bestaande maatschappij wilde verhoeden, de Wederdoopers onder-

(1) De stad Munster werd den 25 Juni 1535 door de troepen van den bisschop veroverd. Bij deze gelegenheid of iets later kwam aan zijn einde zekere Melchior van Nijtsem, een verloopen heretiek uit den omtrek van Maastricht. Hij bezat te Stevoort bij Hasselt drie bunder land, die bij den leenzaal van Curingen te leen gehoorden, en geerfd werden door Meerten van Nijtsem, gehuwd met Maria Lantmeter, en door hunne dochter Barbara van Nijtsem. In het jaar 1570 den 2 Maart werd Meerten van Nijtsem te Curingen beleend met een laathof te Cathem en twee bunder land te Wambeek bij Hasselt, hem toegevallen door het overlijden van zijn vader Karel van Nijtsem in der tijd president van Friesland. *Archief van het Leenhof van Curingen* te Hasselt.

Digitized by Google

drukken moest, en levert ons de verklaring tevens van de gestrengheid, waarmede de plakaten deze sekte vervolgden. De Anabaptisten waren niet alleen ongehoorzame kinderen der Kerk, maar ook oproerlingen tegen de wereldlijke overheid, die den zedelijken en maatschappelijken toestand des lands trachtten omver te werpen. Onder dit opzicht — zegt Hooft — hadden zij de uiterste straffe verdiend.

Wij achtten deze kleine schets als toelichting over het karakter dier sekte noodig, om een billijk oordeel te kunnen vellen over de strenge maatregelen, die in de Nederlanden in het algemeen, en te Maastricht in het bijzonder, tegen de Wederdoopers genomen zijn. De plakaten tegen hen uitgevaardigd worden door de geschiedschrijvers, maar al te vaak en zonder onderscheid, als daden eener uiterste rechtsverkrachting gebrandmerkt (1).

Ziehier op welke wijze Groen van Prinsteren de plakaten van Philips II rechtvaardigt: »Met de uitoefening van eenen anderen godsdienst — zoo schrijft hij (Arch. I. p. 168) — dan dien hij zelf beleed, te verbieden, handelde Koning Filips »(en dus ook zeker Karel V zijn vader)" overeenkomstig met het openbaar recht van zijnen tijd. Zulk een verbod was zijn recht. De vrijheid van preken zou eene buitensporige concessie zijn geweest; men vindt er nauwelijks voorbeelden van, tenzij in Frankrijk in 1561, en daar was het toen het sein voor den burgeroorlog. Verdraagzaamheid tegenover de gereformeerden was een reden tot oproer voor de roomschgezinden. Ook zij keurden de onderdrukking goed van wat zij ketterij noemden, ja zij eischten die". Elders (t. a. p. 166) zegt hij nog: »Waar het de privilegies geldt, behoort men nooit uit het

(1) Over de vraag in hoever de plakaten tegen de Wederdoopers op rekening der geloofsvervolging moeten gesteld worden, raadplege men het schoone werkje van W. Wilde getiteld: *De geloofsvervolging der XVI^de eeuw in de Nederlanden.*

Digitized by Google

oog te verliezen, dat het handhaven van den roomschen godsdienst juist een der meest op de wet steunende privilegiën was." En iets vroeger (p. 154): »Filips was gehouden de roomsche Kerk te handhaven; dat was eene plicht, waartoe hij zich volgens overoud gebruik bij eede verbonden had" (1). Dit alles is ook van toepassing op de plakaten van Keizer Karel V.

Maar zal men tegenwerpen: een recht kan door al te strenge uitoefening wel eens het algemeen rechtsgevoel kwetsen; de uitvoering der rechtvaardigste wet moet toch steeds menschelijk blijven. Om zulke strenge toepassing te begrijpen moeten wij ons terugplaatsen op het standpunt der XVI^de^ eeuw. In die tijden waren de strafbepalingen veel strenger dan thans, vooral in zake van godsdienst en zedelijkheid; en daartoe werden vele dingen gerekend die in onzen tijd niet strafbaar geacht worden b. v. ketterij, tooverij, godslastering, woekerij enz. Maar ook daar, waar het misdaden gold, die thans nog strafbaar zijn, waren in het algemeen die straffen veel scherper en gevoeliger. Men strafte niet om een verkankerd lid van de maatschappij af te snijden, maar men plaatste de galg, het schavot, den schandpaal en het rad »anderen ten exempel." Daarom waren de lijfstraffen zoo theatraal en de beulen zoo wreed. Men strafte in het publiek en men verzon allerhande kwellingen om indruk te maken op de menigte, die men wilde van het kwaad afschrikken, door terechtstellingen die somtijds in wanverhouding stonden tot de schuldigheid.

Men moge zich geneigd gevoelen om de strengheid te wraken, waarmede de Wederdoopers door Karels plakaten vervolgd werden, maar men verlieze hier niet uit het oog

(1) Woorden aangehaald door Wilde p. 69 en 70.

Digitized by Google

dat deze lieden behalve aanhangers eener verderfelijke ketterij, stelselmatige vijanden der bestaande instellingen en aanranders waren van het wettig bestaande gezag. Afgezien van hun kettersche gevoelens zouden velen hunner ook voor de rechtbanken onzer dagen geene genade hebben gevonden.

In 1871 werden te Parijs talrijke communemannen en socialisten, om soortgelijke misdrijven en misschien niet zoo plichtig als de Wederdoopers, de andere wereld ingezonden. Dat er echter onder de vele schuldigen ook onschuldige slachtoffers zullen geweest zijn is aan te nemen, en zal ook wel in 1871 te Parijs gebeurd zijn.

Ten slotte zij nog de opmerking gemaakt, dat in de stukken, die wij hier in het licht geven, bijna altijd gesproken wordt van »*Lutherijen, quaede Luthersse secte, Luthersse ende andere quaede secten ende erreuren*", ook daar, waar het zich bepaald handelt over de Wederdoopers. Zulke uitdrukkingen behooren niet letterlijk opgenomen te worden; het zijn benamingen, die destijds gegeven werden aan alle sekten in het algemeen. »Omdat — zoo zegt De Hoop Scheffer — in den grooten hervormingsstrijd der zestiende eeuw, de naam van Luther het verst klonk en hij voor aartsketter doorging; omdat de schakeeringen tusschen de gevoelens der nieuwsgezinden eerst langzamerhand aan den dag kwamen; omdat zij zelven zich die fijnere onderscheidingen in den aanvang nauwelijks bewust waren — heetten ook hier te lande de volgers van 't »nieuwe licht" gedurende de eerste jaren: Lutheranen bij het volk, bij de wereldlijke macht, en bij de geestelijkheid." (1)

---

(1) De Hoop Scheffer *Gesch. der Kerkhervorming in Nederland tot in het jaar* 1531, p. 109 en 614.

Digitized by Google

Er verliepen wel tien en meer jaren, eer de Nederlandsche geestelijkheid onderscheid begon te maken tusschen de ketterij van Luther en die van Oecolampadius of Zwingli, eer de magistraat de algemeene termen »adherenten van Luther ende andere quade erreuren" met den naam van Sacramentarissen, Wederdoopers enz. verving.

In onze stukken komt de naam van Herdoopers voor de eerste maal voor in een raadsverdrag van den 18 Januari 1535. Het volk leerde nog veel later dit onderscheid eerst kennen. Het zal daarom wel niemand bevreemden, dat er schrijvers gevonden worden, die door deze onnauwkeurige benamingen tot misverstand en valsche opvattingen zijn verleid geworden (1).

---

(1) Dit is het geval met Pélerin, die in zijne *Essais hist. et crit. sur le département de la Meuse inférieure* de Anabaptisten gedurig met de Lutheranen verwart.

Digitized by Google

HOOFDSTUK I.

Eerste optreden der nieuwsgezinden te Maastricht. 1527—1533.

De eerste sporen, die wij van de hervorming te Maastricht hebben kunnen waarnemen, treffen wij aan in den zomer des jaars 1527. Wel vindt men schrijvers, die verhalen, dat zekere moppenkramer, Albert van Munster genoemd, die in Augustus 1524 te Aken als ketter onthalsd werd, een Maastrichtenaar zou geweest zijn, maar of hij in zijne geboortestad volgelingen zijner leer heeft achtergelaten, zoo als De Hoop Scheffer beweert, valt te betwijfelen. Noch de missiveboeken der stad, noch de raadsverdragen, die anders zoo uitvoerig uitweiden over »Lutherye", maken melding van zulk een vroegtijdig optreden der nieuwsgezinden (1).

De eerste overtreding op het punt van katholieke orthodoxie, die in de XVI^de^ eeuw te Maastricht ter ooren der stads-regeering kwam, was de verboden lectuur van een kettersch boek; de overtreder was een eenvoudige ambachtsman, een speldemaker van beroep. Wij lezen betrekkelijk deze overtreding in de raadsverdragen

(1) RAHLENBECK, *L'église de Liége et la Révolution*, p. 35 en DE HOOP SCHEFFER, *Geschiedenis der Kerkhervorming in Nederland*. Deze laatste schrijver maakt van Albert van Munster eenen herdooper, hetgeen echter niet blijkt uit de zeven stellingen, die Albert te Aken verkondigde. Uit dezen immers mag men afleiden, dat hij een volgeling der leer van Luther was. Ook laat deze schrijver hem tweemalen onthalsd worden: eens te Aken (p. 241) en eens te Maastricht (p. 616). Behalve het feit van ketterij was Albert van Munster nog beticht van zich tweemalen aan moord te hebben plichtig gemaakt, eens te Wesel en eens te Maastricht. Wie meer wenscht te weten over dezen hervormer raadplege NOPPIUS, *Aacher Chronick*, uitgave van 1774, p. 146 en MEYER, *Aachensche Geschichten*, p. 445.

Digitized by Google

van den 3 Augustus 1527. »Soe Jan van den *Bossche*, spangemeker, eyn duytsche buyck gehadt heet, daer quaede leronge ende ketzeryen in staen ende alsoe van geystelicken gelerden personen gejudicert ende derselve Jan vander voergen. secten befaemt is, dat daeromme der moember in name der stadt denselven daervan beclaegen sal ende eyn claecht doen maecken, ende alsoe tegen denselven met recht volgen als sich dat gebuert nae deser stadt rechten. Ende dat buyck en sal men hoem neit wederomme geven" (1).

In October van hetzelfde jaar kwam de stedelijke regeering nogmaals terug op het feit der »Lutherye". Er werd toen besloten een algemeen onderzoek te doen. De raadsverdragen van den 14 dier maand luiden daaromtrent als volgt: »Soe fame is dat sommige burgeren deser stat besmet souden syn van deser quaeder ende oncristelicker secten der Lutherie, die anders leren, seggen ende halden souden, dan men nae onssen heyligen cristen gelouve ende insettonge der heyliger kercke sculdich weir te doen, datwelck (wanner sullix woer weir) derlick te claegen is. Dat men daeromme sonder vertrack op ende tegen alsulcke befaemptde personen, soe wi die sin, eyn gemeyn inquest aensetten ende verhoeren sal, om nae bevinden der inqueste vorder hyrop te letten ende te doen alst behoeren sal, allet in sterckenisse des heyligen cristen gelouve ende der geboden der heyliger kercke, ende ouch woeby alsulcke ongelouff ende dwalinge onder den gueden Cristen burgeren ende burgerssen by quaeder ongotlicker leronge ende exempel neit op en staen".

(1) Jan van den Bossche, zullen wij later terugvinden als verblijf verleenende aan zekeren Cornelis van Kouwerkerke, een verloopen priester uit Zeeland.

Digitized by Google

Kort daarop kwam de justitie in aanraking met eenen schoenmaker genaamd Jan *Berne*, een der stijfhoofdigste nieuwsgezinden der stad, dien wij later als aanhanger der wederdoopers zullen terugvinden. Van hem getuigen de raadsverdragen der stad van 30 October 1527 het volgende: »Soe Jan van *Berne*, schoenmekere, aengetast ende opten Lanscroenen gevenckelich gesat is worden, aengaende der fame dat hy anders halden ende gelouven sulde dan eyn goet cristen mynsche sculdich weir te doen. Inde want derselve Jan eyn geboeren porter deser stat is, sal men hoem van tgeen voerscreven steit beclaegen van der stat wegen; daertegen dat he sin allegacie hebben sal, gelick ende alsoe dat behoert. Inde bevunt sich dan dat derselve Jan hiervan wettich nae recht vertuecht weir, sal men sullcx den geystelicken Heeren off sinen rechteren te kennen geven, (want dit eyn saeke is den gelouve aengaende). Inde alsdan hierinne doen inde handelen als behoeren sal ende woeby dat nymant vercort en werde".

Den 18 November daaropvolgende ontving Jan Berne van stadswege de volgende straf: »Wart verdraegen in den gemeinen raet. Soe Jan Berne scoenmakere, doer faeme der Luterie aengetast ende gevenckelich opter Lanscroene eyn wile tyts gevangen geseeten heet, totter tyt tue dat men hier van bij der inqueste ende getuygschap op die claecht des momboirs in name der stat, hyrvan over denselven Jan gedoen, ende ouch op desselven Jans allegacie verhoert heet, wes van dese saecken is, ende nae bevinden desselven getuygschap ten beyden syden geleet ende guede deliberacie daerop gehadt: Soe sall der voirs. Jan *Berne* op onsse Liever Vrouwen daech nestcomende (1),

(1) Den 21 November zijnde 't feest der Presentatio B. M. V.

Digitized by Google

onder die Hoegemisse als der priester opten sermoenstoel sin sal om dat wordt Goitz te prediken, by hoem selver off doer den priester die opten sermoenstoel sin sal, daer Jan *Berne* sich bysetten off voegen sal, ende sal seggen dat hoem hertelick leit is dat he sich alsoe gehalden ende beweesen heet, dat hy in quaeden name ende fame koemen waes doer etselicke sin onvervaren woirden, die quaelicke verstanden mochten sin. Want sin meyninge ende gelouff anders nyt en is, dan dat men sculdich is endé gehalden is te biechten, ende voer die zielen te bidden, achtervolgende onssen heyligen cristen gelouve ende insettonge onser moeder der heyliger kercken, ende daerby leven ende sterven. Ende off he anders yet gesacht hedde, daerinne dat hy Got of sinen evencristen mynsschen mede verthornt off geargert moecht hebben, bidt daervan Got almechtich ende allen sinen lieven Heyligen, ende allen mynsschen genaede. Ende daerby oick seggende dat he hoept alsoe te leven, sich te halden ende te bewisen dat nymant reden en hebben sal sich aen hoem te ergeren".

»Ende bevindt sich ten naecoemenden tyden dat derselve Jan hoem deser quaeder leronge ende materien int heymelick ofte oepenbaer vortstestellen, off dat he eynige verboeden buycken lese off in sinen huyssche behalt hedde, sal men denselven alsoe straeven, nae gelegentheyt der mesdaet ende saeken, off doen straeven woeby dat anderen exempel nemen sullen. Want der gemeyne raet ende wetthouders geynsins tuelaeten en willen, dat dese quaede ongotlicke secte der Lutherien onder den gueden burgeren ende burgerssen deser gueder stat comen sal. Ende bevindt men ymant, soe wi he sy, ten naecomenden tyde hyrvan besmet, off de sich des onderwendde, sal men, sonder vertrack daerop, tegen die-

Digitized by Google

selven letten ende straevonge doen off doen, doen als dat behoeren sal nae gelegenheyt der saecken".

De boete aan Jan *Berne* opgelegd schijnt maar weinig tot zijne verbetering te hebben bijgedragen, althans anderhalf jaar later zat hij wederom achter slot; nu echter niet meer alleen, want hij had aldaar makkers gevonden in Jan van den *Bosch* en een paar anderen. De raadsverdragen van den 19 Januari 1529 verhalen: »Soe Jan *Berne*, scoenmeker, Jan *Kemerlinx*, Jan van den *Bossche*, spangenmecker, ende Jan *Sloetmekere* te Lenculen, van der stadt wegen aengetast sin ende in der gejoelen opter Lanscroene sitten voer onbetemelicken woirden ende anders der secten der Luterye aengaende, (als fame is), by hoen gesproken ende vortsgestalt, daerop dat oeck gemeyne inqueste verhort is. Dat men op alsulcken saecken ende aentast morgen des daegs raet halden sal ende hyr inne doen alst behoeren sal naevolgende deser stat rechten, vrieheden ende privilegien".

Tot hieraan wist men te Maastricht niet juist hoe in zaken van »heresie en Lutherie" moest geprocedeerd worden, want regelmatige rechtsgedingen waren nog niet voorgekomen. Daarom vergaderde de raad den 21 daaropvolgende nog eens over het geval van Jan Berne en diens makkers en besloot: »Soe der gemeyne raet, naevolgende den nesten vuergeruerden verdraegen op die saeke der materien ende personen daeromme gevangen, op huyden dyss daechs gelet heet, ende neet wael te deser tyt noch gevroit en is, wie men sich in name deser stat in aldusdanige saken halden muecht, woebi dat nymant vercort en wuerde, ende sommigen besorgen off alsulcke saecke alleyn den geystelichen Heeren aengaen muecht. Dat daeromme burgemeysteren ende geswoeren in name der stat tegen morgen by hoen opter

Digitized by Google

Lanscroene ontbieden sullen die gerichten ende anderen gueden mannen van der stat, die voertyts int regiment derselver stat deckmoel geweest sin, om samentlick met ripen rade hyrop te letten ende alsdan vorts hyrinne te doen ende gedoen te werden alst behoeren sal, allet naevolgende deser stat rechten, vrieheden ende privilegien".

»Ende vorts sal men (met) alle vliete ende sorchfuldicheyt besorgen ende verhueden, dat alsulcke quaede secte onder den burgeren ende ingesetenen deser stat neit op en staen, noch gewortelt en worde, maer men sal daertegen met allen behoerlieken manieren wederstant doen, *juxta vulgare dictum principiis obsta, sero medicina paratur, quia heresis comparatur morbo dicto cancer*".

Op dit duister punt der stedelijke rechtspleging van Maastricht hebben voorts de volgende raadsverdragen betrekking: »Op maendach octava februarii (1529) waert verdraegen in den gemeynen raet: Alsoe Jan *Berne*, scoenmeker, Jan *Kemerlinx*, Jan *Spangemeker* van den *Bosch*, ende Jan *Sloetmeker*, aengetast ende gevangen sitten als befaemt van onbehoerlicke opinie der Lutherssche secten ende seckere woirden bye dyeselve op ons leeffe vrouw ende anderen Goets heyligen gesproecken, daervan die inquest by burgemeysteren ende geswoeren op die voirs. burgeren gehoert ende inden raede gelesen is. Nae welcken der raede bedacht heet dat kennisse te nemen off te wiesen van kettery, eyn geystelicke saeck ende crimen weir ende daerom te mogen incurreren sekere penen ende censuren, soever der raet op die voirs. saeck kennisse neemt sonder advyss ende consent ons Gen. Here des Cardinaels. Dat daeromb burgemeysteren ende geswoeren sommige gueden mannen van deser stat by hen ontbieden ende op die voirs. sake letten sul-

Digitized by Google

len om by denselven te doen, des bye den meisten gevolge derselver geordinert sal werden".

»Desen achtervolgende hebben burgemeysteren ende geswoeren beyde den gerichten, commissarissen, alde burgemeysteren ende geswoeren, ouck andere guede mannen vander stat by hen, op vridach *undecima* februarii ontboeden ende dye inquisitie op die voirs. burgeren genoemen, overhoert, gelesen ende maturlicke daerop gedeliberert. Soe dat by den meysten gevolge derselver geordinert, geaccordert ende gesloeten is, dat der burgemeyster Jan *Koenen* ende Jaspar van den *Dyck*, secretaris, sonder vertrack by onssen Genadigen Here den Cardinael trecken ende sine genaden dye saeck voirs. vuerhalden ende soe cleyn maecken sullen (1) als hoen dat doenlick ende moegelyck syn sal, ende van syne Genade begeeren dieselve gedeputeerden wael te accorderen dat burgemeysteren, geswoeren ende raet dye voirs. burgeren muechten corrigeren ende straven, nae gelegenheyt der saecken, anderen tot eyn exempel".

De burgemeester Koenen en de secretaris der stad, Jaspar van Dyck, uit Luik teruggekeerd, verhaalden in den gemeenen raad van 16 Februari: »Dat onse Gen. Heer ende synen raet den voirs. gedeputierden ten antwort gegeven hebben dat dye kennisse der voirs. saecken tot synre Genaden behoirt ende daeromme alhyr te schicken twee van sinre Gen. raed, om op die voirs. saeck informacie ende inquisicie te nemen etc. gelyck ende alsoe der burgemeyster Jan Koenen tselff ouck in den raede gesacht heet, in tegenwordicheyt scholtet ende schepenen van beide gerichten, commissarissen, alden burgemeysteren, geswoeren ende anderen gueden mannen

(1) Klein maken = verduidelijken fr. détailler. Men zegt nog heden *iets haar klein vertellen*, dat is met alle kleine omstandigheden verhalen.

Digitized by Google

van der stat. Dat men daeromme in den bryeff, denwelcken dees stat aen den officiael van Luyck scriven sal, dat sin Genade eers daegs gelieven wilt alhyr sin gedeputeerden te schicken, soe dye voirs. gevangen arm burgers sin ende hon broet voer hon kynders ende huysfrouwen met honnen souren arbeit wennen moeten".

»Desen naevolgende soe sin op goensdach *ante purificationis* neestvoerleden alhyr in dees stat koemen dye erwerdige Heren met naemen: Here ende meyster Dyrick van *Hese*, kanonik van sinte Lambrechtskerk, als inquisiteur van onssen heyligen vader den Paus (1), ende Heer ende meyster Aert *Carpentarii* officiael van Luydeck, in naem ende van wegen ons Genadigen Heren des Cardinaals als biscop van Luydick ende ordinarys van desen lande, beyde geordinert ende gedeputert. Ende hebben dye voirs. Heren ende meysteren breven van credens den burgemeysteren ende geswoeren gepresentert daervan die teneur van wort te wort hyer nae volcht:

»Erart van der Marck, Cardinael, ertsbiscop tot Valenz, biscop tot Luydick, hertoege tot Bullion ende greve tot Loen etc. Lieven getruwen ende beminden. Wy schicken allwyel tot Uch dye erwerdige ende hoeggelerde Heren ende meysteren Dyrick van *Hese*, cannonick onser Kercken van Luydick ende Aert *Carpentarii* onssen officiael van Luydick, om met uch te sprecken ende informacie te nemen, ouck inquisicie te doen van der Luytersche ketterye, daer sommige burgeren onsser stat alwyll ge-

(1) Dirk Hesius, geboortig van Hees bij Eindhoven, was secretaris van den Kardinaal Adriaan Florentius, later paus Adriaan VI. Hij werd domheer te Luik in 1524 en onderdeken des kapittels in 1544. Hij overleed te Luik den 10 Mei 1555. Over hem raadplege men: De Theux, *Le chapitre de St. Lambert à Liége*, II p. 48—49 en Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's Bosch*, IV p. 102.

Digitized by Google

venckelicke ende vast sittende met besmet sin. Begerende daerome, ernstelick bevelende, dat ghy den voirs. Heren, hon commissie ende beveel doende, alle hulp ende byestant doet om daerinne vorder te doen ende laeten geschieden dat sich behoeren sal. Onsse Here Gott sye mit uch. Gegeven in onsse stat Luydick den XXVIJ dach januarii XV^c XXIX. (Onderteykent). Erardus, a secret. Bardoul. Et subscriptio: Onssen lieffen, getruwen ende bemynden burgermeysteren, geswoeren ende raet onsser stat van Triecht".

»Welliche voirs. brieven van credens gepresentert ende gelesen sinde, hebben dye voirs. Heren, achtervolgende denselven brieven, alle hulp ende bystant van burgemeysteren ende geswoeren begert om inquisicie ende informacie, bye hon in abscentie der burgemeisteren te nemen van der Luytersche ketterye, daeraff dye gevangen burgeren met besmet solden sin; seggende ouck dat were het saeck geweest dat men onssen Gen. Here daervan neit geadvertert en hedde, dat sy nochtans geordinert ende gedeliberert waren om hyr te komen op die faem dye sinre Genade vuerkoemen was, gelick ende alsoe dye voirs. Heren hon credens sachten ende exponerden ende opdeden. Op wellich vuerhalden ende credens dye vors. burgemeisteren ende geswoeren vanden vors. Heren begert hebben dat sy burgemeysteren ende geswoeren in der voirs. inquisitie ende informacie present mochten wesen om dye gemeyne burgers te contenteren. Daerop die Heren ten antwort gegeven hebben dat sullix tegen die jurisdispositie ende gescreven recht solde sin, ende dat inquisicie, informacie ende kennisse te nemen van ketterye eyn geystelike saeck ende crimen weer ende dat daeromme hon sullixs neyt en stonde te doen off dye vors. borgemeisteren totter vors. inqueste te admit-

Digitized by Google

teren sonder consent van onssen genadigen Heer den Cardinael. Begerende daerom als vors. is alle hulp ende biestant van burgemeisteren ende geswoeren om dye vors. inquisicie ende informacie te nemen, ende daervan eyn antwort van den vors. burgemeysteren ende geswoeren. Daerop denselven Heren by dye burgemeisteren ter antwort gegeven is: dat hon sullix nyet en stunde te doen sonder advies van den gemeynen raet, soe ouck die vors. breven van credens aen burgem. ende geswoeren nyet alleyn en spreecken mer ouck aenden raet, begerende daerom dieselve heren vertuyven willen, tot dat men den raede die vors. credens met ouck hon begerte te kennen gegeven hedde".

»Soe dat beyde dye gerichten, commissarissen, alde burgemeysteren, geswoeren ende andere guede mannen van der stat ende der gemeyne raet bye den anderen gedaen sin, aldaer dye burgemeysteren dier vors. Heren credens brieven deden lesen ende derselver meynonghe ende begerte int langhe opgedaen ende te kennen gegeven hebben. Alsoe dat nae vorbereden ende wederreden ende argumenten in den raede gedaen, besunder want der raet aengemerckt heet dat dees stat in censuur ende interdict gelacht muecht werden ende tot groeten hinder, last ende scaede muecht koemen, soe veer als men den vors. Heren dye Inquiscie ende Informacie beletdēn te nemen. Ouck considererde der raet dat onssen Here der Cardinael soude willen eynige burgeren, nae sinre Genades belieffden, tot Luyck doen citeren, om op dees saeck te deponeren. Daerom waert eyndrechtelick bye dye vors. gelederen ende mannen inden gemeynen raet op vridach *ante purificationem* verdragen, gesloeten ende geordinert: Dat beyde dye burgemeisteren met sommigen schepenen van dese stat dye vors. Heren noch eyns versuecken ende van hon begeeren

Digitized by Google

sullen, dat dye vors. inquisicie ende informacie in bywesen der burgemeysteren muecht geschyen ende soe verr als dye selve Heren dan noch nyet daerop verstoen en willen, dat men hon ter antwort geven sall dat der stat geliefft dat der officiael van Luydick in naem van onssen Gen. Here den Cardinael van Ludick onssen ordinarys ende meister Dyrick van *Hese*, als inquisiteur generael van der pausselicke macht geordnet, nae form van recht inquisitie doen oever die ketterye. Behalven dat, mits dien consent, dye guede stat nyet en neempt noch en wilt enichsins prejudicieren, aeffnemen, te cort doen off reduceren die wereltlicke jurisdictie, hoegh offte ledich, van beyden onssen genedigen heren, die privilegien derselver stat byden selven Heren gegeven, dye si enichsins solden konnen off moegen hebben".

»Welliche meynonge vanden raede ende verdraech vors. den voerseeden Heren op datum vors. by die burgemeysteren ende Heer Peter *Noetstock*, Heer Jan van *Eynatten* ende Vaes Van der *Heyden* scepenen deser stadt te kennen gegeven is. Daerop dieselve Heren expresselicke antwortden ende sachten: dat sy alhyr nyet en weren koemen om enighe van beiden onssen Gen. Heren off der stat enigh sins rechts, het were hoech off ledich, aef te nemen off te vercorten, dan alleyn nae form van recht, inquisitie ende informacie van der Luyterssche secten te nemen. Soe dat myts dyen den Heren vors. alle hulp ende bystant gedaen is by den vors. burgemeysteren ende gezwoeren totter vors. instructie ende inquisitie dynende, dye konden dye welliche die Heren hebben willen examineren opt stuk vors. bye der stat boeden gebeden ende gehorsam gemaekt, nae dat dye vorseide Heren erst vor hon hadden doen komen opter Lanseroen die vors. gevangen burgeren. Nae welliche inquisitie ende informacie hebben dieselve Heren

Digitized by Google

geconsentert dat Jan *Sloetmeker*, ende Jan Spangemeker van den *Bosch*, mits cautie, ende ellick van twe hondert gueden gulden in handen Gerits van *Sittart* notarys des capittels van Sinte Servaes te zetten, wederom ter manisse vanden selven Heren in den gevenikenisse te koemen, gerelaxert sullen werden. Die welcke cautie alsoe gesatt is ende dye twe vors. persoenen gerelaxert worden. Ende Jan *Berne* ende Jan *Kemerlinck* sin bliven sitten. Ende sin alsoe dye vors. Heren metter Informacie soe sy genoemen hadden, naer Luyck gereist, seggende onssen Gen. Here den cardinael dye aen te brengen ende nae advies van Sinre Genade, voerts expedicie van die saecke te doen. Item terselver tyt heet der burgemeyster Scaluyn in in den raed gesacht van in Brabant dees saeck ouck te kennen te geven, in bywesen der schepenen van Brabant, daerop dieselve antworden sullix noch tyts genoech te sin":

Eenige dagen later komt eindelijk tijding uit Luik. Den 25 Februari deed de stedelijke regeering in het boek harer raadsverdragen opteekenen, dat de Luiksche officiaal met den deken van Ste Croix te Luik, naar Maastricht waren gekomen om een einde te maken aan gemeld proces.

De Luiksche Heeren waren van gevoelen: »Dat die gevangenen Jan *Berne* ende die andere honnen erreur souden moeten openbaer, op eyn raem off scavott opten merckt bekennen ende revoceren, ende andere penitencie moeten doen nae gelegenheyt der saecken." Maar den stedelijken raad kwam deze straf wat te hard voor. Eene commissie uit dien raad werd tot de Luiksche Heeren gezonden zeggende: »dat zullicke revocatie opten merckt bizunder opt schavot te straff souden wesen, begerende dyeselve elders te gescheyen ende dye burgers vors. zachter gestrafft te hebben ende over hen genediger vonissen te geven." Deze schenen die verzachting van straf toe te staan, maar vraagden nu op

Digitized by Google

hunne beurt, of de twee gerechten zich bereid verklaarden, om in geval er gevolg aan gegeven werd, de sententie ten uitvoer te brengen.

Hierover vergaderde de raad den 27 Februari. Servaas van der Heyden, schepen der Brabantsche zijde, bood daarin bij afwezigheld van den Scholtis Herman van Ghoir de volgende Memorie aan (1): »Memorie van der antworden des gerichts der keir. Majesteit opt gene in den gemeijnen raet opten XXVI Februari anno XV^c XXIX hon vorgehalden is bij den borgemeisteren ende raet aengaende den vonnissen offte verkleringe der commissarissen off inquisiteurs opt stuck van den befaembden ende aengetasden gevangen Lutheriaenen."

»Soe dan den gerichten der keis. Maj. voir gehalden is bij die borgemeisteren vors, dat die Erw. Heren inquisiteurs vors. gestalt waren honvon nisse te prononceren ende tselff met sekere veugen ende manyere bye hoen voergenomen ter executie te doen stellen in tegenwordiheyt der officiren beyde der Heren. Waarop heer Vaes van der Heyden sachtnaedien dat van den aentast ende gevenkenisse derselver dye keis. Maj. noch synre Majesteits raet in Brabant daervan neyt en were geadvertert ende ouck dat dye hoeghscholtet der Keis. Maj. te deser tyt nyet hyr en is, ende hyr ouck syn stathouder ampt doer sekere reden een wyle tyts hier bevoren opgesacht heet, sal en is te deser tyt van wegen der Keis. Maj. hyr egheyn officier van den hoegen Gericht, dye tselff der commissarissen vornemen soude willen off dorven toelaten off expresselick weigeren. Dan is gedeliberert dye vors. Servaes van der *Heyden* hyrvan terstont onsse ge-

(1) Deze schepen behoorde tot het adellijk geslacht der van der Heyden a Blisia. Hij was gelijk zijn broeder Jeronimus van der Heyden een geboren Maastrichtenaar.

Digitized by Google

nedige vrouw off der Keis. Maj^{ts} raet in Brabant te adverteren ende alsdan voirt antwort te geven off doer bevel der Keis. M^{t} te doen des behoren sall. Nyettemin indien dye geystelicke officiers willen alsulcke persoenen punieren ende corrigeren met geystelicken censuren ende excommunicatien offte met anderen penen, die sy bij maniere van penitentie, nyet redimibel met geld, ter saligheyt van der zielen zouden willen imponeren, daer en sullen hon die voirs. scoltet off schepenen egeyn partye tegen maken. Behoudelick dat die geistelicke officiers die limiten nyet excederen; ende des nyettemin en sullen dye vors. scoltet ende schepenen daeromme nyet stil staen hun proceduren tegen dye selff persoenen te continueren soe behoeren sal."

Dit is de korte geschiedenis van het eerste optreden der bisschopelijke commissarissen in zake van ketterij te Maastricht. Ofschoon zij geroepen waren geworden door de regeering der stad, bleek hunne komst evenwel niet zeer welkom te zijn. Zij waren iets nieuws, hun werkkring was noch door wetten bepaald, noch door het plaatselijk gebruik aangewezen. Hunne eerste zitting gaf aanleiding tot ontevredenheid; eene deputatie door den raad gezonden om tegenwoordig te zijn bij het getuigenverhoor werd afgewezen. Hunne eerste uitspraak werd het voorwerp van eene geschil; het brabantsche gerecht beweerde dat zij hunne boeten moesten bepalen bij geestelijke censuren, excommunicatiën en andere straffen bij wijze van penitentie opgelegd; de borgstelling van 200 gulden den gevangenen opgelegd zagen zij aan als eene inbreuk op hunne rechtspleging. »Soe dat des maendachts daerna *prima martii* dyeselve Heren commissarissen inquisitoren te schip noe Luyck getrocken sin, sonder hon sententie te prononcieren, versuyckende den burgem. Jan *Koenen* ende denselven ernstlich bevelende dye vors. gevangen van wegen ons Gen. Here des cardinaels

Digitized by Google

te halden in goede handen ende te bewaren tot dat anders bye onssen Gen. Here den cardenael geordent sal sin. Seggende ouck dat sy bye die gevangen geweest waren voer honnen vertreck ende dat dyeselve gevangen hon allegacie begert hadden noe der stat recht, wiewael dye gevangen voertyts genaede ende gein recht begert hadden, gelyck ende alsoe der burgem. Jan *Koenen* dat in den raede te kennen gegeven heet op maendach *prima* martii voirs."

Intusschen bleven de »Lutheranen" in de gevangenis en op hun mag toegepast worden het gezegde van Horatius: *Quidquid delirant Reges plectuntur Achivi* (1); zij moesten boeten voor de twisten en krakeelen hunner rechters. De brabantsche scholtis Herman van *Ghoir* deed den 30 Maart eene vergeefsche poging bij de stedelijke regeering om Jan *Kemerlinxs*, »die eyn 's hertogen man waes" voor zijn tribunaal trekken. De raad bepaalde den 12 April dat de twee gevangenen *Berne* en *Kemerlinck* »voertaen hon kusten selffs betaelen sullen", waarom bij gunst der stad aan hunne huisvrouwen toegestaan werd hun het dagelijksch voedsel te mogen brengen. Tot overmaat van last kwamen deze vrouwen »bynae daegelix burgemeysteren en geswoeren aenroepen op dat die gevangen des gevenckenis ontledicht muechten werden" (2). Ook vertrok de burgemeester Jr Liebrecht van *Schaluyn* met twee gesworenen naar Luik ten einde den kardinaal te verzoeken om een einde te doen komen aan deze langdurige gevangenschap: »Diewyl sy langentyt gevangen geseten hebben ende si

(1) Deze spreuk vonden wij geschreven op het eerste blad van het Register der Raadsverdragen van 1542—1545.

(2) Raadsverdr. van 30 Maart, 12, 16 en 19 April 1529. Wij vinden op verscheidene plaatsen in de raadsverdragen dat burgers, voor hun gevangene familie en vrienden, den raad om genade en bijstand smeeken. Zie onder anderen Raadsv. van 30 Januari 1531.

Digitized by Google

ende hon huysfrouwen, kinderen ende vrunden jemmerlick claegen" (1). Den 3 Mei besloot de raad, dat de twee gevangenen, die nu voor de rechtbank van den officiaal gedaagd waren, afschrift zouden ontvangen van de artikelen der notarieele aanklacht tegen hen uitgevaardigd »opdat si middeler tyt hon wael berayen moegen. Insgelycken off die inquisiteur ende officiael van Ludich off anderen ons Gen. Heren des Cardinaels gedeputerden hyr Triecht quemen om vorts in desen hon officie te bedienen, soe sal men hon officie laeten bedienen gelick ende alsoe dat behoirt".

Hoe zich de zaak verder heeft toegedragen leert ons het volgende raadsbesluit. »Op deynsdach *octava junii anno* XV^{c} XXIX wart verdragen in den gemeynen raet. Nae denen onssen borgemeysteren *Schaluyn*, *Passart* mitten raets geswoeren van der stat wegen te Ludich by onssen Gen. Here den Cardinael hyr bevoren getogen waren en sin Genade gebeden hadden eyn eyntschap te willen doen maken van den twee gevangen burgeren, opter Lanscroen, in die gejoele sittende, als befaempt van der secte der Lutherie. Daervan sin Genade hoen der sakenhalve remitterde tot den segeler (2) de hon ter antworde gaeff dat die gevangen erst antworden muesten op die artiekelen die Lambertus *Marsilis* alhyr bracht ende hoen vorgehalden hadde, dat die gevangen neit verstoen noch antworden willen, seggende dat si in desen met den geystlichen Heren neit te doen en hedden ende dat si burgeren weren, ende

(1) Raadsv. van 26 April 1529.

(2) Segeler = de kanselier van den vorstbisschop. Dit ambt werd destijds bekleed door Gillis van den *Blocquerie*, geboortig van Sint Truiden, die in 1516 kanunnik was geworden der domkerk van Luik. Hij was ook proost van Tongeren en president van den gewonen raad des bisschops. Hij overleed in 1549. Zie De Theux, *Le chapitre de St. Lambert à Liége*, III p. 33.

Digitized by Google

huyten der statrechten, vryheden ende privilegien neit gekert en sulden werden, ende dat si hon van alle onbehorliche geystlichen dagingen ende betrekkingen neit behoerden te verantworden, met noch anderen dergelicken. Soe sacht der segeler he en konst nocht en mocht in deese saken anders neit gedoen sy en muesten claeruyt erst antwortden. Dan hy wolde noch gerne alhyr schikken om te hueren off sy sich besonnen hedden te antwortden off neit. Tot den selven sy noch neit en hebben willen hueren noch verstoen, ende soe is der segeler gereist nae Brabant ende sy sin alsoe bliven sitten. Ende nae desen syn die huysfrouwen ende hoen ambachtsluyden ende vrunden van den gevangenen comen ende den gemeynen raet aengeroepen hebben, hoen der gevenkenisse ende langen tyts beklaegende ende dat men hon huysheeren als burgeren halden ende op die beyn helpen ende des gevenckenisse ontledigen wuldt. Woe doer ende ouch om mee anderen saken deser stat aengaende onse burgemeyster Johan *Koenen* ende meyster Johan *Roelants* deser stat advokaet, naederhant te hove in Brabant (aldaer onsse gen. Here der Cardinael van Luyck tertyt was) van der stat wegen getoegen waeren. Ende hadde derselve onse burgemeester sinre Genade van der stat wege gebeden der saeken voirs. eyn eintschap te willen doen maeken. Des sin Genade antwortde ende remetterde als vuer, ende belastde daerom me noch onssen borgemeester dat he den segeler seggen suldt, dat men die sake van den gevangen ter eyntschappe bracht. Dat welck onssen burgemeyster Johan *Koenen*, trekkende tot Ludick, den segeler te kennen gaeff ende hoem van der stat wegen ontboedt alsulcke saeke ter eyntschap te brengen: Alsoe dat he daeromme Egydium *Matheie* notaris ende articulator alhyr te Triecht op donresdach nestverleden schiktde om by denselven ende Gotfriedum de *Sittart*

Digitized by Google

ouch notaris die antworden der gevangen voirs. op die articulen te ontfangen. Ende sacht derselve Egydius *Matheie* tot den borgemeesteren ende geswoeren, doer bede ende versueck van hon, dat he sich in desen tot vordel der gevangenen in der saecke thoenen suldt ende daerom weir he te vrede dat burgem. en gesw. daerby weren in den antworden ende aenhuerden wes he hon voerhalden suldt. Ende hebben alsoe in tegenwordicheyt van borgem. ende gesw. Johan *Kemerlinx* doen comen ende die articulen voergehalden, de daerop egeynssins, nae als voer, verstoen noch antworden en wolde, seggende ende blyvende by sin opinie gelyck he vuer gesacht hadde ende hyr vuer gescreven staet, ende sin alsoe tertyt van den anderen gesceiden. Datwelck-oick alsoe den segeler by Jaspar Secretaris, in name der stat, gereportert is worden om vorder raet daerop te hebben, de daerop wederom antwortde ende sacht de gevangen neit te moegen noch konnen gehelpen si en muesten erst op die articulen antwortden".

»Dat men daeromme den gevangen, honne huisfrouwen ende vrunden van des raets wegen seggen sal: want dese sake eyne sunderlinge sake is, daervan dat die kennisse ende usancie onder deser statrechten, privilegien ende usancien neit begrepen en is, maer die kennisse derselver ende dergelicker saecken den geystelichen Heer alleyn tuebehoert, als inquisiteur des paes van Romen onssen heyligen vaders ende oyck als ordinarys; dat burgem. ende gesw. ende raet hon van der stat wegen neit en konnen verhelpen noch verantwortden, ende dat sy daerop bedacht willen sin. Neit te min soe verre als si op die articulen antwordten, soe sulet der gemeyne raet daertue geneigt sin hoen alle behulp ende bystant

Digitized by Google

te doen soe verre als des in desen doenelick ende moegelick sal wesen te doen om die saeckê ter eyntschappe te brengen".

»Dyt alsoe wie voirs. steit verdragen sinde werden terselver tyt die selve twee gevangen Jan *Kemerlinxs* vuer ende Jan *Berne* nae, ende ellick van hon a parte, uyt bevell des gemeynen raets inden gêmeynen raet gehaelt ende ellecken voirgehalden t verdraech voirs, met noch t geene dat Jaspar van den *Dyck*, secretarys, vorder van den segeler hiervan gehoert ende gerepetert hadde. Datwelck he uyt bevell des raets ellecken der gevangenen herhaelde: te weten, dat men hun met geystlichen geboden des officiaels van Ludick, soe verre si nyet antwortden en wilden, in honre contumacie procederen solet, totten vierden geystlichen geboth; ende alsdan die statt te versuecken op penen, om hoen gevangenen den geystelicken Heren over te leveren, off dat hoen gevangen by den officiael gejudiciert souden worden, *sub pena juris confessati* te antwortden. Ende daerom begerden burgemeesteren, geswoeren ende raet, dat si gevangen daerop bedencken ende hoens sins neit soe seer en willen sin, ende wulden hoen selver helpen. De raet wuldt oyck gerne dat beysten met hoen helpen doen, met anderen dergelicker begerende mit biddende ende smeyckende worden".

»Dit alles die gevangen vors. ellick int besunder ende a part aenhoerende, sint si in honre opinien bleven, ende hebben oick ellick den raet daerop geantwort, als si tanderen siden geantwort hadden, ende gelick dat hyr boven geregistrert steit. Woe doer ouch by den gemeynen raet verdragen wert dieselve gevangen wail te verwaren, opdat doer honre affhendicheyt die stat geynen lasten ende scaden en queme, ende sin alsoe die selve gevangen in die gejoele opter Lanscroene geleyt".

Digitized by Google

De stadsregeering was dus binnen korten tijd van gevoelen veranderd. Zij begon nu in te zien dat ketterij »eene sunderlinge saeck" was, die niet onder het bereik der stads costuimen, privilegiën en rechten viel, maar waarvan de rechtspleging uitsluitend aan den bisschop der plaats, hier *in casu* dien van Luik, behoorde. Dit was inderdaad het ware standpunt, waarop men zich te plaatsen had. Heresie was van oudsher eene zuiver kerkelijke overtreding, uitsluitend strafbaar voor de geestelijke tribunalen. Intusschen had het staatsbeleid van keizer Karel V, betrekkelijk dit punt, een nieuwe theorie in voege gebracht. Zijne officieren zagen in ketterij nu niet meer een uitsluitend geestelijk delict gelijk vroeger, maar een *crimen læsæ majestatis divinæ et humanæ* en brachten de behandeling van zulk een *crimen* naar de wereldlijke rechtbank over. Zoo ver was men echter in Maastricht niet gekomen. Het was nog een paar jaren te vroeg.

Inmiddels legden burgemeesters en gezworenen de hand op een derden ketter, in den persoon van zekeren Mees *Droechscerer* alias Van den Wyer »die befaemt is van Lutherye ende sich alhyr inde stat ophilt". Hij werd den 7 Juni gevangen genomen en den 11den daaropvolgende nam de raad het besluit om den secretaris der stad, Jaspar van den *Dyck*, naar Luik te zenden ten einde den kanselier zulks ter kennis te brengen »ende hom te versuecken dat voirs. Mees ende die twee andere gevangen corte expedicie van recht moegen crigen off benaedt werden, soe wie sich dan sullix ergeven mucht". Den 21 Juni werd besloten om een andere poging in dien zin bij den Luikschen officiaal in het werk te stellen, door den secretaris, Christiaan van *Eelen*, want nu had ook de brabantsche scholtis Herman van *Ghoir* verklaard: »dat he te vreden is, dat sy (de Heeren van het officialaat) alhier in der stat comen ende

Digitized by Google

gheven hoen sententie over die vors. gevangen ende dat he hon alle behulp ende bystant doen sal, om die sententie, die sy geven sullen ter executie te stellen, opdat het quaet gestraeft mach werden".

Daarop verschenen dan eindelijk de Luiksche commissarissen andermaal te Maastricht: »Op maendach den XXVIIJ juny, des smorgens omtrent acht uren hebben die gedeputeerden Ons Gen. Heeren des Cardinaels van Ludick, met naemen Aert *Carpentarii* officiael des hoeffs van Ludick, meister Gherart *Militis*, canonik der kercke van Ludyck ende deken van synte Cruys (1), Lambertus *Marcelis* ende Egydius *Mathey* sich opter Lanscroen by borgemeisteren ende geswoeren gevoegt, om eyn finael eyntscap te maken in der saken van den befaembden Lutheriaenen hyr opter Lanscroene sittende. Aldaer hebben sy gedeputeerden ten iersten begeert eynen yegelicken bisunder voer hon te laeten brengen, indenwelcken die borgem. ende gesw. consenterden. Ende lieten alsoe ten ersten voer die selve Heren koemen Mees van den *Wyer*, Laekenscherer, derwelcke terstont koemende boven opter Lanscroene die burgem. ende gesw. aenriep, seggende: hy hyle sich aen der stat rechten ende privilegien ende begerde dat men hoem, als eynen poerter, daerbuyten nyet en keren wolde, soe hy sich aen nymants anders en kerde. Daerop die burgem. ende gesw. denselven Mewis ten antword gaven: dat dit stuck, daerom dat hy gevangen werd, der stads

(1) Gerard Militis of Chevalier, raadsheer van den kardinaal Erard de la Marck, was geboortig uit Givet en zoon van Jan *Chevalier* uit Givet en Aleida *Buckens* genaamd *Leumens* uit Roermond. Hij was domheer benoemd den 8 Mei 1528 en werd ook kanselier. Hij overleed te Luik in December 1542. De Theux twijfelt, doch ten onrechte, of hij deken is geweest der collegiale kerk van Ste Croix te Luik. Zie De Theux, *Le chapitre de St. Lambert à Liége*, III p. 58.

Digitized by Google

privilegien ende rechten nyet aen en gaen, ende dat dit eyn geystelicke saeck weer, daervan sy egheyn kennisse hedden. Dien nyet tegenstaende bleef hy in syne pretensen voernemen nyet opdie articulen, die in hoem overmits Egidium Mathey geexequert woerden, te willen antworden. Waerom dat der officiael denselven Meeuss op die pene van den banne injungerde bynnen vespertyt op dieselve articulen te antwoerden".

»Desgelicken hebben die gedeputerden ontboden Jan *Berne*, schoenmeker, der welicke als vors. gelyck Meus denselven gedeputerden geantwort, nyet tegenstaende die burgem. ende gesw. hoem sachten, dat sulix den geystelicken Heren aenginge. Alsoe dat derselve Jan weder in die gejoele is gegaen sonder einigsins op eynigen van den articulen te willen antworden".

»Daernae is Jan *Kemerlinx* voir die gedeputerden coemen, diewelcke gelick die vors. twee persoenen ouch geantwort heet. Waerom der officiael ouch desen bevolen heeft, op pene van den banne, bynnen vespertyt op voirs. articulen te antworden".

»Desen nae den raed vergaedert synde, soe is comen Meesse moeder ende vort die huysfrouwen ende vrunden van den anderen twee, ende hebben aldaer overmits Houb *Brabender* doin versuecken ende begheren, dat men hoen als borgeren verantworden wolde, ende buyten der stat recht nyet en laeten keren. Daerop men hoen van den raet wegen guetlicken ter antwort gegeven heeft: dat die saecke eyn geystelicke saeck is, ende den geystelicken Heer aengeit. Ende begerden noch van hoen dat sy die gevangen onderwysen wolden ten einde dat sy guetlicken antworden wolden ende genaede begertden, men sulde hon alle behulp ende assistentie doen. Op denwelcken die vors. vrunden hon beroet genoemen hebben, om daerop

Digitized by Google

sich te bedincken. Daernae omtrent sess uren nae middagh soe is coemen voer burgem. ende gesw. Egydius *Mathey* opter Lanscroen, seggende dat hy van der vors. gevangen queme ende dieselve ende eynen ygelicken van hon besunder gerequirert hedde ende gevraegt off sy op die articulen antworden wolden off nyet. In den welchen die vors. gevangen, gelyck Egydius sacht, noch onwillich weren".

»Desen nae soe hebben dye burgem. ende gesw. den raet met scoltissen, scepenen van beyden gerichten, comissarissen, alde burgemeysteren ende geswoeren ende andere gueden mannen van der stat op dinsdach XXIX juny, des morgens omtrent seven uren doen versaemen. Aldaer men denselven, nae voel communicacie der befaemde gevangen Lutheriaenen aengaende, het verdraech van dato *octava junii* ende xxviij *junii* nestleden heeft laeten lesen metten inquesten daerop verhoert; te dien eynde dat die gueden mannen weten hedden van allen tgeen inder saecken gehandelt were".

»Ende woerde tsaemenderhant, nae voel deliberacie onder anderen concludeert: Dat men tot die drie gevangen seynden solde Laurens *Meyss*, Servaes Van der *Heyden*, als singulaer persoenen, Jan *Daelman*, Jan *Print*, Remeyss *Print* ende Peter *Tyloye* alde burgemeisteren, om hoen met alrebeysten manyeren voer te halden, dat sy op die articulen wolden antworden".

»Ende synt alsoe die vors. gedeputerden uytten raede totten drie gevangen gegaen op die Lanscroene ende hoen die guede meynonge des Raets voirs. voirgehalden. Daerop der Raet mitten gelederen inder Raetscameren synt bliven sitten, verwachtende die antwoerdt byss nae xij uren. Optenwelcken, nae voel communicacie die voirs. gevangen, gelyck die gedeputerden den raed aenbrachten, begert

Digitized by Google

hebben dat sy gevangen onder hon drye met etselicken vrunden, die sy daeromme voer hon ontboden sulden, byss twee uren naemiddach sich beraedden muchten, om alsoe hon resolutie ende antwordt te geven, dat welck der raedt metten ganssen gelederen geconsentert hebben".

»Ende hebben daernae die drie gevangen by den anderen doen sitten ende die vrunden, den hoen geleyfft heet, laeten aeff en toe tot hon gaen, tot drye uren naemiddaeg, wye wael die gevangen gesacht hadden te twee uren hon antwordt te geven. Soe dan hebben die borgem. ende gesw. die boden Loye *Boers* ende Jan *Hexs*, totten gevangen gesant, om hoen te vragen offt hoen belyefde ymant van honnen vrunden noch gehaelt te hebben, daertoe weren sy bereit om die te haelen, opdat sy nyet te seggen en hedden, nae denwelcken die burgem. ende gesw. allet byss nae vyff uren die antwort der gevangen gewacht hebben. Ende hebben ten leste Christiaen van *Eelen* ende Petrus *Moulart* secretarissen ende Frans van *Haenbroeck* deser stadt momboir tot die gevangen gesant, om hoen antwort te weten".

»Op welick versueck die gevangen ten antwort gaven, gestaende nyet wyder dilacie gehad te hebben om te antworden dan tot twee uren naemiddagh. Maer soe etselicke van honnen vrunden, daermit sy sich te beraeden hadden nyet in der stadt en waren, begerden sy daerom noch twee dagen om sich wael te beraeden. Daerop hon geantwort waert, dat sy mits dien buyten honne voerantworden gaen sulden ende dat der Raet hoen sulix qualick aeffnenemen sulde".

»Daerop dat nu die gevangen geantwort hebben tusschen morgen acht uren eyn antwort te geven. Datwelck die vors. *Eelen* ende *Moulart* secretarissen alsoe aen Burgem. ende gesw. opter Lanscroene sittende aenbracht hebben,

Digitized by Google

die daerop alsoe gescheyden syn, ende hebben den Raet metten gelederen tegen huyde *ultimo* junii des smorgens sess uren weder doen versaemenen".

»Aldaer hebben alsoe die burgem. den gelederen toe kennen gegeven ende int lange verhaelt van t geen sy van den gevangen ten antwordt cregen hadden. Opdenwelcken geconcludert woert, dat men die vors. geschikten, die op gisteren van Raets wegen tot die gevangen gegaen waeren anderwerff tot hoen senden sulde, om die antwoert te ontfangen ende alsoe den Raet aen te brengen."

»Dese geschickden, beheltelick Laurens *Meyss'*, in des wellicken stat Heer Jan van *Riempst* geordnet waert, sint alsoe opter Lanscroen by den gevangen gegaen ende derselver antwoerdt beghert hebben, nae willige antwoerdt der raedt metten gelederen syn bliven vertoeffen".

»Die daernae weder in den raet coemen syn, ende heeft aldaer Servaes Van der *Heyden* die antwoerdt der gevangen gegeven in voege als volgt: Dat sy gevangen sustenerden ende sachten, dat sy noch nyet en wysten die reden off oirsake waeromme dat sy gevenckelick gesat weren. Ende besunder want die burgem. hoen hadden doen haelen ende gevangen setten, soe seten sy in der burgemeisteren handen gevangen, ende om die reden en weren sy nyet der meynonge op die articulen, die hon van den gedeputerden onses Gen. Heren des Cardinaels of den fiscael voergehalden sin te antworden; maer begherden nae als voer, dat men hoen nae der stadt recht als burgers beclaechtde ende hoen daer buyten nyet en kerden, sy wolden sich nae der stadt recht verantworden, ter vertroestinge dat sy alsullicke luyden nyet en sin, gelyck ende alsoe men hoen onderhaeven heeft off van tgens sy overtuicht mogen syn".

»Desen nae soe is der Raet metten gerichten ende gueden mannen gesceyden: Dat men aen onssen gen. Here

Digitized by Google

vors. scriven ende daervan brieff ontwerpen sulde, om alsulcke ontwerpen maendach in den Raet gelesen te worden. Ende aengesien burgem. ende gesw. middelertyt in die brieven te maecken swoerheyt hebben ende vinden, vermits lasten sy besorgtden der stadt daerdoer toecomen muechten. Ende ouch aengesin sy middelertyt gehoert hadden van den scoltet Laurens *Meyss*, der metten Heren van Ludyck al tot *Weset* (1), gelyck hy sacht, opgevaeren was, betrouwende indenen die gevangen voers. noch der vrunden raet achtervolgden, hy vermeynde, die saecke noch overmits den vrunden te guede te brengen".

»Soe syn die gelederen des maendachs *quinta julii* in den raet weder versaement, doe die burgem. den affscheyt erhaelt hebben, daerop dat voel communicatie geworden syn. Soe dat ten lesten Heer Servaes Van der *Heyden* eyn ontwerp thoende ende aldaer gelesen waert, dat die meyste part nyet en behaecht alsoe te scriven; waerop die guede mans ende den raet op allen des nu in den Raet herhaelt ende gedaen is gewest hoen bedincken genoemen hebben".

»Waerop die burgemeisteren op dinsdach den vj dach july ende daernae op goensdachs den vij dach july die gueden mans bescheyden hadden opter Lanscroene te coemen, daer nyemant gecomparert en is. Ende hadden ouck des gelycken die gelederen al te saemen daerna des vridachs noch eyns bescheyden, om van dese vors. saecken met ouck anderen te communiceren, aldaer ouck nymant gelick voir gecomparert is. Ende dese saecke is alsoe blyven berusten in voegen ende manyeren gelyck dyt voirscreven inhilt" (2).

---

(1) Het stadje Visé.

(2) Wij hebben in dit en in enkelen der vorige stukken, om herhalingen te vermijden en niet langdradig te worden, hier en daar verkortingen in den tekst aangebracht.

Digitized by Google

Zoo eindigde, op kluchtige wijze, het eerste bedrijf van ons drama. Wij zien hier dat ten slotte de beklaagden als klagers optreden en de rechters letterlijk worden om den tuin geleid. De regeering van Maastricht speelde ook hare eigenaardige rol in deze zaak ; van den eenen kant erkende zij de Luiksche commissie, die zij zelfs haren dienst aanbood, als wettig en van den anderen kant beschermde zij uit al hare macht den beschuldigde, die voor die rechtbank was aangeklaagd. Zij kon in haar recht zijn om zoo te handelen ; maar het schijnt ons toe, dat zij wel wat al te groote toegevendheid aan den dag legde voor burgers, die ze zelf had doen vervolgen en inkerkeren. Zie hier nog een staaltje van hare goedertierendheid.

Een der gevangenen, Mees Van den *Wyer*, de droogscheerder, verklaarde op zekeren dag, zich te willen onderwerpen aan het geestelijk gerecht ; de regeering zou hem daarvoor eene vriendelijkheid bewijzen : »Op goensdaech xxj julii waert verdraegen in den gemeynen raet. Want Bartholomeus droechscerer guetwillich is te antwortden op die articulen hoem by den fiscael overgegeven, ende he (alssmen versteit) groeten overlast heet van den ratten ende muysen aldaer he nu boven in die gejoele sittende is ; woedoer die huisfrouwe ende vrunden desselven Bartholomei seer oetmoedelick den raet gebeden hebben, hoem int gevenckenisse te willen halden op die koecken off in der camere op die Lanscroene. Dat men daeromme denselven Bartholomeus vastsetten ende in clousteren gevenckelich halden sal in die voirs. camere, by alsoe dat he erst sufficiente caucie setten ende stellen sal voer hondert golden gulden ende voerts voer allen lesten, die der stadt aenkoemen muechten, soe verre he ontqueme ende hoem affhendich maecktde". Bij al hare goedheid vreesde de stad evenwel dat er wat anders in het spel

Digitized by Google

kon zijn dan ratten en muizen, en daar Mees van der *Wyer* geene cautie stelde, bleef hij voorloopig waar hij was. Eerst in September daaropvolgende, toen hij andermaal klaagde wegens »groeten overlast ende verdriet van den ratten ende dat die vloyen hem groete gaeter in syn beyn byeten, daerdoer hy gebreeck crygen muecht, soe dat he syn ambacht in tuecomende tyden niet en solde konnen gedoen", gedoogde de stedelijke raad, dat hij naar de gevangenis zou overgeplaatst worden, waar Jan *Berne* en Jan *Kemerlinx* zaten (1). De drie maatjes zijn nu bij elkander; wij zullen zien wat ze verder uitrichten.

Intusschen was de secretaris Jaspar van den Dyck nogmaals naar Luik gereisd om eenen knieval te doen ten voordeele der gevangenen. Maar de kanselier antwoordde gelijk vroeger: »neit doenelick te wesen den gevangen te connen helpen, die muesten erst op die articulen, hoen overgegeven, antworden; ende die antwort gedaen sinde suldt he, der stat te lieff, daerin soe vuel doen als hoem mogelick were te doen". Ook de »Lutheranen" bleven even koppig. Zij zeiden: »Dat si Got almachtich alle uren genaede bidden, sy wulden antworden nae der stadt recht ende wisten nyt wat sy misdoen hedden" (2).

Nu namen de heeren van den raad nogmaals hunnen toevlucht tot den bisschop. In een raadsverdrag van den 24 September gaven de gedeputeerden, Jan *Koenen* en Jaspar van den *Dyck*, het volgend verslag van hunne zending naar Luik: »Dat ons Gen. Here wael te vreden were die gevangen gerelaxert wurden, behalven dat dieselven erst antwortden op die articulen hon doer den fiscael gegeven, ende sullix gedaen synde, solde syn Genade sinen segeler

(1) Raadsv. van 16 Aug. en 7 Sept. 1529.
(2) Raadsv. van 7 Sept. 1529.

Digitized by Google

hyr schicken tegen dat men processie halden solde en die gevangen *penitentia salutaris* doen". Deze genadige uitspraak werd den »Lutherianen" bekend gemaakt en er bijgevoegd dat bedoelde processie den volgenden Zondag zou plaats hebben (1). Deze antwoordden even spitsvondig als vroeger: »Sye beeden Gott alle daegen genaede, sye en hedden metten geystelicken Heer nyet te doen, doch sy solden hoen wes saterdachs snoenens bespreken, ende hon met honnen vrunden beraden. Daerop die deputerden van wegen des raets ten antwort gaeven: dat sulix beraet te lang vallen solde, naedemael men dye processie des sondags halden solde ende men den segeler middeler tyt adverteren muyst van honre meynonghe. Daerop die gevangen sachten, anders hoen meynonghe nyet te syn".

De gevangenen werden intusschen als wederspannigen aan het recht *per contumaciam* en zonder verder gehoord te worden door het Luiksch officialaat veroordeeld, tot herroeping hunner »erreuren" en tot eene openbare boetpleging in eene der processiên der stad. Zij zouden gekerkerd blijven tot op den tijd, dat zij zich bereid verklaarden, om dat vonnis, hetwelk in September schijnt uitgesproken te zijn, te ondergaan. De stedelijke raad deed, den 25 October en den 3 November, nog eene poging tot hunne bevrijding, maar het hof van Luik bleef onverzettelijk.

Eindelijk in December 1529 nam de wederspannigheid der gevangenen een einde. Zij gewaardigden zich zich aan de uitspraak hunner rechters te onderwerpen. Op Dinsdag

(1) Zulk eene boetpleging mag wel eene genadige straf worden genoemd. In Maastricht bestond een stedelijk reglement hetwelk verbood: 's avonds »met pypen, trommen en mommen" over straat te gaan. Een jongen, genaamd *Pack*, had zich veroorloofd al blazende achter de nachtwachters te loopen. Hij werd den 24 October 1541 van wege den stadsraad beboet: »Dat derzelve jonge ter erster speciale misse ende processie, bloetz heuts met eynre bernender kertzen, in die processie" zal gaan.

Digitized by Google

den 7 December verklaarde de Stadsraad: »Dat die befaempden drie gevangenen borgeren nu hoens gevenckenisse ontledicht sin, metter salutare penitencie, op sondaech ende gisteren nestvoerleden gedaen."

Of men blij zal zijn geweest met dit resultaat? De raad, het officialaat en de »befaemden" hadden alle reden daartoe. De raad in het bijzonder zal de gevangenen wel nog een fooitje mêe op reis hebben gegeven, want zij vroegen bij hun vertrek: »van der stat wegen hoen kusten, soe sy opter Lanscroene gedaen hebben, betaelt te werden." (1).

Eene ketterervervolging gelijk die, welke wij zoo even te Maastricht hebben bijgewoond, was voorzeker niet geeigend om de kwaâl in haren wortel aan te grijpen en uit te roeien. De vervolgden wegens »Lutherye" hadden bij hunne geestverwanten eenen zekeren roem verworven door hunne standvastigheid, hun beleid en de bescherming, die zij van wege de stad hadden genoten. Het geestelijk gerecht daarentegen was, ten gevolge van dit alles, in minachting gekomen en behoefde te Maastricht hoegenaamd niet meer gevreesd te worden. Het zal dan ook niemand bevreemden dat de toegenegenheid tot de nieuwe leer spoedig daarna wederom sporen van leven gaf.

De stad kwam in het voorjaar van 1530 andermaal in geschil met eenige harer burgers, die zich naar Höingen, een dorpje op Guliksch grondgebied bij Sittard, hadden begeven om er een kettersche preek te hooren, »Op goensdach den xxviij dach Aprilis (des jaers xv^c xxx) waert verdraegen in den gemeynen raet: Soe sommighe burgeren ende ingesetenen deser stat hoen nyet ontsin en hebben tot *Hunynghen*, bij Zittart gelegen, te gaen ende aldaer sermoen te hoeren van eynen priester genant Heer *Dioniss*,

(1) Raadsv. van 7 December 1529.

Digitized by Google

de befaempt is op die Luytersse secte zich te halden ende te sermoenen. Welcke secte der christelicker kerke, ende allen cristen minschen aen ziele ende lyff met allen zeer sceidelick is ende abhominabel, ende daeromme die selven secte geynssins toe te laeten en is, maer met allen manieren dieselve secte te resisteren ende geynssins te laeten inbreeken. Dat daeromme der momboir in name van der stat dieselve pesonen (die oick hyr van vertuicht ende verquest sin) met oick allen die giene, die die onbehorlicken ende verboeden buyxskens gegolden ende gelesen hebben, beclaegen sal ende metter clacht vortzvaren gelick dat nae deser stat recht gebuert. Ende soe men oick versteit dat sommighe adherenten derselver Luthersse secte sich seer oncristelick met sommighe feyten gehalden souden hebben: soe sullen burgemeysteren ende geswoeren in name der stat met groeter ernsticheit die woerheyt hier van ondergrunden ende wie sy die sake hier van bevinden, ende nae bevinden deselven feyth hierinne te doen alst behoeren sal. Want der gemeyn raet in name der stat alsoe besonnen is, dat men geynssins tuelaeten en sal alsullicke oncristelicke ende duvelssche secte alhyr binnen deser stat te regneren, maer met alle manieren daertegen te sin, soe voel als dat den raet aengaet ende daervan kennisse behoert te nemen."

De kleine parochie *Höingen*, behoorde destijds gelijk het geheele ambt van Borne, Millen, Heinsberg en Wassenberg tot het bisdom Luik. De pastoor Heer Jan, die er zes en twintig jaren had vertoefd, had zijne residentie verlaten en de parochie overgelaten aan Gys van *Rothem*, die er als kappellaan fungeerde, en tot de hervorming was overgegaan.

Twee predikanten kwamen er de nieuwe leer verkondigen. Heer Hendrik *Slachtschaep* en Heer Dionys *Vinne*. Wanneer

Digitized by Google

ze aankwamen om te preken werd een klokje getrokken en het volk stroomde naar de kerk »als de bijen naar haar kaar." Hunne aanhangers hadden de kerk opengebroken en waren er ingeklommen. Het volk aldaar was alles behalve onberispelijk. Van de 230 kommunikanten waren er maar vijftig die hun Paschen hielden. Met Pinksteren 1533 begonnen de vergaderingen van *Höingen* te bedaren, de bijeenkomsten werden nu meer links en rechts gehouden (1).

Slachtschaep, één dezer predikanten, was uit Tongeren afkomstig. Hij heeft veelal rondgezworven door het Guliksch gebied, maar preekte ook te *Aken* en onder *Heughem* bij Maastricht. Zijn medebroeder, heer Dionysius *Vinnius*, was geboortig van Diest en had als pastoor gestaan te Aldeneyck bij Maaseyck; hij fungeerde omstreeks 1522 als geestelijke te Antwerpen en later in het bisdom Luik, waar hij volgens eigen bekentenis, door den bisschop met meer dan Herodiaansche woede vervolgd werd. Eerst Luthersch gezind ging hij later tot het anabaptismus over en werd een der hoofden der secte. Hier vinden wij hem prekende te *Höingen*, waar de koster der kerk Jan Stevens, een zijner warmste leerlingen wordt en waar zijn roep zoo hoog was geklommen, dat zelfs burgers uit Maastricht eenen weg van zes uren gaans aflegden om hem te komen hooren. In 1532 vertrok hij, gelijk de herdoopers Hendrik *Roll* en Jan *Clopris*, die destijds te Wassenberg preekten, naar Munster in Westphalen en sloot zich aan bij de woelige benden van Jan van Leiden. Zij werden gevolgd door Hendrik Slachtschaep van Tongeren. Te Munster speelden *Roll*, *Clopris*, *Stralen*, *Vinnius* en *Slachtschaep*

(1) Getrokken uit eene kerkvisitatie te Höingen gehouden den 23 Juni 1533 en uitgegeven door CORNELIUS *Geschichte des Munsterisschen Aufruhrs* I. p. 236 en 239.

Digitized by Google

eene voorname rol (1). Een andere ketter, dien wij destijds in onze streken aantreffen, is Joannes *Campanus*, die volgens de Hoop Scheffer en Rhalenbeck in het Overmaasche zou gepreekt hebben (2). Deze was geboortig van *Maaseyck*, studeerde in 1528 te *Wittenberg*, en gaat door als een berucht antitrinitarius, die onder menig opzicht aan de anabaptisten verwant was (3). Het is niet onwaarschijnelijk, dat deze predikanten het hunne er toe hebben bijgedragen, om de wijfelende denkbeelden betrekkelijk de hervorming der Maastrichter nieuwsgezinden te doen overhellen tot het anabaptismus, de eenige secte die zich toen in onze omstreken wist staande te houden (4).

Van de vervolging der kerkgangers van *Höingen* kwam niets, althans geen enkel mandaat van gerechtelijke vervolging werd door de stads regeering tegen hen uitgevaardigd. De burgervaderen hadden trouwens hunne handen

---

(1) Zie over deze predikanten hierna onze Aanteekeningen op de hervorming te *Susteren* en omstreken. Zie ook DROUVEN, *Reformationsgeschichte*, p. 69, 74 en 78. DE BUSSIÈRE, *Histoire des Anabaptistes*, p. 330 et 391. CORNELIUS, *Geschichte des Münsterischen Aufruhrs*, I p. 75, 76, 107, 177 en II p. 79, 161, 344 en volgg. CORNELIUS, *Berichte* passim.

(2) DE HOOP SCHEFFER, *Geschiedenis der kerkhervorming*, p. 140 en RAHLENBECK, *Le protestantisme dans le Limbourg*, in de Revue trimestrielle, XI p. 89. In hoever het beweren dezer schrijvers gegrond is hebben wij bij gebrek aan bronnen niet kunnen onderzoeken. Wij kennen twee andere reformatoren uit dit tijdgewricht in de Rijnstreken, die zich Joannes *Campanus* noemden: een Joannes *Campanus* namelijk die in 1520 wegens ketterij uit Keulen werd verdreven en een Joannes *Campanus*, wiens eigenlijke naam *Wulff* was en in 1532 te Soest preekte. Zie CORNELIUS, *Geschichte des Munsterischen Aufruhrs*, II p. 124.

(3) DE HOOP SCHEFFER, p. 616. Een andere Maaseyckenaar, Dirk Laurenszoon werd in Mei 1530 als student bij de Academie van Wittenberg ingeschreven. Ibid. p. 437.

(4) »Op weinig na, zegt De Hoop Scheffer p. 3, is de geschiedenis van het Anabaptismus de geschiedenis der hervorming in ons vaderland van 1530 tot 1566".

Digitized by Google

vol met nog andere ernstige kwestiën. Keizer Karel V was voornemens hunne privilegiën in te korten, door de stad te ontheffen van den leenband, die haar aan het H. Roomsch Rijk verbond; dit zette kwaad bloed en kostte veel geschrijf. Daarbij brak in Juli 1531 de pest uit, die tot grooten schrik der inwoners er lang en hevig bleef woeden. Ook werd in datzelfde jaar de heiligdomsvaart gehouden. In Januari 1531 kwamen keizer Karel V met zijn broeder Ferdinand en later de gouvernante Maria van Hongarije en meer andere rijks grooten de stad bezoeken, zoo dat er niet veel kon gelet worden op het geheim woelen der ketters. Zoo vinden wij dan ook, van den 28 April 1530, tot den 8 April 1532, in de Raadsverdragen geene melding meer van deze lieden gemaakt (1).

Wat meer is, het schijnt dat gedurende deze twee jaren in de wetgeving betrekkelijk de kettervervolging te Maastricht een merkelijke verandering was gekomen. In het eerste vonnis, dat in zake van ketterij, den 18 November 1527 gewezen werd, zien wij: dat de raad der stad »met gevolge ende advys der scepenen van beiden den gerechten, acht commissarissen ende andere guede mannen" toen zelf als onafhankelijk rechter optrad, het vonnis uitsprak en de straf bepaalde; doch bij de eerstvolgende overtreding, in Januari 1529, wordt reeds de opmerking gemaakt »dat kettery eine geistelicke saeck ende crimen were" en men

(1) De heer Rahlenbeck, die in zijn talrijke pamfletten genoegen schept scheeve voorstellingen en gewaagde stellingen te verkondigen en daardoor groote verwarring brengt in de geschiedenis, maakt ook van den opstand der Rivageois te Luik, in 1531, een kettersche beweging, tegen het gevoelen in van Chapeauville en alle andere schrijvers van gewicht. In het request der Rivageois, dat hij inroept, is hoegenaamd geene sprake van godsdienstvrijheid en de Luiksche burger Jan *Albert*, van wien dit stuk melding maakt en die te Maastricht gevangen zat, was hoegenaamd geen heretiek, zoo als Rahlenbeck beweert; zulks blijkt mede uit het zwijgen van de raadsverdragen der stad Maastricht.

Digitized by Google

raadpleegde dienaangaande den bisschop van Luik. Deze kerkvoogd kon, om zijn dubbele hoedanigheid van ordinaris der plaats en opper-inquisiteur van Noord- en Zuid-Nederland, in deze zaak betrokken worden. In Februari daarnavolgende oordeelde de bisschop dan ook, dat overtredingen in zake van godsdienst voor zijnen officiaal dienden behandeld te worden en zond hij te dien einde een rechterlijke commissie naar Maastricht, om het geval van heresie te onderzoeken. De werkzaamheden van den Luikschen officiaal, — wij hebben het reeds ten overvloede kunnen merken, — werden met geen goed gevolg bekroond. Uit de volgende bladzijden zal dan ook blijken, dat die geestelijke rechtbank zich in de Maastrichter aangelegenheden betrekkelijk heresie, niet meer mengt. De bestraffing der sektarissen werd voortaan overgelaten aan den raad der stad, aan de schepengerechten en aan eenen kettermeester. De stad schreef nu placaten tegen de ketters uit en paste de edikten des keizers op hare burgers toe. Op welke wijze deze verandering tot stand kwam zal nader blijken.

De eerste nieuwsgezinden, die wij in 1532 te Maastricht zien optreden, waren lieden, die zich gedurende de paaschfeesten naar Susteren hadden begeven, om aldaar een hervormde preek te hooren en op verboden wijze te communiceeren. Pelerin verhaalt dat het getal dier burgers zeer groot was (1). Uit de raadsverdragen van Maandag den 8 April 1532 blijkt echter dat het zich tot enkelen bepaalde. Ziehier den tekst en het opschrift van dit raads-

(1) »Un très grand nombre de bourgeois." *Essais hist.* p. 324. De schrijver verhaalt ook ter aangehaalde plaatse, dat de toeloop naar Susteren »le jour de paques" geschiedde. Uit dit raadsverdrag schijnt zulks echter niet te blijken. Door hoogtijd van passchen kan immers hier de geheele paaschtijd, die veertien dagen duurt, bedoeld worden. Paschen viel in 1532 op den 31 Maart.

Digitized by Google

verdrag: »Van sommigen burgeren te beklagen, die tot *Susteren* sermoen gehoert ende gecommunniceert hebben. Opten selven daeg (8 April) waert ouch verdraegen in den gemeynen raet, dat der moemboer van der stat beclaegen sal ende metter clacht voertvaren, gelick zich dat nae deser stat rechten behoert, op ende tegen die geen, die in dit Hoechteit van Paessen tot *Suesteren* sermoen gehoert hebben van eynen suspecten ende befaempden predicant van ketteriën ende Lutheriën, ende aldaer auch gecommunicert hebben, contrarie van den geboeden der heiliger kercken."

Deze burgers hadden te Susteren het avondmaal ontvangen; zij waren er *in communicatione in divinis* geweest met ketters, zij hadden zich onttrokken aan de voorschriften van het vierde concilie van Lateranen, gehouden in 1215, hetwelk gebiedt: dat ieder Christen, die den gewenschten ouderdom bereikt heeft, omstreeks Paschen in zijne parochiekerk tot de tafel des Heeren moet naderen. Dit zullen wel de geboden der heilige Kerk zijn in voormeld raadsbesluit bedoeld.

Volgens eene kerkvisitatie uit de maand Juni 1533, was *Susteren*, gelijk Höingen, destijds een broeinest der hervorming. De pastoor was afwezig; hij woonde te *Niel*, in Brabant (1), welke parochie hij door ruiling verkregen had en liet de kerk van *Susteren* door een gehuurden kapellaan bedienen, die aldaar woonde met zijne zuster en dochter. Deze kapellaan was een man, die er sedert 1528 had vertoefd, niet genoegzaam geleerd, niet wel bespraakt en door de pokken geschonden. Hij stond ook niet in aanzien en het gebeurde, dat het volk de kerk verliet wanneer hij preekte. Vele parochianen gingen niet tot de H. Tafel, omdat zij de H. Communie onder de twee gedaanten ver-

(1) Niel, thans provincie Antwerpen.

Digitized by Google

langden te ontvangen. Twaalf of veertien inwoners brachten eerst heer Dionysius *Vinne* binnen *Susteren*; Heer Hendrik *Slachtschaep* kwam er van zelf. Nog niet lang geleden was deze laatste voor de stad gekomen, maar was niet binnen gelaten. Toen preekte hij voor de stads poorten onder eenen boom. Om zich te wreken voer hij uit tegen de leer van het H. Sacrament des altaars en zeide: dat wanneer de papen het H. Sacrament ophieven, men niet moest gelooven, dat er Christus' vleesch en bloed tegenwoordig is, maar dat het veeleer een koekoek was. Ook heeft er Heer Gielis van *Rothem*, een geestelijke uit de buurt, de hervorming gepreekt. Deze was geboortig uit den omtrek en fungeerde als kapellaan van *Slachtschaep*. Er woonden te Susteren twee personen uit *Maaseyck* die Heer Dionys, hun vroegeren herder, gevolgd waren. Een vrouw uit *Susteren*, Nel *Richartz*, verhaalde den visitatoren, die er in Juni 1533 de ronde deden, dat zij niet tot de HH. Sacramenten naderde, omdat de kapellaan het woord Gods niet verkondigde gelijk het behoorde. Zij wilde wel aan het Doopsel gelooven, zoo dit toegediend werd naar Gods voorschrift. Gevraagd of zij geloofde in de tegenwoordigheid van Christus' vleesch en bloed in het H. Sacrament, gaf zij ten antwoord, dat zij van die zaak geen begrip had; zij had dit ontvangen ter gedachtenis aan den dood van Jesus Christus. Ook Heer Dionysius had in denzelfden zin gepreekt. Deze vrouw had ook preken van *Slachtschaep* en lezingen uit het Evangelie gehoord, die door zekeren Gierken *Thiesges* gehouden waren. Dederik *Canis*, een ander inwoner van *Susteren* verhaalde, dat hij niet tot de Sacramenten naderde, omdat de kapellaan niet onderwees volgens het voorschrift zijner overheid en volgens het woord Gods. Hij geloofde niet, dat Christus met vleesch en bloed in het H. Sacrament des

Digitized by Google

Altaars tegenwoordig is. Het Doopsel nam hij aan volgens de instelling van Jesus Christus (1).

Zoodanig was de toestond der parochie *Susteren*, omtrent den tijd, dat de bovengemelde burgers van Maastricht er ter preêk kwamen en tot het nachtmaal gingen. Uit het bovenstaande blijkt mede dat de hervormers, die er preêkten, geen Lutheranen maar Sacramentisten waren. De wederdoop was er nog niet aan de orde van den dag.

Het bezoek door eenige burgers van Maastricht aan den hervormde predikant van Susteren gebracht, was oorzaak dat de stedelijke regeering van Maastricht den 8 April 1532 het volgend plakaat deed afkondigen: »Insgelicken soe salmen vander stat wegen oepenlich publiceren ende ter Lanscroen vuytroepen off vuytlesen alsulcke ordinancie als nu tegenwordig by den gemeynen raet geordinert is tegen die Luytersse secte, gelick ende alsoe dieselve ordinancie van wortde to wortde hier nae bescreven volgt; ende die selve ordinancie sal men vander stat wegen onverbroeckelich halden, doen halden ende naegaen".

»Wart verdraegen inden gemeynen Raet. Soe die luthersse ende andere kwade secte ende ketterye, (leyeer!) soe lancksaum hoe mee, die herten der mynschen ende synnen, doer ingeven des boesen viantz ende quaeden falsen lerers bevinckt, in groeten afnemen der zielen zalichheit, guetz regiments, oick peyss ende vreets, ende daerdoer dat ouch anders neit dan twedracht, hate ende nyete ende boesheyt entspruyt; Inde te besorgen is daerdoer noch voele mee quaetz te ontstaen, ende wuerdt daerop yn tytz neit versien met behorlicke remedie. Inde want der gemeyne raet vuyt herten geneigt is allen gueden burgeren,

(1) Kerkvisitatie van het ambt Born van den 25 Juni 1533, uitgegeven bij CORNELIUS, *Der Munsterischer Aufruhr*, I p. 240.

Digitized by Google

van burgerssen ende ingesetenen deser stat, by der hulpe Gode in vreede, salige regimente, neronge ende gueder polycien te onderhalden ende te bewaren, ende allen quaetdoeners met recht te straven, ende oick wederstant te doen, woe doer dat die guede ende simpelen luyden vanden quaeden ende schalcken moegen verhoet ende ongescendicht sin ende bliven. Dat daeromme niemant, soe wie hy sy, ryck noch erm, groet noch cleyn, sich en sal onderwinden te halden die opinie ende leronghe Martini Lutheri offte siner adherenten by der heyliger kercke gereprobeert, noch derselver noch anderen suspecten boecken, quaede ende false leronge inhebbende gelden, vercoupen, lesen, by sich hebben, anderen daerinne te leeren, onderwysen, noch etwats vornemen, seggen off disputacie halden, dat eynichsins sin muecht tegen die ordinancie der heyliger kercken. Insgeliken dat die gienen die hier van suspect ende befaempt sin, egeyn heymelicken conventiculen, *id est* versamongen, off conversacien tsamen halden, noch oick predicacien ende sermoenen hueren en sullen van eynigen predicanten, die vanderselver secten suspect ende befaempt sin. Ende ouch dat nyemant alsulcken befaempden personen in alsulcken vorgemelde gestalt ophalden en sal, op te verbueren soe wy hyr inne, off in eynigen van den voers. punten bevleckt bevonden wuerdt, voer dat erste, eyn jaere die stat ende vriheyt derselven te laeten ende daerbuyten te bliven ende daerby te betaelen in handen des peymesters in behoeff der stat den maeckloen van eynre royen muers, ende het joere neit aen te gaen de moeckloen vander royen muers en sal erst betaelt sin, totter mee correctie die daerinne vorder vallen muecht, behalven doch in denen daerinne hoechheyt gelegen weir, sullix te stellen tot ordel ende vonnisse der schepenen,

Digitized by Google

oyck beyden onssen genedigen lieven Heren ende ellecken van honre int besonder hoegheyt, jurisdictie ende gerechtigheyt hierinne neit affgenomen. Ende off eynighe nae die erste stravinge voerg. neit aff en lieten ende in honre boesheit persevererde, alsdan nae gestalt des mesdaet vorder daerinne te handelen off laeten handelen als behoeren sall. Inde oick dat eyn ygelicke burger burgersse ende ingesetene, die alsulcken voergenoempden buecken hebben, sullen bynnen drie dagen nestcomende dieselve buecken bringen ende bestellen in handen van borgemeysteren ende geswoeren, om nae bevinden ende ondersueckinghe van denselven buecken, daermede te doen, ende gedoen te werden als behoeren sal op te verbueren, soe wi hierinne ongehorsam bevonden wuerdte die stravinge voergespecificert. *Publicata sunt præscripta jussu communis consilii per Heps mamburnum oppidi*" (1).

Naar aanleiding van dit plakaat en van voormelde raadsnotulen zegt Pélerin: »Il parait que le magistrat était alors plus porté à prévenir la discorde et la désunion, qu'enfante ordinairement la diversité d'opinion religieuse, presque toujours accompagné de fanatisme, qu'à gêner les consciences". Waarlijk eene scherpzinnige onderscheiding, waarvan echter in het plakaat zelve niets doorstraalt. Het beginsel van gewetensvrijheid was in 1532 nog ver te zoeken. Ook verzuimt deze schrijver de geheele straf te melden, waarmede de overtreders van dit plakaat bedreigd werden. Deze straffen bepaalden zich volgens hem: »de payer le prix d'une verge de muraille, au profit de la ville" (2) terwijl in het plakaat letterlijk geschreven staat, dat de overtreder voor de eerste reis, behalve de bekos-

(1) Raadsverdragen van 8 April 1532.
(2) PÉLERIN, p. 325.

Digitized by Google

tiging eener roede muurs aan de stadswallen, voor een jaar uit de stad en vrijheid van Maastricht zal verbannen blijven. De straffen voor de tweede reis zullen geschieden naar »gestalt der misdaet". Door het niet melden dezer straffen heeft Pélerin aan de besluiten van den stadsraad een zachte tint gegeven, die zij bepaald missen.

Overigens ontbreekt het niet bij Pélerin aan scheeve voorstellingen en zienswijzen, die tegen de waarheid aandruisen. Na voormelde plakaat besproken te hebben vervolgd hij: »Mais bientot après, le nombre de ceux qui avaient adopté la réformation, augmenta si rapidement et les assemblées devinrent si fréquentes, qu'on commença d'en appréhender les suites facheuses" (1). Dat na het afkondigen van het plakaat de pratijken en de getalsterkte der hervormden aan den dag kwamen is begrijpelijk, maar dat hun getal zich toen juist schielijk zou vermeerderd hebben, kunnen wij moeielijk aannemen. Het plakaat zal wel geen verkeerd uitwerksel hebben gehad zoo als Pélerin veronderstelt.

Na het uitvaardigen van het plakaat van den 8 April werden de Maastrichtenaren, die naar Susteren waren gegaan, onmiddelijk vervolgd en »gracelyk gestraefft". Zulks leeren ons de raadsverdragen van Woensdag na Pinksteren, voerende tot opschrift: »Van sommigen gestraefft van der secten der Lutherie" en luidende als volgt: »Opten voergem. daech, soe wart ouch verdragen inden gemeynen raet, dat die personen, die den luterssen predicant tot *Suesteren* hebben hoeren sermoenen ende oyck aldaer gecommunicert, ende die daeromme gracelyck gestraefft sin na luyde der forfaits bruyck, op desen dach ouch gepublicert. Ende vortz allen anderen die vander selver falser

(1) Pélerin, p. 325.

Digitized by Google

secten besmet mogen sin, hoens quaeden voernemens sullen affstoen en hon des in worden, noch mit den wercken, in geynerleye wyss vorder neit mee onderwinden op alsulcker stravonge, het weir hoege off ledich als daerinne vallen muecht, beyde onsser genediger Heren, off eyniche van honre Genaden besunder, hierinne neit affegenomen. Ende vorts alle anderen ordinancien hiervan sinde, ende sunderlingen op maendag den achtden dach Aprilis lestgeleden verdraegen ende in dit verdrachbuyck geregistrert, in allen honnen puntten in honre macht blivende ende denen neit affgenomen".

Onder de aangeklaagden, die den 29 Mei 1532 voor de rechtbank gedaagd werden, bevond zich de knecht van Jan Peter *Bouten*, wien voorloopig niet kon bewezen worden dat hij naar *Susteren* geweest was, het sermoon aldaar gehoord en het avondmaal ontvangen had(1). Nu zwijgen de Raadsverdragen in zake der sectarissen gedurende den geheelen loop van dit jaar en de eerste maanden van het volgende. Eerst in Maart 1533 vinden wij een nieuwen aangeklaagden. Het is een Maastrichtenaar, dien wij weldra als een der hoofdmannen der wederdoopers zullen zien optreden. Van hem spreken de raadsverdragen van 6 Maart 1533. »Dat men Lenart *Ketelbueters* van der stad wegen beclagen sal van worden, soe hi gesproeken het in blasphemie van Got, nae luyde en inhalt der inquest daerop verhoret". Of Ketelbueters wegens »Luterye" was aangeklaacht weten wij niet.

Op Maandag den 10 Maart 1533 besloot de raad der stad ook hen »te doen aenklagen die die luytersse ophalden". Het raadsverdrag luidt: »Der momber der stat sal in name derselver stat beclagen Lemmen *Cremers*,

(1) Raadsverdr. van 28 Mei 1532.

Digitized by Google

buydelmeker te Tweebergen, Jan *Swaelen*, op die Maze, den jongen Peter *Joerskens*, Goert *Vellen* opten holtmerkt, Jan *Vreen*, ende allen anderen, die, als fame is, ophalden diegene, die disputacie halden ende sich onderwinden der quaeder, falsser Lutherye ende andere quaeden secten. Ende dese clacht sal geschieden volgens den verdraege den VIIJ Aprilis lestleden verdraegen ende opter stads verdraegbuyck folio viij geregistreert. Ende tselff verdraech offte ordinancie waert wederomme opten dach voermeld vernuwet van worde te worde ende gepublicert" (1).

In zijne vergadering van den 17 Maart daaropvolgende kwam de raad andermaal terug op de zaak der nieuwgezinden. Er werd besloten in overleg met de schepenen der beide gerechten, de commissarissen en de oude burgemeesters, »die Lutersse secte te werstoen met allen behoerlicken manieren van justicie". Tot hieraan was de stad een toonbeeld geweest van eensgezindheid en andere burgerdeugden, maar ten gevolge van het binnendringen der nieuwe denkbeelden vreesde men beroeringen, oploop, tweedracht, verheffing van de boozen en vernedering van de goede burgers. Het raadsverdrag luidt:

»Op den 17 Martii soe wert ouch verdraegen in den gemeynen raet, in bywesen ende gevolge vanden scepenen beyde der gerichten, commissairen, alde burgemeisteren, burgemeisteren ende anderen gueden mannen van der stat, die insunderheit hieromme versamet syn; ende dit allet verdraegen met eynen ganssen eyndrachtigen gevolge. Soe (leyer! ende dat God die here beteren wille) die Luthersse ende mee anderen quaeden falsen secten, doer ingeven des buesen viantz (de die quaeden ende

(1) Zie dit stuk van 8 April 1532 hierboven p. 53.

Digitized by Google

schalken doerinne erweickt) hoe lancsaem soe mêe, onder den gueden burgeren ende ingesetenen deser stat opstaet, ende die onnoselen ende simpelen doer die scalcken in desen verleidt werden in groeten afnemen der zielen salichheyt, oyck eyndrechtigheyt, peyss, vredes, goetz regiments ende gueder policien, ende daerdoer ten laetsten (als dat te besorgen is) anders neit dan commocien, oploup, tweedracht, verheffonge der quaeden ende verdruckinge der goeden, jae mee ander onraetz dan alwile bedacht kan werden, opstaen en sulet, tot gehele verderffenisse deser gueder louffelicker stat, ende allen gueden burgeren ende ingesetenen derselver, oyck honne kinderen ende naecomelingen, diewelcke stat (Got hebbe loff) tot noch tue versiert is met duegcht van eyndrechtigheit ende mee andere deuchden. Dat men daeromme desen quaeden falssen secten ende derselver adherenten, naevolgeren ende leerers met allen behoerlecken manieren van justicie wederstant doen sal nae luyde den vuerverdraegen daervan synde, off by anderen manieren daertoe dienende nae gelegenheyt des misdaet, want der gemeine raet ende die gelederen voergenoemt daertue vuytter herten geneygt sin, vliete ende ernsticheit voerts te stellen, om die quaede, falsse secten, sonder vertrage geextipert ende uytgeroyt te werden. Daertue om sulx te volbrengen sy hoen neit sparen en willen, by daege noch by naechten, in geinerlei wyss byder hulpe van Goide, ende den eine den anderen neit te verlaeten, maer goede ongevreesde waerhaftige bystant te doen".

Eene taal als deze, krachtig en doortastend, bracht vrees onder de aanhangers der »Lutherye". Zij gevoelden zich niet op hun gemak, want indien de raad voortaan goed vond te handelen volgens deze besluiten, zouden zij weldra in »die goeder stad van Triecht" niet meer

Digitized by Google

veilig zijn. Zij besloten dus bij vorm van adres »een wonderlyk schrift" aan den Raad te zenden, hetwelk zij door eenen boden van Aken lieten aanbieden. De raadsnotulen die ons dit feit mededeelen luiden: »Opten XXIIIJ dach marty XV^c XXXIIJ wort verdraegen inden gemeynen raet in bywesen ende mit eynen eyndrechtigen gevolge des gemeynenraets, schepenen van beiden den gerichten, commissarissen, aulden borgemeysteren, aulde geswoeren ende veel meer anderen gueden mannen van der stat, die om dit stuck versamelt syn, dat achtervolgens den verdraege op huyden acht daegen verdraegen; belangende deser quaeder falsser secten, die nue allewile (Got beetert) vigeert ende ouch want die beclaechde personen inden verdrage genoempt, eyn wonderlicke scrift by maniere van supplicacie, by ende overmitz eynen boede van Aken, op huyden den borgemeysteren inder raetscamer gethoent ende overgegeven hebben. Dat men daerom sonder einich vertrack van alsulcke scryffte twee copien sal doen schriven ende daervan eyne den gerichten ende die anderen gueden mannen overgeven om sich daerop te bedencken, ende tegen morgen op onser liever vrouwendaech smorgens te seven uren wederomme in die raetskamer te coemen, ende op dit stuck met goeder voerdechtigheit ende wysselick te letten, om dese quaede falsse secten vuyt deser stat te extirperen, verdelven ende te vernielen, ende wederstant te doen tegen al diegeene die alsulck quaede falssen secten willen onderhouden ende sustineeren, ende voirtz hierinne te doen als dit behoren sal".

In de raadsvergadering van Dinsdag den 25 Maart werd voormeld verdrag nogmaals besproken en door den breeden raad goedgekeurd. Er werd nogmaals besloten »allen behoirlicken wederstant te doen tegen die giene die alsul-

Digitized by Google

cken falssen secten willen sustineren ende halden. . . . . ende voerts te handelen volgens den verdraegen daerop synde ende gelyck ende alsoe dat behoeren sal". In dezelfde vergadering werd aangeklaagt de reeds besproken Jan *Berne* schoenmaker, »die in syn voernemen behart heymelicke conversacie te halden, te converseren ende te disputeren van dese quaede secten in contrarie der verdragen vanden raet; ende boven denen dat hy te meer tyden daervan gestraefft is ende gebeetert heet (1). Insgelicken sal der momber sonder vertrack nae deser stats rechten volgen tegen allen anderen die tegen die ordinancie vanden raet, deser quaeder secten aengaende, gedaen hebben".

Op Zaturdag den 29 Maart nam de stadsraad het besluit: dat »onsse borgemeyster Johan *Koenen*, Peter *Frambach* geswoeren ende Lambertus *Conynxs* secretaris noch op huyden saturdach, in name der stat by onssen gen. Heren den Cardinael riden sullen ende sin Gen. te kennen te geven van die Luthersse ende anderen secten, die alswile binnen dese stat opgestaen sin, ende van sine Gen. bidden raet ende advyss, wie ende in wat feugen men daertegen wederstant doen sal ende wen sin Genade nu raet daertue geven, sullexs den gemeynen raet ende gelederen aen te brengen, om vortz daerinne te ordineren tot exstirpatie van derselver falser secten alst behoeren sal".

Dit bezoek aan den prinsbisschop van Luik had ten gevolge, dat de stadsraad drie dagen later een nieuw plakaat uitvaardigde, veel strenger en breedvoeriger dan dat van den 8 April 1532. Dit stuk luidt aldus: »Op maendach den lesten dach van Maerte, anno XV^{c} ende XXXIIJ

(1) Den 10 September 1532 werd Jan *Berne* molenaar aangesproken wegens blasphemie tegen het H. Sacrament. Was deze de bovengemelde?

Digitized by Google

wart verdragen inden gemeynen raet, in bywesen ende met gevolge beyde der gerichten, commissarissen, alden burgemeisteren, alden geswoeren ende voele mee anderen gueden mannen van der stat, die altesamen in sonderheyt hieromme versamet sin, ende dit allet met eynen eyndrechtigen gevolge. Soe (leyer! ende dat Got die Here beeteren wil) die Lutersse ende noch mee andere quaede falsse secten, doer ingeven des buesen viantz (de die quaeden daertoe bringt ende bewecht) hoe lancksam soe mee onder die burgeren ende ingesetenen deser stat mans- ende vrouwen personen opstaet. Alsoe dat die onnoselen gueden ende simpelen borgeren doer die quaeden ende schalken in desen bedrogen ende verleyt werden, in groeten affnemen der zielen salicheyt, oyck eyndrechtigheyt, peyss, vredes, goetz regiments ende gueder policien, daerdoer dat ten laetsten (als dat te besorgen is) niets fruchtbaers maer alle quaet, als commocie, oploup, twedraecht, verheffinge der quaeden ende verdruckinghe der gueder ende simpelen. Jae mee ander quaetz ende onraetz, dan alwile wael bedacht mach werden, opstaen suldt, tot geheeler destructie ende verderfenisse deser loffelicker stat, hoerer burgeren, ingesetenen ende honnen kinderen ende naecomelingen ende weurt daerop in tytz nyet voorsien. Wiewael doch dat hier bevorens tegen dieselve quaeden falssen secten ende haren adherenten seckere loufflicke ordinancien verdraegen ende gepubluiert sin, daeraen si, die van derselver secten besmet sin, hoen wenich keeren, maer in hon quaet en boesheyt beherdten, datwelck beyde onse genedige Heren, noch honre gen. officieren ende wethouderen deser stat hoech ende ledig recht besittende, neit lyden noch tuelaten en moegen noch en willen, ende allen officieren van honnen heren ende oversten bevoelen is, alsdusdanigen falssen secten wederstant te doen. Dat men

Digitized by Google

daeromme in allen naegaen ende achtervolgen sal dese naevolgende puncten:

»*Item* off ymant weir (dat Got die Here verhueden wil) de yet dede, segt ende sustinerde dat eynigsins weir tegen onssen heyligen cristen gelouve, off ordinancie ende insettonge der heyliger kercken, oft Got den Here, Marien synder gebenedider moder, off Gotz heyligen blasphemerdte, denen off die salmen van stonden aen aentasten ende den hoegen gericht overleveren ende tot ordel ende vonnis der scepenen stellen, om die crimenelick gestroufft te werden, gelick ende alsoe, si gerichten bevinden sullen te behoeren nae gelegenheyt der misdaet.

»*Item* dat nyemant, soe we hy sy, sich en sal onderwinden te halden die opinie ende leronge Martini Luthers, noch anderen leronge, by die heylige kerke gereprobert, noch derselver, noch anderen quaeden verboden noch suspecten boecken, falssen lerongen inhebbende, gelden, verkoupen, lesen, by sich hebben, anderen simpelen daerinne lieren, onderwisen, noch etwatz vornemen, seggen, off disputacie halden, dat eynigsints sin muecht tegen die ordinancie der heyliger kercken.

»Noch ouch sich onderwinden te gronderen die heylige scrifft, noch disputacie daerop halden (behalven en vuytgesceyden die gien den sullix bevoelen ende tuegelaten is nae luyde der ordinancien vander heyliger kercken).

»Insgelicken dat diegien die hiervan suspect ende befaempt sin, egeyn conversacien, noch heymelicken versamingen te samen halden, noch ouch egeyn predicatien hoeren sullen van eynigen predicanten die vander selven secten suspect ende befaempt sin.

»Ende ouch dat nymant alsullecken befaempden personen in alsulleken voergemerckde gestalte in sinen huysse ophalden en sal.

Digitized by Google

»*Item.* Oick dat eyn ygelick burger, burgersse ende ingeseten, die alsulcken vorgemercte off anderen suspecten boecken hebben, sullen binnen acht daegen nestcoemende dieselve boecken brengen ende bestellen in handen van burgemesteren ende geswoeren, om dieselve boecken te doen visitieren van dengenen den dat tuebehoert, mit alsulcken onderscheyt, soeverre alsulcken boecken goet bevonden werden, die alsdan wederomme te geven den personen den die tuebehoeren, doch die quaet sin salmen behalden ende daermede doen als dat behoeren sal.

»Op te verbueren soe we hyer inne off in eynighe punten broeckelich ende besmet bevonden wuerdt, ende sulcx erst wetlich nae dese statrechten bibracht synde, ten ewegen daegen vrempt ende sin portschap berouft te sin ende te bliven, sonder dat he wederomme porter sal moegen werden, noch oyck der privilegien ende vriheiden deser stat te moegen genieten noch gebruycken, ende also geacht en gehalden te werden totter mee correctie die daerinne vallen muecht; Behalven doch allet off daerinne Hoecheyt wie voerscreven steyt gelegen weir, sullix te stellen tot ordel ende vonnisse der scepenen; Oyck in desen beyder onsser genediger liever Heren ende ellixs van honre Gen., besonder hoechgericht ende jurisdictie, dieselve hoen Gen. in deser honre gen. stat hebbende, neit affgenomen."

Ter zijde stond: »Dit verdrach is overmits beyder der stathelder van beyde onssen Gen. Heren met bywesen der hooge Heren vurgemeld, in naem beyder der Heren ende in naem der stat in allen hoecken der stat, daer dat behoert, metten trompetten wyt geroepen ende geopenbert, den avent van Aprilis anno xv^{c} ende xxxiij, per Hexs famulum opidi, ende waert gepublicert op noegen off tien versceiden plaetzen van der stat metten trompetten, want sullix alsoe

Digitized by Google

verdraegen waes. Ende die stathelderen der scholteten waren Heer Peter *Braetz* ende Heer Herman van *Overbunde*."

Volgens het plakaat van 8 April 1532 werd elk aanhanger eener nieuwe sekte gestraft met de bekostiging eener roede muurs en de verbanning uit de stad gedurende één jaar. De straffen bepaald in dit nieuw plakaat zijn veel strenger. De »besmette burger of inwoner" zal volgens het nieuwe raadsbesluit zijne burgerrechten, stads-vrijheden en privilegiën ten eeuwigen dage verbeuren en de straffen ondergaan op de niet-burgers toepasselijk. Twee burgers Geurt *Velen* en Peter van *Bossenhoven* — dezen laatsten treffen wij later onder de anabaptisten aan — hadden zich verstout tegen dit nieuw plakaat schriftelijk te protesteren. Zij werden den 21 April naar luid van het volgend raadsbesluit aangehouden en naar de gevangenis gevoerd: »Soe Goert *Velen* ende Peter van *Bossenhoven*, opten merckt, nu inder gemeynen raet oepenlick, anderwerff eyn supplicatie overgegeven hebben, beherdende in hoenre scalckheyt ende boesheit, belangende dese Luthersse ende anderen quaeden falssen secten, contrarie oyck allet der ordinancie daervan geordinert ende metten trompetten gepublicert. Ende doer welcke bedekte ende falsse supplicacie men anders neit verstoen en kan, dan dat sy twee persoenen voerg. met honre adherenten, die gueden ende simpelen gerne verleiden souden ende oploup, tweedracht, bereurdten ende commocie onder den gueden burgeren maken. Jae mee quaets vortz te stellen dan atswile wael bedacht kan werden. Des der gemeyne Raet, die gelederen der stat ende alle guede burgeren hoen en honne adherenten neit toelaten en sal, maer hoen wederstant doen by alle manieren si bevinden sullen behoeren. Ende des in sterckenisse dat men van stonden aen die selve twee personen Goert ende Peter

Digitized by Google

van der stat wegen aentasten en gevenckelich inder gejoelen setten ende halden sal totter tyt tue dat der Raet sich vorder hierop bedacht sal hebben, om vortaen met den selven gedaen te werden als dat behueren sal, allen anderen tot eynen exempel. Ende dit wart alsoe verdraegen in aenhoeren der gerichten onses gened. Heren des Cardinaels als bisschop, die daertue gerouppen waren ende die brabantsche gerichten dat meystendeyl van hon waren te deser tyt uytter stat, doch die boden hadden hon in honnen huyssen geboeden te rade te comen."

Onder de sectarissen, die te Maastricht vertoefden, bevonden zich vluchtelingen uit Aken en andere steden en plaatsen, die hier eene veilige woonplaats hadden gezocht. In 1533 werd te Aken in het huis van zekeren Laurens Tesschenmacher, eene »Lutersche" preek gehouden, hetgeen ten gevolge had dat de predikant genoodzaakt werd in vrouwenkleederen vermomd te ontvluchten; ook werden er twee nieuwgezinden, Johan *Holtzwergen* en een glasmaker genaamd *Mottekop* gevangen genomen. Deze laatste was een wederdooper, over wien wij hierna meer zullen melden. Uit Aken verbannen is hij hoogstwaarschijnlijk naar Maastricht overgekomen (1). Daar zulke lieden meestal heethoofden waren, gevaarlijk voor den vrede en de eensgezindheid onder de burgerij, besloot de raad, dat dit volkje nog denzelfden dag zou vertrekken en dat er voortaan geene verbannen »Lutheranen" zouden geduld worden. Het raadsbesluit luidt:

»Op Goensdach xxiij Aprilis waert verdraegen in den gemeynen Raet, met gevolge van scoltet ende scepenen des Luycksen ende Brabantsen gericht . . . . . Dat alle vrempden ende vytwendigen, die wytter stat ende Ryck

(1) Noppius, *Aacher Chronick*, p. 147.

Digitized by Google

van Aken ende wyt andere steden ende vlecken gebannen syn, ter zake van deser Lutersse ende anderen quaeden falssen secten, ende die allewyle hyr in dese stat syn, dieselve stat ende vryheyt derselve myt sonneschyn ruymen ende daerbuyten blyven sullen; insgelikx dat geyn van derselven gebannen personen, ouch die geyn die in toecomenden tijden wyt eynighe steden ende vlecken ter saecken vurs. gebannen sullen of muchten werden, alhyr auch inder stad niet komen noch benechten en sullen op die pene aengetast te werden bij die scholteten ende honnen dienaren ende den hoegen gericht overgelevert ende gevenkelicken gehalden te werden, om mit hon te doen ende te handelen als nae recht ende deser stads rechten behoeren sal, ende dat ouch nyemant van den burgeren ende ingesetenen deser stat alsulcken gebannen persoenen nyet huyssen noch haeven en sal, op alsulcken stravonge daerop nae den Rechten, vrijheden ende privilegien deser stadt behoert of gelick der Raet daerop ordineren sal." (1).

Lemmen *Bruyne* alias Buydelmekers, inwoner der stad, werd aangeklaagd van »conversacie in synen huyssen ge-

(1) Het was misschien met het oog op dezen maatregel, dat de stadsraad den 2 Juli daaropvolgende besloot: »Dat alle weerden ende weerdynnen bynnen deser stat nu voirtaen alle avonden koemen sullen op die Lanscroen ende hon gesten in scryff overgeven. Ende off ymant daerinne in gebreken bleef sal, soe deck als dit geviele, vervallen syn aen die stat in eynen wech naer Synt Joest op die See, mitten gewoenelicken forfeyt tot ende met correctie van den Raede. Ende dat gheyne vremde luyden des nachts achter straeten gaen en sullen op te verbueren denselven keur. Ende dat alle weerden ende weerdynnen sullen sculdich syn honnen gesten sulix te kundigen op de verbeurte der keur voirs. Ende off ymant van den vrempden breuckelick bevonden woerde ende syne onscholt daervan doen woide ende dede nyet synen eyt, soe sal der weert offte die weerdynne den keur daervan betaelen die des nyet gekundigt en hedde. Ende dat nymant sich savonts ende snachts nae tien uren aen die stats muyren ende op die stats wallen gaen noch halden sall, ende die alsoe bevonden weurt te staen ter correctie als doerinne valle meucht." Raadsverdrag van 2 July 1533.

Digitized by Google

halden te hebben met luyden, die met deser Luyterssen ende andere quaeden secten besmet ende befaemt syn ende dat he sich des handels ouch onderwonden heet. »Op zijne ootmoedige bede schonk hem, bij raadsverdrag van den 22 Juni, de stadsraad genade en kwijtschelding der straf bij de plakaten bepaald, onder voorwaarde nogtans: »Dat derselve Lemmen by sinen eyde ten Heiligen sweren sal, nu noch nimmermer, in einigen tyden, sich des quaeden falssen handels voerg. te onthouden, noch eynigsins contrarie te doen der ordonancie van den lesten Meert laetstleden. Ende dat he ouck by denselven eydt sweren sal ende overreycken allen sinen beedeboecken in handen van borgemeisteren om visentert te werden . . . . . Vorders soe sal derzelve Lemmen om der handelinge voirs. oick doen Got den Here te beteren, op sondach nestcomende bloots-heutz, barvoetz met eynre barnende wassekertzen gaende in die processie die men in sinte Servaeskerke doen ende halden sal ende die selve barnende kertsen setten voer dat bildt van Sinte Servoes ende Got almechtig genade bidden van siner dwalinge vurgemeld. Ende soe off hie in dese voirs. punten gebrekelich bevonden wuerdt off ongehoirsam, sal he staen tot voirder ende meer correctie van den Raet."

Lemmen *Bruyne*, de Budelmeker, weigerde zich aan deze »genadige straf" te onderwerpen. In een raadsverdrag van 7 Juli 1533 werd verklaard dat hij »ongehorsam is geweest den eydt te doen." Men besloot dus voort te gaan in rechten tegen dezen als ook tegen zekeren Michiel *Heugoms*. Lemmen Bruyne vinden wij later terug als ijverige aanhanger der wederdoopers. Ook werd in dezelfde raadsvergadering besloten om Geurt Velen, over wien wij hierboven gesproken hebben, als sectaris over te leveren aan het hooge gerecht.

Digitized by Google

Een raadsbesluit van den 9 Juli daarop volgende beveelt dat men: »die buycken die alhyr in des gerichts handt gestelt syn ende die by geleerden in der Gotheyt bevonden syn valssche, quaeden, onchristelycke lerongen ende ketterië inne te hebben, beyde den gerichten overleveren sal, omme bij denselven gerichten ordell ende vonnisse over alsulcken buycken te geschyen. Des gelycken sall men oyck doen van allen anderen valschen buycken, quaede valsche leronge ende ketterie inne hebbende, die men kan becoemen, ende daerin burgemeysteren ende geswoeren diligentie doen sullen ende alle vliete stellen om die buycken te bekoemen ende te moegen hebben. »Den 21 Juli en den 7 Augustus kwamen de raadsheeren op dit punt nogmaals terug.

Waren de nieuwgezinden, die wij tot hieraan binnen Maastricht ontmoet hebben Lutheranen, Sacramentisten of Wederdoopers? Wij weten het niet. Zy staan geboekt als volgelingen van Luther; maar dit was de officieele benaming van alle toenmalige sekten. Velen onder hen, die de Guliksche predikanten van Höingen en Susteren waren gaan hooren, zullen wel tot de sekte der Sacramentisten hebben behoord en de Zwingliaansche zienswijze over het Avondmaal hebben aangekleefd. Misschien waren er ook onder, die de hervorming in het algemeen waren toegedaan, zonder een bepaalde richting te volgen. Voortaan echter zullen wij de hervormden van Maastricht als wederdoopers op het tooneel zien treden. Van andere sekten is er dan geen sprake meer. Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat de Lutheranen of Sacramentisten en de hervormden van onbepaalde richting zich allengs hebben opgelost in en zijn overgegaan tot de sekte, die destijds den meesten ophef en de grootste vorderingen maakte onder het volk, namelijk tot die der wederdoopers. Deze

Digitized by Google

overgang werd ongetwijfeld bevorderd door het voorbeeld van de Sustersche en Wassenbergsche predikantén *Vinnius*, *Slachtschaep*, *Roll* en *Rothem* die allen naar Munster togen. Zulk een overgang trof men destijds in heel Nederland (1). Hij kon te Maastricht des te gemakkelijker plaats hebben omdat zich aldaar, naar ons beste weten, noch voorgangers noch leeraars bevonden.

HOOFDSTUK II.

De Nieuwgezinden te Maastricht onder het bestuur der Wederdoopers, 1533—1534.

Wij zeiden zoo even, dat tot hiertoe onder de hervormden te Maastricht noch leeraar noch voorganger was opgetreden. Zij die er de hervorming waren toegedaan hadden hunne overtuiging geput uit kettersche boeken of uit sermoonen; die zij elders waren gaan hooren. Uit hetgeen nu volgt zal blijken, dat er zich voortaan predikanten schuil houden, die de ketterij regelmatig organiseeren, besturen en een geheime huisgemeente vestigen.

Deze predikers behoorden tot de sekte der anabaptisten. Bij brieven van den 16 Augustus 1533 maakte de hertog van Gulik den prinsbisschop van Luik bekend, dat te Unna, bij Dortmund, zich een sektaris bevond, die wegens oproer uit de stad Aken was verbannen. Deze man, was zekere *Stupman*, alias *Mottekop*, over wien wij hierboven reeds gesproken hebben. Hij was glasmaker van beroep en had vroeger een knecht in dienst gehad, die uit Luik was verbannen en volgens diens eigene verklaring tot een afvallige sekte behoorde. Mottekop had te Luik, Aken en Maastricht meermalen gepreekt en er gemeenten gesticht. Uit dit schrift blijkt verder, dat deze

(1) De Hoop Scheffer o. c. p. 619.

Digitized by Google

sektarissen zich christelijke broeders noemden, dat zij gehoorzaamden aan vier rechters, die hunne sekte regeerden en de geschillen slechtten; dat zij weigerden voor den gewonen rechter te verschijnen en alle verkeer schuwden met lieden, die niet van hunne sekte waren. Zij brachten verwarring in de justitie en in de policie. Mottekop noemde als de hoofden dezer sekte te Maastricht: eenen schoenmaker genaamd Berne, wonende naast het gulden Hoofd, een molenaar genaamd Goswijn en een goudsmid op de Munt, die de H. Schrift las en uitlegde. Ook verhaalde hij, dat de predikant Hendrik van Tongeren zich had opgehouden op de Locht, onder *Heughem*, in een groot nieuw huis. Ziehier de inhoud van dit stuk:

»Unsser vruntlicher dienst und wes wyr lieffs und guetz vermoegen zuvorn. Erwerdiger furst, fruntlicher liever Ohem, wir sind in gewisse erfarung khomen wie eyner uffrurischer oder muthwilliger glassmecher, genant Wilhelm *Stupman*, oder *Mottenkop* in vunse stat *Unnahe* kohmen, der hiebevor umb sins moitwillens und uffrors willen uss der stat *Aich* gebannen und verjagt ist worden, welcher *Mottencoup* lange zyt eynen diener, der ouch eyn glasemecher gewesen, und uss ure L. stat *Lutgen* verjaegt ist, in synen huyss gehalden; der wie er selffs becant, dickmaels gepredigt und daeselffs zu *Lutgen* und *Triecht*, auch zu *Achen* eyn sonder secte oder gemeynde als si die genant angericht, die sich under eyn ander verbonden und cristliche broeder nennen, vund haven ouch hyr vier vuer oversten oder richter gekoeren, der gestalt, das die oversten sy regieren, und was unwillens swisschen inen erwoesse, niederleggen, und dass sie sich sunst der gerichter und rechts enthalden sollen und mit anderen underdanen die nyt in irer secten syn, vund sie gotloisen schelden, nyet zu doin haven willen. Daeruff

Digitized by Google

dan alle ordentlich gericht, recht und policy affnemen und uffror und tweedracht enstain wurd; vund wiewol wyr flissliche erfarung haven gescheen lassen umb zu wissen, wer die oversten binnen *Luytgen* geweest, soe er uns doch dieselvige nyet zu nennen gewust, sonder alleyn etliche zu *Triecht* aengezeigt, die mit in sulliche faction syn sollen, mit name eynen schoenmeker genant *Berne*, wont niet fern von den gulden hoith, eyner mullner Goischen genant, und eynen Goltsmeyt uff der Muntz (1), der lieset vund die Scriefft usslegt, vund dass by *Triecht* opgen *Locht* (2), der uffroerischer predicant Heinrich van *Tongeren* gewesen in eyne grossen nouwen huyss, dae er brieff und anders gescreven. Welchs alles wyr Ur L. unser fruntlicher naebersschafft nach nit haven willen bergen, damit Ur L. derhalver flyssliche vund eygentliche erkundigunghe doin vund fernern verrath und beswerunge furkommen lassen moegen, vund U. L. zu willfahren sin wyr geneigt. Gegeven zu der Marck den XVI dach Augusti anno XXXIIJ^{tich} Subscriptio: Johann hertzouch zu Cleve, Guylch vund Berghe, graff zu der Marck vund Ravensberch etc. Superscriptio: Den Erwerdigsten vunsern fruntlichen lieven Ohmen, hern Erharten Van der Marck der heyliger Romscher Kyerchen Cardinaelen Ertzbisschoffen zu Valence, bisschoffen zu *Luytgen,* hertzogen zu Bullion vund graven zu Loen" (3).

---

(1) De Munt eene straat der stad Maastricht.

(2) De Locht tusschen Heughem en Maastricht.

(3) Missivenboek van 1532—1537 p. 25 in het stedelijk archief te Maastricht. »Sous la date du 4 Avril — zegt Rahlenbeck van zijnen kant (*L'Eglise de Liége* etc. p. 156) — le duc Jean de Juliers, recommande aux mayeurs d'Aix-la Chapelle, de tout mettre en oeuvre peur s'emparer des prédicants Henri de Tongres, ancien prêtre tonsuré, Mullenmacher originaire de cette ville impèriale et Seinen né en Frise."

Digitized by Google

De Maastrichtsche wederdoopers in dit stuk vermeld zijn ons ook van elders bekend. Immers wij hebben reeds hierboven gezien, hoe de schoenmaker Jan *Berne* meermalen in aanraking met de justitie kwam wegens »heimelyke conversacie metter falscher secte". Ook Peter *Jorsken*, de molenaar in de Hoenderstraat was, met zijne huisvrouw, een warm aanhanger. Met Merten goudsmid op de Munt zullen wij later kennis maken. Over hen spreken de raadsverdragen der stad Maastricht volgenderwijs : »Op dyensdach den vierden dach Novembris 1533 wart verdraegen dat men aentasten ende gevenckelick setten sal Merten Goltsmeth, Berntgen Schoenmakere ende eynen genant Goeswin moleneer, besmet off groetelix befaempt van deser lutersse secte, nae inhalt des brieffs des hertochs van Cleve, soe verre men die bekoemen kan".

Ook Hendrik van Tongeren, die op de Locht, onder Heughem, had vertoefd is ons van elders bekend. Hij immers is niemand anders dan Hendrik *Slachtschaep* de beruchte predikant van Höingen en Susteren. Reeds den 16 Juli te voren had de hertog van Gulik en Kleef de regeering van Maastricht gewezen op de omstandigheid, dat deze »furnemer lerer und infürer der Irthümer" te Maastricht bij eenen schoenmaker zijn verblijf en nachtlogies had gevonden. Dit stuk luidt als volgt:

»Ersame lieve besunderen. Als sich nu bisher leyder vyelerley Irthomen und beschwerungen zu unseren heyligen Christlichen gelouffen ingerissen, vund eyner der sich nennet Henrich van Tongeren, priester, eyn furnemer lerer vund inforer derselviger irthömer gewesen und noch ist, so komen wir jetzt in erfarunge, wie das derselvige Henrich van Tongeren by eynen Schumacher bynnen uwer stat synen underschleiff vund uffenthalt haven solle, das wir uch genediger meinunge also anzeigen, damit ir uwer

Digitized by Google

khuntschafft uff ihnen legen, vund solchen irthum, so durch ime in uwer stat ouch inrissen und geseet werden mocht, vorkomen moegen. Was ihr nu derhalven erfaret havet, ir uns ouch im besten zu erkennen zu geven wollet, opdas wir uns darnach wyssen zu richten, vund uch myt genade synt wir geneigt. Gegeven zu Dusseldorp den XVI July anno xxxiij" (1). De schoenmaker in dit stuk genoemd was vermoedelijk Jan *Berne*.

Niet lang daarna werden twee vreemdelingen »befaemt van Lutherye" gevat en gekerkerd. De eene was Heer Cornelis van Kouwerkerke, een priester uit Zeeland, en de andere Jan Stevens van Saefelen, een dorp op Guliksch grondgebied. De raadsverdragen spreken volgenderwijs over deze dubbele vangst: »Op Saturdach den xxiij daech Augusti anno XVe ende xxxiij wart verdragen inden gemeynen raet in bywesen scholtetten ende schepenen van beyden den gerichten, commissarissen alden burgemeysteren ende anderen gueden mannen van der stadt. Soe men op gisteren aengetast ende opter Lanscroene gevenckelicken gesat heet twee utwendigen befaempt van deser quaeder Luthersse secten, daervan der eyne priester is, dé sich noempt Heer Cornelyss *Kauwenkercken*, uyt Zelant, ende der ander eyn werentlich man is buertich uytten lande van Guylich, genant Jan *Stevens* ende dé cuester tot *Hoënen* gewest is (2) ende by denwelcken men oyck Luthersse buecken bevonden heet, sunderlinge by den priester voerg. ende denwelcken man men ouch bevonden heet, neit in priesterlicken maer in werentlicken habyt. Dat men daeromme den werentlichen man overleveren sal in handen van den amptmannen van beyden genedigen Heren, luyde den bevell van beyde honre Gen. gedaen, Lutersse off

(1) Missivenbock p. 44.
(2) Höingen bij Sittard.

Digitized by Google

andere Ketteren beyde den amptluyden onbesonder over te leveren ende oyck onbesonder van den gerichte ordel te ontfangen, om hoen ordel ende vonnisse der schepenen van beyde den gerichten te geschiën. Ende (te deser tyt) sal men den priester overleveren den scholtet onsses Gen. Heren des Cardinaels als biscop tot Ludick, om byden selven scholtet, denselven priester te leveren met sine boecken tot Ludick in handen der officieren van syne Genade.

»Ende dat voorschreven staet verdraegen synde soe worden van stonden aen ende noch voir middach dieselve twee personen overgelevert nae inhalt van den verdraege voers. Ende der priester wart opten dynckhuyss gesat, der wereltliche man opter gevangenporte. Ende derzelfde priester, (soe als hé voir burgemeysters en anderen gueden mannen gestanden) heeft sich wael drye weken binnen dese stat gehalden, die erste nacht gelogeert by Hendrick Bontwerker in den Gruenen Schilt, eyn nacht by Jan Schoenmakere van Bemelen, seven of acht nachten by Jan van den Bossche int raet van Avonture in die Bruckstraet ende residerende destyts by Merten Goltsmeth alias Berchmans, ouch by denselven teerende."

»Ende want vast, ende hoe lancksam soemee quaede tydonge dese Luthersse secten ende anders aengaende vorbracht werden ende daervan dat sommige goeden burgeren gewarnt sin, ende om dan die stat te bat te hueden ende op haer hoede te sin, soe salmen eyn ordinancie begripen ende maken, om tot den anderen waken, noch eyn sovonts- ende snachtswacke met sekere getal van gueden burgeren binnen die stat op die straeten gaende te halden ende met gueder ernsticheyt ende sorchvoldigheyt te ondervinden, lousteren ende te hoeren off etwatz vortgestalt muecht werden ende begrepen daer quaet uyt ontstaen muecht ende daeraen dat der statbelanck aen gelegen muecht sin

Digitized by Google

om daertegen oyck wederstant te doen, ende dat eyn ygelick in deser waken sinen ousten ende geordinerden huytsluyden gehorsam sal sin. Ouch sal men ordinancie maken om den recht bystandich te sin ende wederstant te doen die den recht ende officieren oyck die den recht gestendich sin dreygen, anxtieren, moutwillig oploupen ende quaet gelaet thoenden off sulix vornemen te doen, off anders yet by quaeden manieren worden off werken vortsetten, daeruyt dat commocie, tweedracht, ende ander quaet muecht opstaen. Ende om dese ordinancie te maken worden by den gemeynen raet geordinert by borgemeysteren ende geswoeren Heer Dierick Braetz ende Heer Laurens Meyss, Heer Herman van Overbunde ende Heer Claes Daems schepenen van beyden den gerichten, Thonis Nyss, Claes in den Witten Wint, Tilman Koixs, Lambrecht van Gangelt, Conrad van Nerenborch ende Vaes van Aust, die hon nae middach by den anderen fuegen sullen by burgemeysteren ende geswoeren om die ordinancie voirs. te maken."

»Ende tot vordenisse ende bewarenisse ende behulp der stat, scholteten, burgemeysteren, gesworen, schepenen, gouverneuren ende heure bystenderen soe sal men, van der stat wegen gelden ende becomen drie dosienen hallebarden ende eyne dosiene barisoenen, die men in die raetzcamere leggen sal, om derre te gebruycken off des (daer Got voer sy) ylende off andersins van noeden vallen muecht, het were by daege off by nachte, tegen diegene die dese guede stat ende haren gueden burgeren arch, quaet off ovel aendoen muechten off vornemen wilden sulix te doen, ende oyck dieselve gestrafft te werden nae gelegenheit der mesdaet, anderen tot eynen exempel."

De twee gevangenen in dit raadsbesluit vermeld waren waarschijnelijk wederdoopers. Van den priester Cornelis van *Kouwenkerken* zou men zulk mogen veronderstellen

Digitized by Google

omdat hij gehuisvest was geweest bij lieden, zooals Hendrik Bontmeker, Jan der Schoenmeker van Bemelen en Merten Goudsmit, die wij als aanhangers dier sekte kennen. Daar hij in zijn hoedanigheid van priester aan het officialaat van Luik werd overgeleverd hebben wij over zijne verdere avonturen niets meer vernomen. Wat nu Jan *Stevens*, den ontslagen koster van Höingen aangaat, op hem komen wij spoedig terug. Eene uitgebreide correspondentie tusschen de regeering der stad en den hertog van Gulik en Kleef bespreekt dezen man breedvoerig.

Den 25 Augustus had een nieuw incident plaats. Des middags, klokslag twaalf uren, verschenen in de gemeenteraadsvergadering de beide rechtbanken der stad en klaagden: »Wie dat nu opten dynghuyss int opbreken van een getuygschap der clachte ende allegacie tusschen den momboir der Heeren ende der stat tegen Goirt *Velen*, zeer veul van den adherenten deszelfs Gorten weiren geweest, wonderlicke manieren ende grammacie tegen hoen als gerichten thoenende, oick met zeer fellen worden huen gerichten tuesprekon ende wesen ende manieren van anxtierenden bewisende, sommigen hoen metzer vuystende ende in desen gebier makende off si hon gerichten overvallen souden. Ende daervan dat die principaelste waren ende sint geweest deszelfs Goertz twee bruederen ende sin swaeger. Dat men daeromme dieselve drie personen doer hoen voernemen ende moetwilligheit voirs. van stonden aen sal aentasten ende gevenckelich setten, ende tegen hoen met rechtvorderinge volgen, gelyck ende alsoe sich dat bevinden sal te behoeren. Ende off sy ontquemen sall men neit te min tegen hoen rechts plegen ende metten clacht vortz vaeren, gelick sich dat behoeren sal. Ende we die anderen sin gewest sal men daervan informacie nemen, om nae bevinden van denselven daermede te handelen."

Digitized by Google

Het schaamteloos verzet der familie Velen en hare aanhangers tegen de stedelijke rechtbank en de toenemende driestheid der sekten, waren oorzaak dat de stadsraad in zijne vergadering van den 28 Augustus 1533 een nieuw plakaat uitvaardigde, van den volgenden inhoud:

»Want men versteit ende der gemeyne raet ende gelederen gewarnt sin, dat sommege besmetde ende oepenbarlicke befaempde personen van dese Luthersse ende anderen falssen secten, ende derselver secten tuestenderen ende adherenten (niet achtende op harer zielen zaligheit maer in honre boesheit beherdende), ende oick in contrarie der ordenanciën, verdraegen ende gerichten daervan hyr bevorens van wegen beyde onsser Gen. H. ende deser honre stat te meetijden geordinert, verdraegen ende gedaen, ende metten trompetten aen eyn deyl ortden van der stat gepublicert, daegelix mee ende mee (dat te cloegen is) onder hon binnen ende buyten deser stat heymelick versamonge, conspiracie ende raet halden, quaet gerucht maken, ende alle vliete soe int heimelyck alsoick int oepenbaer doen ende vortzkeeren. Woeby dat si muechten met aldusdanige quaede manieren, oick doer hunne quaede falssen listen, leronge, saet ende scalcheit, die goeden simpelen cristen luyden van honne cristelicken leven ende gueden gelouve verleiden, nuwe falsse secte ende leronge inbrenghen sceidonge, twedracht ende oploup maken, die goeden verdrucken, die scaliken verheffen, ende tot denen eynde wirken om dese guede lieffelicke cristelicke stat haren burgeren, burgerssen, ingesetenen ende naecomelingen in ongelouve, ketterye ende geheele verderfenisse te brengen, hoen quaet ende falss vornemen neit en konnen volbrengen, maer Got hebbe loff, denselve honnen quaeden opsat ende voirnemen bij die gracie ende hulpe Goitz, oick den gemeenen Roet ende gelederen voirs. met allen gueden

Digitized by Google

hurgeren ende ingezetenen behindert ende benomen wuert. Ende om denselven te mee wederstant te doen ende alsullick groet quaet ganss ende geheel ende altemael vytterooyen: Soe sal men byden hoegen ende ledigen recht deser stat op ende tegen aldusdanige vorgenoempden personen, derselver adherenten ende quaet gerucht ende anders, wie vuer verhaelt staet, informacie nemen ende gemeyne inqueste verhoeren ende die men daerinne bevint vertuucht sin, dieselven byden hoegen off ledigen recht gestroefft te werden anderen tot eynen exempel, nae gelegenheyt der misdaet. Ende met desen onderscheit off si ontquemen soe sal men neit te min beyde onsse gen. Heren ende deser stat wegens alles tegen hoen na deser stat rechten volgen totten eynde van der saken."

»Insgelicken dat die besmetde ende oepenbare befaembden personen vurgenoempt nu noch nummermeer tot eynigen ampten deser stat, noch dieselve ambten hebben, bezitten, noch hon tuelaten te bedienen, noch ouch gevulgen geven tot eynigen ampten, met begerte dat die guede ambachten hon daernae regelieren, daervan men hon van der stat wegen adverteren sal.

»Met ouch desen onderscheit. Al weren eynighe besmetden off openbaer befaemtden personen der secten voers. onwetens off andersins tot eynigen ampten gekozen, ende dat sie ouch geheult ende eyn wyl tits die ampten beseeten ende bedient hedden, ende sich alsoe naederhant bevunde dat si alsullike besmetde off befaemptde personen weren ende gedaen hedden tegen die ordinancie hiervan den lesten daech van Meerte geordinert ende daernae den ij^den^ daech Aprilis allet lestleden gepublicert, soe sal men nochtans sonder vertrack ende van stonden aen van beyde onsser Gen. Heren ende deser honre stat wegen alsulcken personen bevelen die ampten (daertoe dat sy gekoren

Digitized by Google

waeren) niet te bedienen, noch geynssins toelaeten te bedienen ende daertue dieselve straffen als der quaeden secten voers. besmetde personen ende overtreders der ordinancien voergenarriert gelick ende alsoe sich dat bevinden sal te behoeren.

»Vort mee dat men van wegen beyde onsser gen. Heren ende deser honre gen. stat alsulleken voergenoempde personen, die binnen eynigen bruederschappen der schutschappen sin, van stonden aen ende sonder vertrack uytter alsulcken bruederschap royeeren ende vyt doen sal, ende egeyn scutten mee en sullen sin, ende daerby den sal men oick van beyder onsser gen. Heren ende deser stat wegen bevelen off doen bevelen, dat si voertaen mee hoen verdraegen ende neit en pinen, nae den uytdoen, eynigsins te comen, te sin, te converseren, eten, drincken, noch hoen tuelaten te comen by ende onder anderen gueden burgeren ende ingesetenen in noch op der scuttenhoeven, leuben, noch auch in noch opter ambachten, huysscheren noch leuben. Ende off sy personen voergenoempt hier en boeven by ende onder anderen goeden burgeren ende ingesetenen in die huysscheren ende opten leuben voergenoempt queemen ende converserden, soe sal men daertegen van wege beyder onsser Gen. Heren ende deser honre stat vorder vorsien als men bevinden sal te behoeren. Ende tgiens voers. steit salmen den gouverneuren, meisteren, alderen ende anderen gueden burgeren verkundigen, om tselve wael gehalden onde geachtervolgt te werden.

»Oick want die boecken, quaede, falsse ende oncristeliche lerongen inhebbende eyn van den principaelsten oirsaken is, daerdoer dat die sympelen ende onnoselen dwalinge deser luthersse ende anderen quaeden secten koemen, dat daerom allen diegene die tot noch toe honnen boecken neit overbracht en hebben, noch binnen acht dagen

Digitized by Google

nestkoemende alsulcke falsse oick quaede vermoeyende, suspecten ende verboyen boecken soewel latynsche, welsche alsoick duytze boeken overbringen, ende bestellen sullen in handen ende behalt des rechts om die te doen visenteren den gelerdten inde H. Schrifft ervaren ende denwelcken sulx tuebehoert, met desen ondersceit: Soe verre die boecken goet ende oprechtich bevonden werden soe sal men den luyden, die die tuebehoren, wederom geven; ende sint alsulcke boecken quaet ende also bevonden, soe sal men daermede doen alsdat behoeren sal. Ende indien dat ymant bevonden wuerde alsulcken boecken nae dien tyt voors. noch by sich gehalden te hebben, ende die neit overgegeven en hedde, die sal gehalden werden ende staen ter correctie, na inhalt des verdrachs opten lesten daech Merte lestleden verdragen, ende daerby noch mee gestraeft te werden, gelick dat bevinden sal te behoeren."

»Ende opdat nymant in tuecomende tyden hyrvan onwetenheit en allegeere, te weten van den boecken, ende dat een ygelick hierinne te mee voersichtich sy, soe sal men tselff binnen den tyt van desen acht dagen doen verkondigen bij die predikanten, in die kercken op die sermoenstuelen, ende dat si predicanten oyck die burgeren, burgerssen ende ingesetenen opt gefuegelixst, ende met gueden onderricht willen vermanen hoen van desen quaeden falssen secten te behueden ende neyt te laten verleyen, inde off eynige daermede besmet weren hoen te bedencken te bekeeren ende hoen quaeden vornemen aff te staen."

(Ter zijde stond) »Item ordinatio de Lutheranismo proclamata est per Berne famulum oppidi eadem die."

Naar aanleiding der raadsverdragen van 23 en 28 Augustus, die wij zoo ver zij in betrekking staan tot de reformatie, hebben aangehaald, zegt Pélerin: »On crut devoir

Digitized by Google

employer des moyens plus sévères et il fut résolu, que tous ceux, qui par l'enquête générale seraient trouvés avoir péché contre la publication au sujet du Lutheranisme et autres sectes subiraient un châtiment exemplaire. On n'était pas en même temps sans crainte pour une émeute; le magistrat résolut de faire placer dans la chambre du conseil des hallebardes et autres armes, pour les avoir d'abord à la main lorsque la nécessité obligerait à en faire usage" (1). Hoe en in hoever zulke algemeenheden met de geschiedkundige waarheid overeenstemmen kan de lezer uit de bronnen, die wij mededeelen, nu zelf nagaan.

Het plakaat van 28 Augustus schijnt uitgevaardigd te zijn voor een tweevoudig doel. Eerstens wilde de raad de sekte der nieuwgezinden het hoofd indrukken, door hare aanhangers te weeren uit de stadsbedieningen en ambachten. In de ambachten bijzonder konden zij gevaarlijk worden, zooals later werkelijk het geval is geweest; deze toch bestonden veelal uit eene volksklasse, die gemakkelijk wordt opgewonden, en lichtelijk partij kiest tegen elke regeering, die haar hindert. Wijs dus en voorzichtig was de maatregel die voorschreef, dat voortaan de sectarissen het karakter zouden missen om met stedelijke ambten beleend te worden. Het ander doel, dat de raad beoogde was de uitroeiing der »quaede Kettersche boecken." Achtten de zendelingen der nieuwgezinden zich te Maastricht niet veilig, werden hunne wegen en stegen bespied en hunne predicatiën gestraft, hunne boeken konden minder gemakkelijk achterhaald worden. Men kon ze in kisten sluiten, op zolders verbergen. Deze waren dus nog meer te duchten dan de zendelingen. Op Maandag den 1sten September verklaarde de Raad: »dat de capellaenen der vier parochie-

(1) Pélerin *Essais hist.* p. 325.

Digitized by Google

kercken, ende oick die predikanten totten mynderbruederen ende predtgeren op gisteren sondach, op die sermoenstuelen den burgeren ende burgerssen vermaent hebben, met voelen schoenen vermaningen, sich nae dat nieuwe verdraeg (van 28 Aug.) te regelieren, en sich neit van der secten te laeten verleyen, ende die daermede besmet weren aff te stellen, ende hon leven te beteren, ende die quaede boecken over te reycken."

Den 9 October vernietigde de stadsraad de benoeming van *Monxs* van Houtum, als goeverneur van het molenaarsambacht: »om des wille dat he gegangen waes tot *Huninghen* by Zittart ende aldaer gehoert hadde den sermoen eyns priesters, genant Heer Dionyss (1), besmet van deser Luthersse secte, gelick men die stravunge (daervan) bevinden sal gesciet te sin in Septembri anno XV^c XXX." Hetzelfde lot onderging ook Dries Pauwels, alias Ketelbueters, gekozen gouverneur der Cremeren (2).

Hierboven hebben wij gemeld, dat de stadsraad, naar aanleiding van een schrijven van den hertog van Gulik en Kleef, Merten *Goldsmitz* en twee andere burgers als anabaptisten wilde doen vatten. Meerten Goldsmitz, alias *Berchmans*, op de Munt, was iemand die de H. Schrift las en uitlegde; hij bekleedde waarschijnelijk den rang van voorlezer of proponent. Op hem zal de directie der gemeente hebben gerust, terwijl de predikanten afwezig waren. Op Vrijdag den 7 November 1533 werd Meerten *Goldsmitz* van wege den raad in handen van het hooge recht overgeleverd. Deze arrestatie viel niet in den zin van het smeden-ambacht waartoe Goldsmitz behoorde. Nadat de leden van dit ambacht een dag en nacht in slemperijen in hun smedehuis

(1) Dionysius Vinnius.
(2) Raadsverdrag van 20 Oct. 1533.

Digitized by Google

hadden doorgebracht verspreidde zich het gerucht, dat zij niet van elkander zouden scheiden, voordat hun medebroeder »van de gevangenpoort op het Dinghuis zou verplaatst zijn" dat wil zeggen: uit den crimineelen kerker naar de rechtbank zou overgebracht wezen. De oude privilegiën der stad hielden in, dat — behalve enkele gevallen door de wet uitgezonderd — geen ambtman van Maastricht eenen burger of burgeres mocht gevangen nemen en kerkeren, tenzij vooraf een wettig vonnis den overtreder daartoe had veroordeeld (1). Hoogstwaarschijnlijk hadden de verzamelde smeden dit stadsprivilegie op het oog, toen zij eischten, dat hun medebroeder *Goltsmitz* naar het dinghuis zou overgevoerd worden.

Toen de stedelijke regeering dezen stoutmoedigen toeleg vernam, vergaderde zij in den morgen van den 13 November en nam het volgend merkwaardig besluit: »Op doenresdaech den xiij daech des maents Novembre anno XV° ende xxxiij wert verdraegen inden gemeynen raet, in bywesen, met advyse ende gevolg scholtet, stathelder ende schepenen beider onser gen. Heren gerichten, alden burgemeysteren, alden geswoeren, met noch mee anderen voele gueder mannen, die int jaer nestvorleden ende ouch in voerjoeren governeuren sint geweest, ende in sunderheit nu versamet, ende desen metter haest ten raede ontboyen, ende hoen ouch alsoe goetwillich versamet hebben, ende ten rayde comen sin, des der gemeyne raet aen hoen met dankbaerheit erkent. Soe die ambachtsluyden des ambachts van den smeeden int gemeyne gisteren des daeges, ouch savonts ende dese gansse ende alinge nacht hoen inder smeedehuys by den anderen gehalden, vleyss gesoyen ende aldaer geeten ende gedroncken, ende ouch van denselve vleyss

(1) Crahay, *Coutumes de Maestricht* p. 117, 142, 471.

Digitized by Google

endè broet gisteren avont ombtrent acht uren opter cremerleube by eyn deyl ambachtsluyden van den cremeren (die daer waren) gedraegen hebben, ende daer ouch te samen geeten ende gedronken hebben, ende eyn wyle tyts tot umbtrent thien uren by den anderen gebleven, ende daernae wederom inder smeedehuyss gegangen ende comen. Tot welcker plaetzen si ambachtsluyden van der smeeden hon noch allewile halden, ter oirsake van den aentast, overleveringe ende gevenckenisse Mertens *Goltsmetz* hoens ambachtsman doer dese lutersse off andere quaede secte. Ende faeme is, dat si neit en souden sceiden, si en hedden denselven Merten vander gevangenporte op dinckhuyss sitten, off dat si by avontueren etwatz anders muechten vornemen, dat off desgelicken nyet mee gesien en is, ende selff men neit sculdich en is te doen ende opsin ende bedencken heet. Dat doer sulcke versamonge nyet vruchtbars, maer voel quaets ende onraetz, jae mee dan alwile bedacht kan werden, hedde moegen ontstaen, dat sonder alle twifel by die gracie Goetz ende vorsichtigheit der regenten hoech ende ledich recht besittende ouch den anderen gueden mannen vuergenaempt benomen is."

»Ende voer dat ersten verhoert sekere louffliche ende gotliche ordinancien in dit stuck" (hier worden de vroegere plakaten van 8 April 1532 en 31 Maart 1533, op dit geval toepasselijk aangehaald) besloot de raad: »Dat men wegen beyder onsser Gen. Heren ende honre stat denselven ambachtluyden vanden smeeden van stonden aen vraegen sal, waerom ende tot wat orsaeken dat si hoen alsoe versamen ende by den anderen dach ende nacht gehalden hebben. Ende om dese vraege alsoe te doen, soe sint ende warden daertue geordenert Heer Dierick *Braetz* scholtet onss gen. Heren des cardinaels als bisschop tot Ludick ende Heer Herman van *Overbunde* als stathelder des schol-

Digitized by Google

teten onss. gen. Heren des Keysers als hertogen van Brabant, meyster Peter *Heytenricks* borgemester, Willem *Raetz*, jonker Johan *Stael* geswoeren, Johan *Koenen* ende Claes *Vandenbruyck* aldenburgemeisteren. Die ouch van stonden aen by den ambachtsluyden in den smedehuys gegangen sin ende hoen alsoe wie voors. steit die vraege gedaen hebben. Inde daerop dat si ambachtsluyden ter antwort gaven ende gegeven hebben, dat si ter gueder meynonge versamet weren, om honnen amptman opten dynckhuys te helpen."

»Dese antwort verhort sinde, wart verdragen metten gelederen voirgenaempt, dat men van beiden gen. Heren en der stat wegen den ambachtsluyden bevelen sal, van stonden aen uytter smeedenhuys te vertrecken ende elckeen tot ende in sin woenhuyss te gaen. Ende om sulix te doen, soe werden daertoe geordent die twee geswoeren voergenoempt ende die governeuren des gueden ambachts van den smeeden, ende die van stonden aen dat bevel in maeten voirs. gedaen hebben. Ende daerop dat si ambachtsluyden ter antwordten gaven ende gegeven hebben, dat si gerne van stonden aen, na inhalt den bevell hon gedaen, vertrecken willen ende sullen bidden van deser versamonge genaede. Ende sint ouch alsoe sonder vertrack uytter der smeeden huyss vertoegen ende gesceiden".

Verder werd bepaald, dat voortaan zulke vergaderingen niet meer mochten plaats hebben. Indien de ambachten voorstellen hadden te doen aan het hooge of lage gerecht, zou zulks moeten geschieden bij wijze van suppliek door de handen der gouverneurs. Het slot van dit raadsbesluit luidt: »Ouch sal men by den hoegen ende ledigen recht eyn gemeine inqueste voirstellen ende doen, op allen diegeine die dese voirs. versamonge gedoen ende vorgestelt hebben off doen doen, met ouch die konden

Digitized by Google

te ondervraegen, wat hoen vorgeven ende vornemen in desen gewest ende wee diegeene sin gewest, die aldusdanighe groute vortsgestalt hebben off doen vortstellen, ende wat worden in deser versamenonge ende ouch om desselven gevangens wille gevallen sin, ende we diegeen sin, die die worden gesproecken hebben, met namen ende tuenamen, ende die geweten om alsdan tegen die vorder te volgen, als sich dat nae deser statrechten behoeren sal".

Verdere bijzonderheden zijn ons omtrent deze zaak niet bekend geworden. Ofschoon dit verzet van de smeden uitging en een politieke strekking — namelijk de handhaving der stadsprivilegiën — had, zoo is het toch in het oogvallend, dat juist de hevigste anabaptisten, zooals hun latere bisschop *Smeitgen*, Jacob en Hendrik *Bijlmaker*, Jan en Leonard *Ketelbeuter*, Peter van *Bossenhoven*, Peter *Spangenmaker*, de smid van Wyck, allen tot het smedenambacht schijnen behoord te hebben; en dringt zich als van zelf het vermoeden bij ons op, dat dit verzet tegen den stedelijken raad grootendeels door deze lieden en hunne handlangers op touw was gezet. Zij immers hadden alle reden om bevreesd te zijn voor eene onthulling.

Pélerin, de inhechtenisneming van Goltsmitz besprekende, veroorlooft zich wederom eene niet geringe verdraaiing der feiten; hij stelt het verzet der smeden op rekening der geheele burgerij. »Les bourgeois" — zegt hij — »désapprouvèrent ouvertement cette sévérité de la Régence contre la réformation, que la plupart d'eux favorisaient" (1). Op welken grond deze schrijver veronderstellen kan, dat in 1533 de meederheid der burgerij

(1) PELERIN *Essais* p. 326.

Digitized by Google

van Maastricht naar den kant der reformatie zou overgeheld hebben, vatten wij niet. Zijn betoog ofschoon uit de lucht gegrepen, dreigt nogtans eene dier geijkte stellingen te worden, die men in de geschiedboeken overneemt en aan de argelooze menigte als onomstootelijke daadzaken voorstelt. Wij hopen bij tijds gewaarschuwd te hebben tegen dezen aanslag op de waarheid gepleegd.

Een ander lid dier sekte was zekere Jan Stevens, een man uit *Saefelen*, in de omstreken van Sittard, die het kostersambt in de kerk van *Höingen* had bediend en dien wij hierboven reeds als besmet met »Lutherye" hebben leeren kennen. Hij was een discipel van Heer Dionys, die in 1530 te Höingen preekte, en voerde in zijne sekte den titel van *Evangelist*. Stevens werd te Maastricht in hechtenis genomen en op de Gevangenpoort gezet. Daar echter zijn talrijke vrienden bij den drost van Millen, Goddart van Hanxeler, om voorspraak hadden gesmeekt, zond deze tot driemaal toe een schrijven tot den raad der stad Maastricht, ten einde de uitlevering van den aangeklaagde te verwerven. Eerst op zijn brief van 31 October 1533, antwoordde de raad der stad den 9 November daaropvolgende, dat hij »denselven Johan recht solden laeten ervaeren zoe bald dat moegelich sy". Op een lateren brief van den drost, geschreven te *Millen* den 15 November, en waarin hij Jan Stevens tracht te verontschuldigen, antwoordt de raad der stad:

»Veste ende fromme guede vrunt. U. L. scryfft met ingelachter supplicatie belangende Jan *Stevens* alhyr gevangen, nochmaels aen ons gedaen van dato XV Novembris lestleden hebben wy ontfangen ende seer wael verstanden, des wy U. L. ende den supplierenden parthye wail indechtig halden, sonderlinge des daerinne vermeldt wuerdt den selve mit liste en gueden smeyckenden

Digitized by Google

worden om sin konde te draegen binnen deser stat bracht te syn, ende dat sulix bedriegelick (alsmen seet) gesciet were, hadde doe ons aen U L. neit versien alsoe te scrieven, neit te min sullen alsullicke scryfft in goede bewaerenisse halden om die over te geven daer des van noede meucht sin. Doch om voirder te antworden waedoer dat derselve Johan aengetast ende gevangen is: Sekere mandatum ende bevelen van wegen beyder onsser genediger liever Heren ende deser honre stat utgegeven ende gedaen sin worden binnen deser honre stat tegen dese Luthersse ende anderen falssen secten, ende der bemelte Johan is bevonden conversatie te mere tyden gehalden te hebben alhyr in dese stat met sommige onsser medeborgeren vander selver secten befaempt, ende daerdoer dat he aengetast is ende genoech voir den overleren opentlich gestanden heet derselver secten te adhereeren ende den befembden onsen medeborgeren in desen als ewangelissten te troesten: dat sy te vreden weren, het sulde beter koemen. Dewellich eyn opsin ende bedencken hadde, ende daerdoer dat he den hoegen gericht overgelevert is worden, alsouch nae deser statrechten gewoenlich ende sculdich waes te gescien, wie ende in wat fuegen ouch he sich voort thoegericht ende sunderlinge voer den *inquisitor heretice pravitatis*, de ons genedige heer die Cardinael und bisschop tot Ludick, dysshalven by denselven alhyr geschikt hadde, met worden, vrougen ende antworden der heyliger scrifft aengaende gehalden heet, ende desselven inquisitors advyss hierop gehad ende gedaen is denselven gericht kondich, die ouch (als wy getruwen) hoen recht ende gheyn onrecht doen sullen; ouch sulde derselff der benadonge luyde der ingelachtden supplicacie achtgenomen, sich des handels neit mee onderwonden ende thuyss bleven hebben ende alhyr

Digitized by Google

neit comen sin onss medeborgeren inder selver quaeder secten te truesten ende instrueren, soe (leyer!) honre mee derselver secten toestenderen binnen deser stat sin dan goet is. Indan van den vorderen inhalt derselver scryft, alsdat he sin konde gedragen hebben soude ende daerom ingehaelt, seggen ons medeborgeren den sullix aengaet, dat sullicx loegenhafftig over hoen gesacht wuerdt ende nae als vuer hoen des te recht presenteren tegen diegenen die hoen sulx ontseggen, dat welich wyr allet wie voers. Uren L. tantwoerden neit en hebben willen verhalden, doch suss uren L. fruntschap ende dienst te bewisen sint wyr geneigt, tot die selve Ur L. die onss Heer Got in salige leven ende waelfart gespare. Gescreven den XVIIJ november anno XXXIIJ. *Subscriptio:* Borgemeister, geswoeren ende raet der stat *Triecht*. *Superscriptio:* den vesten ende froemen jonker Godart van *Hanxler*, drossart tot *Millen* onssen gueden vrunt" (1).

Jan *Stevens* bleef intusschen in de gevangenis; hij zat er nog toen op Donderdag *post lætare* des jaars 1534 ook zijn neef, Lens *Bruyninx* alias *Valkenborch*, scholtis te *Nieuwstad* bij Sittard, voor hem in de bres sprong. In eenen brief aan de stadsregeering klaagt Valkenburg, dat de justitie van Maastricht al te lang talmt met recht te spreken, ofschoon de beschuldigde »soo deck ende menigmael om recht geroepen heeft"; hij smeekt hun »den vors. Jan, die niets tegen die stat gebreuckt en heeft, uyt te laeten ende sonder einige ontgeltenis des gevenckenis te ontledigen". Den 31 Maart daaropvolgende, antwoordde de regeering van Maastricht: dat zij »der gerichte te meer tyden versocht hebben ende van hoen begirt hoem recht te laeten ervaren, alwelch bys her vertoegen mitz questie

(1) Missievenboek 1532—1557, p. 15.

Digitized by Google

in desen wesende betreffende der Hoechheyt van beyde onssen genedigen Heeren" (1).

Eindelijk trad ook de hertog van Gulik en Kleef, door Stevens bloedverwanten daartoe aangezocht, als middelaar op. Bij brieven van den 15 Mei 1534, gegeven te Dusseldorp, bidt hij den raad der stad Maastricht om: »mehrgemelten gevangen unssen underdaen nit langer uff zu halten, entweder zu gebuerlichen rechten, oder anders zu erledigung des gefenckenis zu verhelffen". De raad antwoordde, dat deze onregelmatige toestand moest gezocht worden in het geschil, dat tusschen de justitie der twee prinssen bestond; hij hoopte evenwel dat de zaak weldra zou vereffend zijn, dewijl de gevolmachtigden van den bisschop en den hertog tot slechting van dit geschil reeds vergaderd waren.

Zoo stonden de zaken toen Jan Stevens, zonder den uitslag des geschils af te wachten, den knoop zelf doorhakte en den 10 Augustus 1534 een einde maakte aan alle geschrijf van hooger hand. Hij vond goed »de gefenckenis te erledigen" door er uit te breken bij middel eener zaag, die hem heimelijk was verstrekt geworden, en ging op de vlucht. De stadsraad vermoedde dat Dirk *Braetz*, scholtis des bisschops en Herman van *Overbunde*, stedehouder van den brabantschen scholtis Herman van *Ghoir* (2), alsook eenige bedienden des gerechts, deze uitbraak begunstigd hadden. Een mandaat van inhechtenisneming werd, op Dinsdag den 18 Augustus, tegen hen uitgevaardigd. Dit stuk luidt als volgt: »Op dyngsdach den XVIIJ Augustus, anno XV^c^ ende XXXIIIJ, wart ver-

(1) Missievenboek 1532—1537, p. 106.

(2) Herman van Ghoir was stadhouder van Limburg en scholtis van Maastricht. Hij resideerde destijds te Limburg.

Digitized by Google

draegen in den gemeynen raet, in bywesen ende met gevolg der alden burgemeysteren, commissarissen ende anderen gueden mannen van der stat: Alsoe van der stat wegen eyn uytwendige ende vremptde genant Jan *Stevens*, besmet of befaemt van deser Luthersse off anderen falssen secten in handen ende bewarenis der scholteten off honre stathelderen van beyde onser Gen. Heren deser stadt overgelevert ende gestalt is worden, om over hoem schepenordel ende vonnisse te laeten gescieën, ende die hoecheyt van beyde onsser Gen. Heren ende dese stadts rechten ende privilegiën in desen te bewaren. Inde nae denen der selffe Johan in handen ende bewarenisse der amptluyden eyn joere tytz off mee in der gefenckenisse geseten hadde, is hee op deynsdach, huyden acht daegen lestleden ende seer cortz nae den opbreken van de getuigschap ende sins kennens ende lydens, by quaeder hoeden (jae als wael te vermoeyen) by hulpen eynre segen ende anders (diewelcke hoem worden sin) uter gejoelen van der gevangenporten utgekomen, utgebroeken ende alsoe ontkomen sonder schepenordel ende vonnisse, contrarie ende in contemptie ende achterdeil der hoecheyt van beiden onssen gen. Heren ende deser Heren gen. stadtrechten, vriheiden ende privilegien, ende daerdoer ouch dat die borgeren tot groeten hinder, lesten, en scaden coemen muchen. Dat men daeromme die amptluyden mit name Heer Dierick *Braetz* scholtet, ende Heer Herman van *Overbunde* stathelder, ouch die vier royeboeden ende die vrouwen-personen die int ontkomen off utbreken desselven gevangen opter porte waeren, ende die men bevinden sall off meucht des ontkoemens plichtich te sin, aentasten ende gevenckelick opte Lanscroene setten sal; oyck dieselve voir thoegericht van des voirs. beclaegen, metter clacht voirtvaeren ende ordel ende vonnisse der scepenen laeten ervaeren, gelick sich dat

Digitized by Google

behoert. Met alsulcken onderscheit indien men die voirs. personen niet en konde bekoemen, sal men niet te min dieselve beclaegen ende metter clacht totter eyntschappe vortvaeren".

Deze strenge maatregel door de stedelijke regeering genomen vond geen bijval bij den bisschop van Luik; deze dreigde het raadsverdrag van 18 Augustus te zullen vernietigen indien men het ten uitvoer legde. Daarom werd in de vergadering der gemeente bepaald, dat Jr Godenoel *Lamboye* burgemeester, Thomas *Nys* en Peter *Moulartz* secretaris der stad, naar Luik zouden gaan om deze zaak te bemiddelen.

Intusschen verscheen te Maastricht een brief van Jan *Stevens*, die in de zitting van Donderdag den 27 Augustus werd besproken en waarin de ex-gevangene zich beklaagde over »dat hoech ende ledich recht, dat men hoem soe langes gevenckelich gehalden hedde datwelck nyet hedde moegen gebeuren. Soe sorget he dat men hoem synen hynder, schaede ende smaet verzachten sal ende dat men hoem syn guet, groet ende cleyn, wederom geven sal, dat men hoem affgenomen heet inder ersten instanciën, doen hy erst gevangen wart, daerbyvoegende noch mee anderen dreichelicken worden". Ook deze brief zou den bisschop van Luik getoond worden. De afgevaardigden keerden onverrichter zaak terug, want de prelaat wilde niet gedoogen dat Dirk Braetz, zijn hoogste plaatsvervanger in de justitie te Maastricht, zou gekerkerd worden (1). Den 30 Augustus nam dan ook de stadsraad het volgende besluit: »Dat alsoe onsse gen. Heer den Cardinael van Ludich aen deser stadt gedeputeerdten gesacht ende begert heet, te dese mael sinen scholtet Heer Dirck *Braetz* ende

(1) Raadsverdrag van 27 Augustus 1534.

Digitized by Google

den stathelder Heer Hendrik van *Overbunde*, alhyr in dese stadt wederom ongevaret ende onbesorgt te gaen ende doch neit te min hoen ende allen anderen die des utbrekens van Jan Stevens plichtig muchten sin te beclaegen, ende indien sich bevunde des utbrekens ymant plichtig te sin, dieselve daervan ordel ende vonnis te verwachten. Dat men daerom in desen die begerte ons gen. Heren Cardinaels achtervolgen sal, ende wort daerom dat verdraech van XVIIJ Augusti lestleden desen aengaenden verdraegen herdraegen, soe veel als den scholtet ende stathelder dit aengaet. Ende sullen dieselven onbesorcht ende onbehindert alhyr in dese stadt wederom moegen komen, behalven dat men die dieselven ende die vier royeboeden ende vortz allen anderen voir t gericht beclaegen sal". De twee scholtissen, die intusschen de stad hadden verlaten, keerden terug en bekleedden hun ambt weder als vroeger.

Nu een paar opmerkingen betrekkelijk het voorgaande. Wij hebben zoo even gemeld, dat er »handel en questie" was tusschen de beide genadige Heeren betrekkelijk de rechtsmacht over de gevangenen wegens »Lutherye en andere secten". Deze zaak komt hierop neêr. Oorspronkelijk en gedurende de geheele middeleeuwen behoorden heresie en afval van het geloof, als zijnde overtredingen van zuiver kerkelijken aard, uitsluitend tot het gebied der geestelijke tribunalen, het bisschoppelijk officialaat en de sendgerechten. Doch tengevolge der plakaten van keizer Karel V, was daarin eene verandering gekomen.

Sinds lang toch hadden de vorsten van het Oostenrijksche huis, in navolging hunner voorgangers de Bourgondische hertogen, de macht der geestelijkheid in de Nederlanden trachten te verkleinen. Zij beletten aan de katholieke Kerk den aankoop van vaste goederen en beperkten zoo veel mogelijk het bouwen van nieuwe kerken en kloosters.

Digitized by Google

Het invoeren van nieuwe tienden, het recht van schuilplaats te verleenen in kerken en op gewijde plaatsen, de bevoegdheid der geestelijke gerechtshoven werden allerwege ingekort. In gevolge van het Wormser edict tegen de Lutheranen (1) deed Karel V, even voor of in de maand Juni 1521, in de Nederlanden een plakaat afkondigen, waarvan de strekking hierop neêr komt: dat de rechtspraak over ketterij uitsluitend aan de wereldlijke overheid opgedragen werd, en voor de geestelijke niets anders overbleef, dan het recht, van boeken, die zij na onderzoek gevaarlijk achtte, te verbieden of des verkiezende in het openbaar te verbranden. Tegen de medeplichtigen, aanhangers of begunstigers van Luther wilde de keizer, dat geprocedeerd werd bij den gewonen rechter der plaats, waar het feit was voorgevallen, of bij andere wereldlijke tribunalen, die daarvan kennis behoorden te nemen. De verbeurd verklaarde goederen der misdadigers zouden besteed worden, de eene helft ten voordeele der schatkist en de andere helft ten gunste der beschuldigers (2).

Deze maatregel, die door den keizer was genomen op

(1) Zie dit stuk bij CHAPEAUVILLE, *Gesta Pont. Leod.* III. p. 261.

(2) Plakaatboek van Vlaanderen p. 99 en 100. Rahlenbeck (*L'eglise de Liége* p. 25) en de Hoop Scheffer (*Kerkhervorming* p. 147 en 199) verhalen dat de Kerk ten haren voordeele de goederen der gejusticieerde ketters aansloeg en zich op die wijze eene menigte rijkdommen toeeigende, en dat eerst de edikten van Karel V daarin eene verandering brachten. Dit is eene dier talrijke valsche aantijgingen, die men bij Rahlenbeck schier op elke bladzijde kan aantreffen. Wij zouden ons de moeite niet geven om die dwaling te wederleggen, hadde De Hoop Scheffer, misschien op het voetspoor van Rahlenbeck zich aan hetzelfde vergrijp niet plichtig gemaakt. Volgens de algemeene wetten der Kerk behoorden de goederen der gejusticieerde ketters aan den fiscus, en de fiscus was een prerogatief van den landheer. In de *Decret. Greg. libr.* V, *Tit.* VIII voert hoofdstuk X het volgend opschrift: »Bona hæreticorum confiscantur et in terris Ecclesiæ applicantur fisco Ecclesiæ: in terris Imperii, judicis sæcularis fisco." Men kan daar lang en breed nalezen wat er van die zaak is.

Digitized by Google

voorwendsel, dat ketterij een misdrijf van majesteits-schennis was, werd in weerwil der tegenkanting van het toenmalig Episcopaat in de Nederlanden ingevoerd en streng gehandhaafd (1). Te Maastricht, waar de rechtspleging in deze zaken, tusschen de jaren 1530 en 1532 aan de plaatselijke rechtbanken overging, gaf zij al dadelijk aanleiding tot een geschil tusschen de justitie van den hertog en die des bisschops. Jan Stevens dien wij reeds kennen lokte dit geschil uit. Daar hij een vreemdeling was, wist men niet voor welke rechtbank hij moest terecht staan en door welke rechters hij moest geoordeeld worden. Eene samenkomst had daarover plaats te Brussel. Den 11 Juni 1534 stelden de Brabantsche commissarissen Filips de Lannoy, heer van Molenbay, en de raadsheer Adolf van der Noot den bisschop de volgende oplossing voor: »Aengaende den Lutherianen dat die geenen die geboeren sin ende inwoeneren tot *Maestricht*, sullen int recht getoegen ende gehoert werden van scholtet ende schepenen des Heren, onder wellicken van lyff ende andere crimen off misdaet sullixs tuebehoerende is. Maer van den utwindigen ende diegienen die van buyten coemen soe varre twist verrist tusschen den officieren, om te weten tot wiens kennisse tuebehoeren sulde, aengemerckt tquaet ende inconvenienten, die te gesceien waeren doer t vertrecken der stravonge, sullen

(1) De inquisitie van den Staat, zooals ze door Karel V en Philips II in de Nederlanden was ingevoerd, bestond nog niet te Maastricht in 1566. Uit een raadsverdrag van den 21 Januari van dat jaar blijkt, dat de stadsregeering toen brieven ontvangen had van wege den koning, met bevel van de inquisitie in zake van geloof te publiceeren en ten uitvoer te leggen. De raad voelde zich daardoor bezwaard en besloot het advies van den bisschop van Luik als medeheer der stad af te wachten. Volgens art. 3 der Ordinnantie der stad Maastricht des jaars 1580 was ketterij een *crimen læsæ majestatis divinæ et humanæ*, welker bestraffing zich de twee Heeren speciaal voorbehielden.

Digitized by Google

scholtet ende schepenen beyde der Heren gelykerhant kennisse daervan hebben ende recht utsprecken doer dese provisie ende soe lange anders geordenert sal sin". Wij meenen dat deze maatregel, minstens voorloopig, in pratijk werd gebracht.

Een tweede aanmerking, die wij ons op het voorgaande veroorlooven is, dat wij in het dossier van Jan Stevens en ook vroeger reeds melding vinden gemaakt van een kettermeester *inquisitor hereticæ pravitatis;* ook deze persoonlijkheid was tengevolge der verandering in de wetgeving ter zake van ketterij noodzakelijk geworden. Bij de vroegere officialaten en sendgerechten, waarin vooral geestelijken plaats namen, komt zij maar zelden voor; doch de wereldlijke rechters, die nu ook op theologisch terrein moesten recht spreken, waren zoo als licht te begrijpen is, in de wetenschap der Godgeleerdheid meestal niet genoeg bedreven. Daarom namen zij hunnen toevlucht tot eenen godgeleerden, die den naam van onderzoeker *inquisitor* droeg; deze zou hun de taak van rechter vergemakkelijken door het hooren der getuigen en de betichten wegens ketterij te onderzoeken over hunne rechtgeloovigheid »met vragen ende antwoorden". Na afloop van zijn onderzoek reikte de inquisitor aan de rechtbank een schriftelijk verslag uit met conclusie, in den vorm van een vonnis. Zulk een vonnis echter kon niet ten uitvoer gelegd worden of het moest eerst door de rechtbank bekrachtigd worden. De *inquisitor*, die dus van tijd tot tijd door de rechtbanken te Maastricht gebruikt werd, was niet een rechter in den eigenlijken zin des woords, maar veeleer een openbare aanklager, die groote overeenkomst had met onzen officier van justitie. Hij werd door den bisschop van Luik, als geestelijk hoofd der kerk aangesteld.

Digitized by Google

Bij het verhalen van de vlucht des beruchten ex-kosters van Höingen maakt Pélerin zich wederom plichtig aan een zijner oude zonden: aan verdraaing der feiten. Ziehier wat hij zegt: »Un nommé Jean Stevens détenu en prison pour la même cause (d'hérésie) en sortit, à l'aide du Maïeur Braetz, de son substitut (1) et de quatre huissiers *qui tous étaient du parti de la réformation*" (2). Waar mag Pélerin ontdekt hebben, dat de Luiksche scholtis, »de stadhelder en de vier roeidragers" der stad zich hebben doen kennen als partijgenooten der gereformeerden? Hij geeft als zijne bronnen aan de raadsverdragen van 18 en 30 Augustus 1534. Wij deelden hierboven deze raadsverdragen, voor zoover zij tot ons onderwerp behooren mede, maar vonden er geen enkel woord in betrekkelijk het protestantiseeren der beide scholtissen en hunner boden. Ook hier heeft de schrijver zich aan lichtvaardig oordeel bezondigd. Hoe de twee scholtissen over de reformatie dachten zullen ons de bloedige straftooneelen leeren, die weldra te Maastricht onder hunne leiding en met hunne medehulp ten uitvoer zullen gebracht worden.

HOOFDSTUK III.

De broedergemeente des jaars 1534.

Tot hieraan schijnt in onze streken de vervolging der Anabaptisten niet zeer hevig te zijn geweest; maar nu de woelingen te Munster en de aanslagen op verscheidene Hollandsche steden aanhielden, werden de keizerlijke edikten vernieuwd en gevoelig verscherpt. »De plakaten tegen de zoogenaamde Lutheranen, — zegt *De Hoop Scheffer* —

(1) Herman van *Overbunde* was de substituut van *Braetz* niet, maar die van den brabantschen scholtis Herman van *Ghoir*.

(2) Pélerin *Essais* p. 326.

Digitized by Google

waarvan er nog drie in 1533 (in Friesland) werden afgekondigd, zwijgen sedert dien tijd: ze worden verdrongen door de veel scherper en heftiger edikten tegen de herdoopers" (1). Ziehier den korten inhoud van een dier bloedige wetten, die in zake der volgelingen van de wederdooperij door keizer Karel V aan de gouverneurs, rechters en stedehouders der Nederlandsche Provinciën ter uitvoering werden gezonden.

»Niettegenstaande de plakaten zijn er vele en verscheidene sectarissen, zelfs eenigen, die zich Anabaptisten of Wederdoopers laten noemen en zich verstouten hunne »abuysen en doolingen te verbreiden, te zaaijen en in 't heimelijk te prediken". Zij lokken een groote menigte mannen en vrouwen om die te verleiden en eenigen te herdoopen. Hierom bevelen wij: dat gij dat afkondigen doet op alle plaatsen en grenzen van uwe heerlijkheden, dat allen die bevonden worden besmet te zijn met de vervloekte sekte der Anabaptisten of Wederdoopers, van welken stand of conditie ze mochten zijn, alsmede hunne opruiers, aanhangers en medeplichtigen zullen vervallen in de verbeuring van lijf en goed en tot de uiterste straf zullen gebracht worden, zonder eenig uitstel. Te weten: diegene de halsstarrig blijven en volharden in hun kwaad gevoelen en voornemen, of die iemand tot hunne sekte verleid en herdoopt hebben, ook die den naam van *profeten, apostelen* of *bisschoppen* gevoerd of gehad hebben tot de straffe des vuurs. Alle andere soorten van lieden, die herdoopt zijn, of die heimelijk en met voorbedachten rade, iemand van de Anabaptisten of Wederdoopers geherbergt hebben, en hun kwaad voornemen en gevoelen niet verloochenen en daarvan geen waarachtig leedwezen en berouw

(1) De Hoop Scheffer, *Gesch. der geref. kerk in Nederland*, p. 490.

Digitized by Google

toonen, tot de straffe van het zwaard. De vrouwen zullen in een put bedolven worden.

»En om beter te mogen komen tot kennis van deze Anabaptisten of Wederdoopers, hunne aanhangers en complicen, zoo bevelen wij wel expresselijk allen onderdanen: dat zij deze sektarissen bekend maken en aanbrengen aan den officier der plaatsen, waaronder zij wonen of gevonden worden. En indien het zake is, dat iemand eenigen van deze sekte kende en ze niet aanbrengt, deze zal gestraft worden als begunstiger en medeplichtige aan zulke sekte der wederdoopers; zij die ze aanbrengt of bekend maakt zal het derde deel genieten van de confiscatie die daar vallen zal, in zoover de beklaagde van zijne misdaad overtuigd wordt.

»Wij verbieden daarenboven aan alle onderzaten, te eischen of te vorderen eenige genade, vergiffenis of verzoening voor de voors. Anabaptisten of Wederdoopers, of ter oorzake van dien, eenige verzoeken of requesten te vertoonen, op pene van arbitrairelijk gestraft te worden. Aangemerkt dat wij niet willen noch toelaten, dat eenige Anabaptisten of Wederdoopers (overmits hun boos gevoelen) in genade ontvangen zullen worden, maar dat over hen straffe gedaan worde, anderen ten exempel, zonder eenige dissimulatie, gunste of uitstel, enz. Gegeven te Brussel den 10 Juni 1535" (1).

Reeds eenige maanden voor het verschijnen van dit plakaat, was te Maastricht een strenge vervolging tegen de herdoopers ontstaan. De aanleiding daartoe was misschien de omstandigheid, dat eenige herdoopers, die uit het land van Gulik gevlucht waren, te Maastricht eene schuilplaats

(1) Van Bragt, *Het merg van de historiën der martelaren getrokken uit de groote martelaarsspiegel der doopsgezinden*, p. 115.

Digitized by Google

hadden gezocht. Zij waren landlieden uit *Dieteren, Borne* en andere dorpen bij Sittard. Den 2 September 1534 klaagde de gemeenteraad: »dat nu wederom alhier in de stadt op versceiden plaetzen versamongen by dage, avond ende inder nacht van deze quaeder Luthersse secten gehalden werden ende die schalcken ende bedriegers die onnoselen verleyen ende bedriegen. Dat men daerom ernstigheyt daerin doen sal, om inquisitie hierop te hoeren ende die men bevint hierin bevleckt te sin, met den sal men doen nae inhalt der verdraegen" (1).

Ten gevolge van dit raadsverdrag werd gevangen Servaas *Van der Maer*, gouverneur van het ambacht der »Cremeren" wegens het uitspreken van »oncristelyker woorden tegen der Gotheid onss lieffs Heren Jesus Christus" (2). De tweede vangst was die »van Heer Hendrik van Hilversum, een verloopen Karmelietermonnik uit Holland", die aan het hoofd stond der herdoopers te Maastricht. Zijne gevangenneming wordt in de raadsverdragen van 3 Sept. 1534 aldus verhaalt: »Insgelycken soe burgemeysters ende geswoeren op gisteren avont eynen utwendigen ende vrempden becoemen ende gevangen hebben in den huyssche Jans van *Genck*, schoenmakere, wonende umbtrent sinte Nicolaes kercke, de men seyt eyn meyster te sin van deser quaeden secten, ende die burgers ende burgerssen sult verleyen. Dat men daeromme denselven den hoegen gerichte overleveren sal, om te weten waeromme dat he alhyr coemen is ende we hoem ontboeden heet, ende van sinre conversaciën, ouch vornemen te ondergrunden ende vorts met denselven doen als dat behoren sal".

---

(1) Raadsverdrag van 2 September 1534.

(2) Raadsverdrag van 3 September 1534. Deze Sevaas Van der Maer komt in een raadsbesluit van 17 Januari 1536 voor als een vreedzame burger der stad. Hij zal dus wel geen lid der hervormde gemeente zijn geweest.

Digitized by Google

De man, dien wij hier onder den naam van Heer Hendrik van Hilversum aantreffen is niemand anders, dan het beruchte hoofd der Munstersche wederdoopers: Hendrik Roll, wiens naam wij reeds meermalen hebben nedergeschreven en die in Februari 1534 Munster had verlaten om volk te werven ter verdediging dier stad. Laat ons de geschiedenis van dezen tot hieraan maar weinig bekenden man iets nader toelichten. Hendrik Roll, door zijne tijdgenooten ook Hendrik de Hollander, Hendrik de Gooilander en Hendrik van Wassenberg genoemd, werd hoogstwaarschijnlijk in het stadje Grave in Noordbrabant geboren (1). Hij was in zijne jonge jaren Karmeliet in Holland, mogelijk te Haarlem, en kapellaan te Ysselstein. Uit Holland reisde hij naar Pruissen, waar de Grootmeester der duitsche orde, Albert van Brandenburg, de nieuwgezinden in bescherming nam. Verder vinden wij hem in Straatsburg, waar hij in aanraking schijnt gekomen te zijn met de duitsche godgeleerden en kennis gemaakt te hebben met de wederdoopsche leer. Het tijdstip zijner komst te Wassenberg is niet juist te bepalen (2). De Hoop Scheffer meent in 1530 of 1531 (3). In zijn boek over het nacht-

(1) Eens komt hij ook voor onder den naam van Brant Hinrick.

(2) Misschien was het Roll, die onder den naam van »broeder Hendrik de verloopen karmelieter-monnik", in het begin des jaars 1529, te Rotterdam bij Pieter Willems Bisscop, met nog anderen gelogeerd had. Zie De Hoop Scheffer, O. C. p. 528. De geschiedschrijver Hortensius, in zijn werk getiteld *Tumultuum Anabaptistarum Liber unus*, uitgegeven in 1548, deelt volgens Cornelius (*Berichte der Augenzeugen über das Münsterische Wiedertäufferreich*, p. XXVII), een langen brief mede van Hendrik van Hilversum Goiolandus en een antwoord daarop van Jan van Leiden, koning van Munster. Ongelukkig ligt ons het werk van Hortensius niet ter hand. Wij vermoeden echter dat deze Hendrik van Hilversum uit Gooiland, niemand anders was dan Hendrik Gras, de verrader van Munster, die waarschijnlijk van Hilversum te huis was.

(3) De Hoop Scheffer o. c. p. 550.

Digitized by Google

maal, dat hij gedurende zijn verblijf aldaar schijnt opgesteld te hebben, deelt hij de Zwingelsche zienswijze op dit stuk mede en verwerpt ook den kinderdoop, zonder echter te vergen, dat de Christen zich te veel aan uiterlijke vormen hecht. Hij berispt de geloovigen, die den geest Gods aan de elementen willen binden en in de Sacramenten en uiterlijke woorden, de werktuigen der goddelijke genade zien. Het doel van zijn schrift is vrede en eendracht stichten onder de hervormde partijen (1). Roll oefende een overwegenden invloed uit op de overige Wassenbergsche en Sustersche predikanten, die allen eindigden met de richting van dezen welbespraakten meester te volgen.

In den zomer des jaars 1532 verliet Roll Wassenberg en begaf zich naar Munster, waar Bernard Rothman de leer van Luther verkondigde en onder de burgerij een grooten bijval inoogstte. Hij werd aldaar den 10 Augustus van dat jaar als predikant in de St. Ilgenkerk aangesteld. Onder den machtigen invloed van zijn woord ging Rothman met zijne medepredikanten Jan Glandorp, Peter Wirtheim en Godfried Stralen tot de sacramentistische en later tot de anabaptistische zienswijze over. Bij besluit van den 6 November 1533 werd hij door de Luthersche partij uit de stad gedreven; hij begaf zich toen naar Holland en Friesland ter predikatie van het Evangelie. Den 26 December keerde hij naar Munster terug en beklom op Nieuwjaarsdag 1534 wederom den kansel in de St. Ilgenkerk. Intusschen waren twee afgevaardigden van den nieuwen

(1) Van zijn boek over het Nachtmaal verscheen eene latere uitgaaf, waarvan de titel luidt: *Die slotel van dat sacrament des nachtmaels onses heren Jesu Christi, welcke ontsluit dat rechte verstant, dat daer verborgen is. Geschreven dor einen Henrick Rol, om des geloofs wille anno 1536 verbrant tot Maestricht.* Zonder jaartal of naam des drukkers. Het jaartal 1536, als sterfjaar van Roll is eene dwaling; zijn dood, zooals wij zien zullen, had in 1534 plaats.

Digitized by Google

profeet, Jan Mathijsen, te Munster verschenen, die Roll met Rothman, Clopris, Vinnius en Stralen den 5 Januari herdoopten en tot doopers en bisschoppen aanstelden. Jan van Leiden en Gerard Tomklooster, die den 13 Januari voor het eerst te Munster verschenen, legden een bezoek af bij Roll en hielden eene samenkomst met dezen en de overige predikanten. Kort daarop herdoopte hij den Keulschen hervormer Dr Gerard Westenburg ten huize van Knipperdolling, bij wien hij misschien inwoonde.

Roll verliet Munster den 21 Februari 1534 met het doel om zich naar Holland te begeven en krijgsvolk te lichten ten voordeele der stad, die met een beleg van wege den bisschop en de duitsche vorsten bedreigd werd. Van deze reis keerde hij niet meer terug. Na korten tijd te Wesel werkzaam geweest te zijn, kwam hij naar Maastricht en plaatste zich aldaar aan het hoofd der broeders, onder den naam van Heer Hendrik van Hilversnm. Hij is het geweest, die te Maastricht de doopsgezinde gemeente zoo niet vestigde dan toch regelde en haar een Munstersche tint gaf (1). Het tijdstip waarop Hendrik Roll naar Maastricht kwam is ons niet bekend; lang voor zijne inhechtenisneming schijnt hij er niet geweest te zijn, want onder de veroordeelden zijn er slechts enkelen, die door hem herdoopt zijn. Ook zal zijne aanwezigheid te Maastricht slechts bij tusschenpoozen hebben, plaats gehad, terwijl hij niet zal verwaarloosd hebben, van tijd tot tijd een bezoek te brengen aan zijne oud-leerlingen uit den omtrek van Wassenberg.

---

(1) Over Roll's leven en streven raadplege men CORNELIUS, *Munst. Aufruhr*, II p. 145 en 337. Over zijn verblijf te Munster GRESBECK, *Von der Widertaufe zu Munster*, KERSSENBROICK, *Bellum Monasteriense*, DE BUSSIÈRE, *Les Anabaptistes*, alsook in de *Revue des deux mondes* van 1 September 1872 een opstel van Alfred Maury getiteld *Le Socialisme au XVIe siècle*.

Digitized by Google

Op denzelfden dag, dat door de Maastrichtsche regeering tot de gevangenneming van Roll besloten was, werd ook bepaald, dat men aan het hooge of crimineele gerecht zou overleveren »Grietchen *Bildesnider*, die alwile inde gejoelen opten Lanscroenen gevenckelick sit, als groetelich befaempt of besmet van deser Lutersse off andere quaeden secten, nae inhalt des inquestbuyck". Men besloot verder dat burgemeesters en gezworenen met allen vlijt en ernst onderzoek zullen doen: »om te ondervinden we die giene sin, die dese falsse lerongen uytgeven ende verspreyen, ende woe ende ter wat plaetzen dat dese heymelicke versamongen gehalden werden. . . . Ende soe wes burgemeisteren ende geswoeren in desen doen ende doen doen, dat alles is ende sal sin der stat ende des gemeynen raets werck".

Deze vrouw werd tegelijk met Hendrik Roll, in de vierde week van September, openbaar verbrand. Volgens de raadsverdragen van den 25 en den 28 September zou volgenderwijs over de penningen, die door deze ongelukkigen waren achtergelaten, beschikt worden. Op den 25 September werd besloten: »alsoe in handen onses burgemeysters, meisters Peter Heitenrixs, eynen philippus gulden ende wat witte geldts gestalt is, twelck tuebehuerde Henrick de neilinge inden Vrythoeff gebrant is; ende want die stat met denselven groete kusten gehad heet, als van den inquisiteur off kettermeyster de om desselven Henricks wille alhyr van der stadt wegen ontboeden geweest is ende coemen is; dat men daerom den scholtetten off honnen stathelderen seggen sal dat sy alsulcken penninghen der stadt laten dienen ende gekort werden totten kusten voergemerckt. Ende off sy des neit doen en wulden, soe sal men met alsulcken penninghen vortz doen nae behoeren sal". Verder werd besloten in de vergadering van den

Digitized by Google

28 September daarop volgende: »Dat men van der stadt ende des Raets wegen den scholteten seggen sal, dat sulcke penningen als die twee, die in den *Vrythoff* gebrant sin, bevonden is, sullen syn ende behalden werden in aeffcortingh der kusten, die die stadt daerover gehat heeft metten selven persoenen, als aen den kettermeister ouch; want men van der stad wegen van kost ende dranck opter gevangenporte gehalden heeft dieselve personen. Ende in tyde die justicie geschiedde die stadt ouch kusten hadde. Te weten *Henrick* acht gulden XVIJ stuver current ende Greeth *Byldesnyders* drie gulden acht stuver current, die wellighe drie gulden ende acht stuver men om Goitz wille Greethen suster overgheven sal, tot onderhaldinge der selver Greethen sueckenden kintgen".

Dit was de eerste bloedstraf, die te Maastricht voor rekening der kerkhervorming voltrokken werd.

Zien wij nu wat Pélerin van deze dubbele terechtstelling vertelt. Na gesproken te hebben over de zaak van Goltmitz en Jan Stevens vervolgt hij aldus: »Ces premiers mouvements faisaient craindre des suites plus fâcheuses. On crut à Liége que des moyens sévères serviraient à les réprimer. Le prieur des Carmelites de cette ville arriva au mois de Septembre à Maestricht, avec la qualité d'inquisiteur. Il commença d'abord à remplir sa mission par faire brûler, sur les Vrythoff, deux personnes pour cause d'hérésie" (1).

De bronnen, die Pélerin ter staving van dit verhaal aanhaalt, zijn de raadsverdragen van 25 en 27 September, waarvan wij den inhoud zoo even mededeelden. Het verteltseltje, dat hij daarvan heeft samengesteld, moge aardig heeten, overeenkomstig der waarheid is het niet. Hierboven hebben wij gezien, dat hij zonder bronnen en door eigen

(1) PÉLERIN, *Essais*, p. 326.

Digitized by Google

verbeeldingskracht ontdekt heeft, wat de burgers in Maastricht in 1534 dachten over de kerkhervorming. Hier weet hij, wat *men* te Luik dacht over de Maastrichtenaren. »On crût à Liége que des moyens sévères serviraient à réprimer ces mouvements". De lezer, die deze zinsnede met de volgende in verband brengt, zou schier geneigd zijn te gelooven, dat die *men* uit Luik alleen de schuld draagt van de komst des kettermeesters; dit is echter onjuist, want de raadsnotulen van 25 September zeggen uitdrukkelijk, dat de inquisiteur of kettermeester van stadswege ontboden en gekomen is.

In voormelde raadsverdragen wordt de persoon van den kettermeester niet genoemd, dien Pélerin — misschien in een vlaag van opgewondenheid tegen de inquisitie — ons voorstelt als eene soort van beul: »qui commença d'abord à remplir sa mission par faire brûler, sur le Vrythof, deux personnes pour cause d'hérisie". Het was zeker der moeite waard zulk eene persoonlijkheid van naderbij te leeren kennen. Pélerin is er dan ook gelukkig in geslaagt te vernemen, dat de prior der Karmelieten te Luik, in het jaar 1534 en 1535, de befaamde kettermeester van Maastricht is geweest. Zijn naam bevindt zich in het volgende raadsverdrag van Maandag den 16 November 1534: »Alsoe Driess van *Eyck* (1) gecoeren governeur des gueden ambachts van den gewantmekeren is beclaecht, dat hy sulde hebben quaeden verboden buecken, smaeckende dese Luterse of andere quaeden secten, ende he eyn bueck in die gerichtskamer gestalt heeft, dat men noempt dat Nuwe ende Ault Testament, datwellich he voir goet ende oprecht-

(1) Dries van Eyck, Heyn van Rueremonde en Paes Fuegen komen in een raadsverdrag van 15 October 1534 voor als »befaemt van Lutherye". Zij waren den 1 October als gouverneurs der ambachten gekozen geworden; maar de raad opperde eenige bedenkingen om ze toe te laten.

Digitized by Google

lich (als het seet) gegolden heet. Dat men daeromme tselve bueck, van der stadt wegen, sal doen ende laeten visiteren by den *inquisitor* den prior van den Carmeliten tot Luyck off anderen gelerden, den sulx tuebehort".

Nu wij de Inquisitie hebben aangeroerd, zien wij in het voorbijgaan hoe zij in het bisdom Luik is ingevoerd. Krachtens zijne volmacht kende de pausselijke legaat, kardinaal Laurentius den rang van opper-inquisiteur voor Noord- en Zuid-Nederland toe aan Erard Van der Marck, prinsbisschop van Luik, met het recht van pausselijke inquisitoren aan te stellen en af te zetten. De Paus bevestigde deze benoeming den 12 Februari 1525 en verleende hem »plenam ac supremam super dicta sancta inquisitione ejusque ministris superintendentiam et auctoritatem". Deze benoeming vond echter groote tegenkanting in de Staten, die onderworpen waren aan keizer Karel V, waar reeds eigen kettermeesters aangesteld en in die hoedanigheid werkzaam waren; uit dien hoofde had de jurisdictie van Erard van der Marck, als opper-inquisitor, buiten het prinsdom Luik, maar weinig te beteekenen. De landvoogdes der Nederlanden weigerde zelfs bepaald den bisschop en diens inquisiteurs als geloofsrechters op haar gebied toe te laten (1). Voegen wij hierbij, dat de kettermeesters, door den vorstbisschop aangesteld, maar een tijdelijke functie bekleedden, die hun bij ieder nieuw geval kon ontnomen worden. Indien nu de titularis, die in de raadsverdragen der stad Maastricht van den 25 en 28 September voorkomt, dezelfde is, als die van wien in het raadsverdrag van den 16 Nov. gesproken wordt, dan maken wij hoegenaamd geene bedenking tegen de vondst van Pélerin; doch dit staat nog te bewijzen. Hoe het zij, de terechtstelling van den be-

(1) De Hoop Scheffer, o. c. p. 212. Zie de pausselijke breve bij Gerdes, *Hist. Reform.* III, p. 45.

Digitized by Google

faamden Roll deed de waakzaamheid van den magistraat der stad verdubbelen. Den 7 en 12 October vernieuwde men de plakaten in zake der »Lutherye". Ook werd besloten dat vreemde krijgslieden en hunne vrouwen niet meer dan eene nacht te Maastricht mochten vertoeven en geene pakken in de stad mochten brengen (1). In weerwil dezer maatregelen bleven de overige herdoopers vooralsnog ongehinderd. Het schijnt dat hun bisschop Hendrik Roll en diens gezellin Gerrit Bildsnijders niemand verklikt hadden (2).

Hem volgde intusschen als bisschop en hoofd der gemeente zijn leerling Jan Smeitken of Jan Hoetz, alias Philips, een smid uit Maastricht, wiens vader Willem Hoetz, met zijne vrouw, te Wyck in de Smedestraat woonde. Hij leeraarde en herdoopte te *Dieteren* en te *Borne* bij Sittard en te Maastricht. Zijne lotgevallen zullen wij hier niet vermelden, zij bevinden zich in de »Memorie" en de stukken die volgen.

Onze Maastrichter anabaptisten, bijna allen, waren menschen uit den geringen stand, meestal ambachtslieden, die zich door de aanlokkelijkheid van het nieuwe, hadden laten misleiden. Men trof onder hen schoenmakers, droogscheer-

---

(1) Raadsverdrag van 12 October 1534.

(2) Het schijnt ons toe, dat Hendrik Roll zijne betrekking tot den Munsterschen oproer voor de rechtbank verzwegen heeft en het geheim betrekkelijk zijn persoon zoo goed heeft weten te bewaren, dat zelfs de rechters die hem veroordeelden niet geweten hebben, met welken man ze te doen hadden. Hij is naar den brandstapel gegaan zonder zich zelven noch anderen te verraden, zoodat men reeds kort na zijn dood niet met zekerheid heeft geweten, waar en wanneer hij gestorven is. De zoo even gemelde uitgaaf van den »Sleutel des Nachtmaels" stelt zijnen dood wel is waar binnen Maastricht, maar noemt het jaar 1536. Kerssenbroick, een andere tijdgenoot, zegt, dat zijne terechtstelling te Utrecht plaats had: »Henricus Rollius apud *Trajectum inferius* propter anabaptismum igni adjudicatur". Kerssenbroick is dan ook schuld, dat bijna alle hedendaagsche schrijvers, die over het Munstersche oproer handelen, Utrecht als Roll's strafplaats opgeven.

Digitized by Google

ders, schrijnwerkers, speldemakers, ketellappers, barbiers, linnewevers, kannegieters, bakkers, molenaars, tuiniers, enz. Slechts twee personen van meer aanzien schijnen te Maastricht lid der sekte te zijn geweest. Zij waren: Dirk van Lieck, wonende op den Houtmarkt, een man die rentmeester der Antonieten te Maastricht was geweest, en een priester genaamd: Heer Gielis. Deze laatste nog was een vreemdeling, dien wij hierboven als predikant te Susteren, onder den naam van Gielis van *Rothem* hebben aangetroffen (1). Hij verscheen maar een enkelen keer in de vergadering der broeders.

De samenscholingen of conventiculen hadden des avonds of des nachts plaats in verborgen schuilhoeken en op afgelegen plaatsen. Daar werd gepreekt, gedoopt en voorgelezen. Heer Hendrik Roll preekte en herdoopte in de Mariastraat bij eene jufvrouw in den kelder; verder op het klooster van O. L. Vrouw bij Jan van Genck den jongen, in de kamer en op den zolder; bij Dirk van Lieck in den kelder, alsmede in een huis genaamd in den Valk, gelegen naast de kerk van St. Marten te Wyk. Jan Smeitken preekte en doopte ten huize van Ruth Ketelbueters, op den zolder, en bij den rentmeester Dirk van Lieck in den kelder. Kerken of afzonderlijke bedehuizen waren bij de Anabaptisten eene uitzondering.

Het Doopsel, in hunne vergadering het *verbond* genaamd, werd gewoonelijk toegediend, niet door indompeling, maar door uitgieting van het water, gelijk zulks sedert de middeleeuwen ook in de katholieke kerk gebruikelijk is. Heer Hendrik, zijn opvolger Jan Smeitken en de overige leeraren doopten »met water uit een potteken", dat zij uitgoten op het hoofd van den doopeling, zeggende daarbij: »Ik doop U in den naam des Vaders, des Zoons

(1) Over Gielis van Rothem hierna meer in onze aanteekeningen.

Digitized by Google

en des H. Geestes". Ook deed men den doopeling verzaken aan den duivel met al zijne ongerechtigheid. Gedurende de ceremonie zat de doopeling op de knieën. De Anabaptisten hielden den kinderdoop voor ongeldig, omdat hij niet vermeld wordt in de H. Schrift en omdat bij de Evangelisten Marcus XVI, 16 en Mattheus XXVIII, 19, eerst van het geloof en dan van het doopsel gesproken wordt. Ook betoogden zij, dat iemand, die in zijne kinderjaren gedoopt was geweest, op rijperen leeftijd herdoopt moest worden, omdat de mensch volgens de H. Schrift moet *her*boren worden. Verder schijnt uit het getuigenverhoor van Meerten Peerboom, een inwoner van Borne, te blijken, dat zij het huwelijk zonder den herdoop als overspel beschouwden (1).

Hunne preken waren meestal gericht tegen de geestelijken en de instellingen der katholieke kerk. Hendrik Roll preekte, dat men de leer en gebruiken der Katholieken, over het algemeen, niet mocht volgen, dewijl ze niet overeenstemden met het Evangelie. Hij ijverde bijzonder tegen het H. Sacrament des Altaars, de Mis, het Vagevuur en de Biecht.

Ook werd in hunne nachtelijke bijeenkomsten een boeksken voorgelezen, dat eene vrouw uit Amsterdam had medegebracht, en waarin geschreven stond: dat zich eene stem uit den hemel zou doen hooren, die alle herdoopers moesten volgen met geld en geweer. Een nevel zou aan den hemel verschijnen en dan zouden de broeders zich aan de eene en de goddeloozen aan de andere zijde houden.

Het verhaal van den hemelschen nevel, van een driedaagsche duisternis en van de afscheiding der goddeloozen,

(1) Deze bepaling, zoowel als de twee vorigen, bevinden zich in het Reglement dat Rothman in 1534 aan zijne volgelingen te Munster voorschreef. Zie Cornelius, *Berichte* etc. p. 443 en De Bussière, *Histoire des Anabaptistes*, p. 331.

Digitized by Google

was ook te Amsterdam verspreid. Den 23 Maart 1535 in den vollen middag liepen er vijf mannen over straat, hunne zwaarden rondzwaaiende en uitroepende: In den naam des Heeren! Gods zegen staat over de oude, Gods vloek over de nieuwe zijde der stad! Op de nieuwe zijde woonden de bondgenooten (1). Den 29 December 1534 verklaarde Jan Paeuw, diaken der broedergemeente van Amsterdam, dat Dirck Tasch, van Antwerpen, voorspeld had: »dat er eene duysternisse wesen soude binnen deser stede (van Amsterdam) tusschen de oude zijde ende de nieuwe zijde, drie dagen lang durende, ende dat dan de Heer de stad zoude leveren sonder bloetstorting, ende dat broeder Hendrik Carmelyt, tot Maestricht verbrant, deze prophetie onderzocht ende goedgekeurd heeft" (2).

De afscheiding der broeders van het overige der wereld was bij de Anabaptisten een heilige wet. Deze afscheiding had metterdaad reeds plaats door den herdoop, door het weigeren van den eed, het aanstellen van bijzondere rechters, en het gebruik der overtollige privaatgoederen ten algemeenen nutte der broederschap; maar deze afscheiding werd den doopeling ook nog met uitdrukkelijke woorden op het hart gedrukt: Allen — zeiden zij — die niet leefden onder de gehoorzaamheid van het geloof waren een gruwel in de oogen van God; uit hen kon niets voortskomen dan zondige dingen. Alle menschen waren of goed of slecht, geloovig of ongeloovig, duisternis of licht, Christus of Belial. Tusschen beiden kon noch huwelijk, noch vriendschap, noch gemeenschap plaats hebben. Zij vermeden diensvolgens alle aanraking met de ongeloovige wereld,

(1) Cornelius, *Die Niederländische Wiedertaüfer*, p. 6 en Wagenaar, *Vaderl. Gesch.* V, p. 75.

(2) Getuigenverhoor van Jan Paeuw bij Cornelius, *Die Niederl. Wiedertaüfer*, p. 34.

Digitized by Google

schuwden zooveel mogelijk de kerken, de herbergen, en burgerverzamelingen en boden den vreemden ongaarne de hand of eenen groet (1).

Bovengemeld boekje werd voorgelezen door Dirk van Liek terwijl de broeders bij hem in den kelder vergaderd waren. Later had de voorlezing daarvan meermalen plaats; eenmaal waren daarbij meer dan veertig personen tegenwoordig. Volgens onze »Memorie" kwam dit schrift eerst uit Munster naar Amsterdam en van daar naar Maastricht.

De anabaptisten, die te Maastricht voor den rechter verschenen, hebben verklaard dat zij de oproeping der broeders moesten volgen met schild en geweer, ieder op zijn beste, »want het gold eenen aanslag". Door geweer verstonden zij de geladen buks. De verzamelplaats voor den aftocht moest of te *Ysenbroeck* bij Sittard, op Guliksch grondgebied, plaats hebben, waar tot herkenningsteeken een vaantje zou ontrold worden, of te Munster in Westfalen, welke laatste stad zij zouden binnen trekken om zich te vereenigen met den koning, die de broeders aldaar gekozen hadden. Dezen koning zouden zij dienen, overal volgen en hem gehoorzamen met geld en wapenen.

Het ontplooien van een vaantje was bij de Anabaptisten het teeken eener gewapende vergadering. Hendrik Grass, die uit Munster naar Holland werd gezonden om aldaar bondgenooten te werven, ontving zulk een vaantje, wit van kleur, uit handen van den koning van Sion, met bevel van dit op den markt van de stad Deventer te ontrollen (2). Wat Deventer was voor Holland, zou *Ysenbroeck* voor Limburg worden: eene loopplaats der bondgenooten. Ook op de schepen der Overijsselsche herdoopers, die den 24

(1) Zie Cornelius, *Munst. Aufrühr*, II p. 236—238.

(2) Gresbeck, bij *Cornelius Berichte* etc. p. 116.

Digitized by Google

Maart 1534 doorzocht werden, vond men naast eenige duizende spiesen, hellebarden, zwaarden en buksen, vier trommels en twee vaantjes met vijf kruizen (1). Onder geleide van zulke vaantjes zouden de broeders naar Munster vertrekken.

Tot de stichting van het Munstersche Rijk werkten de anabaptisten van geheel de Nederlanden mede. Niet alleen uit Westphalen en van den Neder-Rijn, maar uit het bisdom Luik, uit Brabant, Gelderland, Overrijssel, Holland en Friesland stroomden bondgenooten naar de stad der »heiligen." Hollanders en Friesen speelden er de groote rol; »deze waren de echte deugnieten" zegt de ooggetuige Gresbeck op meerdere plaatsen van zijn verhaal. Uit hun vaderland kwam de wederdoop en de profeet; zij waren de stichters van het nieuwe Sion en bekleedden de eerste plaats in het nieuwe koningrijk. Naast hen stonden hoog in aanzien de predikanten, die uit onze streken, uit den omtrek van Wassenberg en Susteren, aan het hoofd hunner volgelingen naar Munster waren getogen.

Gedurende het beleg dier stad, vermenigvuldigden zich de anabaptisten overal. De groote dingen, die men van Munster verhaalde, hadden de hoofden op hol gebracht. Te Keulen stonden de gebroeders Westerburg aan het hoofd eener groote broederschap. Aken, Luik, Wesel, Maastricht en Antwerpen bezaten bloeiende gemeenten; overal op het platte land waren bondgenooten verspreid. In Holland bevonden zich brandpunten des doops te Leiden, Delft, Haarlem, Dortrecht, den Haag, Schiedam en Rotterdam. In Monnikendam en Waterland waren twee derden der bevolking tot het anabaptismus overgegaan (2). Ook

(1) HALMA, *Tooneel der Nederlanden* in voce *Jan Beukelsz.*

(2) CORNELIUS, *Die Niederländische Wiedertäufer während der Belagerung Münsters* 1534 bis 1535. München 1869 in 4° p. 5.

Digitized by Google

telde men talrijke aanhangers in Friesland, zooals te Sneek, Bolswart, Leeuwarden, Dockum en het land van Groningen. In Overijssel waren broeders aanwezig te Deventer, Zwolle en Kampen, in Noordbrabant te 's Hertogenbosch, in Gelderland te Nymegen en Venlo. Amsterdam was het centrum der beweging. Van daar wachtte het Munstersche Rijk zijn heil en zelfs in latere jaren, toen de troon van Jan Beuckelszoon was omver gestort, bleef deze groote handelstad nog steeds het mikpunt der bondgenooten.

Reeds in het begin van het beleg werd uit Munster een krachtig beroep aan de broeders tot ondersteuning der stad gezonden. Brieven en boekjes, met duizenden verspreid, vermaanden de geloovigen om zich te begeven naar het nieuwe Jerusalem, de stad der heiligen. Een dier schriftjes luidt: »Allen geloovigen bondgenooten in Christus; genade en vrede zij u van God den Vader, door zijnen zoon Jesus Christus. Amen. Lieve broeders en zusters! blijdschap en vrede is den kinderen Gods voor hande, want hunne verlossing staat voor de deur. Lieve vrienden gij zult weten, als een woord, dat ons van God gedaan is, dat zich een iegelijk opmake om te trekken naar de stad, dat nieuwe Jerusalem, eene stad der heiligen: want God wil de wereld straffen; een iegelijk zie toe dat hij door onachtzaamheid niet in 't oordeel kome: Want Jan Beuckelszoon, profeet te Munster, met alle medehelpers in Christus, hebben ons geschreven, dat er niemand onder den draak dezer wereld vrij mag blijven of hij wordt verslonden, hetzij door een lichaamlijken of geestelijken dood. Daarom verzuime niemand mede te trekken, opdat hij God niet verzoeke, want daar is oproer op hande over de gansche wereld: want zegt Jeremias Cap. 51: Vliedt uit Babylon, opdat een iegelijk zijne ziel behoude, en opdat uw hart

Digitized by Google

niet versaagd worde, om dit geroep, hetwelk in alle landen gehoord zal worden. Ik zeg u niets meer, maar gebiede u in den naam des Heeren, dat gij zonder vertrek, gehoorzaam zijt, en gedenkt aan Loth's wijf. Ziet niet om naar eenig ding dat opter aarde is, hetzij man, vrouw of kind, opdat gij niet bedrogen wordt. Niemand zie om naar eenig man of wijf nog ongeloovig zijnde; noch neme iets mede; noch naar ongeloovige kinderen, die ongehoorzaam zijn en niet onder de roede staan; want dezulke in de gemeente Gods niet dienen. Daar is goeds genoeg voor de heiligen, daarom neemt niets mede dan geld en wat lijnwaad en kost op den weg, en wie een mes heeft of spies of buks die neme ze voor zich, die ze niet heeft koope ze: want de Heer zal ons door zijn machtige hand en door zijne knechten Mozes en Aaron verlossen. Daarom zijt voorzichtig, legt alle zaken kloekelijk toe voor den boozen en past allen te samen eene halve mijl buiten *Hasselt* (1) te wezen, omtrent *Bergklooster* op den 24 dag van Maart (2), omtrent den middag. Weest voorzichtig in alle dingen; gij zult voor den beschreven dag daar niet wezen, maar ook niet later; noch zal na dien tijd naar iemand gewacht worden. Niemand verzuime te komen. Blijft er iemand achter, ik wil aan zijn bloed onschuldig wezen.

EMANUEL" (3).

Van gelijken inhoud moet het boekje geweest zijn, hetwelk te Maastricht in de vergadering der broeders werd voorgelezen. Bij het hooren dezer tijding vergaderden zich de broeders in Brabant, in het land van Kleef,

(1) Hasselt in Overijssel.

(2) 1534.

(3) HALMA, *Tooneel der Nederlanden* in voce *Jan Beukelsz.* Zie ook DE BUSSIÈRE, p. 306, over dergelijke brieven geteekend Emanuël.

Digitized by Google

in Holland, Friesland en elders tot den tocht. Zonder argewaan, zonder achterdocht en zonder eenigen hinder te vreezen, begaven zij zich op reis, alleen steunende op de hulp Gods. Zij hadden wapenen bij zich, zij kenden het doeleinde hunner expeditie, maar hun ontbrak alle militaire regeling, een geregeld opperbevel en zelfs het gebruik hunner wapenen. Eerst op de plaats hunner bestemming, te Munster, zou een geregelde organisatie plaats hebben. Daarom was het voor de overheid niet moeieliik om deze ongeregelde benden onder weg te verslaan en te verstrooien. In Holland, in het hertogdom Kleef, in Friesland en elders werden de anabaptisten aangehouden en door ruiters uiteengedreven. De optochten naar Munster werden meermalen hervat (1). Maar enkele troepjes kwamen, door duizende gevaren heen, op de plaats hunner bestemming.

Te Maastricht, waar het bevelschrift van den koning van Sion eerst op het einde des jaars 1534 werd afgekondigd, kwam geen geregelde uittocht tot stand. Een der Maastrichter wederdoopers verklaarde, dat omtrent kerstmis van dat jaar zich onder de broeders het gerucht verspreidde, dat zij binnen veertien dagen naar Munster moesten gaan; maar een der hoofden, Frans van *Ghenck*, strooide later in Januari uit, dat het wel Pinksteren kon worden. Zoo groot was de geestdrift te Maastricht en de overtuiging zoo goed gevestigd, dat verscheidene anabaptisten zich hooge schoenen hadden besteld om met gemak de reis te kunnen doen. Een der doeleinden van dien tocht was: alle priesters, die men kon machtig worden ter dood te brengen; want volgens hunne leer bestond maar een priester, namelijk Jesus-Christus.

(1) Zie over den optocht naar Munster der anabaptisten uit de omstreken van Wassenberg de Aanteekeningen hierna.

Digitized by Google

Haat tegen de geestelijkheid en de oude Moederkerk was een der meest in het oog loopende karaktertrekken der reformatie uit de XVI^de^ eeuw. Zij was niet alleen eigen aan het anabaptismus, maar ook aan volgelingen van Luther en Zwingel. Zoo lang de predikanten tegen papen, papisten, monniken en nonnen preekten, schaarde zich het volk met genoegen om hunne kansels; maar wanneer, na afgebroken te hebben, er weder moest opgebouwd worden, dan begon de vooringenomenheid der menigte met de nieuwe theoriën te verslappen. De hervorming ware in de meeste plaatsen, tengevolge der steeds aanwassende onverschilligheid, in haren kiem verstikt geworden, indien het staatsgezag haar niet in bescherming genomen en tot haar eigen voordeel had laten dienen. Ziedaar eene der voorname oorzaken van de opkomst en den bloei van het Lutheranismus, het Zwinglianismus en het latere Calvinismus in vele landen; dat ook is de oorzaak geweest — meer nog dan de strenge vervolgingen — van den rasschen ondergang van het anabaptismus en de geringe uitbreiding van de daaraan verwante sekte der Mennisten. Deze sekte is door geen enkel gouvernement als staatsgodsdienst aangenomen geworden.

Om hunne leer verborgen te houden en tevens de justitie te ontduiken volgden vele wederdoopers van Maastricht de gebruiken der Katholieke kerk voor de leus en woonden de kerkdiensten getrouw bij (1); anderen daarentegen deze handelwijze verfoeiende, stelden zich liever aan het gevaar bloot van gekerkerd te worden, dan de belofte te breken, die zij bij den herdoop hadden afgelegd. Zoo vinden wij

(1) Er waren profeten die, gelijk Hieronymus uit Brabant, leeraarden dat de anabaptisten vlijtig moesten naar de kerk gaan om »de goddeloozen" te bedriegen. CORNELIUS, *Die Niederländische Wiedertaüfer*, p. 21 en 52.

Digitized by Google

dat zekere Mathijs Spangemaker, om zijn pas geboren kind aan het katholiek Doopsel te ontrekken, voorgaf dat het wicht overleden was; intusschen had hij het voor zijn geld uitbesteed om opgevoed te worden.

Aan het hoofd der broeders te Maastricht stond een opzichter, die den titel van bisschop droeg. Op hem rustte de leiding der gemeente: zijn voornaamste werk bestond in doopen en preken; hij werd bijgestaan door drie diakenen belast met de verzorging der armen onder de broeders. De rijken deden schenkingen naar gelang hunner fortuin. Een der hoofden legde op zekeren dag een offer van 150 gulden in den buidel. De schoenmaker Hendrik van Daelhem schonk eens aan den diaken Jacob Bijlmeker »acht Sassenerkens om Gots wil voor den armen". De diaken Ruth Ketelbueter gaf aan den armen broeder Philip Mutsemekers eenige kleine sommen, die hij uit den »buidel" putte en Jan van Genck liet hem zijn huis dekken. Verder vinden wij als diakenen vermeld Lenard Ketelbueters en Jacob Bijlmeker. De diakenen werden door de vergaderde broeders gekozen.

De herdoopers noemden zich onder elkander broeders of bondgenooten. Zij groetten elkander, wanneer zij vergaderden, met de woorden: »Gods vrede zij met u". Waarop het antwoord volgde: »Dat moet waar zijn" of Amen. Deze groet en antwoord was het herkenningsteeken der Maastrichtsche herdoopers; zoodat zij die zich op die wijze groetten, — dus verhaalt een lid der sekte — als herdoopers mochten beschouwd worden.

De gemeente der anabaptisten schijnt omstreeks het jaar 1534 en voor dat de vervolging uitbrak, nog al talrijk geweest te zijn. De bisschop Jan Smeitken bijgestaan door een vreemden leeraar herdoopte op éénen dag 28 personen. Volgens het zeggen van een der leden telde

Digitized by Google

de gemeente wel »honderd en honderd" koppen, welk getal echter zeker overdreven is. In haar grootsten bloei telde de gemeente hoogstens honderd tot honderd twintig leden. De diaken Ketelbueters, die de gemeente goed gekend heeft, zegt dat ze, zoo wel binnen als buiten de stad, omstreeks honderd man telde. Deze waren inderdaad niet allen uit Maastricht. Twee of drie waren landlieden uit *Heukelom* bij Montenaken, eene vrouw was van *Schimmert*, anderen waren vluchtelingen uit het land van Gulik. Toen eindelijk de vervolging uitbrak werd het hoopje broeders steeds kleiner en de »bekeeringen" zeldzamer.

De toevloed, die de broedergemeente uit het Gulikerland verwierf, bestond hoofdzakelijk uit lieden, die uit *Dieteren*, *Borne* en omstreken naar Maastricht waren overgekomen. Dieteren was destijds een uithoek van Susteren, waar zich noch kerk noch resideerende priester bevond. Het anabaptisme telde er trouwe aanhangers. In 1534 werd de molenaar dier plaats, Bartholomeus van den Berge, in zijn eigen huis door Jan Smeitken herdoopt; die plechtigheid hadden tien of twaalf broeders uit de buurt bijgewoond. Ook zijne huisvrouw, Clementia Heynen, was benevens drie andere vrouwen uit Dieteren, tot de sekte overgegaan. De dooper was dit maal Lenard van Ysenbroeck geweest, een man kort van postuur en aan hebbende een zwarten rok.

Borne vormde in 1533 met Buchten een kerspel van ongeveer 700 communikanten. De kapellaan der parochie schijnt de nieuwe leer niet ongenegen te zijn geweest. Hij was hij de regeering beschuldigd van vier vrouwen uit Buchten, te gelijk te hebben gebiecht; maar dit was

(1) Visitatieakte van den 25 Juni 1553, uitgegeven door CORNELIUS, *Gesch. des Munsterischen Aufruhrs*, I p. 240, 241.

Digitized by Google

niet zijn werk, maar dat van Heer Jan van Venrad geweest. Eene dezer vrouwen bekende, dat de kapellaan haar het H. Sacrament onder beide gedaanten had toegediend. Onder het bestuur van zulk een zwakken zieleherder vond de nieuwe leer een open veld. In den herfst des jaars 1534 doopte en leeraarde Leonard van Ysenbroeck, te Borne, in een huis gelegen op het Hoensbroeck, in bijwezen van een tiental mannen en vrouwen uit de buurt. Onder de herdoopten bevond zich de zoon van den koster en zekere Merten Perboum, die wegens dit feit door zijn schoonvader weggejaagd en met den dood bedreigd werd. De vergadering der broeders had plaats in Palmen huis, in de keuken.

Op andere plaatsen van den omtrek was het in 1533 niet beter gesteld. Te *Millen*, hadden ongeveer 80 inwoners niet voldaan aan hunnen paaschplicht; zij verlangden het H. Sacrament onder de twee gedaanten. Ook te *Havert*, een dorp waaronder het gehucht *Ysenbroeck* hoorde, bevonden zich vele nieuwgezinden, die er conventikels hielden. Eensdaags kwam aldaar een monnik, die met Heer Dionys Vinne, voor eene ton bier, over godsdienstige geschilpunten wilde redetwisten; maar deze wilde de uitdaging niet aannemen, dan onder voorwaarde: dat de overwonnene tot den brandstapel zou gedoemt worden. Met behulp van eenige hervormden uit Susteren werd te Havert de kerk bemachtigd en daarin gepreekt. Te *Tudder* hadden 35 inwoners hunnen paaschplicht verzuimd en er werd gepreekt in huizen en schuren. Ook te *Holtum* bevonden zich overtreders der paaschwet, die wel is waar geen eigen predikant hadden, maar naar elders togen om het nieuwe woord te hooren. In de overige parochiën der buurt, zooals te *Sittard*, *Gangelt*, *Susterseel*, *Urmond*, *Munstergeleen*, *Guttekoven*, *Berg*, *Wehr*,

Digitized by Google

Broecksittard en *Hillensberg* was de hervorming in het geheel niet of maar weinig doorgedrongen (1).

Toen eenigen tijd later de vervolging uitbrak, vluchtten de Guliksche nieuwgezinden uit den omtrek van Susteren naar den vreemde. Eenigen hunner vestigden zich in het naburige *Grevenbicht*, waar zij door den heer van Vlodrop in bescherming werden genomen: anderen namen de wijk naar Maastricht of Aken, waarheen zich ook hun predikant Hendrik Slachtschaep had begeven (2).

Wij hebben hierboven gezegd, dat sedert de terechtstelling van bisschop Hendrik van Hilversum de waakzaamheid der stedelijke regeering van Maastricht verdubbeld was. Zulks blijkt niet alleen uit de talrijke verordeningen die volgden, maar ook uit het scherp onderzoek, dat sedert dien meermalen in de stad plaats had en eindelijk de geheele bent der herdoopers en hunne daden aan het licht bracht.

De familie Ketelbueters was eene der eersten, die vervolgd werd. Den 2 November 1534 gelastte de raad der stad haren momber of crimineelen officier Lysbet Kemmeniersse, zuster van Jan Ketelbueters, aan te klagen »als groetelix befaemt van Lutherie". Reeds vroeger was Dries Pouwels Ketelbueters, een der gouverneuren van het kremerambacht, over een dergelijk feit aangeklaagd, maar vrijgesproken (3). Andere leden dezer familie komen later aan de beurt (4).

Den 29 December werd den raad bekend gemaakt, dat ook Paes *Feugen*, gekozen gouverneur van het am-

(1) Kerkvisitatiën des jaars 1533 bij CORNELIUS, *Der Munsterische Aufruhr*, I p. 225—245.

(2) Kerkvisitatiën des jaars 1533 bij CORNELIUS, *Der Munsterische Aufruhr*, I p. 244.

(3) Raadsverdrag van 2 Maart 1534.

(4) Raadsverdrag van 29 December 1534.

Digitized by Google

bacht der gardenieren, aangeklaagd was geworden »aengaende der Lutherye" maar dat hij zich van deze aanklacht had gezuiverd(1). Ook deze behoorde tot eene familie, die meerdere leden onder de wederdoopers telde.

Tot hiertoe had zich de gemeente weten te verschuilen achter de voorzichtige geheimzinnigheid harer leden. Geen verklikker was in hun midden opgestaan. Zij die in handen der justitie waren gevallen hadden gezwegen, zich vrijgepleit of zich misschien doen doorgaan als Lutheranen. Maar in het begin van het volgende jaar brak de storm los en vernielde in zijne vaart alles, wat een Hendrik Roll en een Jan Smeitken met zoo veel zorg en beleid hadden opgericht.

HOOFDSTUK IV.

Vervolging en terechtstelling der Maastrichtsche wederdoopers gedurende de maanden Januari en Februari 1535.

Eindelijk had de stadsregeering vernomen, dat zich binnen Maastricht wederom een dooper of bisschop bevond, onder wiens leiding verscheidene personen stonden, die zich hadden laten herdoopen. Men zal zich herinneren, dat tot deze sekte Jan Stevens had behoord, over wien wij hierboven gesproken hebben en die nu te Borne, bij Sittard, met meer anderen in den kerker was te recht ge-

(1) Op Maandag den 3 Juni 1532 werd in den stadsraad bepaald: dat Gerit Willem Ketelbueters met zijne adherenten »om honre misdat wille geforfeit sin". Daar zij geweigerd hebben de penitentie te volbrengen van op H. Sacramentsdag laatstleden in de processie te gaan, gelijk hun vonnis inhield, zullen deze personen vastgegrepen en op de Landskroon gezet worden, totdat zij hunne penitentie in een volgende processie zullen volbracht hebben. Verder zal beslag gelegd worden op hunne goederen ter betaling eener roede metselwerk aan de stadsmuren. Of deze vervolging wegens »Luthery" was ingesteld weten wij niet.

Digitized by Google

komen. De stadsraad nam deze omstandigheid te baat, om uit Borne eenige bijzonderheden te vernemen, over de Maastrichter wederdoopers en het ontsnappen van gemelden Jan Stevens. Hij besloot in zijne vergadering van Donderdag, den 18 Januari 1535, als volgt: »Alsoe tot *Borne* gefenckelich sitten Jan Stevens (de alhyr eyn wile tits gevangen geseten heet), ende noch mee anderen Lutheranen ende alsmen versteit ouch wederdoupers, ende dat fame is, dat alhyr in dese stat eyn Wederdouper sullet sin met anderen, die hoen hedden laeten wederdoupen, ende daervan die giene, die tot Borne gevenckelich sitten wael weten hedden. Dat daeromme Willem van *Castart* geswoeren met eynen dienaer, vander stadt wegen, aldaer tot Borne trecken sal by den drossart, om die waerheyt hiervan te meugen vernemen. Ende oick om te weten wie ende in wat fuegen ende doer wiens tuestant ende behulpe dat Jan *Stevens* alhyr uytten gefenckenisse ontkoemen is. Ende alsoe lange soe sullen Els Moleners ende haer dochter noch opte Lanscroene bliven, totten tyt tue dat derselff geswoeren wederom van *Borne* koemen sal ende dat men syn rapport hyrvan gehort sal hebben".

Deze Els Moleners en hare dochter waren twee der vier vrouwen, beticht van geholpen te hebben aan het ontvluchten van Jan Stevens. Willem van Caestert van zijne reis naar Borne teruggekeerd, verklaarde den 21 Januari: »dat het sich neit bevondt tot noch tue, dat si des utbrekens souden plichtich syn". De gevangenen werden dan ook in vrijheid gesteld.

De overige tijdingen door Willem van Caestert uit Borne medegebracht schijnen van niet zeer bevredigenden aard te zijn geweest, althans na zijn rapport gehoord te hebben besloot den 21 Januari de raad de vroegere bepalingen betrekkelijk de stads veiligheid te

Digitized by Google

vernieuwen: De herbergiers en andere burgers zouden de namen en voornamen der vreemdelingen, die bij hen overnachtten, 's avonds binnen het uur na het sluiten der stadspoorten, opschrijven en daarvan op de Landskroon aangifte doen. De burgers zouden van St. Remeis tot Paschen »niet langer in de »taveernen, op de ambachtsluiben en in de schuttenhoven" blijven, dan tot 's avonds zeven uren, en van Paschen tot St. Remeis tot acht uren. 's Avonds na acht uren zou zich niemand verstouten met trom en fluit de straat te yerontrusten, en nadat de wachter de trompet had gestoken, zou niemand zonder lantaarn buitens huis verschijnen. Den burgers eindelijk werd bevolen binnens huis te blijven en daarin geen gerucht te maken, op straf van de daartoe staande boeten (1).

Op den zelfden dag werd ook in de raadsvergadering bekend gemaakt dat de burgemeesters en gezworenen een duchtigen greep hadden gedaan in den groep der wederdoopers: »int aentasten van twee vremptden persoenen, man ende wyff, nu opter gevangenporte zittende, (2) ende oyck van den burgeren ende burgerssen gisteren avont aengetast ende op die Lanscroene sittende, met name Ruth *Ketelbueters* op die Mounte, Lenarts *Ketelbueters* huysfrou aen die Leugenporte, ende Meycken van Cleynen-Meerssen, die maegt inden cleynen Valck, woenende tot Wyck, die groetelicks befaemt ende overscreven sin, dat si souden herdoupt sin. Ende wat borgemeisteren ende geswoeren vortaen doen, int aentasten ende gevenckelick doen setten van sulcken befaembden off besmetten persoenen, off van andere lutherye ende ketterye, dat sal syn des gemeinen raets ende der stat werck, ende van der stat wege ende opter stat kusten verantwordt werden. Ende die gouver-

(1) Raadsverdrag van 21 Januari 1535.

(2) Meeus Van Berghe en diens vrouw Clementia.

Digitized by Google

neuren hebben aen borgemeisteren en geswoeren begert, dat si alle vliete ende ernstigheit aenwenden, om alsulcken groet quaet ende boesheyt wederstant te doen, ende die loffelicken ordinancien daertegen geordinert onverbroeckelich te onderhalden".

Den 25 Januari gaf de stadsraad machtiging, om Jan in den *Vell* vast te zetten »die grotelich befaempt is van deser Luterssen ende anderen falssen secten, ende he oyck anderen uytbundigen seer falssen worden op dat werdighe heylige Sacrament zou gesproken hebben, na inhalt der enqueste huyden daerop verhort. Dat men daerumb denselven Jan aentasten ende gevangen setten sal op die Lanscroen, ende met hem doen als dat behoeren sal". De burgemeesters en gezworenen deden pogingen, om zich van dezen Jan meester te maken, maar hun toeleg mislukte. De vogel was gevlogen (1).

Middelerwijl waren de wederdoopers, die op de Lantskroon zaten, begonnen elkander te verklikken en maakten een geheele lijst medebroeders bekend, van welken er eenigen gevat werden en anderen ontsnapten. Ziehier hoe een raadsverdrag van den 29 Januari de toedracht dezer zaak verhaalt en welke middelen beraamd, werden om de vuchtelingen machtig te worden: »Alsoe by den hoegen ende ledigen recht dese nesten vergangen nacht, tot den dageraet ende morgenstont, groete diligencie ende ernstichgeit gedaen is, om te bekoemen en aen te tasten, die van Ruth *Ketelbueters* (de mit mee anderen op die Lanscroene gevenckelick gehalden weurt) genoempt sin hoen te hebben laeten herduepen, daervan dat sommigen aengetast ende opter Lanscroene gevenckelick gesat sin, ende sommigen van denselven ontkomen sin, ende sommigen neit te vinden en waren, die alsoe, wie voirs., by den hoe-

(1) Raadsverdrag van 25 Januari 1535.

Digitized by Google

gen ende ledigen recht desen vergangen nacht gesocht sin, als met namen: Steven *Muetsemeker*, Jacob *Bilmeker* ende sin huysfrouwe, Simon *Linnewever* in die Gobbelstroete, der scrinewerker achter dat Vleischhuyss in die drie pelgrims, Vaes *Swaelen* ende Ghiel in den *Valck* tot Wyck". Dezen vluchtelingen werd het verblijf in de stad ontzegd; alom werd naar inlichtingen betrekkelijk hun verblijf en hunnen persoon vernomen; de stadspoorten (behalven die van Tweebergen en die van Hoogbrugge) werden gesloten en overal wachten uitgesteld opdat, zij die in de stad waren, niet zouden ontsnappen (1).

Op Maandag den 1sten Februari besloot de stadsraad: »dat men, ter weering der Luthersse ende anderen valssen secten, den geistelicheyt versuekeu sal, om speciale misse te doen ende Got almechtich te bidden, dat syne gottelycke goedertirentheyt gracie ende genade in allen verdoolden hertten wille storten, ende die neit besmet en sin hoen halden in stantvastigheyt des cristen gelouves. Ende dese speciale misse ende processie te doen metten vier ordenen deser stat, ende dat in deser processien borgemeisteren, geswoeren, gouverneuren ende die manspersonen vuer, achter t Heilich Sacrament des Heeren gaen sullen bloitz heutz, ende die vrouwen persoenen nae, stichtich, devotelick ende oetmoedelick in honnen gebeden hon haldende. Ende dat nymant in tyde die processie ende misse gedaen werden, voernoene wircken en sal. Oick sal men aen die besloten geistlichen persoenen begeeren, dat si Gott bidden voer gracie ende genade deser stat. Ende dese processie ende misse sal men doen op vridach nestcomende tot St. Servoes ende daernae op eyn ander tyt tot onser Liever vrouwen".

(1) Raadsverdrag van 29 Januari 1555.

Digitized by Google

Op denzelfden dag, zijnde de vooravend van het feest van O. L. Vrouw Lichtmis velde het hooge gerecht zijn vonnis over eenigen der Anabaptisten, die ook onmiddelijk daarna werden ter dood gebracht. De stadsraad besloot, dat deze terechtstelling bijgewoond zou worden door: »burgermeisteren, geswoeren ende gouverneuren metten statsdienaren, ende met honnen geweer, in sterckinge der rechts." »Ende werden van den wederdeupten geiusticert: Mente, Meessen huyssvrouw van *Dederen*, molener, in die Mase verdroncken; Merten *Perboums* in den Vrithoff opten redeyss gericht metten swerde, ende Mees voirs. opten ander reydeyss, oick inden Vrithoff, gebrant, soe he in sin herdeupe ende ketterye beherdde. Ende dese drie persoenen sin uytwendich ende egheyn porteren gewest. Doch Menten ende Merten stonden hoen quaets voernemen aff ende storven cristelick." (1)

Deze eerste slagtoffers, die vreemdelingen waren, werden weldra door burgers gevolgd. Den 4, den 6 en den 13 Februari hadden nieuwe terechtstelingen plaats. De stadsraad verordende den 4 Februari: »dat men nu oich justicie doen sal over drie of vier burgeren, die hoen hebben laeten herdoupen. Dat daerom in sterckenisse des rechts die gouverneuren ende die vier gevriede bruederscappen van den scutten met honnen geweer hoen halden sullen in die stat aen die lanscroen off dinckhuyss off inden Vrithoff, aldaer men justicie doen sal, totten tyt tue, dat die justicie volvuert sal syn. Hetwelck ouck alsoe gesciet is. Ende sint gewest die inden Vrithoff opt reydeyss met den swerte gejusticiert sint (want si den wederdoup affstonden met honnen anderen quaeden voernemen) met namen Jan van *Bloemendael* genant *Pytsweick*, Thys in die *Starre*, spange-

(1) Raadsv. van Febr. 1535. Zie over deze executiën de Memorie hierna.

Digitized by Google

meker, Hery *Schoenmeker* op di Monte (1), Peters Spanghen dochter huysheer. Ende sint gestorven als gueden cristen mynschen, hoen dwaelingen bekennende ende beklagende,"

Onmiddelijk daarop volgt in het register der raadsverdragen: »Item op saturdach VJ Februari worden oick mit den swerde opt redeyss ter justicie gestalt ende sint gestorven in fuegen als die anderen, met den swerde gericht wie voirs. steit; Ende sint honre seesse personen geweest met namen: der schoenmeker, de wonende is in die Wolfsstraete binnen den huyssche van Jan Berne ende hadde tot eynre huysvrouwe Joris Spangemekers dochter; der barbier, die woentde opten veemerckt achter Lenarts Ketelbueters huys, Heyn Tymmerman in die Begardestraete, Servaes *Fuegen* ende Philyps Muetsestricker (2).

»Item op saterdach XIIJ Februari anno XXXV werden oick gejusticiert in den Vrithoff opt redeyss metten swerde: Ruth Ketelbueters op die Mounte, Francois van Ludich, helbardier te Wyk woenhafftich (3) ende Heyn Bilmeker te Tweebergen woenhaftich, om dat si oick hoen hadden laten herdoupen; doch hebben hoen dwalingen becant ende sint daeraff gestanden ende sint cristlich gestorven."

»Op maendach XV februari wart verdragen in den gemeynen raet: Alsoe die amptluyden deser stadt hebben doen beslaen die guederen van dengienen, die gerechtverdicht ende ter justiciën gestalt sin, die hoen hadden laten doupen, vermeynende tselff gued verbeurt te sin, dat

(1) Ook genoemd Hendrik van Daelhem.

(2) De zesde persoon geëxecuteerd op den 6den Febr. wordt hier niet genoemd. Volgens de hierna volgende »Memorie" waren deze zes: Jan van Nyen, van Linde, bakker; Philyps Mutsemeker; Hendrik Timmerman; Michiel Geldoff, barbier; Servaes Vuegen en Jan Diericks van Lysse.

(3) Ook genoemd François Bepen.

Digitized by Google

wellich hoen vrunden in den name van den cleynen onnoeselen kinderen, daervan die alders gericht sin', clechelick den gemeynen raet voergegeven hebben by supplicacien. Dese ende andere redenen, sunderlingen desen statsrechten, vryheden ende privilegiën aengemerckt, dat men daerom op eynen bequemen dach die alden burgemeisteren, alden geswoernen, commissaren ende andere guede mannen ontbeyen sal ende hyrop letten ende doen als dat behoeren sal."

Bij raadsbesluiten van 17 Febr. en 1 Maart werd dan ook bepaald, dat krachtens de stadsprivilegiën den ambtlieden het recht niet toekwam van de goederen der gejusticieerde burgers verbeurd te verklaren (1).

Pélerin verhaalt hier de gebeurtenissen, die wij zoo even hebben gemeld, weêr op zijne manier. Tot staving van zijn betoog wijst hij op de raadsverdragen van 29 Januari en 1, 4 en 13 Februari 1535, die ook wij raadpleegden en hierboven, voor zoover die tot ons onderwerp behooren, mededeelden: »Cette dernière exécution — zegt hij sprekende van de 21 (zegge 15) wederdoopers, die in Februari werden ter dood gebragt. — »Cette dernière exécution surtout n'avait pas été vue avec indifférence par les bourgeois. Il y eut même une violente émeute à cette occasion, malgré toutes les précautions qu'on avait prises." Van dien geweldigen oproer spreken onze en zijne bronnen geen woord, en de voorzorgen die *men* genomen had bij deze gelegenheid, bepaalden zich alleen bij de tegenwoordigheid der magistraatspersonen, der stadsdienaren en der schuttersgilden, die naar ouder gewoonte bij executiën tegenwoordig waren. Dan vervolgt de schrijver: »Le spectacle affreux

(1) Zie Privilegie van 1413 art. 31 en charter van 1409 bij Crahay *Coutumes de Maestricht* p. 161 en 482. Elders bijna overal vervielen de goederen der geëxecuteerden aan den Staat. Te Maastricht was het anders.

Digitized by Google

qu'on venait de voir n'avait pas seulement inspiré l'horreur et la pitié, mais avait répandu la frayeur et l'épouvante parmi les habitants, dont une grande partie était porté en faveur des nouvelles opinions (?). Plusieurs prirent le parti de se sauver pour ne pas devenir les victimes du zèle dont le réligieux Carmelite avait donné tout récemment l'exemple" (1).

Wij betreuren met Pélerin het bloedtooneel, waarvan Maastricht in 1535 getuige was; maar die schrijver kan toch niet ontkennen, dat de strenge straf, die op de nieuwgezinden werd toegepast, in volkomen overeenstemming was met de plakaten, waarop de vonnissen steunden. Verder geven wij dien schrijver de vraag in overweging, wat er van Maastricht zou geworden zijn, indien de verblinde leerlingen van Jan van Leiden, van Slachtschaep, Roll, Vinnius, Stralen en anderen, die onder voorwendsel van evangelische vrijheid de revolutie preekten, hier de bovenhand kregen? Het gold hier meer dan ooit: *principiis obsta.* Wij kunnen dan ook niet aannemen dat een *groot* gedeelte — het verstandig, weldenkend gedeelte der burgerij — de »nieuwe mening" zou toegedaan zijn geweest. Zij die de vlucht namen waren volbloed wederdoopers, die de stad verlieten, niet zoo zeer uit vrees voor den Luikschen Karmelietermonnik, — dien het Pélerin behaagt nog eens op het tooneel te voeren — maar om zich te onttrekken aan de straffende hand der justitie, die in den persoon van den »maieur Braetz de son (?) substitut et de leurs huissiers" met onverbiddelijke gestrengheid de landswetten en plakaten op hen dreigde toe te passen. Het getal vluchtelingen zullen wij later opgeven en die personen met naam en toenaam noemen.

---

(1) Pélerin *Essais* p. 327.

Digitized by Google

Het overige, wat Pélerin verhaalt betrekkelijk ons onderwerp, is van hetzelfde gehalte (1). De neiging om algemeene stellingen te verkondigen is een gevaarlijke zucht, aan meerdere schrijvers, ook aan Pélerin, eigen. Met ongeloofelijke lichtvaardigheid vult hij hetgeen hem aan de studie der bronnen te kort schiet, door scheppingen zijner verbeelding aan. Zelf protestant, ziet hij in 1535 te Maastricht, in den gemeenteraad, onder de burgerij en zelfs aan de crimineele rechtbank een aantal geest- en geloofsverwanten, die er inderdaad niet zijn. Hij vergroot die in zijn geest tot een machtige burgerpartij, die door haren invloed de stad in gevaar brengt. Hij ziet oproer der burgerij van Maastricht in het verzet van enkelen. Hij vindt bepalingen tegen zulk een oproer in eenvoudige maatregelen van orde en huishoudelijke voorzichtigheid. In andere verordeningen door de stedelijke regeering vastgesteld, ziet hij daden van gematigdheid tegenover de ketters, terwijl daarin niets anders mag gezocht worden, dan bezorgdheid voor de handhaving der stads-rechten en privilegiën. Kortom Pélerin doet zich hier voor als een dier schrijvers, die het voorzichtig is niet zonder eenig wantrouwen te raadplegen.

Nadat deze bloedige vervolging was afgeloopen liet de stadsraad daarvan een beknopt verhaal opstellen, en zond dit aan de regeerders der voornaamste plaatsen en steden van den omtrek: »Ende van den aanslach ende t feit der gejusticierden personen, int cort begrepen ende opt Missivenboeck fol. CLXVIJ geregistrert, heet die stat scriftelick geadvertert beyden onssen genedigen Heren, die steden *Collen*, *Ludick*, *Antwerpen*, *Sint-Truyen*, *Tongeren*, *Hasselt*, *Diest*, *Ruremonde*, *'s Hertogenbossche*, *Aeken*, den drossart van *Bilsen*, den voigt van *Valkenborch*, den stathelder van

(1) Pélerin *Essais* p. 327 en 328.

Digitized by Google

Daelhem, den drossert van *Stackhem*, Joncker Roprecht van *Reickhem*, den heer van *Pytersoum*, den proest van Sinte-Servoes, den scholtet van *Eysden*, den drossart van *Millen* ende den drossart van *Gelekircken*."

De plaatsen in dit stuk opgenoemd zijn vermoedelijk oorden, waar zich wederdoopers ophielden, of waarheen men vermoedde, dat de eene of andere vluchteling uit Maastricht zich begeven had. Het relaas, dat zich nog heden ter aangewezen plaats in de Missiveboeken bevind, luidt als volgt:

Memorie int cort vanden feyt ende aenslach der personen, die inder stat van Triecht aengetast ende ter justicie gestalt sin, ter causen vander secten Lutherranen off heretiquen.

Inden ersten is te weten, dat inder stat van Triecht comen is eyn verloupen vanden Carmeliten orde, die in Septembri vorleden alhyr inder voersz. stadt ter justicie gestalt is ten fuyr als eyn Lutheraen off heretiq persoen, genaempt her *Henrick van Hilverssom*, die welche diversze hyemliche vergaderingen inder stat gemaect heet in secreten ende abstracten plaetzen. Inde dengienen die by hoem quaemen, onder tschin dat hy hoen soude leeren ende wyzen den wech der salichgeit vuyter heylichen scryfft, heeft die vorgn. her Henrich den burgeren vander stat ende diegeene die tot hoem quaemen om sin wordt te hoeren, geinducert met schoenen bedregelichen worden, dat si hoen hebben laeten herdoupen, den selven luyden ende burgeren te kennen gevende, dat die doupe, die si in heunen kintlichen daegen ontfangen hadden van nyeten weir, by diversse quaeden falsen ende onredelichen opinien, die hy den simpelen luyden voergehalden heeft gehadt, doer welchen

Digitized by Google

schoenen bedregelichen worden des voersz. her Henrichs diversse personen hoen hebben laeten daer tou bringen, dat si hoen hebben laeten herdoupen vanden voersz. her Henrich.

Item ten anderen is woir, dat vuyt macht van die leronge ende perswasien vanden voersz. her Henrich, ende nae doot vanden selven, heeft eyn smeth, genoempt Jan Smeitgien, burger der stadt Triecht, die plach te woenen in die honrestraet, hoen gevocieert ende aengenomen te sin eyn herdouper in plaetze vanden voersz. her Henrich die welche Johan by foute ende gebreke van her Henrich, mitz dien hy afflivich waes, hoem aengenomen heet, geliche vergaderinge, leronge ende doupinge te doen, soe sin meester her Henrich in sinne tyt gedaen hadde, ende heeft diversse personen inder stat herdoupt.

Item ten iij^e is te weten, dat die herdoupt by die anderen van honnen consorten genaempt ende geheiten wordt bisschop.

Item ten iiij^e is te weten, dat sy luyden gekoren hebben drye diakens: die eyn genaempt Ruth Ketelbueters, die ander Jacob Bilmeker, ende die derde Lenart Ketelbueters, alle burgers der stat van Triecht.

Item ten v^e is te weten, dat die termyn vanden diakens, soe sy luyden dien onder hoen halden ende observeeren, te verstaen is, dat die diaken heeft die administracie van eynre borssen, daer inne dat alle personen van honne secten leggen ende stellen, alsoe voele gelts als hoen geliefft, om die armen personen van honne secten daermede te subvenieren, ende te hulpen te comen in honnen noetlichen saken.

Item ten vj^e is te weten, dat si onder hoen luyden geusert hebben, dat si vuyt den gemeynen buedel den die diakens in honne bewaringe hebben, nymant ghelt en geven anders dan den armen luyden van honne secten.

Digitized by Google

Item ten vij^{e} is te weten, dat eyn boixsken bracht is van Amsterdaem, dat schint gesant te sin vuyt Monster, daer inne dat diversse quaede erreuren genaempt staen, die den selven personen van den vorsz. secten besmeth wesende, verkondicht werden.

Item is ouch te verstaen, dat eyn ygelich vanden vorg. personen besmeth wesende met der voersz. secten, by den douper vorgehalden wordt, dat eyn roep komen sulet, inde woerdt den selven bevoelen als die roepe queme, dat ygelich van hoen den roep volgen sulet met ghelt ende gewer, om te volgen ter plaetzen, daer si gevoret souden werden by honnen conynck, die vuyt Monster koemen sulet, ende wes die conynch hoen bevole, dat souden sy doen.

Item oick is te weten, dat die douper, voer ende alleer hy die personen doupt, den selven te kennen giefft, bevilt ende vorhilt, dat si vort mee neit halden en souden die insettonge der hellyger kercken, noch en gelouven aen dat werdighe heylighe sacrament, noch aen geyne vanden sacramenten der heyliger kercken.

Item die doupere ghiefft den simpelen luyden oich te verstaen, dat si erst souden behoeren te gelouven, eer sy gedoupt souden muegen werden, ende dat die gelouve voer moest gaen, ende dat si alsdan erst behorden gedoupt te werden, ende neit ee, reprehenderende mitz dien die vordoupe die inder kintheit gedaen is.

Die regenten van der stat, nadat si gehort hebben gehadt van eynen gefangen persoen, den sie aengetast ende geapprehendert hadden die vorg. groete ende menichfuldige erreuren ende dwaellingen, ende by hoen geconsiderert des daer vuyt soude muegen ontstaen, in dien daer in tytz neit behorlichen versien en wuerde, hebben opten xxviij^{ston} daegh january lestleden inder nacht geapprehendert ende gefangen xvj of xvij personen soe mannen ende

Digitized by Google

vrouwen, daer aff dat eyns deyls geiustificert sin, welche personen al bedroegen waren by eynen gefangen persoen genant Ruth Ketelbueters, ende om dese erreuren te bath te moegen extirpenen, hebben die regenten vander stadt allen hoen devoir ende ernstichgen gedaen int examineren vanden delinquenten, ende daer van hoen bekentenissen heir nae volgt.

I. Kennen ende lyden Bartholomeus vanden Berge woenende tot *Dieteren*, molener gewest is, den xxiij^sten^ ende meer anderen daegen january a° xv^c^ xxxv^tich^, overmyts scholtet stathouder ende schepenen beyde der gerichten der stat Maestricht.

Inden ersten seet die voersz. Bartholomeus ende gesteit: herdoept te sin in sins selffs huyss van eynen vremptden man, den hy neit en kande, die men noumptden Jan Smeitgien, ende seet dat honre doen by den anderen waes, thein off twelleff personen op sin beisten.

Gevraegt in wat manieren hy herdoupt waert, antwordt: dat der douper naem waeter vuyt eynen pottken, ende sacht aldus: Ich doup dich in den name des vaders, des soens, des heyligengeist.

Item seet, dat die douper hoem bevall, dat si aen dat werde heilighe sacramente noch aen die misse geinen gelouve meer geven en sollen; ende gesteit, dat hy aengenomen heeft niet meer daeraen te gelouven; ende seet dat hy ouch neit en gelouft aen dat werde heilighe Sacrament, ende dat hy datselve anders nergent voergehalden en heeft noch en hilt, dan voer wyn ende broet ende anders neit; ende seet dat hy desen gelouff gehadt heet voer den tyt dat hy herdoupt is gewest umbtrent drie jaeren, binnen welchen tyde hy gesteit ten heyligen Sacrament gegangen te sin ende tselff ontfangen te hebben voer broet ende win; ende seet dat hy des gelouffs wail te vreden is

Digitized by Google

op dese tyt. Gevraegt aengaende der kinderdoupe, seet: dat der kinderdoupe nyet van machten en is, seggende weir sin doupe inder kintheit te recht gewest, hy en sulde die wederdoupe neit aengenomen hebben. Item seet op die vraege: waeromme hy gevlauwen (gevlugt) weir, antwordt dat hy gevlouwen is, om des wille dat hy besorgt hoem aengetast te werden. Item seet gehoert te hebben dat eyn roep comen sulet ende alsdan solet eyn ygelich van honne secten volgen, ende solde die roepe gesceien vuyt Muenster. Item seet dat hy dengienen die hoem herdoupt heeft, heet hoeren noemen bisschop. Item seet dat Ghielis Hengelen, ende Jan inden Valck te Wyck hem gesacht hebben te *Moervelt* in die taverne, dat Got die werelt stroeven sulet, ende dat eyn conynck comen sulet vuyt *Monster* off *Amsterdamme*, ende denen conynck solden si broeders volgen, ende wat die conynck hoen bevoele, solden si doen. Item seet sin huyssvr. oick wederdoupt is, wail vyfthein daegen nae dat hy herdoupt is gewest vanden voersz. Jan Smeitgien. Item seet sinder huysv. twee suesteren die tegenwordich oick sin gefangen, oick herdoupt sin, ende gesteit dat hy sin huysvr. ende haer twee suesteren voergenoempt tot den wederdoup bracht heet. Item gevraegt van der biecht, wat hy daer aff hyele, antwordt: dat hy vander biecht der priesteren die men aen hoen doet, nyet en hilt. Item gevraegt aengaende den vegefuyr, wat hy daer aff hyele, antwordt hy daer van neit en hilt; ende seet dat tselff goet is voer der papen tessen, maekende vette soppen. Item gevraegt wat hy hyele vanden wiewaeter, antwordt: dat hy dat hilt als ander waeter, ende anders nyet. Nota. Want die vorg. Bartholomeus obduraet gepersistert heeft in syn erreuren boven verclaert, is die selve verwist ten vuyr, als eyn ketter, ende geëxecutert opten ersten dach february a° xv^c xxxv.

Digitized by Google

II. Kennen ende lyden Mente Jan Heynen dochter, des voerg. Bartholomeus huysvr. eodem anno.

Item ten ersten gesteit die voersz. Mente: herdoupt te sin, umbtrent Kersmisse lestleden in haren huysche, van eynen genant Lenart vuyt den Eyssenbrouk, ende is gesceit inden voerhuyssche, met noch drye vrouwen personen, die eyn genant Elisabeth, ongehilickt, Jans dochtere aengheen velt binnen *Dieteren*, Catherin Jans aenden Bongartz dochter, ende Barbe desselven Jans aen den Bongart dochter, beyde ongehilickt wesende. Gevraegt in wat manieren sy herdoupt wart, antwordt: dat die douper naem puthwaeter ende douptden haer inden name des Vaders, des Soens, ende des Heyligengeist. Item seet dat die douper haer geleert, heeft dat si van geyne sake der insettinge vander heyliger kercken vort nyet meer halden en sulet, ende dat sy nyet vasten en soude, seggende der eyn daech weir soe goet als der ander. Die voersz. Mente gevraegt wesende op diversse andere stucken, heeft gecant ende geleden in allen voegen ende manieren soe Bartholomeus, haer huyssheere, beleden heeft in allen sinen punten sinre belidinge. Nota. Want die voersz. Mente inden lesten doer goede onderrichtinge van eynen predicant becant heeft geerrert te hebben, ende haerder erreuren affgestanden, begerende genaede, is sy gecondempnert ten waeter, ende geëxecutert opten ersten dach february anno xv^{c} xxxv.

III. Kennen ende lyden Merten Perboum, gedaen den xxix^{sten} ende anderen daegen January.

Item ten ersten gesteit hy Merten herdoupt te sin, des leeden is eene maent off daer ombtrent, in Palmenhuyss op die Hounsbroeke aen Borne gelegen, van eenen genant Lenart, aenhebbende eynen swarten rock, ende waes eyn

Digitized by Google

cort man, ende is gesciet des avontz in die kueken, ende seet, dat Jan Rutten vuyter Hounsbroeck Ruth Bussen soen aldaer waeren, ende noch waren daer by: Palmken, Goesken, Henreken ende Vaesken die soenen ten huysche voersz. met honnen huysfrouwen ende Ruth Bussen. Item seet dat hy den voersz. Jan Rutten heeft hoeren seggen ende gestaen, dat hy herdoupt weir. Item seet dat die douper hoen laess vuyt een boicke ende sacht tot hoen, dat sy egeyn miesse hoeren en souden ende sacht dat Sacrament des altaers en weir anders neit dan broet ende win. Item die douper sacht tot hoen, dat egeyn vegefuyr en wuer. Item die douper sacht oick tot hoen, dat der kinderdoupe van geynne werden en weir, ende sacht dat hoen daeromme van noeden weir die wederdoup. Item seet dat die doupinge gesciet is met water inden name des Vaders, des Soens ende des Heyligengeist. Item seet dat Houb, des cuesters soen van Borne, ende een genaempt Patter sin oick herdoupt, soe sy hem gesacht hebben. Item seet dat sinder huysvr. vader en heeft hoen nyet willen logeren, ende maeckte apparentie off hy hoen hadde willen die kele affsteken, om des wille dat sy herdoupt waeren. Item gesteit sinder huysvrouwen, tegenwordich gefangen sittende, gesacht te hebben, dat sy doen salde, soe hy gedaen hadde, te weten dat sy haer sulde laeten herdoupen; daerop sin huysfr. geantwordt heeft seggende: wat sullen wyr doen als dit vuytbrickt, ende screide seer, ende quaem neit gerne daer tou, ende seet dat hy doen haer sacht, dat die douper hoem gesacht hadde, man ende wyff, die des tsamen neit en deden, dat die soeten in overspuel; ende gesteit dat sin schult is dat sin huysvr. herdoupt is, want hy haer daer tou bracht heet. Geëxamineert op die vergaderinge die by den Cristen brueders, soe sy hoen noemen, gescieden sulde, heeft gesacht, dat Jan Rutten,

Digitized by Google

Rutte Bussen soen, hoem gesacht heeft int hyemelick in Palmen huys opt Huynsbroeck, dat die vergaderinge gescieden sulde om gheen Yssenbroeck, Ende dat sy dan souden trecken nae Amsterdamme, inde sy solden hoen soe starck maeken, dat sy allen die werelt dwingen solden, ende seet dat hy op die selve tyt herdoupt is. Item seet dat hy belider sinre huysfrouwen gesacht heeff, soe varre als sy haer nyet en liet herdoupen, dat sy alsdan in overspuel sitten souden. Item seet dat eyn genoempt Patter met sinen wive, woenende te Borne, ende is eyn scoenmeker, oick herdoupt sin, soe sy hem gesacht hebben. Item seet dat Lyenerken rameker, ende Jan sin brouder, woenende te Borne, sin oick herdoupt, soe hy gehoert heeft. Nota. Want die voersz. Merten in sinen utersten doer goede onderrichtonge van enen predicant becant heeft geerrert te hebben, ende sinne erreuren affgestanden begerende genaede, is hy gecondempnert te swerde, ende geëxecutert opten ersten daech february anno xv^c xxxv.

IV. Kennen ende Iyden Jans van Bloemendael alias Pitzwegge gedaen den XXX daech January ende meer anderen navolgende daegen, anno XV^c XXXV, overmytz den gericht van Brabant. (Waes eyn borger.)

Item ten ersten heeft die voers. Jan gesacht dat maer ein prister en is, teweten: allein Cristus Jesus. Item gesteit herdoupt te sin met eynen genant Ruth Ketelbueters, van eynen genant H^r Henrick, die inde zoemer vorleden hier Triecht geiusticieert is; daer by waeren Ruth voerschr. Jan in de Veelle, Geretz Goltsmetz huysvrouwe, ende noch eynen scoenmekersknecht, ende eyn genaempt Goert Koelars, ende der rentmester van sinte Anthonis, Dierik, die hum aldaer gebracht heeft (1). Item seet dat hy dat leste doupsel

(1) Sint Anthonius, eene bekende kommanderij te Maastricht.

Digitized by Google

hilt voer den segel vanden doupsel, ende dat sy alsdan sin erst goede cristen mynschen, ende seet dat tselff is dat beste werck, dat hy oet gedaen heeft. Item seet dat Henrick voergem. hoem bevall, als hy houm herdoupt heeft, Got almachtig gehorsam te wesen. Item seet dat hy nyet en hilt van de sacramenten der heyliger Kercken, dan steit nu alleen op Got. Item seet dat hy tweemael gewest is by Her Henrick, daerby geweest is Ruth voerg. Henrick Bilmeker ende Jan inden Veelle. Item seet dat hy der wederdoupe neit en wilt affstaen, dan wilt daerom sterven. Item seet dat hy Peter Jorskens heeft hoeren gestaen herdoupt te sin. Item gesteit daerby gewest te sin, daer dat boexsken, dat van Amsterdamme koemen is, gelesen waert in Dierick des rentmeisters van sinte Antheunis-huis inden kelder, ende Dierick voerg. laes dat boexsken. Item seet dat hy gehoert heeft, dat een roep koemen soelde, ende denen roepe solden sy volgen, maer van den aenslaech seet dat hy daervan neit en weit sprecken. Nota: Want die voirs. Jan in sine lesten durch goede onderrichtinge van eenen predicant becant heeft geerrert te hebben ende die erreure affgestanden, begerende genaede, is hy gecondemptneert te sweerde ende geëxecuteert opten vierden dach february anno XV^c XXXV.

V. Kennen ende lyden Henryc van Daelhem, scoenmaecker, gedaon den ersten dach february anno XV^c XXXV.

Ierst gesteit die belider dat Her Henrick, die hyr Triecht geiusticieert is, hem herdoupt heeft ten huyssche van Jan van *Ginck* den jonge, drye weken voer dess selven Her Henricks doet; daerby waes Merten Spangemeker op die Moente (1), die hoem daertou geinformeert heeft, diewelcke Merten herdoupt is, soe hy selver gestanden heeft ende

(1) De Munt, eene straat der stad Maastricht.

Digitized by Google

meer anderen die hy nyet en kande, ende seet dat hem gedoupt heeft Her Henrick in den name des vaders, des soens ende des heyligen Geist ende gesciede inder noenen opten solder. Item seet dat hy Tossé Bevers heeft gesien in Jan van Gincks huys, die aldaer gedoupt waert, ende dat is gesciet eer hy Henryc gedoupt waert. Item seet dat hy syn huysfrouwe geraeden heeft ouk te herdoupen, des sy niet en heeft willen doen. Item seet dat die scoenmaeker, woenende in die Staet (1), hem erst bracht heeft in die geselschaep van dese secten. Item seet dat hy eens by Her Henrick gheeten heeft, ten huysche Jans van Ginck den jonghen; daerby waeren Jans van Ginck vader ende sin huysfrouwe. Item seet dat hy gesien heeft, dat die helbardierer te Wyck herdoupt is, ten huysche Jans van Ginck den jongen, des achternoenen nae middaege; daerby waes ein knecht met einen grouwen roek, die oick herdoupt wart, ende waes een jonck knecht den hy niet en kende. Item seet dat Dierick van Lieke, der rentmeister van Sinte Anthoenis gewest is, houm gesacht heet, dat een stymme komen sulde ende alssdan soldet een ygelyk van houn der stymmen volgen. Item seet dat hy Servaes Suëgen heet hoeren gestaen herdoupt te sin, ende van gelicken heeft hy hoeren gestaen Jacob Bilmecker, oick den backer aen die maltmoelen, Jan scoenmecker, woenende in Bornkens huyss, Thyss in die Starre oick herdoupt te sin. Item seet dat hy ter fame heeft hoeren seggen, dat Jacob Bilmeker huysfrouwe herdoupt were. Item seet dat hy ter fame heeft hoeren seggen, dat Dierik van Lieke, rentmeester van Sinte Antheunis gewest is, met sin huysvrouwe ende Servaes van Bloemendael herdoupt weren. Item seet dat hy Michel Bartscherer heeft hoeren gestaen herdoupt te sin, in Ruth Ketelbueters huyss. Item seet dat

(1) De Staet, ook eene straat der stad.

Digitized by Google

doun Her Henrich van *Hilversom* gevangen waes, doen vlouden hy acht daegen vuyter stat van grouwel; ende soe hy vernaem aen Peter Pyrkens ende int Lampken, dat hy neit vertuicht en were, quaem hy wederom in die stat; ende seet dat Peter Spangemeker sin heer, tot hoem gesacht hadde, dat hy hadde hoeren seggen, dat hy belider neit vertuicht en weir, seggende soe verre als hy neit herdoupt en weir, dat hy alsdan weder Triecht queme. Item seet dat sin huysfrouwe hem gesacht heet, dat sy herdoupt weir, ten huyssche van Jan van Ginck den jonge, by Her Henrick vorg. Item seet dat Thys in die Starre hoem belider hiertue bracht heeft. Item seet dat hy Jacob Bilmeker heeft gegeven: acht Sassenerckens om Goitz wille te geven den ermen. Nota: Want die vorschr. belider in sinen lesten duer goede onderrichtingen van sinen biechtvader becant heeft geerrert te hebben, ende sinre erreuren afgestanden is, begerende genade, is hy gecondempneert ten swerde ende geëxecutert opten IIII^den^ dach february anno XV^c^ XXXV.

VI. Kennen en lyden Mathys Spangemecker gedaen den XXIII^sten^ dach January ende andere naevolgende daegen anno XV^c^ ende XXXV, sonder pyne.

Item ten erste seet die belider, dat sin verstant neit kan begrypen, dat inden Sacrament des outaers waerafftich vleyss ende bloet Jesu Cristi sin sulet. Item gesteit dat hy herdoupt is opten cloester van onsser liever vrouwe in Jan van Gincke huyss den jongen, boven opten solder, van Her Henrich die geiusticieerd is hyr te Triecht; daerby waes: Jan van Ginck der jonge ende twee vremde gesellen, der eyn geheiten Michel, den anderen en kende hij neit, ende is geschiet voer sinte Gieliss daech. Item seet noch dat Her Henrich voer den doupsel hoem voer hyele ende

Digitized by Google

sacht, dat die werelt verdoelt wuir ende sacht, dat si hoen bekeeren muesten tot Got ende hem naevolgen. Item seet dat Her Henrich hem gedoupt heeft met waeter op sin heuft inden naem des vaeders, des soens ende des heyligen geyst. Item seet dat ein genaempt Smeitgen hoem Mathys tot den herdoupe bracht heeft, seggende tot hem: dat hy anderwerff moest herboeren werden, solden sy dat ryck des Heymels moegen besitten. Item aengaende den vagefuyr seet, dat dat Ewangelie seet ende inhilt van twee wegen, ende dat hy van den vagefuyr neit en hilt, hy en werde daervan anders onderricht. Item seet dat Ruth Ketelbuyters, Lenart Ketelbuyters ende Jacob Bilmeker sin hoen diakens; ende gesteit twee gulden ingelacht te hebben, om die armen van honre secten te onderhalden ende te hulpe te koemen. Item seet dat Steven Muetzmecker, Ruth ende Lenart vorg. Michel der barbier, Heyn Bilmecker sin van eender soertten. Item seet dat Heyn Bilmeker eyns by hoen geweest is in Diericks huyss, die rentmeester van sinte Anthoenis geweest is. Item seet dat hy Michel barbier heeft sin herdoupen in Ruthen huyss. Item seet dat hy Jan Dickheutz wyff heet sin herdoupen, dat gesciet is acht off veerthien daegen voer sin doupsel, ende waes die herdouper Her Henrich, daerby waes Jan Scoenmeker, woenende in die Staet, ende op sin beysten waes Janss huysfrouwe daerby, ende is gesciet met den avont ombtrent acht uren. Item seet dat Jan Dyckheutz wyffs suster, te Wyck, waes daerby doen Jan Dickheutz wyff herdoupt waes. Item seet dat Jan Scoenmekers knecht daerby waes daer Jan Dikheutz wyff herdoupt wart. Item seet dat dopsel gesciet is met waeter met eyn moel, ende alsdan sprickt der douper die drie wort boven verkleert. Item seet dat hy der vrouwen, die dat boexsken van Amsterdame bracht heeft, heeft hoeren seggen, dat eyn stymme comen suldt

Digitized by Google

en alsdan solden sy all volgen met geweer en ghelt. Item seet dat hy gevrougt heeft: wanne die stymme comen suldt, van Got off van den mynschen? des hy niet en heeft konnen vernemen. Item seet dat een genant Pitswegge ende sin broeder in hoen geselschappe gewest sin, ende hebben hoen onder anderen brueders gescholden. Item seet, doen dat boexsken, dat van Amsterdam comen was, gelesen waert, daer waeren by Pitswegge ende sin broeder voirschr. Item seet als sy luyden by den anderen comen, seggen si: Goitz vreede moet hyr sin. Ende die antworde daerop is: dat moet waer sin. Item seet dat der smeth te Wyck, helbardierer, is oick in hoenne geselschaep gewest, ende met hoem Heyn Bilmeker ende Jacob sin broeder, doen dat boexsken gelesen waert. Item seet datet boexsken, boven verklaert, is van Monster tot Amsterdamme comen ende van daer is hyr tot Tricht bracht, soe hy gehoert heeft. Item seet, doen dit vorg. boexsken gelesen waert, dat doen daerby waeren: een linwever geheiten Simon in die Gobbelstroet, Jossé Bevers, Merten in die Volmoelen, Paes Fugen soen, Peter van Bossehoeven, Dierick, die rentmeister van sinte Anthoenis gewest is, diewelke Dierick dat boexsken laes, Jacob Bilmeker, Jan Becker van Bloemendael, Heyn Bilmeker, Simon Linewever, Servaes van Bloemendael ende Jan in die Veelle des Scrinemeckers soen Jan. Item seet dat Henrick Tymmerman is in hoen geselschap geweest. Item seet dat sinder huysfrouwe kint gestorven is eert gedoupt is gewest ende is begraven in den kelder, soe die vrouwen hoem gesacht hebben. Daerby waeren sekere vremptden vrouwe personen ende een wyse vrouwe, wonende in die lange Lenculestraete. Ende sacht dat hy daerop leven ende sterven wuldt, dat tselff alsoe gesciet weir. Daernae heeft hy gestanden, dat dat kint noch in

Digitized by Google

leven is ende dat hy dat kint heeft doen onderhalden voer sin ghelt sonder te doen doupen. Item seet dat Ruth Ketelbueters huysffrouw daerby is gewest, doen dat kint geboeren waert ende noch eyn vrouw van *Saeffelen*, Marie genant, ende die amme off wyse vrouwe vors. Item seet dat hoem gesacht is van Her Henrick boven genoemdt, dat men die kinder inder kintheyt neit en solde kersten doen off douppen. Item seet dat die amme gerne hadde hadt, dat men sin kint hadde doen douppen, des hy neit hebben en wolde, seggende hy en wolde die pomperye neit mee hebben. Item seet dat hy sin huyssvrouwe heet hoeren gestaen herdoept te sin ten huysche Jans van Ginck, acht off thien daegen voer hoem. Item aengaende den aenslach seet, dat gesacht wart van eenen vrempden man vuyt den *Ysenbroeck*, omgaende mit ranssen, dat eenen roepe gescieden suldt en Got sulde hoen eenen leitzman tuefuegen en denen solden sy volgen. Item seet dat Jan Scoenmecker, woenende neven den bougemecker, scholt is, dat hy, belider, hir tou komen is. Item seet als die roepe comen weir, solden si hoen by den anderen vergadert hebben, en alsdan solden sy raet gehalden hebben, wat sy gedaen en begonnen solden hebben. Item seet dat hy Jan *Smeitgen*, op Kerstdach vorleden hier Triecht gesien heeft, in Ruth Ketelbueters huyss, daerbij waes eyn priester genant Her Ghielis ende der barbyer de int verbont quaem. Item seet dat Jan van Ginck heeft eyns inden buedel gelacht onderhalff hondert gulden, om die gemeinte daermet te onderhalden die arm sin van honder secten, soe hy gehoert heeft. Item seet dat die Jouffrouwe, die in die Mariestraet gewoent heeft, eyn is gewest daer Her Henrich voergenoempt preektden. Nota: Want die voors. belider sinder erreuren affgestanden is, doer goede onderrichtinghe, begerende genaede, is hy gecondempnert ten swerde, ende

Digitized by Google

geëxecuteert opten iiij^den^ dach february anno XV^c^ XXXV^tich^.

VII. Kennen ende lyden Jans van Nijen van Linde, becker, sonder pyne gedaen den xxxj^ten^ dach January ende andere naevolgende dagen anno XV^c^ XXXV.

Ierst gesteit hy herdoupt te sin, eynen daech of twee voir Kerstdaech lestleden, ten huyssche van Ruth Ketelbueter, tusschen seven ende acht uren inden avont opten solder ende der douper waer genant Jan Smetgen; daerby waeren: Jacob Bilmeker, Jans van Gincks soen genoempt Franss, Heyn Bilmeker (van) Twemberge, Ruth der werdt van den huyssche ende sin huysfrouwe, ende op sin beste waes daerby die vrouwe in die Starre. Ende op die selve tyt wart met herdoupt: Heyn Bilmeker ende mee anderen die hy neit en kant. Ende seet dat Jan Smetgens huysfrouwe waes oick daerby, noch eyn Lanckman te Lenculen wonende ende sin huysfrouwe, ende die huysfrouwe wart herdoupt. Item seet dat die douper hoem voerhiele, dat sy niet en souden halden van den werde heyligen Sacrament, vander Meissen, vanden vagefuyr ende voele anderen stucken. Item gesteyt dat hy voer den doupe heeft den douper gesacht te halden, des hy hum voerhiel. Item seet dat hy daervoer hilt, dat alle die gene, die eyn den anderen heyten brueder, dat die allen herdoupt syn. Item seet dat die groete, die de een den anderen doen, als sy by den anderen comen is: Goitz vreden is met uch! Daerop sy antworden: Amen. Ende alsoe weten sy den een den anderen kennen. Item seet dat Ruth Ketelbueter hoen diaken is, ende dat hy belider in die borsse gesteken heeft eenen setelsleper. Item seet dat Jan Smetgen hoen bisschop is. Item seet dat hem gesacht is by Franss van Genck ende Jacop Bilmeker, dat een roup gesceden suldt, ende alsdan suldt eyn ygelyk van hoen volgen met geweer ende schilt, en op sin be-

Digitized by Google

sten suldt vergaederinghe gescien op gien *Ysenbroeck* of te *Monster* ende solden trecken binnen *Moenster* soe hun Franss van Ginck gesacht heet. Ende van gelyken heeft hon Ruth 't zeffde gesacht, ten huyssche Franss van Sinte Peters, ten aenhoere van Merten in die Volmoelen, Jacob Bilmeker ende noch eyn den hy neyt en kent. Maer Franss van Sinte Peters en waes neit daerby. Ende dit solde geschieden bynnen XIIIJ daegen soe die boetschaep in Ruthen huyss bracht is, als Ruth hem gesacht heeft, ende alsdan salden sy allen die priesters ter doot brengen; ende eynsdeyls van hoen hadden daertoe hoeghe schoun doen maken, maer sy (hij en de anderen) en wolden des neit doen. Item seet dat hy gesien heeft ten huyssche Diericke van *Liecke*, rentmeester van Sinte Anthoenis, herdoupen Paes Fuegen soen metten eynen arm, ende noch eyn den hy neit en kande aenhebbende witte hoezen, ende wart gesacht dat eyn cannegieter weir, ende noch eyn vrouwe die hy neit en kande; ende gesciede in den kelder, in den avont tusschen seven en acht uren, des sondaechs nae Kersdaech. Ende waes die herdouper Jan Smeitgen. Daerby waren Jacob Bilmeker, Heyn Bilmeker, Franss van Genck, Heyn Tymmerman op sin besten (1), ende eyn vrouwe met eynen roeden sorket, diewelke vrouwe gedoupt waert (2). Item seet dat tghelt dat sy by den anderen gelacht hebben, dat hebben sy gedaen om hoen arme cristenbroeders van honre secten te onderhalden. Item seet dat Jan Scepers in den Stock, is op een tyt in Dierick des rentmeisters huyss van Sinte Anthoenis gewest in hoen geselschap, die hoem gehaelt heeft op eyn tyt als sy vergaedert waeren ende sacht tot hem, dat hy ten huyssche van Dierick queme,

(1) Hier gelijk bijna overal is het woord weten weggelaten.

(2) Sorket is een vrouwenrok, eene uitdrukking in de omstreken van Noorbeek nog in gebruik.

Digitized by Google

die gemeynte solde by den anderen syn in Dierixs huyss. Ende seet dat Jan Scepers tot hem gesacht heeft ende gestanden herdoupt te syn. Ende dese vergaederinge is gesciet, eer sy ten huyssche van Franss van Sinte Peters gewest is. Item seet dat doen dat boexsken van Amsterdam comen waes, doen waert hy versocht ende gehaelt van Franss van Ginck, die hem saecht, dat hy queme by den geselschaep, die gemeynte sulde by den anderen sin. Ende seet dat hy aldaer neit en ginge. Item seet dat hy heeft hoeren seggen dat Hery Scoenmeker ende sin huysfrouwe ende Servoes Swaelen van honnen brueders weren. Item Jan *Beckers*, alias Bloemendael, is van honre geselschappe, soe hy voer hem gestanden heeft. Item seet dat hy Servoes van Bloemendael, Simon linenwever, der scoenmeker woenende in Beukens huyss heet hoeren seggen dat si hoen brueders sin, ende seet dat hy den voers. Jan, woenende in Beukens huyss, heet hoeren gestoun een broeder te sin. Item Lenart Ketelbueters ende sin huysfrouwe heeft hy hoeren seggen, dat si brouders weren. Item seet dat hy Franss van Genck heeft hoeren seggen dat sin huysfrouwe herdoupt weir. Item heeft hoeren seggen dat Philips Moetzmeker oik eyn brouder weir. Item Mathys in die Starre heeft gestanden een brouder te sin. Item Palm, molener, heeft hy hoeren gestaen een brouder te sin, ende aengaende sin huysfrouwe heeft hy ter famen hoeren seggen. Item heeft Cloesen huysfrouwe van *Lemborch* hoeren gestaen herdoupt te sin. Item Ruthen wyff heeft tegen hoem gestanden herdoupt te sin, ende die selve is orsaeke van dien dat hy herdoupt is. Item seet, al ist geweest dat hy herdoupt is, des neit te meynen, en heeft hy neit gelaeten te onderhalden die insettonge der heyliger kerken. Nota: Want die voers. belider sinre erreuren affgestanden is doer goede onderrichtinge, begerende ge-

Digitized by Google

naede, is hy gecondempnert ten swerde ende geexecuteert opten seesden daech february anno XV^c XXXV.

VIII. Kennen ende lyden Philips Meutzemeker, gedaen den V^den dach february anno XV^c XXXV, sonder pyne.

Item ten iersten seet ende gesteyt die belyder herdoupt te syn van Her Heyndrick, die hier Triecht gejusticiert is, eynen maent voer ende alleer hy verbrant waert, in Jan van Genck huyss; ende met hem waert herdoupt Dickhuydtssoene, genant Goert, daerby waes Smetkens huysfrouwe; ende is gesciet nae den myddaege inde caemere beneden, daerby waeren Jan van Genck der alde ende der jonge ende honder beyden huysfrouwen. Item seet dat Steven Mutsmeker hom hiertoe onderricht heefft ende Wilhem Moulen Jacopssoen bracht hom te huysse vors. Item seet dat hy Steven Mutsemeker heeft hoeren seggen, dat indien hier Triecht ymandt queme die herdoupde, hy solde synen soen voerhalden ende solde hoem onderrichtinge geven dat hy sich liet herdoupen, maer sacht dat hy synen soen des nyet en hadde willen voerhalden soe lange als hier gheyn herdouper en queme, besorgende dat hy dat melden soude, want hy hom doch droncken drunck. Item seet dat hy Steven vorg. heeft hoeren seggen ende gestaen dat eyn man by hom coemen weer, die hoem haelde vuyt syn huyss ende sacht tot hom, dat hy met hom ghinge om te vollbrengen dat werck dat Got hom bevoelen hadde, ende sacht dat werck weer aen hom volbracht, des hy wael te vrede weer. Item seet dat Her Heyndrick voers. tot hom sacht dat die doupinge, die inder kintheyt geschiet weer van gheynre werde en weer ende dat hon van noeden weer daerom te doen doupen. Item seet dat Her Heyndrick hoen voerhelle dat sy nyet halden souden vander insettinge der heyliger kercke, want

Digitized by Google

al valsch were wat nyet en accorderde metten heylge evangelie. Item sacht ouch dat sy nyet gelouven en souden aen dat werde heylige Sacrament. Item seet dat hy van die seven sacramenten der heyliger kercke nyet en hildt en dat hy gheynen biechtvader begert. Item seet dat Ruth Ketelbueter hom ens gesant heeft XXV stuiver, noch twe gulden, die Rutten maecht hom bracht heeft, ende noch ens eyn somme die hom ontslaegen is, ende Jan van Genck heeft hom syn huys doen decken vanden gelde van den gemeynen buydel. Item seet dat hyt daervoer hildt dat sy nymande vuyt den gemeynen buydel geldt en doen dan die van honder secte syn. Item seet dat hy gehoert heeft dat eyn boexsken coemen were, inhaldende dat ygelick sich stellen sulde op geweer ende geldt, ende alsdan sulde eyn ygelick volgen soe hom Steven Mutsemeker, op den Gracht, gesacht heeft (1), seggende: were dat geweer beter, wer wie beter; ende seet dat hy toernich was dat men hom daerby niet geroepen en hadde. Item seet dat Jacob Bilmeker tot hom gesacht heeft soe hy hom vrachde nae den aenslach ende off hy hom soude moeten stellen op geweer, sacht Jacop dat hy daer nyet sorghden, als die roep queme solden sy geltz genoech hebben om geweer te crygen. Item die tweede reysse doen hy by Her Heyndrick was, waer daerby Jan van Ghenck der jonge ende syn huysfrouw ende Jans knecht. Item op die derde reyse waeren dieselve voers. persoenen ouck daerby. Nota: Want die voors. belyder synder erreuren affgestanden is doer goede onderrichtonge, begerende genaeden is hy gecondempnert ten swerde ende geexecutert opden VI^den^ dach february anno xv^c^ xxxv.

(1) De Gracht eene straat der stad Maastricht.

Digitized by Google

IX. Kennen en lyden Heynrick Tymmerman gedaen opden dach ende joer voers.

Item inden ersten heeft die voers. Heynrick gekant ende gestanden herdoupt te syn van Her Heyndrick die hier Triecht geexecuteert is, tot Wick inden Valck by Sinte Mertenskercke acht dage voer des voers. Her Heyndriks doet; daerby waeren Jan der werdt vanden huysse ende Michel syn broeder, ende seet dat Heyndrik vorg. hom gedoupt heefft inden naeme des Vaeders des Soens des heligen Geyst, ende seet dat Jan der werdt haelde hem aldaer. Item seet doen hy herdoupt waert dat hy doen op syn knyen lach. Item seet dat die voorg. Her Heyndrick hom voorhiele dat die messe byden paes ingesadt weer. Item seet dat hon dyaken syn Ruth Ketelbueter, Lenart Ketelbueter en Jacop Bylmeker. Item seet dat Ruth Ketelbueter hom belyder gelt gegeven heeft vuytten gemeynen buydel, bennen corten dagen teweten dry gulden current. Item seet dat hy daerby is gewest daer dat boexsken, dat van Amsterdam comen is, geleesen waert, daerby waeren Jan Pitswegge, op syn beste der rentmeyster van St. Anthonis Dierick, Peter van Bossenhoeven Belten swaeger, Paes Fuegen soene metten eynen arme, Lenaert Ketelbueter, Heyn Bylmeker, Tossé Bevers, Jacob Bylmeker der becker in die Hoestraet, Servaes van Bloemendael, Jan van Genck soen scoenmeker ende mer anderen. Item seet dat inden geselscap gesacht wart dat eynen roep coemen sulde, ende alsdan sulde eyn ygelick volgen totten coenynck van *Monster*, die vuyt *Monster* comen sulde ende denen coenynck sulden sy volgen. Nota: Want die voors. belyder synder erreuren affgestanden is doer goede onderrichtinge, begerende genaede is hy gecondempnert te swerde ende geexecuteert opden VI^den^ dach february anno XV^c^ XXXV.

Digitized by Google

X. Kennen ende Iyden Michiel Geldoff, barbier, gedaen den vyffden dach february anno XV^c XXXV.

Item ten iersten heeft die voirs. Michiel gestanden herdoupt te syn acht dagen voer Kerstdach in Ruth Ketelbueters huyss opden solder, te sees uren inden avont, ende waes die herdouper Jan *Smetken*, ende met hom wart herdoupt Elisabeth syn suster Franssen huysfrouw van Genck, diewelke Frans ouck daer bevoeren sacht herdoupt te syn; ende Marie van *Schymmart*, Steven Scruers dochter, syn huysfrouw, wart op die selve tyt ouck herdoupt, ende hilt op syn besten dat Mathis Spangemekers wyff ouch daerby was, ende seet dat syn swaeger Frans van Ghenk hem hiertoe bracht heefft, ende heeft hom aldaer bracht derselve Frans; ende seet dat Ruth Ketelbueter ende syn huysfrouwe ouck daerby waeren. Item seet dat die douper hon laes uuyt eynen boeck. Item seet dat die douper hon sacht dat sy moesten herdoupt syn, solden sy selich syn. Item seet dat die douper tot hoen sacht dat sy nyet halden en solden die insettonge der heyliger kercke, want die by de mynsschen ingesaet were. seggende wat die paussen ende buscoppen ingesat hedden wer van nyetten. Item seet dat die doupper sacht tot hon dat die paepen, die by hon hoeren liegen, gheyn macht en hadden onsen Here Got te consecreren. Item seet dat die douper sacht dat die doup, die inder kintheyt geschiet weer, en weer van geynder werde, ende sacht dat hon van noede weer hoen te doen herdoupen; want inder heyliger scrieffte gescreven stonde, datmen anderwerff moest herboeren werden; ende daerop heeft hy hem laeten herdoupen, meynende daerom die eerste doupe van geheynre werde te syn. Item seet dat die herdouper tot hon sacht dat sy vercoupen souden all dat sy souden

Digitized by Google

connen vercoupen ende maken tot gelde, want eyne roep van Godt coemen sulde ende dat sy alsdan souden volgen met honnen gelde ende met geweer, ende dan solds hon vercondicht werden waer sy trecken souden. Item seet dat hy op eyn ander tyt, send kersmesse (1), geweest is in des rentmeysters van Sint Anthonis Diericxs huys, aldaer herdoupt waerden Servaes Fuegen, Peter van Bossenhoeven, ende eyn maecht van Tryecht, die hy niet en kande, aen hebbende eyn swaert surket, ende was die herdouper *Smetken*, ende is gesciet in den kelder, tusschen sees ende seeven uren inden avont. Item seet dat hy Jan *Beckers* heeft hoeren gestaen herdoupt te syn. Nota: Want die voors. belyder synder erreuren affegestanden is doer goede onderrichtonge, begerende genaeden is hy gecondempnert ten sweerde ende geexecuteert opden seesden dach february anno XV^c XXXV.

XI. Kennen en lyden Servoes Fuegen gedaen den derden dach february ende anderen naevolgende daegen anno XV^c XXXV.

Item inden iersten gesteyt der belyder, dat hy herdoupt is, nae kersmysse, ten huysse Dierick, die rentmeester van Sint Anthoenis geweest is, dat gedaen heeft eyn genant *Smetken*, daerby was eyn priester geheyten Her Ghilis, ende is gesciet inden kelder des avonts tusschen seven ende acht uren, daerby was Servaes Swaelen ende Diericks des rentmeysters maecht die wart herdoupt, ende Peter van Bossenhoeven waert op die tyt ouck herdoupt, daerby noch waeren der weert ende die werdynne van den huysse, Ruth Ketelbueter ende syn huysfrouwe ende Lenaert Ketelbueter ende mer anderen. Item seet dat die douper hon eyn sermoen dede seggende: wie gelocht ende gedoupt

(1) Sedert Kersmis 1534.

Digitized by Google

worde solde salich syn, ende die nyet en gelocht en solde nyet salich syn, seggende dat die gelouf voer moest gaen, nae den tenoer der heylige scrifft, ende op dien gelouff heeft hy hom laeten herdoupen. Item seet doen dat boexsken, dat gesant was van *Amsterdamme*, geleesen wart ten huyse Dierick rentmeysters van Sinten Anthoenis, wellick boexsken hy Servaes ouck laes, waeren daerby des voers. Dierick huysfrouwe ende maecht ende noch eyn vrouwe persoene geheyten Meycken (1), die in den huysse gewoent Jan Pitswegge alias Bloemendaell, Servaes Swaelen, Goesken Lynenwever, Symon Lynenwever, Ruth Ketelbueter, Lenaert Ketelbueter, der wert van den huysse, Peter van Bossenhoeven ende mer anderen vrempden persoenen, vuyten *Ysenbroecke*, soemen sacht, ende is gesciet tusschen seven ende acht ueren inden avont. Item seet dat gesacht waert in die geselscap dat die van *Monster* hadden eynen conynck gecoeren ende als eyn roep queme, solde eyn yegelyk van hon volgen met gelt en geweer metten conynck. Item seet dat Dierick der rentmeyster van Sinte Anthoenis ende mer anderen in hoen geselscap gesacht hebben, dat eyn hier doer die stat coemen sulde, die eyn roep doen sulde, ende alsdan solde eyn yegelyck volgen buyten der stat den roep. Nota : Want die voers. belyder synder erreuren affgestanden is doer goede onderrichtonge, begerende genaede, is hy gecondempnert ten swerde ende geexecuteert opden seesden dach february anno XV^{c} XXXV.

XII. Kennen en lyden van Jan Diericks van Lysse, gedaen den tweeden, derden ende andere daegen february XV^{c} XXXV.

Item heefft die belyder gestanden herdoupt te syn ten huysse Jans van Ghenck, ende was die herdouper Her

(1) Maria Timmermans van Steyn, zie hierna.

Digitized by Google

Heyndrick, die hier Triecht gejusticieert is, daerby was Ruth Ketelbueter ende is geschiet acht daege eer Her Hendrick gevangen waert, ende aldaer waert noch gedoupt eyn koelre den hy nyet en kande; ende seet dat Dierick Pelser diegene was die hem aldaer bracht heefft; ende dáer was noch by *Smëtken* ende syn huysfrouwe. Item seet dat hom der Schoenmecker neven die Sterre daertoe bracht heeft. Item seet dat hom bedunckt dat inder geselscap, doen hy herdoupt waert, wael waeren vergaedert thien off mer. Item seet dat Frans van Ghenck hem gesacht heefft dat hoenre wael acht en twintig herdoupt weren op eynen dach. Item seet dat hom Ruth Ketelbueter geraeden ende gesacht heefft dat hy syn huyssvrouw in die kercke nyet trouwen en solde, nochtan heefft hy syne huysfrouwe inde kercke getrouwt. Item seet dat Frans van Ghenck tot hem gesacht heefft eer penxten dach weer, solde eyn ander tyt komen, des leden is XIIIJ daegen ende is gesacht in syns selffs huys. Item seet dat Dierik der Rentmeister van Sinte Anthonis hem tot die herdoupe geinduceert heefft. Nota: Want die voirs. belyder synder ereuren affgestanden is doer goede onderrichtonge, begerende genaede, is hy gecondempnert ten swerde, ende geexecutert opten seesden dach february anno XV^c XXXV.

XIII. Kennen en lyden Heynrick Bylmeker gedaen den XXX^ten dach january ende andere naevolgende daegen anno XV^c XXXV.

Item ten eersten heefft hy belyder bekant ende gestanden herdoupt toe syn ten huysse van Ruth Ketelbueter opten solder, des lede is eynen maent, ende seet dat Jan *Smetken* hem, belyder, herdoupt heefft, daerby waeren honre twee off drie burgers van Triecht tweten, der becker aen die malt moelen die ouck herdoupt waert, ende seet dat der becker was der ierste die herdoupt waert, ende Ruth

Digitized by Google

Ketelbueters huysfrouwe was daerby ende noch drye vrouwen personen, die hy nyet en kande. Item seet dat hy gehaelt is, om dat boexsken te hoeren leesen dat van *Amsterdam* coemen was. Item seet dat hy, belyder, ins by Ruth Ketelbueter ende ins by Dierick der rentmeyster van Sint Anthonis geweest is, in der geselscap vander vergaederinge geweest is. Item seet dat inder geselscap doen dat boexsken dat van *Amsterdam* coemen was geleesen waert, waren daerby Tossé Bevers van *Montenaken*, Merten in die Volmolen, Paes Fuegen soene den welcken hy heefft hoeren gestaen herdoupt toe syn, Peter van Bossenhoeven, Dierick der renthmeyster van Sint Anthonis geweest is, der dat boexsken laes, Jacop Bylmeker, Heyn der Tymmerman, der helbardierer to *Wyck* ende twe off dry vrouwen die hy nyet en weyt te noemen. Item seet dat dat boexsken, dat van *Amsterdam* komen was hiel in, dat sy alsdan der stemmen moesten gehoersam syn. Item seet als sy luyden van hoonder secten by den anderen coemen, hebben sy voer eyn gewoenten te seggen: Der vrede Godts sy hyer, ende alsoe weten sy den eyn den anderen te kennen. Item seet dat Jan *Smetken* die herdoup hem, belyder, voergehalden heefft, dat hy syn erster doupe moest affstaen ende daerop verthyen. Item seet dat Jacob Bylmeker syn broeder hem, belyder, voergehalden heefft dat hy hom soude laeten herdoupen, seggende dat die doupe inder kintheyt van gheynen werde en wer, ende sacht dat hy ierst gelouven moest ende dan gedoupt werden, seggende dat hy alsdan den segel vander doupe ontfangen sulde. Nota: Want der voors. belyder synder erreure affgestanden is doer goede onderichtonge, begerende genaede is hy gecondempnert ten swerde ende geexecuteert op den XIIJ dach february anno XV^c XXXV.

Digitized by Google

XIV. Kennen en lyden Franschoys Bepen (1), gedaen den yersten dach february ende andere naevolgende daegen anno XV^c XXXV.

Item ten yersten heeft die voers. belyder gestanden dat Her Heyndrick van *Hylversom*, die hier Triecht gejusticeert is hom belyder herdoupt heefft ten huysse Jans van Ghenk den jongen, aldaer hem geleyt heeft Hery Scoenmeker, ende is gesciet op Ste Lauwerensdach te thien ure voer myddach, aldaer by was Hery Schoenmeker voors. ende syn broeder, der wert vanden huyss, ende eyn genoempt Berna de Tendu van *Ludick*, syn diender geweest is, woenende in St. Nicolaes kerspell tot Ludick, die gevlouwen is doen hy belyder gevangen waert. Item seet dat Ruth Ketelbueter op eynen tyt coemen is by hom ende haelden hom ende leyde hom belyder opten holtmerkt (2) in eyn huys hom onbecandt synde, aldaer eyn boexken geleessen waert. Item seet Jan Berntkens knecht hom belyder gesacht heeft op de tyt: Mich bedunckt dat ons affvalt, want ghy by ons nyet en compt, seggende onser is mer dan hondert ende hondert van onsser secte die herdoupt syn. Item seet dat Hery Schoemeker off Jan Berntkens knecht, eyn van hon beyden, hom gesacht heefft bennen dry weken tytz dat Jan *Smetken* met eynen vremden man herdoupt hadde wael acht en twintig personen op eynen dach, maer hy belyder en weyt nyet te noemen die persoenen, want hom die nyet genoempt en waeren. Item seet dat doen hy belyder leestwerff in des rentmeysters van Sint Anthoenis Diericks huys geweest is, des leden is drie weeken, in den huysse waeren wael veertich persoenen inden kelder, aldaer dat boexken, dat van Amsterdamme coe-

(1) Ook genoemd François van Ludick de hellebardier te Wyck.
(2) Eene plaats der stad Maastricht.

Digitized by Google

men is, geleesen waert, daeronder dat twee vrouwen waren, opten selven dach doen syn diender gevangen wart, daer syn huysfrouwe by was; ende seet dat Ruth Ketelbueter en syn huysfrouw haelden hom vandaer, ende die ander moesten aldaer blyven tot dat dat boexken all gelessen was. Nota: Want die voers. belyder synder erreuren affgestanden is doer goede onderrichtonge, begerende genaede, is hy gecondempneert ten swerde ende geexecuteert opden XIII^sten^ february anno XV^c^ XXXV.

XV. Kennen ende lyden Ruth Ketelbueter gedaen den XXIX dach january ende anderen naevolgenden dagen anno XV^c^ XXXV.

Item ten ierste heeft der voers. belyder gestanden, dat hy herdoupt is, des leden is cortz nae Sint Jacopsdach, ten huysse Jans van Ghenk den jonge, op den solder, daerby waeren Jan in den Velle, gewantmeker, die ouch herdoupt waert ende eyn genaempt Pitswegge alias Bloemendael, die ouch herdoupt waert. Item noch eyn knecht van Berntken, die Joers Spangemekers dochter heeft, die ouk gedoupt waert. Item Gherken Goltsmetz huysfrouw die ouch herdoupt waert woenende in die Nieuwe Straet, op die selve tyt seet dat Her Heyndrick van *Hilversom*, die hier Tricht gejusticeert is hon herdoupt heefft. Item seet dat Her Heyndrick voerg. voer den doepsel hon eynen sermoen dede. Item seet dat die doupinge is geschiet met waeter inden naeme des Vaders, des Zoons en des Heyligen geyst. Item seet dat Her Heyndrick voers. sacht dat dit waer der wech der salicheyt, seggende sy en souden nyet selich werden sy en moesten herdoupt werden. Item seet dat Merten Spangemeker hem bracht heefft int *Lavoer*, aldaer hom geleessen wart die bybell, ende van dan wart hy by Her Heyndrik geleyt. Item seet dat syn huysfrouw voer hem belyder herdoupt is geweest, ende heeft hom

Digitized by Google

tselff te kennen gegeven, ende is met hom gegaen by Her Heyndrick daer hy belyder herdoupt waert. Item seet dat Her Heyndrick vorg. hon inden doupsel gesacht heefft, dat sy souden den duvel ende alle syn gerechtigheyt versaeken. Item seet dat Her Heyndrick voerg. hon gesacht heefft die doupsel inder kintheyt en weer van geynder werden. Item seet dat hy belyder in twyfel geweest is aengaende eyn doupsel. Item seet dat dat boeck dat hom belyder gesant is geweest van *Amsterdam*, inhilt dat ygelick hem stellen sulde op geweer, ende dat eyn stemme vuyt den Hemel coemen sulde, ende alsdan sulde eyn ygelick met synen geweer volgen. Ende int *Ysenbroeck* sulde dat ventgen sich thoenen ende denen salden sy volgen, soe hom belyder gesacht waert. Item seet dat eynsdeyls van hon broeders getwyfelt heefft van den geweers wille, ende seet dat die tyt hiervan over is, soe hy belyder Jan inden Valck, te *Wick*, heefft hoeren seggen, want hom bedoicht geschiet syn sulde (1) in den halven maent voerleden, soe hy sacht. Item gevraecht wat geweer sy hebben sulden, antwoert ende seet dat dat geweer syn sulde bussen. Item seet Jannes inden *Valck* hem gesacht heeft dat *Amsterdamme* solde syn eyn stadt Goitz. Item seet dat hom gesacht is by Jan in den Valck ende Meerten Spangemeker dat eynen nyvel inden Heemel coemen sulde ende dan solden die cristen broeders op eyn syde hon halden ende die godtloesen aen die andere syde. Item seet, dat dat boeck dat van *Amsterdamme* coemen is, inhildt, dat die van *Monster* opgeworpen hebben eynen coenynck die der mynste van hon allen geweest is. Item seet dat Lenaert Ketelbueter, Jacob Bylmeker ende he belyder syn gecoeren dyaken by Jan *Smetken*. Item seet dat die termyn van den dyaken is te verstaen, dat eynen schat

(1) Hij meende dat het geschieden moest enz.

Digitized by Google

geordineert is onder hon allen, om die arme luyden van honder secten daermet te onderhalden, daeraff die dyaken eyn administrator is, ende seet dat hy, belyder, den schat te verwaeren heefft gehadt als eyn van de diakens, ende seet dat hy daer voer hilt, dat der scat nu heel vuyt is. Item seet dat sy wael hondert (man) staerk in all geweest syn soe buyten als bynnen. Item seet dat Jan *Smetken* hom belyder dyaken gemaekt heeft. Item seet dat hy belyder gehoert heefft dat te *Hoeckelem* twe off dry van honder secten syn. Item seet dat tdoupsel by hon genoempt woert verbont. Nota: Want die voirs. belyder synder erreuren affgestanden is door goede onderrichtonge, begerende genaede, is hy gecondempneert ten swerde ende geëxecuteert op den XIII^de^ dach february anno XV^c^ XXXV.

Die voorschreven confessiën syn aldus gedaen soe die hier voergescreven staen overmytz die regentten vander stat van Maestricht vanden hoegen ende legen rechten".

Zoover de »Memorie". Pélerin brengt het getal der geëxecuteerden te Maastricht op drie-en-twintig. »Il (de Luiksche kettermeester van wien wij hierboven gesproken hebben) commença d'abord à remplir sa mission par faire brûler, sur le Vrythoff, deux personnes pour cause d'hérésie. On n'en resta pas là. Peu de temps après *vingt et une* personnes, tant hommes que femmes furent en partie décapitées et en partie brulées". Hierbij haalt hij de raadsverdragen van 25 en 27 September 1534 aan en voegt er bij in eene noot: »Les noms de ceux qui furent exécutées se trouvent dans le régistre des missives de 1535. C'étaient en grande partie des Anabaptistes" (1). Van dit alles is maar weinig waar: Voor eèrst

(1) PÉLERIN, *Essais*, p. 326. De Heer Rahlenbeck, (*L'église de Liége et la révolution*, p. 62), geeft dit verhaal van Pélerin op zijn eigene manier

Digitized by Google

— wij hebben dit hier boven reeds betoogd — was het de kettermeester niet, die de terechtstellingen deed ten uitvoer brengen, maar het hooge gerecht, dat uitspraak deed in zake van herdooping, volgens de bestaande plakaten. Tweedens waren de geëxecuteerden *allen* en niet een gedeelte hunner, zoo als Pélerin verhaalt, herdoopers, en eindelijk waren deze ook niet drie en twintig, maar zeventien in getal, te weten: twee in September 1534 en vijftien in Februari 1535.

Ten gevolge dezer schrikwekkende terechstellingen ging de broedergemeente van Maastricht te niet.

HOOFDSTUK V.

Lotgevallen der Maastrichtsche wederdoopers sedert de vernietiging hunner gemeente.

Nu wij het lijden en den vreeselijken dood der zeventien wederdoopers kennen, kan het wellicht eenig belang inboezemen, te weten, hoe het met de overigen gegaan is, die aan het bloedbad ontsnapten. Beginnen wij met degenen, die in de stad waren gebleven.

Enkelen — en daaronder zwangere vrouwen — zaten in de gevangenis. Den 22 Februari 1535 nam de stadsraad, ter verbetering van het lot dier vrouwen, het volgende besluit: »Soe alhyr op die porte gefenckelick sitten vrouwenpersoenen begort van kinderen, bevleckt ofte befaempt van deser secten des wederdoups, ende om der fruchten wille neit wael beteemplich is, dieselve befruchten persoenen op die porte te halden: dat men

terug. »A Maestricht — zegt hij — la répression revét un caractère d'étrange sévérité. Vingt trois malheureux de l'un et de l'autre sexe, *que la justice consulaire n'ose plus défendre ni faire échapper de prison*, sont impitoyablement mis à mort sur le Vrythof, en Septembre 1534".

Digitized by Google

daerom sonder vertuyven, van stonden aen, eyn gejoele opten Denckhuyss sal doen maeken, om alsulcken personen ende oick anderen ten naekomenden tyden te halden" (1).

Den 22 Februari decreteerde de raad: »Dat men, tot vordernisse van den kinderen van Ruth *Ketelbueter*, de gejusticiert is, aen die stadt *Venloe* scryven sal, dat si meugen betaelt werden als van sulcken schult, alsmen den kinderen sculdich is ende in die scrift aenhaelen, dat nae deser stat recht nymant sin goet en verbeurt. Ende dit sal men opt fuerdelickste der kinderen scriven, soe men kan ende mach".

Den 10 Mei besloot de raad der stad: »Soe Thyss in die *Starre* (2), als eyn wedergeduepte gejusticiert is, ende sin huysfrouwe om deszelven feytz wille haer fluechtich gemaeckt heet ende cleyn kinderkens naegelaten hebben, die armoet ende gebrecke lyden, ende borgemeysteren ende geswoernen in honnen behalt hebben eyn tessche met gelde denselven Thysse in synen leven tuebehoerende: Dat sy daeromme denselven onnoeselen kinderkens, off honne regenten alsullicke tessche metten gelde overleveren sullen, om die kinderkens van notkeuste daermede te onderhalden".

Den 28 Juni 1535 besloot de raad: »Alsoe die vrunden ende erffgenamen Johans *Berne* ende synre huysfrouwe, nu by supplicacie overgegeven hebben, dat Heer Dierick Braetz, scholtet, desselver Jans ende sinre huysfrouwe guederen, erff ende gereide beslaegen ende geinventarisert heet, om des wille dat si hon fluchtich gemaeckt hebben ter orsake der Luteriaensche ende anderen secten: Dat

(1) Onder deze vrouwen bevond zich, volgens een Raadsverdrag van 7 Juni 1535, Nelen of Cornelia *Ketelbueter*.

(2) Ook genoemd Mathijs Spangemeker.

Digitized by Google

men daerom denselven parthien van raets wegen seggen sal, dat si sich tegen den scholtet int recht ergeven ende daertoe hon der gemeyne raet alle behulp ende assistentie sal doen, tot onderheldinge deser stadts rechten, vryheden ende privilegien".

Op Maandag den 2 Augustus 1535, werd in den raad bepaald als volgt: »Alsoe op saturdag nestvorleden savonts offte snachts die vrouwkens ende mechtden, die eyn wile tyts opten gevangenporte gefencklich geseeten hebben, ter orsake van der Lutheriën off wederdeupten, utgebroecken ende ontkoemen sin ende die royeboeden sich daerom fleuchtich halden off absenteeren, soe sal Jan van Canne burchseet opter Lanscroene die slotelen der gefangenporte ende gefenckenisse aldaer hebben . . . ende sal men alle vliete doen by inquisicie ende anderssins, om te meugen weten wie diegein gewest sin, die hulpe ende tuestant int utbreken ende ontkoemen van den vrouwen ende mechtden voirs. gedaen hebben; soe men groet vermoyen heet, dat sy hulpe ende bystant int uytbreken ende ontkoemen gehat hebben ende sullix geweeten" (1).

Den 23 Augustus daaropvolgende verklaart de raad, dat de bovengemelde roedeboden zich voor de rechtbank hebben aangeboden om zich te zuiveren van alle schuld. De raad bepaalt dat intusschen deze boden »onbesorgt mogen gaen, staen ende hon officie bedienen".

Na het ontsnappen der vrouwen beproefden ook eenige mannen om met geweld uit den kerker te breken, maar hunne poging mislukte en zij zelf werden de slachtoffers hunner poging. Ziehier hoe de raadsverdragen van den 19

(1) Het ontvluchten uit de stadsgevangenissen was destijds geen buitengewoon feit. In December van hetzelfde jaar ontsnapte nog een gevangene uit den kerker der Landskroon. Raadsverdrag van 27 December 1535.

Digitized by Google

Maart 1536 dit ongeluk verhalen: »Soe dan sees gevangenen manspersonen opter gevangenporten inder geyoelen gevenckelick saeten, daervan dat die vier vuermaels aengetast syn, gewest ter orsake van denen, dat sy herdoupt sulden syn ende die anderen twee dat dieff ende moirders waren, ende dieselven in der geyoelen fuyr gemaeckt hadden, als te vermoeyen is, dese nacht, om dye groete holten deur te bernen ende soe vermeynden wytten gefenckenis te mochen helpen. Mer dat fuyr ende rouck soe groet ende sterck worden is, dat die vuers. sees manspersoenen altesamen inder gejoelen verstickt ende vant leven ter doet coemen syn, datwelck seer te claegen is".

Den volgenden dag deelde de stads secretaris Paulus Wynants, die wegens deze zaak naar Luik was gegaan, aan den raad der stad mede: dat de bisschop »geynssins gedoegen noch tuelaten en wilde, dat die gefangen, die in der gefenckenis inden rouck verstickt ende versmort syn, opter gewide erde begraven sullen werden. Datmen daerom den Cellebruederen versuecken sal, dat sy beyden den gen. Heren ten gevallen, dieselve persoenen willen begraeven int Sieckhuyss" (1).

Ten gevolge van het ontvluchten der herdoopte vrouwen en het verstikken der mannen, waren de stads kerkers bijna ledig geworden. Ook de stad schijnt voor den oogenblik tamelijk gezuiverd te zijn. Wij vinden in de raadsnotulen geene aanklacht meer. De hoofden der sekte waren gevlucht en zij, die zich aan een of ander geheim misdrijf in zake van Lutherye en herdooping plichtig hadden gevoeld, waren hen gevolgd of hadden zich met de kerk en de stedelijke toestanden, in gemoede of voor de leus verzoend.

(1) Raadsverdrag van den 20 Maart 1536.

Digitized by Google

Durfde het meerendeel der vluchtelingen niet meer in de stad verschijnen, waar zij zoo vele dierbare betrekkingen, misschien vrouw en kinderen achterlieten, enkelen hunner waagden zich nog in de buurt. Den 5 Juni 1536 klaagde de stedelijke regeering er over: »Soe men hilt dattet Melaetshuysken, gelegen op geen syde te Siecken genaempt Hoelentère walt, gelegen is binnen der vrieheit deser stat, ende der raet geadvertert is, dat men aldaer die Lutherianen ende anderen clanten ende onbehoerlicken persoenen ophilt by nachte ende savonts, datwelck periculeus is voer den burgeren ende anderen vytwendigen, die gelick ter porten savonts inkoemen: Dat men daeromme desselven werdt van des raets ende stadt wegen sal kondigen, sonder vertrack uytten den huysken metter woen te vaeren ende te bliven, ende uyt sinde metten selven huysken gedaen te werden als dat behoeren" (1).

Wij hebben zoo even verhaald, dat de kerkers der stad ten gevolge van uitbraak en overlijden door de herdoopers bijna ontruimd moesten zijn. Geheel geledigd waren zij toch niet, want uit een raadsverdrag van 28 October 1536 blijkt, dat er nog herdoopt vrouwvolk aanwezig was. Dit raadsverdrag luidt: »Dat alsoe der inquisiteur off ketter-meyster alhyr in dese stat is van meynonge om sin vonnis

(1) Dit huisje lag op den Scharnder weg, tusschen het gasthuis genaamd te Siecken of het Leprosenhnis, (ter plaatse waar thans het schoone landgoed van den Heer notaris Boots ligt) en de eerste huizen van Scharn, in een boschje van struikhout, genaamd het *Hoelentaire walt*. Dit huisje was berucht en werd bezocht door allerhande slecht volk, omdat het op de grens tusschen de stadsvrijheid en het land van Valkenburg gelegen, een voorwerp van twist was tusschen den Heer van Valkenburg en de stad Maastricht. In 1538 werden er door de stadsdienaren drie moordenaren gevat, die te Maastricht gericht werden. De stadsregeering besloot den 28 Mei van dat jaar: »dat men dat huysken afbreken sal ende die haege van heulentaire afhouwen, want tselff huysken in die vriheit van Triecht gelegen is".

Digitized by Google

te wisen, om die gefangen vrouwkens, befaempt off bedraegen van der wederdoup, ende sullix den burgemeisteren heet doen kondigen om opten denckhuyss te koemen ende tvonnisse aen te hoeren ; dat burgemeyster ende geswoeren van der stadt wegen aldaer opten Dinckhuyss by den kettermeyster gaen sullen ende van der stadt wege protesteren in maniere hyrnae volgende, ende dieselve protestatie gedaen synde van hoem sceiden. *Sequitur protestatio*: Seggen burgemeisteren ende geswoeren in name der stadt, dat die gefangenen vrouwen aengetast sin ter orsake als bedraegen ende befaemt vanden wederdoup, diewellich hoechheyt betrefft, des hoen die borgemeysteren geswoeren ende raet neyt en willen noch en meugen onderwinden, mer laeten dieselve hoecheyt ongeroerdt ende onbehindert hangen, gelick ende alsoe hoen Gen. ende ellick van hoen Gen. besonder in dit stuck alhyr, in deser honre Gen. stadt hebben en behoeren te hebben, daervan dat si burgemeysteren ende geswoeren openlyck protesteren".

Wat aanleiding tot deze oneenigheid tusschen den kettermeester en den stadsraad heeft gegeven, weten wij niet. Hierboven hebben wij gezien, dat de inquisitor tot onderzoek van Hendrik van Hilversum van stadswege ontboden was. Hier echter schijnen de stadsregenten zijne medehulp te ontwijken, betoogende dat zij in zaken van hoogheid, zoo als ketterij, niets te bevelen hadden. De zaak waarover de twist liep was van zuiver huishoudelijken aard. De stad weigerde gevangenen van hoog verraad beticht, tot haren last te nemen. Zij wilde zich met zulke lieden hoegenaamd niet bemoeien. Zulks blijkt uit het volgend raadsverdrag van den 4 December 1536. De gedeputeerden der stad, die naar Luik vertrekken »sullen sin Genade den Cardinael te kennen geven van den vrouwkens, die opten Lanscroene gefenckelich sitten ende vanden

Digitized by Google

kettermeyster geabsolvert sin, dat sulix by der stadt neit en steit, waeromme dat si des gevenckeniss neit ontledicht en werden, gelick ende alsoe die stadt ouch daervan geprotesteert heet den XXVIIJ dach Octobris lestleden".

Den 27 December werd eindelijk door den raad besloten: »Dat belangende den vrouwkens, die opter Lanscroen langen tyt gefenkelich geseten hebben, dat men met Johan van Canne, den burchseet, spreken sal, dat die vrouwkens des gefenckenis entledicht moegen werden". Den 2 Januari 1537 was eene der vrouwen, de dochter van Peter Spangen op vrije voeten (1).

Tot hieraan hebben wij de lotgevallen besproken van de herdoopers die in de stad waren gebleven. In de volgende stukken zal men een aantal bijzonderheden aantreffen over hen, die naar elders de vlucht namen, en zich zoo aan de justitie zochten te ontrekken. Zij die Maastricht verlaten hadden waren 54 in getal, waaronder 19 vrouwen. Wij vinden deze vluchtelingen met naam en toenaam opgeteekend in de Raadsverdragen des jaars 1535 p. 264. De andere bescheiden zijn aan de missieveboeken ontleend.

N° 1. Hiernae volgen die namen ende tuenamen der gewekenen ende ontkoemen persoenen, bedraegen van den herdeupe of daervan befaemt.

Jan *Smeitgen*, die in die Hoenrestraet plecht te woenen, genant Jan Hoetz, ende wuerdt in honre secten busschop genant.

Lenart *Ketelbueter* aen die Loegeporte ende sin alste dochter Anna.

---

(1) Raadsverdrag van 2 Januari 1537.

Digitized by Google

Jacob *Bilmeker* ende sin huysfrouwe, in die Smedestroete.

Dierick *Pelser* ende sin huysfrouwe, aen Hoegbruggeporte.

Goert *Koeler*, van Montenaken, wonende te Lenculen.

Jan ende Lenart *Ketelbueteren* ende hoen suster Lysken, in die Royestroete.

Willem *Hoetz* ende sin huysfrouwe, te Wyck in dat Smedestreutgen, Jan *Smeitgens* alderen.

Luyete van *Couvelt*, oick int Smedestreutgen.

Jan *Baviers*, der jonge becker in den Valck te Wyck ende sin huysfrouwe ende sin brouder Michel.

Jan van *Ginck*, der alde, met beyden sinen soenen, der eyne genant Jan ende der andere Frans genoempt, ellick met synre huysfrouwe, alle drye scoenmeckeren.

Frans *Spangemecker* ende Claer sin huysfrouwe.

Peter *Jorskens*, molener, in die Honrestroete ende sin huysfrouwe.

Merten *Spangemecker*.

Peter van *Bossenhoeven*, cannegieter opten merckt.

Vaes *Swaelen*, in den Burch, opten Holtmerckt.

Peter *Caemps*, sin huysfrouwe ende dochter opten groeten Gracht.

Dirck van *Leke*, rentmeister gewest is des goitzhuyss van Sinte Anthoenis ende sin huysfrouwe.

Gerit *Van der Heyden* ende sin huysfrouwe.

Goert *Cuepers*, Jans *Dickheutz* soen.

Steven *Tzielen*, moetzestricker.

Cloes *Hendrickz* int Lavoer ende syne dochter.

Berb, Jacobs *Moulen* huysfrouwe.

Yven *Scoenmecker*.

Peter *Beckers*, te Lenculen ende sin huysfrouwe.

Simon *Linewever*, in die Gobbelstroete.

Goeswin *Linewever*.

Digitized by Google

Der scrinemeker woenende in die drie Pelchrims, achter 't Fleysshuys.

Jan in den *Vele*.

Jan *Sceper*, gerdener ende Catharin sin huysfrouwe.

Jan van *Bemelen*, scoenmecker ende sin huysfrouwe.

Lemmen *Bruenen*, buedelmeker.

N° II. Latere openbaringen gemaakt te Antwerpen door Hieronymus Pael, van Attendorff, betrekkelijk de Maastrichtsche wederdoopers.

Jhieronymus Paell seedt, dat Jan *Smetken*, bisschop, hem ende noch twee anderen gesonden hebben tot *Mercxem* (1) ende aldaer soude hy coemen met allen die van dier secten waeren ende van daer souden sy gaen nae *Amsterdaem* ende en quaem nyet, ende tsdaegs tê voeren waren sy met noch vele anderen tot *Platvort* ende hielden aldaer raet, soe dat zy doen souden, ende was alsdaer gesloeten; dat sy by den anderen houden souden, ende hadden vele geltz, ende souden eynen yegelycken gheven dat hem gebreken souden om hen op te stellen van geweer ende souden gereyst hebben nae *Amsterdam*, ende allen die wat wits in die slincke hant hadden ende in dander hant een swaert soude men te leven houden, ende alle anderen souden zy doot smieten. Ende wanneer zy bynnen der stadt van *Amsterdam* waeren gewest souden hier stille gehouden hebben tot dat zy hadden ontboeden huenre complicen ende waeren wel in all II^c M.

Seet dat sy van hier gereyst souden hebben tot *Amsterdam* ende aldaer all gepilgeert ende all doot geslaegen ende geroepen: slaet all doot ende moort, ende souden aldaer der stadt gemant hebben ende sterck gemaeckt, ende vandaer souden sy gegaen hebben tot *Tricht*, ende

(1) Merxhem een dorp bij Antwerpen.

Digitized by Google

in gevalle dat zy souden daerinne cunnen coemen, souden tselve gedaen hebben, ende souden van daer gegaen hebben, nae *Straetsborch* omme tselve aldaer oick te doene.

Seet dat sy t *Antwerpen* nyet souden hebben gepilgeert, mits datter vele volixs in waes ende dat zy ghein meysters en souden hebben connen geworden.

Seet dat eyn jonck knechtgen, stom synde, quam hem hoeren preken ende wees aen zyn oren, willende wyzen dat hy hoem hoerde ende ware tselve in die Balance opten merckt, ende ingevalle hy all nu hoirt is hem tselve bevoelen van Godt ende in gevalle neen vanden duvel.

N° III. Dit zyn die geaccuseerden by Jhieronimus Pael, geboren van Attendorff.

Eyn geheyten Claes uytten overlande droechscheerder. Eyn geheeten Lenart, geboertig van *Maestricht*, ende eyn jonghe geheeten Jan syn soene. Eyn geheytten Jan ende is eyn smet van *Triecht*. Noch eyn genoempt Jan oik van *Triecht* dien he nyet en kent. Eyn jonghe maegt van XX jaeren ende heeft begyne tot *Triecht* geweest. Eyn crychsman ende is truwant gewest vanden stathouder van Vrieslant, tot *Straedorp* herdoupt. Conraedt de sone van eynen beerbrouwer woenende by sint Pantaleonis tot *Coelen*. Eyn geheyten Ritsaet ende Peter syn broeder gelaesmeker, geboeren van umtrent *Aichen*. Joachim ende is van *Utrecht*. Aert *Westenborg* van *Coelen* doctor Westenborchs broeder (1). Heer Jan pastoir van *Roederkerken* (2). Eyn ra-

(1) Over Dr. Gerard Westenberg, een Keulener die in 1545 eene Satyre uitgaf tegen de ceremoniën der katholicke kerk vergelijk HARTZHEIM, *Bibliotheca Coloniensis*, p. 101. Hij had zich in het jaar 1534 naar Munster begeven, waar hij met zijn broeder Arnold, in het huis van Knipperdolling, door Hendrik Roll was herdoopt geworden. Beiden verspreidden het anabaptismus te Keulen. Zie DROUVEN, p. 33, 79.

(2) Rodenkirchen een dorp tusschen Keulen en Bonn.

Digitized by Google

meker met eynre stelten. Eyn man scaellidecker, geboren van umbtrent *Luyck*, oudt L jaeren. Eyn knechtken geheyten Andries ende is eyn wever van umbtrent *Triecht*. Otto Vinck rentmeester van Wesel (1). Jan van Goude droechscherer tot *Wesel*.

Item alsoe Willem van *Castart* geswoeren in name der stadt (van Triecht) geschickt is gewest tot *Antwerpen*, aldaer Hieronymus vors. gefenckelick sat heet hy Willem vander stat *Antwerpen* dat kennen ende lyën Hieronymi voors. alhyr bracht, met oick opgeteykent die memorie, die he vuyt den monde desselven Jheronimi gescreven heet als hyrnae volgt: Item Jheronimus heet gestanden in present des scholtess ende burchgreve, ende ouch dat Jan Lenart Ketelbueterssoen herdoupt is van *Smeitgen*, de sich Philips heet laeten heyten, tot Antwerpen in die Lelie, daer is by geweest met Smeitgens huyssfrouwe noch eyn rameker met eynre stelten. Item heeft noch gestanden dat hy gehoert heeft van Lenart Ketelbueters dat hy tot hoem Jeronimo gesacht heet, dat sin huysfrouwe herdoupt were ende were tot *Triecht* gevangen, hy en kundt neit gehelpen, alst Got beliefftden soe moest sy sterven. Item noch heeft hy gestanden dat hoem Lenart ende *Smeitgen* gesacht hebben dat eynre geheyten Jan, ende is eyn becker met eynre stelten, tot hoen gesacht hedde, hy en wolde hoem neyt laeten doupen, dan hy weir herdoupt terecht, doen hy sinen voet verloer ende wart doen in Cristus bloit herdoupt.

---

(1) Otto Vinck, te Wesel, herbergde den dooper Hendrik Roll vermoedelijk in het voorjaar 1534. Zie CORNELIUS, *Der Munsterischer Aufruhr*, II p. 341.

Digitized by Google

N° IV. Burgemeesters en gezworenen der stad Maastricht informeeren zich bij brieven van 18 Mei 1535 bij de overheid der stad Amsterdam, over den opstand der herdoopers aldaar en over het aandeel, dat eenige Maastrichtenaren daaraan genomen hebben.

Unssen vruntlicken groet met gonstigen umage alletyt te voeren. Ersame voersichtige ende wyse besundere guede vrunden. Wy, sint uutter hertten bedruefft van des die Lutheranen ende andere quaede luyden, false ende oncristlicke secten haldende, nu seer corte binnen die stadt *Amsterdaeme* aen uren E. inde anderen gouden cristen luyden ende borgeren begangen hebben van oprueringen, doitslaeghen ende anders, doch Got almechtig lovende ende danckende der victoriën by uren E. doer die gracie Goitz tegen die selvigen bouffen ende quaeden luyden erlangt. Inde soe wy verstoen, dat sommige die onsse medeborgers geweest syn, tselff quaet feyte hebben helpen begaen die met honnen adherenten opsat gemaeckt hadden, desgelicken quaet oick binnen dese stat vorst te stellen. Is daeromme, beminde vruntden, onsse vruntlicke beede dat Ur E. by brengere van desen ons willen overscriven t gestalt van deser handelonge, hoen vorneemen ende opsat, oick we die giene in deser sedicien gewest muegen sin uytter deser stadt (Triecht) met namen ende tuenamen, ende off oick eynighe daervan, off van gelicke secte, hyr bevorens aldaer geiusticiert sin, ende des sy by scherper examinacie beleit hedden. In gelicken ende anderen gevallen oick, off wy etwatz vernemen, daervan uren E. belanck aen gelegen were, souden neit laten Uren E. daervan by nachte ende daeghe sonder vertracke te adverteren by die hulpe Goitz die ure E. zaliger waelfart alletyt wil bewaren. Gescreven den XVIIJ dach van Meye anno XV^c XXXV. Subscriptum: Ure E. gunstige vrunden die borgemeyste-

Digitized by Google

ren, geswoeren ende raet der stadt *Maestricht*. — Superscriptio: Den Ersamen, Voersichtigen ende Wysen Heren Scholtett, borgemeesteren, schepenen ende raet der stat *Amsterdame* onse besundere gueden vrunden".

Uit den inhoud dezer drie laatste stukken, blijkt: dat na de vreeselijke vervolging en terechtstelling der anabaptisten te Maastricht velen der nog overgeblevenen de stad verlieten en zich naar Antwerpen begaven. De zoogenaamde bisschop, Jan Smeitken, die ook daar weder aan het hoofd der broeders stond, had eene vergadering belegd te *Merxhem* en daarheen zekeren Pael van Attendorff en nog twee anderen uit Antwerpen gezonden, om er de zaken te regelen. Van daar zou men naar Amsterdam trekken, om zich met de Hollandsche broeders te vereenigen. Te Amsterdam zou men allen vermoorden die niet voorzien waren van een wit herkenningsteeken in de linker- en een zwaard in de rechterhand. Hun wachtwoord zou klinken: »Sla maar dood"! Vervolgens zouden zij de op die wijze gezuiverde stad bezetten en versterken tegen vijandelijken aanval. Hunne geestverwanten die hij op 200,000 man schatte zouden zich daar met hen vereenigen. Van Amsterdam zouden zij naar Maastricht komen, en in geval zij deze stad overweldigen konden, zouden zij er huishouden gelijk in Hollands hoofdstad. Verder hadden zij hun oog gevestigd op Straatsburg. Antwerpen lag niet in hun plan, omdat er zich te veel weerbaar volk ophield en die stad zoo gemakkelijk niet bemachtigd kon worden.

Ofschoon bisschop Smeitken niet op de vergadering verscheen en deze samenscholing vermoedelijk de gewenschte gevolgen niet gehad heeft, toog toch een zeker aantal anabaptisten naar Amsterdam en nam er een werkzaam deel aan de woelingen en wandaden, die daar toenmaals plaats hadden. Onder de belhamels bevonden zich eenige

Digitized by Google

Maastrichtenaren. Bij schrijven van den 18 Mei 1535 verzocht de regeering van Maastricht aan die van Amsterdam eenige inlichting betrekkelijk die lieden en tevens opgave van hunne namen en toenamen. Het antwoord der stad Amsterdam is ons niet bekend (1).

Bisschop Smeitken, die te Antwerpen als hoofd der herdoopers onder den verdichten naam van Philips, was opgetreden, kwam intusschen in aanraking met de justitie. De markgraaf van Antwerpen melde dat Jan Smeitgen met Lambrecht van der Haegen, een pelser uit Maastricht, in de gevangenis was geworpen wegens »Lutherye". De raadsverdragen van Maastricht bevatten, in dato 17 Mei 1537, hieromtrent het volgende: »Alsoe der Marckgreef van Antwerpen aen den gerichte ende deser stadt gescreven heet, tot Antwerpen in der gevenckenisse te hebben Johan *Smeitgen*, de sich noempt *Philips* ende eyn busschoep te syn ende Dyrck van der *Haege*, pelser (2). Dat daerom Lambrecht van Gangelt geswoeren ende Lambertus, secretarius, tot Antwerpen trecken sullen ende vernemen wes hoen voernemen geweest is, mit ouch wes sij hier in dese stadt der boesser secten aengaende gehandelt hebben, ende hierin dat beiste doen om dye quaede valsse secte wytter stadt verdreven te werden".

Ook de vrouw van Smeitgen zat te Antwerpen in den kerker. Ten haren gunste wendde de stedelijke regeering eenige bemiddeling aan, in de raadsvergadering van den 9 Juli 1537: »Dat achtervolgens der scrifft ende getuigenisse by brouder Lambrecht van Coermont van sich gege-

(1) Volgens Van Bragt, *Historiën der vrome martelaren*, Amsterdam 1609, werd zekere Hendrik *Biesman*, van Maastricht, den 6 Maart 1535, in gezelschap van eenige anderen met den zwaarde gericht. Dezen man treffen wij onder de broeders van Maastricht niet aan.

(2) Deze Dirk van der Haege komt voor onder den naam van Dirck Pelser op de lijst der gevluchten des jaars 1535. Zie hierboven p. 169.

Digitized by Google

ven, van Jan *Smeitgens* huysfrouwe, die tot Antwerpen gefangen sit, als belaempt vander wederdoup, men van der stadt wegen aen den marckgrave scriven sal, dat he om Goitz wille denselven vrouwken tot haren recht helpen wille, ende in denen si bevonden wuert des feyts van der wederdoup neit pleichtig te sin, dat sy alssdan des gefenckenis muecht erledicht werden, sonder eynighe kusten te betaelen, want sy armen luyden sin".

De laatste bisschop der Maastrichtsche wederdoopers had intusschen te Antwerpen zijne straf ondergaan. Den 16 Juli nam de stedelijke regeering van Maastricht de volgende beschikking betrekkelijk zijn uitersten wil: »Dat men den kettermeyster der stede Ludick oversenden sal eyn copie van Smeitgens testaments, geexecuteert tot Antwerpen, met ouch denselven over te scryven met besloeten brieven, wes van Jacob *Byldemeker* getuicht mach syn, belangende van der Lutherinenscher secte" (1).

Na den dood van Jan Smeitken bleven maar weinige vluchtelingen uit Maastricht en omstreken te Antwerpen gevestigd. Vier vrouwen werden er gevat in den aanvang van het volgende jaar, van welke er twee voornemens waren naar Engeland over te steken. Een harer werd bevonden in bezit te zijn, van een Lutherschen bijbel, gedrukt te Wittenberg. Den 13 Maart 1538 schreef de markgraaf van Antwerpen aan den raad der stad Maastricht betrekkelijk deze personen het volgende:

»Eerbare, wyze ende zeer voersinige Heren ende goede vrienden. Wy gebieden ons zeer tot Uwen E. ende denselven believen te wetene, hoe dat myn heere die marckgrave, Willem van de Werve, uyt craufft van synder officie onlanx geleden aengetast ende gevangen heeft binnen dese

(1) Jacob Bilmeker met zijne huisvrouw bevindt zich op de lijst der gevluchten, hierboven p. 169.

Digitized by Google

stat die vier vrouwe personen offte deernen naebescreven, diewelcke binnen der stat van Maestricht ende daerumbtrent verkeert, gewoent ende geboeren sin, soe wy verstaen, te weten Tanneke van Gerttelen, geboeren van *Vliermael*, diewelcke seegt gewoent te hebben by Hanse Kueben, brouwere binnen Maestricht by den Augustinen, ende is uytten selven huyse gegaen vuyt siecten, des is umbtrent twe moentden geleden, alsoe sy vercleert. Mayken Tymmermans geboeren van *Steyn*, dewelcke verclaert gewoent te hebben binnen Maestricht by eene weduwe van eenen druechscheerdere genaempt Neelken Sdroegscerders, woenende deselve weduwe opten saterdaechs merckt (1). Tryne de nichte van Augustine de Schaepdrivere, die gewoent heet tot Wyck, ten huyssche van den voors. Augustin, welke Tryne was verselschapt met eene andere jonge maegt geheyten Gertruyt off Gheet, dewelcke is de dochter van Janne de Schoenmaeckere, die woent ten Enkele ende heeft gewoent by haeren groetvaeder, weesende eyn cueper van syn ambachte (2). Ende hebben deselve Tryne en Gheet noch vercleert, hoedat sy met Petere de Smit, woenende opte Linculeporte, off daeromtrent, gecomen sin van Maestricht tot alhyr in de stat, omme voerts te reysen nae Engelant (3); inde syn bevonden int paecket vander voers. Tryne diverse suspecte boecken ende onder anderen die Bibele offte Out-Testament getranslateert by Martinus Luther ende gedruckt te Wittenberch. Ende want wyse ende voer-

(1) Maria Timmermans van Steyn, had gewoond bij Jan Pitswegge, alias Bloemendael, een droogscheerder, die den 4 Februari 1535 onthalsd werd. Zie hierboven p. 140. Zij was misschien dezelfde, die voorkomt onder den naam van Meyken van Kleinen-Meers wonende in den Valck te Wyck.

(2) Gertruid was dochter van den schoenmaker Jan van Bemelen.

(3) Engeland was het toevluchtsoord van een aantal vervolgde Anabaptisten. Een gedeelte der Munstersche wederdoopers, die tijdens de verovering dier stad in 1535, ontsnapten, vertrok naar Engeland. Zie *Gresbeck* bij Cornelius, *Berichte*, p. 213.

Digitized by Google

sinige Heren mytz redene voers. die voers. vier personen den voers. mynen Heeren den mercgrave zeer suspect sin van Lutheryen ende oick van te wesen vander quaeder vermaeledider secten der anabaptisten, besiende oick want deselve verkeert ende gehantiert hebben tgeselschaep van Janne de Suyckerbacker, geboren van Coelen, dewelcke een perfect Lutheraen is, ende oick bekent heeft herdoupt te wesene by Janne *Smeken* van Maestricht, binnen dese stat geexecuteert, met eenen genaempt Lambrecht (1) daer de voers. Mayken Tymmermans maerte geweest is, ende alhyr met denselven Lambrecht anderen tyde gevangen is gewest. Soo ist dat wy daeromme, ten versuecke van den voers. mynen Heer de marcgrave, aen uwen E. scryven versueckende ende begeerende seer vrientelicke, dat Uwe E. believen wille in behulpe ende vordenisse van rechte tot extirpatie ende vernielinge vande voers. quaede secten den voers. mynen heere den marckgrave, metten boede bringere van desen, scriftelick te adverteeren van wat fame off name ende leven de voers. personen binnen de voers. stat van Maestricht ende daeromtrent gehouden, geacht ende gereputiert sin, ende wes levens sy aldaer geleyt souden moegen hebben, omme deselve informatie by hun gesien, vortz tegens deselve gevangenen rechtelyk te procedeeren, soe hy by synen raede bevinde sal behoeren. Erbare wyse ende seer voorsinighe Heren ende goede vrienden onsen Heere Got sy met U. Gescreven opten XIII dach van Maert anno XV^c XXX VIJ stylo brabantino (2). *Subscriptio* aldus: Burgemesteren, scepenen ende raeden vander stat van Antwerpen. *Superscriptio* aldus: Erbaren wysen ende seer voersinigen Heren onsen besonderen jonstigen goeden

(1) Lambert van Haegen.

(2) Men zal zich herinneren dat in Brabant het Nieuwjaar met Paschen een aanvang nam. Men leze dus 1538 in de plaats van 1537.

Digitized by Google

vrienden scholtet, meesteren, scepenen ende raet der stat van Maestricht ende elckeen besunder" (1).

Op dezen brief antwoordde de stedelijke regeering van Maastricht den 19 Maart daaropvolgende: »Erveste ende strenge, besundere lieve Heeren. Die burgemesteren, scepenen ende raet der stat Antwerpen hebben aen ons gescreven, dat wy Uwen L. scriven wiltden, van wat name, fame ende leven die voergesegden vrouwen personen off deernen in honnen brieff genoempt, souden wesen, soe sy alhyr gewoent ofte geconversert hebben, ende Uwe L. suspect sin van deser Lutheriën. Daerop gelieven Uw L. te weten, dat wy aensiens derselver scrylft hebben eynen anabaptist doen vangen genaempt Jan in den Veel, die tot noch tue neit scerpelick versoecht is, doch sal daertue versoecht werden, ende wes t hoege gericht ende wyr van hoem vernemen, vortz van den leven, name, fame ende conversatie der voergenoemptden vrouwen personen (die ons oick suspect sin) sullen wyr om tzelff te weten ende uwen L. by eyghen boede daervan avertieren (2). Wilt Got die Heere Uwe L. in saliger waelfart gespare. Gescreven den XIX^sten^ dach Marcy anno XV^c^ XXXVIIJ nae styl des hoeffs van Ludick. *Subscriptio* aldus: Uwe L. goetwilligen die burgemeisteren, geswoeren ende raet der stadt Triecht, *Superscriptio* aldus: Den ervesten ende strengen Heren, Heren Willem Vander Werve ridder, marcgrave van Antwerpen, onsen lieven Heeren" (3).

Daar de stad Maastricht geen nadere inlichtingen verstrekte betrekkelijk de aanhangige zaak, ontving zij dienaangaande, den 5 April, uit Antwerpen twee brieven: eenen van wege de burgemeesters, schepenen en den raad en

(1) Stadsarchief te Maastricht Missievenboek van 1537—1543 fol. 12.
(2) Over Jan in den Veel zie hierboven p. 170.
(3) Ibidem fol. 13.

Digitized by Google

een anderen van Jan Vander Werve, onderschout dier stad. Deze laatste alleen komt ons belangrijk genoeg voor om hem hier te laten volgen: »Edele, wyse, voersinighen Heren. Ick gebiede my dienstelick touwartz. Uwe E. sal believen te weten, hoe dat by eynen stadtboede van Antwerpen Uwe E. geadverteert ende te kennen gegeven is, by sekere brieven gescreven aen Uw E. Heren, hoe dat t Antwerpen opten ersten sondach inde vasten ende saterdaechs daernae nu tegenwordich syn gefangen sekere Lutheraenen ende Herdoupers, onder dewelcke vier vrouwe personen, dewelcke binnen uwer stad van Maestricht ende Wyck opgevuedt sin ende aldaer gewoent hebben, waeraff ghy Heren de namen ende tuenamen by sekere vuergaende brieven ontfangen hebt. Item daer is noch gefangen eyn vrouwe persoen genant Berbelken van Loore, dewelcke hyr te Antwerpen heeft gewoent omtrent onderhalf jaer, ende is marte gewest int huyss van desen Jan off Hensken de Suyckerbacker, daer dese vergeringhe alletyt geweest is van dese herdoupers. Welcke Berbel voergenoempt heeft gewoent eer sy t Antwerpen quaem tot Maestricht by eenen mesmakere, genoempt Henrick, woenende Twemberge int Weindelboer; ende daer te voeren heeft sy gewoent int Wit pert naest t Hoefysere twee joer lanck; ende daer te bevoerens umbtrent vyff jaer heeft sy gewoent met heuren oem, geheiten meester Kerstgen rectoer ende schoelmester te Fratres ende daernaer tot Sinte Servoes (1). Item ick hadde gescreven eyn cleyn missive aen mynen here den schoutet ende hoem geadvertert van eenen persoen genaempt Yeven de Scoenmaker, ende heeft getrouwt die dochter van Yken de vroede vrouwe, geheyten Mayken,

(1) Meester Christiaan Stercken, komt voor als rector der stadsscholen te Maastricht in 1522 en 1527.

Digitized by Google

ende woenende te samen in de Verwerhoik, mer Yven heur man (soe ick verstae) woent tot Aecken, welcke Yeven ende Maycken vorgem. waren woenafftich t Antwerpen ten huyssche van desen Jan de Suyckerbackere, nou geaprehendeert doen Jan *Smeken* gevangen wert, ende vlouden doen dese Yven ende Mayken van Antwerpen, soe dat wel te presumeeren is, dat Mayken oick herdoupt is. Item is vorts waerafftich, dat dese Mayken nou desen vastelavont lestleden heeft gescreven eenen brieff aen Jan off Hensken den suyckerbackere, dat wanneer hy reysde nou nae de Franckforter misse, soude willen heur aenspreken, sy soude heum wysen waer Yven heur man is. Waeromme soo ist, dat men aen Uw E. Heren seer vrindelick versoeckt, begerende in faveure van justicie te willen seinden met desen statsboede, de copie van het verliet van uwen geëxecuteerden ende off sy neit en hebben gekent desen Hansken de Suyckerbackere ende wie sy bedroegen hebben, ende wat informacie ghy hebt van dese vrouwen van Maestricht die t Antwerpen noch sitten gevangen, om haerluyden recht ende justicie te moegen doen; vorts versoeckende vrintelick dat Uw E. souden willen scriven aen die Heren van Aecken te willen apprehenderen desen Yeven de scoenmakere ende hem te examineren van desen Hensken de suyckerbacker. Item dese Mayken voers. sal wel vercleren waer dat Yven haer man woenafftich is. Edele wyse Heren, hiermede blyfft Gode bevolen. Ende wes ick U in gelicken off meerdere saecken kan believen off dienst doen suldy my alletyt gereyt vinden; dat kenne Got, die Uw L. wil gesparen. Gescreven t Antwerpen den V^den^ Aprilis anno XXXVIJ voer paesschen. Aldus onderteickent: Die all uwe goetwillige Jan Vander Werve, onderschout t Antwerpen. *Superscriptio* aldus: Edele wyse voersinige myn Heeren

Digitized by Google

den schoutet, burgemeysteren ende scepen der stat van Maestricht" (1).

Deze brief werd den 8 April daaropvolgende van wege de stad Maastricht volgenderwijze beantwoord: »Veste ende froemen, besundere lieve Here ende gueden vrunt. Doer affwesen van sommigen vanden hoegengericht hebben wy soe bald neyt konnen gescrieven aen den ervesten ende strenge Here den marcgrave van den handelingen, leven ende conversacie der vrouwen personen off deernen tot *Antwerpen* gefangen, besmet offte befaempt van deser Lutersche ende andere quaede secten. Neit te min myets derselver gerichte byeencompst hebben wy aen hoen gevordert ende vercregen kennen ende lyden hyr bygefuegt van den twee anabaptisten binnen dese stat onlanxs ten fuyr doer hoen quaet beherden geëxecuteert, daervan der eyne gewest is die vaeder van Gertruyten scoenmeckers (2), in de welcke verklaert staet van Tanneke Hans Kueben maegt ende Mayken Tymmermans. Ende belangende Tryne, die niechte van Augustine Scaepdrivere, is derselve van dese Lutersche secte befaemt; van Berbel, in ure L. brieff geruert, hebben wy ondersueckinge gedaen aen die personen daerby dat sy alhier gewoent heeft, doch neit vernoemen van deser quaeder secten besmet off befaempt. Ende belangende Meyken Yve scoenmakers huysfrouwe hebben wy oick ernsticheyt gedoen om dieselve te becoemen, doch is alhyr neit te vinden, neyt te meyn sullen vorder opsin hyrop hebben ende tot die stat *Aecken* van haren huyssheer scriven inhalt ure L. scryfft, begerende seer vrintelick Jan off Hensken den suyckerbackere ende die anderen vier personen te willen ondervraegen off hy ende sy eynighe mee wisten alhier wonhafftich van dese secte be-

(1) Missievenboek van 1537—1543 fol. 17.

(2) Jan van Bemelen schoenmaker.

Digitized by Google

smeth ende ons daervan te willen adverteeren. Sullen ten allen tyde van gelicken doen in dene wy vernemen dat eynighe weren besmeth, die hon tot *Antwerpen* onderhielen, ende hyrinne soe voele in ons is doen om die quaede falsse secte te meugen extirpeeren, wilt Got die Here die ur L. bewaren. Gescreven den VIII dach Aprilis anno XV^c XXXVIIJ, stile des hoeffs Ludick. *Subscriptio:* Burgemester, geswoeren ende raet der stat *Maestricht. Superscriptio* aldus: Den vesten ende vroemen Johan Van der Werve, onderscholtet der stat Antwerpen onsen besunderen gueden vrunt" (1).

Eindelijk vernam de raad der stad Maastricht dat ook de vrouw van den onthalsden diaken, Ruth Ketelbuters, te Nymegen in de handen der justitie was gevallen. Zij was in 1534 te Maastricht herdoopt en had ook haren man aangespoord om zich nogmaals te laten doopen. Toen haar man Ruth, den 13 Februari 1535 onder beuls handen het leven had gelaten, nam zij de vlucht, en liet hare kinderen te Maastricht achter (2). De raadsverdragen van den 28 April 1539 bevatten over haar uiteinde het volgende: »Alsoe men versteit dat Ruth Ketelbueters huysfrouwe, op die Moente, doer (wegens) die Luthersche secte tot Nymeegen gerechtverdigt is; dat men daeromme aen die stadt van Nymeegen scryven sal, sonder der stadt kusten, om haer kennen ende lyden te meugen hebben, ende off sy eynige burgeren offte burgerssen deeser stadt metter Luterschen secten bedraegen hedde".

Dat was het treurig lot, dat de Maastrichtsche wederdoopers in den vreemde ondergingen. Zij die in hunne vaderstad waren gebleven, of er na lang en angstig rondzwerven waren teruggekeerd, konden op geen betere toekomst rekenen. Ook zij zouden vroeg of laat met de justitie in aanraking komen.

(1) Missievenboek van 1537—1543, p. 18.

(2) Zie hierboven p. 159 en 163.

Digitized by Google

Op Dinsdag den 10 April 1537 werd te Maastricht in den raad vastgesteld als volgt: Soe dan dye ghenen die met dese falsse Lutersse secte befaemt syn encle, ouch bedraegende dat dieselve herdoupt syn, dagelijks wederom hyr in de stadt coemen, gaen ende converseeren gelyck andere guede burgeren; dat men daerom achtervolgende die vorige verdraegen die herdoupten persoenen sal gevenckelick aentasten ende daermede doen als dat nae recht behoeren sal."

Een volgend raadsverdrag van den 16 April luidt aldus: »Soe men enrstlicheyt ende onderseukinge gedaen heeft umb te muegen weten off Anna *Ketelbueters*, gefenckelich sittende op die Lanscroene, bedraegen weir herdoupt te wesen van eynigen gejusticierden Luteriaenschen, ende men van haer neit bevonden en heeft, dat daerom dieselve Anna des gefenckenis erledigt sal syn. Ouck sal men haer seggen, dat sy haer also halde ende bewise te leven nae dat insetten der heyliger kercken, alsoe dat sy anderen gheyn quaede exempel en geve ende dat daervan geyn clachten gedaen en werden."

Deze Anna was de oudste dochter van Lenaert Ketelbueter, wonende aan de Leugenpoort. Zij komt voor met haren vader op de lijst der vluchtelingen des jaars 1535 (1).

Den 20 Maart 1538 kwam wederom een onzer oude kennissen voor den dag, helaas, tot zijn ongeluk. De stadsraad besloot: »Dat men van statswegen overleveren zal Jan *Schoenmaker*, van Bemelen, den hoegen gericht, nae den alden herkoemen ende ouch achtervolgende deser stadts rechten, vryheden ende privilegien, als die gheyne groetelix befaempt is, besmet te wesen van den herdoupe." Jan van Bemelen was in 1535 na de vervolging tegelijk met zijne huisvrouw uitgeweken (2). Na langdurige afwe-

(1) Zie hierboven p. 168.
(2) Zie hierboven p. 170.

Digitized by Google

zigheid eindelijk in hunne vaderstad teruggekeerd werden beiden gevangen en gevonnisd. Jan werd op het Vrythof met nog een anderen gejusticieerd, en zijne vrouw bleef voorloopig in de gevangenis »op die Lanscroen om vorder van haer te vernemen" (1). Den 8 April bepaalde de stadsraad betrekkelijk haar het volgende: »Soe dan Johan van *Bemelen* schoenmakers huysvrouw, de in den Vrithoff om der Lutersse secte gejusticiert is, hier opter Lanscroene gevenckelick sit, ende want sich nyet en bevindt dat sy herdoupt off besmet weir, soe sal sy des gevenckeniss loss ende vry entledicht syn".

Het schavot, waarop Jan van Bemelen onthalsd was geworden, was intusschen op het Vrythof blijven staan. De aanwezigheid van dat moordwerktuig te dier plaatse hinderde de domheeren van St. Servaas; zulks blijkt uit het volgende: »Soe der vicedeken van Sinte Servaes, in naeme van alle den anderen Heeren, begert hebben, dat men tegen dyt groet Hochtyt van Paesschen dye twee redeysen, daermen in den Vrithoeff, die befaemt van deser Lutersse secten op gejusticiert heet, wilde doen off laeten affbreecken, dat men daerom dien achtervolgen ende aeffbreken sal." (2)

In het begin des jaars 1539 werd te Maastricht een zorgwekkend nieuws verspreid. De Raad teekende den 25 Januari in de verdragboeken aan: »Alsoe men verstaet, dat eyn groet getal ende menigfuldicheyt van Lutherianen ende herdouperen ter zee overkomen sin in Holland, ende anderen landen herwartz over, ende daervan dat sommigen tot *Delft*, *Antwerpen* ende anderwoe souden gevangen ende ouck gejusticert sin. Insgelix dat eynigen hoen souden binnen dese stadt onthalden, die den mort souden hebben helpen gedoen aen eynen koupman ut Oistlant, tusschen

(1) Raadsv. van 20 Maart 1538.
(2) Raadsv. van 8 April 1538.

Digitized by Google

Antwerpen ende des Hertoghen-bossche. Dat men daerom hier van der stadt wegen scriven sal aen die stat van Antwerpen, Delft ende anderswoe, daer des te doen muecht sin, om die waerheit hiervan te weten, ende ouck off eynigen hoen binnen dese stadt meuchten onthalden, die van den quaeden feyten vors. plichtich weren."

De tijding dat de Lutheranen en Anabaptisten »ter zee souden overkomen" schijnt enkel op een valsch gerucht gesteund te hebben. Op het einde des jaars 1538 beraamde Keizer Karel V eenen tocht naar Constantinopel met Hollandsche en Zeeuwsche schepen. Hij was van plan den Turkschen Keizer Soliman in zijn eigene hoofdstad te bestoken. Daar hij echter korten tijd daarna met den grooten Heer eene overeenkomst sloot, werd de vloot naar huis gezonden (1). Mogelijk bevond zich onder de bemanning dezer vloot een aantal hervormden.

Den 16 Augustus 1539 werd een paar wederdoopers die vroeger meermalen in aanraking met de justitie waren geweest, uit de kerker ontslagen. De stads regeering oordeelde: »Dat men Lemmen *Bruenen* ende Jacob *Mesmeker*, die boven opter Lanscroene gevenckelichen gesat sin ter orsake der fame van der Lutheryen, oyck quaeden, suspecten boecken ende anders, nae luyde des inquestbuyck des gefenckenisse entledigen sal. Doch dieselven te beclaegen gelick sich dat nae deser stadrechten behoert, ende oyck by hoen behorlicken oirvede te doen."

Den 11 October 1540 werden de plakaten tegen de »Lutherije" op nieuw afgekondigd, »gelijck ende alsoe sullix zeer louffelick hyr bevoren verdroegen is." Verder deed de regeering een beroep op de predikanten der stad, opdat deze den naastvolgenden Zondag, zijnde de 17 October, dit punt ook op den preekstoel zouden behandelen. De

(1) WAGENAAR *Vaderlandsche Historie*. V. p. 159.

Digitized by Google

raad schreef hun als volgt: »Dat Uwe Eerw. die burgeren, burgerssen ende inwoenderen opt gefeuchelickste met gueden onderwiss willet vermaenen, hoen van deze Luthersse ende anderen quaeden, falssen secten, boecken ende leronge te behueden ende by den schalcken neyt laeten verleyen: Insgelichen van nu binnen acht daegen nestcoemende te leveren in handen van borgemeysteren off geswoeren aldusdanige falsse ende quaede, zoe oyck suspecten boecken; met desen onderscheyt, in deme die boecken bij visitacie goed bevonden werden, alsdan hoen die wederom te geven. Ouck met dese voerdechtigheyt, in denen hier en boven gebreken vielen, ende eynige (soe wie die weren) in hoenne quaede leven, opinie ende vornemen beherden ende verharden, alsdan die werentlicke stravonge ende penitencie overmits 't werentlich gericht over hoen, sonder verlaet te gesceien, nae inhalt vander openbare publicacie, hiervan uter den huyssche vander Lanscroene, van wegen ende uit bevell beyder onsser genedichsten Heren ende deser honre gen. stat, op moendach den xj daech Octobris lestleden, gerenovert ende gepublicert, ende die welcke publicacie in vorleden jaren oick te me tyden gesciet is."

Den 30 Januari 1542 vergunde de raad het volgende: »Soe broeder Jan *Kouter*, predicant in den pretgeren, overmitz sin predicatiën voel goetz onder die burgeren ende burgerssen doet en gedoen heet, tot extirpatie van der quaeden Lutersse secte, dat men daeromme hoem voer alsulcke goede dyenst gedaen ende he noch doen sal, van der stadt wegen geven sal vijff philippus gulden tot behulp van eynre cappe." (1).

Den 19 Juli 1542 besloot de raad als volgt: »Alsoe Johan van *Essen*, de alhyr opter Lanscroene gevangen sit, selffs bekant ende gesacht heet herdoupt te syn; dat men

(1) Cappe, koorkap, pluviale, een kerkelijk gewaad.

Digitized by Google

daerom denselven den hoegen gericht overleveren sal. Ende syn medegesel Heynrick van Haege(?), de ouch alhyr gevangen sit, denen sal men noch tertyt alhyr laeten sitten." Verdere bijzonderheden over deze twee hervormden komenniet voor.

Dén 25 Februari 1544 werd vastgesteld: »Alsoe der scoenmekere, wonende opten ort van den Eggerstraytgen opter Groeten-Gracht, sich eyn wille tyts absent gehalden heet, ter orsake deser quaeder falsser secten, dat derselve geleyde sal hebben om by burgemeisteren ende geswoeren te komen, en hoem te antworden op tgeyns des sy hoem vraegen sullen, ende denselven gehoert, alsdan voirder te doen in desen soet behoeren sal." Deze man behoorde wellicht tot de broedergemeente des jaars 1534, misschien was hij Yvo de scoenmaker, die voorkomt op de lijst der gevluchten (1).

Latere bescheiden over leden der broedergemeente des jaars 1534 zijn ons niet bekend. Tot in het jaar 1566 komen in de raadsverdragen slechts enkele bijzonderheden voor betrekkelijk de hervoeming. In 1559 schijnt de ketterij er wederom aanhangers geteld te hebben. In September van dat jaar had de bisschop van Luik den raad dienaangaande gewaarschuwd, waarop den 16 October besloten werd om een onderzoek in te stellen; de uitslag daarvan is ons onbekend. Ook bepaalde men toen dat, aangezien vele ketters uit *Aken* verbannen waren geworden, men te Maastricht maatregelen moest nemen, om die lieden uit de stad te wêeren. (2) In 1561 werd de raad gewaar-

(1) Zie hierboven p. 169 en 180.

(2) Den 22 Nov. 1559 verordende de magistraat van Aken, dat alle vreemdelingen, die geen burgerrecht hadden en binnen veertien dagen geen bewijs van goed katholiek gedrag konden vertoonen, de stad zouden verlaten. Daar Maastricht in de buurt lag, en wegens haar tweeheerige gesteltenis deze vluchtelingen, die uit Calvinisten en herdoopers bestonden, er zich best verbergen konden achter allerlei uitvluchtsel, mochten de Maastrichter burgervaderen met recht voor zulk een bezoek bevreesd zijn. Zie Noppius *Aacher Chronick* p. 152. Meijer *Gesch. der stad Aachen* p. 453.

Digitized by Google

schuwd »dat er sommigen besmet met ketterije" in de stad aanwezig waren (1) en dat er door den inquisiteur des bisschops, veel boeken waren gevonden »vervalscht en incorrect, waardoor veel schamele menschen verleid worden" (2).

Dit zijn de voornaamste bijzonderheden, die wij in de raadsverdragen over ketterij aantroffen. Na de geduchte vervolging des jaars 1535 zal wel niemand veel lust gevoeld hebben om te Maastricht nog een geregelde gemeente op te richten. Zulks was te gevaarlijk. Enkele afzonderlijke leden evenwel zetten hunne praktijken ongemerkt voort; het vuur smeulde onder de asch. Eerst in 1566 treedt de hervorming binnen de stad Maastricht andermaal op den voorgrond. Zij verbergt zich voortaan niet meer in diepe kelders en op afgelegen zolders gelijk in 1534, maar vertoont zich, onder de hoede der politiek aan ieders oog, gewapend op de straat en beeldstormend in de Kerk. Haar vaandel is nu niet meer het roode dundoek van den ruwen Jan van Leiden, maar de tweekleurige standaard van Calvijn en Oranje (3).

Ten slotte nog een enkel woord. Men denke niet, dat met den val van het Munstersche rijk (24 Juni 1535) alle gevaar van den kant der wederdoopers geweken was. Dat de sekte, ook hier te lande bleef voortwoelen, dat zij zelfs nog in 1580 gevaarlijke aanhangers had, blijkt uit hetgeen Slichtenhorst, Brandt en andere geschiedschrijvers ons mededeelen over »den drolligen kabouter Jan Willemszoon van Roermond" die zich als koning van Sion liet kronen en al de buitensporigheden van een Jan van Leiden ver-

---

(1) Raadsverd. van 15 Oct. 1561.

(2) Raadsverd. van 27 Oct. 1561.

(3) Zie het opstel *De protestantsche beroerten te Maastricht in* 1566 en 1567 door ons uitgegeven in de *Publi. etc. du Limb.* XI p. 337.

Digitized by Google

nieuwde. Hij onderging zijne straf met een paar zijner vrouwen te Kleef den 12 Maart 1580 (1).

Men verwarre echter soortgelijke lieden niet met de Mennonieten of *Doopsgezinden*. Deze zijn volgelingen van Menno Simonsz, een afvallig pastoor, die wel is waar de oplegging der handen door een der leerlingen van Mathijssen had ontvangen, maar de socialistische en oud-testamentarische richting der wederdoopers afkeurde en zijne volgelingen met reglementen trachtte te besturen, waarin vrede, orde, zedelijkheid en christelijken zin tot grondslag liggen. Evenwel blijft het zeer moeielijk in de geschiedenis der wederdoopers tot over het midden der XVI^de^ eeuw, een kenmerk te vinden, waardoor men de zoogenoemde »weerlooze doopsgezinden" van de onruststokende wederdoopers kan onderscheiden. Dit is bijzonder het geval in onze streken, waar Menno's leerlingen — indien er in de XVI^de^ eeuw aanwezig waren — ongetwijfeld zeer weinig talrijk waren. Wij durven dan ook niet verzekeren of de volgende personen, die in de Martelaarsboeken der doopsgezinden voorkomen, tot Menno's volgelingen al of niet moeten gerekend worden: Trynken Kuets, die in 1559 te Maastricht werd verbrand (2), Jan Drups, een linnewever, die aldaar hetzelfde lot onderging (3) en Aart van Essen die in 1570 met zijne huisvrouw en twee zusters, benevens eene moeder met hare dochter op gelijke wijze aan hun einde kwamen (4).

---

(1) SLICHTENHORST *Geldersche geschiedenis*, BRANDT *Geschiedenis der Reformatie* I p. 660. Deze laatste schrijver noemt hem Jan Willem Stevens.

(2) BRAGHT *Het merg van de Historiën der martelaren* p. 205.

(3) Ibid. p. 209.

(4) Ibid. p. 267.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

over de opkomst der hervorming

TE

Susteren en omstreken.

1527—1535.

In den loop van ons verhaal, betrekkelijk de opkomst en de vestiging der hervorming te Maastricht, hebben wij aangestipt, dat verscheidene nieuwgezinden dier stad zich naar *Höingen* en *Susteren* hadden begeven, om aldaar predikatiën der nieuwe leer bij te wonen. Deze beide plaatsen zijn in het voormalig hertogdom Gulik gelegen, en schijnen het uitgangspunt geweest te zijn van de beweging op godsdienstig gebied, die destijds in eenige dorpen en steden van ons tegenwoordig hertogdom Limburg werd waargenomen. Als aanhangsel en aanvulling van onze geschiedenis der wederdoopers te Maastricht, zullen eenige aanteekeningen betrekkelijk de opkomst der hervorming te Susteren, Höingen en in de naburige streken op Guliksch grondgebied, hier niet misplaatst zijn.

Twee mannen, in de geschiedenis van dit gewest zeer ervaren en beide Rijnlanders, hebben ons tot dien arbeid een behulpzame hand geleend. De WelEerw. Heer C. Krafft, pastoor te Elberfeldt en president van het *Bergisch Geschichts-*

Digitized by Google

verein, heeft ons in afschrift verstrekt: eenen brief van Melanchton aan Luther betrekkelijk een nieuwgezinden uit Susteren, die zich in 1527 te Wittenberg bevond; verder eenen brief van Dionys Vinnius aan Luther, en eenen troostbrief, waarschijnlijk van Slachtscaep, aan de hervormden te Susteren en Maastricht. Den Wel Eerw. Heer G. Drouven, pastoor te Ratheim bij Wassenberg, den kundigen schrijver der *Reformation in der Cölnischen Kirchenprovinz zur Zeit des Ertzbisschofes Herman von Wied,* zijn wij niet minder merkwaardige inlichtingen verschuldigd. Beiden Wel Eerw. Heeren zij hiervoor onze warme dank gebracht.

Onze aanteekeningen gaan niet verder dan tot het jaar 1535.

AANTEEKENINGEN.

Jan III, hertog van Gulik, Kleef en Berg, heer van Ravensberg en Ravestein, die in 1524 het Guliksch bewind aanvaardde en tot in 1539 regeerde, was op godsdienstig gebied de richting van Erasmus en der toenmalige humanisten toegedaan; doch bleef in weêrwil zijner liberale denkbeelden gedurende al de jaren zijner regeering aan de oude moederkerk getrouw. Hij nam op de rijksdagen plaats tusschen de Katholieke vorsten en geen enkele zijner openbare handelingen doet bij ons het vermoeden opkomen, dat hij zich ooit zou hebben willen scheiden van de Kerk, den Keizer of het Rijk. Zijne gemalin, de hertogin Maria, die als erfdochter van Gulik en Berg veel invloed uitoefende, stond bij vorst en onderdanen in hoog aanzien en ging door als een streng katholieke vorstin. Ook onder de raadslieden en de ambtenaren der kroon vond men weinig personen, die der nieuwe leer eenige genegenheid toedroegen. En toch is het een feit, dat het opkomende

Digitized by Google

protestantisme in de staten van den hertog reeds vroeg wortel heeft geschoten. De oorzaak daarvan is, onzes inziens, te zoeken in den middenweg, dien de Guliksche regeering tusschen de godsdienstige partijen trachtte te volgen. Zij handhaafde de Katholieken, drong aan op het afschaffen der kerkelijke misbruiken, maar dulde daarnaast het Lutheranisme en verschoonde de aanhangers er van, zoolang zij rustig bleven.

Dien ten gevolge waren de hertogelijke staten, gelegen tusschen de Nederlanden en de stiften Keulen en Munster, het toevluchtsoord geworden van een aantal Lutheranen en Sacramentisten, die er hunne leer trachtten te vestigen. Hertog Johan vaardigde, den 8 Juli 1525, eene verordening uit, die echter veeleer tegen het gedrag en de schraapzucht der geestelijken, dan tegen het Lutheranisme gericht scheen. Luidens den inhoud van dat stuk zouden de geestelijken voortaan voor het toedienen der H. H. Sacramenten en de begrafenis der geloovigen geen geld meer vorderen; niemand zou tot het stichten van jaargetijden, van zielmissen of tot het geven van offers gedwongen worden. De dekenale en aartsdiakenale Synoden zouden geene geldboeten uitschrijven, de geestelijken zich onthouden van verkoop van levensmiddelen, en aan de overdreven vermeerdering der kerkelijke goederen door erfschap, aankoop of schenking zou een einde worden gemaakt. Daar de hoofdkwaal des tijds bestond in het niet resideeren der parochiegeestelijken en in het wangedrag van enkelen hunner, werd besloten: dat voortaan de pastoors in persoon zouden wonen binnen hun kerspel, dat zij er het woord Gods duidelijk, zonder ergernis of aanstoot verkondigen, het volk door hun vroom leven voorgaan en de hun toevertrouwde kudde in de christelijke waarheden grondig

Digitized by Google

onderrichten zouden. Konden zij, om gegronde redenen, hun ambt niet in persoon bekleeden, dan zouden zij zich doen vervangen door bekwame plaatsvervangers of kapellaans, in wier onderhoud zij rijkelijk te voorzien hadden.

Den 24 October van dat jaar verscheen een derde aanschrijving, waarin de ambtenaren bevel kregen om op de pastoors te letten, die niet resideerden en onwaardige en onbruikbare kapellanen als hunne plaatsvervangers aanstelden of dezen zonder voldoend levensonderhoud ten laste lieten der kerk of der parochianen. De ambtenaren moesten zich beijveren dit misbruik uit te roeien en, in geval van verzet, den hertog daarvan kennis geven.

Reeds in het hertogelijk bevelschrift van 18 Juli 1530 werd aangekondigd, dat er een nieuw Reglement voor de geestelijkheid der hertogelijke staten zou ingevoerd worden. Dit verscheen inderdaad in het begin van 1532. De leer en de plechtigheden der katholieke Kerk werden daarin krachtdadig gehandhaafd. Geene nieuwigheid zou geduld worden, noch in het toedienen der H. H. Sacramenten, noch in de kerkgezangen, gebeden of ceremoniën. De Zon- en Feestdagen alsmede de geboden vastedagen moesten onderhouden worden als vroeger.

Deze hertogelijke bevelen spraken weinig over »Lutherije"; de gewichtigste strijdpunten, die de Kerk verdeelden, werden daarin zorgvuldig vermeden, zoodat de deur voor de hervormde denkbeelden wijd open bleef. Deze werden geduld mits zij niet tot luidruchtige daden oversloegen. De regeering koos op die wijze een onzijdig standpunt tusschen het Katholicisme en de hervorming, waarvan deze laatste een behendig gebruik ten haren bate wist te maken. Zelfs in de maatregelen die de regeering genomen had, om de misbruiken onder de geestelijkheid tegen te gaan en de katholieke Kerk in eere en aanzien te brengen,

Digitized by Google

lag voordeel voor de hervorming; immers de hertogelijke ambtenaren handelden buiten den wil en de medewerking der geestelijke overheid en ondervonden dien ten gevolge niet zelden geheimen of openbaren wederstand, waarvan de hervormden gebruik maakten om veld te winnen en vooruit te komen.

Onder het klein getal Guliksche beambten, die de hervorming in de hand werkten, bevonden zich de drosten van Wassenberg en Borne. Die van Wassenberg, Werner van Palant tot Bredenbent en Reuff, was een oud trouw dienaar van den hertog; hij werd met zekeren eerbied door het hof van Dusseldorf bejegend en was alzoo in staat, om een beschermenden arm aan de nieuwe leer en hare predikanten te leenen. In het begin van 1529 voerde Diderik Fabricius, den hervormer Johan Clopris, dien hij te Keulen uit den kerker had verlost, naar Wassenberg. Ook Vinnius, Roll en Slachtscaep vonden er bescherming. Aanvankelijk had de uitoefening der nieuwe leer plaats in het huis van den drost, waar Clopris als kapellaan werd aangenomen. Deze wist zich kort daarna in de parochiekerk te dringen en daar den dienst naar zijnen zin in te richtten. De overige predikanten verspreidden zich over de dorpen van den omtrek; doopten, preêkten en reikten het nachtmaal uit, waar de gelegenheid zich daartoe aanbood.

Niet minder toegevend was de graaf van Renneberg, drost van het ambt Borne. Te Susteren, waar de pastoor afwezig en zijn plaatsvervanger onbekwaam was, had Dionys Vinne het preekambt aanvaard. Te Höingen was de pastoor vertrokken, Slachtscaep trad in zijne plaats, nam eene dienstmaagd tot vrouw en werd er pastoor. Zulks deed ook de kapellaan dier plaats Gys van Rothem, die eene non trouwde.

De theologische zienswijze dezer nieuwe geloofsverkondigers was verschillend van aard en zeer uiteenloopend.

Digitized by Google

Clopris was, toen hij te Wassenberg kwam, een aanhanger van Luther; later werd hij Sacramentist. Vinne, de vriend en oude kennis van Campanus, was aanvankelijk een Lutheraan en later een Sacramentist, of volgens het vermoeden van Cornelius een Antetrinitariër; Slachtscaep was een discipel van Zwingel en stond in 1533 met Bucer, dien hij hoogschatte, in correspondentie. Gielis van Rothem was iemand, die het Lutheranismus aankleefde, en Hendrik Roll, hun aanvoerder, een Sacramentist, die naar het Anabaptisme overhelde, eene leer, welke later ook door de overige predikanten werd aangekleefd.

Naar aanleiding van bovengemelde Reglement werd eindelijk, den 29 October 1532, in den vorstelijken raad en in bijwezen der hertogin bepaald, dat er visitatoren zouden aangesteld worden om de parochiën te bezoeken, de misbruiken aan te wijzen en te helpen uitroeïen. Den 8 April 1533 werd de instructie der visitatoren bekend gemaakt. (1) Tot visitator in het Guliksch gebied werd benoemd de heer van Harff, erfelijke hofmeester van het hertogdom Gulik en scholaster te Aaken. Deze bracht bezwaar in tegen zijne benoeming; hij gaf voor, dat hij geestelijk zijnde, onder de geestelijkheid moest leven en dat hij alles wat hij bezat aan dien stand te danken had. Indien hij als visitator in het nadeel der geestelijken handelde, zou hij zich bij hen gehaat maken en misschien uit zijn ambt ontzet worden; men kon ja andere personen, bekwamer dan hij, daartoe kiezen. Deze verontschuldiging werd niet aangenomen en de Heer van Harff bleef visitator. De overige visitatoren waren: in het hertogdom Berg: de kanselier van Ghogref, die ook te vergeefs bedankt had; in het land van Kleef: Wessel van den Loe en doctor Oliesleger en eindelijk in dat van Marck: Johan van den Loe.

(1) Afgedruckt bij CORNELIUS *Munst. Aufruhr* I p. 222.

Digitized by Google

De Commissie vatte met ernst en nauwgezetheid hare taak op. Zij begon hare werkzaamheid in het land van Kleef en verscheen in Juni 1533 in dat van Gulik. De protocollen door haar in dit laatste gewest opgesteld zijn nog aanwezig en vormen, in het staatsarchief te Dusseldorp, met de visitatieakten van Ravensberg, een lijvig handschrift van drie banden in folio. In elke parochie moesten de geestelijken, de wereldlijke overheid, de burgemeesters, de schepenen, de kerkmeesters en de voornaamste ingezetenen voor de visitatoren in verhoor verschijnen. Hun werd gevraagd naar den toestand der kerken, kloosters, scholen, gasthuizen, renten, over het tiendewezen en het patronaat der kerk, over het aantal communicanten, over de inkomsten der kerken en pastorijen. De leeken werden ondervraagd over den levenswandel der geestelijken, de geestelijken over dien der leeken. De geestelijken werden verder door de visitatoren onderzocht over hun theologische kennissen, hun aanleg tot de predikatie, hun theologische boeken enz. De voornaamste boeken, die hier te lande op de pastorijen werden aangetroffen, waren *de Bijbel*, *Theophylactus*, *Ambrosius in Paulum*, *Haimon*, *Vincentius*, *Paratum discipulum*, *Postilla*, *Dormi secure* enz. Onder anderen verhalen de visitatoren, dat de pastoor van *Urmond* in bezit was van »goede boeken", als het *oude en nieuwe Testament*, de *Expositiones* van Hieronymus, Augustinus en Ambrosius en het *Enchiridion christiani militis*,

Een bijzondere oplettendheid werd gewijd aan het sektenwezen. De visitatoren moesten onderzoek doen naar den handel en wandel der geheime predikanten, naar het getal en den naam hunner aanhangers en den aard hunner conventiculen. Deze getuigenissen te samen gevoegd leveren een kostbare afbeelding van den kerkelijken toestand in de landen van den hertog van Gulik. Hoe ingrijpend

Digitized by Google

deze maatregel ook was, kon hij toch niet tot de algeheele uitroeiing der hervorming leiden. Daar de hertog het neutrale standpunt, dat hij eenmaal had ingenomen, bleef behouden, was ook hier weder het Lutheranisme ontzien geworden. Westerberg riep jubelend uit, dat het Guliksche Reglement niets betrekkelijk het vagevuur had vastgesteld. De strijdpunten tusschen Katholicisme en Lutheranisme waren inderdaad met opzet verzwegen geworden. De Wittenbergsche leer bleef ongemoeid; maar alle theoriën die verder gingen dan die van Luther, zooals het Zwinglianismus, het Anabaptismus en alle andere nieuwigheden van radicalen aard, werden streng vervolgd. De conventikels werden verstrooid, de predikanten en woordvoerders in hechtenis genomen en hunne aanhangers tot onderwerping of verbanning gedwongen.

Dit alles gebeurde op een tijdstip, dat het Anabaptismus te Munster zegevierde. Daarhenen trok de groote menigte der uitgewekenen met de predikanten aan het hoofd. In onze schets over de Wederdoopers te Maastricht hebben wij, naar aanleiding van bovengemelde kerkvisitatiën, eenige bijzonderheden medegedeeld omtrent de hervorming te Susteren, Höingen en aangrenzende parochiën; hier laten wij over hetzelfde onderwerp nog eenige aanteekeningen volgen, die wij in den loop van ons verhaal niet konden opnemen.

I.

(Zie bl. 50—53)

SUSTEREN.

De hervorming schijnt te Susteren en omstreken reeds vroegtijdig aanhangers geteld te hebben. Zulks blijkt uit de volgende stukken: In het *Corpus Reformatorum* van Bretschneider bevind zich een brief van Melanchton aan

Digitized by Google

Conrad Heresbach, leeraar van prins Willem van Kleef, waarin gewag gemaakt wordt van een geestelijke uit Susteren, die zich in 1527 te Wittenberg bevond, vroeger schoenmaker was geweest en nu weer tot zijn ambacht was teruggekeerd.

Hier volgt een uittreksel uit voormelden brief, gedagteekend Wittenberg den 19 Januari 1527.

Est hic (Wittenbergæ) quidam ditionis Juliacensis, ex oppido *Sustern*; is olim sutor istic in patria fuit, postea factus est sacerdos. Nuper autem abdicato sacerdotio cœpit ad artem redire, eamque hic excercet. Sed in collegium sutorum (Schusterzunft) recipi non potest, nisi ex patria litteras habeat, quæ ex more testantur, eum legitime natum, enim opinor, collegiorum istiusmodi consuetudinem esse et artem didicisse. Scis, veretur bonus vir se vix impetraturum eas litteras a suis civibus quibus jam sit invisus, quia sacerdotium abdicavit. Quare me rogavit ut vel ad te, vel ad Rennebergum comitem scriberem hâc de re. Non potui hoc officii homini valde probo et misero negare, et usus occasione, ad te scribere malui, simul ut me in amicitiam insinuarem tuam et hujus boni viri causam tibi commendarem. Quæso igitur te, ut cum Rennebergo comite agas, ut efficiat, ut cives Susterenses huic dent testimonium quod jure gentium debetur. Quæ enim esset ista inhumanitas, ne quidem testimonio velle et quidem suum civem juvare? Non ignoras legibus cogi posse eos ad dicendum testimonium. Magnum me beneficium putabo abs te accepisse, si hanc rem mihi confeceris, propterea quod hujus sutoris mores mihi noti sunt et perspecta probitas est. Si nosses hominem, plane dignum judicares, quem vel cum periculo adjuvares. Arbitror autem te meis litteris tantum habere fidei, ut libenter

(1) Bretschneider tome I p. 872.

Digitized by Google

credas talem esse, qualem prædica . . . . (Wittenbergæ die tertia post dominicam Trinitatis. Anno 1527.)

Men ziet het, Melanchton had een slechten dunk over de welwillendheid van Susteren's burgerij ten opzichte van den verloopen priester-schoenmaker. Hij ziet zich genoodzaakt om met een geheele bladzijde Rhetorica ten voordeele van zijn gunsteling in de bres te springen. De schoenmaker zal zijnen patroon wel beduid hebben, dat zijne medeburgers van Susteren, tot hieraan nog geen genoegen konden vinden in de hervormde kerkleer en verloopen priesters. Toch schijnen er toen, of wat later, nieuwgezinden aanwezig te zijn geweest, althans in het studentenalbum der hoogeschool van Wittenberg staat ingeschreven: 22 *Januarii* 1529 *Johannes Monnicx de Susdern Juliacensis.*

II.

(Zie bl. 48.)

JOANNES CAMPANUS

geboortig van Maeseyck, was in het Guliksch eenen tijd lang als hervormer werkzaam geweest en er bevriend geworden met eenige edelen, toen hij in 1527 met zijn landgenoot en vriend Dionysius Vinne naar Wittenberg vertrok om zijne studiën te voltrekken. Hier verbleef hij twee jaren. De pastoor van Nymeck, bij wien Campanus in 1529 eenige weken verbleef, getuigt dat hij destijds was: een zeer geletterd man, streng van zeden, ernstig, weinig praatachtig en zonder andere voorliefde dan die tot de studie, waaraan hij zich dag en nacht toewijdde. Niemand vermoedde wat deze jonge mensch in het schild voerde, toen hij eensklaps naar Marburg reisde, waar

Digitized by Google

in den herfst van 1529, een redetwist plaats had tusschen Luther en diens tegenstrevers. Campanus vroeg verlof om er een nieuwe uitlegging der woorden van de instelling van het H. Avondmaal te mogen voordragen, doch werd afgewezen. In Maart 1530 verscheen hij in eene vergadering van Luthersche theologen te Torgau en verzocht om tot een openbare redetwist met Luther, over een aantal theologische stellingen, toegelaten te worden. Zijne leer over de H. Drievuldigheid wekte veel opzien. Hij beweerde, dat de H. Geest geen persoon, maar eene kracht en een bijzondere uiting of eigenschap der Godheid is. Hij stelde dus in de plaats der H. Drievuldigheid een dualismus, bestaande uit den Vader en den Zoon. Deze laatste was volgens hem uit den Vader geboren in den tijd. Zij, die de H. Schrift uitlegden, hadden tot hieraan dit punt der christelijke theologie slecht begrepen. Daarenboven kleefde hij gevoelens aan over het geloof, de regtvaardigmaking en de HH. Sacramenten, die ten deele met die der wederdoopers overeenstemden en ten deele van persoonlijken aard waren.

Toen de keurvorst van Saksen de zonderbare leer van Campanus vernomen had, liet hij dezen eenigen tijd inkerkeren en zond hem vervolgens over de grens van zijn gebied. In 1532 gaf Campanus het resultaat zijner droomerijen op het gebied der godgeleerdheid in het licht, en droeg zijn werk op aan den koning van Denemarken. Luther, alhoewel daartoe uitgedaagd, gewaardigde zich niet de theoriën van dezen wonderen man te wederleggen. Melanchton vergenoegde zich met hem een »giftig beest en eene lastertong" te noemen. Beiden drongen echter bij den keurvorst van Gulik er op aan, dat Campanus van regeeringswege het zwijgen zou opgelegd worden.

Digitized by Google

Deze bleef intusschen in het hertogdom Gulik-Kleef, gelijk vroeger, de gast zijner adellijke vrienden. Of hij in dit land eene gemeente volgens zijne richting gesticht heeft, weten wij niet (1).

III.

(Zie bl. 47.)

GODFRIED STRALEN.

De hoogeschool van Marburg, in Hessen, werd in 1527, door vorst Filips den grootmoedige uit gesecularisseerde kloostergoederen gesticht en is de oudste protestantsche universiteit van Duitschland. Daar ze rijk gedoteerd was en eene zeer gunstige gelegenheid tot de studie aanbood, stroomden er studenten uit alle landen van Europa henen.

Op deze hoogeschool studeerden in 1531 drie jonge lieden uit onze streken, die in het accademisch album volgenderwijs betiteld zijn: »1531 *Godefredus Stralen Geldriensis. — Petrus Weert e comitatu Hornensi, olim ecclesiastes in Limborch, non procul a Zittart, magister Lovaniensis. — Joachimus a Weert ecclesiastes civitatis ejusdem comitatus Hornensis.*"

Den 16 Juni 1532 drong Bernard Rothman bij professor Erhard Schnepf te Marburg aan, om predikanten te verkrijgen voor Munster. Deze zond hem Peter Wirtheim en Godfried Stralen, die den 10 Augustus daaropvolgende te Munster aankwamen. Stralen noemt zich zelf: *Godefridus Nienhoven Stralenius;* hij schijnt uit het stadje Stralen bij

(1) Over Campanus verscheen in SCHELHORN *Amoenitates literariæ* etc. een opstel getiteld *De Joanne Campano antitrinitario*, waar hij echter met andere hervormers, die zijn naam dragen, verward is geworden. Zie ook CORNELIUS. *Munsterischer Aufruhr* II p. 158.

Digitized by Google

Gelder herkomstig te zijn en had bekenden te Venlo, aan welken hij een brief zond. Bij de verdeeling der parochiën te Munster, den 10 Augustus 1532, ontving hij de kerk van Overwater, waar korten tijd later Vinne hem werdt toegevoegd. Uit het getuigenverhoor van dezen laatste blijkt, dat Stralen een der eerste kopstukken van het Anabaptismus te Munster is geweest (1). In Nov. 1533 werd hij met de overige predikanten uit de stad gedreven, kwam echter weldra terug en werd den 5 Januari 1534 door de hollandsche apostelen herdoopt en zelf met het ambt van dooper bekleed. Zijn latere daden te Munster, kan men lezen in de geschiedenis dier stad. Onder de vijf apostelen, die door den koning van Sion, ter predikatie van het Evangelie, naar het Oosten werden gezonden, bevonden zich Stralen en Clopris. Zij verschenen den 14 October 1534 te Warendorff en werden door hunne vrienden met geestdrift ontvangen. Maar den 24 daaropvolgende werd de stad omsingeld en werden de predikanten uitgeleverd. Godfried Stralen werd onthalsd en Clopris eenigen tijd later verbrand (2).

Over de twee andere studenten der Marburger hoogeschool, over welken wij hierboven gewaagden, is ons niets naders bekend. De naam van Petrus Weert, die voor 1531 predikant te *Limbricht* schijnt geweest te zijn, bevind zich niet op de lijst der *promoti* van Leuven (3).

---

(1) Cornelius, *Berichte* etc. p. 272.

(2) Drouven, *Die Reformation*, p. 78. De Bussière, p. 393 verhaalt dat Stralen met de predikanten van het Noorden naar Osnabruck vertrok en in de gevangenis overleed.

(3) *Analectes pour servir à l'hist. éccl. de Belgique*, II p. 300. Men vindt op die lijst alleen Henricus Kijpen uit Weert in 1531 vermeld.

Digitized by Google

IV.

(Zie bl. 47).

DIONYSIUS VINNE.

De Heer C. Krafft, pastoor te Elberfeld gaf het ontwerp van eenen brief in het licht van heer Dionysius Vinnius aan Luther (1), waarvan hij de opstelling omtrent het jaar 1532 of 1533 plaatst. De aanhef van dat stuk luidt: Testis est mihi Deus, quod ex puro corde et zelo salutis reipublicæ Christianæ ad te scribo. Dominus Jesus det spiritum suum bo(nis) omnibus nobiscum laborantibus. Ego tot persecutiones a nomine tuo passus. Nam est nomen maledictionis Lutheri. Nam ante X annos Hantwerpiæ tum post sub episcopo Leodiensi plus rabie Herodiana nos persequente verbum seminavi, jam semino vero cum fratre nostro S(laechtscaef) in terra Juliacensi. Semper vita in manibus, semper acclamatur nobis: ad bestias, ad bestias! obprobrantes tum nomen Lutheri, tum id genus disceptationis inter fratres, qui columnæ esse debeant rei christianæ in dilectione (?) Dolet, frater mi, id nobis. Dolete cum dolentibus et sistite gradum. Tum novus dolor a novo propheta Campano. Oravi cum magno studio ne sua edat sarmenta in vulgus. Idem te oratum velim ne quid de ea re in lucem video, novum vulnus nobis infligas. Vos ibi regnum adepti. Nos carceribus hic in dies destinamur tanto studio Gelrorum. Stulta inquies situla, stulta vult situla puteum irrigari. Nobiles et divites hujus sæculi ægre ferunt admonitionem ab eis qui sunt sortis humilioris; ægrius ferunt docti, ut p(uto) hodie. Cæterum si quis con-

(1) C. Krafft. *Aufzeichnungen des Heinrich Bullinger über sein Studium zu Emmerich und Köln.* Elberfeld 1870 p. 97.

Digitized by Google

tentiosus fuerit ecclesia hujusmodi consuetudinem non habet, ut hic non dicam de mordaci inter vos contentione, unde fere tota atheorum natio ansam apprehendit calumniandi tum nos, tum doctrinam nostram. Quapropter consultissimum foret, frater mi in Domino dilecte, rem istam silentio tandem finire, quæ denique hujusmodi procaci certamine ne unquam quidem derimetur etc.

De man, die hier verschijnt als een vervolgde en den vrede preekt in het kamp der Lutheranen, treed weldra te Munster op als een vervolger en noodigt tot omverwerping uit van de bestaande zedelijke, christelijke en maatschappelijke grondslagen. Ziehier eenige trekken uit zijn leven, die wij grootendeels aan de werken van Cornelius ontleenen (1).

Dionysius Vinne of Vinnius was een priester uit Diest, in Brabant. Omstreeks het jaar 1523 leeraarde hij te Antwerpen; daarna schijnt hij pastoor te Aldeneyck te zijn geworden, maar werd in het bisdom Luik wegens zijn Luthersche denkbeelden, »met meer dan herodiaansche woede" vervolgd. Met zijn vriend, den Maeseykenaar Joannes Campanus, begaf hij zich naar Wittenberg en werd er naast dezen en twee jonge lieden uit het Guliksch, op den 19 Dec. 1528, op de lijst der academieburgers ingeschreven. In den zomer van 1529 vergezelde hij Campanus op diens reis naar Niemeck en wordt, door den berichtgever van deze bijzonderheid, een man genoemd : *in litteris nostris, hoc est sacris excercitato.* In 1530 was hij in de omstreken van *Wassenberg* en *Susteren* als haagpreker werkzaam. Omstreeks April van dat jaar preekte hij te *Höingen*, alwaar eenige burgers van Maastricht hem kwamen hooren. In 1532 preekte hij nogmaals te *Höingen* maar met meer gematigdheid, dan zijn toenmalige ambtgenoot Slachtscaep.

(1) *Geschichte der Munsterischen Aufruhrs*, II p. 343.

Digitized by Google

Te Havert werd hij door eenen monnik tot een theologischen twist, om de waarde van eene ton bier, uitgedaagd. Twaalf of veertien inwoners van Susteren haalden hem naar hunne stad; daar woonden twee zijner oude parochianen uit Maeseyck; hij preekte er: dat het H. Avondmaal tot nagedachtenis aan Jesus lijden en dood is ingesteld. In den paaschtijd des jaars 1532 kwamen aldaar eenige burgers uit Maastricht ter preek en tot het nachtmaal. In hetzelfde jaar ontvingen aldaar vier vrouwen uit Buchten het H. Sacrament onder beide gedaanten; hij had haar geleerd dat in dit Sacrament het ware lichaam en bloed van Christus aanwezig is, indien men het met geloof en zooals het de Apostelen hadden uitgedeeld, ontvangt. Uit de visitatieacten des jaars 1533 blijkt verder dat heer Dionys eenige vermaningen en schritten aan de inwoners van Susteren richtte, die echter weinig gelezen werden. De kapellaan van Höingen, Gys van Rothem werd door Clopris en Vinne tot de hervorming overgehaald, maar Vinne verschilde met dezen van gevoelen; ook met Slachtscaep was hij het niet eens. Paulus Dwerhagen had beiden hooren preken, maar later stond Slachtscaep hem niet meer aan. Op St. Lambertusdag, (17 Sept.) 1532 vertrok Vinne ongeroepen naar Munster; hij begaf zich daarheen, omdat hij vernomen had dat het Evangelie daar geleerd werd. Den 3 November 1532 weigerde de abdis der abdij Overwater, te Munster, Stralen en Vinne in den kerkdienst aan te stellen; diensvolgens onderhield de gemeente dier plaats deze predikanten op eigen kosten. Later toen de wederdoop de bovenhand kreeg, schijnen beiden zich aan het hoofd dezer parochie te hebben gesteld. Vinne oefende in het Munstersche rijk van Israël, als predikant een groote macht uit.

In eenen redetwist, den 7 Augustus 1533 gehouden, ging

Digitized by Google

hij naar de zijde van den anabaptist Hendrik Roll over en verklaarde, dat hij den kinderdoop noch voor een goddelijke instelling noch voor eene verordening overeenkomstig met de H. Schrift hield. Zijne meening over de verwerping van den kinderdoop was echter minder scherp, dan die zijner ambtgenooten, welke in den kinderdoop een gruwel zagen. Vinne werd den 6 November 1533 met de overige doopsgezinde predikanten, door de toenmalige Luthersche regeering van Munster, uit de stad gedreven, doch keerde spoedig weder, en werd den 5 Januari 1534 door de Hollandsche apostelen herdoopt en zelf met het ambt van dooper bekleed. Den 15 Januari moest hij andermaal de stad verlaten; zijne aanhangers evenwel haalden hem terug. In den opstand, die den 9 Febr. volgde, werd hij gevangen genomen, doch weldra weder los gelaten. Op last van Jan van Leiden preekte hij de veelwijverij en noodigde zijne toehoorders uit om het voorbeeld van Abraham, Jacob en Salomon te volgen. Den 23 Juli 1534 werd hij door de vijanden der polygamie in de gevangenis geworpen, maar door zijne vrienden verlost. Hij was een der apostelen, die den 13 September gekozen werden om het nieuw Evangelie aan alle volkeren te verkondigen. Hij vertrok met zes medebroeders naar het Noorden; preekte te Osnabruck, doch werd daar gevangen genomen en te Iburch onthoofd.

Dr. Cornelius in zijne: *Berichte der Augenzeugen über das Munsterische Wiedertauferreich* (1) heeft het getuigenverhoor in druk gegeven, dat Vinnius, in October 1534, na zijne gevangenneming te Osnabruck ondergaan heeft. Dit stuk bestaat uit antwoorden op gestelde vragen en bevat 74 punten. Ziehier eenige zijner antwoorden:

1. He secht, he sy van *Diest*.

(1) Munster 1853, p. 272.

Digitized by Google

2. Uf den anderen artikel, wo und welcher tit he tho Munster gekomen, secht, Lamberti ankunftigen ij jaer geleden. Sy dabevoir niet tho Munster gewest, und sy oick tho Munsten tho komen van keinen gevordert; dan als he gehort, dat men dat ewangelium dar geprediget, sy alsdo darhen gegaen.

3. Er sy eyn pastoir gewest by *Maseick*, tho *Olden-Eyck* im lande van Luik.

4. Secht he sy op den handel (1) daer gekomen, dat se onder anderen dat ewangelium angenomen, wusten dat nicht anders tho volforen dan dorch de wederdope.

5. Nadem de gutwilligen gelert sin, dat se Got den Vader dorch Christum erkant hebben und sich darop in allen Gotzwillen overgegeven, hebben se op eren geloven gedopet in den namen des Vaders, des Sons en des hilligen Geistes.

6. Bernardus Rothman, Henricus Hollender, Gotfridus Stralen, Johannes Klopris und er Dionisius, der gefangen, sin anfenger der dope gewesen. Und wete van keiner Verbuntenisse noch raitslagh, und sin sust op Gots wort angefangen.

7. Die opgemelten predicanten hebben alle gedopet und sust kemants.

13. Sein bevel sy gewest na der entfangener dope, vorder tho predigen und tho leren dat folck; und sy van twe Hollenderen gedopt.

60. Degene, so utgeschicket (uit Munster) ist ut bevel des koninges geschein dorch den propheten. Und hebbe Dionysius und sein gesellen bevel, na *Osenbrugk* tho teinde (te gaan), ende so men se daer nicht hebben wolde, solden se vorder na *Hervorde* tein.

(1) Handelwoeling, oproer.

Digitized by Google

V.

(Zie bl. 47).

JOHANNES CLOPRIS,

was geboortig uit de parochie Bottrup, bij Recklinghausen; zijn vader was kleermaker. Priester geworden en kapellaan benoemd te Buderich, verkondigde hij daar reeds zeer vroeg, — eenige zeggen in 1518, — de nieuwe leer. Te Keulen in de gevangenis geraakt werd hij door zijn geloofsgenoot den predikant Theodorus Fabricius, in den nacht van den 31 December 1528, daaruit verlost en naar Wassenberg, op Guliksch grondgebied, in veiligheid gebracht. Daar bleef hij van het begin des jaars 1529 tot op het einde van 1532. De Drost aldaar had hem tot predikant aangenomen. Het werk van Roll, de »Sleutel des nachtsmaels" was ten deele schuld dat Clopris tot de sekte der Sacramentisten overging. In het huis van den drost en in de kerk reikte hij het nachtmaal onder beide gedaanten uit; ook preekte hij te Wassenberg over den kinderdoop; hij leeraarde, dat men de kinderen niet zou doopen, bezonderlijk niet met den gezegenden doop. Hij was het niet eens met Slachtscaep, die te Huckelhoven leerde, dat elkeen mag doopen. Hij was in 1531 getuige geweest bij het huwelijk van Gijs van Rothem met eene non. Lieden uit Dremmen kwamen te Wassenberg om zijne preken bij te wonen. Op het einde des jaars 1632 verliet hij Wassenberg en vertrok over Wesel en Buderich naar Munster, waar hij in Februari 1533 aankwam.

Te Munster tot predikant aangesteld werd hij den 6 November met zijne ambtgenooten uit de stad verbannen. Kort daarna keerde hij terug en werd den 5 Januari 1534

Digitized by Google

door de Hollandsche apostelen herdoopt en tot dooper en bisschop aangesteld. Gelijk zijne medebroeders Slachtscaep, Rothman en Vinnius preekte hij de veelwijverij en bezegelde deze leer door zijn voorbeeld. Hij stond aan het hoofd der vijf Apostelen, die ter verkondiging van het Evangelie naar het Oosten werden gezonden, en kwam den 14 Oct. 1534 te Warendorff. Zijne prediking aldaar vond bijval. Eindelijk na de verovering dier stad door den bisschop werd hij gevangen genomen en naar Keulen gevoerd, waar hij zijne uitbraak des jaars 1528 ook nog te boeten had. Hij werd er den 1 Februari 1535 ten vure gedoemd (1).

— VI. —

(Zie bl. 104.)

JACOB VAN OSSENBRUG.

Den 4 Maart 1534 meldden de raadsheeren van den Hertog van Kleef, te Dusseldorp vergaderd, aan den bisschop van Munster, dat de profeten, die in bezit der stad Munster waren, predikanten en zendelingen naar alle windstreken hadden uitgezonden, ten einde het volk aan te sporen om zich naar Munster te begeven en de wonderen van het nieuwe Sion aldaar te zien en de profeten te hooren. Diensvolgens was een veertigtal wederdoopers meestal lieden uit de omstreken van Heinsberg, Dremmen, Höingen en Wassenberg naar Neuss vertrokken om zoo per schip den Rijn af naar Dusseldorp te zeilen. Hun aanvoerder was Jacob van *Ossenbrug*, een zendeling uit Munster. Deze had die lieden verzekerd : »wie die welt zweisschen dit und passchen grusam gestraft werden und der zehnde

(1) Cornelius *Der Munst. Aufruhr* I p. 65 en 76; II p. 344, 345. De Bussière *Les Anabaptistes* p. 340 en 390.

Digitized by Google

mensch nit in leven bliven, ouch nirgent dan binnen Munster friede und secherheit sin sal, so Munster die stat des Heren und dat nuwe Jerusalem wer, da der Her die sijnen erhalden und ieder genoich haven sol; item das alle Christen, so ankomen binnen Munster, huiser und bedden bestalt und inen van den anderen essen und drincken mitgedeilt werde."

De Munstersche zendeling Jacob van Ossenbrug hoefsmid van beroep, was in onze streken goed bekend (1). Hij wist onder anderen, dat acht of negen inwoners van *Dremmen*, zich te Munster bevonden. Hij was den 6 Januari 1534, kort voor zijn vertrek uit Munster, door den Hollandschen profeet Jan van Leiden herdoopt geworden en met twee andere makkers uitgezonden, om volk te werven. Zijne medezendelingen, twee kooplieden, vertrokken naar *Odekirchen* en *Maastricht*, alwaar zij de goede tijding uit Munster verspreidden. Hij nam zijne zendelingstocht over Buderich, waar hij aan eenen schoenmaker een brief van Clopris overhandigde. Van dáár toog hij over Gelder naar *Venlo*. Hier vertoefde hij ten huize van een man genoemd Lenhart, die reeds eenmaal in de gevangenis had gezeten, en trof er zekeren Johan Bracht aan. Beiden overhandigde hij een schrift van Godfried Stralen en maakte hun den gelukkigen en bevoorrechten toestand van Munster bekend. Zij beloofden hem naar dit toevluchtsoord der heiligen te zullen volgen.

»Te *Venlo* en in het overkwartier van Gelderland — zegt De Hoop Scheffer — bracht de vervolging (op het einde des jaars 1530) aan het licht, hoe talrijk de aanhangers

(1) Cornelius *Berichte* p. 220 noemt hem »Jacob van Osnabruck" dit is niet juist; eene familie van Ossenbrug of Ossenbroich behoorde hier te lande te huis, en woonde destijds, onder anderen te Linn, bij Crefeld. *Zie Die Heimath, Wochenblat fur Kunde der Niederrheinischen Geschichte* 1876 N° 35.

Digitized by Google

der ketterij waren; misschien behoorden er toe en werden ten onrechte tot de Sacramentisten gerekend velen, die eerlang zouden blijken deel uit te maken van de sekte der zoogenaamde Anabaptisten, wier aanwas in deze streken gedurende het eerstvolgende tien—twintigtal jaren ongeloofelijk groot was. (1) Hoe dit zij in 1530 schijnt te *Venlo* aan het hoofd der Evangelischen gestaan te hebben Jacob van *Lovendaal* (2), als »der Luteriaen" aangeduid; te Stralen zekere Dirk »int gruythuys". Laatstgenoemde kwam, even als de overige ketters: Jacob *Straetgens*, Aert op *Hillebrant*, Jan op *Ghenray*, Pieter tho *Wanray*, Jacob *Tanwell*, die den 7 December 1530 daaromtrent eene schikking met de overheid aangingen, met eene zware geldboete vrij, maar Jakob van *Lovendaal* onderging bovendien de straf dat hem de tong gebrand en doorstoken werd, — een vonnis, in den regel alleen over hen geveld, die door hunne prediking de kerkleer aangetast en 't Evangelie volgens de nieuwe opvatting verbreid hadden. Ook te Wachtendonk anderhalf uur beoosten *Stralen*, werden in October 1531 eenige Sacramentisten gevat en verhoord en hield zich de rentmeester van den hertog van Gelder, Jacob van Dombach van 25 October »bis opten sesden dach onledich", geholpen door den Roermonder pastoor Mr *Bado* (3), om een hunner »ter justiciën to stellen." Met dienzelfden geestelijke had hij eene week of wat vroeger (6—28 Sept.) een geloofsonderzoek ingesteld op 't gebied bezuiden Roermond en op den linker Maasoever namelijk te *Echt*, te *Nieuwstadt*, te *Kessel*

(1) Op welke gronden De Hoop Scheffer dat »ongeloofelijk groot getal" sectarissen noemt weten wij niet.

(2) Lovendaal — zegt De Hoop Scheffer in eene noot — ligt tegenover Venlo, niet ver van den linker Maasoever." Wij kennen in Limburg geene plaats van dien naam.

(3) Mr. Bado komt op de lijst der pastoors van Roermond niet voor. Zekere *Bado Badonis*, was in 1562 *canonicus senior* der stiftskerk van den H. Geest.

Digitized by Google

»um die Luteriaenen aldaar ombtrent wesende" te straffen (1). In het overkwartier van Gelderland smeulde dus sedert eenigen tijd het vuur onder de asch; het behoefde slechts door een Roll of een Vinnius gestookt en aangeblazen te worden, om gelijk elders in vlam over te slaan.

Van Venlo vertrok Ossenbrug over Bruggen naar Wassenberg, waar hij eenen brief van Clopris aan den drost moest brengen. Deze schepte genoegen in de Munstersche beweging en gaf den zendeling een schriftelijk antwoord mede terug. Te *Huckelhoven* wierf hij eenig volk en bezocht den predikant Slachtscaep te *Höingen*, dien hij met zijne zending bekend maakte. Te Dremmen, waar hij twee nachten vertoefde, had de vergaderiug voor den aftocht plaats.

De troep, door Jacob van Ossenbrug bijeengezameld, bestond uit veertig personen, een bont mengsel van mannen, vrouwen, jongens, meisjes en kinderen. Daartoe behoorden: de schepen van *Dremmen*, Peter Gyse, met zijne moeder en zijne huisvrouw, Godart Rademecher met zijn dochter, Arnold in gen Esschenbroick met drie zonen, zijne vrouw, zijne dochter en zijne dienstmeid, een kleermaker uit Heinsberg met zijne vrouw en twee meiden, de koster van *Doveren*, Heer Gillis van Rothem de vroegere kapellaan van Höingen enz. Twee kleine jongens waren de vertrekkenden achter nageloopen, omdat zij des avonds te voren van de wonderteekenen, die te Munster plaats grepen, hadden hooren vertellen.

---

(1) De Hoop Scheffer, *Gesch. der Kerkhervorming* p. 451. Zekere Herman *Gerrits*, die omstreeks 1520 te Roermond als priester leefde, vertrok naar Utrecht, zijne geboorteplaats, en werd aldaar onderpastoor in de St. Jacobskerk, waar de bekende geschiedschrijver Willem Heda pastoor was. Te Utrecht preekte Gerrits de hervorming, ten spijt van zijn pastoor en zijne Overheid; hij werd aangeklaagd en moest, den 13 Januari 1522, zijne kettersche stellingen op het schavot herroepen.

Digitized by Google

Te Neuss ging de karavaan scheep en zakte den Rijn af, maar viel op de hoogte van Dusseldorf, in weêrwil aller voorzichtigheids-maatregelen, in handen der justitie. Hun getuigenverhoor had den 28 Februari 1534 plaats. Nadere bijzonderheden zijn ons niet bekend (1).

— VII. —

(Zie bl. 52 en 110).

GIELIS VAN ROTHEM.

Onder de Anabaptisten, die zich onder de leiding van Jakob van Ossenbrug naar Munster begaven, troffen wij heer Gijs of Gielis van Rothem aan. Deze predikant wordt in de visitatieprotocollen des jaars 1533, door de regeering van *Susteren*, »een naberkint" genoemd, en was bij gevolg uit de buurt te huis (2). Kapellaan geworden te Höingen ging hij tot de sekte der »Lutheranen" over (3). Zulks gebeurde onder den invloed der predikanten Clopris en Vinnius (4). Van Rothem preekte te Susteren, welligt ook te Höingen en te Wassenberg (5). Hij was noch Sacramentist noch Anabaptist maar een soort Lutheraan, die geloofde aan de waarachtige tegenwoordigheid van Jesus Christus in het H. Sacrament des Altaars (6). Slachtscaep had voor het jaar 1532 meermalen in zijn huis gepreekt. Daar zij echter betrekkelijk het H. Sacrament niet eens van gevoelen waren, ontstond twist tusschen beide

(1) CORNELIUS. *Berichte* etc. p. 220 en 225.

(2) CORNELIUS *Munstersche Aufruhr* I p. 241.

(3) Ibid. p. 237. Hierboven p. 52 hebben wij bij vergissing gezegd dat Gielis van Rothem kapellaan is geweest van Slachtscaep.

(4) CORNELIUS *Berichtte* etc. p. 223.

(5) CORNELIUS *Munst. Aufr.* I p. 237, 241.

(6) CORNELIUS *Berichte* etc. p. 223.

Digitized by Google

predikanten ten gevolge waarvan Gijs van Rothem aan Slachtscaep de deur sloot; het preken hield dus op (1).

Dit gebeurde vermoedelijk te Höingen; immers de pastoor dier plaats, in zijn verslag over die parochie, maakt den visitatoren met deze oneenigheid volgender wijze bekend (23 Juni 1533): Slachtscaep, zeide hij, preekte, dat een ieder, die het nachtmaal uit zijne handen aannam dit geheel ontving, terwijl de kapellaan Gijs van Rothem dit maar half uitdeelde (2).

Sedert de maand Februari 1531 leefde van Rothem in huwelijk met Gertrudis Valkenberg, een geprofeste non die in zwangeren toestand het klooster Nieuwenhof had verlaten. Slachtscaep had dit huwelijk ingezegend in bijwezen van Johan Clopris (3). Zij was de zuster van Jan Valkenberg en vermoedelijk ook eene verwante van Laurens Bruyninx alias Valkenborch, scholtis te Nieuwstad (4).

Nadat hij Höingen verlaten had vertrok heer Gielis naar *Ratheim* bij Wassenberg en werd aldaar kapellaan bij den heer van Mulstroe, op het huis *Hall*. Daar was hij nog toen, ten gevolge der hertogelijke verordeningen, de predikanten uit het land van Gulik werden gezet. Hij vertrok alsdan naar Mordersheim, waar hij zich eenigen tijd bij jonker Michiel van Kensweiler ophield; ook is hij veertien dagen in den omtrek van *Maastricht*, bij den broeder zijner huisvrouw geweest; daarna vertoefde hij drie of vier weken te Keulen en bij jonker Herman van der Arft, alsmede te *Tusschenbroich* bij jonker van der Heyden. Te *Havert* bracht hij eenen nacht door en te *Höingen* veertien dagen. Door tusschenkomst van den

(1) Cornelius *Berichte* p. 224.
(2) Cornelius *Munst. Aufr.* I p. 237.
(3) Ibid II p. 345 en *Berichte* p. 223.
(4) Zie hierboven p. 90.

Digitized by Google

ouden en den jongen heer van *Mulstroe* had hij inmiddels van den voogd van Heinsberg verlof gekregen om op Guliksch grondgebied voor tijd en wijl te vertoeven, maar moest zich wachten hem onder de oogen te komen. Zijne huisvrouw en zijn twee kinderen, als niet befaamd van de sekte, hadden zoo hij meende, verlof gekregen om in het land te blijven.

Zijne reis naar Munster had hij ondernomen op aanraden van Jacob van Ossenbrug en van Peter Schomecher uit Dremmen, die hij in zijn huis had geherbergd. Hij was nieuwsgierig om de wonderen te zien, waarvan hem deze lieden verteld hadden. Gielis van Rothem kwam den den 28 Februari 1534 te Dusseldorp in verhoor. (1) Zijne straf schijnt nog al genadig te zijn geweest, althans na Kerstmis van dat zelfde jaar vonden wij hem te Maastricht. Hij werd aldaar gezien ten huize van Dirk van Lieck, in gezelschap van den bisschop Jan Smeitkens (2).

Latere berichten over dezen predikant zijn ons niet bekend.

— VIII —

(Bl. 47 en 73.)

HENDRIK SLACHTSCAEP.

Deze man was een afvallig priester, en staat meestal bekend onder den naam van Hendrik van Tongeren, omdat hij uit de stad Tongeren, in het land van Luik, herkwam. Eenen brief aan Bucer, waarschijnlijk in Mei 1533 uit Wassenberg geschreven, teekent hij *Henricus Slachtscaef a Tongeri*. Uit dezen brief blijkt het volgende: Slacht-

(1) Cornelius *Berichte* p. 221.
(2) Zie hierboven p. 154.

Digitized by Google

scaep was een bejaard man, *ad senium jam vergens*. Twee of driemaal had hij gevaar geloopen van in den muil der roofzuchtige wolven te vallen, bijzonderlijk te Aken; maar de Heer had hem beschermd. Hij raad Bucer aan niet al te veel gewicht aan de leer des kinderdoops te hechten; wat hem betreft hij heeft zijn kroost niet durven doopen; daarom werden moeder en kind gevloekt en van de eene plaats naar de andere vervolgd. De zaken der hervormden, betrekkelijk den doop en het nachtmaal, staan slecht; bij de Lutheranen bij uitstek slecht; bij de anabaptisten is het doopsel nog steeds aan de letter ten slaaf. Te Münster gaat het rijk van Christus met groote schreden vooruit. Er bevinden zich aldaar twee predikanten vol geest en vernuft, namelijk Bernard Rothman en Hendrik Roll. De schrijver hoopt, dat zij den kinderdoop zullen afschaffen; Hendrik Roll is het met hem daarover eens. Verder zond hij aan Bucer een theologisch opstel ter inzage, hij vraagt zijn oordeel daarover en of hij het wil laten drukken.

De eerste aankomst van Slachtscaep op het Guliksch gebied in de omstreken van Wassenberg en Susteren, is niet bekend. Reeds voor Januari 1532 preekte hij ten huize van heer Gijs van Rothem. Ook trouwde hij dezen met een verloopen non. In den zomer van 1532 was hij te *Huckelhoven* bij Doveren werkzaam, alwaar hij een kind doopte. Hij plaatste dit kind in eenen emmer water en sprak: »Ik doop in den naam des Vaders des Zoons en des Heiligen Geest, Johannes." Wij vinden hem nogmaals in dit dorp op het einde van Mei 1533. Hij leeraarde aldaar, dat een ieder mocht doopen en geraakte daarover in oneenigheid met Clopris, zijn vroegeren vriend. Vervolgens zwierf hij, zonder vaste standplaats heimelijk rond Op zijne tegenwoordigheid te Aken en Maastricht wordt

Digitized by Google

door de Guliksche overheid gewezen. Te Maastricht vertoefde hij in het begin van Juli ten huize van eenen schoenmaker, waar hij ook overnachtte. Ook verbleef hij eenigen tijd op de Locht, onder *Heughem*, in een groot nieuw huis, waar hij brieven en andere stukken schreef. Verder vertoefde hij te Odekirchen.

Vervolgens kwam hij naar Höingen; de pastoor aldaar had zijne parochie verlaten en deze was nu vogelweide geworden. Het tijdstip zijner eerste aankomst in deze parochie ligt in het duister. Hij preekte er in gezelschap van Dionys Vinne, dien wij in April 1530 aldaar reeds als predikant hebben aangetroffen. Ook koos hij er zijne woonplaats, en nam eene vrouw tot zich: de dochter zijner zuster zeide men, die er een kind ter wereld bracht. Slachtscaep weigerde dit kind te doopen, voorgevende dat het in het bloed van Jesus Christus was gedoopt. Eenigen tijd later overleed dit wicht te Huckelhoven. Op even gemelde plaats alsmede te Höingen stelde hij op anabaptistische wijze rechters aan en schreef een Reglement voor ter slechting der geschillen, die tusschen de broeders verrezen.

Slachtscaep kwam uit eigen beweging naar *Susteren*. Daar preekte hij in den zomer des jaars 1533; wijl men hem echter den toegang tot de stad weigerde, hield hij zijne toespraken in de buurt onder eenen boom. Ook heeft hij eens het woord gevoerd te *Breberen* en in de nabijheid dier plaats op de heide. Hendrik Slachtscaep is een der laatste predikanten, die naar Munster trokken. Hij werd daarheen geroepen door een brief van Rothman. In Februari 1534 vertoefde hij nog te Höingen; van daar vertrok hij naar Coesvelt, alwaar hij omtrent den vastenavond »bij der straeten, in het openbaer preeckte."

Te Munster nam hij zijnen intrek in het verlaten klooster van St. Georg; wij zien hem als predikant optreden, in

Digitized by Google

Juni 1534 ter gelegenheid van de invoering der polygamie (1). Hij zelf had vier vrouwen genomen. Hij behoorde tot de zes apostelen, die Jan van Leiden naar het Zuiden ter verkondiging van Gods Woord heeft gezonden. Hij werd te Soest gevat en met zijne gezellen, waaronder zich ook de proefeet Dusentschuer bevond, den 23 October 1534 onthalsd (2).

Slachtscaep was een man, die de hervorming niet alleen door woord maar ook door schrift heeft trachten te bevorderen. Hierboven hebben wij gemeld dat hij het handschrift van een zijner werken aan Bucer ter beoordeeling zond. In Juni 1533 zien wij de visitatoren, door den hertog van Gulik uitgezonden, ijverig in de weer tegen de boeken van Oecolampadius, Zwingel, Carolstad, Campanus, Clopris, Hendrik van Tongeren en andere Sacramentisten. De inwoners van *Dremmen* en *Höingen* werden uitgenoodigd om de boeken dezer kettersche schrijvers in handen der overheid te stellen.

Aan Slachtscaep wordt een zendbrief ten adresse der hervormden dezer streken toegeschreven, die uit het jaar 1533 of iets vroeger schijnt te dagteekenen (3). Een exemplaar van dezen brief, waarvan ons, zoo als wij hierboven gezegd hebben, een afschrift door den Wel Eerw. Heer C. Krafft verstrekt werd, rust in het pruisisch staatsarchief te Dusseldorp. Hij is gedrukt en vormt een vlugschrift van dertien bladzijden, deel makende van een dossier akten betrekkelijk eene visitatie der Gulicksche parochiën. De inhoud van dit geestelijk traktaatje

(1) De Bussière, p. 340.

(2) Over Slachtscaep raadplege men Cornelius, *Munsterischer Aufruhr*, II p. 348. Cornelius, *Berichte*, p. 25, 27, 31, 73, 78, 165. De Bussière, p. 340 en Drouven, p. 74.

(3) A. Grashof, *Wie das Jülicher Land zum Evangelium kam*. Dritte Auflage 1870.

Digitized by Google

handelt over het Avondmaal, hetwelk de schrijver in overdrachtelijken zin voorstelt als het zinnebeeld van het woord Gods. Hij is betrekkelijk dit punt noch de leer der Katholieken, noch die der Lutheranen toegedaan; hij is, zoo niet een wederdooper dan toch een Sacramentist. Zijn stijl is zwak en zijn redeneertrant niet altijd logisch. Het tractaatje schijnt een catecheetische onderrichting te zijn voor het eenvoudig volk. De taal van het stuk is Nederlandsch, maar doorweven met een aantal uitdrukkingen die zijn Limburgschen oorsprong verraden. Woorden als: halden = houden, gereitst = aangespoord, cruyts = kruis, doit = doet, verkundigen = verkondigen, liever = beter, gelouf = geloof en eene menigte anderen hoort men nog heden in vele plaatsen onzer provincie. De schrijver was dus uit die streken te huis of had er lang vertoefd. Zie hier nu dit stuk:

Aen myn liefte broiders vnd Susters tot Susteren vnd omgelegen plaitsen, ouch tot Maestrycht vnd allen anderen fromen Christen.

Mijn alder liefte broeiders vnd Susters in dem Heren. Paulus sprecht: Proevet alles und haldet wat recht is. Volget nyt mynschlyche meynung und opynien, sonder volget dem getuygenissen des geestes in euren herten. Der geest, spricht Christus, sal u leyden in alle wairheit. Sint Johannes noemet die salvinge. j Joh. ij: Die salvinge leret vns alles vnd is die wairheit. »Lieve broiders, twistet vnd scheydet v nyt om die saken, welche vns Christus to eyn verbont der liefden vnd eynicheit gegeven heeft. Soeket Christum in uwen herten met waren gelouven. Alle scrift dient dem gelouven und den nieuw- geboren geystelychen mynschen, etc." Verdraget die eyn den anderen vyt liefden.

Digitized by Google

Om te verstaen dat aventmail oft broitbreken vnses Here Jesu Christi, dat men oick noemet dat Sacrament des lyfs vnd bloits Christi. So is te weten ten iersten dat Christus dit Aventmail gehalden heeft vnd ingeset te halden alleyn den geloivigen mynschen, die op dat nieuwe doir den geloiven in Christum herboiren syndt.

Daerom het nv voirtaen met vlyt aen te mercken is, dat in desen nieuwen herboiren oft geloivigen mynschen tweyerley leven synt: Nemlich ein vytwendich, tytlich, vleischlich leven des vytwendigen mynschen vnd ein inwendich, geistlich, ewig leven des inwendigh geystlygen mynschens. Van desen twey mynschen die dair in eynen geloivigen mynschen syndt, spricht Paulus (1). j Cor ij: der natuerlyche mynsch versteit nyt wat godlich es, mer die geistliche richtet alle dinck. Item Eph. iiij spricht Paulus van den alden unde nieuwen mynsch. Nu eest voirt te weten dat Godt desen tween mynschen oick tweerley spyze verordent heeft, dair sy van leven, als den inwendigen mynschen oick geistlick hemels broit, welch dair es dat levende ewige wort goits van die hemel gekomen unde mynsch gewoirden, vnde es onser eyniger leven vnde salichmaker Christus Jesus. Van desen broide spricht Christus wytfeldich. Joh. vj: Ich ben dat levende broit van den hemel gecomen, wer daer van etet (2) der sall ewig leven, vnd dat broit dat ich geven wil dat is myn vleysch. Hier sprickt Christus, hy wil syn vleysch geven toe eyner spysen vnd sprickt met da by: wer nyt dat vleisch des mynschen soin etet vnd drincket syn bloit der heeft gein leven in sich. Wederom: wer myn vleisch etet vnd drincket myn bloit, der sal ewig leven. Vyt desen worden Christi hoiren wy, dat Christus vleisch vnd bloit

(1) Hier begint bladz. 2.
(2) p. 3.

Digitized by Google

ein spyse es des ewigen levens, vnd wie dairvan etet vnd drincket dat der ewig sal leven, dairom nu kan Christus vleisch vnd bloit nyt eyn spyse gesyn des vytwendigen mynschen, want der sterft vnd moit sterven, dairom kan oft mag hy oick van deser spyse die dat ewig leven gevet nyt eten. Mer dat vleisch vnd bloit Christi wert alleyn van den inwendigen geistlychen mynschen (1) gegeten tot den ewigen leven. na die vorgenoemden worden Christi. Deze geystlyche inwendige mynsch eyns gelovigen mynschens, der da etet vnd drincket dat vleisch vnd bloit Christi, es der geist vnde herte des meynschen dat herboiren vnd levendich gemaickt es doir dat ewige levende wort gots, welche die selvige geist vnd hert met vasten geloven ontfangen heeft, also dat der mynsch nv weet vnd vast gelovet, dat dat wort voir hem mynsch geworden es vnd vleisch vnd bloit angenomen vnd dat voir vns toe eyn eynige offerande voir die sunden van dat cruys geoffert heeft vnd den doit geleden vnd dair met vns van den sunden vnd ewigen doit verloist vnd vry gemaickt. Wanneer dit, wie voirgeruert, met gansen vlyt verstaen vnd angemerckt wirt, so sal dat Sacrament vnd Avenmail Christi (2) doir gots genaiden, by den Christen vnd rechtgelovigen woillichlychen begrepen vnd recht verstanden werden, als nemlich wen man weet vnd aenmercket dat onderscheit van desen vytwendigen, vleyschlichen vnd van den inwendigen, geystlichen mynschen, vnd wat spysen godt eynen iegelycken verordent heeft dair van te leven, als den vleischlychen vytwendigen mynschen vytwendige ertsche spyse, welche hy etet vnd smaket met den vytwendigen vleyschlichen monde vnd vnthelt syn leven damet, vnd den inwendigen geistlychen mynschen levende geistlyche hemelsche spyse,

(1) p. 4.
(2) p. 5.

Digitized by Google

welche do ys dat levende wort gots, dat vleysch ond bloit Jesu Christi, dat selve ontffenckt vnd smaickt oick der inwendige mynsch met den monde des geloves oft metter herten vnd geloven vnd vnthellet oick syn leven dair van (1).

Mercket nv aen, wat handelt nv christus in dat aventmail dan dat hy beyde dese voirg. mynschen spyset vnd geeft eynen yederen eyn spyse, als den vytwendigen vleischlychen broit vnd wyn, welck hy ontfanckt vnd smaickt alleyn met dem vleyslichen monde, vnd den inwendigen geistlychen mynschen geeft hy syn levende wort vnd daer met syn vleisch vnd bloit welche der inwendige mynsch oick alleyn ontfenckt met den monde des geloves oft met den gelove.

Wat es nv dese spysinge?

Antwort: dat es dat nieuwe testament, dat geistliche geschenck vnd waildait der salichmakinge vnd dat geistlyche eten des lams, vnd verbygancks dair van dat alde testament vnd eten des paislams ein vytwendige figuer was, dairom dat selvige oick der Heer Christus vp die selven tyt met synen Apostelen aten (2) vnd dair met der figueren vnd alden testament eyn ende heeft gemaeckt vnd dat nieuwe op die selve wyse ingestelt vnd gehalden.

Nu mercket op die vytwendige figuer des nachtmails, nemlich op dat eten des paislams, want wat godt der vader in dat eten des paislams gedain heefft, datselvige doit Christus ouch in dat aventmail, der hemelscher vader spyset in dem ethen des paislams beyde dese voirgenoimde mynschen vnd geeft eynen yederen syn spyse, als den vytwendigen vleyschlychen mynschen spyset hy met den doiden gebraden lam, vnd den inwendigen geistlychen mynschen myt dem levende worden syner toeseggingen,

(1) p. 6
(2) p. 7.

Digitized by Google

nemlich dat der Engel oft sleger in die selvige nacht al ierst geboirten yn Egypten doiden solde vnd dat hy hon verbygaen solde vnd dat sy ouch desselven morgen solden verloist (1) werden van die tyranny Pharaonis. Exo. xij. Dit wort vnd toeseggingе was die geistliche spyse, die daer alleyn van den geystlychen mynschen met den monde des geloves geten vnd gesmaickt wert. Wair nu geyn mont des geloves en was oft wair geyn gelove en was, daer en was oyck geen geistelick mynsch vnd dair en wart dese geistlyche spyse oick nyt geten noch gesmaeckt, mer dair wart alleyn dat doide gebraden lamp gesmaickt.

Nu heeft godt alleyn syn lust gehadt an dat eten der geistlycher spysen vnd heeft dairom die vytwendige spyse (die alleyn eyn teycken was der geystlicher spysen) met den namen der geystlycher spysen genoempt op dat die geistlyche spyse nit worde na gelaiten to eten vnd also gots waildaet werde vergeten. Der hemelsche Vader sprack: dat lamp es (2) die verbyganck, der soin Christus sprickt: dat broit es myn lyff dat vor v gegeven wirt, vnd die kelck ofte drunck is myn bloit des nieuwen testaments, dat voir v vnde voir veelen vergoten wirt to vergevinge der sunden.

Hyr is nv dat alde vnd nieuwe testament. In den alden spyset der Vader beyde: den vytwendigen vnd inwendigen mynschen, also oick Christus ym nieuwen testament, vnd noment beyde die vytwendige spyse met die namen der geistlycher spysen, dairom dat sy alleyn lust hebben an dat eten der geistlychen spysen vnd op dat wy doir dat vytwendige to den inwendigen vnd waraftigen vermanet vnd gelocket sollen worden.

---

(1) p. 8.
(2) p. 9.

Digitized by Google

Wie nu die worde vnd handelinge des aventmails met vlyt wil aenmercken den solt doir gots genaiden clair genoich syn. Christus nam dat broit vnd brackt vnd gaft synen (1) jongeren vnd sprach: nympt ethet, dat es myn lyff dat voir v gegeven wert. Desselven glychen nam hy ouch den kelk etc. Hier geeft Christus synen Apostelen vnd syner christen gemeynten dat geschenck des nieuwen testaments, nemlich syn eygen lyff vnd bloit vnd syn levende wort da by, als dat selvige lyff vnd bloit hon sunden ewech neme, vnd gaff den vytwendigen mynschen om sulcks te gedencken ouch eyn vytwendich teeken des geystlychen geschencks (welch der inwendige geislycke und nieuwe mynsch smaket vnd ontfanget), nemlich broit vnd wyn. So dan dat broit vnd wyn eyn sacrament oft teken is van dem geschenck vnd geistlicher spysen des geistlychen mynschen vnd dat Christus ouch alleyn lust heeft aen dat eten (2) der geistlycher spysen, so noemde Christus dat teeken mit den namen der geistlycher spysen vp dat hy met eynen worde vytsprake wat dat teken oft vytwendige spyse beduyden vnd wat spyse vnd geschenck hy den inwendigen mynsche gave vnd doir broit vnd wyn beteekent wird, vnd sprack: dat es myn lyff, dat es myn bloit, dat lyff vnd bloit Christi es dat geschenck vnd geystlyche spyse, die Christus den inwendigen mynschen geeft, vnd geeft ouch dairby syn wort vnd sprickt dair met clair vyt wairtoe dat die spyse vnd geschenck nutte sy, nemlich ten vergevinge der sunden.

Dit es nu dat aventmail oft broitbreken vnsers Heren Jesu Christi, dat hy met synen jongeren gehalden heeft

(1) p. 10.
(2) p. 11.

Digitized by Google

vnd dair inne gespyset beyde, den uytwendigen vnd inwendigen mynschen vnd syner geloviger gemeynten dat nagelaeten te halden vnd (1) bevolen syner dair by te gedencken.

Wair toe heeft ons Christus dit aventmail nagelaiten te halden, vnd wat solden wir van yhm gedencken?

Antwort: Ten iersten, dat der uytwendige mynsche, der noch vleisch is vnd nyt geystelichs ontfangen kan, doir die vytwendige spyse vnd teeken gereyts vnd vermanet werde lust te krygen to der geystlycher spysen vnd ouch geistlich to werden. Ten anderen dat die inwendige mynsche nyt vergete syner spysen te eten van die waildaet vnd geschencks dat hom Christus in synen affscheyden voir eyn testament geschenckt vnd besatt heeft, nemlich sich selfs, syn eygen lyff vnd bloit to eyner spysen des ewigen levens vnd dat syn lyff vnd bloit die sunde aen den cruyts betailt heeft. Dairom Paulus ouch (2) sprickt: so deckmail ghij dit doit, so sult ghy den doit des Heren verkundigen. Ten derden so sullen wy gedencken der vmbegrijpelicher liefden die vns Christus met dem geschenck beweesen heeft. Want hy konne vns nyt lievers gegeven dan sich selver, vnd hy konde oick die liefden nyt hoiger bewysen dan voir vns te sterven, vnd dat allet vm nyt, sonder eynich verdienst.. So verbinden wy ons hier met Christus als lydtmaten syns lichaems doir den gelouven, vnd met vnsern broidern vnd susteren als lytmaten eyns lichaems doir die liefden.

Huetet vch voir der papisten vnd Entechristischen affgoderyen.

---

(1) p. 12.
(2) p. 15.

Digitized by Google

— IX —

(Zie bl. 104 en 105.)

HENDRIK ROLL.

Toen wij de identiteit van heer Hendrik van Hilversum met den alom bekenden hoofdman der Munstersche wederdoopers, Hendrik Roll, ontdekten, was een groot gedeelte van ons handschrift bij den drukker en waren wij genoodzaakt betrekkelijk eenige bijzonderheden van dezen man, alleen bij ons geheugen te rade te gaan. Dien ten gevolge zijn een paar onnauwkeurigheden ontstaan die wij hier verbeteren. Steunende op een raadsbesluit van den 25 Sept. 1534, waarin vermeld wordt dat Hendrik van Hilversum »neilinge inden vrythoff verbrant is", alsmede op hetgeen met de andere gevangenen gebeurde, die voor dat hun vonnis werd uitgesproken eenigen tijd in den kerker verwijlden, hebben wij de terechtstelling van Hendrik Roll in de vierde week van September geplaatst. (Zie hierb. p. 105.)

Bij nader onderzoek is ons echter gebleken, dat deze executie een paar weken vroeger heeft plaats gehad. Roll werd in den avond van den 2 Sept. 1534 te Maastricht, ten huize van Jan van Genck gevangen en naar den kerker gevoerd. Nu blijkt uit het verhoor van zekeren Hendrik Timmerman, dat hij acht dagen voor zijn dood nog leeraarde en het doopsel toediende. (Zie hierb. p. 152.) Zijne terechtstelling moet bijgevolg tusschen den 4 en den 9 Sept. plaats hebben gehad.

Ook hebben wij bij die gelegenheid verhaald, dat dit hoofd der wederdoopers maar enkelen onder de veroordeelden te Maastricht schijnt herdoopt te hebben. Van de vijftien gejusticieerden in Februari 1535 zijn er acht door Roll gedoopt, zoodat zijne bedrijvigheid te Maastricht veel grooter schijnt geweest te zijn dan aanvankelijk kon vermoed worden.

Digitized by Google

— X —

WERNER VAN MERODE.

Tot hieraan hebben wij predikanten en wederdoopers besproken, die de steeds toenemende vervolging duchtend en vluchtend zich naar Munster begaven, in de hoop van aldaar onder hunne geestverwanten, de veiligheid te mogen vinden, die hun overal elders ontzegd was. De man, dien wij hier bespreken, behoorde niet tot deze soort van lieden; hij was niet predikant en misschien zelfs niet anabaptist, maar een dier onbezonnen waaghalzen, die hun leven bij iedere onderneming, welke hun geld of genot belooft, veil hebben. Werner van Merode verliet het leger van den hertog van Gulik en klom over de muren van Munster »par esprit d'aventure". Wanneer het hem daar binnen onder het bestuur van den drolligen koning niet beviel, keerde hij naar de zijnen terug en ging met gelatenheid de gevangenis binnen.

Zijn vader, Willem Scheifart van Merode, heer te Limbricht, Hemersbach en Sindorp, was twee maal gehuwd geweest. Zijn eerste vrouw Hermanna van Wachtendonck schonk hem eenen zoon Jan Scheifart van Merode en eene dochter Adriana, die met Jan van Vlodorp huwde. Zijn tweede vrouw, die hij in 1501 op zeventigjarigen leeftijd trouwde, heette Sibilla van Veltmuhlen en behoorde waarschijnlijk tot den burgerstand (1). Uit dit tweede huwelijk sproot onze Werner.

Werner vertrok in 1534, met een Guliksche hulpbende naar het beleg van Munster, om die stad te helpen veroveren. Daar aangekomen bekroop hem de lust om kennis

(1) E. Richardson, *Geschichte der Familie Merode*, I p. 86, 87.

Digitized by Google

te maken met den koning van Sion en diens aanhangers. Den 16 Mei 1534 schrijft de krijgsraad der Guliksche troepen aan Hertog Johan, te Dusseldorp: »Angestern, uf unsers Hern Himelfartstag, ist Werner Scheffart von Merode (und ist nemlich derjenige, der vor etlichen jaren einem Cölnischen botten sin ore afgeschnitten hatte), in die stadt Munster gelauffen und had zwei perde und darzu sin kleider, die in guter achtung, hinder sich gelassen, welche etlichen knechten under Uere furstl. Genade fendchen zu priss gefallen, sint. Es that des jederman, der ine gekant, ein gross verwunderen. Und als wir vernemen, so have er zu Sindorp, das in ampt Bercheim liggen sol, noch ein verschlossene kist, davon U furst. Gen. stalmeisteren die schlussel zugeschickt sint" (1).

Over zijne verdere lotgevallen te Munster geeft Dionysius Vinnius, in zijn getuigenverhoor, het volgend bescheid: »Scheifart sy binnen Munster und hebbe sus kein bevel; dan he sy nu lesten mit den koning gereden opt avontmael, und hebbe ein slechte maget genomen tho wive. Und weit oick susten keinen mer van adel, de uit den stifte van Collen binnen Munster sin" (2).

Den 6 December 1534 vluchtte Werner Scheifart uit Munster, werd door de belegeraars in hechtenis genomen en voor den krijgsraad gedaagd. Den 11 December daaropvolgende had zijn getuigenverhoor plaats, dat vele bijzonderheden bevat over den toestand der stad. Betrekkelijk onze streken verklaart hij: dat de koning van Sion »oick etlige na Hollant, Brabant, Friesland, Luttich und Gulich hat gefertigt, den gennen, so eren handel angenomen und gedoept, vertroistinge to doen und an

(1) Dr Cornelius, *Berichte*, p. 234.
(2) Cornelius, *Berichte*, p. 275.

Digitized by Google

te seggen, dat se sich dairbinnen (Munster) foegen, want se kunnen tusschen die blockhuser one gefaer herdurch komen" (1).

Werner van Merode schijnt dezen dwazen streek van wege den hertog niet zwaar geboet te hebben; maar hij kwam in minachting bij zijne verwanten. Zijn halve broeder Jan van Merode, die zijne geboorte als onecht beschouwde, bracht het zoo ver, dat Werner alle aanspraak verloor op Limbricht, Hemersbach en Sindorf; en enkel het eigendom der heerlijkheid Clermont, bij Aubel, Gubberafh en eenige huizen te Keulen voor zich behield. Den 20 Juni 1537 werd hij met Clermont beleend. Werner Scheifart overleed als ambtman van Liedberg den 12 Juni 1553 en werd in het klooster Sion te Keulen begraven. Hij was twee maal gehuwd; eerstens met Theodora van Lijnden-Blitterswijck en tweedens met Agnes Weesen. Hij wordt als stamheer der linie Merode tot Clermont-Villermont beschouwd (2).

— XI —

(Zie bl. 70.)

DE KINDEREN VAN ISRAËL.

In den nazomer des jaars 1533 werden de omstreken van Maastricht en die van Limburg door eenen troep vrijbuiters bezocht, die zich de Kinderen van Israël noemden en geenen aanvoerder dan God zelf verklaarden te erkennen.

Tot welke sekte dit slag van volk moet gerekend worden, of het misschien in betrekking stond tot de gewapende partij der Anabaptisten, weten wij niet. Zie hier wat

(1) Cornelius, *Berichte*, p. 292—296.

(2) E Richardson, *Geschichte der Familie Merode*, p. 114.

Digitized by Google

Chapeauville, *Gesta Pont. Leodiënsium* III p. 326 over het optreden en spoedig verdwijnen van deze bende heeft aangeteekend: »Iisdem (diebus) depopulata est agrum *Trajectensem*, vicinumque *Limburgensem*, cohors militum, verius prædonum, qui se *filios Israël* agnominabant, quod nullum, ut aiebant, ducem præter Deum agnoscerent; hi præter nefandas insolentias, quas templis, rebus sacris et Christo sacratis virginibus inferebant, etiam infantes ignibus torrebant, ut aurum a parentibus exprimerent, tamen adventantibus comitibus de Nassau et Buren cum valida manu, illinc, alio abvia quæque vastantes, commigrarunt."

Andere bijzonderheden zijn ons over deze gewapende sekte niet bekend.

— XII —

(Zie bl. 111—117.)

Het boek VAN DER WRAKE.

In den loop van ons verhaal trok een boekje, dat door eene vrouw uit Amsterdam was medegebracht, maar oorspronkelijk uit Munster kwam, onze bijzondere aandacht. Dit boekje moest in de oogen der broeders van groote beteekenis zijn, want het werd in de Maastrichter conventikels vlijtig gelezen. Ook de landsregeering moest belang in dit schrift stellen, en het beschouwen als gevaarlijk voor kerk of staat, want in onze »Memorie" bevindt zich bijna geen enkel getuigenverhoor waarin van dat Munstersch boekje geene melding gemaakt wordt. Het schijnt veel overeenkomst gehad te hebben met een vliegend blaadje, waarvan wij den inhoud hierboven (p. 115) hebben medegedeeld. Eventwel was het geen vliegend blaadje, maar volgens de uitspraak der Maastrichter getuigen wel degelijk een »boecxken" of een »boeck".

Digitized by Google

Daar dit schrift uit de belegerde stad Munster kwam, hebben wij de lange lijst der *Quellen der Geschichte des Munsterischen Aufruhrs*, doorloopen (1) en daarin den titel van een werk gevonden, dat volkomen beantwoordt aan de beschrijving, die de Maastrichter Anabaptisten ons van dat boekje nagelaten hebben. Dit werk is getiteld »Van der Wrake" en heeft Bernard Rothman voor schrijver.

Ziehier wat aanleiding gaf tot het uitgeven en verspreiden van dit schrift. Toen men te Munster vernam, dat de zending der zeven en twintig apostelen, die de wereld tot het geloof van Jan van Leiden moesten bekeeren, mislukt was, dat mannen van beproefde trouw en wezenlijk talent zooals Roll, Clopris, Vinne, Slachtscaep en Straelen door de hand van den scherprechter waren omgekomen of in de gevangenissen van het moderne Babylon wegkwijnden en dat ook binnen Munster het troepje broeders door ziekte, door uitvallen, overloopen en gedurige schermutselingen met den vijand van dag tot dag wegsmolt, moest noodzakelijk omgezien worden naar hulp van buiten. Er moest nieuw volk naar Munster komen; het bloed dat vergoten was moest door nieuw bloed verlevendigd worden; de medewerking der anabaptisten van alle windstreken moest worden ingeroepen ter verlossing van het streng beproefde en eng ingesloten Munster.

Om tot dit doel te geraken ontwierp Rothman een boekje getiteld »Van der Wrake", eene soort van koninklijk manifest aan het verspreide volk van Israël. De Kroniekschrijver Gresbeck, die zich te Munster bevond, toen het boekje verscheen, verhaalt er het volgende van: »De Koning en zijne aanhang ziende, dat in weerwil van herhaalde pogingen, geene hulp tot ontzet der stad opdaagde, wisten

(1) CORNELIUS *Berichte der Augenzeugen* p. XCV.

Digitized by Google

niet meer wat te beginnen; de verlossing bleef uit. Eindelijk kwam Stutenbernt (Rothman) op een gelukkig denkbeeld; hij vervaardigde een klein boek, dat genoemd werd »Van der Wrake". Dit boekje werd gedrukt en overal in Holland en Friesland, waar zich wederdoopers bevonden, verspreid. In dit boekje stond geschreven, dat elkeen zou opstaan, het zwaard in de hand nemen en trekken naar het nieuwe rijk van Israël; de wrake des Heeren zou onmiddelijk losbarsten, allen moesten de wapenen opnemen en met geweld aanrukken. Door zulk een middel hoopten de koning en Stutenbernt volk genoeg te werven om de stad te ontzetten. Zij boogden op dit middel en spraken dikwijls van een aanstaande bevrijding der stad. Wanneer de koning een goede tijding uit Holland of Friesland ontving maakte hij het volk dietsch, dat hem een goddelijke veropenbaring was ten deele gevallen; maar deze veropenbaringen kwamen per brief uit Holland. Toen het boekje verzonden was, hoopte de koning, dat de verlossing der stad geene drie weken zou uitblijven (1). Zoo ver Gresbeck.

Ook Cornelius gewaagt over het boek »Van der Wrake" en geeft — voor zoo ver dit mystisch factum ontleed kon worden — eene korte analyse daarvan, in zijn opstel getiteld: »Die Niederländische Widertäufer" p. 14. Wij kennen ongelukkig het boekje zelf niet en weten ook niet of het zich in de eene of andere openbare bibliotheek van Nederland bevind: maar wanneer wij het getuigenverhoor der Maastrichter anabaptisten vergelijken met hetgeen Gresbeck en Cornelius er van verhalen, dan vinden wij in dat getuigenverhoor de strekking en den voornaamsten inhoud van het boek der Wrake terug. Wat

(1) Gresbeck bij Cornelius *Berichte der Angenzeugen* p. 125.

Digitized by Google

meer is, het boekje in de vergadering der broeders van Maastricht in 1534 en 1535 gelezen was een splinternieuw werk, waarin te lezen stond, »dat die van Munster eenen koning hebben opgeworpen, die de minste van hun allen was" (1), een feit dat pas in Juli 1534 plaats had.

Cornelius verhaalt, dat het boek »Van der Wrake" in December 1534 te Munster het licht zag en dus inderdaad een nieuw boek was. Verder zegt hij, dat den 21 December daaropvolgende, vier mannen naar Holland en Friesland togen, voorzien van veel geld en duizend exemplaren van dit boekje. Deze was echter de eerste verzending van dat schrift niet; want geheel in het begin der maand moet een andere verzending hebben plaats gehad, zooals blijkt uit het getuigenverhoor van Jan Kettel, van Thiel, die reeds den 6 December verklaarde, dat zekere Albert of Bonaventura de Bonaventura met drie andere wederdoopers de stad Munster had verlaten, medenemende vele boeken, geld en brieven voor de broeders uit Holland en Friesland (2).

Wanneer het boekje te Maastricht aankwam en op welk tijdstip de eerste voorlezing daaruit plaats had, kunnen wij niet met juistheid aangeven; misschien gebeurde zulks niet voor het einde van December. Zeker echter is het, dat te Maastricht voorlezingen daaruit gehouden werden na Kerstmis 1534. Twee Maastrichtenaren, Servaas Fuegen en Hendrik Bilmeker, die na Kerstmis herdoopt werden, waren bij die lezing tegenwoordig (3).

---

(1) Zie hierboven p. 160.
(2) Cornelius *Berichte* p. 291, 293 en 400.
(3) Zie hierboven p. 155 en 157.

Digitized by Google

Met het oog op dit kleine betoog meenen wij het volgende te mogen beweren: Dat het boekje, in de vergadering der anabaptisten te Maastricht voorgelezen, een exemplaar is geweest van het boek »Van der Wrake", dat onlangs als koninklijk manifest te Munster was in druk verschenen, en dat het Maastrichter exemplaar vermoedelijk deel gemaakt heeft van de pakketten, die in het begin van December uit Munster naar Holland werden verzonden. Het kwam te Amsterdam en werd van daar uit door een doopsgezinde vrouw naar Maastricht overgebracht, waar de geheime voorlezing er van, na eene reis van eenige dagen, hoogstens een paar weken, zeer gemakkelijk omstreeks Kerstmis 1534 kon plaats hebben.

— XIII —

(Zie bl. 197.)

DE GULIKSCHE KERKVISITATIËN DES JAARS 1533.

Professor Cornelius heeft, door de uitgave der kerkvisitatiën van een gedeelte van het Guliksch gebied, aan de geschiedkundige wetenschap onzer streken een ware dienst bewezen. Men vindt in zijne uittreksels een schat van wetenswaardige bijzonderheden. Edoch zijne opgaven zijn op verre na niet volledig. Hij heeft zich bepaald met in korte trekken weder te geven den toestand dier kerspelen, waar de »Lutherije" was doorgedrongen, of waar zich elementen bevonden, die op het verspreiden der nieuwe leer voordeelig konden werken. De plaatsen echter waar de geestelijkheid, volgens plicht en geweten, haar toevertrouwde kudde bestierde en waar alles in orde was, worden in het geheel niet of alleen in het voorbijgaan genoemd. Wat hij zocht waren elementen voor zijne ge-

Digitized by Google

schiedenis van het Munstersche oproer; daarbij heeft hij het gelaten. De geschiedvorscher evenwel, die een volledig overzicht wenscht te geven over den godsdienstigen toestand van het land van Gulik in het algemeen en der districten Wassenberg en Borne in het bijzonder, zal zich bij de opgaven van Cornelius niet mogen bepalen. Hij zal om onpartijdig en volledig te wezen de geheele serie der visitatiën moeten nalezen en ontleden; want het zijn niet de enkele visitatiën door Cornelius uitgegeven of geanaliseerd, maar de geheele serie te Dusseldorp bewaard, die een trouwe afbeelding leveren van den godsdienstigen toestand der landen van den hertog van Gulik.

Digitized by Google

Uittreksel uit het Journaal

VAN DEN HOPMAN

SPLINTER HELMICH,

BETREKKELIJK HET OVERKWARTIER VAN GELDERLAND

1580—1587.

In deel, xxxii jaargang 1875, der Kroniek van het *Historisch Genootschap te Utrecht*, gaf professor Fruin het dagboek in het licht van een soldaat in Staatschen dienst, waarin een aantal bijzonderheden voorkomen betrekking hebbende op verscheidene steden, dorpen en kasteelen onzer provincie, die eertijds deel hebben gemaakt van het Overkwartier van Gelderland. Men treft er bescheiden aan over belegeringen van de steden *Venlo*, *Wachtendonk*, *Stralen* en *Gelder*, van de sterke sloten *Krikenbeek*, *Kessel*, *Blitterswyk*, *Geisteren*, *Arcen*, *Horst*, *Blijenbeek*, *Well*, *Haag*, *Vlasrade*, uitplunderingen van dorpen, strooptochten en krijgsverrichtingen, die tot hieraan of niet genoegzaam bekend of geheel en al in het duister zijn gebleven. De schrijver van dit dagboek heeft zeven jaren van zijn leven, namelijk van 1580 tot in 1587, in verschillende garnizoenen van het Overkwartier doorgebracht en intusschen alles, wat hem merkwaardig voorkwam, dag voor dag opgeteekend. Wat hij zelf heeft bijgewoond staat in zijn handschrift in den tekst, wat hij van elders heeft vernomen is in kantteekeningen geplaatst. Onze geleerde vriend, de wel Eerw. Heer A. van Lommel heeft dit kostbaar hand-

Digitized by Google

schrift in een familiearchief gevonden en het den heere Fruin welwillend ter openbaarmaking afgestaan. Het was vroeger reeds aan den geschiedschrijver Bor bekend, zoo-als blijkt uit de talrijke bescheiden, die deze er aan ontleend heeft. Latere schrijvers hebben het niet gekend.

De Utrechtenaar Splinter Helmich diende de Staten van af April des jaars 1572 tot in 1589, eerst als gemeen landsknecht, dan als luitenant en later als kapitein. In 1578 werd de compagnie waarin hij diende, op last der Staten van Holland, door den commissaris Dirk Duvel afgedankt. Den 26 October van dat jaar kregen de huurlingen hunne paspoort en luitenant Splinter Helmich vertrok naar Utrecht, waar hij bij zijne zuster Anna ging inwonen, tegen zes gulden kostgeld in de maand.

Den 12 Januari van het volgende jaar nam hij wederom dienst, maar ditmaal onder de Staten van Utrecht; hij werd luitenant in de compagnie van den kapitein Ghysbert van Berck. Den 10 Maart was hij tegenwoordig bij de verovering van Amersfoort. Den 23 Juni verliet zijne compagnie deze stad, en Helmich was in de verbeelding, dat zij naar Maastricht zoude trekken om die stad te ontzetten. Deze veste viel echter reeds den 26 Juni in handen der Spanjaarden, zoodat hij den 11 Juli naar Amersfoort terugkeerde. Den 15 Augustus, in gevolge een nieuw patent, gegeven door Jan van Nassau, gouverneur van Gelderland, kreeg hij last om naar Nijmegen en voorts naar het Overkwartier te vertrekken. Na eenige maanden in Noordbrabant vertoefd te hebben, zond zijn kapitein van Berck hem een patent voor *Kuilenburg*. Van daar vertrok hij met zijn volk naar de omstreken van *Venlo*, waar hij geplaatst werd onder bevel van den kolonel Philip van Hohensax (1).

(1) Over Hohensax zie *Publ.* etc. *du Limb.*, XI.

Digitized by Google

Hij werd den 3 Augustus 1579 tot kapitein bevorderd over eene kompagnie van 150 man, die er destijds echter maar 113 telde. Dit was het vendel van wijlen den drost van Gelder, Engelbert van Wissel tot Caen.

Zijne veldtocht in het overkwartier eindigde den 27 Juni 1586, na de overgave van het sterke slot Well, waar Splinter zich als bevelhebber eenigen roem verwierf. Naar Utrecht teruggekeerd ontving hij bevel van den graaf van Leycester, om het krijgsvolk in verschillende steden van Gelderland te inspecteeren. In 1589 was hij wederom in werkelijken dienst; hij werd gewond, den 22 Juni, in de schans van Middelweert bij Rees, waar zijne soldaten door de Spanjaarden werden aangevallen. Den 14 Augustus keerde hij te Utrecht bij zijne compagnie terug. Deze omstandigheid is het laatste nieuws uit zijn dagboek.

Achter zijn werk staat geschreven *Capn Splinter Helmich* † 15 *December* 1589 *aet. vix* 44 *anno*. De schrijver was dus in het jaar 1545 geboren en overleed in 1589, eenige maanden na zijn laatste aanteekeningen, in den betrekkelijk jeugdigen leeftijd van pas 44 jaren. Zijne vrouw, Herberta Splithoff of Splitloff, leefde nog in 1605. Twee zijner kinderen zijn bekend: Adriaan en Maria Helmich. De weduwe schijnt later hertrouwd te zijn met Jhr. Gerlich Doys, burgemeester van Deventer. Beide geslachten, Doys en Splitloff, zijn in Overijssel wel bekend en behooren tot de regentenfamiliën. Zulks doet vermoeden, dat Helmich zelf ook van aanzienlijke geboorte was, ofschoon een kapitein van geringe afkomst ook destijds, even als nu, een aanzienlijk huwelijk kon sluiten.

Na deze korte inleiding laten wij de episode uit zijn Journaal, die betrekking heeft op zijn verblijf in het Overkwartier, hier volgen.

JOS. HABETS.

Digitized by Google

— 1580 —

Den 21en Januarij gemarcheerd duer Maesbommel, 1 half m., door Apelteern, 1 half m., tot Batenburch toe, noch 1 half m., alwaer cappitein Francois van Limburch bij ons quam mit zijn veendel.

Den 22en Januarij over de Maes gevaren bij Langen (1) ende te samen gemarcheert neffens Ravestein, 1 half m., ende door Vellup tot voor de stadt Graef, 1 m., ende logeerden op de Stoof ende den Ham mit ons veendel, ende François van Limburch op den dijck.

Den 23en Januarij tsamen gemarcheert over de hey, als door *Baers*, 1 m., *Uffel*, 1 m., *Buegel*, *Bocksmeer* ende *Santbeeck*, 1 m., *Grueninghen*, *Beeck*, 1 half m., *Maesais*, 1 half m., *Ghysteren*, 1 half m., *Mierlo*, 1 half m., *Broeckhuysen* 1 half m., tot *Lottum* toe 1 half m., alwaer wij mit beyde veendels in de kerck logeerden.

Den 24en Januarij tsamen gemarcheert door *Grebbevorst*, 1 half m., tot op het veer voor *Venlo*, noch 1 half m., ende tsamen gelogeert tot *Bleerick*. Des snachs mit beyde veendels die Maes afgevaren na *Wel* toe; bijcans bij Wel comende zijn wij aen lant getreden, alwaer wij vonden den Overste Iselstein mit omtrent 200 soldaten ende 100 ruyteren uyt *Venlo*; die ruyteren waren van Pieck zijn vaen.

Den 25en Januarij zijn wij 'smorgens tot *Wel* gecomen, 2 m., ende hebben thuys berent, alwaer Merten Scenck zijn volck op was, van wegen den Prins van Parma, mit omtrent 60 soldaten ende 20 ruyteren, maer wij begonsten ons starck te bescansen om de kerck, ende hielden dien dach etlicke scarmutsinghen tegens den vijant, sulcks dat dien dach 1 van haer soldaten doot gescoten worden ende 3 gequetst ende 2 gevangen; ende 1 tromslager van Frans

(1) Langel.

Digitized by Google

van Limburch worden op thuys gevangen ende 1 soldaet gequest.

Den 26en Januarij snachts quam den Oversten Hageman van Nimwegen mit omtrent 100 man bij ons, ende Graef Willem zijn veendel quam uyt Aernem oock bij ons.

Den 27en Januarij reden onze ruyteren wederom na Venlo, ende die soldaten, die wij gevangen hadden, ende den tromslager, die de vijant gevangen had, worden elcks voor een maent zolts gerancioneert.

Den 28en Januarij quamen etlicke soldaten uyt Venlo van hopman Leuwens veendel op het huysken te *Gysteren*.

Den 29en Januarij worden een van onze soldaten gequetst.

Den 30en Januarij tooch den Oversten Hageman mit ontrent 150 man na Nimwegen, om proviande ende amonicie te halen. Dien dach reden alle die ruyteren vant huys na *Blijenbeeck* ende scarmutserende mit haer ende enighe van haer soldaten, die oock uytvielen; worden een van haer soldaten gequest ende gevangen, ende twe van haer peerden worden gequest, oock worden een van onse soldaten gequest. Den selfden dach worden die soldaet voor een maent solts gerancioneert.

Den 31en Januarij creech onse volck een soldaet vant huys ter *Horst* gevangen, hebbende brieven van Scenck, gescreven tot *Blijenbeeck*, als dat hij thuys te *Wel* des anderendaechs ontsetten wilde.

Den 1en Februarij quam Scenck aen die zijde van *Wel* mit omtrent 300 peerden ende minder voetvolck voor onse scans; ende over de Maes quamen die van der *Horst* mit ontrent 100 peerden ende minder voetvolck, alwaer sij haer een weinich bescansten; ende also wij somwijlen tegens haer uytvielen scermutserende, hebben sij 8 ofte 10 doden

Digitized by Google

dien dach gehadt behalven die gequesten; wij hadden 1 doden ende etlicke gequesten. Ick worden tegens den avont int uytvallen oock in mijn rechter bil gescoten, wel eene groote span lengte diep. Dien nacht liet ick mij de Maes af voeren voorbij *Ghysteren*, *Maesais*, *Beeck*, *Grueningen*, *Berchum*, *Santbeeck*, *Offerden*, *Boeksmaer*, *Beugel*, *Middeler*, *Gennup*, *Moock*, *Uffel*, *Baers* tot voor de *Graef* toe, tsamen 4 mijl.

Den 2en Februarij quam ick binnen de stadt *Graef*, om mij aldaar te laten cureren. Den selfden dach is Hageman wederom van Nimwegen tot *Wel* gecomen mit proviande ende amonicie; ende comende tegens onze scans over, is den vijant stracks gaen loopen, die hem een weinich daer bescanst hadden op de Maescant, ende Hageman begonst hem terstont in haer plaets te bescansen. Den selfden dach reedt Merten Scenck mit de meeste part van de ruyteren na *Maestricht* aen de Prins van Parma, om meer volcks ende gescut te crijghen.

Den 4en Februarij quam cappitein Cleerhagen, ende cappitein Walter van Doornick, ende cappitein Boeckholt uyt Bommelreweert mit haer veendels oock in de schans tot *Wel*.

Den 5en Februarij quam de Coronel de heer van Hohensax met het veendel van cappitein Bemmel ende Simon Swaen oock uyt de stadt *Gelder* tot *Wel*.

Den 6en Februarij quam hopman Scul van *Megen* oock mit zijn veendel tot *Wel* in de scans.

Den 7en Februarij zijn cappitein Henrick van den Berch ende cappitein Raeshoorn uyt Sutphen mit haer veendel oock tot *Wel* in de scans gecomen; ende cappitein Bruyn tooch uyt de Graef mit 40 soldaten op thuys te Megen, want den vijant, die om den Bos lagen, daarop meenden te comen.

Digitized by Google

Den 8en Februarij maeckten onse volck een loopscans tot bij de brug vant huys te *Wel*. Denselfden nacht berenden Hageman thuys te *Blijenbeeck* mit enighe ruyteren uit *Venlo*, ende mit zijn volck uyt Nimwegen, ende tveendel van cappitein Cleerhagen, Heinrick van den Berch ende Raeshoorn, ende bescansten haer stracks aldaer.

Den 9en Februarij quam hopman Hertman Hoeckus mit zijn veendel oock voor *Blijenbeeck*.

Den 10en Februarij quamen 2 galeijen uyt Hollandt, die Maes op, bij die scans tot *Wel*. Den selfden dach quamen 2 cortouwen van *Venlo* tot *Wel*, snachts so worden zij ghestelt.

Den 11en Februarij begonst men daarmede te scieten op thuys te *Wel*. Den selfden dach quamen noch 3 cortouwen van Venlo ende worden des nachts oock gestelt.

Den 12en Februarij, den 13en, 14en, 15en worden op thuys gescoten, ende den 16en parlementeerden zij en accordeerden mit Graef Willem ende den Oversten Iselstein, dat zij sollen uyttrecken mit haar volle geweer, baggagie ende brandende lonten. Des nachts berenden die heer van Hohensax het huis ter *Horst* mit die ruyteren uyt *Venlo* ende die soldaten die uyt *Venlo* in de scans geweest waren, mit het veendel van hopman Bemmel ende Simon Swaen.

Den 17en Februarij is dat huys te *Wel* overgelevert, ende togen daervan als voren; sij waren sterck omtrent 150 man; ende het veendel van Graaf Willem tooch daerop. Den selfden dach quam Marten Scenck met 300 ruyteren bij het huys te *Wel*, menende zijn volck tontsetten, maer siende dat hij bedrogen was, reedt hij voorts na *Blijenbeeck*, ende van daar voorts wederom wech; ende onse volck, die voor der *Horst* geweest waren, quamen oock wederom in de scans tot *Wel*.

Digitized by Google

Den 18en Februarij togen hopman Bemmel ende Simon Swaen mit haer veendels wederom na die stadt Gelder; ende Merten Schenck ontmoeten haer mit die ruyteren op die heyde, ende versloech etlicke soldaten, ende sommige ontquamen; ende creech gevangen hopman Simon Swaen mit ontrent 100 ende 40 soldaten; hopman Bemmel worden doot geslagen, nadat hij al gevangen was; die soldaten van *Venlo* togen oock wederom na *Venlo*.

Den 21en Februarij quam cappitein Renoy mit zijn veendel oock in de scans voor *Blijenbeeck*, ende den selfden dach quam Merten Scenck mit 6 cornetten Spaensche en Italiaensche ruyteren ende berenden die scans daermede.

Den 22en Februarij quamen noch 14 veendel voetknechten ende 6 veltstuckgens. Den selfden dach accordeerden den Oversten Hageman, uyt die scans te trecken mit volle geweer, baggagie ende brandende lonten, maer die veendels worden van die stangen genomen ende in die boxens gesteecken, ende sonder tromslach; mosten oock geloven in 2 maenden niet te dienen. Des avons togen zij uyt die scans; ende bovent accord mosten die soldaten haer lonten uytdoen, bovendien worden haer groten overlast ende gewelt aengedaen, als van beroven ende doot te slaen, ende behielden die soldaten vrouwen 3 dach lang bij haer, scoffierende deselve.

Den 24en Februarij quam den vijant voor die scans te *Wel* mit dat selfde volck daer hij te *Blijenbeeck* mede geweest was, menende die scans oock af te loopen, maer togen den selfden dach weder wech.

Den 25en Martij ben ick te Graef wederom tsceep gegaen (genesen wesende van de schuet) ende gevaren voorbij Baers, Uffel, Buegel, Moock, Cuyck, Bocksmaer, Middeler, het Clooster S. Aechten, Gennup, Heyden, Offerden, Santbeeck, Berchum, Grueningen, Beeck, Maesais,

Digitized by Google

Chysteren, tot *Wel* in de scans bij mijn veendel, tsamen 4 mijlen.

Den 2en Aprilis tooch des Overstens Graef Willem zijn veendel vant huys te *Wel*, mit het veendel van Walter van Doornick uyt de scans, ende tveendel van Boeckholt uyt het klein scansgen over Maes, op een esquadron na, twelck op thuys te *Gijsteren* bleef; ende een esquadron van Doornick bleef int cleyn scansgen over Maes; ende mijn hopman tooch mit 2 esquadrons op thuys te *Wel*.

Den 4en Aprilis quam een esquadron soldaten uyt *Venlo* op thuys te *Gysteren*, sulcks dat die soldaten, die daerop ende int clein scansgen gebleven waren, wech na haer veendel togen; wij bestelden wacht int clein scansgen.

Den 5en Aprilis quam hopman Lennep mit zijn veendel int clein scansgen.

Den 6en Aprilis tooch Lennep mit de helft van zijn volck ende het veendel opt huys te *Ghysteren;* die reste bleef int clein scansgen. Die van *Venlo* togen wederom bij haer veendel.

Den 10en Aprilis quam den vijant van *Stralen* mit 20 peerden voor onse scans, ende 20 dien zij een stucks weechs achterhielden; maer eer wij costen tegens haer uytvallen, cregen zij een soldaet van François van Limburch gevangen, die buyten die scans was om zijn affairen te doen (1).

---

(1) Den 12en Meij tooch ons veendel uyt die scans ende vant huys te Wel ende togen na Venlo, bleven dien nacht opt bolwerck buyten. Ende so ick tUtrecht was, en was ick daer niet bij.

Den 13en Meij tooch onse veendel in die stadt, ende worden gefourreert; ende hopman Luyt, Bonteman ende Gouwenberch togen wederom uyt; ende den Oversten Iselsteln tooch zijn veendel oock vant huys te Aersen, in wiens plaetse den Gouvernuer Stockum van zijn volck uyt die stadt daerop sandt.

Den 15en Meij tooch onse sergent Willem mit een esquadre opt huys te Wel uyt die stadt.

Digitized by Google

Den 13en Junij is onse sergent Willem mit die esquadron wederom in die stadt gecomen vant thuys te *Wel*.

Den 25en Junij quam den vijant van *Remunde* mit ontrent 40 peerden ende ontrent 100 man te voet voor die stadt van *Venlo*, ende cregen gevangen den sergent van cappitein Daniel van Eck, zijn corporael mit noch 6 soldaten, ende eenen bleef doot.

Den 28en Junij zijn die voornoemde soldaten elcks voor een maent zolts verrançoent geweest door eenen tromslager.

Den 27en Junij quam onse coronel, die heer van Hohensax, binnen *Venlo* van die stadt Geldre mit ontrent 50 peerden ende ontrent 50 soldaten.

Den 2en Julij tooch onse sergent Reijer mit een esquadron soldaten van *Venlo* op het huys te *Wel*.

Den 14en Julij quam den sergent Reijer mit die soldaten wederom in die stadt vant huys te *Wel*.

Den 27en Julij ben ick uyt *Venlo* getogen mit den Oversten Stockum ende 3 corporaelscap soldaten na *Wachtendonck*, een corporaelscap van Stockum zijn veendel, een van Daniel van Eck zijn veendel, ende een van ons veendel, menende binnen *Wachtendonck* te comen, door bevel van de heer van Hohensax onsen Oversten; twelck faelgeerden door die muyterije van de soldaten van hopman Koen, die daer binnen lagen in garnison.

Den 28en Julij quamen wij wederom binnen *Venlo* ende brochten mede 5 karren geladen mit sout ende keesen, die welcke wij den vijant van *Stralen* afioegen, maer zij hadden die voornoemde karren den huysluyden afgenomen binnen het dorp genaemt *Kaukark* (1).

Den 30en Julij heeft sich den vijant van *Stralen* op den Berch laten sien mit 15 peerden lanciers; ende so enighe van onse soldaten uytvielen, haer leggende in ambuska-

(1) Kaldekirchen.

Digitized by Google

den, hebben sij dien avont ende snachs driemael aen malcander geweest, sulcks dat ons volck cregen twe Italianen zeer gequetst, een peert, ende een peert dat op die plaetse bleef liggen behalven die gequetsten, diet noch ontreden, ende 3 lancen.

Den 31en July is mijn hopman savons uyt *Venlo* ghetogen mit 4 esquadrons soldaten om een aenslach te maecken op *Straelen* mit die heer van Hohensax, die oock van Gelder quam mit etlicke peerden ende voetvolck; maer, also dat faelgeerden, quamen sij des anderen daechs smorgens wederom te *Venlo*, ende hadden een soldaet doorschoten van den vijant.

Den 3en Augusti heeft mij onse coronel, die Frijheer zu Hohensax etc., gegeven ende versien met het cappitainscap over tveendel van den Drossaert saliger van Gelre binnen *Wachtendonck* ende mij aengenomen voor cappitein onder zijn regiment van 113 coppen.

Den 9en Augusti is den vyant op het huys te *Kriekenbeeck* ghecomen.

Den 10en Augusti is onse coronel, die heer van Hohensax etc.' voor thuys te *Krieckenbeeck* getogen mit ontrent 200 soldaten ende etlicke ruyteren, ende heeft dat voornoemde huys opgeeyst, ende wederom daervan getogen.

Den 11en Augusti zijn wij daervoor getogen mit ontrent 300 man ende 60 ruyteren, so van *Gelre*, *Wachtendonck*, die scans tot *Wel*, als van *Venlo* ende hebben dat beschoten mit een cortow ende een halve slang, die wij uyt *Venlo* met namen; maer wij zijn des avons wederom daervan getogen.

Den 12en Augusti wederom daervoor getogen; ende so den vyant van *Remunde* quam om thuys te ontsetten, is onse volck wederom in die stadt ghecomen, ende een yder tooch wederom na sijn garnison.

Digitized by Google

Den 15en Augusti heb ick mijne commissie ofte bestelling ontfangen, binnen *Venlo*, van wegen der naerder Geunieerde Provinciën, gescreven binnen Campen, op hondert ende vijftich hoofden, als cáppitein over het veendel van den Drossart van *Gelre* zaliger, Engelbert van Wissel zu Cain.

Den 25en Augusti ben ick van *Venlo* gereden door *Wanckum* tot *Wachtendonck* toe, 1 mijl, ende voorts door *Nijckercke* tot *Gelre* toe, 1 mijl, alwaer ick tveendel van hopman Gosen de Backs ende tveendel van hopman Evert van Wagening vandt, ende het veendel van den voornoemde Drossaert.

Den 26en Augusti heb ick mijne commissie den bevellhaberen mit sampt die gemene knechten van den Drossart zaliger van Gelre voorgehalden, ende ben voor hare cappitain gekent worden ende aengenomen.

Den 5en Octobris ben ick mit mijne veendel ende het veendel van hopman Everdt van Waegeningen uyt Gelder getogen tot die schans *Wel* toe, 1 mijl, ende sijn mit beyde die veendels in die schans getogen; ende ick sandt mijne lieutenant mit die helft van mijn veendel opt huys te *Gysteren*, ende Evert van Wageningen sandt die helft van zijn veendel opt huys te *Wel*; sulcks dat mijnheeren van Hohensax, en zijn broeder ende François van Limburch beyde mit haer veendels wederom den selfden dach na die stadt Gelder togen.

A°. 1581.

Den 10en Martij is mijn lieutenant met die knechten van *Gysteren* in de schans tot *Wel* bij mij gecommen, so die schansmeester Willem Werner, ghenaempt Hus, dat huys *Gysteren* afgebroocken had, met ordonnancie van die heren der naerder Geunieerde Provinciën.

Digitized by Google

Den 20en Martij heb ick mijn lieutenant gesonden op dat huys *Aerssen* met een corporaelscap soldaten, een sergent, een adelborst, een tromslager; ende hopman Berck sijne sergent (die daer op was) tooch met zijne knechten wederom na *Venlo*.

Den 29en Aprilis quam mijn lieutenant met sampt die knechten wederom van dat huys *Aerssen* bij mij in de fortresse tot *Wel;* ende hopman Evert van Wageningen sandt zijne halve veendel knechten uyt die fortresse tot *Wel* op dat huys van *Aerssen*. Ende den 28en Aprilis brochten zijne knechten tveendel uyt die fortresse op dat huys te *Wel* bij die ander helft van zijn veendel: sulcks dat ick doen die fortresse alleen met mijne veendel knechten te besetten ende te besorgen had.

Den 21en Meij heb ick mijn luitenant met twe esquadróns soldaten (door bevel des Oversten) gesonden, die Maes langs, tot *Boxmer* toe, ende liet alle die ponten in stucken slaen ende hier onder die schans brengen, dien hij wist te vinden oft becomen.

Den 29en Maij ben ick uyt die schans getogen met ongeveerlick 80 soldaten ende 5 peerden naer thuys te *Blijenbeeck*, menende die vant huys af te locken ende haer also enich afbrueck te doen; maer also zij niet uytvielen dan dicht onder thuys, heb met haer gescarmutzeert, zulcks dat zij twemael met grof geschut na ons schoten, nochtans moeten zij weder op thuys wijcken ende tooch ick doen wederom met gemack in de schans tot *Wel* (1).

---

(1) Den 17en Junij heb ick 7 van mijne onderhebbende soldaten verlueft om na Blijenbeeck tegen den vijant een afbruek te doen, und hebben den hopman op Blijenbeeck, Evert van *Broeckhuysen*, zijn reisige jongen gevangen met die ganse jacht, in der scansen gebracht, als namentlick 4 winden, 3 brack; maer die jongen liet ick weder passeren sonder ransoengelt.

Digitized by Google

Den 14en Augusti is Merten Schenck vant huys te *Blijenbeeck* met ontrent 40 of 50 peerden so voor dat huys te *Wel* als die schans gecomen; ende so enige soldaten daer tegens uytvielen, ende ick eenen schoot met een metalen stucksken liet doen, zijn sij stracks weder afgereden.

Den 7en Septembris quamen etlicke peerden van der *Horst* op die Maescant met ons scarmutserende tegens die schans; maer so balde ik een ijseren stucksken daer onder liet gaen, sijn zij strack weder wech gereden na der *Horst* toe.

Den 11en Septembris reet Merten Schenck met ontrent 300 peerden ende etlicke wagens neffens den *Molenberch* na *Stralen*; ende dewijle die soldaten tegens haer scharmutseerden in die benden oft weyden, schoot ik viermael met twe metalen stuckens daeronder, waervan een schoot door een wagen heen ghinck, ende reden voorts haers weechs.

Den 12en Octobris hebben die borgers tot *Venlo* 3 veendel knechten gedwongen uyt der stadt te trecken ende haer garnison te verlaten, als namentlick de heer Overste die heer van Hoochsaxen zijn veendel, hopman Ghijsbert van Berck zijn veendel, ende hopman Cornelis Mertensz. zijn veendel; ende des Overste lieutenant Johan van Stockum bleef daer binnen met zijn veendel. Des avonts quamen zij bij mij in der fortresse tot *Wel* met die 3 genoemde veendels.

Den 15en Octobris is den Overste van Aernem gecomen, ende heeft zijn veendel ende hopman Berck zijn veendel met genomen op den *Haech* voor Gelder, ende sijn persoon quam binnen Gelder; ende hopman Cornelis Mertenssz. tooch met zijn veendel na dat huys *Aerssen*, met bescheit des Oversten, alwaer hem die lieutenant ende soldaten van hopman Evert van Wageningen niet op wilden laten.

Digitized by Google

Den 16en Octobris des avons is hopman Cornelis, met scrijvens van den Oversten, voor dat huys te *Wel* gecomen, als dat hij daer sol optrecken, ende dat hopman Evert van Wageningen met zijn veendel op *Aerssen* bij zijn ander knechten trecken sol ; twelck hopman Evert oock geweygert heeft : sulcks dat hopman Cornelis voor die schans in die kelders met zijne knechten moest trecken. Den selfden dach savons ontrent 10 uren heeft der heer Overte door hulp van Hans Ulrich zijns broeders veendel ende tveendel van hopman Frans van Limburch, die binnen der stadt Gelder lagen, die twe vorige gemelten veendels van den *Haech* binnen der stadt *Gelder* gebracht, tegens wil ende danck van die borgerije, die daer tegens waren ; want die twe veendels die daer binnen waren sloegen die poorten op van binnen met hameren, ende lieten also die andere binnen comen door die Geldersche poort. Daer bleef doot die stadt tromslager ende enen borger ende twe soldaten, behalven etlicke borgers, die gequest worden.

Den 18en Octobris is hopman Cornelis met zijn veendel na Gelder getogen van die schans, door oorsaeck dat hij op dat huys *Wel* niet opgelaten werde.

Den 23en Octobris zijn hopman Evert van Wageningen ende ick van die heer van Hohensax, onsen Overste, verscreven geworden, om binnen Gelder bij hem te comen ; ende sijn den 24en daer heen gereden, ende heeft met ons gesproocken van wegen die scepen, die van beneden die Maes op sollen comen voorbij die schans van *Venlo* ; und zijn den selfden dach weder na *Wel* gereden.

Den 31en Octobris is der heer Overste met 20 peerden van Gelder in die schans bij mij gecomen, van wegen die scepen die wij hadden laten passeren na *Venlo* ; ende nadien hij die licentmeester van Gelder, Peter Luytgen, ende Jan van Niel, lieutenant van hopman Frans van Lim-

Digitized by Google

burch, daertoe verordonneert had, dat zij alsulcke licenten van die scepen ontfangen solden die van beneden commen solden om na Venlo te varen, is hij stracks weder na Venlo gereden.

Den 4en Novembris zijn 6 scepen met steencolen ende smekolen van Venlo aen die schans comen, und also die licentmeesters vorsz. 1000 waech steenkolen wilden aenhalden om op Gelder te bestellen, zijn die scippers tegens haren danck voorbij die schans gepasseert.

Den 6en Novembris is der heer Overste met zyn eygen veendel uyt Gelder getogen ende is daermet binnen der schanse *Wel* gecomen, omdat ick die scepen niet wol aenhalden noch mij daermet moijen, ende dede mij den selfden dach van daer binnen *Gelder* trecken. met mijne veendel, alwaer ick den selfden dach gefoureert ben geworden.

Den 11en Novembris des avons hebben wij duer bevel des Overste, so uyt *Gelder* als *Wachtendonck*, gescickt na die schans tot *Wel* ongeveerlick 250 soldaten, ongeveerlick 36 peerden und ongeveerlick 60 wagens geladen met meel, bier, broot ende kees ende enich amonicie ende andere nootdruft.

Den 12 Novembris des morgens vroech heeft der Overste over die 300 soldaten met die peerden over die Maes int lant van Kessel gescickt, ende dede een aenval op dat dorp *Mierlo*, dat die boeren beschanst hadden ende stercke wacht daerin hielden, van alle die dorpen des lans Kessel, sulcks dat die meeste part van dat dorp afgebrant wert, ende bleven over die 30 boeren doot ende 17 of 18 gevangens, die welcke binnen der schanse Wel gebracht werden, alles door oorsaecken halven dat die Keslanders den Overste geen contributie en wilden geven, wie zij dan te voren gedaen hadden, twelck die boeren aenvongen door die van *Venlo*, die haer daer toe hielden ende yder

Digitized by Google

boer op zijn geweer gestelt hadden; und den selfden dach quamen die soldaten wederom in haer garnison iegelick, met haer brengende die wagens vol steenkolen geladen, die welcke der heer Overste in die schans had aengehalden van scepen die van *Venlo* gecomen waren, menende die Maes af te varen; van die soldaten waren twe in de Maes verdroncken, een doot geschoten ende 3 bevelhebbers gequest, ende ongeveerlick 11 oft 12 soldaten gequest.

Den 8en Decembris zijn 8 van mijne soldaten met mijn verlof uytgegaen op de vyant, ende hebben 7 soldaten van die van *Stralen* met haer geweer binnen der stadt *Gelder* gevangen ingebracht, ende zijn den 12en geransoent worden.

A°. 1582. (1).

Den 23en Februarij zijn met verlof der Overheit etlicke ruyteren van die Graef, etlicke ruyteren van *Venlo*, etlicke ruyteren van *Gelder* ende etlicke van mijne voetknechten, ende oock van die andere veendels binnen Gelder ende *Wachtendonck*, des morgens in dat dorp *Carpen* (2) gevallen, ende hebben daer etlicke Italiaenders lanciers, etlicke geslagen doot ende oock etlicke verbrant, oock etlicke gevangen met enige boeren ende twe canonicken, een jode doot geslagen, daerna het meeste deel vant dorp verbrant, door oorsaecken dat sich die Italiaenders niet en wilden gevangen geven, mer lieten sich in die huyseren

(1) Int leste van Januarij heb ick Claes van Getting Sevenduyvel, om sijnder schelmerije wil, met schelm ter stadt Gelder uyt doen leyden.

Den 6en Februarij heb ick die namen van 15 soldaten, so met schelm van mijn veendel ontlopen sijn, aen die galge doen slaen, tot exempel van anderen; die namen staen op tregister geteikent.

(2) Kerpen bij Gulik.

Digitized by Google

verbranden. Die gevangen ende oock etlicke der Italiaensche peerden zijn so binnen *Venlo* als Gelder gebracht worden, om haer ransoen te maecken.

Den 22en Mertij des snachs heb ick, met verlof des Oversten, mijne lieutenant met etlicke soldaten uytgeschickt na dat huys *Vlasraet*, vrientschewijs, sulcks dat door veel spraecks met den vijant haldende, den sergent algereets met die sluetelen aen die poort was om te openen, dan door een Duytscher, die opt huys was, is dat selfde aftergebleven, so dat onse knechten met gemack sonder schade wederom afweecken na *Gelder* toe.

Den 23en Mertij zijn verconscapt worden, dat etlicke soldaten van *Stralen* in der voochdije in een huys verborgen lagen; waerover hopman Baeck ende ick etlicke soldaten hebben uyt Gelder geschickt, ende hebben die voorgemelte soldaten alle gelijck gevangen gecregen, tot 12 toe, ende sijn binnen der stadt in des provoosten handen gelevert, wie billick.

Den 24en Mertij heeft een Geldersche edelman, mit name Casper van *Boedberch*, van Blijenbeeck, aen onsen Oversten gescreven, ende sich verklaert als vijant door eenen trompetter, so hij sich daer in dienst had begeven, begerende dat men sijnen broeder verschonen wilde ende hem sulcks niet laten ontgelden, want hij zijn broeder dat huys bij der Capelle liggende had overgelevert ende getransporteert, so hij screef, ende so verre men dat huys ongemolesteert niet en liete, dachte hij die selfde scade wederom aen den borger van *Gelder* te verhalen.

Den 25en Mertij zijn wij duer bevel des Oversten na dit voornoemde huys getogen met etlicke soldaten, als hopman Baeck, oversten lieutenant, hopman Berck ende ick, ende hebben dat selfde gans ende al die gront afgebrant, ende wederom na Gelder getogen.

Digitized by Google

Den 4en Aprilis hebben wij kunscap gecregen, dat den Oversten Merten Schenck met tien peerden binnen een Cleefsche stadt, genaempt *Xanten*, was met Caspar Boetberch; waerdoor onsen heer Oversten, hopman Berck ende hopman Helmich, neffens die Geldersche ruyteren ende die ruyteren van *Venlo*, die datmael binnen der stadt Gelder waren, starck zijn opgeseten, in als ongeveerlick 80 peerden, met noch over die hondert soldaten te voet; ende hebben ons in der ijl na *Xanten* gevoecht, ende hebben die wacht in der poorten verrast ende overvallen, ende flocks dat huys, daer Schenck in was, beset. Schenck siende dat hij van den vijant beset was, heeft sich te weer ghestelt met Boetberge ende een dienaer, sulcks dat wij 5 oft 6 gequesten, so ruyteren als voetknechten, kregen, aleer hij sich gevangen geven wol; doch in leste, zijn dienaer gequest zijnde en hebbende geen kogels meer om te schieten, ia dat sij met gekaut pappier mosten schieten, ende horende dat onsen heer Overster selfs daer was, hebben sij haer op krijchsgebruyck gevangen gegeven, te weten Merten Schenck van Nidegen, Overster, Casper van Boetberge, Ritmeester sol zijn, twee dienaers, een jongen, ende hebben daertoe cregen 8 van haer peerden, ende hebben also die gevangen binnen der stad *Gelder* ingebracht.

Den 5en Aprilis zijn die peerden met tromslach binnen Gelder opentlick vercoft.

Den 6en Aprilis zijn die dienaers ende jongen los gelaten ende zijn duer mijne tromslager te *Blijenbeeck* gebracht, dat ranson daer voor den 7en met sich wederom brengende.

Den 7en Aprilis quam een trompetter van die ruyteren, so over Rijn lagen na Schencken te wachten, met enen brief aen onsen heer Overster, inholdende dat men met Schenck sol krijsgebruyck halden, sonst wollen zij die gevangen vervoeren, so op *Blijenbeeck* noch sitten, als die

Digitized by Google

heer van Hemert, Overster lieutenant van Iselstein, met noch andere gedeputeerden; waerop onsen heer Overster geen antwoort heeft willen geven.

Den 8en Aprilis is een Cleefs edelman ghecomen ende bracht Schenck etlick gelt van zijnder huysvrauwen, daer beneffens versoeckende aen onsen Oversten, dat men Schenck zijn ranson wilde maecken; mer is sonder bescheit te rug getogen. Den selfden dach heeft onsen Oversten scrijvens ontfangen van die Vorst van Cleef, zeer spitich luydende, dat wij in zijn Vorstelicke G. Rijckstadt also waren ingevallen ende die selfde gevioleert.

Den 9en Aprilis is wederom een trompetter van die ruyteren over Rijn aen onsen Overste gecomen met brieven, versoeckende dat twe van die ruyteren bij Schenck mochten comen, om met hem te mogen reeckenen van hare gedanen dienst bij die Prins van Parma, om te mogen geraecken aen hemluyden betaling, twelck haer afgeslagen ende geweigert is.

Den 22en Aprilis is hopman Cornelis Mertensz, met zijne compaignie uyt *Wächtendonck* binnen Gelder gecommen.

Den 23en Aprilis zijn hopman Wagening ende hopman Berck met hare veendels uyt die stadt Gelder getogen na beneden toe; ick reedt met mijne peerden oock voor mijn persoon met na huys toe; den dach tot voor *Nimwegen* getogen over die schans tot *Wel*, 2 mijl, daer over die Maes gevaren tot *Moeck* toe, 3 mijl, daer weder overgevaren ende voorts gemarcheert tot voor Nimwegen, 2 mijl.

Den 24en over die Wael gevaren ende gereden tot Aernem toe met beyde die voornoemde hopluyden, 2 mijl; maer die knecnten togen in die Betu ende bleven leggen tot Neel.

Den 25en Apriles met mijne 2 peerden door Wageningen gereden tot Remen toe, 3 mijl.

Digitized by Google

Den 26en Aprilis van Renen gereden tot Utrecht toe met die voornoemde hopluyden, 4 mijl (1).

Den 7en Meij ben ick met mijne twee peerden van Utrecht tot Renen gereden, 4 mijlen, door Soest ende Amerongen.

Den 8en Meij door Wagening gereden tot Aernem toe, 3 mijl, door Renckum.

Den 15en Meij wederom van Aernem door Renckum gereden met mijne twe peerden tot Renen, 3 mijl. Den selfden dach door Amerongen voorts gereden ende Soest tot Utrecht toe, 4 mijl.

Den 16en Meij heeft men tUtrecht die kerck van S. Marie, door bevel van die Magistraet, dat loot daervan af beginnen tbreecken, so die geheel met loot gedeckt was, welck loot soude strecken tot behoef die fortificatie der stadt Utrecht.

Den 27en Meij wederom van Utrecht gereden met mijne twe peerden door Soest ende Nijckercke tot Renen toe, 4 mijlen ; tot Renen over de Rijn gevaren, door oorsaken dat die Engelschen op die Velu lagen ende niemant vrij passeren lieten, ende so voorts gereden tot Aernem toe, wederom overgevaren, 3 mijl.

Den 7en Junij met 3 peerden gereden van Aernem op Nimwegen ende over die Wael gevaren, 2 mijl.

Den 8en Junij met die selfde 3 peerden, een car voor

(1) Den 28en Aprilis heeft den edelman Vos, die op dat huys *Middeler* lach, op die Maescant bij Gennep ende Moock, den vijant daerop gelaten ende overgelevert.

Den 5en Junij is der heer Overster uyt *Gelder* met etlicke ruyter und knecht getogen naer *Stralen*, alwaer hij die ruyteren van *Venlo* onder wegen vandt; ende nadat zij den vijant uyt der stadt hadden gelockt, hebben zij daer onder geslagen eenige doot, und ongeveerlick 46 gevangen soldaten binnen Gelder gebracht und enige borgeren.

Digitized by Google

mijn baggagie, gereden over de Stersdijck tot die stadt Graef toe, 2 mijl, over die Maes gevaren.

Den 9en Junij van die *Graef* gereden met noch 6 peerden tot mij ende vier soldaten te voet door *Buegen* tot *Boxmeer* toe, 1 mijl, ende daer genomen tot mij 25 soldaten te voet, 10 peerden, om te convoijeren; gepasseert door Santbeeck, Grueningen, Beeck, Maesais, Ghysteren, tot opt dat huys te *Wel* toe over die Maas gevaren, 2 mijl.

Den 10en Junij van *Wel* met 25 soldaten te voet, die mij convoijeerden, ende met mijne peerden getogen tot Gelder.

Den 16en Junij heb ick binnen *Gelder* een burgers soon van *Venlo*, met name Peter Crieckelman, adelborst onder mijne veendel, aen die galge doen hangen, tot exempel van andere, ende hopman Baeck twe soldaten, door oorsaecken, dat zij int lant van *Muers* groot gewelt bedreven hadden met kisten op te slaen, daer uyt nemende gelt, clederen clenodien ende alles wat daerin was; een van mijne soldaten, genaempt Thijs Baudewijn van *Weert*, verbat ick bij den heer Overster, sodat hem tleven geschenckt was, iedoch met schelm van tveendel gewesen (1).

Den 26en Junij hebben wij die ruyteren uyt Gelder ende ongeveerlick 100 soldaten gesonden naer *Stralen*, ende also zij die ruyteren van *Venlo* ende oock ongeveerlick 100 soldaten tot *Walbeeck* vonden, ruckten gelijck voor *Stralen*, ende brochten daervan over die 260 hoornbeesten, als koijen ende runderen, oock enige boeren peerden; 6 oft 8 boeren worden doot geslagen, die reste ontliepent, maer de vijant dorst niet uytvallen, ende noch 16 scapen, een boer, een jongen gevangen.

(1) Den 17en Junij heeft der heer Overster, Philips van Benting, Gouverneur binnen *Stralen*, zijne paspoort daer zijne eygen pitsier ende hant onder stondt, aen die galge binnen Gelder doen slaen, als die copye autentyck met zich brengt, door oorsacken, dat hij onse buel alsulcke paspoort gegeven had.

Digitized by Google

Den 27en Junij ben ick met die Frijheer van Hohensax, onsen Overste, ende omtrent 40 peerden, omtrent 100 soldaten uyt Gelder getogen, ende hebben dat huys te *Walbeeck* ingenomen ende beset met 34 soldaten, een tromslager, met die bevelhebberen met die reste wederom binnen Gelder getogen.

Den 2en Julij quam den Oversten Christoffel van Iselstein van beneden tot *Wees* met ontrent 400 soldaten, 4 vanen ruyteren, als Elderborn, Kolen, Frens ende Chatelet; onder die 3 vanen etlicke lanciers, die ruyteren in alles sterck zijnde 6 hondert. Al twelcke geschieden om tot *Oepen*, int lant van Limburch, (1) een regiment knechten te slaen, die van den vijant hare loopplaats daer hadden.

Den 3en Julij ben ick met die Frijheer van Hohensax, onsen Overster, uyt Gelder getogen om dese voornoemden aenslach te helpen effectueren, met ons nemende, so uyt *Gelder*, *Venlo*, die schans ende *Wachtendonck*, ontrent 500 man ende 80 peerden; den dach gemarcheert neffens *Wachtendonck*, 2 m., neffens *Cempen*, 1 m., tot *Uden* ende *Vorst* 1/2 m., alwaer wij den Oversten Iselstein vonden met zijn crijsvolck (2).

Den 4en Julij snachts gemarcheert neffens *Dulcken*, anderhalf m., alwaer wij een convoy vonden van *Crieckenbeeck*, sterck zijnde 29, so te peert als te voet; waeraf 11 gevangen ende 11 dootgeslagen worden, ende een soetelaer; die 7 entquament. Voorts gemarcheert tot *Beeckberg*, 2 m., voorders door *Swanenborch*, voorbij *Erkelens*, door *Rorich*, neffens *Linnich*, 2 m. 1 half, tot *Wijller*, 1 half m. (3).

---

(1) Eupen, Néau.
(2) Kempen, Oeth en Vorst.
(3) Holtzweiler.

Digitized by Google

Den 6en Julij door *Warijck*, *Wach*, *Egelshaven* (1) ende door *Haren* tot Aken, 2 m. 1 half, neffens Aken door Bortschat tot *Oepen* toe, 2 mijl; dan also die vijant condschaft hadde dat wij so hart bij haer waren, zijn zij den avont, als wij snachts te 12 uren aen dat dorp quamen, gevloden onder Limburch, daer wij haer niet en kosten beschadigen, waerdoor wij de helfte van dat dorp hebben afgebrant, ende zijn daerna weder terug getogen. Den selfden nacht cregen onse ruyteren een car met slachsweerden ende roers, dat den vijant tot *Oepen* gecregen soude hebben. Int aftrecken voorbij *Enneten* worden dat dorp gans verbrant, met noch een edelmans huys; so voorts getogen tot *S. Cornelis Munster*, 2 mijl.

Den 7en Julij worden *Roeren* door die ruyteren met een edelmans woning verbrant (2).

Den 8en Julij gemarcheert door Staelberg, Illendorp, Aeswiller tot Dorwits, 3 m.

Den 10en Julij door *Taerwien*, 2 m., alwaer wij seeckere geweer in een huys vonden dat den vijant toequam, als roers, fles, fleskillens, groene boxsens ende mandillens; welcke huys gans geplundert worden; voorts getogen door die Roer doer *Wietzenich* voorbij Duren tot *Goelsum*, 2 mijlen.

Den 12en Julij door *Belaetsen*, 1 half m., tot *Kerpen*, 1 half m., aldaer tmeestendeel van die huyseren voorts verbrant, voorts getogen door *Moesdorp*, *Sindorp*, *Lovenich*, tot *Coninxdorp* ende *Brouwijler*, 3 mijl. Snachts getogen door *Hackenbroeck* tot *Doersmagen*, 2 mijl, voorts tot *Norrest* ende int clooster te *Genadael*, 2 m.

Den 13en snachs voorbij *Nuys*, 1 half m., door *Karst*, anderhalf m., *Wilich*, 1 half m., tot *S. Thonis* in der *heyden*, 2 m. — Iselstein met zijne volck tot *Uden*.

(1) Waurich, Ubach en Eygelshoven.

(2) Raeren en Eijnatten bij Eupen.

Digitized by Google

Den 14en Julij getogen voorbij *Cempen*, 1 m., door *Aldekercke*, 1 mijl, door *Nijckercke*, 1 m., tot *Gelder* toe. Ende der Overste Iselstein is met zijne crijsvolck weder op *Wees* getogen.

Den 1en Augusti is mijne lieutenant Anthonis van Wijlach met die ruyteren uyt Gelder voor *Stralen* gereden, om den vijandt afbrueck te doen, ende is daer met een cortroer int scarmutseren van den vijant dwers doort lijf gescoten, waervan hij op den 2en dag gestorven is binnen Gelder, ende op den 3en dach Augusti in die kercke begraven.

Peter Korf, een van mijn adelborst, wordt den 2en Augusti oock binne Gelder onversiens gescoten, van hopman Baeck sijn soldaten een.

Den 6en Augusti ben ick met ontrent 100 soldaten ende 50 ruyteren uyt Gelder na *Wachtendonck* getogen, met noch ontrent 100 soldaten ende ontrent 30 ruyteren van Venlo, met nemende korden ende gereetscap, daervan wij een brug gemaeckt hebben over den Iers; (1) ende over den Iers met ruyter ende knecht wesende, sijn wij stil gelegen tot ontrent 10 uren voor middach, ende sijn doen met ruyter ende knecht gelijck los gebroocken ende op die stadt *Stralen* aengeset, alwaer wij ongeveerlick 30 koybeesten cregen ende 4 oft 5 boeren peerden, twe huysluyden doot geslagen; van ons werden twe peerden doot gescoten, een ruyter ende 2 of 3 peerden gequest; ons ritmeester Valckenborch worden sijn peert onder hem gescoten, ende een ander met grof gescut, daer met zij een schoot of 6 na ons deden; togen doen weder na Gelder.

Den 9en Augusti is den vijant van Stralen naar *Gelder* gecommen met ontrent 50 peerden, so lanciers als ruyte-

(1) De Niers.

Digitized by Google

ren ; ende also wij stracks tegens haer uytvielen met ruyteren ende knechten met haer scarmutseerende, zijn zij stracks weder afgeweecken, sulcks dat sij niet uytrichten; dan cregen een peert met die kar, die den Geweldigen Provoost toequam, tpeert daer uyt slaende ende den carman seer gequest daer bij die kar liete liggen ; een van onse ruyter, te voet sijnde, doot gescoten, ende eenen gevangen, oock een van mijne dobbelsoldenaers zeer gequest met een lancie ; hier tegens creech den vijant etlicke van hare peerden gequest, dan connen niet eigentlick weten hoeveel die waren ; daermet togen zij weder af.

Den 20en Augusti is den vijant weder voor *Gelder* gecommen met lanciers, ruyter ende knecht, ende also onse knechten te wijt uytliepen om met den vijant te scarmutseren, is mijn sergent met 6 soldaten gevangen geworden, de sergent van den Oversten met 4 knechten, van hopman Baeck 2 knechten, ende zijn gevoert na *Stralen* ende *Crieckenbeeck* gevanckelick, waeronder 3 gequesten waren.

Den 3en Septembris ben ick met die jonge heer ende met die ruyteren van Gelder ende oock die carbijner door *Nijckercke* gereden, 1 mijl, tot *Wachtendonck* 1/2 m., van daer die rest van die ruyteren met genomen, in als van peerden sterck weesende 70 peerden, ende van hopman Frans sijne knechten uyt Wachtendonck ongeveerlick 70. Voorts gemarcheert tot *Uden*, anderhalf m.; voorts door *Schuchtelen*, 1/2 mijl, door *Veersen*, 1 m., door *S. Pauwels*, 1/2 m., door *Opierhard* 1/2m., door *Beeck*, anderhalf m., tot voor *Erkelens*, 1/2 m.; den nacht voor die stadt stil gelegen.

Den 4en Septembris smorgens meenden wij den vijant uytelocken, mer also haerder maer 16 uyt en quamen ende onse voetknechten verkunschapt worden, weecken die voornoemde wederom na die stadt, waervan 5 soldaten doot-

Digitized by Google

geslagen worden ende 2 boeren, met noch 5 boeren die wij gevangen met namen; doen gemarcheert door *Beeckberg*, 1 m., door *Waltniel*, 1 m., neffens *Dulcken*, 1 m., door *Heinsbeeck*, anderhalf m., tot voor *Crieckenbeek*, 1/2 m., menende daer den vijant af te locken om dien afbreuck te doen; maer also zij uyt haer vordel niet en wilden, costen wij niet aen haer commen, zulcks dat wij geen vordel en deden, maer een carbijner creech den vijant gevangen, die sijn selfs versuymde; alsdoen voorts gemarcheert door *Wanckum* tot *Wachtendonck*, 1 mijl.

Den 5en Septembris gemarcheert door *Nijkercke*, 1 1/2 m., tot Gelder, 1 mijl.

Den 31en Octobris worden een soldaet, met namen Nicolas Moiser van Avenne uyt Henegouwen, gehorich onder dat veendeel van de Frijheer van Hohensax, onsen Overste, binnen der stadt Gelder gevierendeelt, oorsaeckenhalven dat hij op *Crieckenbeeck* geweest ende met den vijant gehandelt had om die stad Gelder te verraden ende in handen van den vijant van *Remundt* te leveren, daer hem eender toe gebracht had, genaempt Tomas Bailly, soldaet binnen Venlo, een Wael. (1)

Den 14en Novembris heeft een soldaet, op den *Haech* liggende, onder den jonghen heere, genaempt Leydecker, sijn zelfs verdroncken, oorsaeckenhalven dat hij met den vijant op *Blijenbeeck* gesproocken ende gehandelt had van enige verraderije; is nietemin, doot zijnde, den 15en tusschen den Haech ende die stadt aen een halve galge gehangen worden.

---

(1) Den 2en Novembris worden voortgemelten Thomas Bailly oock binnen Venlo gevierendeelt, omdat hij had aengenomen die stadt Venlo te verraden ende in handen van de vijant te leveren.

Den 17en 9bris hopman Hens Crom gevangen binnen Campen.

Den 20en 9bris worden hopman Boeckholt ook gevangen binnen Campen.

Digitized by Google

A°. 1583.

Den 3en Martij hebben onsen ruyter ende knechten, so uyt Gelder, Wachtendonck, oock ruyter ende knechten uyt Venlo, die convoy geslagen bij *Thoor*, (1) te weten 26 soldaten Italiaenders gevangen ende etlicke doden, oock mede 6 coopluyden gevangen; dat goet, dat daervan gebrocht werde waren trijpen, buscruyt, brandewijn ende veelderley rommeling, maer het principael goet als over die 100 amen wijns, tonnen met buscruyt, tonnen met gegoten cogels, koperdraet ende ander goet meer, dat zij niet connen wech crijgen, worden al vernielt ende in de dreck ende moeras geworpen; ende 40 lanciers, die daer bij waren ontredent sonder weer te bieden. Alle dit voornoemde goet sol geconvoijeert geweest hebben binnen *den Bos* ende int leger voor *Indoven*. (2)

Den 27en Martij hebben 7 soldaten van *Stralen* tusschen *Capelle* ende der stadt Gelder twe carren gespoleert, die na der stadt wilden varen; ende also onse knechten ende etlicke peerden uyt der stadt vielen, hebben gemelde soldaten aengetroffen, sulcks dat zij op eene stene wintmuelen weecken, die vrauwe van *Wissem* toebehorende, ende also men se met gewalt niet wel daervan crijgen cost, hebben sij int lest die muelen opgegeven, mits conditie dat men haer alle 7 vrij soude passeren laten weder na *Stralen*, beheltelick zij haer halsgeweer mosten overgeven, twelk also geschiet is.

Den 15en Aprilis heeft der heer Overste 2 clocken tot *Walbeeck* laten halen, om geschut daervan te laten gieten binnen Gelder.

---

(1) Thorn tusschen Maeseyck en Roermond.
(2) Eyndhoven.

Digitized by Google

Den 16en Aprilis tot *Waelbeeck* noch een clock gehaelt; middeler tijt quamen etlicke lanciers van *Crieckenbeeck* ende *Uden*, menende onse volck met die clock noch te betrappen; maer also zij even geraed in de stadt waren met die clock, hebben die voorgemelde lanciers bij die 200 scapen bij der stadt gevonden ende met genomen.

Den 29en Aprilis ben ick, met consent des Frijheren van Hohensax, mijnen Oversten, van Merten Schenck, Overster, afgeveerdicht na die heeren Landtraet aen te halden van sijnder gevanckenisse ontledicht te mogen werden; reedt snachts op *Blienbeeck*.

Den 30en voorts gereden tot Nimegen toe.

Den eersten Meij gereden tot Aernem toe.

Den 2en Meij voorts gereden tot Utrecht toe.

Den 25en Julij weder van Utrecht gereden tot Renen ende daer overgesceept, gereden door die Betu tot Nimwegen.

Den 26en Julij van Nimwegen door *Groesbeeck* ende over die Kesselse brug, neffens Goch, door *Wees* ende *Winnickendonck* ende *Scravelen* tot *Gelder* toe. (1)

Den 23en Augusti is den vijant voor *Gelder* gecommen met etlicke ruyteren ende knecht, menende veel beesten met sich te crijgen; dan also wij strack daer tegens uytvielen, mosten sij weder afwijcken ende cregen niet met dan weinich boeren koybeesten ende een carpeert, dat den Geweldigen Provoost toequam, ende een van mijne soldaten gevangen, sonst niet meer scaden.

Den 11en Septembris quam onser heer Overster wederom van Wachtendonck tot Gelder, ende also die convoy, die S. E. met van *Wachtendonck* genomen had, wederom

(1) Den 26en Augusti sijn onsé volck, so uyt Gelder, *Wachtendonck* ende *Venlo*, voor *Remunde* geweest, ende haelden daer een groot getal van beesten.

Digitized by Google

meende te trecken, is den vijant haer geranckontreert met ongeveerlick 80 peerden aen die Nieckerckse dijck, ende cregen van die ruyter van *Wachtendonck* gevangen 5 peerden ende 3 ruyter, die sij na *Stralen* voerden.

Den 12en Septembris hebben etlicke van mijne knechten onder *Maestricht* bij 300 scapen ende 30 koyebeesten gehaelt ende binnen Gelder gebracht.

Den 23en Septembris quam den vijant voor Gelder met 100 peerden ende etlicke schutten, waervan onse volck een peert cregen; ende den vijant creech wederom 2 borgerpeerden ende 4 soldaten.

Den 14en Septembris heb ick eenè cleine jongen, die van een soldaet, op *Wasraden* (1) liggende, uytgesonden was om binnen Gelder een spint souts te coopen ende op *Wasraden* te brengen, wiens vader binnen *Stralen* wonachtich was, ter stadt uyt doen geselen.

Den 26en Octobris quam den vijant van Stralen met 40 peerden voor die stadt *Gelder*, tusschen thuys den *Haech* ende die stadt, ende cregen gevangen 3 van den *Haech* ende 3 vrauluyden, ende mosten strack weder afwijcken.

Den 14en Novembris ben ick duer bevel des Heeren zu Hohensax, onsen Oversten, met commissie voor dat gansche regiment, na beneden aen die heeren Landraet afgeveerdicht, ende heb die gemelte heeren eenen zeeckeren ruymen tyt gefolcht, so tot Aernem als Utrecht, sulcks dat ick eerst wederom tot Gelder gecomen ben op den 18en Maij (1584) so duer dien also ock duer oorsaecken, dat ick mijn huysvrou middeler tijt becommen hebbe ende haer met na Gelder gevoert heb. (2)

---

(1) Vlasrade.

(2) Zijne vrouw heette Herberta Splithoff of Splitloff.

Digitized by Google

A°. 1584.

Den 2en Junij hebben onse ruyter ende carabijner van Gelder met die ruyter van *Venlo*, ongeveerlick 80 lichte peerden bij der *Horst* over die Maes geslagen van den vijant, waeronder waren 3 hopluyden; den eenen hopman bleef doot, den anderen hopman ontreedt, den derden hopman wert gevangen, ende die meeste voorts gevangen ende doot.

Den 14en Junij is Merten Schenc van Nidegen wederom los gelaten ende op zijn vrije voeten gestelt buyten Gelder, tegens etlicke Overijsselschen gevangen, die langen tijt op *Blijenbeek* geseten en binnen Goer gevangen worden; ende had te ranson gegeven 15 duysent gl., daervan heeft mij onser heer Overste vereert met een golde ketten van 400 gl. ontrent. (1)

Den 17en Julij des nachts is S. E. die Frijheer zu Hohensax, onser heer Overster, met deze samptlicke hopluyden ende ritmeester, als S. E. broeder Hans Ulrich, Frijheer vonder Hohensax, etc., Frans van Limburch, Splinter Helmich ende Albert Ingenhaeff, ritmeester, uut die besetting *Gelder*, *Wachtendonck* ende die schans *Wel*, met ruyter ende knecht, met een half cartow grof gescuts geruckt voor dat huys *Gestelen*, (2) niet wijt van die stadt Gelder, dat een edelman toequam ende daerop lach, genaempt Willem van Hornem, daer voor commende ter eender uren in der nacht; hij had bij hem 5 soldaten, 2 dienaers. Welck huys Gestelen gemelte Hornem meenden te bewaren ende besette met crijsvolck tot behoef des Conincks, so hij albereit sijn besceit daerop had; hebben derhalven gemelte

(1) Over Schenck's uitlevering en verdere geschiedenis zie FERBER *Geschichte der Familie Schenck von Nydeggen* p. 184.

(2) Gestelen, nu Gesselt bij Wetten. Zie *Ferber* p. 187.

Digitized by Google

huys in der maten met gewelt aengegrepen, dat die voornoemde Hornem hem stracks in die derde ure daerna gegeven heeft in S. E. handen, sonder eene schoot met het grof gescut daerop te schieten, jedoch met den bescheit dat men sijn huysvrou ende kinderen die gereetste goederen, die op den huyse waren, soude laten volgen, opdat sij daermede mocht trecken naer *Sonsbeeck*; twelck gesciet is, immers ten minsten al wat sij den dach met wagens heeft connen wech laten voeren; ende also wij door bevel des Oversten daerom speelden, wie dat huys besetten soude met sijne krijgsvolck, is mij dat te deel gevallen; sulcks dat ick mijne lieutenant daerop liet met sich selfs 20 man; ende S. E. hebben gemelte *Hornem* met na Gelder gevoert; onde is in Merten Schencken camer geset.

Den 21en Julij heeft S. E. dit gemelte huys *Gestelen* laten afbranden door eenen genaempt Michiel, busschieter, ende sijn also mijne knechten wederom binnen Gelder bij haer veendel gecommen.

Den 5en Augusti is hopman Frans van Limburch met zijne veendel knechten, ende den ritmeester Elbert Ingenhaeff met zijne ruyteren, uut die stadt Gelder getogen naert leger voor Sutphen, om te helpen beletten dat het den vijant niet ontset.

Den 10en Septembris is onser heer Overste, Frijheer to Hohensax éte., van Gelder na zijn heer vaders huys getogen om enige sijne gescheften halven.

Den 10en Octobris is hopman Cornelis van dat huys in den *Haech* met zijn veendel binnen die stadt Gelder gecommen, ende hopman Baeck heeft dat huys met sijne onderhebbende soldaten wederom beset met vijftich man.

Int leste Augusti heb ick, achtervolgende mijne commissien, mijn veendel door bevel des heeren Overste versterckt van 113 coppen op 150. Ende heb op den 5en Septembris een reveue laten doen binnen Gelder, door den

Digitized by Google

Overste lieutenant Gosen die Bake ende den borgemeester Iserman, als blijckt bij die rolle daervan zijnde, al twelcke der heer Overste op sijn begheert had bevolen.

Den 20en Octobris hebben etlicke van mijne carbijner ende etlicke soldaten te voet enige lanciers van den vijant van *Oirdingen* geslagen in der voochdijen, haren roof, die zij in der voochdij gerooft hadden, afgenomen, ende 6 lanciers mede gevangen binnen Gelder gebracht.

Den 21en Octobris is die vijant van *Oirdingen* voor die stadt *Gelder* geweest met etlicke peerden, maer hebben niet uytgericht.

Den 31en Octobris is den vijant van Oirdingen wederom voor die stadt met etlicke peerden geweest, maer hebben niet uytgericht.

Den 6en Novembris is die vijant van Stralen met 2 cornetten peerden voor die stadt *Gelder* geweest ende hebben niet uytgericht, dan dat haerder 7 oft 8 ruyter gequest werden ende 3 peerden doot.

Den 6en Novembris heeft Marten Schenck een beclimming op die stadt *Nimegen* willen doen; maer also sij etlicke lederen gericht hadden, is men haerder gewaer geworden, sulcks dat sij strack weder af mosten wijcken.

Den 9en Novembris hebben etlicke van mijne soldaten enige van die ruyteren lanciers, die voor Nimegen geweest waren, int lant van Cleef op eenen hof bij nacht angetroffen, ende hebben 3 daervan doot geschoten ende twe gevangen genomen.

Den 21en Novembris is den vijant van *Stralen* met 2 cornetten ruyteren voor die stadt Gelder geweest, maer hebben niet uytgericht.

Den 5en Decembris hebben die van *Blijenbeeck* ons 3 corporaelscap knechten afgeslagen tusschen *Sonsbeeck* ende *Xanten*, so sij, na die beeck bij Xanten goet halen ende in Gelder convoijeren souden; sij cregen 55 gevangen

Digitized by Google

mede na Blijenbeeck, te weten 24 van mijne soldaten ende een sergent van hopman Baeck, 19 soldaten van hopman Cornelis ende sijne lieutenant Stoel.

Den 8en Decembris heeft onse ritmeester Albert Ingenhaef met etlicke van mijne carbijner die vijant van Veltbruggen twe ruyter afgescoten, ende cregen 5 peerden van haer.

Den 11en Decembris is Willem van Hoornem, genaempt Scram, nadat hij te ranson S. E. gegeven hadde ses duysent guldens, ende een oerve mit eigener hant onderscreven, van nu voortaen van die Lanscap niet te wijcken noch daertegens te dienen, van sijne gevanckenis ontledicht.

Den 28en Decembris waren onse ruyter met etlicke knechten voor *Cempen*, daer sij 5 soldaten met eene tromslager van die van Veltbruggen cregen.

Den 29en Decembris is den vijant van Stralen met etlicke peerden voor die stadt *Gelder* geweest, maer rechten niet uyt, dan sij lieten daer enen doden ruyter.

A° 1585.

Den 17en Februarij waren etlicke soldaten van *Stralen* in die voochdije, waardoor dat etlicke van onse ruyteren ende etlicke knechten uyt Gelder geschickt werden, sodat onse volck 8 soldaten daervan binnen Gelder gebracht hebben.

Den 27en Aprilis is der heer Stadthalder deses Vorstendoms Gelder, Adolf, Grave zu Muers etc.; hier voorbij die stadt Gelder getogen met ruyter ende knechten, ende heeft sich in die voochdij nedergeleit an die Oldekerke. (1)

Den 28en Aprilis hebben wij onse ruyter uyt Gelder carbijner und etlicke soldaten, oock die carbijner uyt die schans te *Wel*, die carbijner ende etlicke soldaten uyt

(1) Bij Aldekerk.

Digitized by Google

Wachtendonck, oock bij der heer Stadhalder gesonden; und zijn also des namiddaechs tegens den avont opgetogen na die stadt *Nuys*, daer der heer Stadthalder zijnen aenslach op hadde; (1) welcken aenslach des nachts te twe uren int werck worden gestelt ende zeer geluckelick is volbrocht worden, und meester van die stadt geworden is, sulcks dat daer ten beyden zijden al te weinich dooden bleven; twelck die van *Nuys* oock te meerder eeren niet en is, want tHof van Bourgoignen over hondert ende tien iaer daer voor gelegen heeft met ganser macht over iaer ende dach, noch mosten zij met schanden daer weder afwijcken.

Den 29en Aprilis is den vijant van Stralen in den bruyl dicht onder die stadt *Gelder* geweest, und cregen wel 60 van des rentmeesters scapen ewech, door den cleynen Yers; (2) dan onse soldaten vielen uyt ende ioegense haer wederom af, sulcks dat sij niet en behielden.

Den 4en Maij zijn 5 cornette lanciers und ruyter uyt *Nuys* gereden ende hebben den vijant een convoij afgeslagen, die na *Carpen* wilde; wijders sijn sij voort geruckt und hebben een van de lancier gejaecht ende geslagen tot onder die stadt *Cuelen* toe, ja dat meer is, sij sloegen noch etlicke doot in die stadt graften, want die van Cuelen dat aensagen.

Den 5en Maij quamen onse ruyter ende carbijner, die met binnen Nuys geweest waren, ende ook die ruyter ende convoy met hadde helpen slaen, een yder wederom in haar garnisoen.

Den 7en Maij is der heer Stadthalder met 3 cornette lanciers binnen der stadt *Gelder* gecommen.

---

(1) Over dezen aanslag raadplege men VAN ISSELT. *De bello Coloniensi.*

(2) Kleine Niers.

Digitized by Google

Den 9en Maij snachts te een uren is Merten Schenck van Nidegen met 5 peerden van *Blijenbeeck* binnen der stadt Gelder gecommen, om met der Stadthalder in handeling te treden. (1)

Den 10en Maij, nadat Merten Schenck met der heer Stadthalder veraccordeert was, beneffens ener die bij der heer Stadthalder was wegen der Lantscap, genaempt Hoorngens, so is hij des nachs weder uyt Gelder gereden na *Blijenbeeck*.

Den 11en Maij is der heer Stadthalder met die 3 cornette lanciers weder uyt Gelder na Berck gereden. (2)

Dito is Kosijn van Spuel, lieutenant van onsen Overste, lieutenant Gosen die Baeck, met 25 soldaten uyt Gelder na die schans te *Wel* getogen, om daer noch 25 soldaten te lichten ende daermede na *Blijenbeeck* te trecken.

Dito des avons te 8 uren is eenen ruyter van *Blijenbeeck* binnen Gelder gecommen, und is wederom te 9 uren met onse ruyter uyt die stadt gereden na Blijenbeeck toe, onder wegen vindende die ruyter van *Venlo* met die voorgenoemde 50 soldaten, die welcke Schenck stracks op Blijenbeeck gelaten heeft, nadat hij etlicke van zijne soldaten met paspoorten gecasseert und ewech gewesen hadde.

Den 13en Maij is Schenck wederom van Blijenbeeck met onse ruyter van Gelder und *Venlo* gecommen.

Den 14en Maij is Schenck met die voorgenoemde ruyter en carbijner van Wachtendonck uyt Gelder gereden na der heer Stadthalder, die malcander bij *Isem* souden vinden, twelck gesciet is.

Den 15en Maij is der heer Stadthalder wel met 800 ruyter binnen *Venlo* gereden ende heeft daer alle die borger den eedt van getrouwicheit laten doen, insgelijcken oock

(1) Over Schenck's afval van Spanje zie FERBER p. 192.

(1) Berck, Rijnberck.

Digitized by Google

die compaignie van cappitein Spe; oock mede so is Merten Schenck aldaer van wegen den heer Stadthalder als Veltmaerschalck over tlant van Gelder ende Overijsel aengeteickent ende met trompetten uytgeblasen; daerenboven heeft Schenck een soldaet, sijnde een Wael, eertijds een munnick geweest, beclapt, die in mening was die stadt *Venlo* te verraden ende aen des conincks zijde te leveren; die welcke oock zijn executie ontfangen heeft, dan door bede van die predicanten onthooft wert; und is also voort met Schenck na beneden gereden.

Den 10en Junij is onse heer Overste wederom van zijn heer vaders huys binnen Gelder gearriveert.

Den 23en Junij is hopman Frans van Limburch uyt *Berck* met zijn veendel getogen op *Blijenbeeck*.

Den 24en Junij zijn des jongen heeren zijne knechten ende hopman Baeck zijne knechten wederom van Blijenbeeck in die schans tot *Wel* ende binnen Gelder, een yder in haer garnison, gecommen.

Den 3en Julij is den vijant van Stralen voor die stadt *Gelder* geweest, te peert ende te voet, und cregen 8 koybeesten met gevangen, und anders niet.

Den selfden dach is onse volck uyt Gelder, die schans *Wel* und *Wachtendonck*, oock voor *Stralen* geweest te peert ende te voet, alwaer doot bleef die veendrich van den vijant vant voetvolck, genaempt Oevelacker, noch een lancier doot, een soldaet doot, und cregen niet dan een soldaet met het peert van den lancier gevangen; und van onse knechten waren 4 geschoten, waervan den eenen binnen Gelder storf.

Den 26en Julij heeft den vijant van *Oirdingen* met sich 21 man in der voochdij een roof van beesten gehalt, dan onse ruyter ende knechten hebben haer den roof wederom

Digitized by Google

afgejaecht ende brachten 16 man daeraf gevangen binnen *Gelder*, 3 doden ende twe diet ontliepen.

Den 2en Augusti waren die van *Stralen*, te voet ende te peert, voor die stadt *Gelder*, ende cregen 9 koybeesten, een borger ende een soldaet gevangen, ende een van mijne soldaten doot geslagen.

Den 11en Augusti hebben onse knechten uyt *Gelder* 9 carbijner van *Lin* geslagen bij *Clueraid*; 5 wert daer in een schuer verbrant, 4 ontliepen, een gevangen, dan die peerden cregen sij alle negen.

Den 16en Augusti heeft den vijant van Stralen voor die stadt *Gelder* geweest, und cregen 2 koybeesten wech, dan sij lieten daer 5 soldaten over doot und 2 peerden, behalven andere gewonden.

Den 16en Augusti ben ick na *Wachtendonck* gereden bij onser heer Overste, door oorsaecken daer 9 van mijne onderhebbende soldaten gevangen saten, dien ick alle 9 tleven verbadt und oock alle 9 bij mijne veendel bleven, want daer noch 5 ontlopen waren van die selfde compaignie.

Den 21en Augusti ben ick wederom van *Wachtendonck* gereden tot *Gelder*.

Den 19en Octobris smorgens te 4 ueren ben ick met mijn veendel knechten uyt die stadt *Gelder* op dat huys *Wel* ende in der schansen tot *Wel* getogen, ick met twe corporaelschap op dat huys *Wel*, ende mijn lieutenant met een corporaelschap in die schanse tot *Wel*; ende den jongen heere Hans Ulrich, Frijheer zu der Hohensax, heer zu Sax ende Forsteck etc., tooch wederom binnen Gelder den selfden dach (1).

Den 28en Decembris heeft sich der vijant *Venlo* tot *Blierick* nedergelecht ende beschanst int dorp.

---

(1) Te dezer plaatse is een blz. uit het Hs. uitgesneden en verloren gegaan.

Digitized by Google

Den 31en Decembris heeft der vijant dat huys *Blitterswyck* ende *Gysteren* ingenomen ende beset.

A°. 1586.

Den 6en Januarij is der vijant weder van *Blitterswijck* getogen, ende zijn den selfden dach etlicke stucken geschuts door Roy na Venlo tot *Blierick* gevoert.

Den 8en Januarij is de vijant weder van *Gysteren* afgetogen ende hebben dat huys in brant gesteecken.

Den 10en Januarij is der vijant wederom met 3 veendels in dat dorp *Blitterswijck* gecommen.

Den 18en Januarij is der vijant wederom uyt Blitterswijck tot *Wansum* getogen ende daer vergadert tot 10 veendels toe. Den selfden dach is der vijant met ganscher gewalt tot *Lottum* commen liggen, ende hebben omtrent 200 man alde Spaengaerden an dees sijde der Mase int clooster te *Beterweert* geschickt (1).

Den 20en Januarij is der overste Schenck uyt Venlo des nachts met ruyter ende knechten getogen, ende heeft den vijant int clooster te *Beterweert* altemael dootgeslagen ende veel int clooster verbrant, allenlick een capitein ende 10 oft 12 soldaten die gevangen worden.

Den vijant tot *Lottum* dat horende, ja genoechsaem voor haer ogen dat siende, werden so verwoet, dat sij 2 van mijne gevangen soldaten à coup d'épé ombrachten ende vermoorden, ende souden die anderen alle vermoort geworden sijn, ten ware dat die overicheyt daerin voorsien hadden.

Den selfden dach is den vijant met 8 veendels van *Wansum* na *Venlo* getogen.

Den 21en Januarij is den vijant wederom tot Wansum gecommen ende hebben hem daer bescanst.

(1) Over het klooster Beterweert onder *Arcen* zie *Publ.* etc. *du Limb.* XIII p. 192.

Digitized by Google

Den 12en Martij is der overste Schenck uyt Venlo getogen ende sceepten bij *Broeckhuysen* over die Maes, menende den vijant tot *Lottum* afbrueck te doen, twelck faelgeerden, ende leedt scade ontrent 4 man.

Den 19en Januarij quamen etlicke carbijnen van Gelder bij mij, ende begeerden dat ick se an die schans over die Maes wilde laten setten om den vijant tot *Wansum* te besoecken, twelck ick haer consenteerde ende gaf haer etlicke van mijne knechten met tot assistencie, maar also den vijant haer te sterck uytviel ende wijcken mosten, so werden 12 van mijne knechten gevangen ende 2 carbijner, 4 soldaten ende 1 carbijner in de Maes verdroncken, doordien een aeck te grond ginck.

Den .. Aprilis hebben onse volck ende den vijant malcanderen dapper geslagen tot *Littoijen*, nemende den vijant die schans aldaer met gewelt aff.

Den 7en Aprilis is een van mijne soldaten, Peter Langbuyck van Dueren, alias Scremcke, binnen *Gelder* gebracht, door oorsaecken hij een boer moetwillens doorschoot buyten *Gelder*.

Den.. Aprilis hebben onse volck, namentlick die graeff van Hohenloe, die stadt *Graeff* ontset ende gevictuailleert met ontrent 40 scepen, so clein als groot.

Den 26en Maij heeft den vijant die stadt *Graeff* beschoten ende bestormt, ende den 27en geparlementeert. Den 28en den vijant overgegeven met accord. Lubbert Torck, die heer van Hemert, als gouvernuer van die *Graeff*, commende tot Utrecht, heeft hem van die overgeving der stadt voor S. Exc. den Grave van Licester, neffens sijne crijsraet, niet kunnen verdedigen, waerover hij voor recht gestelt, verwesen ende onthooft is op den 18en Junij, neffens noch 2 andere cappiteins, die met hem

Digitized by Google

binnen die *Graeff* gelegen hadden, ende een cappitein, genaemdt Deonis, werd tleven geschenckt.

Den 3en Junij is der van Houtepenne, van die *Graeff* commende, met etlicke vanen ruyteren ende etlicke regiment voetknechten neffens *Wel* getogen tot *Velden* toe bij Venlo.

Den 5cn Junij is der van Mansfelt, na overgeving van die stadt *Graeff*, met 13 Duitsche veendel ende 3 Welsche veendelknechten voor dat huys ende schanse *Wel* gecommen ende die belegert, ende liet die schans door eenen tromslager opheischen.

Den 6cn Junij liet hij die schans smorgens met den dach met 4 halve cortouwen beschieten, ende werden binnen die tijt van 2 uren met die selfde stucken 80 schoten gedaen; ende so mijne lieutenant van het groff geschut gequest werde, gaven die sergent ende soldaten die schans op, sonder enighe conditie te bescheiden, dan alleen dat men se in genade wilden aennemen, sulcks dat zij alle die noch gesont waren, want daer etlicke vant groff geschut doot gebleven waren, op dat huys *Ter Horst* gevangen werden geset. Den selfden dach, so gering als die schans verloren was, schickte der van Mansfelt een tromslager, met schrijvens aen mij (so mijne veendrich seyde, dien den brieff gelesen hadde, want ick se niet wilden aennemen) dat hij van den Prince van Parma was afgeschickt om die stadt *Venlo* met 20 dobbeld cortouwen te beschieten, ende eerstelick die schans en dat huys *Wel*, diewijle hij dan alreets die schans erovert had, begeerden dat ick dat huys van sconincks wegen oock in sijnen handen leveren soude, om meerder schaden te verhoeden etc.; maer also ick daer niet na horen wilde, tooch dat leger strack op na *Venlo*.

Digitized by Google

Den 9en Junij heeft der vijant dat huys *Aerssen* belegert, ende den 10en beschoten ende incregen. Die soldaten alle int parlementeren, duer versuymnis van den veendrich van hopman Weerdenburch, die hem int parlementeren bij den vijant droncken dronck, ende screef eenen brieff an die soldaten, sij souden van dat huys afkommen, want hij met den vijant was veraccordert, twelck sij deeden, ende worden daerover alle dootgeslagen, ende die veendrich wert gevangen geset.

Den 16en Junij heeft der vijant die stadt *Venlo* beschoten. Den 17en van gelijcken. Den 18en geparlementeert. Den 19en accordeerden die borgers met den vijant ende gaven die stadt op door muyterije, tegens wil ende danck van die cappiteins.

Den 20en Junij na overgeving der stad *Venlo* schickten der van Houtepenne een trompetter met schrijvens aen mij ende liet dat huys ten twede mael opheischen, na inhout deser bijgevoechte copia, maer also ick sijne dreigementen weynich achten, is hij Houtepenne, gecommen den 23rn Junij met 36 veendel knechten ende 10 cornette ruyteren, ende heeft mij met ernst berent ende belegert als volget.

Den 24en Junij ontrent die middag, als dat geschut van *Venlo* an die schans gecommen was, namentlick 6 cortouwen ende een halve, schikten Houtepenne noch eenen tromslager met schrijvens ende liet dat huys ten derdenmael opheischen; welckes ick oock afslaende, begonsten die knechten strack onder malcanderen te murmureeren ende crackelen, seggende, sij kosten nu noch tot genaden kommen, daer sij namaels niet toe souden kunnen kommen, ja dat meer is, quamen bij mij in mijn logement ende begeerden te weten, wat des vijants schrijvens inhiel; twelck ick haer voorgedragen ende te kennen gegeven

Digitized by Google

hebbe, haer daerentegens troostende, courage ende moet gevende, so veel dat dien dach gheen woorden noch crackeel meer daervan tegens mij viel, maer arbeyden met mij dien dach ende nacht die poort te vullen, ende voorts daert van node was ende daer ickt begeerden.

Den 25en Junij smorgens, gelijcks den dach, begonst den vijant dat huys te beschieten met 2 cortouwen ende een halve, ende schoten tot die middach toe meest op den muelentoorn ende die flanckeering van dat rondeel, so dat daer niemant ontrent dueren mocht; op den toorn werden een soldaet beyde sijn beenen afgeschoten, genaemt Peter Swarts, van *Dueren*. Alsdoen begonsten die knechten te muyten met gewelt, ende schickten die bevelshebberen an mij, als sergent, adelborsten, beyde corporaels, ende die lanspassaden beyden, begerende ick soude den tromslager afschicken om met den vijant te accordeeren, want sij niet gemeent waren meer schietens, veel weiniger storm, te verwachten, want, seyden sij, en waren niet sterck genoch die storm te wederstaen ende af te slaen; twelck ick haer ganslick geweigert ende afgeslagen hebbe, haer vermanende, sij souden haer eer ende eedt betrachten ende vechten met mij, als dat well behoirden, so souden wij, met de hulpe Goodts, den vijant well wederstaan. Dit een weinich gestilt hebbende, quamen ten twede mael die befelshebberen bij mij, ende seyden, die knechten wouden hebben dat ick den tromslager soude afschicken om met den vijant te accordeeren, want sij en waren doch niet gemeent die storm te verwachten; welckes ick haer wederom dan met quade, dan met goede woorden afgeslagen hebbe, ghaende hier ende daer bij die knechten, daer ick se bij den anderen vont staen craekeelende, ende heb haer onderrigt ende wederom gestilt; maer onlangs daerna zijn bovengemelte befelshaberen ten derde mael bij mij gecom-

Digitized by Google

men, seggende, die knechten wouden perforts hebben ick soude den tromslager afschicken, mij gevende twe uren respijt, dat ick mij bedencken sou wat ick doen oft laten woude; twelck ick wederom geweigert ende afgeslagen heb. Dan aensiende die gelegentheyt van die grote rottinge ende muyterije, so ben ick bij die knechten gegaen, ende heb haer onder andere veel redenen nootshalven gebeden ende gepresenteert yder een maent solts te schencken uyt mijnen buydel, so verre sij so lang te vreden zijn wilden, tot dat der vijant ons die eer aen dede ende behoirlicke bresche om te stormen geschoten soude hebben, ende noch een tromslager schickten om dat huys nogmaels op te eischen, niettegenstaende dat ick haer twe dagen te vorens leening had gedaen, ende daerbeneffens alle daech uyt mijn kelder kost ende biers genoch te drinken gaff; al welcke niet heeft mogen helpen, maer bleven al even hartneckich daer bij, dat zij selfs den tromslager wilden afschicken, bij so verre ick dat niet dede; sulcks dat ick, door vreese dat iemant die trom mocht laten roeren, oft andersins den vijant toeroepen, gelijck naderhant noch geschiet is, mij heb ingewilligt, so verre den vijant des anderen daechs geenen tromslager schickten om dat huys nochmaels op te eischen, so souden ick als dan eenen afschicken. Des anderen daechs, den 26en Junij, schoot der vijant wederom nu en dan hier ende daer eenen schoot, ende die knech ten siende dat die vijant hem noch naeder beschanst, ende die plaetse bereyt had daer noch vier andere kortouwen gestelt souden werden om bresche te schieten, twelck die voorgangen nacht belet was door het quaet weer, ende oock siende dat der vijant tot in die graft toe begraven was met loopgraven, daerin hebbende etlicke schuyten, om haer crijsvolck daermede over die graft te setten int schieten van die bresche, als daer niemant op die wal

Digitized by Google

soude mogen dueren van het schieten, so sijn die knechten weder te gelijck bij mij gecommen ende hebben gewilt dat ick mijn belofte na soude commen ende in tijds met den vijant accorderen; twelck ick wederom geweigert heb, seggende (gelijck oock die waerheit was), dat ick hem sulcks belooft had, dat had ick moeten doen hootshalven om haer ongeoorlofde muyterije daermede te stillen, maer also men seyt dat een ghedwongen eedt Godt leet is, so dacht ick derhalven die beloften niet na te commen noch te doen, ende had veel liever, ja badt oock daerom, dat zij mij doorschieten oft doorsteecken souden, eer ick so lichtveerdich dat huys overgeven soude, ende so sij des niet doen en wouden, soo wild ick mij liever van den vijant moetwillens laten doorschieten, opdat ik mocht sterven als een redelick crijsman, want ick niet en dachte mijn selven in perijckel te stellen (commende beneden bij die hoghe Overicheit) gedoot te werden, als die heer van Hemert met zijne capiteins gedoot was. Ende souden vrij gedencken, indien sij mij daertoe drongen ende so wijt brachten dat ick indergestalt dat huys most overgeven, so dacht ick mij met haer te verdedigen. Wijders sprack ick: ghij hebt mij gisteren til ende maet gestelt dat ick mij binnen die tijt van twe uren sou bedencken wat ick doen oft laten woude, nu begeer ick oock twe of drie uren respijt, dat ick mij bedencken mach wat ick doen oft laten wil, menende also den dach ten einden tbrengen, tot des anderen daechs dat der vijant met alle zijn stucken bresche geschoten soude hebben; maer die muytmaeckers dat merckende, heeft daer eenen adelborst, genaempt Ghieseler Friese van Gottingen (so ick naderhant int aftrecken vant huys bericht ben), den vijant aengeroepen om te parlemeteeren, ende was desen adelborst onlangs te voren int leger voor *Venlo* bij den vijant gevangen geweest, sulcks

Digitized by Google

dat hij sonder twijfel met den vijant verstandt gehadt moet hebben, als naderhant wel gebleecken heeft, gelijck hier na breder verhaelt sal werden. In somma, ick siende dat met den vijant spraeck gehouden werde sonder mijne voorweten, genochsaem blijckelick dat ick verraden ende vercoft was, niet meer felende dan dat ick gelevert soude werden, so heb ick geen beter middel gesien (had ick niet willen lijden, dat den gemeenen man met den vijant geaccordeert ende mij in handen van den vijant gelevert souden hebben) dan dat ick selfs met den vijant parlementeerden ende accordeerden, so ick best coste, gelijck oock geschiet is. Hierentuschen liet ick mij een attestacie ofte bekentnis van die befelshaberen onderteickenen, dat ick door muyterije daer toe gedrongen werden, met den vijant te accordeeren, als dese bijgevoechte inhout. Ende also den vijant die muyterije wel gehoirt had (so der van Houtepenne met meer anderen van den vijant mij selfs bekenden ende wisten te seggen), heb ick gheen ander accoord kunnen crijgen als folget; als dat ick met een van mijne peerden ende sijtgeweer af sou trecken, die befelshaberen oock met haer sijtgeweer, maer die soldaten alleen met een stockgen in die hant ende anders niet, ende also geconvoijeert te werden vrij ende vranck tot bij Tiel toe, ter plaetse daer ick vrij soude sijn; welck accord schriftelick vervaet en van Houtepenne onderteeckent was. Ende aldus den selfden avont aftreckende, is bovengemelte mijnen adelborst daer gestanden ende heeft veel gouts ende silvere gelts in sijnen hoet gehadt, ende heeft tot in die 20 knechten met noch een adelborst, genaempt Hans Schrooter van Sonderhuysen, gedébaucheert, gelt op hant gegeven ende aengenomen van wegen den Prince van Parma; die welcken alle de facto ende staens voets op dat huys met hem bij den vijant gebleven sijn, want

Digitized by Google

sij die principaelste waren die met hem die muyterije hadden int werck gestelt, so ick naderhant bericht ben. Ick, met diegeene die bij mij bleven, werden den avont onder die schans met 2 veendels Spaengaerts bewaeckt. Mijn peert, dat wel 100 cronen weert was, liet der van Houtepenne door den befelshaber mij afhalen, ende liet mij des anderen daechs weder een quaet peertgen in die plaets brengen.

Den 27en Junij werden wij van etlicke carabijner, Spaengaerts ende Italianen, over die Maes geconvoijeert ende int clooster *S. Aechten* gebracht, alwaer sij mij ende mijne huysvrouwe suster in een hoeck vant clooster gedwongen hebben te gaen, ende hebben ons van boven tot beneden ontcleet, ende al ons gelt, gout ende silver, dat wij bij ons hadden, afgenomen, oock mijn goud signet al afgenomen; van gelijcken deden sij mijne schrijver, knecht, jongen, ende die dienstmaecht geschoffiert, die knechten alle (so daer als int voortrecken) haer gelt afgenomen, ja dat meer is, die knechten, die enich goed cleedt aen hadden, togen sij uyt ende lieten haer half naeckt loopen; die befelshaberen namen sij haer sijtgeweer oock af, ja had genoch te doen, dat ick mijn peertgen ende sijtgeweer mocht behouden. Dit alles heb ick moeten lijden, door dien voor dat huys een Overste Lieutenant doot bleef, daer sij veel van hielden ende seer droevich om waren, met noch 2 cappiteins ende 2 befelshaberen, niettegenstaende het schriftelick accord, dat ick, van Houtepenne onderteickent, bij mij hadde ende haer presenteerde. Dus sijn wij dien dach voorbij die Graeff tot *Megen* toe geconvoyeert, alwaer wij snachs onder dat huys bleven liggen; bij *Megen* commende, so misten ick noch 9 ofte 10 soldaten, die onder wegen afgedropen ende hem van mij afgestolen hadden, want sij mede van die principale waren

Digitized by Google

die oorsaeck van die muyterije waren; die van *Megen* bewaeckten ons oock snachs.

Den 28en Junij convoijeerden ons die van Megen tot bij onsen uytlegger, die bij Herwerden lach, alwaer ick ons liet over die Maas ende Wael setten, niet wijt van Tiel, ende togen so voorts neffens Tiel door Loenen, door Bueren, door Samond, tot Beusecom toe, daer wij snachs bleven.

Den 29en Junij liet ick ons over den Rijn setten, ende voorts getogen tot Houten, daer ick die knechten den dach liet, maer ick reet voorts binnen Utrecht ende creech patent van S. Excie, dat die knechten den 30en Junij binnen Utrecht quamen ende in S. Agnieten kerck gefoureert ende geproviandeert werden.

Den 2en Julij dede ick mijn verclaring tegens den audituer (die van S. Excie ende sijnen rade daertoe verordineert was), door wat oorsaecken van muyterije ick dat huys *Wel* tegens mijnen wil en danck had moeten overgeven, ghelijck hier boven oft hier vorens verhaelt is.

Hierop werden den 3en Julij die befelshaberen ende soldaten oock van den audituer verhoort ende gevraecht, ende nademael sij alle bekenden dat het so geschiet was gelijck ick verclaert hadde, so heeft den Crijsraet den 4en Julij daerover geseten, gesproocken ende gesiet als diese bijgevoechte sentencie van den audituer onderteickent inhout; (1) op welcke sentencie den audituer met 3 cappiteins van den Crijsraet werden gecommitteert ende afgefeerdiget, als namentlick A. Martini, audituer, Ghijsbrecht van Berck, cappitein, Lucas Hedding, cappitein, Antonis Buth, cappitein; welcke 4 personen die befelshaberen voorhielden, dat sij 3 soldaten, noch tegenwoordich onder den hoop sijnde, mosten naemhaftich maecken, die mede deelaftich aen die

(1) Deze en andere, op blz. 278 en 282 genoemde, bijvoegsels ontbreken in het Hs., doch de sententie is ons door Bor, II, bl. 715 bewaard.

Digitized by Google

muyterije waren, want, seyden sij, daer mosten noch al enige bij sijn die mede deelaftich an die muyterije waren, anders souden sij alle moeten sterven; met welcke dreigementen die sergent int leste 2 soldaten beschuldigt ende naemhaftich gemaeckt heeft, die de facto door den Geweldigen Provoost van den hoop wech werden genomen, daervan den eenen genaempt was Heinrick van Melwijn (dese had gesproocken int muyten: wij en geven die cappitein maer 2 ueren respijt wat hij doen of laten wil hem te bedencken), den anderen Jan Deeckens; maer also sij geen meer en wisten oft wilden beschuldigen, mosten alle die knechten met dobbelsteenen dat lot daerom werpen, wie den derden sijn soude; twelck int lesten door veel moyten geschieden, ende die de minste ogen werp verloort; ende viel dat lot op eener genaempt Wimmer van Essen, ende wert oock stracks van den Provoost wech geleit. Daerna mosten die befelshaberen, naemlick die sergent ende die 2 corporaels oock dat lot daerom werpen (so ick die veendrich Leonardt Blanche van Limburch ende Peter François, adelborst, ontschuldichde, dat sij haer noyt met die muyterije gemoit hadden) ende also die sergent, genaempt Willem Mackey, Schotman, die minste ogen werp, wert hij met die drie bovengemencioneerd soldaten gevanckelick op Hasenberch door den Profoost geset.

Den 8en Julij is die sergent met 2 van die voornoemde soldaten binnen Utrecht gehangen, ende den derden, namentlick Jan Deeckens, werden verbeden ende tleven geschenckt. Etlicke dagen hierna liet ick die andere soldaten voorts verloopen, sonder gelt oft sonder paspoort, door oorsaecken sij allen in die sentencie veroordeelt waren om te sterven, hoe wel dat door gracie niet meer als die bovengemelte storven; ende ben also mijn gansche compagnie ende veendel knechten daer door quijt geworden.

Digitized by Google

Den eersten Julij heeft der vijant die stadt *Nuys* belegert.

Den 16en Julij heeft der vijant die stadt *Nuys* beschoten ende overvallen ende ingenomen, vermoordent al wat zij vonden, behalven die Gouverneur Clout ende Lambert ten Herenhaeff als cappitein, die werden beyde (gequetst zijnde) gehangen.

Den 23en Julij heeft der vijant Muers ingenomen, sonder slach ofte enich weer te bieden.

Den 24en Julij heeft onse volck Alpen verlaten, eer sij den vijant sagen, ende is der vijant gecommen den 25en ende heeft dat ingenomen ende beset.

Den 5en Augusti heeft der vijant Berck berent ende belegert.

Den 9en Augusti heeft onse volck hem tot Elten beginnen te vergaderen ende leger begost te slaen.

Den 30en Augustie is ons volck van Elten voor Doesburch getogen ende dat belegert.

Den 8en Septembris heeft onse volck dat huys Hackfort belegert ende ingecregen, met oock dat huys Bocksbergen ende Nyenbeeck.

Den 1en Septembris ben ick int leger voor Doesburch gereden, welcke stadt S. Excie, Grave van Lycester etc., belegert had op den 30en Augusti.

Den 2en Septembris smorgens, gelijcks den dach, heeft S. Excie die stadt Doesburch laten beschieten met 6 cortouwen ende etlicke andere stucken tot int getal van 17 toe; ende als daer 2 bresche geschoten waren ende men ontrent die middach die storm veerdich maeckten om an te brengen, so riepen die soldaten over die mueren om te parlementeeren, ende gaven die soldaten die stadt op (so die niet vechten wouden) leverende haer beyde cappiteins in handen van S. Excie, die borger oock op genade van S Excie; ende die carbijner ende soldaten togen alzo uyt die stadt, een yder met een stockgen in die hant,

Digitized by Google

met oock die soldaten, ende werden also tot bij Sutphen toe geconvoijeert.

A°. 1587.

Den 16en Aprilis ben ick verscreven in den Haech bij die heeren te commen; daer commende hebben sij mij gecommitteert, neffens die commissarius Johan de Marignault, het garnison ter Sluys in Vlaenderen te monsteren, ende alhoewel daer geen maentgelt voor handen was, ben ick ter Sluyse voorsz. gereist, maer Marignault voorz. en wilde daer sonder gelt niet trecken, sulcks dat het crijsvolck hem oock sonder gelt niet en wilde laten monsteren, ben ick weder terug getogen, ende mijn rapport in den Hage voor die heeren gedaen den 14en Maij.

Den 26en Maij heeft die Grave van Muers etc. als stadhalder over *Utrecht*, die borger hopluyde ende befelhebbers snamiddaechs int Hoff bij hem doen kommen, ende op haer begeert, dat sij met goede ogen soude aensien ende haers des niet moijen, dat hij Harmanus Modet uyt die stadt dede gaen, so hij hem hielt voor een oproeris predicant, als oock om andere particuliere questie etc., twelck S. Exc. onlangs te voren oock an die Staten van Utrecht versocht hadden; waeruyt schier een commosie onder die borger erresen was, want Hermanus voornoemt presenteerden hem met recht verdedigen tegens alle diegeene die hem wilden beschuldigen.

Den 18en Junij heeft die Graef vau Hohenloe dat huys *Boxtel* incregen ende beset.

Den 22en Junij heeft die Graeff van Hohenloe die stadt *Intdoven* incregen ende verbrandt.

Den 24en Junij is die stadt *Gelder* aen den vijant verradelick overgelevert door een Schots capitein, genaempt

Digitized by Google

Paton, die aldaer in garnison lach ende Gouverneur was, met ook sijnen broeder, die oock cappitein was ende daer mede in garnison lach, niettegenstaende datter noch 3 Neerlansche veendels in lagen ende 300 van Schencker ruyteren, die te vorens genoch geadvererteert waren; die cappiteinen waren genaempt Casper van Poelgeest, Gerrit die Jong ende van Dorp.

Den 25en Junij heeft die Graeff van Hohenloe die stadt *Helmont* incregen ende verbrant.

Den 27en Junij heeft den vijant dat huys ten *Haech* bij Gelder met accord incregen.

Digitized by Google

RECHERCHES

SUR LE

VILLAGE ET LA FAMILLE DE BUNDE.

I. LE VILLAGE DE BUNDE.

Le village de Bunde, situé non loin du confluent de la Meuse et de la Geule, au nord et à une lieue de Maestricht, forme actuellement avec les hameaux de *Casen*, *Pas*, *Meer*, *Weert*, *Kruisberg* et *Voulwames*, une commune du duché de Limbourg. Elle faisait ci-devant partie de la seigneurie de Fauquemont, et dans le registre aux fiefs de ce pays, commençant à l'année 1381, on rencontre constamment les noms des biens féodaux du territoire de Bunde, notamment le fief nommé dans la suite *Coninxleen*, qui comprenait anciennement les fermes de *Carteyn* et de *Heiligenberg*; le moulin banal de Bunde; les fiefs d'*Ingenop* ou *Schaloen* (1), d'*Ingendaell*, d'*Overbunde* et de *Hartelstein* (2).

(1) C'est là sans doute la prétendue »seigneurie de Bunde, qui fut donnée, en 1380, par Wenceslas duc de Brabant et sire de Fauquemont, à Jean de Schaloen, sire de Hulsberg, pour services rendus" (Voyez PERREAU, dans la *Revue de la numismatique belge*, année 1857, p. 421). Ce personnage, dont le vrai nom était *Jean Struver de Hulsberg* ou *de Bunde*, *dit Schaloen*, releva le fief d'Ingenop vers 1381. Il était bailli des ducs de Bourgogne dans les pays d'Outre-Meuse, en 1399 et en 1406. FRANQUINET, *Oorkonden van O. L. Vrouwekerk*, I, 164; *Oorkonden van St. Gerlach*, p. 95. *Manuscrits généalogiques* de LE FORT.

(2) Note communiquée, avec d'autres renseignements, par M. l'abbé Habets. — D'après un relevé de l'année 1660, il y avait en outre à Bunde et à Casen 300 boniers de terres allodiales, ou sujettes aux impositions. *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, V, 446.

Digitized by Google

Le château de Carteyn devait probablement son origine à la famille de ce nom. On en voyait encore les restes au commencement de ce siècle, dans un pré situé entre le *Kalverhof* et Heiligenberg. Il était entouré d'étangs formés par le ruisseau *de Rein*, et protégé par des fossés qui, même de nos jours, n'ont pas entièrement disparu.

Il y avait en outre, non loin de Bunde, un autre château, qui fut possédé par plusieurs des familles les plus considérables du pays: c'était la forteresse *(arx)* de Hartelstein, dont il ne subsiste plus que la ferme, incorporée aujourd'hui à la commune d'Itteren.

On voit que nulle part il n'est question, dans les temps anciens, d'une seigneurie de Bunde, bien que cette localité ait donné son nom à une maison noble qui y possédait des propriétés. L'existence de la seigneurie ne date que du 11 août 1626, alors que Philippe IV, roi d'Espagne, engagea, pour la somme de 1000 livres de 40 gros, à Wolter de Hoensbroeck, seigneur de Geul, la haute, basse et moyenne justice du village de Bunde et de ses dépendances, Casen, Overbunde et Voulwames (1). L'année suivante, cette engagère fut transformée en vente véritable, et, le 27 novembre, le nouveau feudataire fit son relief devant la Cour de Fauquemont (2). Depuis lors la seigneurie de Bunde resta dans la famille de Hoensbroeck, jusqu'à la suppression du régime féodal (3).

Pendant la guerre soutenue par l'Espagne contre les Provinces-Unies, la seigneurie de Bunde eut à subir toutes les vicissitudes communes aux villages du pays de

(1) Piot, dans la *Revue de la numismatique belge*, année 1857, p. 278.

(2) *Registre aux fiefs du pays de Fauquemont*, Ms.

(3) Slanghen, *Het Markgraafschap Hoensbroeck*, pp. 177 et suiv. — Le registre aux fiefs de Fauquemont nous apprend que, vers cette époque, Wolter de Hoensbroeck acquit aussi de Jean *Coninx de Bunde* tous ses droits sur le moulin banal, à l'usage duquel étaient asservis les habitants de Bunde et d'Itteren.

Digitized by Google

Fauquemont. Par le partage de 1662, elle fut attribuée aux États-Généraux, qui la conservèrent jusqu'à l'invasion française (1).

Sous le gouvernement hollandais, la seigneurie de Bunde payait sa quote-part dans les aides et subsides, au banc de Meersen. Elle était administrée en commun avec les villages d'Ulestraeten et de Geul, par une Cour de justice composée d'un écoutête, de sept échevins et d'un secrétaire, à la nomination du seigneur. L'écoutête convoquait et présidait les réunions. En matière civile, on pouvait en appeler de ses décisions à la Cour féodale de Fauquemont, et, en dernier ressort, au Conseil de Brabant, à La Haye. Mais en matière criminelle, les jugements étaient sans appel et rendus au nom du seigneur (2).

La paroisse de Bunde eut les mêmes limites que la commune jusqu'en l'année 1785, où le territoire de Hartelstein en fut détaché, pour être annexé à la cure d'Itteren. Elle avait primitivement fait partie de l'antique paroisse de Meersen, dont l'église était une propriété de l'abbaye de St-Remi, à Rheims. Parmi les biens du diocèse de Liége dont la bulle du pape Eugène III confirma la possession à cette abbaye, en 1145, se trouve déjà mentionnée la chapelle de Bunde. Elle était placée sous l'invocation de Ste-Agnès. Le prêtre qui la desservait était nommé par le prévôt de Meersen, qui jouissait du droit de patronage et de la dîme de l'endroit (3). Dans

(1) Ubaghs, *Geschiedenis van Valkenburg*, pp. 54 et suiv. — Plusieurs auteurs ont écrit que la seigneurie de Bunde fut *cédée* aux Pays-Bas, en 1785, par le traité de Fontainebleau, quoique, par rapport à ce village, ce traité n'ait fait que *confirmer*, le partage précédent.

(2) Ibid., pp. 63 et 64. — Bachiene, *Vaderlandsche Geographie*, V, 1056 et 1059.

(3) Ubaghs, pp. 110 et 111.

Digitized by Google

la suite, notamment en 1400 et en 1588, il est aussi parlé d'un autel de Ste-Marie, dans l'église de Bunde (1).

Après l'érection des nouveaux évêchés dans les Pays-Bas, ce village passa au diocèse de Ruremonde, et devint une paroisse indépendante au plus tard dans les premières années du XVIIe siècle (2). En 1613, l'église de Ste-Agnès avait deux autels, l'un dédié à sa patronne, l'autre à la Trinité. Le bénéfice du premier de ces autels fut alors incorporé à la cure, et le tout continua de rester à la collation du prévôt de Meersen.

L'église de Bunde n'offre rien de remarquable: durant l'occupation hollandaise, elle fut plusieurs fois dévastée et pillée par les troupes des États-Généraux, notamment pendant le siége de Maestricht de l'an 1676 (3).

II. LA FAMILLE DE BUNDE.

On trouve dans quelques documents épars les noms de certains membres de l'ancien lignage de Bunde: beaucoup se firent chanoines; aucun ne joua de rôle important dans l'histoire. Comme il est impossible d'en établir une filiation suivie, nous nous contenterons d'indiquer ceux que nous avons rencontrés.

1202. *Gérard de Bunde* est témoin à la donation de l'alleu de Specholz, faite par Henri III, duc de Limbourg, à l'abbaye de Rolduc (4).

1213. Messire *Godefroid de Bunde* reçoit au nom du couvent de Hocht et des mains de Lothaire, comte d'Are

(1) Habets, *Geschiedenis van het tegenwoordig Bisdom Roermond*, I, 383 et 384.

(2) Id., *Houthem-Sint-Gerlach*, dans les *Publications etc.*, t. VI, pp. 30 et suiv.

(3) *Publications etc. du Limbourg*, t. VII, pp. 496 et 497.

(4) Ernst, *Histoire du Limbourg*, VI, 167.

Digitized by Google

et de Hochstade, la dîme de Wert, que le chevalier Reinier de Vlegel avait vendue aux religieux de ce monastère (1).

1217. Les frères *Walthelm* (Wauthier ou Gautier) et *Reinard de Bunde*, avec *Gérard de Bunde*, sont présents à une donation que fait Thierri, sire de Heinsberg, au couvent des Norbertines de ce lieu (2). *Walter* (Wauthier) *de Bunde*, chevalier, est encore témoin d'une donation analogue, le 2 mars 1224 (n. st.) (3). Un *Walthelmus miles*, qui n'est peut-être que le même personnage, figure après un *Giselbert de Bunde* dans le nécrologe du couvent de St-Gerlache, où leur anniversaire était célébré le 23 août (4).

Le 3 février 1230 (n. st.), *Reinard dit de Bunde*, bourgeois d'Aix-la-Chapelle, prend en location viagère une ferme que le Chapitre de St-Adalbert possède à Vaels (5). Il laissa quatre fils :

1° *Adam*, 2° *Gérard de Vieux-Fauquemont*, chevalier, 3° *Goswin*, chanoine de St Servais, à Maestricht, et 4° *Gislebert*. Ces trois derniers certifient, en février 1245 (n. st.), que feu leur père *Reinard dit de Bonde*, chevalier, a cédé quelques dîmes au prévôt de Meersen, en échange de son moulin de Fauquemont. Dans cet acte interviennent également la femme, les fils et les filles de Gérard (6).

Gérard de Bunde, chevalier, est témoin des lettres données par Waleran, sire de Fauquemont, le 7 mars 1274 (n. st.), en confirmation de la vente des biens de Bingelrade, faite

(1) Ernst, *Histoire du Limbourg*, V, 316.

(2) Lacomblet, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*, t. II, N° 70.

(3) Miræi *Opera diplomatica*, I, 284.

(4) Habets, dans les *Publications etc. du Limbourg*, VI, 188.

(5) Quix, *Geschichte der ehemaligen Reichs-Abtei Burtscheid*, p. 224.

(6) Ernst, VI, 11.

Digitized by Google

auparavant par Godefroid de Schinnen et son épouse Hedwige, à l'église d'Aix-la-Chapelle. Le 11 du même mois, il est encore présent, avec Ogier de Haren, tous deux comme vassaux délégués par Waleran de Fauquemont, à l'acte par lequel Arnold, sire de Stein, approuve cette vente, en qualité de mambour de la dite Hedwige (1).

1289. *Jean de Bunde* et *Gilbert dit Bolle* se réconcilient avec le comte de Flandre, au sujet du meurtre de leur frère Jean (2).

Le 28 avril 1309, maître *Guillaume de Bunne* figure dans un acte parmi les chanoines de St-Servais, à Maestricht (3).

Giselbert de Bunde, chevalier, scelle les lettres de réconciliation de Henekin de Vlodorp avec la ville d'Aix-la-Chapelle, le 26 janvier 1316 (n. st.) (4). L'anniversaire de *Giselberti de Bunde militis de Bunde* était célébré dans l'église de St-Gerlache le 8 juillet (5).

Le 12 mars 1341, *Giselbert de Bunde* fait acte de féauté à Jean, roi de Bohême et comte de Luxembourg, en promettant de lui payer une rente annuelle (6).

Le 7 janvier 1350, *Giselbert de Bunne*, chanoine de Liége et prévôt de St-Rombaut, à Malines, reçoit des bourgeois de Cologne, la quittance d'une somme de 3000 florins d'or que leur devait le Chapitre de Liége (7). Il mourut le 2 décembre 1355 et fut enterré dans la

(1) Quix, *Geschichte der Stadt Aachen*, p. 43, et *Codex diplomaticus*, Nos 214 et 194. La première de ces deux chartes est datée, dans une note de Lacomblet, *quarta feria post dominicam qua cantatur Oculi*, tandis que le texte de Quix porte *quinta*.

(2) De Reiffenberg, *Monuments pour servir à l'histoire etc.*, I, 27.

(3) Willemsen, *Inventaire des chartes de l'église de St-Servais*, No 94, dans les *Publications etc. du Limbourg*, V, 62.

(4) Quix, *Codex dipl. aq.*, No 266.

(5) *Publications etc. du Limbourg*, VI, 180.

(6) *Revue de la num. belge*, III, 98.

(7) Schoonbroodt, *Inventaire des chartes de Saint-Lambert*, No 689.

Digitized by Google

cathédrale de St-Lambert, où l'on voyait son épitaphe: *Anno Domini M. CCC. LV, mensis decembris die secunda, obiit venerabilis vir dominus Ghiselbertus de Bunde, canonicus Leodiensis et præpositus Mechliniensis. Anima ejus requiescat in pace. Amen* (1).

Des lettres échevinales de Maestricht nous apprennent que, le 15 juin 1351, *Lambert de Bunde* avait deux maisons contiguës en Lenculen. D'autres lettres, du 13 juin 1355, attestent qu'il demeurait devant la porte de Lenculen (2). Un registre aux cens du Chapitre de Notre-Dame parle de ce Lambert de Bunde, et d'un *Jacob de Bunde*, comme étant morts à l'époque de sa formation, c'est-à-dire en 1377. On y voit aussi que le patrimoine de Lenculen appartenait en 1380 à *Lute de Bunde*, et qu'un *Henri de Bunde* avait alors des biens à St-Pierre (3).

Zeitsse de Bunde, chevalier, est cité le premier parmi les détenteurs de Montjoie et de Butgenbach, dans l'acte du 24 août 1352, par lequel Jean III, duc de Brabant et de Limbourg, donne l'investiture de ces terres à Philippine de Fauquemont (4). Ce *Sitzen* ou *Sietzen de Bunde* eut une fille, dont les terres, les rentes et le moulin de Bunde furent relevés, la première semaine de juillet 1389, devant le drossart de Fauquemont, par son mambour nommé *Gilbert (Ghyle) de Bunde*. Le nom de cette demoiselle n'est pas mentionné, mais, pendant la même année, nous voyons figurer *Elsbe (Elisabeth)*, et plus loin *Aleyt de Bunde* (5).

(1) J. de Theux, *Le Chapitre de Saint-Lambert*, II, 87.

(2) Willemsen, Nos 131 et 151, dans les *Publications etc. du Limbourg*, t. IV, pp. 164 et 184.

(3) Franquinet, *O. L. Vrouwekerk*, t. II, pp. 228, 286 et 39.

(4) Lacomblet, t. III, N° 515.

(5) Piot, loc. cit. p. 279. — *Registre aux fiefs de Fauquemont.*

Digitized by Google

Au XVe siècle, la fraternité des Chapelains de Notre-Dame faisait célébrer journellement la messe pour demoiselle *Catherine de Bunde* (1).

Messire *Otton de Bunde* est présent, le 25 mars 1356, à l'acte par lequel Édouard de Gueldre autorise l'abbesse du monastère de Ruremonde à y construire un moulin (2).

1381 ou après. *Jean de Bunde*, chanoine de St-Servais, à Maestricht, relève, devant la Cour de Fauquemont, une partie de la ferme de Heiligenberg et le moulin banal de Bunde (3). Il remplissait les fonctions d'administrateur des onze bancs de St-Servais, *prepositus equitature*, lorsqu'il intervint comme témoin, avec *Ghiselbert de Bunde*, bâtonnier de la même église, dans un contrat d'emphythéose du 15 avril 1383 (4). Jean de Bunde mourut en l'année 1410, comme le témoignait l'inscription d'une pierre sépulcrale armoriée, qui se trouvait autrefois dans la chapelle de Notre-Dame des Sept-Douleurs, à St-Servais: *Hic jacet venerabilis vir dominus Johannes de Bunde, canonicus hujus ecclesie, qui obiit anno Domini M.CCCC. decimo, mensis augusti die decima nona.* C'est effectivement au 19 août que son anniversaire est inscrit dans l'obituaire des Chapelains de St-Servais.

Le 12 janvier 1396 (n. st.), *Zachée de Bunde* et ses complices sont dénoncés par le duc de Bourgogne au gouverneur des pays d'Outre-Meuse, comme accusés de parcourir les terres de Fauquemont et de Rolduc, pour y exercer toutes espèces de violences et de rapines contre les sujets de l'église de St-Servais, à Maestricht (5).

(1) Franquinet, *O. L. Vrouwekerk*, II, 58.

(2) *Cartulaire de l'abbaye de Ruremonde*, Ms.

(3) *Registre aux fiefs de Fauquemont.*

(4) Willemsen, N° 255, dans les *Publications etc. du Limbourg*, V, 153.

(5) De Borman, *Notice sur un cartulaire du Chapitre de Saint-Servais*, p. 75.

Digitized by Google

Après le décès de *Hubert de Bunne*, la seigneurie de Bocholt, en Campine, est relevée, vers l'an 1415, par son fils Jean. Ce même *Jean de Bunde* en fait relief à Maestricht, *tanquam a novo domino*, le 25 novembre 1420 (1).

Bouchout ou Bocholt était une seigneurie du comté de Looz, comprise dans l'ammanie de Pelt et Grevenbroek. Depuis un temps immémorial, elle partageait les destinées du village voisin de Breugel ou Grand-Brogel, auquel celui d'Erpecum était subordonné. La justice que formaient ces deux derniers villages était lossaine, mais la seigneurie relevait de l'électeur palatin, à Dusseldorf. C'est pourquoi les noms des terres de Bocholt et de Brogel ne se trouvent réunis que dans les actes civils ou les procès, et qu'en matière féodale, on en est réduit à suivre l'histoire de l'une dans les reliefs de l'autre.

On ignore comment il se fit que Bocholt et sans doute aussi Brogel, furent possédés par Hubert de Bunde. Son fils Jean devint le parent d'Arnold de Horne, dit de *Wilde* sire de Kessenich, par suite d'une alliance qu'il importe de connaître, pour comprendre les contestations qui en résultèrent dans la suite. Arnold s'était allié à Elisabeth, fille naturelle de Jean de Looz, seigneur de Heinsberg. Or ce dernier avait une autre fille bâtarde, nommée Philippine, qu'il ne faut pas confondre avec sa fille légitime du même nom. Celle-ci épousa le comte Guillaume de Wied et mourut en 1470; l'autre fut mariée à Jean de Bunde, qui devint ainsi le beau-frère naturel de Jean de Heinsberg, évêque de Liége, et d'Arnold de Horne.

---

(1) De Borman, *Le Livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel*, p. 278. — Ce qui va suivre sur Jean de Bunde est la reproduction, à quelques nouveaux détails près, d'un article que nous avons publié en 1875 dans la *Revue belge de numismatique*, où les sources ont été indiquées.

Digitized by Google

On rencontre Jean de Bunde en 1444, comme feudataire de Fauquemont pour les biens de sa famille dans le village de Bunde; et de 1449 à 1454, en qualité d'homme de fief à la Cour de Curange. Ce personnage est connu par la multitude de monnaies qu'il fit frapper dans ses domaines de Brogel et d'Elsloo. Presque toutes portent en abîme un écu à trois chevrons, ce qui donne à penser que Jean de Bunde pouvait être issu des anciens sires d'Elsloo. Quoi qu'il en soit, on n'a pu découvrir quels furent ses droits ou ses prétentions sur cette seigneurie; mais il faut croire qu'il ne la posséda que provisoirement, et que ce fut par engagère plutôt que par héritage, puisqu'on y trouve, avant comme après lui, des seigneurs de la maison de Schoonvorst.

Les chroniqueurs ne nous ont rien appris de la vie de Jean de Bunde, sinon qu'en l'année 1447, il soutint de son influence ses vassaux de Bocholt, dans la contestation qui s'était élevée entre eux et les habitants de Caulille, au sujet des limites respectives de leurs communes.

Jean de Bunde, avec son épouse Philippine de Heinsberg, est cité parmi les bienfaiteurs de la collégiale de Notre-Dame, à Maestricht : leur commémoration s'y faisait le 31 janvier (1). Dès qu'il fut mort, le fils d'Arnold de Horne, Jean II, dit le Sauvage ou *de Wilde*, seigneur de Kessenich, éleva des prétentions sur le fief de Bocholt, sous prétexte qu'il en était le plus proche héritier. Il acheta, moyennant mille florins du Rhin, le concours armé des Liégeois insurgés contre leur prince, entra dans la seigneurie, en grand cortège et au son des trompettes, et en chassa les propriétaires légitimes; puis il fit relief de son domaine à Curange, le 16 octobre 1456, »sauf à res-

(1) FRANQUINET, *O. L. Vrouwekerk*, II, 45.

Digitized by Google

pecter les droits usufructuaires de sa tante Philippine, dans les limites indiquées par son oncle, messire Jean de Heinsberg".

Cette restriction donna naissance à un procès, qui ne tarda pas à se dérouler devant la Cour de Curange. Le 23 octobre 1457, le tribunal finit par donner gain de cause à Philippine, et la réintégra dans sa possession, »en lui mettant dans la main la corde de la grande cloche et lui livrant terre et gazon"; ensuite de quoi la dame de Bocholt reçut l'hommage des échevins et des manants de la seigneurie.

Cependant dix jours après le relief de Jean de Wilde, le 26 octobre 1456, Otton, frère de Jean de Bunde (1), s'était également fait investir de la terre de Bocholt, au palais de Liége, comme étant le plus proche héritier du dernier seigneur. Il en résulta un second procès; mais sur ces entrefaites, Philippine étant venue à mourir et l'usufruit s'éteignant avec elle, Otton de Bunde renouvela son relief au château de Huy, le 22 mai 1458; puis il se hâta de transporter tous ses droits au comte Jacques de Horne, qui releva son fief à Curange le 29 du même mois.

Après ces longs débats, la famille de Bunde rentra dans une obscurité profonde.

1501. *Jr Aert Oisten zoon van Bunde* (Arnold, fils d'Otton de Bunde) relève les biens de son père, nommément le fief dit *Oestenhoff*, à Bunde.

1529. *Jeanne de Bunde* fait un acte pareil (2).

En 1537, les fiefs de Carteyn et de Heiligenberg, ainsi que le moulin banal, sont relevés par *Aert de Bunde*,

(1) Otton de Bunde apparait une première fois en 1453, comme homme de fief de la Cour féodale de Fauquemont. Il vivait encore en 1459.

(2) *Registre aux fiefs de Fauquemont.*

Digitized by Google

alias Coninx, preuve qu'alors l'ancienne famille de Bunde était éteinte dans sa descendance mâle. Cet Arnold est probablement celui qui est désigné dans un registre de biens et rentes de l'église St-Servais, sous le nom de *Jocker Aert van Bunde wonende Tricht opte Bulioen*, et qu'on retrouve dans une résolution du Conseil communal de Maestricht de l'année 1517 (1).

Depuis lors les Coninx se rencontrent fréquemment dans le registre aux fiefs de Fauquemont ; mais ils allèrent toujours déclinant, et ils vivent aujourd'hui dans une humble habitation du village.

Bon J. DE CHESTRET DE HANEFFE.

---

(1) *Publications etc. du Limbourg*, I, 69, et VII, 407. On trouve dans la même collection, t. XIII, p. 498, les noms de différents membres du nouveau ignage de Bunde, établis à Maestricht à l'époque du siége de 1579.

Digitized by Google

Het gilde der „Schoensche verderen"

EN DE

Sint Anna-, of eigenlijk Sint Alofs-koeken.

De heeren Haakman en Allard hebben eindelijk eens voor goed den staf gebroken over het beweren van sommige geschiedschrijvers, volgens welke de stad Maastricht, na de inneming door de Spanjaarden in 1579, nagenoeg geheel werd uitgemoord en op nieuw bevolkt door een zwerm Luikerwalen (1). Eeuwen lang is dit sprookje ook te Maastricht voor goede munt aangenomen, en nog in den laatsten tijd werden een paar familiën bij name genoemd, als zijnde de eenige welke van vóór het beleg waren overgebleven.

Dit verhaal werd zelfs kortelings door een geschiedschrijver in vollen ernst overgenomen. De Heer D. Lenoir, zegt in zijne *Histoire de la réformation dans l'ancien pays de Liége* (p. 172): »On repeupla la ville (de Maestricht) de gens ramassés de toutes parts, principalement du pays de Liége. Il n'y demeure actuellement (1861) que trois familles provenant de l'ancienne bourgeoisie, et une seule a conservé l'héritage glorieux de sa foi".

Het laatste gedeelte dier zinsnede zullen wij laten voor hetgeen het is; het valt toch evenzeer buiten ons bestek als buiten onze bevoegdheid te onderzoeken of die ééne, door den Heer Lenoir bedoelde familie, het geloof harer

(1) Zie A. F. Haakman en H. J. Allard: *Het beleg en de zoogenaamde verwoesting van Maastricht in* 1579. Roermond 1877.

Digitized by Google

vaderen heeft bewaard en wij, overige Maastrichtenaars, er van zijn afgeweken, dan wel of het omgekeerde het geval is. Ook ware het, na de afdoende wijze waarop de voormelde schrijvers de kwestie der uitmoording van Maastricht hebben behandeld, misschien wel onnoodig geweest, andermaal op die zaak terug te komen, zoo niet een enkele bijzonderheid aan de legende van het overblijven van slechts een paar familiën, een schijn van waarheid hadde bijgezet. Wij geven nadere verklaring.

Tot op het einde der vorige eeuw ontvingen enkele Maastrichtsche familiën jaarlijks op St. Annadag van stadswege een paar koeken (weggen, mikken), die daarom *St. Annakoeken* genoemd werden, en de volksoverlevering voegde er bij, dat die familien juist daarom deze koeken ontvingen, omdat zij de eenige waren, die nog van vóór het beleg waren overgebleven.

Het kwam ons dus niet onbelangrijk voor, eens te onderzoeken, waaraan die uitdeeling haar ontstaan te danken had, en 't zijn de vruchten van dit onderzoek, die wij hierbij mededeelen.

Wij moeten de zaak eenigzins van vroeg en van ver ophalen.

Het is bekend, en we hebben er reeds elders op gewezen, dat Maastricht voorheen een uitgebreiden handel dreef, en de kooplieden hunne waren tot in verre gewesten vervoerden. Reeds in 1259 wordt van het bezoeken van Hongarijen en andere oostersche landen door de Maastrichtsche handelaars, als van een *oud* gebruik gesproken (1). Dat ook noordelijk Europa en bepaaldelijk Scandinavië in die tijden door hen werd bezocht, komt ons meer dan waarschijnlijk voor, sedert wij van onzen geleerden vriend, den Eerw. Heer Habets, voorzitter van het Geschied- en

(1) Zie ons opstel »*Een of twee bruggen te Maastricht* in de *Publications de la Société historique et archéologique* II, p. 417.

Digitized by Google

Oudheidkundig genootschap in Limburg, vernamen, dat de Heer Alfred Becquet, die onlangs eene reis in Noorwegen en Zweden deed, eenige karakteristieke kenteekenen, welke op de zoogenaamde Noodkist (Châsse) en andere relikwiekasten van St. Servaaskerk voorkomen, en elders in België zelden worden aangetroffen, eveneens vond op sommige voorwerpen van denzelfden tijd (twaalfde eeuw) in het museum te Stockholm. Niet ongerijmd komt ons de veronderstelling voor, dat die voorwerpen door den eenen of anderen Maastrichter koopman, uit vromen godsdienstzin na een gelukkig volbragte reis, of uit handelsgeest naar het Noorden zijn overgebragt.

Kunnen wij echter 't handelsverkeer van Maastricht met Scandinavië in de twaalfde of dertiende eeuw, nog niet uit diplomen bewijzen, zeker is het dat op het einde der volgende eeuw geregeld handel op Schoonen, eene landstreek in het zuiden van Zweden, werd gedreven; misschien wel er heen gelokt door de groote voorregten door Albrecht, zoon des Hertogs van Mecklenburg, aan de kooplieden van sommige steden, die dat land ter wille van hunnen handel bezochten, goedgunstig verleend.

Schoonen namelijk was in de tweede helft der veertiende eeuw in bezit genomen door Waldemar III, koning van Denemarken, die er voorheen regt had op gehad. Magnus, koning van Zweden, had daartoe zelf aanleiding gegeven en was daarom en om nog andere oorzaken in ongunst bij de Zweedsche Grooten geraakt. Deze hadden toen Albrecht, zoon des Hertogs van Mecklenburg, in het land genoodigd en in 1363 tot koning uitgeroepen. Albrecht nu, om zich staande te houden, had niet alleen de hulp zijns vaders noodig, maar zocht ook onderstand hier te lande. In 1365, den 25 Julij, schonk hij groote voorregten aan al de Hollandsche steden,

Digitized by Google

bijzonder aan Amsterdam, welke hem in den oorlog hulp zouden verleenen. Albrecht slaagde er werkelijk in Schoonen ten minste gedeeltelijk te veroveren (1). Of deze vorst nu ook te Maastricht hulp gezocht en gevonden heeft, en door de verleende voorregten den bloeijenden handel der oude Maasstad naar Schoonen heeft gelokt, dan wel of dat handelsverkeer, volgens onze bovengemelde veronderstelling, reeds vroeger bestond, is ons onbekend; doch zooveel is zeker, dat hier nog vóór het einde der veertiende eeuw handel op die kusten werd gedreven. Dat die handel nog al belangrijk is geweest, meenen we te kunnen afleiden uit de omstandigheid, dat hij aanleiding gaf tot het vormen van een handelsgezelschap, waaronder wij personen van de aanzienlijkste familiën der stad aantreffen, en 't geen bij het ophouden van zijn bestaan als handelsvereeniging niet minder dan ongeveer honderd tachtig personen telde (2).

Die vereeniging, *de Schoensche Verderen* (de vaarders op Schoonen) genoemd, had zich volgens het vroom gebruik dier dagen tot patroon gekozen St. Alof, Koning van Noorwegen, die in 1030 den marteldood gestorven is, en wiens feestdag den 29 Julij gevierd wordt.

De heilige Alof, ook wel Olof, Odulf en Adolphus genoemd, werd vroeger hier te lande zeer vereerd. Te Amsterdam, waar hij beschermheilige der zeevaarders was, bestond eene kapel aan hem toegewijd, die door de noordsche handelaars en zeelieden druk bezocht werd (3).

Het doel der *Schoensche Verderen*, was, zooals we reeds zeiden, het drijven van handel op Scandinavië, en meer bepaald op Schoonen in Zweden. Men voerde laken,

(1) Zie J. Wagenaar: *Beschrijving van Amsterdam* I, 124.
(2) Zie bijlage I.
(3) J. Wagenaar l. c. II, p. 95.

Digitized by Google

Schoensche lakens, uit en bragt haring, *Schoensche herinc* op de terugreis mede.

In een raadsbesluit van den 13 Februarij 1391 vinden wij de eerste melding van de vaarders op Schoonen. Er werd toen bepaald, dat de *Schoensche verderen*, die van vreemde lieden haring kochten, dien haring afzonderlijk moesten leggen en niet bij haring, dien zij van Schoonen gebragt of van poorters gekocht hadden (1).

Den 1 Februarij 1395 werd voorgeschreven, aan de tonnen, waaruit andere dan *Schoenschen herinc* verkocht werd, een groenen palmtak te steken, opdat eenieder den visch zou kunnen onderscheiden. Wie anderen haring tusschen den *Schoenschen* verkocht, of den palmtak niet goed zigtbaar uitstak, verviel in eene boete van een gouden Peter; de eene helft voor burgemeester en gezworenen, en de andere helft voor den *opsleger* van den haring, die met de handhaving dier bepaling was belast. Tevens werd nog op gelijke boete en verbeurte van den visch bepaald, dat men dien haring nergens anders mogt te koop stellen dan op de brug (de Visschermaas). Een paar jaren later, den 27 October 1399, werd zelfs verboden te Maastricht anderen dan *rechten Schoenschen herinc* in veiling te brengen, op boete van twee pond zwart.

(1) In den jore vander geboirt onse heren duisent ccc ende xci des xiij daghes in februario so wart vytgedraghen ouermits die burgermeyster, gesworen ende gemeynen raet der stat van Tricht gemeynlic, dat so we vanden Schoenscheverderen tieghen vremde luide heringe ghilt, de sal denen heringe alleyne leggen, niet onder hering, den he van Schoenen bracht hedde of weder porter gegholden; ende we hij tieghen dede sal verboren den heringe.

Ouch is ouerdraghen, dat ygelic last herings, dee gegholden is te lieueren, geslaghen ende gesat is op XXXV dobblen mottoenen te talen te poesschen neest comende; ende die ghene, die herinc schuldich sijn te lieueren ende neit verborght en hedde, die solen honre wederpartien wale verborghen dat ghelt te poesechen te talen als vorsc. of des die partie gesynt. Zie het Lang verdragboek.

Digitized by Google

Voor den haring, — wij zeiden het zooeven — dien *de schoensche verderen* terug bragten, voerden zij laken uit; de raadsbesluiten dier dagen bevatten verschillende bepalingen betreffende 't vervaardigen der *schoensche lakens*.

Zoo werd den 2 September 1399 aan de Gewantmakers (Lakenwevers) toegestaan, voortaan tot het vervaardigen der voornoemde lakens alle soorten van wol te gebruiken, uitgenomen *schotsche*, *twescherige en westveelsche wolle*. Verder werd bepaald, dat men die lakens met een afzonderlijk teeken zoude merken, en dat de Gewantmakers met de Verwers, de Volders en *de Schoensche Verderen* zamen zouden beraadslagen en ordonnantiën maken ten einde de stad haar goeden naam en faam mogt blijven behouden.

De voorschreven bepaling op het gebruik der wol werd den 24 November 1411 in zoo verre gewijzigd, dat toen het gebruik van Schotsche wol vergund werd, doch alleen voor laken, dat men naar Schoonen of andere plaatsen over zee uitvoerde. De Gewantmakers moesten bij eede beloven deze vergunning niet te zullen overschrijden, en van schotsche wol geen laken te zullen maken om dat elders te verkoopen. Deze bepaling werd den 22 October 1414 bevestigd.

Steeds er op bedacht om den roem van het Maastrichter fabriekaat te handhaven, bepaalde de Raad nog den 22 Junij 1416, dat de Vaarders op Schoonen bij Maastrichter *Schoensche* lakens of half lakens geene vreemde *Schoensche* lakens zouden mogen pakken (besloen), maar dat deze afzonderlijk gepakt en ook in Schoonen afzonderlijk te koop gesteld moesten worden, alweer op boete van een gulden peter voor ieder laken. Deze bepaling betrof eveneens de kooplieden, die *Schoensche* lakens naar Brugge, Antwerpen of elders ter markt voerden.

Digitized by Google

Dat, toenmaals althans, de Maastrichtsche kooplieden de markten in Schoonen nog persoonlijk bezochten, blijkt uit een Raadsbesluit van den 23 Julij 1414, waarbij met Bartholomeus van Solts overeengekomen wordt, dat deze *na dieser schoenscher reysgen niet meir t Schoenen* varen en zal, maar te Maastricht zal blijven om daar het ambt van Stads chirurgijn uit te oefenen. Of echter in lateren tijd de *Schoensche Verderen* nog naar Schoonen trokken, hebben wij niet kunnen ontdekken. Waarschijnlijk is de onrustige toestand, waarin Scandinavië in de vijftiende eeuw verkeerde, niet zonder invloed gebleven op het handelsvertier. De Unie van Calmar toch, in 1395 gesloten, was slechts van korten duur, en werd gevolgd door langdurige en bloedige twisten, omstandigheden zeker niet geschikt om vreedzame kooplieden tot het bezoeken dier gewesten uit te lokken. Voegt men daarbij, dat de in bloei en magt toenemende Hanzesteden de mededinging voortdurend moeijelijker maakten, dan laat het zich begrijpen dat de *Schoensche Verderen* hunne waren niet meer in Schoonen zelf, maar liever te Frankfort, Antwerpen of Brugge trachtten af te zetten. Dat echter in de tweede helft der vijftiende eeuw te Maastricht nog steeds *Schoensche* lakens gemaakt werden, blijkt uit een Raadsbesluit van den 8 December 1456, waarbij, in een twist tusschen de Volders en de Gewantmakers, de werkloonen van eerstgenoemd ambacht voor het vollen van *voeder*, *witte* en *Schoensche* lakens, van twaalf op veertien boddregers werden gebragt; en uit een ander besluit van 18 October 1462, waarin bepaald werd, dat men van *nederlensche wolle* geen ander laken mogt maken dan *voeder* en *Schoensche* lakens.

Na dien tijd vinden we geen melding meer gemaakt van de *Schoensche Verderen* of *Schoensche lakens*. Wij vermoeden dat aan dien handel de genadeslag is toege-

Digitized by Google

bragt door de Luiksche en Geldersche oorlogen, ten gevolge waarvan, op het einde der vijftiende en in 't begin der zestiende eeuw, de omstreken der stad zoo onveilig werden gemaakt, dat de burgers zich vaak niet buiten hunne vesten durfden begeven.

Op een desbetreffend voorstel van den Raad nam dan ook *de Broederschap der Schoensche Verderen* het besluit, zich als handelsvereeniging te ontbinden. Den 6 Augustus 1525 vergaderden de leden in het Kapittelhuis van het klooster der Predikheeren, en stelden in overeenkomst met den Raad de voorwaarden vast, waarop zij de aan het gilde toebehoorende goederen en renten aan de stad wilden overdragen. Die voorwaarden komen hierop neer (1):

De Broederschap zoude blijven bestaan, zoo als zij tot toen bestaan had, met dien verstande, dat, zoo een der leden kwam te sterven, alleen de *oudste zoon* het lidmaatschap zoude erven, wat aldus van graad tot graad zou voortgeplant worden. De weduwen echter, zoo werd bepaald, zouden haar leven lang de voordeelen, aan het lidmaatschap verbonden, blijven genieten. Het lidmaatschap zoude voortaan niet meer voor geld of geldswaarde te verkrijgen zijn; en aangezien, zooals wij daar even zeiden, alleen de *oudste zoon* het lidmaatschap kon erven, met uitsluiting der overige zoons en van de dochters, moest het getal der leden geleidelijk verminderen, en daarmede ook de lasten, die de stad op zich nam. Voor de goederen en renten namelijk, die aan de stad door het gilde werden gegeven, nam deze de verpligting op zich, aan de Hochter- (Bosch-) poort een bolwerk te doen bouwen, zooals er reeds een aan de Tweeberger- (Brusselsche-) poort opgerigt was: dit bolwerk zou ter

(1) Zie bijlagen I en II.

Digitized by Google

herinnering aan de Broederschap *der Scoenverderen bolwerck* genoemd worden.

Verder zoude de stadtspaymeester jaarlijks St. Alofsdag plegtig in de kapel van den H. Geest doen vieren; beginnende op den vooravond van het feest met de vespers en completen, en den volgenden dag, de metten, prime, tercie, sexte, noene, de H. Mis en tweede vespers, alles met gezang; en den dag na het feest, een jaargetij met eene zingende mis en twee leesmissen voor de afgestorven leden van de Broederschap doen houden. De overgebleven leden en de regthebbende weduwen zouden verpligt zijn de Mis op St. Alofsdag en het jaargetij bij te wonen, of zich bij wettige verhindering te doen vervangen. De »stadspaymeester" zoude hun dan telkens de helft der hun verschuldigde *schoensche weggen* uitdeelen, die hij tot dat einde moest doen bakken, zes van het vat tarwe.

De paymeesters zouden steeds bij het aanvaarden van hun ambt zweren, deze verschillende bepalingen trouw te zullen vervullen.

Om aan een en ander de hand te houden moesten de leden van de Broederschap jaarlijks op St. Alofsdag, na de H. Mis, in de Kapel van den H. Geest iemand uit hun midden tot meester der Broederschap verkiezen.

Deze verschillende bepalingen werden, den 7 Augustus 1525, door den Raad bekrachtigd, die den Burgemeester Remigius Prent en Christiaan van Gangelt benoemde om de verkooppenningen der gildegoederen in ontvangst te nemen, en deze ten behoeve van het aan te leggen »Bolwerck der Schoensche verderen" te besteden. De leden van de Broederschap legden nu achtereenvolgens, in persoon of door hunne gemagtigden, ieder afzonderlijk de verklaring af, dat zij in de overeenkomst toestemden (1),

(1) Zie bijlage I.

Digitized by Google

en den 13 November werden door den Raad aan de Broederschap bezegelde brieven verleend, waarin al de door ons aangehaalde bepalingen waren opgenomen (1).

De veiling der goederen van de *Schoensche Verderen* schijnt spoedig te hebben plaats gehad, want reeds den 25 September werden aan Burgemeester Remigius Prent 10 roeden land van die broederschap verkocht, gelegen *boven dye Wingarden, boven die Oo* (buiten de Boschpoort), en nog drie roeden *int Kauwenberch velt utschietende op die grote soe* (2).

Ook met het bouwen van 't bolwerk der »Schoensche verderen" werd onmiddelijk een aanvang gemaakt. De Raad liet een vreemden bouwmeester uit Maeseyck komen om met Burgemeesters, gezworen en eene tot dat doel benoemde commissie de plaatselijke gesteldheid te onderzoeken, en er werd besloten het bolwerk aan te leggen *boven Hochterpoert ter plaetze ende soe hoege als der graeuë gevordt is* (3).

Het bouwen van het bolwerk onderging eenige vertraging, doordien de stad in twist geraakte met het Kapittel van St. Servaas over het uithalen der Sichener mergelsteenen, waaruit het bolwerk zoude opgetrokken worden. Daar de stad zich niet met het kapittel over den doortogt door diens groeven kon verstaan, was zij verpligt zelf eene groeve te openen om onder de landen, den H. Geest toebehoorende, te komen. Onderhandelingen door de stad met zekeren Jan Bevers en de Armentafel, den Grooten heiligen geest, gevoerd, tot verkrijging van de noodige landerijen, en over de voorwaarden van ontgin-

(1) Zie bijlage II.
(2) Zie Raadsverdrag van den 25 September 1525.
(3) Id. van den 18 December 1525.

Digitized by Google

ning der groeve, werden met den gewenschten uitslag bekroond (1).

Hoewel het werk verder geen uitstel schijnt te hebben geleden en er geen redenen zijn om aan de voltooijing er van te twijfelen, vinden wij echter *het Bolwerk der Schoensche Verderen* later nergens genoemd; misschien was het, tijdens de eerstvolgende ordonnantie op het bezetten der walmuren, in Februarij 1528 vastgesteld, nog niet klaar, en later vinden wij dergelijke ordonnantiën niet meer, en treft men de namen van torens en bolwerken in de raadsbesluiten veel zeldzamer aan.

Behalve het bouwen van een Bolwerk had de stad nog de verpligting op zich genomen, jaarlijks in de kapel van den H. Geest het feest van St. Alof plegtig te vieren, en bij die gelegenheid aan de geregtigden voor de vroeger door hen genoten renten een paar koeken uit te deelen.

Uit het Raadsbesluit waarbij de overeenkomst met de *Schoensche verderen* werd vastgesteld, en waaraan deze, ieder afzonderlijk, hunne goedkeuring hechtten, blijkt, dat de broederschap toenmaals uit ongeveer 180 leden bestond (2). Dit getal zou door de voor Maastricht zoo gunstige bepaling, dat alleen de *oudste zoon* het lidmaatschap zoude erven, gaande weg verminderen. Denkelijk was het getal der geregtigden op de St. Alofskoeken dus eene halve eeuw na het sluiten der overeenkomst al eenigzins afgenomen; de weduwen of relictae b. v. waren hoogstwaarschijnlijk geheel van de lijst verdwenen. Een enorme verandering werd echter

(1) Zie een uitgebreid relaas van den twist met het Kapittel en der gevoerde onderhandelingen in het Register der Raadsverdragen van 1521—1527 folio 245.

(2) Het getal leden, die de overeenkomst met de stad aannemen is, 182 doch eenige personen zijn dubbel ingeschreven. (Zie de lijst aan het slot van bijlage I. De volgnummers, die daarop voorkomen, zijn door ons gemakshalve bijgevoegd).

Digitized by Google

door de beroerten van 1567 en 1576 en het beleg van 1579 te weeg gebragt.

Vele *Schoensche verderen* hebben toen misschien het leven verloren of de stad verlaten, of wel hebben bij gebrek aan bewijsstukken of om het gering bedrag der rente hun regt niet meer doen gelden. Zooveel is zeker dat op de stadsrekening van 1590 tot 1591, de oudste die ons is overgebleven, en waarin de toen bekende geregtigden bij name genoemd zijn, slechts 32 personen voorkomen. Het schijnt dat er echter toen nog meer bestonden: want in de door ons aangehaalde rekening had men bepaald, dat de namen dergenen die hun regt op de St. Alofskoeken konden bewijzen, daar bijgevoegd zouden worden. Dat dit werkelijk door een groot aantal is geschied, meenen wij hieruit te mogen afleiden, dat, terwijl op de rekening van 1590 tot 1591 slechts 39 gulden en 12 stuivers brabantsch worden uitgetrokken, het daarvoor bestemde bedrag op de eerstvolgende rekening, die ons rest, van bijna eene eeuw later (1684), nog een veel grootere som, namelijk 52 gulden en 4 stuivers beloopt. Daaronder zijn echter een gulden voor den stadsbode en twee flesschen wijn voor den peymeester, die de distributie verrigtten, mede begrepen. Het aantal gebruikte vaten graan of het aantal paren koeken staat noch in deze, noch in de volgende rekeningen vermeld. Het laatste door ons opgegeven cijfer, van 52 gulden en 4 stuivers, bleef, hoewel het getal leden voortdurend afnam en dus de werkelijke uitgaven voor de koeken steeds verminderden, door al de opvolgende paymeesters behouden, tot dat in 1760, de toestand der stadsfinantiën bezuinigingen noodzakelijk gemaakt hebbende, de Commissarissen Deciseurs M. Graaf de Geloes en Quarles, F. A. Graaf de Mean en P. J. van Brakel, bij reces van 9 September van voor-

Digitized by Google

meld jaar, bepaalde dat: »Mede bevonden hebbende in »de Stads Reeckeninge de distributie der Donderkoecken »off St. Annaweggen, waervan niemand deselve treckende »genot off voordeel bij nae is genietende, en nogtans al »eenig voordeel aen de stadsfinantie is toebrengende, »waeromme wij mede gestatueert hebben, dat voor het »toekomende de distributie derselve Donderkoecken en »St. Anna'sweggen niet meer sal gebeuren, maer dat de »respective Paymeesters jaerlijcx tenselven daege gehou»den sullen wesen aen de respective weeshuisen in gelde »te betaelen de valeur der Donderkoecken en aen de »resterende drij a veer borger de St. Annaweggen in »natura of in gelde".

Dit besluit van de Heeren Commissarissen Deciseurs eischt eenige ophelderingen, Zooals men ziet wordt eerst gesproken van »Donderkoecken *off* St. Annaweggen"; later van »Donderkoecken *en* St. Annaweggen". Deze laatste lezing is de ware. De donderkoeken of donderkoekjes waren van de St. Anna- of eigenlijk St. Alofskoeken of weggen geheel verschillend. Het waren, althans in den laatsten tijd, *kleine ronde koekjes* waarvan het stuk 2 oort kostte, en die te Maastricht bij gelegenheid van den Wittendonderdag waaraan zij hun naam ontleenden, gebakken werden; sedert ongeveer eene halve eeuw is dit in onbruik geraakt. De stad liet jaarlijks eene hoeveelheid dier koeken bakken om aan de stadswerklieden en weeshuizen ten geschenke te geven.

Reeds in de stadsrekening van 1590 tot 1591 wordt van die uitdeeling als van eene oude gewoonte gesproken (1).

(1) Item betaelt aen Neesken beckers van den witbrood ofte koecken voor de arbeyders ende anderen op Wittendonderdagh nae der alder gewoente iii g viij st. br. *Rekening over het jaar* 1590—1591, 15 *pey begonnen den* 8 *April*

Digitized by Google

De uitdeeling der Donderkoeken aan anderen dan aan de weeshuizen werd door de Commissarissen afgeschaft, en eveneens de uitdeeling der St. Annakoeken, zooals toen de »weggen", die de stad aan de Schoensche Verderen moest uitdeelen, verkeerdelijk genoemd werden. In het verloop der eeuwen toch was de wijze van ontstaan der uitdeeling dier koeken geheel in het vergeetboek geraakt, en daardoor zoowel de naam van het gilde als die der koeken geheel verbasterd. Van *Schoensche verderen* was het in de paymeesters rekening van 1590 tot 1591 *Schoenste verders* geworden. In die van 1684 heet het *Schoenvaeders* en later *Schoonvaders*. In de rekening van 't jaar 1684 wordt de uitdeeling vermeld te zijn geschied op *St. Aloffsdach*, doch die nu op den 18 Julij geplaatst is. Zoo blijft het tot in de rekening van 1729 tot 1730, wanneer *Sint Adolfsdag* wordt aangegeven op den 10 Julij. In de rekening van 1736—1737 veranderen de koeken plotseling van naam en heeten »*Sint Anneweggen*", een naam, welken zij voortaan zoowel in de stadsrekeningen als in den mond des volks behouden hebben.

In het door ons aangehaald besluit der Commissarissen Deciseurs van 9 September 1760 hebben wij gezien, dat in het vervolg de uitdeeling der weggen of koeken in natura of in geld aan de drie of vier toen nog bestaande geregtigden zou geschieden. Uit de rekening van 1760 tot 1761 blijkt, dat toen nog drie familiën bestonden, waaraan een bedrag van vier gulden en tien stuivers wordt uitgedeeld. — Zoo blijft het tot 1786—1787; de rekening 1787—1788 ontbreekt, en in die

tot den 21 *April*. Op de rekening over het jaar 1690—1691 wordt voor *Donderkoeken* uitgetrokken 44 gulden. Op die van 1724—1725 voor *Donderkoeken en Mee* aan de Weeshuizen, 88 gulden. In latere jaren steeds ongeveer 50 gulden.

Digitized by Google

van 1788—1789 wordt aan *twee* nog overblijvende familiën drie gulden uitgedeeld.

Dit aantal geregtigden en gelijk bedrag blijft behouden in de stadsrekeningen tot aan die van 1792—1793. Uit de rekening van 1793 tot 1794 zou men moeten afleiden dat toen slechts *ééne* familie, van *de Schoensche verderen* afstammende, meer bestond; want hoewel gezegd wordt dat de uitkeering »aan de *twee* nog resteerende familien in plaats van St. Anna weggen, volgens Resol van Haar Ed. Mogende van den 9 September 1760" plaats heeft, wordt toch slechts de helft van het vroeger bedrag, namelijk 1 gulden, 10 stuivers uitgetrokken.

Op de rekening van 1794 tot 1795, de laatste waarop van de St. Annakoeken melding is gemaakt, staat eveneens 1 gulden en 10 stuivers brabantsch voor memorie uitgetrokken, zijnde dat jaar geene renten betaald.

Welk was nu dit laatste lid der Schoensche verderen? Volgens de overlevering was het de geachte familie Hupkens, en het volgende kan misschien tot bevestiging daarvan strekken.

Onder de personen, die in 1525 de overeenkomst met de stad inwilligden, vinden wij een Jan en een Lambrecht Hoepkens, en in de rekening van 1590—1591 Johan Hubkens alias Jan Heuten vermeld. Nog vonden wij, onder de reeds in het begin dezer eeuw en ook nu nog door de stad verschuldigne renten, er ééne van slechts *f* 0.85, staande eerst ter name van den heer Griffier en later van diens zoon, den heer D. E. Hupkens, Notaris. Van deze rente, die, bij koninklijk besluit van den 2 September 1817, betaalbaar werd gesteld met *f* 0.64 is de herkomst niet bekend. Zoude die ook van de St. Anna- of liever St. Alofskoeken kunnen voortkomen?

Wat hier ook van zij, wij meenen genoegzaam bewezen te hebben dat de uitdeeling dier koeken een geheel an-

Digitized by Google

deren oorsprong heeft dan de overlevering daaraan toeschreef; dat die uitdeeling niet aan sommige familiën geschiedde, omdat het de eenige zouden zijn die nog van vóór het beleg des jaars 1579 waren overgebleven, maar omdat ze de eenig overgebleven afstammelingen waren van den oudsten zoon der toenmaals nog bestaan de »*Schoensche verderen.*" Dus ook dit argument, als men het een argument zou kunnen noemen, voor de uitmoording van Maastricht door de Spanjaarden, moet geheel vervallen.

H. P. H. EVERSEN.

Digitized by Google

BIJLAGEN.

I.

Op maendach, VII augusti anno XV^c XXV, waert verdraegen inden gemeynen Raet, soe die meisteren ende bruederen der bruederscappe van den scoenverderen opten seesden daechs dyss seluen moents jn dat cloester te prekeren, jnden capittel huyssche, versament synt gewest ende aldaer belieft hebben, geaccordeert ende jngegangen sijn, datmen allen alsullicker erfftaele, als die bruderschappe voersc heet, soe woe ende ter wat plaetzen die gelegen is, daervan nyet vytgescheiden, ten hoechsten prijse ende met proclamation vercoupen sall, om met den pennyngen daer van comende eyn bolwerck van siechgeneren aen Hochter poorte aen te leggen ende te volmaken, jn alsullicke gestalt ende gruetden als dat bolwerck aen twemberger porte js, ter ewiger memorien der bruderschap voerscr.; ende tselve bolwerck sall genoempt werden »der scoenverderen bolwerck", behaluen allet et met condicien et fuerwarden hijr naevolgende gespecificiert in desen ouch gehalden te werden; dat men daeromme in naeme der stat dat belieuen ende accort der bruederschaep voerscreven met ouch die fuerwarden ende condicien, als hijr nae verclert werden, aennemen, achtervolgen, doen ende alsoe onverbroekelick onderhalden sal.

Teweten inden yersten dat die bruederschaep voerscreven sien ende staende bliuen sal gelick die nu ter tyt is, datz te weten, wanner ymant vanden bruederen voerscreuen stierfft ende mans geboirte achterliet, dat die selue mans geboirte, teweten der altste soen, alsdan brueder der voers bruederschaep sal sin, ende alsoe altyt van graet te graet opten alsten soen aen te steruen, ende anders op die vrouwel, geboirte neit; behaluen altyt der weduwersse des affliuigen haere toechte. Ouch en salmen van nu vortaen neit meir ymantde om ghelt of geltzwerde in die bruederschaep voerg aennemen, die deylechtich sin sal off portie hebben aendie renten der bruederschaep

Digitized by Google

voerg, dan men sal die scoensche weggen laeten versteruen tot profyt van der stat wy voorscr steit.

Item dat der paymeister vander stat, nu siende ende naemoels wesende, joerlixs die feste van sinte alouff patroen der bruederschaep voerscreuen sal doen halden jnder capellen des heyligengengeist met der yerster vespere, complete ende daer nae opten daech des patroens die myetten, preyme, tercie, sext, noene, misse ende die twede vespere, allet in ende met sange, ende daer nae des anderen daechs nae den fest daech des patroens eyn joergetyt met eynre seingender missen ende twe lese missen voer die zielen der affliuigen bruederen ende weduwerssen der voerscreuen bruederschappen aldaer ouch, ende op die tyden voerg, te weten te mysse tyde van sinte alouff ende joergetyde wy voerscr steit, die bruederen ende weduwersse voerg comen ende honne gebeth ende offerhande doen sullen. Ten weir dan saeke dat si wettige onscholt hedden ende neit en kunten gecomen, ende alsdan sullen sy ymant van honnen wegen aldaer schicke ende senden opte verbueren alsdan hoen porcie vanden weggen, diemen alsdan geven sal.

Ende sal ouch der paymeister voerg voer die werde vanden renten der bruederschaep voerscreven, ende soe voel ende hoeghe als die nu ter tyt gedreicht ende in behoef der stat ende des bollwercks wye voers steit gelaeten, sculdich ende gehalden sin alle joer die weggen doen te backen ende den bruederen ende weduwerssen wye voers steit te geven ende te deylen, die eyn heltsiet daer van op sinte alouffen daech ende die andere heltsiet des anderen daechs daernae opten daech des joergetijtz allet wanneer die myssen vuyt sullen sin ende inder capellen voerg.

Inde om dit wye voerscreven steit te bath te onderhalden soe sullen die paymesteren van nu vortaen op sinte remeis daech ten heyligen sweren die officien te doen halden ende die weggen te deylen ende te distribueren wye voerscreven steit. Ende daer by soe sullen die bruederen voerg. alle joer op sinte alouffs daech inder capellen voerg nae die misse eynen van honnen bruederen tot eynen meyster derseluer bruederschaep kiesen, om byden seluen meister ouch te bath te

Digitized by Google

helpen verfuegen, dat tgensvuer verhaelt steit gehalden ende onderhalden sal werden.

Inde van allen tgens voerscreuen steit soe sal die stat der bruederschaep voers brieff ende siegel geuen.

Inde desen achtervolgende soe sint gekoeren inden gemeynen raet ende geordinert mesteren remeys prent ende kerst van gangelt burgermesteren van die penningen voerg te ontfangen ende tot den bolwerck voerscreven te bekeren.

Insgelicken soe sint die selue burgermesteren gekoren ende geordinert om die penningen van den gedeputerden der lotterien ouch in behoeff der stat te ontfangen ende in bewarenisse te halden. (1)

Inde hyr nae volgen die scoenverderen met namen ende toenamen, die particulaeriter coram prent, magistro, Nyss, Herckenroede et Conynck, juratis, primo augustj a° XV^c XXV, geconsentiert et beliefft hebben, datmen dat erue, den scoenverderen tuebehoerende, sal moegen bekeren ende beleggen tot orbaer ende in behoef der stat mueren ende torne, byalsoe datmen die fest van sinte alouff ende eyn joergetyt joerlixs halden ende onderhalden sal, ende datmen van nu vortaen egeyn scoenverderen aen nemen en sal, dan die weggen sullen versteruen vanden eynen opten anderen als gewoenlick is; ende der paymester in name der stat sal allen tgens voers steit vuytreyen ende geuen soe varre die renten der bruederschaep voers strecken ende vermoegen sullen, ende daer van goede rekenschaep doen etc.

1. reyner conynxs.
2. liebreeht kerstgens.
3. mester cloes scruers.
4. peter nyss, senior.
5. augustin stueter.
6. peter tilloye.
7. cloes, inden witten wint.
8. anthonyss van muysbach.
9. joris van thoeren.
10. andries van palant.

(1) Zie H. P. H. E. *De eerste Stadsloterij te Maastricht in* 1526 in het *Iaarboekje voor Limburg.* Maastricht 1875.

Digitized by Google

11. mester stass van elderen.
12. her peter braetz, scepenen.
13. gereth haemeker.
14. jan prent.
15. jacob scaefries, senior.
16. kerst van eelen.
17. mathys mynckeler, senior.
18. jan hex, boede.
19. jan bastin.
20. her mathys van heze.
21. daem van eelen.
22. peter heytenrixs.
23. merten van ytteren, senior.
24. gereth hameker, commissaris (1).
25. peter proenen.
26. jan koenen, inde rennenberch.
27. ghiel van mersen, senior.
28. houb wynantz. Relatu johannis fratris suj.
29. jan van gremmye.
30. philips van linde.
31. aert thees, senior.
32. jan reynartz.
33. ruth filis.
34. jan filis.
35. jan haegens, in den ketel.
36. cloes wynantz, bruwer.
37. willem doelman
38. jacob vlemynck.
39. herb, inden gulden barde.
40. henrick van anstenroede.
41. pouwels dryess. Relatu craechs.
42. jan raymeker, in die roystroet. Relatu craechs.
43. peter tants.
44. frans kempener.
45. jannes mouls.
46. lambrecht sanders.
47. jan hoepkens.
48. lenart van malle. Relatu craechs.
49. jueken lieben, volre. Relatu craechs.
50. jan hanemans. Relatu vxoris partis.
51. catrin spex, vidua.
52. sanna loeresse, vidua. Relatu nyss jurati.
53. relicta henrici simons. Relatu nyss jurati.
54. jan doilman, inder wingartzranck. Relatu Capuyn.
55. leo muntmeester.
56. her jan van eynatten, scepenen; by alsoe datmen met den gelde daer-van comende aenleggen ende volmaken sal eyn scoen, sterck bolwerck aen hoechter porte. Daer inne die gemeyne bruederen naederhant ouch consenterde nae luyde den verdraege voer gespecificeert.
57. jacob van buel, senior.
58. daem van der haegen.
59. peter pierkens.
60. lambrecht sillers.
61. goert strickarts, commissaris.

(1) Zie nº 13.

Digitized by Google

62. jan vastrartz.
63. lenart frabben.
64. wouter raemeker.
65. andryess daems.
66. dierick huben.
67. vaes stroekens.
68. thonyss moers, senior.
69. loywich lamboye.
70. willem, inden bongart.
71. daem tantz.
72. vaes teumens.
73. goert lenssen, senior.
74. aert vincken.
75. peter proenen. (1)
76. thees van heze.
77. jan baertz.
78. jannes becker, cremer.
79. heynrick scellinxs.
80. lambrecht houpkens.
81. gereth mengeler.
82. aert van scarne.
83. pouwels bruwers.
84. her cloes daems, scepenen. Relatu craichs nuncij.
85, reyner van meer. Relatu craichs nuncij.
86. lambrecht van malle. Relatu craichs nuncij.
87. jan dierixs. Relatu craichs nuncij.
88. vaes wangen. Relatu craichs nuncij.
89. cloes saelen. Relatu craichs nuncij.
90. pouwels dryess. (2) Relatu craichs nuncij.
91. jan bartz. (3) Relatu craichs nuncij.
92. jan raemeker.
93. nael massis, vidua. Relatu herckenroede.

Coram prent, magistro, et lamboye, jurato, soe hebben dese naevolgende ouch geconsentiert, wy voers steet, 3ª augusti eodem anno.

94. lambrecht liebrichs, op die maeze.
95. sebastianus koenen.
96. daem, int horn.
97. thoenis van den dicke. R. patris sui sartoris.
98. dryess craichs.
99. merten marsiels.
100. jan van sint peter.
101. lenart van mersen.
102. jan daemen.

Coram magistro prefato et conynxs, jurato, 6 augusti consensierunt vt supra isti sequentes.

103. dierick van beke.
104. merten van den vels.

---

(1) Reeds genoemd onder nº 25.
(2) Reeds onder nº 41 genoemd.
(3) Waarschijnlijk dezelfde als Jan Baertz, (zie n 77).

Digitized by Google

105. kerstgen engelen.
Coram prent, magistro, xix augustj, consencierunt.
106. jan mees, inder borch, commissaris
107. steuen, inden poes.
108. lenart van oetheren.
109. goert van raye, te montenaken.
Coram prent, magistro, xxiiij augusti a° xv^c xxv, simili modo consencierunt.
110. houb van wezet.
111. ruth raemeker.
112. ghyss van beek, als scoenverderen ouch consentyrtt
113. jan van gangelt.
114. peter, inden gulden baerde.
115. franss van wezet.
Simili modo relatu capuyn consencierunt.
116. jacob kemerlinck.
117. jan, in den aer.
118. jan, in die leirsse.
119. willem van linde, huedemeker.
120. her peter van oersbeeck.
121. servaes van herckenroye.
Simili modo heft geconsenteert.
122. henrickx huysf° van vall ende heft gesproeken voer haeren soen.
123. everart borman consentijt. synt peters.
Simili modo consentijt.
124. lieben van lanaeken, laeken scherre.
Coram print etiam.
125. johannes de bodingen consentijt.
Simili modo hebben deze nae volgende personen, scoenverderen, geconsentert, nae-begrepe der ordinantien, den xxv daech augusti a° xv^c xxv, relatu hexs famuli opidi.
126. willem meijers te weset.
127. jan rossee.
128. jan renparts.
129. jan hexs boede. (1)
130. jacob liebens.
131. reyner baetzen.
132. kerst engellen. (2)
133. jan van lanaken.
134. vaes menten.
135. jan tueteliers, soen.
136. jacob quynckartz, junior.
137. joeris engellen.
138. peter engellen, bruweer.
139. meyss meyss.
140. merten maens, soen.
141. grussker theumens.
142. aert hoegeers, soen.
143. ernout luechtemeker.

---

(1) Reeds genoemd onder n° 18.
(2) Waarschijnlijk dezelfde als kerstgen engelen, onder n° 105 genoemd.

Digitized by Google

144. thees van heze. (1)
145. lieben van lanaken, schere. (2)
146. jan beelt.
147. simon greuen.
148. peter moulartz.
149. houb sips.
150. jan van peer.
151. jan nouween, veruer.
152. willem van boeler.
153. jan van sinte peter. (3)
154. lambrecht noutmans.
Simili modo hebben deze naevolgende scoenverderen geconsenciert in dese ordinantie, xxviij augusti a° xv^c xxv, R. hexs nuncij.
155. jan van den bossche, in die port van leuth.
156. tiel rauen.
157. goert hoens.
158. jan van neil.
159. herye van gerdingen.
160. peter poes, soen.
161. wolff der volre.
162. heyn koixs.
163. aert paes.
164. loijss van mechelen.
165. merten gielen.
166. merten thees te wyck.
167. mathyss gruysen.
168. willem, aen den puth.
169. dryess olislegers.
170. nyss schillincs.
171. heyneman loekens.
172. gereth keuben.
173. reyner, in die croene.
174. peter van spauween.
175. jan koenen, veruer. (4)
176. jan van scarne.
177. peter massis.
178. peter ghielen.
179. gereth meyss.
180. simon ketelbueter.
181. jan baetzen.
182. heyn van den plasse.

II.

Opten seluen voerg daech (op moendaech den XIIJ^e daech inden moent nouembris anno XV^c XXV) soe waert ouch verdraegen inden gemeynen raet, datmen die ordinancie vanden scoenverderen sal halden, onderhalden, naegaen ende den gienen, die vanden guederen der scoenverderen gichte ende guedonge gedoen hebben, scaedeloess brieff vander stat wegen ende onder der stat siegel geuen gelick ende

(1) Reeds onder n° 76 genoemd.
(2) Reeds onder n° 124 genoemd.
(3) Reeds genoemd onder n° 100.
(4) Misschien dezelfde als J. K. onder n° 26 genoemd.

Digitized by Google

alsoe die tenuer des seluen brieffs ende daer inne die ordinancie bescreuen staet alhyr op dit verdraech buyck geregistrert bescreuen steit volgende ende luyet aldus.

Wyr Burgermeisteren, geswoeren ende raet der stat van triecht met name meert montz ende liebrecht van schaluyn, burgermeesteren, willem raetz, daem tantz, peter heytenrixs, anthonyss van broemelen, jan vastrartz, jacob voichs, jacob van spauween ende franck vrintz, geswoeren, der seluer stat doen kont ende bekennen ouermytz desen onssen oepenen brieff ende dat met wille wetenen ende verdraege des gemeynen raets ende der ambachten gemeynlich, die daeromme ouch versament-sint geweest, datmen die landen, renten, censen ende pechten, die die bruederschaep vanden scoenverderen der stat van triecht joerlixs ende erfflich gelden hebben, met proclamacien ende kyrcken geboeden vercoupen sal op tijt ende genoemptden daegen, diemen daertue geordinert heeft, om voer die pennyngen, comende van die erfflichgeit voerg, eyn groet, scoen bolwerck van segeneren steynen aen hoechterporte aen te leggen ende te volmaeken, ende dat allet met wille, content ende belieuen der bruederschaep vanden scoenverderen voergenoempt, ouch met sekeren fuerwarden ende condicien daer van begrepen ende ingegangen, gelick die van punt te punt hyr nae bescreuen staen, ende gelick men die ouch opter stat verdraech buyck beuinden sal geregistrert te sin, in voegen ouch hyr naevolgende.

Te weten inden ersten, dat die bruederschap voerscreuen sin ende staende bliuen sal gelick die nu ter tyt is, datz te weten: wanner ymantde vanden bruederen voerscreuen stierfft ende mans gebuerte van hoem achterliet, dat die selue manss gebuerte, te weten der altste soen, nae doet des affliuige, alsdan brueder der voerscreuen bruederschaep sin sal ende alsoe altyt van graet te graet opten alsten soen aen te steruen ende anders op die vrouween gebuerte neit; behaluen altyd der weduwersse des affliuigen haere toechte. Ouch en salmen van nu vortaen nyet meir ymantde om gelt off geltz wert in die bruederschaep voerg. aennemen, die deylechtich sin sal off porcie hebben aen die renten der bruederschaep voergenoempt, dan men sal die scoencheweggen laeten versteruen tot profyt van der stat, wye

Digitized by Google

voerscreuen steit. Item dat der paymester vander stat, nu sinde ende naemoels wesende, joerlixs die feste van sinte alouff, patroen der voerscreuen bruederschaep, sal doen halden inder capellen des heyligengeistes met der erster vesperen ende daer nae opten daech des patroens, te weten den noegenendetwintichsten daech inden moent julio genoempt braemoent, die myeten, prieme, tercie, sext, noene, mysse ende die twede vespere allet in ende met sange. Ende daer nae des anderen daechs des patroens eyn joergetyt met eynre sengender missen voer die zielen der affliuiger bruederen ende weduwerssen der voerscreuen bruederschaep; aldaer ouch ende op die tiden voergenoempt, te weten te mysse tyde van sinte olouff ende joergetide, wye voerscreven steit die bruederen ende weduwersse voerg. comen sullen hoen gebeeth ende offerhande doen, ten weir dan sake dat si wettighe onscholt hedten ende neit en kunten gecomen, ende alsdan soe sullen sy ymantde van honnen wegen aldaer schicken ende senden om tgebeet ende offerhande te doen wye voers steit.

Item sal ouch der paymester voergenoempt in name der stat, voer die renten der bruederschaep voerscreuen ende in behoeff der stat ende des bolwercks wye voerscreuen gelaeten, sculdich ende gehalden sin alle joere die weggen te doen backen, te weten vuyt ellicke vaet seesse paer weggen, ende den bruederen ende weduwerssen hoen gewoenliche ende geburliche porcie der seluer weggen te geuen ende te deylen, die eyn heltsiet daer van op sinte olouffs daech ende die andere heltsiet des anderen daechs daer nae, teweten opten daech des joergetijtz, allet wanner die missen vuyt sullen sin ende inder capellen voerg die selue weggen te geuen, ende daer van ouch der paymeister alle joere inden gemeynen raet rekenschaep doen sal met namen ende tuenamen der bruederen ende weduwerssen, die die weggen sullen ontfangen hebben. Ende dat versterffenisse der weggen sal sin ende gescien tot oerber ende profyt vander stat, want nymant vande bruederen ende weduwerssen mee hebben en sal dan die gewoenliche ende geburliche porcie, wye voersc steit, ende alsullicke versterffenisse ende afliuigen der bruederen voergenoempt met namen ende tuenamen sal der paymester in name der stat ouch gehalden sin binnen sinre rekenschappe te specificeren. Ende om dit wye voerscreuen steit te bath te onderhalden soe sullen die bruederen voergenoempt alle joere

Digitized by Google

op sinte olouffs daech inder capellen voerg nae die miesse eyn van honnen bruederen tot eynen meester der seluer bruederschaep kiesen, om byden seluen meester ouch te bath te helpen verfuegen dat tgens voerscreue steit gehalden ende onderhalden sal werden. Ende des te meir sekerheit soe sullen burgermesteren, nu sinde ende naemoels wesende, in name der stat den paymeister, nu ouch sinde ende naemoels wesende, op sinen eydt beuelen jorlixs die weggen te doen backen, die te geuen, dat officie te doen halden ende rekenschaep te doen, wye voerscreuen steit. Ende wantmen in desen die gewoenliche sitte daegen geseeten heet verwachtende der geboeden, die eyn ygelick heet willen doen ende bieden, ende om den seluen, den die guederen met den meiste geboede verbleuen sin genoech te doen dae met dat sy ende honne eruen nu ende ten naecomenden tyden versoercht ende verwart sin ende bliuen moegen, soe est, datmen den seluen personen, den gienen, den die voerscreuen guederen alsoe met den meisten geboth verbleuen sin, gichtonge ende guetdonge doen sal voer allen bencken ende hoeuen daer die selue guederen op ende affgoen ende te recht behoeren. Dae van dat burgermesteren, geswoeren ende raet der stat van triecht, die nu sin ende naemoels comen sullen, in naeme der seluer stat den personen, die die selue gichtonge en guedongen vanden guederen der scoenverderen voerscreuen gedoen hebben off noch doen sullen, als met name willem van daelhem paymeister deser stat ende jan prynt als mester ter tyt der seluer bruederschaep voer hoen, honnen eruen ende naecomelingen ouer all kosteloess ende scaedeloess vander stat wegen halden sullen jngevalle off den seluen twe personen off eynigen van hoen off honnen eruen ende naecomelingen nu off ten naecomende tyden eynich beleet, hindernisse off scaede daer omme gedoen wuerde sonder all argelyst. Inde in orkonde der woerheit van allen tgens voerscr steit soe hebben wir burgermesteren, geswoeren ende raet der stat van triecht der seluer stat siegel ten saeken onder aen desen brieff gehangen; de gegeuen ende verleent is inden joere der saliger geboirte ons liefs heeren Jesu cristi doemen screff duysent vyffhondert ende vyffendetwintich den dertiende daech inden moent nouembris.

Digitized by Google

III.

Extract uit de Rekening van Marcielis Vrients Peymeester der stadt Maastricht loopende van St Remeysdag (St. Remigius, 1 October) 1590 tot St. Remeysdag 1591.

f° 87.

Item die Broederschappe van den Schoenste veerders heeft jaerlix vallende op Sint Alloffs dach den xxviij July de paeren weggen hieronder genoempt coemende van den landen der voors Broederschappe toegestaen, ende by der stadt ten voerdaegen vercocht. Succederende die selue weggen naer affliuicheyt des verstoruen op den aldsten soen, ende den seluen defaelgerende oft sonder generatie steruende, veruallen der stadt; sulcx dat broeder, suster ofte dochter daeraen nyet en heeft oft en erft dan alleyn der aldste soen, blyuende altoes de weduwe haer tocht besittende gelyck van auldts gewoonlyck. Ende der aldste soen succedeerende is schuldich dese weggen te verheffen, daeraff der Clercq van den peymeester t Register houdt, ende is schuldich van den Rechten voer t verheffen ofte relyff voor yder paer eenen Rosa geslaegen byden Cardinael vander Marck zeliger, daeraff de twee maecken eenen gelderssen snaphaen nu loopens gelts viij (7½) st. brb. (1) Ende zesse paer der voors weggen maecken off behooren vuyt te brengen een vaet terwen. »Ende is men der broederschappe noch schuldich de Jaeren 1576 totten jaer 1587 beyde incluys." Ende de jaeren 88, 89 ende 90 syn byde peymeesteren Geraerdt Dries, Jenthis ende Meys betaelt, soo dat de resterende voorder jaeren metter stadt moeghen geliquideert worden.

Ende heeft dese peymeester om dese leveringhe te doen gegolden xxiiij vaet terwen. Ende by Henrick van Jonckholdt becker te backen gesteldt yder vaet tott xxiij str. brb. Den seluen Henrick tot behulp vanden backen betaelt ii gulden. Item voer t Recht vanden distri-

(1) Deze rekening is opgemaakt: *in brabantschen gelde tot twintig stuvers brabantz den gulden, van welcken den stuver tegenwoordelick maeckt vier stuver Triechtz, oft vier ort brabantz, ende eyn ort brabantz twelf myten ofte sestien fliguten.*

Digitized by Google

buteurs opden xxviij^en^ Julij 1591 dese weggen vuytgedeylt hebbende voer vacatien ende costen betaelt naeder alder gewoenten — Thien gulden brb. Is tzamen xxxix gulden xij st. brb.

Ende zoo dese Broederschappe seer is verstoruen duerende dese troublen is het Register vanden ghenen die sich hebben gepresenteert vernyewt, daeraff de naemen hiernae zijn volgende. Ende zoo wanneer eenighen voorder van dese broederschappe in toecommende tyden solden by brengen eenighen wettigen schijn daeronder te gehooren, volgende den alden manualen, sullen alsdan geaddeert worden om gelycke betaelinge hen competerende te ontfangen.

Grooten Gracht.

1. Peter Massis der soen van Aelbert Massis . . . . . ij
2. Mechtild weduwe Jan Paes. . . . . ij
3. Lenardt Minckelaers . . . . . ij

Begaertstraet.

4. Nys Doelmans. . . . . ij

Holtmerckt.

5. Anna Wynandts weduwe in den Bruell . . . . . ij

Grachtstraat.

6. Guert Wolfs . . . . . .
7. Geet weduwe Seruaes Liebrechs ii

Lancx de Mase.

8. Mary weduwe Stoffelt inden Luchter . . . . . ij
9. Barbara weduwe mr. Pouwels Wynants . . . . . ij

Hoenre Straet.

10. Claes van Can. . . . . ij

Merckt.

11. Anna weduwe Johan van Eynatten . . . . . ij
12. Der Borgemeester Laurens Meys . . . . . vj

Munte.

13. Willem Raemekers . . . . . ij
14. Dierick van Kestelt . . . . . ij

Digitized by Google

Kerstmarckt.

15. Merten Maens . . . . . ij

Wolffstraet.

16. Dierick Heytenryx . . . . . ij

Pleyn.

17. Lysbeth weduwe Aerdt van Lanaken . . . . . ij

Visscher Maze, Holtmaze.

18. Lenardt Bor: Merssens soen . . . . . ij
19. Johan Hubkens alias Jan Henten . . . . . ij

Haeffstraet.

20. Willem Boelre . . . . . ij

Steynen brugge.

21. Lemmen Coecken. . . . . ij

Silsrouwe.

22. Peter Nyssen Steynmetser . . . . . ij

Loerestraet.

23. Jannes van Ophem . . . . . ij
24. Goert Engelen. . . . . ij
25. Anna weduwe Peter Vastrarts. . . . . ij

Wyck.

26. Johan van Buell op den Veels . . . . . ij
27. Jan Olieslegers . . . . . ij

In St. Jooris straet in de Stadt.

28. Aerdt Peerkens ii
29. Broeder Jan van Gangelt te Predickheeren . . . . . iiij
30. Frans Renarts off syn soen. ii

Spaerenstraett.

31. Braetsken der soen van relicta frans frerix . . . . . ij

Digitized by Google

Buyten de Stadt.

32. Goert Brouwers St. Peters. . . . . ij
33. Lysbeth weduwe Peter Oersbeeck te Heer (1) . . . . . ij

De reste voor d'officiers, Magistraet ende stadt werckluyden als gewoenlyck.

---

(1) Dat men niet alle namen dezer lijst onder die van 1525 terugvindt zal wel daar aan toe te schrijven zijn, dat op de laatste verscheidene personen voorkomen waarbij geen familienaam is opgegeven, zooals : Cloes in den witten wint, Jan in den Ster, Jan in die Leirsse, Peter in den Guldenbaerde, Reyner in die croene enz.

Digitized by Google

NOTICE

SUR LA VIE ET LES TRAVAUX

de M. le chanoine UBAGHS,

professeur émérite à la Faculté de philosophie et lettres de l'Université catholique de Louvain.

Dans le courant de l'année 1875, l'Université catholique de Louvain perdit le dernier survivant de ses fondateurs à Malines, et la Faculté de philosophie et lettres son vénérable doyen d'âge, M. G. C. Ubaghs, chanoine honoraire de la cathédrale de Liége, docteur en théologie, professeur émérite de philosophie et ancien président du collége du St.-Esprit.

Comme ce savant Belge est Limbourgeois de naissance et qu'il a été membre correspondant de notre Société pendant de longues années, nous lui devons une petite Notice dans ces Publications. L'esquisse qui va suivre est tirée en grande partie d'une biographie détaillée, que lui a consacré M. Jacops, professeur à l'Université de Louvain (1).

Gérard Casimir Ubaghs naquit à Bergh-Terblijt près de Fauquemont, à deux lieues-est de Maestricht, le 26 Novembre 1800 (2). Il était le neuvième de onze enfants. Ses parents, chrétiens courageux, trouvaient dans leur travail de chaque jour, le nécessaire pour cette nombreuse famille et du surplus pour la charité. Deux années durant, aux plus mauvais jours de la révolution française, ils avaient

(1) Annuaire de l'Université pour 1876, p. 417—474.

(2) Cette partie de la paroisse de Bergh-Terblijt, où M. Ubaghs est né, s'appelle Cauberg et se trouve tout près de Fauquemont. Sa maison paternelle est située à peu près vis-à-vis du couvent actuel des Ursulines, qui fait également partie de cette paroisse. Depuis 1825 le hameau de Cauberg est desservi par le clergé de Fauquemont, tout en restant de droit, sous la paroisse de Bergh.

Digitized by Google

pourvu à la subsistance de deux prêtres proscrits, cachés par leurs soins dans les carrières de Fauquemont. Ce fut d'un de ces témoins de la Foi, M. Maximilien de la Croix, alors hébergé sous le toit hospitalier de son père, et dans la maison paternelle même — car les églises étaient encore fermées — que le futur docteur reçut le saint baptême et le nom de Casimir. Son enfance et sa jeunesse se résument dans le mot de l'Évangile : »*Proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deum et homines*" (1). Dès ses premières années, le travail fut son unique partage. Il ne connut ni les légèretés puériles, ni les divertissements frivoles. Grave et réfléchi toujours, il était le modèle des enfants de son âge. Tout en lui rappelait l'innocence de son saint patron. Sa maturité précoce le fit juger digne — chose rare dans nos contrées, surtout au village, — de faire sa première communion à l'âge de neuf ans. A partir de ce moment, le vénérable curé de Fauquemont, M. Pierre Guillaume de Guasco, dont la mémoire est encore en honneur, prit soin de son éducation.

Ce fut sous la direction de ce digne et savant ecclésiastique qu'il fit toutes ses études latines, sa philosophie et sa théologie. Les succès de l'élève comblèrent les espérances du maître. Au bout de quelques années, le jeune Ubaghs, préludant à sa mission future, se chargea à son tour de l'instruction de quelques jeunes gens de Fauquemont, qui devinrent tous plus tard des hommes distingués. C'est ainsi que, sans être à charge à ses parents, il se procura les moyens de poursuivre les études de philosophie et de théologie au séminaire de Liége, où l'appelait une vocation longtemps éprouvée. Il ne resta dans ce pieux asile que le temps strictement nécessaire, et fut ordonné prêtre à Malines, le 15 Juin 1824. M. Barrett, qui admi-

(1) Luc. 11, 52.

Digitized by Google

nistrait alors le diocèse de Liége, en qualité de vicaire capitulaire et fut élevé plus tard sur le siége épiscopal de Namur, connaissant les rares qualités de son esprit et son aptitude à l'enseignement, crut pouvoir lui confier, malgré sa jeunesse et son inexpérience, la chaire de philosophie au petit séminaire de St.-Roch. Cet établissement ayant été supprimé en 1825, ainsi que tous les autres séminaires et colléges ecclésiastiques, M. Ubaghs, né professeur, n'entra pas, comme ses collègues, au saint ministère. Il préféra l'enseignement, et fut chargé de donner l'instruction aux enfants du comte de Hamal. Lorsque le séminaire se rouvrit à Liége, en 1830, il y reprit sa chaire de philosophie, qui fut transférée l'année suivante au petit séminaire de Rolduc, fondé par Mgr. Van Bommel. M. Ubaghs aida puissamment son Évêque dans l'organisation de cet important établissement. C'est lui, qui composa le premier noyau du corps professoral, et le choix judicieux qu'il fit justifia pleinement la confiance, que lui avait accordée l'illustre chef du diocèse. Le petit séminaire de Rolduc acquit en peu de temps une brillante réputation. M. Ubaghs en fut pendant trois ans l'âme et le modèle.

Mais une carrière plus vaste allait s'ouvrir à son zèle. En 1834 les Évêques de Belgique, non contents d'avoir réorganisé leurs séminaires, formèrent le projet de mettre à profit la liberté, qu'avait garantie à l'Église la Constitution de 1831, pour créer un enseignement supérieur. L'honneur de cette grande institution revient principalement, on le sait, à Sterckx, Archevêque de Malines et Van Bommel, Évêque de Liége. L'un avait à Malines, l'autre à Rolduc et à Liége, une réserve de jeunes prêtres intelligents et dévoués, prêts à seconder leurs desseins. M. Ubaghs fut désigné pour la chaire de philosophie. La nouvelle Université catholique s'ouvrit à Malines, au mois de Novembre.

Digitized by Google

L'année suivante elle fut transférée et complétée à Louvain. C'est ici que nous allons voir le jeune professeur déployer toutes les ressources de son talent et de son cœur.

Peu de maîtres réussirent autant que lui, à captiver l'esprit et le cœur de leurs élèves. Ses leçons étaient suivies avec un vif et constant intérêt, et son influence sur la jeunesse universitaire s'étendait bien au-delà des limites de son cours. Ce n'est pas qu'il eût des qualités brillantes. Son extérieur était d'une extrême simplicité. L'éloquence lui faisait défaut. Son langage, trop peu ennemi du barbarisme, était d'une originalité rebelle à l'usage. Néanmoins il était écouté avec respect, et pas un étudiant ne sortait de ses cours, sans emporter avec des idées nettes sur la doctrine, une estime profonde du maître. C'est que M. Ubaghs possédait à un haut degré deux qualités qui font le professeur, l'amour du travail et le dévouement à la jeunesse. Enseigner, pour lui, c'était cultiver des âmes, et il apportait à cette haute et délicate mission tout ce qu'il avait de ressources dans l'esprit, d'énergie dans la volonté et de charité dans le cœur. Avec quel soin il préparait ses leçons ! On le voyait, fidèle aux habitudes simples et austères de son enfance, passer de longues heures dans son cabinet, assis sur une chaise de bois, devant un étroit pupître, où des piles de livres entassés lui permettaient à peine de reposer les bras. Il lisait, consultait, méditait, écrivait, effaçait, retouchait, et ne quittait jamais une question, sans en avoir embrassé l'ensemble et classé toutes les parties, de manière à la faire apparaître avec une vive clarté devant les intelligences les plus novices. Jamais il ne s'égarait dans les détails, mais les groupait avec art autour du point principal qu'il fallait mettre en lumière. Pour faciliter aux jeunes gens le premier abord des sciences philosophiques, il entrepit de bonne heure et ne cessa,

Digitized by Google

pendant toute sa carrière professorale, de condenser la substance de ses cours dans des manuels, dont on a justement admiré la précision, l'ordre et la méthode. C'est ainsi qu'il publia et réédita à plusieurs reprises la Logique, la Métaphysique générale, la Théodicée et l'Anthropologie, en latin et en français (1).

En dehors de ses leçons publiques, M. Ubaghs était le guide et le conseiller de ses élèves. Tous avaient accès auprès de lui. Il n'hésitait pas à interrompre ses plus sérieux travaux, pour les accueillir, les écouter avec patience, dissiper leurs doutes, diriger leurs premiers efforts, soutenir leur courage et affermir leurs pas incertains dans la voie de la vertu.

Il ne resta étranger à aucune des institutions qui font la force et l'honneur de l'Université. En 1840 il accepta la présidence du *Collége des Théologiens*, dit du St.-Esprit, et resta à ce poste difficile jusqu'en 1853. Les ecclésiastiques qui y vécurent sous sa direction, lui rendent le témoignage qu'il était un modèle de piété et de toutes les vertus sacerdotales, et que son inflexible fermeté dans le maintien de la discipline était tempérée par la prudence, la modération, une extrême bonté de cœur et un dévouement sans bornes aux véritables intérêts de ses élèves.

En même temps, il se trouvait à la tête de la Commission directrice de *l'Institut philologique* annexé à la Faculté de philosophie et lettres, pour la formation de jeunes pro fesseurs (2).

Il fut le fondatenr et demeura longtemps l'âme et l'inspirateur de la *Société littéraire*, où les élèves s'exercent aux luttes pacifiques de la parole et de la plume (3).

Pendant des années, il resta seul chargé de la direction,

(1) Voir plus loin : ouvrages de M. Ubaghs.

(2) Voir *Annuaire* de 1847, pp. 17 et 149 et suivantes.

(3) Voir *Annuaire* de 1841, pp. 18 et suivantes, 114 et suivantes.

Digitized by Google

contribua, pour une large part, à la rédaction de la *Revue catholique;* et l'on ne sut tout ce qu'il y avait consacré de labeurs, qu'au moment de sa retraite, où il fallut trois hommes pour le remplacer.

Tant et de si rudes travaux ne l'empêchèrent pas de cultiver les lettres sacrées et profanes. Sans parler de plusieurs dissertations philosophiques, il donna, en langue flamande, une traduction très-estimée du Catéchisme romain, de l'Itinerarium de saint Bonaventure, qu'il avait déjà traduit en français, d'un écrit anonyme dirigé contre Renan et intitulé *Jésus-Christ*, de l'Introduction à la vie dévote de saint François de Sales et d'une vie de saint François d'Assise. Il composa, dans la même langue, une intéressante histoire de Fauquemont, son pays natal, et d'une autre localité voisine de Maestricht, Gulpen (Galoppe) (1). C'étaient là ses passe-temps : car il ne connut jamais d'autres distractions que la variété du travail et les douces jouissances de la piété, dont il faisait ses délices. Quoique d'une santé délicate et souvent menacée, il se refusait même le temps de la promenade, et tous les conseils de l'art échouaient contre une habitude devenue pour lui une seconde nature. Ce soin attentif à ne jamais perdre un instant lui permettait de se prêter à tout, sans paraître pressé, ni surchargé. Les honneurs seuls ne parvinrent pas à l'occuper. Nommé de bonne heure chanoine honoraire de la cathédrale de Liége, docteur *ad honores* en théologie etc., il y pensa si peu, que nul, ni à Louvain, ni à Liége, ne se souvient de lui avoir jamais vu porter les insignes d'une dignité quelconque, en dehors des solennités académiques.

A l'époque où M. Ubaghs débutait dans la carrière ecclésiastique, tous les grands foyers de la science sacrée

(1) Voir plus loin : ouvrages de M. Ubaghs.

Digitized by Google

étaient éteints depuis trente ans dans notre pays. La fin du 18e siècle avait vu disparaître l'ancienne Université de Louvain et les Ordres religieux voués à l'étude. Le clergé séculier, dont les rangs avaient été décimés par la persécution et par la guerre, suffisait à peine au service des paroisses. Trop souvent les jeunes clercs étaient appelés au ministère sacré, après une préparation hâtive et nécessairement incomplète. A peine voyait-on, à la suite de quelques vénérables demeurants des anciennes écoles, s'élever par l'énergie de leurs efforts personnels, un petit nombre de jeunes prêtres d'élite voués à l'enseignement. Leur courage et leur zèle pour la cause de l'Église en ces temps difficiles, les signalaient naturellement à la confiance des Évêques, lorsqu'il s'agissait de réorganiser les séminaires et plus tard de fonder l'Université catholique. C'était une forte et belle génération sacerdotale. Mais — on ne peut pas le taire, et ce sera devant l'histoire l'excuse de ses défaillances, — elle était née d'elle-même et fille de ses propres œuvres. La tradition du haut enseignement théologique et philosophique était tellement perdu, et l'abîme, creusé par les révolutions entre l'ancien état des choses et le nouveau, si profond, qu'on ne songea plus même à faire revivre les doctrines d'autrefois. Il se faisait d'ailleurs en France un mouvement philosophique, qui emporta tous les esprits. Tandis que le spiritualisme, victorieux des doctrines abjectes du siècle précédent, réclamait pour la raison une indépendance absolue et un pouvoir sans limites, la philosophie catholique, justement effrayée de ces prétentions exorbitantes, songeait à sauver les droits méconnus de la vérité révélée. Comme il arrive souvent, la réaction dépassa la mesure, et tomba dans l'excès opposé : la lutte contre le rationalisme donna naissance au traditionalisme. On sait l'influence, je dirais presque, la fascination que de

Digitized by Google

grands esprits, comme de Bonald et de Lamennais, exercèrent sur leur époque. M. Ubaghs, de même que beaucoup d'autres, fut entraîné dans le courant, et bien qu'il rompît avec la philosophie de Lamennais, en tant qu'elle fut condamnée par l'Église, il crut pouvoir en garder ce qu'elle semblait offrir d'utile à rabattre l'orgueil de la raison indépendante.

C'était trop. Il emprunta à l'école de Lamennais les principes d'un traditionalisme plus modéré, il est vrai, mais néanmoins dangereux, et il ne sut plus s'en dégager entièrement dans la suite. Pendant trente ans qu'il occupa la chaire de philosophie, dans ses leçons et dans ses manuels, dans les articles de revue et les nombreux écrits qui sortirent de sa plume infatigable, on retrouve toujours, quoique sous des formes diverses et avec des atténuations successives, sa tendance première à sacrifier quelque chose des forces natives de la raison humaine. Pour mieux triompher du rationalisme, qui attribuait à la raison une indépendance absolue, il la faisait dépendre absolument dans son développement et son exercice de l'enseignement social, et par conséquent, selon lui, chez le premier homme, de l'enseignement divin ou de la révélation, au moins naturelle. Ces opinions philosophiques ont été pour M. Ubaghs une cause de chagrins continuels ; plus d'une fois il a été sur le point de voire son enseignement censuré par le Saint-Siége.

M. Ubaghs dont la santé était toujours faible demanda et obtint son éméritat en 1865. Il resta à Louvain et y vécut encore plusieurs années, voyant toujours la mort en face et prêt à la recevoir avec calme. Longtemps d'avance toutes ses dispositions étaient prises. Voulant laisser à la petite ville de Fauquemont un souvenir de ses premières années, il y fonda en 1865, de concert avec le digne curé de l'endroit M. Théod. Ariens, et de son compatriote

Digitized by Google

M. Jean Erens, curé de Nederweert, un établissement pour l'instruction de jeunes filles, qu'ils confièrent aux Sœurs de l'ordre de St.-François de Heythuysen.

Une grande consolation était réservée à M. Ubaghs avant de mourir. Le 15 Juin 1874, il lui fut donné de célébrer, dans son modeste oratoire, le cinquantième anniversaire de son ordination sacerdotale. Le Recteur de l'Université, suivi d'une nombreuse députation de professeurs, alla porter au vénérable jubilaire les félicitations et les hommages du Corps académique. Il répondit par des gestes et par des larmes, plutôt que par des paroles. Ce fut le dernier événement de sa vie. Le peu de forces qui lui restaient s'épuisèrent lentement. La mort, si longtemps attendue, vint enfin. Ce fut une délivrance. Après avoir reçu les derniers Sacrements avec la plus touchante piété, M. Ubaghs s'endormit paisiblement dans le Seigneur, le 15 Février 1875.

Le 8 Mai suivant, un service funèbre pour le repos de son âme fut célébré solennellement dans l'église collégiale de St.-Pierre, à Louvain, en présence de tout le Corps académique.

Ses restes mortels reposent au cimetière de l'abbaye de Parc, presque en face de la tombe de son ancien collègue M. David.

Le souvenir de M. Ubaghs vivra dans la mémoire de ses nombreux élèves et amis, entouré de sympathie et de respect. Ceux mêmes qui ne partagèrent point, ou qui combattirent ses opinions philosophiques, lui rendent le témoignage qu'il fut un esprit distingué, un prêtre éminemment édifiant.

OUVRAGES DE M. UBAGHS.

1834 *Introductio ad philosophiam paucis delineata.* Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

Digitized by Google

Logicae, seu philosophiae rationalis elementa Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

1835 *Ontologiae, sive metaphysicae generalis specimen paucis delineatum.* Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

1836 *Logicae, etc.* Editio altera. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

Précis de logique élémentaire. Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

1837 *Précis d'Anthropologie psychologique.* Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

1838 *Précis de logique élémentaire*, 2e édition. Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

Précis d'Anthropologie psychologique, 2e édition. Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

1839 *Logicae, etc.* Editio tertia omnino recognita et multum aucta. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

Ontologiae, etc. Editio altera multum aucta et omnino recognita. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

1841 *Theodiceae seu theologiae naturalis elementa.* Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

1842 *Précis de logique élémentaire*, 3e Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

1843 *Précis d'Anthropologie psychologique*, 3e édition. Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

1844 *Logicae, etc.* Editio quarta aucta et recognita. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

1845 *Ontologiae, etc.* Editio tertia aucta et recognita. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

Theodiceae, etc. Editio altera multum aucta et recognita. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

Du problème ontologique des universaux. Liége, J. G. Lardinois.

1846 *Examen de la question de l'origine de nos connais-*

Digitized by Google

sances au point de vue de l'orthodoxie. Louvain, C. J. Fonteyn.

1847 *Recherches sur les connaissances intellectuelles des sourds-muets, par M. l'abbé Montaigne, suivies d'un recueil de pièces relatives à l'etat intellectuel des sourds-muets, des sourds-muets aveugles et des hommes qui ont vécu dans l'isolement.* Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande. (Préface et notes de M. Ubaghs).

1848 *Précis d'Anthropologie psychologique*, 4e édition, revue et augmentée. Louvain, Vanlinthout et Vanden Zande.

Anthropologiae philosophicae elementa. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.

1849 *Précis de logique*, 4e édition, revue et augmentée. Louvain, Ickx et Geets.

1851 *De la nature de nos idées.* Tirlemont, P. J. Merckx.

1852 *Theodiceae, etc.* Editio tertia. Lovanii, Vanlinthout et Socii.

Du dynamisme considéré en lui-même et dans ses rapports avec la sainte Eucharistie. Louvain, Vanlinthout et Cie.

1854 *Ontologiae, etc.* Editio quarta multum aucta et omnino recognita. Lovanii, Vanlinthout et Socii.

De la connaissance de Dieu. Monologue et prologe de S. Anselme avec appendices. Louvain, Vanlinthout et Cie.

Theodicée chrétienne ou Itinéraire de l'esprit vers Dieu de saint Bonaventure. Louvain, Vanlinthout et Cie.

De la nature de nos idées et de l'ontologisme en général. Louvain, Vanlinthout et Cie.

1856 *Logicae, etc.* Editio quinta aucta et recognita. Lovanii, Vanlinthout et Socii.

Du réalisme en philosophie et enthéologie. Louvain, Vanlinthout et Cie.

Itinerarium mentis in Deum, of reisbeschrijving der

Digitized by Google

ziel tot God, door den H. Bonaventura. Latynsche tekst nauwkeurig herzien, in het nederduitsch vertaeld en met talryke aanteekeningen vergezeld, door G. C. Ubaghs. Leuven, C. J. Fonteyn.

1857 *Précis de logique*, 5e édition. Louvain, Vanlinthout et Cie.

1858 *Korte schets der geschiedenis van het land van Valkenburg.* Leuven, Vanlinthout.

1859 *De mente S. Bonaventurae circa modum quo Deus ab homine cognoscitur, edidit G. C. Ubaghs.* Lovanii, C. J. Fonteyn.

1860 *Logicae, etc.* Editio sexta. Lovanii, Vanlinthout et Socii.

Essai d'idéologie ontologique. Louvain, Vanlinthout et Cie.

1861 *Du problème idéologique des universaux*, 2e édition. Louvain, Vanlinthout et Cie.

Du dynamisme, etc., 2e édition, revue et augmentée. Louvain, Vanlinthout et Cie.

1863 *Theodiceae, etc.* Editio quarta aucta et recognita. Lovanii, Vanlinthout.

Roomsche catechismus ten gebruike der zielbestierders ... naer den oorspronkelijken tekst vertaeld. Leuven, Vanlinthout.

Jesus-Christus door eenen raedsheer. Leuven. C. Peeters.

Inleiding tot het godvruchtig leven, door den H. Franciscus-de-Sales, Prins-Bisschop van Geneve, naer den oorspronkelijken tekst vertaeld. Leuven, C. Peeters.

1864 *Leven van den H. Franciscus van Assisië, opgesteld door zijne medegezellen, gevolgd van de leer en gulden woorden van broeder Egidius, vertaeld door G. C. Ubaghs.* Leuven, G. Peeters.

1865 *Geschiedkundig overzigt van Gulpen en deszelfs onderhoorige plaatsen.* Maastricht, Ch. Hollman. (Extrait des Publ. etc. du duché de Limbourg t. II).

Jos. H.

Digitized by Google

EEN BLIK OP VALKENBURG,

EN ANDERE

LANDEN VAN OVERMAAS.

1621-1663.

Les pièces ne sont pas mon ouvrage; je n'y ai d'autre part que la recherche, le choix et l'arrangement.

III (1).

De oorzaak van het bestand of *trèves*, waarover wij in 't vorige hoofdstuk gewaagden, lag daarin dat zoo wel van Spaansche zijde, als van den kant der Vereenigde Nederlandsche Provinciën, behoefte gevoeld werd aan geld en aan manschappen. De landen waren uitgeput en de legers verzwakt, en toch kon men het over een finalen vrede niet eens worden; weshalve in afwachting, den 9 April 1609, te Antwerpen, tusschen de Aartshertogen en den Koning van Spanje ter eenre, en de vereenigde Staten ter andere zijde, een wapenstilstand gesloten werd. voor 12 jaren, bekend onder den naam van Twaalfjarig bestand.

Dit bestand liep, den 9 April 1621, ten einde en de vijandelijkheden, of de zoogenaamde tachtigjarige oorlog, werd op nieuw hervat.

Beducht voor de onheilen die de Overmaasche landen door het weder uitbarsten der krijgsbedrijven te wachten

(1) Dit opstel is het derde vervolg eener Verhandeling die, in onze *Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg*, is verschenen.

Digitized by Google

stonden, werd, in de Statenvergadering, den 2 Mei 1621, op 't kasteel Limburg gehouden, overeengekomen, dat Gedeputeerden, namelijk de Erfmaarschalk Adriaan van Hoensbroeck en Martijn Snijders, Scholtis van Amstenrade en van Geleen, naar 's Gravenhage zouden worden gezonden om aldaar te onderhandelen over een tractaat van Contributie, en bijgevolg de bescherming van Hun Hoogmogende de Staten Generaal te verwerven (1).

Dit tractaat, vooraf door Martijn Snijders ontworpen, werd door Hun Hoogmogende, op enkele wijzigingen na, aangenomen. Het bestond uit de volgende artikelen:

1°. In den iersten versueckt men wel oytmoedelyk dat onder die Sauvegarde van Edel Hoogmogende Staeten sullen verstaen en begrepen worden alle Officieren van den Stedekens ende landen van Overmase, als namentlyk den Stathouder, Meijer, Voocht, Drossaert ende Schepenen van Limburg; Stathouder, Voocht, Drossaert en Luitenant Drossaert van Valkenburg; Landtdrost van Daelhem en dye van Hertogenrade; die Rentmeysteren, Schoutet, Schepenen en voerts alle ander subalterne officieren, so in de stedekens als ten platten lande wonende oft residerende; ende dat duer dijen dat sye dye Justytie moeten admynistreren, oock dese contrybutie taxeren ende collecteren, en dye defaijlanten executeren, 't welk duer hun niet en soude gevordert worden wanneer sye niet mede en souden genieten d'effeckt van den voerschreven sauvegarde.

2°. Ten tweden allen dye geijstelyckheyt, so werlijke Presters als Abten en Relygioesen, mans ende vrouwen kloisters, oock den adeldom mette borgers ende ingezetenen

(1) Het aandeel van Valkenburg in de kosten dezer bezending (reyscosten, schenckagien en deboursementen) bedroeg 1586 gulden 2 stuiver, in de rekening des jaars 1621—22 geleden. Hier onder waren begrepen 600 gulden, opgenomen bij den Burgemeester Mathijs Coenen.

Digitized by Google

so van den voorschreven stedekens als van den platten lande, de famylien en goederen derselver ruerende en onruerende.

3°. Oock daeronder versueckt men te begrypen, dye gene dye eertyds syn geweest onder die bende van Ordonnantien en nu in vele jaeren niet gedient noch gagie getrocken en hebben, maer in effecte syn gekasseert.

4°. Seyn oock dye gedeputeerden versueckende dat dese contrybutie mach affeckteren dye drie Staeten van de landen ende alle goederen in deselve gelegen, sonder dat sich iemants sal mogen exempteren, eenige partyculiere Sauvegarde te verwerven, of worden getrocken onder eynige partyculiere contrybutien onder pretexte van confiscatie ofte anderssints.

5°. Ende voor soe veel 't selve in eynege difficulteyt mocht getrocken worden ten regarde van de pastors omdat dye predykanten van dese syde niet opentlyk in de sauvegarde van den Eertshertogen en schynen geexprymeert te wesen, verhoepende ten minsten dye gedeputeerden dat bysonder dyeselve predykanten, kerken bedenende ten platten lande dye onder contrybutie staen, in de Sauvegarde van den Eertshertogen worden verstaen, sonder deselve partyculeerlyk te belasten met eynige confiscatie, dat deselve pastors 't selve beneficie sullen komen te genieten.

Dit 5de artikel was in margine geamendeerd aldus: »Mits dat onse Predicanten niet erger en worden behandelt »als de Roomsche Priesters."

6°. Dat het voorschreven landt sal mogen gestaen mits betalende hunne contrybutie, sonder belast te worden met dubbele of extraordinarisse maenden ofte met eynige inlegerynge, en in cas dat sye van iemants verongelyckt woerden dat Hun Hoogmogende daerin sullen versien en niet toelaten dat eynige Capeteyns, Officieren ofte soldaten de ondersaeten sullen moghen kwellen, onder pretext van

Digitized by Google

eynige partyculiere actien, maer dat alles sal geregneert worden duer middel van justytie nae de nature ende vereisch van den saken.

7°. Versueckt men ook wel oytmoedelyk dat elck landeken oft quartier sal gestaen met goede betaelinge van synen tauxt van drye maenden tot drye maenden, waervan den iersten termyn sal beginnen den 9 Apprillis lestleden ende eynden 8 July naestcomende, sonder dat eyn landt sal mogen aengesproken ofte geexecuteert worden voer het ander.

8°. Wel verstaende oft binnen middeler tyde noch eynich bestandt ofte cessatie van waepenen woerde getroffen, dat in dyen gevalle, dye van de landekens van Overmaze hier duer niet en sullen verbonden syn voerders dan andere quartieren.

9°. Ende of t gebuerde dat eynige executien (d'welk men niet en verhoept) tegen eynige moetwilligen moest geschieden, dewelcke dye van den lande niet genoechlyk en souden konnen geeffectueren, dat in dyen gevalle ende des versocht synde, Hun Hoogmogende dye goede handt sullen reyken ende doen executeren dye defaylanten bye dye van den lande over te geven.

10°. Op welke condytien presenteren dye van den landen van Overmaze te betalen maendelyks dye somme van twe dusent guldens, wesende het uterste dat hetselve landt soude kunnen opbrengen, biddende over sulx seer oytmoedelyk dat de Edel Hoogmogende Heeren gedyent sy hun daermede te laten gestaen, opdat de arme ingezetenen oock kunnen leven, consideratie nemende dat het landt van Overmaze in vele platsen, jae meer als den derden deyl, is sterile ende niet en kan gecultiveert worden, dat onder denselven lande vele neutrale platsen syn onder den Romschen Ryke gehorende, dye niet mede en contrybueren, ende dat naer alienatie van alle de gemeynte met lanckheyt

Digitized by Google

van tyde so hoge geengageert ende verschult is, dat men gene remedye en kan bekomen om hetselve te suveren ende te lybereren van de sware interessen dye jaerlyx moeten betaelt worden, en sullen dye van 't voerschreven landt van Overmaze hun uterste devoyr doen om cautie en versekerheyt van de voerschreve somme te bekoemen ende paserende hierop, eene trostelyke resolutie ende ordonnantye in alle onderdaenigheyt verwachten.

Dit laatste artikel werd door Hun Hoogmogende gewijzigd aldus: »Is eyntelick geaccordeert ende gesloten op twe duysent vier honderd vijftig gulden, Actum 15 Mey 1621" (1).

Het alsoo gesloten tractaat, werd, bij de akte van acceptatie, nog eenigszins gewijzigd of verduidelijkt. Dit stuk is van den volgenden inhoud:

»Den raedt van State der Vereenigde Nederlanden, geleth »hebbende op 't versoeck ende remonstrancie gedaen by de »Gedeputeerden van den Landen van Limbourg, Valckenbourg, »Daelhem ende 's Hartogenraedt, noopende derselver taux »van contributie, ende gehoort het rapport van conferentie »tusschen deselve, ende den geenen daertoe by den Raide »gecommitteert, gehouden op de procuratien by deselve »gedeputeerden geexhibeert, heft geaccordeert ende accordeert »by desen, dat de voorschreven vier Landen gesamentlyk »sullen gestaen met eenen maendtlycken taux van twee »duysent vier hondert vyftich ponden te 50 grooten, gedu»rende den tyt van een geheel jaer, ende dat deselve »somme by de voorschreven Gedeputeerden proportionaliter »sal worden verdeelt op yeder een der voors. Landen, »gelyck oyck deselve verdeelt is, namentlyck op die van »den Lande van Limbourg thien hondert vyftich ponden,

(1) Wanneer wij geene andere bron aangeven, dan putten we uit ons eigen archief.

Digitized by Google

»Valckenbourg seven hondert ponden, 's Hartogenraedt drye »hondert vyftich ponden ende Daelbem gelycke drye hondert »vyftich ponden, alles mede te 50 grooten. Ende dat yder »der respective Landen in conformiteyt van den bespreke »ten advenante van dien, sal gehouden zyn van drye tot »drye maenden te doen behoirlycke betalinge in handen »van den ontfanger Francoys de Jonge, daervan d'eerste »drye maenden omgecomen sullen wesen den 9 Juny »toecomende; Ende daervoor stellen goede ende suffisante »cautie voor dato van den voors. 9 Juny is t doenlyck, oft »binnen drye weken oft een maendt uyterlyck daerna, ten »contentemente van den voors. Raedt, ende den voors. »Ontfanger, mit d'welck in cas van eenige onverwachte »onwillicheyt van eenige Bancken, dorperen ofte leden van »eenige der voors. Landen, d'executie van dien sal blyven »aen yder een derselver Landen; Ende wanneer zy daertoe »de macht van deser zyde mochten vannoode hebben, zal »naer gedane behoirlycken versueck, deselve haer toegestaen »worden, alles onvermindert den besproecken tyt van beta- »linge ende cautie. Is oyck de expresse meyninge tgene »yder van de respective Landen per restant van voorige tyt »noch schuldich soude mogen wesen, dat zy tselve promptelijk »sullen hebben op te leggen ende te voldoen in handen van »den voors. Ontvanger. Ende so sy luyden van des alles »naer te comen blyven in gebreke, dat den Raedt sal »vermoegen de voors. Landen wederom van nieuws te »stellen op soodanigen maendelycken taux ende daervooren, »als oyck ten regarde van voors. restanten, doen executeren, »sulcx als ten dienste van den Lande bevonden sal worden »te behoiren".

Aldus gedaen in den Raede van State in 's Gravenhage den 17 Mey 1621 (was geteekend) P. Schaghen.

Ter ordinantie van den Raedt van State (get.) Chr. Huygens.

Digitized by Google

Het land Valkenburg had in deze Sauvegarde, oorlogschatting of contributie aan den vijand, te dragen $^2/_7$, dat van Limburg $^3/_7$ en die van Daelhem en Hertogenrade elk $^1/_7$ gedeelten. Deze schaal van verdeeling of repartitie der lasten is waarschijnlijk ontstaan toen voor de eerste maal, na de vereeniging van Valkenburg met het Hertogdom Limburg en andere landen van Overmaze, onder een en hetzelfde Gouvernement, eenige schatting, bede of belasting van deze landen gevraagd is geworden.

Het komt ons niet ondoelmatig voor, in onze dagen waar zoo veel aan contributien wordt opgebracht, een kort woord daaromtrent mede te deelen. De oude benaming *bede*, afkomstig van bidden (bedelen) schijnt aan te duiden, dat hier aan geen dwang moet gedacht worden. Inderdaad, de beden werden aanvankelijk niet anders gevraagd, dan bij troonsbeklimming van den regeerenden Vorst, bij zijn huwelijk of bij dat zijner kinderen; vervolgens ter gelegenheid van zwaren oorlog, en eindelijk bij continuatie; dat is, van jaar tot jaar. — In 1613, kwamen de Staten van Overmaze, tegen deze manier van *bij continatie* de bede te vragen, in verzet, als zijnde deze manier strijdig met het oude gebruik, volgens welk een ronde som kon gevraagd, maar ook geweigerd worden.

In de oud feudale tijden, wordt dikwijls gewag gemaakt van velerlei schattingen, die de grondheeren hieven van hunne domeinen, en die door de onvrijen moesten worden opgebracht. De schattingen nu eens *geschot* of *verponding*, dan weder *husloth* of *husladá* genoemd, kunnen, te zamen met de beden, als de oudste vorm van onze hedendaagsche grondbelasting worden beschouwd. Personeele belasting op deuren en vensters, hoofdelijke omslagen, hoofd- of kopgelden bestonden niet, ten ware men de tiende, en de heerendiensten daaronder wilde rangschikken. Accijnsen

Digitized by Google

of belastingen op voorwerpen van verbruik kende men evenmin; des echter hief de stad Valkenburg van oudsher eenen impost op wijn en bier (1).

Wij zeiden zoo even, dat het land Valkenburg in de Sauvegarde of Hollandsche contributie te dragen had $^2/_7$ gedeelten of 700 gulden 's maands. Dit bedrag werd, naar ouder gewoonte, gerepartiseerd $^1/_3$ over de algemeene leengoederen, en $^2/_3$ over de vier hoofdbanken, als Meerssen, Beek, Klimmen en Heerlen. Daar het echter was gebleken dat de leenen met dit $^1/_3$ te zeer bezwaard waren, zoo heeft men daarbij nog gevoegd zes heerlijkheden als: Hoensbroeck, Wijnandsrade, Vaesrade, Elsloo, Eckelrade en Ter-Blijt. — En terwijl de hoofdbanken onderling in oppervlakte en bundergetal verschilden, zoo heeft men, om meer gelijkheid, bij de bank Meerssen gevoegd de heerlijkheden Itteren, Guel en Borghâren; bij de bank Beek, de heerlijkheid Bergh en Bemelen alsmede die van Geleen, Spaubeek en gebroken Schinnen; bij de bank Klimmen, de heerlijkheden Eysden, Oud-Valkenburg en Strucht; en bij de bank Heerlen, de zoogenaamde onderbanken met de heerlijkheden van Oirsbeek en Brunssum.

De repartitien werden gemaakt door twee Commissarissen (bedezetters), gewoonlijk twee leden uit de Ridderschap, die de taxen uitschreven en toezonden aan de regeerders der heerlijkheden en der banken. Deze verdeelden ze op

(1) Andere steden, vooral de Noord-Nederlandsche, waren haar, onder dit opzicht, als wij het zoo eens mogen noemen, wijt vooruit. Daar hief men, in de 16 en 17 eeuw, imposten op de wijnen, brandewijnen, bieren, op zout en zeep, op meel en op vleesch, op de steur en de salm, op de fruiten en de kaarsen, op de wollen lakens, op de olie en de kolen, op de turf en het brandhout, op den tabak en de boter, de pik en de teer, de koffie en de thee, de speelkaarten en de dobbelsteenen, alles ten bate der stedelijke kassen. Een schrijver uit dien tijd deelt mede, dat van een schotel visch met eene ordentelijke saus op tafel gebracht, dertig verschillende belastingen waren betaald.

Digitized by Google

hunne beurt over de respectieve dorpen van hun ressort, om vervolgens door de schatheffers geïnd en overgestort te worden in handen der Ontvangers generaal.

Zoo werd van den tax der bank Meerssen, $^1/_3$ afgetrokken wezende bestemd, één deel voor Borgharen en twee deelen voor Guel. Wat na aftrek van dit $^1/_3$ overbleef, daarvan kreeg Itteren $^1/_4$, Houthem $^1/_{10}$, en van het dan resteerende kwam 43% op Meerssen, 22% op Ulestraten, 23% op Ambij en 12% op Bunde.

Van den tax der bank Beek kreeg Bergh en Bemelen, bij gelijke deelen, $^1/_{12}$ hetwelk afgetrokken, kwam van het restant $^1/_6$ op Schinnen. Van de alsdan overblijvende som viel $^1/_3$ op Geleen en na aftrek, $^1/_7$ op Spaubeek; het restant was het aandeel van Beek.

Uit den tax der bank Klimmen ging $^1/_8$, verdeeld gelijk 2: 1, naar Oud-Valkenburg en Strucht, en $^1/_{20}$ naar Schin op Guel; het restant kwam, bij vierden gedeelten, op Klimmen, Hulsberg, Schimmert en Nuth.

Van den tax der bank Heerlen viel $35^1/_2$ ten honderd op de onderbanken, als: op Oirsbeek $^1/_3$, en de andere twee derden, bij gelijke deelen, op Jabeek, Brunssum en Schinveld; de resteerende $64^1/_2$% bleven voor Heerlen en dependentiën, als daar waren: Voerendaal, Schaesbergh en Nieuwenhagen.

Op dezen voet werden de belastingen, die 't land Valkenburg nu en dan op te brengen had voortijds omgeslagen. Maar, toen die lasten allengs in belangrijkheid toenamen, en vooral ten tijde van het bovenbesproken tractaat van contributie met de Staten der Vereenigde Provinciën, beweerde de heerlijkheid Elsloo, alsmede die van Eckelrade en Ter-Blijt, in deze Hollandsche contributie niet te moeten dragen, en wel op grond, dat zij zouden

Digitized by Google

wezen *Rijks*, dat is, vrije Rijksheerlijkheid, staande onder het gezag van het Roomsch Keizerrijk.

Schoon deze bewering onjuist was, althans ten opzichte van Elslo (1), en niettegenstaande dat tegen dit beweren werd aangevoerd, dat alle de leenen binnen de limieten van het land Valkenburg gelegen, om het even of zij Valkenburgsche, dan wel Keulsche, Wickerader of andere leenen waren, altoos gezamenlijk hadden gedragen in alle voorkomende lasten, zoo bleven evenwel de genoemde drie heerlijkheden, in hunne voorgenomen weigering, volharden; weshalve zij, voor den Raad van Brabant te Brussel, een langdurig en buitengewoon kostbaar proces tegen 't land van Valkenburg te verdedigen hadden.

Alvorens dit proces aan te hangen, en in de hoop de weigerachtige heerlijkheden te bedaren, vervoegde zich de Valkenburgsche Regeering, bij adres, aan den Raad van State te 's Hage, betoogende dat vóór of tijdens het sluiten van het twaalfjarig bestand, elk dorp in 't bijzonder, nopens de sauvegardes had onderhandeld, en dat toen eenige plaatsen, onder anderen Elsloo, hetzij door conniventie of door onwetendheid der Ministers, hetzij onder voorgeven van neutraliteit of van *Rijks* te wezen, hadden vrij gegaan; maar dat, na het eindigen van het bestand, staats- of landsgewijs nopens de sauvegardes gecontracteerd was geworden; in dier voege, dat alle degene die, met het land Valkenburg, dragende waren in de beden van Zijne Majesteit den Koning, ook zouden contribueeren in de sauvegardes. Weshalve de supplianten verzochten, dat het Hun Hoogm. believe, ingevolge art. 9 van het gesloten tractaat, die van Elsloo, Eckelrade en Ter-Blijt tot betaling te helpen bedwingen; ten ware dat het Hun Hoogm. behage de quoten dezer heerlijkheden te korten.

(1). Zie N° 1 der aanhangsels.

Digitized by Google

Op de kantzijde van dit adres was de volgende afwijzende beschikking gesteld: »De goede meeninghe van den »Raedt van State is wel eenichsints conform dit versoeck, »doch eenige questie dien aengaende voorvallende sullen par»thyen heur addresseren mogen aen heuren competenten »Rechter ende soo sy te rade sullen vinden".

Actum in 's Gravenhage den 14 Junij 1622. (get.) Chr. HUYGENS.

Toen het land Valkenburg, in October 1622, twee termijnen van bovenbedoelde sauvegarde ten achtere was ontving de Stadhouder, Wolter Hoen van Hoensbroeck (1) eenen brief, waarbij Philip de Jonghe, Ontvanger te 's Gravenhage, zich zeer verwondert over de nalatigheid van die van Valkenburg in de betaling van de contributie, daar zij toch alle drie maanden promptelijk daartoe waren gehouden en borg te stellen voor de schuld. Weshalve hij verzocht, dat de twee vervallen termijnen, in den kortsten tijd, bij wissel werden overgemaakt »ofte by gebreke van betalinghe »sal naer veertien daghe, van de gequalificeerde van 't »landt, doen halen soo van wege de contributie als de »restanten. UEd. Eerenfeste sal gelieven te bevoorderen »dat de schade voorgecomen worde, want sal niet meer »waerschouwen als metten slach".

De gewesten die sauvegarde verworven of zich onder contributie gesteld hadden, genoten daardoor ook zekere voordeelen. Deze voordeelen bestaande hoofdzakelijk in het verkeer met de steden en plaatsen onder het gebied der vereenigde Provincien gelegen, werden, zoo door het krijgsvolk als door de ingezetenen, soms verkeerdelijk begrepen; weshalve bij resolutie van den 20 Mei 1622, specifiek werd opgegeven welke en hoeveel koopwaren en

(1) Het wapen van Hoensbroeck is van zilver vier maal gebalkt van keel waarover een klimmende tweestaartige leeuw van sabel.

Digitized by Google

producten vrij zonder paspoort in- of uitgevoerd konden worden (1). Zij echter die den vijand, sedert den trèves, gediend hadden, konden, onder den dekmantel van sauvegarde der plaatsen waar zij woonden, niet van deze resolutie profiteeren dan na alvorens akte van abolitie te hebben verzocht en verkregen.

Het tractaat van contributie of sauvegarde was verleend voor één jaar eindigende den 9 April 1622; weshalve de landen van Overmase, met uitzondering echter van Limburg, andermaal gevolmachtigden naar 's Hage afzonden, met last om de vernieuwing van dat stuk aan te vragen (2). Zij waren houders van het volgende project:

»Die gedeputeerden der landen van Valckenbourg, Daelhem en Hertogenraet geven te kennen dat se expresselyck syn afgezonden om aan Edel Hoogm. Heeren van den Rade van State te verclaren ende te remonstreren, dat die 't samentlyke leden oft Staten van den selven lande willich syn te blyven contribueren, ende dienvolgende UEdel Hoogm. te bidden deselve in hun versoeck te ontfangen".

1°. »Ende dat opte selve conditien gelyck int voorgaende jaer hun deselve syn geaccordeert behoudelyck dat hun belast is aen Hun Hoogm. te remonstreren die grote armoede van den landen ende het gemeen bederffenis van dien, als cunnende met waerheyt seggen, dat binnen den tyt van veertig jaren herwerts, eenige quartieren nooit soo seer en syn bedorven als in dit tegenwoordich jaer, gecauseert deur het belech der stadt Gulick, ende dat

(1) Eene uitzondering was gemaakt: »voer alle de wolle laeckenen comende »van Weerdt ende Tilburg welcke de lijcenten volgens de lijste" moesten betalen.

(2) Deze bezending kostte den lande van Valkenburg voor »schenckagien, pasporten, teeringen en vacatien", de som van 636 gulden 10 st. Voorts, voor een schip door de gedeputeerden te Elslo gehuurd, 22 gulden, en voor twee Herfsche kazen, den Ontvanger Phil. de Jonghe geschonken, 14 gulden 4 stuiver.

Digitized by Google

daerenboven het lant is gelegen langs die Mase, continerende 't eener opte stadt Maestricht ter andere syde op het lant van Gulick, ende voor sulcx moet uytstaen allen die passagien ende repassagien uyt ende naer Brabant ter saecken van oorloch gebeurende. Ende daeromme souden de voorschreven Gedeputeerden involgende hunnen last aen Hun Hoogm. wel willen bidden, gelyck sy biddende syn mits dese, dat Hun Hoogm. gedient waren deselve contributie te modereren op twee duysent gulden 's maens, des te meer omdat diegene die eenige coophandel waren doende, uytten lande syn vertrocken, waerdeur die gene die hunner handen moeten leven ende daeraen hunnen cost plochten te halen nu den schamelen cost niet en weten te crigen, veel min cunnen contribueren, in der voegen dat allen den last is redunderende op die geerfden diewelcke mits redenen voorschreven noch in sommige plaetsen ganschelyck syn geruineert."

Dit artikel 1 was in margine geapostilleerd: »Fiat »nieuwe sauvegarde als de voorgaende voor den tydt van »een jaer 't welk expireren zal den 9 April 1623, mits »contribuerende als 't voorgaende jaer."

2°. »Ten anderen, dat wanneer die van den lande van Overmase yet aen Hun Hoogm. hebben te remonstreren ende aen te dienen, dat se tot dien eynde eenen ofte meer personen herwerts over sullen mogen deputeren sonder daervoor telkens gehouden te syn alhier tenselven effecte 't obtineren paspoort, behoudelyck dat se niemant en sullen seynden dan personen die sich in 't minste niet en moeyen of bewint en hebben van eenige sake militaire, of anderssins contrarie van desen Staet, ende dat dienvolgende sullen geremitteert worden de 288 gulden diewelcke voor een paspoort tot dese deputatie hun worde geëischt".

Digitized by Google

»Bovenstaand art. 2 was geapostilleerd in margine:" By »den inhouden der Sauvegarde ende der note van inter»pretatie in dato 20 Mei ll. sullen de Remonstranten »verstaen hoe sy haer desaengaende zullen gedraghen."

3°. »Aengesien dese contributie nu wordt verdeelt staetswyse, opten voet als sy aen den Princen van den lande syn contribuerende, ende dat oversulcx deselve wort verdeelt over d'erfgoederen, zoo verzoeken die gedeputeerden dat Hun Hoogm. believen te declareeren dat de peerden soowel binnen Maestricht diverterende, bevonden oft achterhaelt wesende opte erfgoeden alhier contribuerende, ende denselven gront labourerende mits gaende ende kerende, sullen worden verclaert vry."

Het art. 3 was in margine geapostilleerd: »Dit en kan nyet toegestaan worden."

4°. »Dat die dorpen omtrent Maestricht gelegen worden geregeert den meestendeel dêur personen in deselve stat residerende, diewelcke geen debvoir en willen of connen doen, noch die contributie setten ende advancheren tensy dat se mogen vry ende vranck doorcomen, daerdoor die dorpen hun niet en schicken te betalen; daeromme biddende dat Hun Hoogm. gedient sy deselve persoonen te verclaren vry ende begrepen te syn onder die gemeene sauvegarde, ten minste wanneer sy om justitie te administreren en ordre onder die gemeente te stellen uytcomen, welcke persoonen sy oock by desen syn naemhaftich makende, als in den eersten Heere Wynant Van Gelre ende Heer Gerart Van Meer, beyde Canonicken van St. Servaes, regerende die heerlicheyden van den Capittel van St. Servaes, alhier mede contributie betalende onder het lant van Overmaze daer sy deselve syn gelegen als Heer ende Scharn, Bergh, Bern, ende Vaesrade; Heere N. Conrardi, canonick van van Onse L. Vrouwe van Maestricht, regerende het dorp

Digitized by Google

van Bemelen; Michiel Coocken, Dirk Verheyen, Jan Conincx schepenen, met Mr Nicolaes Cortenbach ende Nicolaes Breusterbosch Procureurs van den bancke van Meerssen, Jeronimus Stas als schout van Haren".

Dit 4 art. was geapostilleerd in margine: »Nae d'ordre »van 't landt en kan dit nyet toegestaen worden dan by »speciale pasport daertoe te versoecken ende te verkrygen".

5°. »Ten leste dat Hun Hoogm. sal gelieven te declareren by acte te verstaen, dat allen diegenen tot dese maentelycke contributie sullen hun quote dragen, dewelcke gewoon syn metten lande van Overmase van allen ouden tyden te contribueren in alle subsidien ende lasten die aldaer aen den Prince (dat is den koning van Spanje) gegeven ende geaccordeert worden, tot sulcken eynde revocerende ende houdende voor sub ende obreptys allen 't gene wes eenige dorpen 't selve verswygen en andersins, door sinistere remonstrancen, contrarie van dien mochten geobtineert hebben, het waren die van Elslo, Blijt ofte Eckelrade, oft andersins dat heurlieden quote den lande sal worden gecort, want sonder d'een oft d'ander, souden die ander leden van den lande daerdoor alle hunne gewoonlycke smaldeelinge, oft emmers die quartieren daeronder die gepretendeerde vryheyt gelegen syn, moeten veranderen, en daerenboven te hoger beswaert syn, ende den last moeten dragen van hun metleden".

Hierop was in margine geapostilleerd: »Einighe questie »dienaengaende voorvallende sullen partteyen heur adres- »seren aen heuren competenten Rechter ende zoo zy »zullen te rade vinden."

6°. »Daerom biddende Hun Hoogm. hun deselve articlen te accorderen, ende daerenboven noch dat die ingesetenen van Overmase met hunne ware en coopmanschap sullen allenthalven mogen passeren ende repasseeren, soo op

Digitized by Google

neutrale plaetsen, als die landen ende territoiren van den Hertoge van Brabant en dese geunieerde Provincien, deselve ingesetenen als contribuanten nemende onder sauvegarde ende protectie".

Was geapostilleerd: »De Remonstranten zullen hun »regulieren nae den inhouden der sauvegarde ende de »nota van interpretatie daerop gegeven."

's Gravenhage den 14 Juny 1622.

Ter ordonnantie van den Raedt van State,
(get.) Chr. HUYGENS.

Uit het hier aangevoerde kan men afleiden hoedanig het, in dees benarde tyden, met onze Overmaasche landekens gesteld was. Zij gingen krom onder den last van dubbelvoudige contributien, dubbel begrootingen en dubbel rekeningen. Het was van den eenen kant de Hollandsche of Staatsche contributie, afgeperst door strooptochten gevangenneming van personen en dergelijken; en van den anderen, dat is van den kant der Spaansche Vorsten, die de kasteelen Valkenburg, Limburg, Hertogenrade en omstreken, alsmede de stad Maastricht in bezit hadden, de gewone bede van 72,000 gulden 's jaars, verzwaard nu en dan met buitengewone beden, met onderhoud van krijgsvolk en bijkomende lasten. Elk dezer contributien werd zooals gezegd, afzonderlijk gerepartiseerd, ontvangen en verantwoord. Er was een Spaansch en een Hollandsch memoriaal, eene rekening over de beden en eene over de sauvegardes.

Wij zeiden, bl. 100 Deel I, dat de Gouverneur Markies de Marnay, in Augustus 1620, de Valkenburgsche Ridderschap opriep om den Kapitein-Generaal Ambrosius Spinola, op zijne doortocht naar Duitschland, te Maastricht te gaan begroeten. Deze doortocht betrof de belegering der stad Gulick, beleg waardoor de aangrenzende landen

Digitized by Google

van Hertogenrade en van Valkenburg, wegens troepen beweging, inkwartiering en dergelijken, veel te lijden hadden. Te Heerlen en omstreken logeerde te dezer tijd eene kompagnie curassiers van Don Inigo de Hortado. Wij vonden, met betrekking tot dezen Gülickschen oorlog, een bevel afgegeven door evengenoemden Spinola (:gecontresigneerd De la Motte:) te Brussel, den 4 April 1622, waarbij het den officieren en soldaten streng verboden werd te gaan logeeren, zonder uitdrukkelijke order, in bovenbedoelde landen (1).

Waar de Staten van Overmase ongaarne meê te maken hadden, dat waren de inkwartieringen, het ouderhoud van oorlogsvolk, de doortochten van militair; niets werd ongedaan gelaten om ze te voorkomen of te doen op-

(1) Ambrosio Spinola Marquis de Sesto, du conseil d'Estat de sa Maj^te Catholique, Capitaine-General de son Armée au Palatinat et Maitre de Camp general de celles des Pays-bas &^a.

Sur la remonstrance faicte par les Estats des Pays d'Outremeuse avons ordonné & ordonnons bien expressement a tous Officiers, soldats ou Conducteurs de gens de guerre estant soubs notre charge et commandement, passant par le Pays de Limbourg, Faulquemont, Daelhem et Rodeleducq Oultremeuse, que venant à loger en quelque lieu desdits Pays, ils n'ayent à demander plus de billets que ne portent le nombre des gens effectifs qu'ils conduiront, mais se contenteront du repartissement du logement qu'en conformité de ce les officiers ou Magistrats ordonneront; De plus ordonnons que nul gens de guerre estant soubs notre dite charge et commandement s'advanceront d'aller loger aux dits Pays sans ordre ou passeport vaillable, a peine d'en respondre.

Faict a Bruxelles le 4 d'Avril 1622.

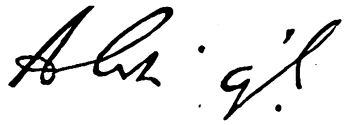

Bezijden staat het cachet van den Generaal, verbeeldende een geschakeerde balk, waarop een staande degen; het schild is omhangen met de versierselen van het gulden Vlies.

Digitized by Google

houden. De landsrekeningen wemelen van onkosten, van bezendingen, van geschenken ten deze gedaan. In October 1622 waren Henri de Berlaimont en Conrad Ulrich Van Hoensbroeck als gedeputeerden te Brussel, om te onderhandelen over de bede van 72,000 gulden aan Zijne Majesteit geaccordeerd, alsmede over een extraordinair subsidie van 7000 gulden, tegelijk met nog 8000 gulden, die geeischt werden voor het verplaatsen der evenbedoelde kompagnie curassiers van Don Inigo de Hortado. De kosten dezer bezending beliepen, voor 't land Valkenburg 352 gulden 3 st., in de rekening 1622—23 geleden. Wij vinden in diezelfde rekening, dat aan den Graaf van Salazar een stuk wijn is vereerd geworden, ad 128 gulden 3 st. 1½ oort; aan den Graaf van Anholt en zijn Kwartiermeester, 140 gulden 15 stuiver; aan den Kapitein Don Loys de Bonavides, 40 gulden; aan den Graaf Claudius de Lannoy de la Mottry, Gouverneur van Maastricht, met voorkennins en advies van die der Ridderschap en der banken, 66 gulden 13 st. 2½ oort, voor zijne diensten »int divertieren der passagie van »verscheyden orlochsvolck ende het land verschoent heb»bende van verscheyde logeringen" (1).

(1) In de stadsrekeningen van Valkenburg loopende over de jaren 1620—30 komt een post voor van 1 gulden 16 stuiver betaald aan Peter Laven voor het hangen der nieuwe klok.

Item 1621, eene som van 9 G. voor 30 pond kaarsen verbruikt door de wacht van den Luitenant Mendoza.

Item, aan Geurt Van Aubel 1 G. 4 st. dat hij gewerkt heeft aan 't torentje van de Guelpoort en aan de Taterenbrug.

Item, aan Libert Mans 1 G. 11 st. voor 2 sloten en twee paar gehingen in de school.

Item 1623, aan Jan Wijnen 7 G. voor een rad, dat de ruiters hem genomen hadden.

Item den 28 Mei 1623, betaald 4 Gl. 16 st. voor een ton zes oortsbier, vereerd aan de kompagnie van Don Andrea de Prada, die in de processie mede om was gereden.

Digitized by Google

In 1623 werd de Hollandsche contributie op den ouden voet gecontinueerd. De rekening van dit jaar wijst eene uitgaaf aan van 50 gulden 15 stuiver *voer Herfsche keezen waer mede vereert syn eenige Ministers van den Vereenigde Staten;* en verder eene som van 54 gulden 10 stuiver, door de Gedeputeerden geschonken aan Philip De Jonghe, Ontvanger te 's Gravenhage.

In de Spaansche rekening van dit jaar vinden wij, dat aan den Luitenant Don Andrea de Prada, liggende op 't kasteel Valkenburg, betaald is geworden 32 gulden voor zijn service, dat is, tafel- en beddegoed.

Den 4 December 1623, is Frederic Randenraedt, Luit. Drossaard van Valkenburg (1), op verzoek van den Procureur-Generaal en van Jan van Weert (2) naar Limburg

---

Item den 4 Mei 1624, op processionsdag, 2 G. voor een half ton vijf oortsbier, voor de schutten.

Item den 8 en 9 November 1625, betaald aan Jan Hoen, ten wiens huize gelogeerd hadden 8 soldaten van Limburg, genoten hebbende elk 2 maaltijden, en nog 3 maaltijden van 9 soldaten, ad 6 st. per persoon zonder het bier, maakt 12 G. 18 st.

Item den 30 Mei 1626, betaald voor de schutten een half ton zes oortsbier, ad 2 G. 8 st.

Item in 1627, door dienaars van den Gouverneur van Limburg, toen deze den eed gedaan had in de kerk van Valkenburg, verteerd bij Jan Hoen 11 G.

Item den 25 Mei 1628, betaald een half ton zes oortsbier, voor de schutten.

Item in 1629 betaald aan Geurt Van Aubel, gewerkt hebbende aan de *wippe daar die papegai op geschoten is* 1 G. 10 st.

Item voor 3 brandhaken, wegende 99 pond, het pond à 3 st., maakt 14 G. 17 st.

(1) Zijn cachet vertoont, even als dat der dynastische familie van dien naam, een geschakeerd schild.

(2) J. Habets, in zijn werkje over Jan van Weert bl. 15, verhaalt dat deze held, in 1622, als Luitenant, deel nam aan het beleg van Gulik; dat hij in zeker nacht, met 50 man, eene afdeeling Hollandsche ruiters aanviel, die een konvooi levensmiddelen in de stad wilden brengen, en dat hij in 't leger terugkeerde met twee maal zoo veel gevangenen als hij manschappen kommandeerde; voor welk feit hij tot Ritmeester bevorderd werd.

Digitized by Google

gereden en aldaar verbleven 3 dagen lang, wegens de repartitie van 6 kompagnieën komende uit Italie.

Den 14 December daaraanvolgende, zijn te Valkenburg aangekomen Don Martin de Gouware en de Kapiteins Ausias Rodrigue, Don Juan Xiron, N. d'Anduchar en Michiel La Croux. Den 26 derzelver maand, arriveerde de Veldoverste Don Juan Nino.

De rekening over het jaar 1624, wijst een post aan van 77 G. 16 st. voor twee vergulde zilveren flesschen, waarmede de Hertog Van Croy vereerd was geworden; verder eene uitgaaf van 60 G. 8 st. »om te diverteren die passagien van »'t regiment van den Grave Jan van Nassouwen, dat van »Assenbergh en het regiment van Cratz, diewelcke geschapen »waren duer het landt Valckenborch te passeren." Vervolgens eene betaling van 36 G. 15 st. wegens mondbehoeften voor den Graaf van Anholt *mits syne keucken qualyck versien was van spijse*, en eindelijk een geschenk van 40 G. aan denzelfden Graaf, als dankbetuiging dat hij 7 kompagnieën paardenvolk eenige dagen buiten het land had doen logeeren.

Het is allicht met het oog op deze vereeringen en verdere uitgaven, gedaan door de Commissarissen, destijds Conrard Ulrich Van Hoensbroeck en Arnt Van Brempt (1) dat, volgens een extract uit het register der recessen, resolutien en andere akten, betreffende den Staat en de regeering des lands Valkenburg, in de Statenvergadering van 16 April 1624, eene instructie voor de Commissarissen werd vastgesteld. Dit stuk, in 6 artikelen, bepaalt 1° dat de hefregisters (kohieren) gesteld moeten worden als ten tijde der Commissarissen Fr. Van Schaesbergh (2) en Walraf van

---

(1) Zijn wapen verbeeldt 3 fascen.

(2) Zijn cachet is gevierdeeld 1 en 4 drie koekjes 2—1 waarboven een lambel; 2 en 3 een massacre.

Digitized by Google

Schellaerdt (1). 2° dat de Commissarissen niets in de vastgestelde kohieren zullen mogen veranderen, dan met advies van den Stadhouder en der Staten. 3° dat de Commissarissen niet bevoegd zullen wezen schenkingen of remuneratien te doen, anders dan met voorkennis der Staten; het ware dan in dringende omstandigheden, voor welk geval zij niet hooger mogen gaan dan ter concurrentie van een aam wijn »hetwelck sy dan aenstonts sullen hebben te adverteren »aen den Staet." 4° dat telken jare een der Commissarissen zal afgaan, doch wederom verkiesbaar zal wezen. 5° dat zij geene commissien zullen geven, noch voor hen zelven aannemen, dan met advies van den Staat. En 6° dat zij verplicht zullen wezen in de smaldeeling der landslasten behoorlijke egaliteit te houden, alsook in de logeering van soldaten welke, op 's Konings bevel, over 't land gezonden worden *gereserveert in desen, dat sy by provisie van sodaenighe logeringhe sullen exempteren die huysen ende voerhoeffen van die van adel daer dese hunne ordinarisse residentie syn houdende.*

In September van ditzelfde jaar, passeerde de Prins van Polen, oudste zoon des Konings, door 't land van Valkenburg; weshalve de Ridderschap, op last der Aartshertogin Isabella, door den Gouverneur de Marnay (2) werd opgeroepen, om, onder de leiding zijns schoonvaders, Graaf de Fallez, den Poolschen Prins, korpsgewijze en in tenue, te gemoet te rijden en hem te begeleiden als ware hij den overledenen Aartshertog Albert in eigen persoon.

In eene vergadering der Staten van Overmase, op Limburg gehouden, den 27 Januari 1625, eischte de Gouverneur de Fallez, namens Zijne Majesteit van Spanje, Philippus IV,

(1) Zijn cachet verbeeldt een klimmende leeuw.

(2) Zijn cachet is gevierdeeld, 1 en 4 een keper, 2 en 3 drie balken, waarover een band beladen met drie lelien, het al omgeven met de versierselen van het gulden vlies.

Digitized by Google

eene extraordinaire bede van zes en dertig duizend gulden. Deze bede, op grond van den notoiren armoed dezer landen, eenpaarlijk door de Staten geweigerd, werd om verscheiden redenen, den 27 April daaraanvolgende, ingewilligd.

In ditzelfde jaar 1625, kort na de overgave der stad Breda, berichtte de Gouverneur van Maastricht den Stadhouder van Valkenburg, dat de Graaf Van Anholt, met 6000 man infanterie en 18 kompagnieën te paard, op marsch was naar Maastricht, in de meening om zijne doortocht, naar Duitschland, te nemen over 't land van Valkenburg; weshalve de Commissarissen met eenige leden van de Ridderschap, benevens den Ontvanger-Generaal, op den 12 en 13 Juli, naar Maastricht reden om zoo mogelijk den Graaf van zijn voornemen te doen afzien. Daar echter de Graaf ongenegen was aan dit verzoek te voldoen, omdat hij kwalijk naar den Rijn konde komen zonder zijn eerste kwartier te nemen in 't land van Valkenburg, zoo liet hij zich evenwel, vermits dit land door de vorige passagien en konvooien veel geleden had, bewegen om zijnen weg te nemen over neutrale plaatsen; onder voorwaarde echter, dat die van Valkenburg zorg zouden dragen voor de noodige levensmiddelen zijner troepen. Hierin wilden de afgevaardigden niet toestemmen, maar zij kwamen eindelijk, met voorweten van eenige principalen van adel en der schepenen van de hoofdbanken, met den voormelden Graaf overeen, dat deze, voor alle zijne pretentiën, zoude ontvangen ineens 400 pattacons, of 960 gulden.

Als nu de Graaf met zijne troepen op weg was om, over de Rijksheerlijkheid Wilre, het Rijk van Aken te bereiken, geviel het, dat de Guel zoodanig was opgezwollen, dat er geene mogelijkheid bestond met paarden en wagens daarover te komen; zoodat hij genoodzaakt was, in het ressort dier heerlijkheid, voor een dag, kwartier te nemen. En terwijl

Digitized by Google

dáár de gewenschte proviand niet voorradig was, zoo zond men, om beterswil, daarheen: 6 malder haver, 14 potten wijn, 1 ton bier, 1 vetten hamel, 1 koppel kapuynen, voor 3 gulden kiekens, en voor 3 gulden tarwebrood, doende met inbegrip van drie achtergeblevene linnen zakken, 55 G. 14 st. 2 oort.

Volgens de overeenkomst, moesten de bedongen pattacons in weinige dagen uitbetaald worden. De dagen verstreken en het geld nog niet ontvangen zijnde, liep eensklaps een trompetter, opgevolgd door officieren en soldaten, te Valkenburg binnen met last de bedoelde gelden, des noods door geweld, in te vorderen; weshalve de Commissaris Arnt van Brempt, de Rentmeester de Groot (1) en Renier van Meer (2), Burgemeester van Valkenburg, in aller haast naar Richterich, bij Aken, vertrokken om de penningen aldaar over te tellen.

Nauwelijks was deze plaag geweken of er hing een nieuw onweder aan de lucht. Den 6 Augustus, kregen de Regeerders der landen van Overmase bericht, dat het regiment van Don Fernando de Gusman op weg was, met uitdrukkelijke order om, gedurende den aanstaanden winter, garnizoen te houden in de voormelde landen. Nu was goede raad duur. Er werd, in eene statenvergadering, gehouden op Limburg, besloten dat afgevaardigden naar Maastricht zouden vertrekken, om te verzoeken, dat voormeld regiment aan gene zijde der Maas blijve, tot dat door den Gouverneur, Graaf de Fallez, zij beslist hoe en op welke wijze deze troepen, over de bedoelde landen zouden verdeeld en gelogeerd worden. Dit verzoek werd in zooverre ingewilligd dat het regiment door Maastricht

(1) Zijn cachet is gevierdeeld, in 1 en 4 een balk, in 2 en 3 een klimmende leeuw.

(2) Zijn cachet verbeeldt een gedeeld wapen, het eerste gebalkt, in het tweede, drie hoeffijzers 2—1.

Digitized by Google

getrokken zijnde, te Gronsfeld, Rijcholt, Breust en omliggende plaatsen, zoolang verbleef tot het verwachte besluit genomen was. Ter gelegenheid van deze bezending werd door die van Valkenburg, in gezelschap van eenige officieren van bedoeld regiment, als den Sergeant-Majoor, Don Diego de Caravassal, den Kapitein Cherudo, Pascal d'Arreras en anderen, in den Wintmolen te Maastricht, voor 's lands rekening verteerd, 133 G. 17 st. De gezamenlijke landen vereerden daarenboven den Sergeant-Majoor met 200 pattacons, omdat hij, tot merkelijk voordeel dezer landen, het regiment in 't veld gehouden had vier dagen aan gene zijde, en nog vijf dagen aan deze zijde der Maas.

Ingevolge de gemaakte verdeeling over de vier landen, kwamen 5 kompagnieën van voormeld regiment ten laste van Valkenburg; ze arriveerden den 14 Augustus. Tenzelfden dage begaven zich de Stadhouder, de twee Commissarissen, de Luitenant-Drossaard en de Griffier Coenegracht naar Meerssen, en kwamen aldaar overeen wegens de sub-repartitie van 3 kompagnieën. Vervolgens gingen zij naar Heerlen de twee overige kompagnieën onder dak brengen. De officieren als Kapiteins, Vaandrigs en Sergeanten werden bekostigd, overeenkomstig het te Beek genomen besluit, van 11 Augustus, door 't land in het algemeen, en de gemeen soldaten bleven ten laste der respectieve banken en heerlijkheden.

Zoo was de Kapitein Don Louis de Bonavides, naderhand opgevolgd door Don Louis de Lichaldo, gelogeerd te Valkenburg, zijn Vaandrig te Bergh en zijn Sergeant te Guel. De Kapitein Lacroux te Meerssen, de Vaandrig op Guesselt en de Sergeant te Eysden. De Kapitein Don Nino d'Arreras te Wolfhagen bij Jan Ghielen, zijn Vaandrig te Geleen en zijn Sergeant te Schinnen. De Kapitein Don Martin de Gouwara te Heerlen, bij de weduwe van den

Digitized by Google

Scholtis Jan Van den Hoeffe, de Vaandrig te Oirsbeek en de Sergeant ter herberge van Peter Cloot te Heerlen. De Kapitein Don Juan Xiron, later vervangen door Alonso Ortys, te Heerlen bij de weduwe Van den Hoeffe, zijn Vaandrig op Heyenhovenshof te Schinveld en zijn Sergeant bij Mathijs Cloot te Heerlen (1).

Pas hadden de officieren en soldaten hunne aangewezen kwartieren betrokken of zij leidden het op aan tot een zeer kostelijk onderhoud, waaruit niets anders dan gansch het bederf der landen te wachten was. Om dit zoover mogelijk te voorkomen werd, den 18 Augustus, in eene Statenvergadering te Herve, besloten den Heer Spragnier, Luitenant van 't kasteel Limburg, naar hove, destijds te Duinkerken, te deputeeren, met last den ellendigen toestand

(1) Bij dit garnizoen voegden zich ook soms nog andere troepen, zooals blijkt uit de volgende circulaire aanschrijving:

»Nous Herman de Bourgoigne, Comte de Fallez, gouverneur et capitaine general des Pays et Duché de Limbourch Faulquemont, Dalem et autres pays d'outremeuse pour sa Maté.

Sur les doleances et plaintes que ceux de notre Gouvernement nous ont faite par diverses fois que plusieurs trouppes de soldats tant à cheval qu'à pied s'avancent de se venir fourrer et loger audit gouvernement sans aucun ordre ny respect, par ou ceux du plat pays se trouvent journellement grandement interessez et endommagez. Nous pour obvier a semblables foulles avons ordonné et ordonnons par ceste a tous Drossarts et Officiers desdits Pays de Limbourch, Faulquemont, Rolleducq et Dalem et autres de mon dit gouvernement qu'ils n'aient a loger ny accommoder aucuns soldats de cheval ou a pied, soyent grandes trouppes ou petites, en façon que ce soit, s'ils ne leur monstrent ordre suffisant et comme il appartient et s'opposer à ceux qui par force ou autre voye indirecte se voudront ingerer a y loger, et faire assembler les paysans de leur district par son de cloche, ou autremement comme ils le trouveront convenir pour les apprehender et constituer prisonniers ou du moins les empecher l'entrée dans leurs offices. Ayant ordonné au Sieur de Spragnier notre Lieutenant au chasteau de Limbourch de leur donner a cest effect toute assistance en estant requis".

Fait en notre chasteau de Fallez ce 6 Sept. 1625.

(Signé) H. de Bourgoigne.

Ter zijde zijn cachet vertoonende het dikwerf gedeeld Bourgondisch wapen.

Digitized by Google

aldaar bloot te leggen, en dusdanige order uit te lokken als tot ontlastinge der arme landen dienstig zoude wezen.

Het was ten gevolge van deze bezending dat den suppli-anten, van wege den Kapitein-Generaal Spinola, een order werd toegezonden, geteekend Pedro de San Juan, waarbij bepaald was, dat men aan elken Kapitein, voor hem en zijne paarden, moest geven 4 gulden 's daags, en voor zijn service 3 bedden, 2 tafellakens en 12 servietten. Aan elken Alpherus (Vaandrig) met zijn paard, 30 stuivers en 2 bedden voor zijn service. Aan elken Sergeant met zijn paard 14 stuiver en een bed, en aan elken soldaat 6 stuiver per dag (1).

De soldij was nu in zooverre geregeld, maar de onge-bondenheid der soldaten daarom niet verminderd. Hier zochten ze, boven hunnen kost, aan meer daggeld te geraken; daar poogden ze, door slaan en stooten, betere spijzen te bekomen; ginds bedorven ze de waranden en de vijvers van die van adel. Te Heerlen bedreven ze excessen bij de vleeschhouwers en door het inhalen van veldvruchten; waarover de Commissarissen op 8 September, een onderzoek in loco instelden. Den 7 November, kwam de Sergeant-Majoor, gelogeerd te Herve, met zijne Garde en een talrijk gevolg van officieren te Valkenburg, alwaar hij de 5 kompagnieën, die over het land lagen, deed bijeenkomen, en een *bando* liet uitgaan en meerdere beklaagden in de ijzers deed slaan.

Bij missive van den 21 December 1625, gaf de Gouver-neur de Fallez den Heer van Guel, Stadhouder van Valken-burg, te kennen, dat Zijne Majesteit, om meerdere welvaart der landen van Overmase, genegen zij het regiment van Don Gusman te verplaatsen, mits dat deze landen voor die

(1) Het service van den Kapelaan-Majoor van 't Regiment werd berekend tegen 6 stuiver daags.

Digitized by Google

ontlasting zouden betalen eene som van penningen, onderling te bepalen met den Heer van Boisschot, als zijnde daartoe speciaal door Zijne Maj^t^. gemachtigd. Om ten deze te onderhandelen was eene algemeene statenvergadering noodig. Deze werd gehouden te Valkenburg, den 27 December, en den 29 dier maand vertrok de voormelde Stadhouder, Conrard Ulrich van Hoensbroeck-Guel, met vier bedienden en vijf paarden naar Brussel, alwaar hij met de gedeputeerden der drie andere landen verbleef tot den 6 Februari.

Behalve het vertrek der 5 kompagnieën had de Heer van Guel, tijdens zijn verblijf te Brussel, tot 's lands merkelijk voordeel, ook nog verkregen dat het regiment van den Graaf Jan van Nassau, hetwelk order had om door Maastricht over Valkenburg naar Duitschland te trekken, eenen anderen weg insloeg.

Volgens de getroffen overeenkomst met den Heer van Boisschot, vertrok het Spaansch garnizoen den 18 Januari 1626 (1); intusschen moesten de gezamenlijke landen de soldij, op den voet van monstering, voldoen tot en met den laatsten April daaraanvolgende. Dit kwam den lande van Valkenburg te staan op circa 9000 gulden, niet inbegrepen de reis- en negociatiekosten des Heeren van Guel,

(1) Acht dagen later schreef de Markies Spinola aan den Gouverneur van Maastricht het volgende:

»Monsieur de la Mottry. Ce mot servira pour vous dire que lorsque vous envoijerez les escortes de cavallerie vers Sittart vous en advertissiez en prealable celui qui commande au dit lieu afin qu'il l'envoye rencontrer a my chemin, et que l'une et l'autre cavallerie puisse retourner le meme jour a sa garnison sans se pourmener par le pays comme l'on est adverti par les plaintes que font ceux du Duché de Limbourg et principalement du quartier de Faucquemont. Et si en cas il convient de faire quelque convoi à Juliers vous leur donnerez un temps limité afin d'eviter leur sejournement sur le pays. Et sur ce je prie Dieu, Monsieur de la Mottry, vous tenir en sa sainte garde. De Bruxelles le 26 Janvier 1626. (Signé) Ambrosi Spinola.

Digitized by Google

berekend ad 750 gulden 10 st. Wij vonden met betrekking tot dit losgeld, dadelijk betaalbaar, het volgende document:

»Wy lieutenant Vooght ende Scheepenen der stadt »Valckenborgh, Overmaese, doen condt attesteren ende »certificeren mits deesen dat op gisteren den zevenden »Aprilis 1626 omtrent tien ure voer middage ten overstaen »van den officiers en de Commissarissen des landts Valcken-»borgh voers. eene seeckere groete quantiteit van ingese-»tenen en gekoezen beedesetters van den bancken voerge-»houden ende punctelyken voergelesen is geworden seeckere »declaratie van 't gheene het landt van Valckenborgh »gehouden is op te brenghen off eensdeels alreede opge-»bracht heeft tot het onderhoudt van den regiment van »Don Fernando de Gusman met andere onkosten dienthalven »oock gedreven, alles naer dien soe wy verstanden hebben »dat een iegelyck tot het aenhoeren bedacht is geweest, »Sondag oeck nae den dienst van der misse respectieve »voer de kercken van Meerssen, Climmen, Beeck ende »Herlen alwaer gemeenlyck publicatien gewoen syn te »geschieden. In oirconde der waerheyt van 't ghene voer-»schreven hebben deese beneffens die signature van onsen »Griffier oock met onsen gemeenen scheepen ampts siegel »bevesticht. Aldus gedaen tot Valckenborgh deesen 8 »Aprilis 1626 (get.) Alarts" (1).

Hoewel het land Valkenburg en de andere overmaasche landen in 't bezit waren der rechtmatige Vorsten, ja zelfs Spaansch garnizoen hadden, zoo belette dit niet, dat de sauvegarde of Hollandsche contributie stiptelijk moest worden bijgehouden. In de betrekkelijke rekening over

(1) Dit zegel verbeeldt, zooals wij het in ons Deel I bl. 190 geteekend hebben, twee knielende personen houdende tusschen hen beiden een schild, waarop een rechtstaanden leeuw met dubbelen staart. Het omschrift luidt: DER SCEPEN VAN VALKENBOERCH.

Digitized by Google

het jaar 1625, komt eene uitgave voor van 230 gulden wegens onkosten gemaakt door Staatsche soldaten in het halen van gevangenen (otagen); en daar de Ontvanger Ph. de Jonghe dreigde met eene tweede executie, zoo reed de Commissaris, Arnt van Brempt, voorzien van de noodige penningen, naar Maaseyck om ze te voorkomen. In ditzelfde jaar hadden die van Ter-Blijt den Ontvanger van Meer te Valkenburg, twee koeien ontnomen, geschat ad 25 gulden elke, waarover het land hem moest schadeloos stellen. Van zijnen kant had gemelden Van Meer, door den leenbode, Martijn Widdershoven, op den huize Ten-Eicholt, wegens achterstallige Hollandsche contributie, doen beslag leggen op een paard van Vrouwe Maria van Eynatten, genaamd Beulaert, niet tegenstaande dat haar man en huisheer, met een zijner beste paarden, was dienende tegen den vijand, onder de bende van ordonnantie des Hertogen van Aerschot. Tenzelfden tijde had het land Valkenburg ook moeielijkheden met 't kapittel van St. Servaas te Maastricht, wegens 't dorp Bergh, en met het kapittel van O. L. V., wegens Bemelen. Deze twee dorpen hadden steeds met gemeld land gedragen in alle voorkomende lasten; maar toen die lasten, ter zake van het Spaansch garnizoen, uitermate toenamen poogde de Rijproost Conrardi, bijgestaan door zijn Secretaris Nicolaas van Cortenbach, zich te verzetten, en wel op grond, dat Bemelen niets gemeen had met 't land van Valkenburg, en dat dit dorp in de beden en belastingen had gedragen, veelmeer om beterswil, dan dat de middelen zouden hebben ontbroken om zich daaraan te onttrekken.

Het evenbedoeld Spaansch garnizoen was nauwelijks verlegd en de bedongen som voor onderhoud uitbetaald, of er werd verzocht om continuatie van dit onderhoud nog voor twee maanden. Dit verzoek wezen de Staten van

Digitized by Google

Overmase, in eene algemeene vergadering, van de hand. Op een landdag te Valkenburg, den 15 Juni 1626, kwam een schrijven ter tafel van den Ontvanger Ph. de Jonghe, uit 's Gravenhage, dreigende met executie, wegens achterstallige Hollandsche contributie. Op dezen landdag waren, ten huize van Renier van Meer, gecompareerd, de Commissaris Leeck, de Heer van Hoensbroeck, de Heer van Wijnandsrade, de Heer van Schinnen, de Heer van Lysemael, Jonker Schaloen, Jonker Hoen, Jonker Schwartsenborch, Jonker Michiel van Schaesbergh, Jonker Dobbelsteyn, Jonker Passaert, de Heer Drossaard, de Secretaris Coenegracht, de Scholtis Holtbeckker, Thijs Hannót, een trompetter en 15 dienaars.

In Juli 1626, waren de Ridderschap en de Schepenen der vier hoofdbanken te Valkenburg vergaderd om, in overleg met de andere landen van Overmase, maatregelen te nemen en te protesteeren tegen het door den Koning uitgevaardigde reglement van 23 December 1625, zijnde eene ampliatie van dat van 13 December 1622, betreffende het heffen der beden in de landen van Overmase. De Staten beweerden, dat dit reglement strijdig was met hunne oude rechten en gebruiken, strijdig vooral met de bevoegdheid, die zij van oudsher tot nu toe gehad hadden, om alle voorkomende lasten te dekken, te repartiseeren en te innen; weshalve Werner van Bongart (1), Heer van Wijnandsrade en de Commissaris van Brempt, voorzien van de noodige instructien, naar Brussel werden afgevaardigd.

De Gouverneur Herman de Bourgogne, Graaf van Fallez, overleed den 16 Juni 1626, en den 19 November daaraanvolgende, legde zijn opvolger, de Graaf de Noyelles (2), in de kerk van Valkenburg, den eed af. Hij werd te dezer

(1) Het wapen Van Bongart vertoont een keper van keel op zilver.

(2) Zijn cachet verbeeldt een zeer gedeeld wapen.

Digitized by Google

gelegenheid, van 's lands wege vereerd met een zilveren vaatwerk van 637 gulden 10 stuivers, en met een maaltijd van 240 gulden, gehouden ten huize van den Rentmeester Adriaan de Groot, Heer van Strucht, als zijnde het kasteel Valkenburg daartoe te ongemakkelijk. — Op dezen diner waren onder anderen tegenwoordig Don Juan Ninio de Gouware, de Graaf d'Ognate en meerdere ridderlijke Heeren. — Een paar weken later werd de Gouverneur officieel te Valkenburg ontvangen, ten huize van den Burgemeester Renier van Meer, waar hem een maaltijd van 525 gulden werd aangeboden. Hierop waren genoodigd: Claudius de la Mottrij (1) Gouverneur van Maastricht, de Deken van St. Servaas, verscheidene krijgsoversten, de adeldom benevens de Schepenen der hoofdbanken. — En daar de gasten te veel in getal waren dan dat ze allen bij van Meer aan tafel konden komen, zoo hebben eenigen hun repas genomen ten huize van den Burgemeester Nicolaas Daems, terwijl anderen, zooals de bedienden van de Gouverneurs, de wachten en de soldaten, gespijsd werden bij Jan Hoen en bij Andries Daems, te zamen voor 122 g. 17 st.

De rekening over 1626—27 wijst alsnog eene uitgave aan van fl^s 3000 betaald, bij gelijke deelen, aan de weduwe van den Gouverneur de Marnay, aan de weduwe van den Gouverneur de Bourgogne, en aan den Graaf van Noyelles den toenmaligen Gouverneur. Voorts eene vereering van 100 pattacons aan den nieuwen Cancelier, eene van fl^s 304 aan den Procureur-Generaal van Groesbeke, en eene van fl^s 240 aan den Luitenant van het kasteel Limburg, voor merkelijke groote diensten den lande bewezen.

In de maand Januari 1627, hadden de Gouverneurs van Limburg en van Maastricht, op verzoek der Infante en des

(1) Zijn cachet is gevierdeeld; 1 en 4 écartelé, 2 en 3 drie hamers, een hartschildje over 't geheel en drie leeuwtjes op de hoeken van 't schild.

Digitized by Google

Markiezen de Balbaces, garnizoen gelegd op verscheidene particuliere huizen in den lande van Valkenburg. — Tot gemak dezer garnizoenen moest dit land eene brug bouwen over de Geul te Hartelstein, hetwelk de Staten gaarne wilden doen, als zij maar het noodige bouwhout daartoe hadden. Weshalve zij door den Raad van Financiën, bij resolutie van 2 Februari 1627, gemachtigd werden om dit bouwhout in de domaniale bosschen te doen kappen. (1)

Den 7 Januari 1627, waren de Heer Van Guel en de Commissaris Brempt op Limburg beroepen om de repartitie te helpen maken van 3 kompagnieën Spaansche ruiterij, over 't land Valkenburg in kwartier gezonden. Deze kompagnieën, aangekomen den 3 Januari, bleven tot laatsten Mei; zij waren gelogeerd te Valkenburg, Heerlen en omstreken. Hun service bedroeg 5 realen voor den Luitenant, 4 realen voor den Alferus of Vaandrig, en 1 reaal daags voor de soldaten. Het kostgeld was bepaald op een gulden voor

(1) Les chefs Tresoriers et Commis des finances. Tres cher Sr et special Amy, Comme les Gouverneur General de Faulquemont et celuij de Maestricht ont par ordre de son Alteze et du Marquis de Balbaces, faict mettre quelque garnison sur certaines maisons au district dudict pays, et que pour respective commodité desdicts garnisons Ils ont ordonné aux Estats du pays de Faulquemont de faire mettre et asseoir ung pont sur la reviere du Gueul a Hartelstein; Lesdits Estats nous ont représenté qu'ils seraient très prompts pour obeir audict commandement, ne fut que la disette du bois necessaire à la construction dudict pont retint l'effect de leur bonne volonté, ayant avec la remonstrance de ce que dessus requis, qu'ils en fussent deschargez, ou du moins que leur fust subministré du bois a ce necessaire. Cause pourquoy nous faisons ceste pour vous ordonner qu'avez à faire abattre autant de chesne que seront trouvés necessaires a la construction dudict pont et ce en presence des Officiers de Sa Majte les leur vendre au pris courant, vendant le surplus au plus offrant aussy en presence desdicts Officiers, en faisant recepte comme il appartient. A tant n'y faites faulte. Tres cher Sr et special Amy, Dieu vous ait en sa ste garde, de Bruxelles, au bureau des finances le 2 de Fębvrier 1627 (get.) Vlemingh s. Het adres was: Nostre tres cher et special Amy Adrien de Groote, Receveur des Domaines au quartier de Faulquemont.

Digitized by Google

de officieren, en 10 stuiver voor de gemeen soldaten. Het hooi en de haver voor de paarden werden uit het magazijn verstrekt; Mathijs Cloot van Heerlen was magazijnmeester. Zijne vrij uitvoerige rekening en verantwoording, opgemaakt door den Notaris Caspar Rhoe, geeft de plaatsen aan, die de leveringen gedaan hadden. De heerlijkheden en de banken hadden geleverd 9753 pond hooi en 31 malder 5 vat haver; de leengoederen 3940 pond hooi en 39 malder 3 vat en 2 kop haver. Deze fouragie werd den soldaten uitgeleverd tegen comptante betaling ad 12 stuiver licht geld per vat haver, en 4 stuiver den steen (22 pond) hooi. Met het bedrag dezer gelden deed de magazijnmeester nieuwe inkoopen van hooi, als 4000 pond van zijn eigen gewas, 7500 pond van Mevrouw tot Schaesberg en 3100 pond van den Heer van Hoensbroeck, de twee eerste ad 25, de laatste ad 29 stuiver per 100 pond. Bovendien was aan den Kapitein Bovadilla, die vier weken te Heerlen gelogeerd had, aan den Luitenant Englada, van de kompagnie van Don Louis de Bonavides, aan Laurens Vijghen, Lemmen Roosboom, Crijn Sutendaal, Steven Knooren, Mathijs Palant, Joncker Strijthagen, Jan Harst en anderen, waar de soldaten van den kapitein Don Juan De Vivero, te Welten en Frusschenbergh, in kwartier hadden gelegen, eene hoeveelheid hooi en haver geleverd geworden, waarop nog geene betaling ontvangen was.

Te Valkenburg en omstreken lagen de soldaten van de kompagnie van Don Louis de Bonavides, de Luitenant Gonsales de Castillo, alsmede de Luitenant en soldaten van de kompagnie van Don Diego Mexia.

In ditzelfde jaar 1627, beklaagden zich de ingezetenen van Elslo, dat de Gouverneur van Maastricht, den 5 Januari, in hun beweerde vrije heerlijkheid was gekomen en aldaar in garnizoen had gelaten 30 soldaten, om te beletten het

Digitized by Google

overloopen van den vijand in de landen van Overmase; dat zij adressanten aan dit volk, vergezeld van vrouwen en kinderen, kost en drank hadden verschaft alsmede het noodige service; weshalve zij de Valkenburgsche regeering aanspoorden tot teruggave niet alleen van deze kosten, maar ook van die welke gedaan waren tot het maken der schans, waarop de soldaten de wacht hielden, bedragende met de uitgaven voor licht en brandstoffen, tot en met 30 September, 451 gulden 12 st.

De strijd dien de Koningen van Spanje, als Hertogen van Brabant en Limburg, genoodzaakt waren te voeren tegen de in opstand gekomen Hollandsche provinciën, duurde lang. De penningen, het merg van den oorlog, werden bij den dag schaarscher. Het was niet genoeg de beden of contributiën uit te schrijven, de knoop lag in ze te recouvreeren. Wij vonden uit deze bedroefde tijden ontelbare lijsten van *faulten*, dat zijn achterstallige belastingen, die ten huidigen dage misschien nog te innen blijven.

Om de ledige schatkist wat te vullen waren, in 1626, verscheiden Valkenburgsche dorpen tot heerlijkheden bevorderd, en vervolgens aan particulieren tegen klinkende munt verpand geworden. Thans was het aan de beurt der hoofdbanken. Ook deze zouden vervreemd of aan den meestbiedende verpand worden; een project waar de respectieve Schepenen en ook de ingezetenen scherp tegen aanzagen.

Dientengevolge werd de Stadhouder Conrad Ulrich van Hoensbroeck-Guel, destijds voor zijne particuliere zaken te Brussel vertoevende, van wege de hoofdbanken verzocht om te hove, en bij de Heeren van financiën, middelen in te spannen om de voorgenomen verpandingen, òf door het geven eener som gelds òf anderszins, te voorkomen. Deze last eerst mondeling, vervolgens bij requeste volbracht

Digitized by Google

zijnde, adviseerden de Heeren van de rekenkamer daarop gunstig, zoo dat aan den Heer van Guel, bij resolutie van den 20 Maart 1627, werd opgedragen om, van Zijner Majesteits wege, met de betrokken banken in overleg te treden. En terwijl deze Heer kennis had gekregen, dat eenige kwartieren in Vlaanderen, onder anderen 't land van Dendremonde, wegens dezelfde aangelegenheid ook eene overeenkomst getroffen hadden, zoo liet hij zich, ten kantore van den Griffier Vlemincx, kopie geven, zoo van de brieven van octrooi, als van het accoord der 10,000 gulden door die van Dendremonde gestort, ten einde uit die stukken te kunnen overnemen, wat den lande van Valkenburg dienstig mocht wezen.

Toen de Gouverneur van Limburg en de overige Hoofdofficieren van oordeel waren, dat de onderhandelingen, door den Heer van Guel aangeknoopt, verder dienden vervolgd te worden, liet deze de Officieren, de Schepenen benevens de meest beerfden der vier hoofdbanken, te Valkenburg, te Meerssen en te Heerlen ontbieden, en maakte hun bekend met hetgene hunnerzijds moest worden gedaan, wilden zij alle verdere verpandingen voorkomen. Hierop gaven zij den Heere van Geul andermaal commissie om, met Zijne Majesteit en den Raad van financiën, een contract te sluiten, de akte te doen zegelen, en voorts octrooi te verwerven om de noodige penningen op rente te mogen lichten.

Daar uit de missiven van den Thesaurier Kinschot, en uit de brieven van den Ontvanger-Generaal van Oncle, gebleken was, dat de bedongen som van 12,000 gulden terstond moest uitbetaald worden, en terwijl dit geld, noch in 't land Valkenburg, noch te Maastricht te vinden was, zoo werd de Secretaris van den Hoeffe naar Brussel gezonden om eene som van 6400 gulden aldaar te negocieeren. Na aan vele deuren te hebben geklopt kwam men eindelijk

Digitized by Google

terecht bij zekeren Karel van der Campen te 's Hertogenbosch, onder voorwaarde nogtans, dat de Heer van Geul tot hypotheek moest stellen al zijne goederen onder Oirschot gelegen.

Wij vonden met betrekking tot deze verpandings-questie vier gelijkluidende akten, behoorlijk onderteekend, waarvan wij eene alhier letterlijk wedergeven :

»Alsoo op heden den seven en twintigsten dach van »April in den jare sestienhondert ende seven en twintich »ons Schepenen der hooftbanck Beeck, lande van Valcken»borch Overmaeze, door den Heere van Guel tot sulex ge»authoriseert synde by den Raede van finantien van Hare »Majesteijt van Spagnien als gebleken is by syne commissie »van dato den twintichsten Marty lestleden, ende met hem »gevueght Frederick van Randerade Luitenant Drossardt »deses landts Valckenborch, voerts last ende bevel heb»bende van onsen Heere Gouverneur Grave van Noyelles, »in substantie voergehouden is worden als dat Hare Maj^t »tot meerderen haren dienste, ende om te subveneren aen »allen nodelicheden tot desen teghenwoerdigen oerloghe »van herwerts oevere geprocedeert heeft tot verpandinghe »van verscheyden jurisdictien ende heerlicheden Hare Maj^t »toestaende, ende onder anderen oyck alrede gesien is »binnen desen lande van Valckenborch verscheyden dorpen »beleent te wesen, uyt alwelcke verpandinghen, by soe »verre deselve hennen voertganck souden hebben, ver»scheyde groote swaericheden geschapen souden syn op te »staen, soe doer die mennichte van den pandtheeren als »Officiers, ende 't selve tot merckelichen achterdeel ende »irreparabel prejudicie van den gemeenen onderdaen, ende »tot dien oick te kennen gegeven is als dat Hare Maj^t »geinclineert wesende tot meerdere ruste van hare onder»daenen, lichtelicken verstaen soude tot het ophouden van

Digitized by Google

»soedanighe verpandinghen by soe verre deselve haere »onderdaenen hen resolveren mochten tot het opbrenghen »ende furneren van eene redelicke somme van penninghen »gelijck men mochte overeencoemen metten voerschreven »Raede van finantien, om by dien middele t' ontgaen alle »voirdere versettinghen. — Soe is't dat bij ons Schepenen »der hooftbanck Beeck voerschreven op dach ende dato »als boven oever het voerschreven voergheven in't langhe »gedelibereert, ende hieroever oick geroepen ende present »geweest synde zeeckere groote quantiteyt van den inne- »gesetenen ende best gegoeden der voerschreven hooft- »banck, als namentlich Willem Smitz, Hendrik Didden, »Jan Odekercken, Jan Coumans, Peter Crins, Gerken Didden, »Peter Hartboom, Thijs Banens, Kerst Haegemans, Peter »Nysten, Henrick van Essen, Jan Frommen, Thys Haege- »mans, Dirich op Vurtenbach, Jan Gielkens, Claes Roberts, »Peter Kerckhoffs, Matthys Kerckhoffs ende den Heer »Pastoer, hebben eendrachtelich verdraghen ende bewillicht »om 't ontgaen alle voirdere verpandinghen ende swae- »richeden die daeruyt anderssints mochten resulteren tot »achterdeel van deser hooftbanck, aen Hare Maj' voer haer »quote ende rato van een van den vier hooftbancken te »gheven een vierdedeel van den twelff duysent gulden »naerders gemelt in de commissie van den voerschreven »Heere van Guel, metten verstande nochtans by soe verre »men soude konnen gestaen met eenighe mindere somme »ten opsien van dese benaauwden tyden dat men 't selve »is stellende in de ervarentheyt ende industrie van den »voerschreven Heere van Guel, om dien aengaende metten »voerschreven Raede van finantien oever te coemen ende »veraccorderen. Alles oick met dezen bespreecke ende »conditie dat ons van Hare Maj' verleent sal worden be- »hoerliche octroije om deselve somme met allen 't gheene

Digitized by Google

»daeraff dependeert ende annex is te mueghen uytsetten »ende repartiseren oever die hooftbanck van Beeck, halff »tot laste van den proprietarissen ende eygenaeren ende »halff tot laste van den pachtenaers, ende by soe verre »die penninghen in der haeste souden gefurneert ende »opgebracht moeten worden, dat ons gepermitteerd sal »worden deselve te lichten op interest tegen den penning »sesthien, ten laste als voer, ende alsoe metten selven »interest uyt te setten in een off eenighe meer jahren »gelyck by ons sulcx tot meerdere dienste van Hare Maj^t^, »ende minder gevoelen van den gemeenen innegesetenen »'t geraedtsamste mochte gevonden worden. Ende tot dien »oick acte sal gegeven worden dat wy by dese occasie »onverpandt sullen blyven, ende by soe verre in toekoe- »mende tyde Hare Maj^t^ wille mochte wesen off die wille »van Hare Hoirs ende Successeurs die hooftbanck Beeck »te verpanden niettegestaande deze onse bewillinghe, dat »in sulcken gevalle deselve Hare Maj^t^ Hare Hoirs ende »Successeurs gehouden sullen wesen. der voerschreven »hooftbanck te restitueren ofte doen restitueren de somme »van penninghen dewelcke dezelve hooftbanck in crachte »deses sal hebben op te brenghen om niet by dese con- »juncture verpandt te worden. Committerende voirders »'t gheene tot meerdere onse assurantie in desen mochte »gehandelt worden doer vernufftheyt van den voerschreven »Heere van Guel, denwelcken wy hiermede tot sulcx syn »authoriserende. In Oirconde der waerheyt van 't geene »hier voerschreven staet, hebben wy Schepenen der hooft- »banck Beeck deze beneffens onze Officieren met eygene »handen onderteekent. (get.) Conrad Ulrich van Hoens- »broeck — Fredericq Randenraedt — J. H. Mutsenich — »Peter van Oensel — Otto Haagmans — Gerart Odekercken

Digitized by Google

»in name van Jan Hugens nyet schryven connende — F. »Romans — Jan Nyssen en Holtbecker secretaris."

De gelijkluidende akte opgemaakt den 19 April, in de hooftbank Meerssen, geeft als best gegoede ingezetenen dier bank aan: uit 't dorp Meerssen Jan Driessens, Lodewick Driessens, Dirck Daemen, Gerken Weenten, Dries Philippens, Jan Janssen, Jan Willems, Willem Philippens, Derick Weenten, Peter Willems, Reintje Coemans, Jan Schepers, Ghiel Bunnen, Willem Cluijten, Ghilis van Eysden. Uit 't dorp Ambij: Jan Aussems, Henrich Sleypen, Peter Grouwels, Arnt Weechmans, Peter Heuten, Lam Hermans. Uit 't dorp Limmel: Peter Dolmans, Willem Dolmans, Thys Dolmans, Willem Bellart, Jan Overstacker. Uit 't dorp Houthem: Goessen Wijnandts, Peter Stassen, Frans Caldenborch als ingezetenen, en Adriaen De Groot en Renier van Meer, als beërfden. (was geteekend) Conrad Ulrich van Hoensbroeck — F. Randenraedt — H. Coenegracht, schepen L. Verheyen, schepen — Thomas Fabritius, schepen — J. Coumans, schepen — Mich. Cocx, schepen — L. Janssen — Barth. Meessen — Alarts — P. Stassen — Wijdershoven — Van den Hoeffe — Carl Schueghen.

Dezelfde akte opgemaakt, den 9 April, in de hoofdbank Klimmen, noemt als best gegoeden: de Heer Pastoer, Johan Wedershoven, Jacob Moenen, Jan Moenen, Dries Zenden, H. Houben, hen sterk gemaakt hebbende voor meer andere ingezetenen van Climmen; de Heer van Wijnandsrade en de Heer van Beusdael, grondeigenaars aldaar. Uit 't dorp Hulsberg Thonis Jeucken, Jacob Moenen, Thys Maenen, Willem Boschouwers, Jan Odenkercken, Willem Raeven, Ghelis Spee; en als beërfden: Joncker Johan Van Strabach, Adriaen de Groot, Conrad Decker en Ogier Dammerier. Uit 't dorp Schimmert: de Heer Pastoer, Joncker Peter Van Bock, Gerard Odenkercken, Vaes op de

Digitized by Google

Hoefve, Direk Debets, Jan Schroeten, Vaes Boschouwers, hen sterk gemaakt hebbende voor meer andere naburen, als voor Johan Habets, Jan Noelen, Geraedt Ghysen en Geurt Wauben. (:was get:) Conrad Ulrich van Hoensbroeck — Fredericq Randenraedt — M. Knubben — Werner Reitrae — Willem Willems — W. Veldorps — Reyner van Meer — L. Alarts en Gerart Odekercken Secretaris.

In de hoofdbank Heerlen was de akte opgemaakt en geteekend geworden den 19 Mei. Als meest gegoede ingezetenen komen daarin voor: Niclaes Hoeckels, Jacob Schils, Peter Muter, Willem Schul, Jan Hoeckels, Jaspar Bisschops, Jan Douven, Simon Freuters, Jan Boest, Willem Syben, Jan Muters en Henrich Kochartz. Uit Nieuwenhagen: Gerard Moers, Claes Vleck en Hans Vleck. Uit Vrusschenbroeck: Cryn Suetendael, Claes Krekels, Gerart Roosboom, en Willem Roosboom. Uit Caumer: Jan Spierts, Jan Creuwen, Gerardt Leufkens, Herberich Hamers en Jan Oertmans. — Uit Welten: Jan Harst en Nijs Muncx. (was geteekend) Conrard Ulrich van Hoensbroeck — F. G. van Schaesberch *wegen des haus* Bentsenraedt — Fredericq Randenraedt — H. Van den Hoeff, *schouteth* tot Herle — Dionijs Cleingen, schepen — Peter Veijghen, schepen — Jan Seyben, schepen — Peter Cloett, schepen — Jan Dortant, schepen — Jan Cruwen, schepen — Johan Fleck — Johan Doutzenbergh secretaris der hooftbancke Herle en mede voor Henrich Jongen, schepen, Jacob Schils en Hans Vleck, gesworenen mits hunne absentie *ende dat sy niet schrijven en cunnen.* — Mathias Cloott, L^{t}. vooicht der hoftbanck Herlen. — Jan Hokel *Burgemeister* tot Herlen, *als oeck in naem mijnes vaders* Niclaes Hokel *als gedeputeert van die gemeinten.*

De bestede som van 12,000 gulden voor afkoop van alle verdere verpanding, hetzij der hoofdbanken, hetzij van dorpen daaronder ressorteerende, was, wegens de gerezene

Digitized by Google

onkosten, gestegen tot 12,473 G. 9 stuiver, te verdeelen over de vermelde banken en de daarin gelegene leenen. De reeds verpande dorpen Nuth en Voerendael, alsmede de oudere heerlijkheden, te weten: Hoensbroeck, Wijnandsrade, Schaesbergh en andere, waren in deze verdeeling niet betrokken.

Op den algemeenen landdag van 11 Augustus 1627, werd den Koning wederom eene extraordinaire bede van 36,000 gulden toegezegd.

In November van dit jaar, lag de kompagnie ruiters van den Graaf Herman Frederik van den Bergh (1), zoon van den beruchten Generaal Hendrik van den Bergh, te Sittard en omstreken, van waar zijne soldaten soms uitstapjes maakten in 't land Valkenburg. Dit blijkt uit eene voor ons liggende missive aan 't adres van den Graaf de Noyelles, Gouverneur van Overmase (2). In de rekening, loopende van den 1 November 1627 tot ultimo October 1628, vinden wij, dat eene som van 201 gulden betaald is geworden aan schippers die de bagage van den Markies Campo Laterra naar Roermond hadden gevaren. — Eene som van 28 G. aan den Luitenant van den Kwartiermeester-Generaal Franquin, omdat, door diens toedoen, het regiment van den voormelden Markies door 't land van Valkenburg getrokken was zonder te rafraicheeren. Eene som van 68 G. aan den Kwartiermeester zelven, voor goede diensten den

(1) Zijn cachet verbeeldt een links klimmende leeuw omzet met bolletjes.

(2) Monsieur Je suis esté tres mary d'avoir entendu par la vostre du 5 du courant les incurssions que dicte mes soldats faire journellement au detriment des inhabitants de vostre Gouvernement, de quoij je ne m'en peu asse esmerveiller voyant que jusques a present je n'en ay encor entendu aucunes plaintes, aultrement je n'eusse manqué d'y remedier, vous asscurant que non pas seulement en ceste occasion, mais aussy en tout aultre je vous feraij paraistre en effect que je suis, Monsieur Votre tres humble et obligé serviteur.

(Signé) Herman Frod. Comte de Bergh.

De Sittart le 16 9bre 1627.

Digitized by Google

lande bewezen. Eene van 176 G. 18 st. betaald, te Maastricht, wegens eene nacht logies van 60 soldaten, die de bagage convooieerden van 't regiment Paul Baillonini, wezende 150 vrouwen, benevens de vrouw van den Sergeant-Majoor en twee vrouwen van Kapiteins. Eene van 8 G. 16 st., bij den Burgemeester van Meer verteerd, toen de kompagnie van Don Melchior de Braccamante binnen Valkenburg is komen liggen. Eene van 500 G. aan den Luitenant en aan den Vaandrig dezer kompagnie, als zijnde hunne soldij, ad 41 en 28 stuiver daags. Eene van 7 pattacons, ten geschenke aan den Kapitein eener kompagnie van 't regiment des Graven de Triconde, die door Valkenburg was getrokken, zonder aldaar te vernachten. Eene van 110 G. aan den schatheffer van Meerssen, om te worden overgeteld aan de ingezetenen, bij welke een groot getal Bourgondische recruten gelogeerd hadden. Eene van 18 G. aan den Fourier van Don Nicolas de Velasco, zijnde dikwerf te Valkenburg gekomen, om de maandelijksche soldij in ontvang te nemen, en hebbende aldaar moeten wachten, omdat het geld niet telkens gereed was. En eene van 572 G. 17 st. voor onkosten gedaan door den Gouverneur Graaf de Noyelles, om ten hove te solliciteeren sommige wijzingen in het ontworpen nieuwe reglement op 't heffen der belastingen.

In den aanhef van dit reglement, uitgevaardigd te Brussel den 1 Maart 1628, wordt gemeld, dat het gegeven is op aanvraag des Graven de Noyelles, Gouverneur en Kapitein generaal der landen van Overmase, en op dringend verzoek der Staten dezer landen. Het begint in zijn artikel 1 met een der voornaamste grieven tegen het vorige reglement uit den weg te ruimen, namelijk het vinden, het uitzetten en het innen der beden. Bij de artt. 2-6 wordt bepaald, dat de kosten van repartitie der beden

Digitized by Google

matig moeten wezen, en dat alle overtolligheid, zoo wel in de algemeene als in de particuliere Statenvergaderingen, vermeden moet worden. In geen geval mogen de bedoelde onkosten, hooger beloopen dan 50 pattacons ad 2 gulden 9 st. Vlaamsch geld, voor elk lid van den staat, dat is: 50 pattacons voor de Geestelijkheid en de Ridderschap van Limburg; 100 pattacons voor de banken (3den staat) van Limburg; 100 pattacons voor de Ridderschap en de banken van Valkenburg; en voor die van Hertogenrade en van Daelhem elk 50, te zamen 350 pattacons (1). Bijaldien eenige stenden den lande hoogere onkosten in rekening mochten brengen, deze zullen geschrapt en vierdubbel ten bate der schatkist verantwoord worden. De artt. 7-8 regelen de bezoldiging der Commissarissen, der Ontvangers-Generaal en der Schatheffers (2). De artt. 9-13 betreffen het uitzetten van particuliere gemeentelijke lasten, 's Konings dienst niet rakende, maar waarvoor octrooi gevraagd en verkregen moest worden. De artt. 14-17 bevatten voorschriften nopens het opmaken, vaststellen en afkondigen der kohieren. Art. 18 verbiedt uitdrukkelijk het doen, zonder octrooi, van vereeringen en schenkagiën (3). De artt. 19-22 leggen den Commissarissen en verdere bedezetters de verplichting op de repartitiën, volgens gedanen eed, billijk en onpartijdig uit te schrijven, zonder vrijlating van wien

(1) Deze verhouding is dezelfde als bij de verdeeling der lasten $^3/_7$, $^1/_7$, $^1/_7$, $^1/_7$.

(2) Elk dorp had zijn eigen Schatheffer.

(3) Art. 18. — Defendons bien expressement auxdits Etats en general et en particulier de faire aulcuns dons ny presents a quy que ce soit ny pour quelque cause quy ce pourroit estre, sans nostre consentement et permission particuliere ou de nostre Dame et Tante, a peine d'estre lesdits dons et presents roijez de leurs comptes et de fourfaire tant par ceulx quy les auront donnez que ceulx quy les auront receu le quadruple à nostre profit.

Digitized by Google

ook (1). Bij de artt. 23-29 worden aan de Ontvangers en aan de Schatheffers wenken gegeven, hoe zij zich tegenover de administratie en ten opzichte der contribuabelen te gedragen hebben. Art. 30 schrijft voor, dat de rekeningen telken jare door de Commissarissen onderzocht en gewaarmerkt moeten worden.

Met het oog op dit reglement, en na verkregen octrooi, vereerden de Staten van Valkenburg den Gouverneur de Noyelles, met eene som van 1000 gulden, in vergelding van merkelijke diensten den lande bewezen. In ditzelfde jaar 1628 werden de vorige Commissarissen als zoodanig vervangen door Werner Van Bongart, Heer van Wijnandsrade en Jonker Michiel van Schaesbergh (2).

In Maart 1629 liep het proces tusschen het land Valkenburg en de heerlijkheid van Ter-Blijt ten einde. De Scholtis, Schepenen, Regeerders en gemeen ingezetenen, met hen gevoegd den Heer Otto van Bongart, Ridder, Heer dier plaats, waren gezamentlijk veroordeeld in de kosten, getaxeerd en gemodereerd ter somme van 759 Carolus-gulden ad 20 stuiver Brabants.

In ditzelfde jaar ontstond een hevig geschil tusschen eenige leden van de Ridderschap, als: Ulrich Heer van Hoensbroeck; Walraf van Schellaert (3), Heer van Schinnen, Stephan van Eynatten (4), Heer van Nuth, Jonker Jan Hoen tot Hoenshuis (5), Jonker Willem van Pattoun tot

(1) Een onbeduidende vrijdom was den Geestelijken en Edelen toegezegd wegens de goederen die zij zelven bebouwen, en waarvoor zij wel de koningsbede mitsgaders de contributie aan den vijand, maar niet de gemeentebelastingen verschuldigd waren.

(2) Zijn cachet is gevierdeeld, 1 en 4 drie kogels 2—1 waarboven een lambel, 2 en 3 een massacre.

(3) Zijn wapen vertoont een klimmende leeuw.

(4) Zijn cachet verbeeldt een schuinsche band omzet met 6 merletten.

(5) Zijn cachet vertoont een kruis van goud op een veld van keel.

Digitized by Google

den Weyer (1), Jonker Willem van Cortenbach (2) en anderen, als klagers, tegen den Commissaris Werner Van Bongart, Adriaan de Groot, Herman Coenegracht, de erfgenamen Rénier van Meer en geheel de Valkenburgsche bureaucratie. Klagers beweerden zekere ongerechtigheden te hebben ontdekt in de repartitiën der beden. Eenige hunner hadden reeds menigmaal, bij den Griffier Coenegracht, kopie van 's lands begrooting en rekening gevraagd, toen zij in December 1628 den Notaris H. Fabritius schriftelijken last gaven die stukken op te vorderen. Bij missive van 26 April 1629, geteekend Hoensbroeck, Schellaert, Cortenbach, Patoun, werden de bedoelde stukken nogmaals, doch tevergeefs aangevraagd; weshalve de klagers, den 21 Juni 1630, procuratie gaven aan Jacob Clops, Advokaat bij den Raad van Brabant, om in hunnen naam de beweerde ongerechtigheden, begaan in 't zetten, repartiseeren en executeeren der beden, te doen herstellen; mitsgaders rekening en verantwoording te eischen van alzulke penningen, welke onbehoorlijk uitgezet of gerepartiseerd zouden zijn geworden. Middelerwijl deze zaak geinstrueerd en in den voormelden Raad aanhangig was gemaakt kwam de principale klager, de Heer Ulrich van Hoensbroeck, te overlijden, en terwijl diens erfgenamen zich der zake niet wilden bemoeien, zoo is, naar wij vermeenen, de voortgang der procedure achterwege gebleven.

In December 1629, hadden de Officieren en de Schepenen der hoofdbanken 's lands Valkenburg goed gevonden en verstaan zijne Excellentie den Graaf Hendrik van den Bergh, Excellentie die, een paar jaar later, als landverrader veroordeeld werd, te vereeren met een voeder wijn; zoodanig een geschenk viel tevens ten deel aan den Graaf de la

(1) Pattoun, eene Schotlandsche familie.

(2) Zijn cachet is gebandeerd van drie stuk.

Digitized by Google

Mottry, Gouverneur der stad Maastricht. De betrekkelijke resolutie, achter de Ridderschap om, afzonderlijk opgemaakt, heeft misschien gediend bij de aanvraag om octrooi voorgeschreven bij art. 18 van het reglement. Wij laten ze letterlijk alhier volgen: »Alsoo datelyck gesien ende be»vonden is dat nu voor eenighen tyd, geduyrende oock »die passagie ende repassagie van de leste Compagnie »van de Armaede van Haere Majesteit, die vier hooft»bancken des landts van Valckenborgh, soo duer syne »Excellentie den Graeve La Mottry, Gouverneur der stad »Maestricht merckelyck verschoont zyn woerden in loge»ringhen van verscheyden oirlochsvolck als duer order »van syne Excell. voorschreven diversche troupen ver»houden geweest synde aen de andere syde van de Maese, »die andersints hier duer het land hadden moeten passeeren »om te coemen in hen garnisoen tot Rhynberch, Geldre »ende elders. Ende dat daerbeneffens niet dan redelyck »en is, ende proffytelyck en can wesen voor de hooft»bancken als te recognosceren die weldaeden die sy syn »ontfangende van alsulcke persoonen, die ingevalle van »eenighe ingratitude oft ondanckbaerheyt tot achterdeel van »de hooftbancken hen mochten ressenteren, ende bygevolghe »egheen faveur meer van hen en souden hebben te ver»wachten. Gedraecht die resolutie van de Officiers, »Schepenen der voorschreven hooftbancken, daertoe oock »gehad hebbende d'advise van den Heere Gouverneur den »Graeve de Noyelles, om 't gene voorschreven voor te »coemen de voorschreven syne Excellentie ende den Graeve »La Mottry te recognoseeren met twee voeder wyns, »waertoe men employeren mochte de somme van sess »hondert gulden Brabants. In oirconde Actum desen 12 »Decembris 1629." (was get.) Conrad Ulrich Van Hoensbroeck, Fr. Randenraedt, H. Coenegracht, Thomas Fabritius,

Digitized by Google

L. Janssen, Carle Schuegen, Michiel Cocx, Schepenen van Meerssen — J. Mutsenich, P. Oensel, F. Koumans, Jannis Nijsten, Holtbechers, Schepenen van Beek — M. Knubben, L. Alarts, W. Willems, Werner Reitrae, W. Veldorps, Schepenen van Klimmen — Van den Hoeff, Scholtis te Heerlen, Jan Creuwen, Schepen, J. Dautzenbergh, Secretaris.

Den 4 Mei 1630 beschreef de Gouverneur, Graaf de Noyelles, de Staten van Overmase, profyt- en gemakkelijkheidshalve te St Kruis, gemeente Noorbeek, om onderling te overleggen welk antwoord zou worden gegeven op den brief des Graven Van Solre. Wat deze brief behelsde hebben wij niet kunnen achterhalen.

De Sauvegarde of Hollandsche contributie was tot nu toe gebleven op den ouden voet van 700 gulden 's maands, des werd ze niet meer door afgevaardigden, hetwelk kostbaar was, maar door zekeren Groulart, agent te 's Hage, gesolliciteerd. Wat op deze sauvegarde, wegens Elslo, onbetaald was gebleven, moest, in den loop des jaars 1630, aangezuiverd worden, ten kantore van den opvolger van Ph. de Jonghe, met name Rodolf Bacx, wonende te Dordrecht. Deze scheen ook te weten, dat de hier bedoelde contributie, te beginnen met het jaar 1631, eene verhooging zou ondergaan.

Den 3 Maart 1631 werd den Staten van Overmase, door den Gouverneur, Graaf de Noyelles, namens Zijne Majesteit, voorgedragen om, in navolging van andere gewesten, tien maanden lang te onderhouden 400 man oorlogsvolk, en zulks onverminderd de gewoonlijke bede. Hierover gedelibereerd hebbende, besloten de Staten tot vier weken uitstel. Tot doordrijving van het voorstel voerde de Gouverneur aan, dat Vlaanderen zich verbonden had te onderhouden 15,000 man voetvolk en 500 paarden, Brabant, 11,000 man, en de andere gewesten naar advenant.

Digitized by Google

Vooral in deze tijden, zoo schreef hij, waar de vijand alles in 't werk stelt om zich te versterken, moeten wij ook ons best doen (1).

Den 2 Februari 1632, kwam de Fourier van Don Nicolas de Velasco met eenige soldaten te Valkenburg om de soldij te ontvangen, en werd dáár door Staatsche ruiters gevangen genomen. Het rantsoen kostte den lande 104 G. 4 st. Sedert werd die soldij betaald te Wijck, in den Valck. — In Maart van dit jaar, lag de Sergeant-Majoor van de Bourguignons, te Valkenburg. Een maand later kwam de Markies de Sanctaruijs te Maastricht. Van daar uit werd den Stadhouder van Valkenburg, Conrad Ulrich van Hoensbroek-Guel, die zijn overleden vader in dit ambt was opgevolgd, door zijn neef, de Kolonel Fr. d'Oultremont-Ribeaucourt (2), de vraag gesteld of het land Valkenburg liever inkwartiering wilde krijgen, dan wel eenige barakken leveren. Omtrent ten zelven tijde hadden die van Heerlen een soldatenpaard dood geschoten; waarover Zijne Excellentie de Graaf Hendrik Van den Bergh zoo gebelgd was, dat hij 100 pattacons vergoeding eischte, die 't land betaald heeft.

In Mei waren de Gedeputeerden der Overmaasche landen te Brussel, om met den Raad van financiën nopens eene gevraagde extraordinaire bede van 30,000 gulden te onderhandelen. Voor Valkenburg waren afgevaardigd: de Heer Van Guel, Stadhouder, en Frederik Randenraedt, Luitenant-Drossaard. Voor Limburg: Willem van Caldenborch, Ridder, Heer van Bucq, Drossaard dezes Hertogdoms. Voor Hertogenrade: Adolf Bertholf van Belven, Heer van Holzit en

(1) Signament en cette conjuncture de temps que le partij ennemy se bat rodoijant, et de jour en jour tachant d'accroistre ses forces, que par ainsi nous de nostre costé devons poinct moins estre zelcux à Sa Majesté et pour nostre conservation.

(2) Zijn cachet schijnt bezaaid te wezen met leeuwtjes.

Digitized by Google

Drossaard van Withem. En voor Daelhem: Robert de Draeck, Drossaard en Stadhouder der leenen van dit Graafschap. Het gesloten accoord hield in, dat deze bede was toegestaan onder voorwaarden, dat de landen vrij en ontheven zouden wezen van inkwartiering, te rekenen van 1 Mei 1632 tot 31 Mei 1633, na welk tijdsverloop de gevraagde som, met bijvoeging van 6¼ procent interest, uitbetaald zoude worden.

Het land van Valkenburg was in de laatste tijden genoegzaam gespaard gebleven; dan, het overgaan der Graven Van den Bergh en de Renesse-Warfuzé tot de Staatsche partij, voorspelde nieuwe krijgstochten en nieuwe tegenspoeden (1). Venloo gaf zich, na een beleg van drie dagen, aan de Staatschen over. Roermond capituleerde den 5 Juni; Maaseyck en Sittard werden in 't voorbijgaan bemeesterd, en nu ging het op Maastricht los. Groot waren de onheilen die onze landekens, wegens het beleg en de overgave dezer stad, te verduren hadden.

Zoo lezen wij in de rekening over 1632, dat Arnt Van Brempt, Wolter van Meer en Lambert Soons (12 Juni) naar 't leger, bij Maastricht, zijn gereden om met den Luitenant-Generaal Stakenbroeck te confereeren over eenige honderden schoppen en houweelen, die 't land Valkenburg moest leveren. Den 24 Juni reed Wolter van Meer naar 't leger om den Graaf van Limburg-Stijrum, van 's lands wege te vereeren met 10 malder haver en 3 vette hamels; den Graaf Maurits van Nassau, met 5 malder haver en 2 hamels, en den Secretaris van den Graaf Styrum met een paar handschoenen van 14 gulden 8 st. — Den 4 Juli ver-

(1) Volgens Keuller, Beschrijving van Venlo bl. 115 was het verraad gesmeed geworden te dezer stede, alwaar ook de bedongen belooningen, honderd duizend kroonen voor elk hunner, door den Raadpensionaris Pauw, werden uitbetaald. Zie ook ons Deel I, aanteekening op bladz. 88 en 91.

Digitized by Google

voegde zich Jonker Brempt wederom in het leger, om den Generaal Stakenbroeck te vereeren met 100 pattacons, opdat hij den lande van Valkenburg wat spare in het leveren van granen, en strenge order zoude houden onder zijne soldaten. Tegelijkertijd erlangde de Auditeur-Generaal der cavalerie, een paar handschoenen van 24 gulden. Den 10 Juli passeerde de Staatsche Generaal, Hertog van Bouillon, door Valkenburg, waar hem, *om beters wil*, ten huize van Lamb. Soons, den wijn werd geschonken. Den 24 Juli, gingen Wolter van Meer, Lambert Soons en de Griffier Coenegracht in 't leger, om te klagen over de dagelijksche geweldenarijen, die in en om Valkenburg door de soldaten bedreven werden.

Den 10 Augustus zijn de Luitenant-Drossaard, Jonker Brempt en Lamb. Soons naar Geilenkerken gereden, met brieven van adressen bestemd voor den Keizerlijken Generaal, Graaf van Papenheijm, die met zijn leger op weg was om Maastricht te ontzetten. Den 21 Augustus was te Valkenburg een landdag, waarop de voornaamste Heeren van de Ridderschap benevens de Schepenen der hoofdbanken, in grooten getale, tegenwoordig waren. Er werd besloten Zijne Doorluchtigheid den prins van Oranje te vereeren met een voeder wijn, bij Van Beull aangekocht voor 360 gulden. Een dag later ging Maastricht over.

Den 2, 20 en 30 September, 1 en 11 October, na de overgave van Maastricht, hadden zich de voornaamste Heeren van den lande, als van Hoensbroeck, van Wijnandsrade, van Schaesbergh, van Schinnen, de Luitenant-Drossaard en meer anderen, nu eens gezamenlijk, dan weder alleen, naar Maastricht begeven om den Prins van Oranje te complimenteeren; tevens om den Heeren Staten-Commissarissen den ellendigen toestand des lands Valkenburg bloot te leggen en ontlasting te verzoeken, wegens

Digitized by Google

de groote levering van hooi, die de Prins was eischende. Te dezer gelegenheid was in den Windmolen voor en na verteerd geworden 324 G. 9 st. licht geld.

Wij vonden, met betrekking tot het beleg en de overgave van Maastricht, een handschriftje dat wij hier, met eenige verduidelijking van den tekst, overnemen.

»Item, alzoo de Prins van Oranje in den jare 1632 »den negenden dag Juni, voor de stad Maastricht gekomen »zijnde met zijn leger, bijna den tijd van vijf geheele »maanden, een groot deel van dit leger gelogeerd is »geweest in de naaste dorpen op de Maas gelegen als »Elslo, Geul, Bunde, Meerssen, Itteren, Borgharen, Eysden »en andere daaromtrent. Gedurende welken tijd al de »zomervruchten in deze kwartieren gefourageerd zijn ge»worden, tot dat het bericht ontvangen was van de bij»komst van Papenheyms leger, alswanneer ook in 't »algemeen alle andere vruchten aangetast en gefourageerd »zijn geworden."

»Welk leger van Papenheym gekomen zijnde op eenige »mijlen afstand van deze kwartieren, al hetgene aldaar »mocht overgebleven zijn van vruchten, verbruikt en ver»nield heeft."

»Dat de stad Maastricht door den Prins veroverd zijnde »in Augusto 1632, en het land van Luik verschoond wor»dende van alle overlasten, zoo is geheel 't land Valkenburg »tot zijn uiterste grenzen, door het voorschreven leger gefou»rageerd geworden tot in Novembris, alswanneer dit gezien »en geconstateerd is geworden bij de gecommitteerde van »de Heeren Staten Generaal te Maastricht wezende."

»Alwelke voorschreven belegering niet alleen heeft ver»oorzaakt eene grondelijke destructie van de naaste bij »Maastricht gelegen kwartieren des lands Valkenburg, al»waar bijna geene huizen staande zijn gebleven, of die

Digitized by Google

»gebleven zijn, grootelijks in de timmeringe beschadigd »zijn geworden, maar ook gecauseerd een generaal bederf »van den geheelen lande en het wegloopen van eene »menigte van inwoners, verder in 't land gebracht »vreemde ziekten (de pest) waaruit gevolgd is, gelijk ook »uit het verstrijken van den zaaitijd, dat een tal landerijen »onbezaaid zijn blijven liggen, zoodat ook in 't volgende »jaar een geringe oogst van harde vruchten te wachten is.

»Toen de Prins met zijn leger, in 't jaar 1632, van »Maastricht was vertrekkende heeft het land van Valken»burg moeten leveren eene groote kwantiteit wagens en »karren met paarden bespannen, waarvan eenige na drie »weken zijn teruggekeerd terwijl andere over de reis zijn »achtergebleven."

»Dat het prinselijk leger, versterkt door Zweedsch volk, »in September 1633, wezende alsdan den principalen zaai»tijd, is komen liggen op deze zijde van de Maas te »Eysden; welk leger geheel 't land van Valkenburg zoo »doorloopen en geplundert heeft, dat een groot deel der »inwoners gevlucht zijn, waardoor vele landerijen zijn »blijven liggen vogelweide (onbebouwd), en die bebouwd »zijn geworden daarvan is luttel profijt gekomen, omdat ze »te ontijde bezaaid zijn geworden."

»En alsoo zijne Hoogheid alsnu met zijn leger was op»brekende is hij dwars door het land getrokken, en heeft »daar twee dagen en twee nachten blijven logeeren; »namentlijk de Prins zelf met al de infanterie in de bank »van Beek, waar de kerk van voren met geweld opgebro»ken en gespolieerd is geworden, waardoor de ingezetenen »van Beek groote schade leden als hebbende alle hunne »middelen in de kerk gevlucht."

»De Luitenant-Generaal Stakenbroeck heeft alstoen met »zijne cavalerie gelogeerd te Elslo."

Digitized by Google

»De Graaf van Limborg-Styrum met sijne cavalerie te Guel."

»En de Hertog van Bouillon te Bunde en omliggende dorpen."

»Wanneer soms sprake was dat het koningsvolk de stad »Maastricht zou belegeren, is telken keer het garnizoen »uitgekomen en heeft door geheel 't land Valkenburg de »schapen en koebeesten, die het kon vatten, ingehaald, waar»door de arme ingezetenen veel geleden hebben als zijnde »de bestialiën het eenige middel waaraf de huisman geld »moet maken om de schattingen en de beden te betalen, »en waarmede hij zijnen akker moet vetten, wil hij vruch»ten daarvan genieten."

»Niettegenstaande dat het land zich was bevindende »in eenen erbarmelijken staat, zoo is, in Augusto 1634, »de graaf Jan Van Nassou, omtrent vier weken lang met »36 kompagnieën paarden (koningsvolk) komen liggen te »Valkenburg, St. Gerlach, Houthem, Bergh en omliggende »dorpen, dewelke alle vruchten daaromtrent gewassen heb»ben uitgedorschen en verbruikt."

»Even zoo heeft gedaan het regiment van den kolonel »van Rouveroy, gekomen met voorschreven graaf Jan, »en zes volle weken gelogeerd hebbende te Bergh."

»Van gelijken het regiment van den Heer van Ribeau»court ten voorschreven tijde gelegen hebbende te Itteren."

»Niet minder schade en overlast veroorzaakte het volk »van den Commissaris-Generaal Don Juan de Vivero, gelegen »hebbende tien dagen met 19 kompanieën paarden te Geul »en te Bunde."

»Het kwartier van Eysden is te dezer tijd in den grond be»dorven geworden door het opwerpen der schans van »Elve."

»Het koningsvolk vertrokken zijnde zoo was de stad »Maastricht onvoorzien van brandstoffen, dewelke alstoen »in de naastbij gelegen kwartieren genomen werden, waar-

Digitized by Google

»door boomen en hagen zoo *gevlooid* zijn geworden, dat de »schade in lange jaren niet hersteld zal wezen."

»Ook hebben de inwoners des lands Valkenburg veel »schade geleden doordien, wel twee jaren lang, door 't »koningsvolk verboden en verhinderd is geworden alle ver»keer met Maastricht en andere steden, wezende in de macht »van de Hoogmog. Staten Generaal; in dier voege, dat »zy die bevonden werden hiertegen te misdoen hunne »waaren kwyt raakten en aan den lyve gestraft werden."

Na dat de legers der Vereenigde Provincien de stad Maastricht hadden veroverd, bemeesterden zij ook achtervolgens Valkenburg, Hertogenrade en Daelhem, alsmede den 8 September, het kasteel en de stad Limburg. Reeds den 7 October 1632 werden de Luitenant-Drossaard van Valkenburg, de Schepenen en eenige Officieren van de hoofdbanken, door de Commissarissen van de Hoogmogende Heeren Staten Generaal, naar Limburg ontboden.

Ongeveer te dezer tijde waren de Staten van Overmase, op verzoek der Landvoogdes Isabella, beschreven op eene algemeene Statenvergadering te Brussel. Vanwege het land Valkenburg werden daarheen afgevaardigd: de Heer van Guel, Stadhouder, de Heer van Hoensbroeck, Maarschalk des lands Gelder en de Heer van Schaesbergh, Ambtman van Bruggen. Om zekere redenen, die niet worden aangegeven, compareerde de Maarschalk Hoensbroeck maar alleen. Den 4 October waren de Staten van Valkenburg te Vaesrade vergaderd om te aanhooren het rapport des Heeren van Hoensbroeck, en om, in overleg met de andere landen van Overmase, Gedeputeerden naar Brussel af te vaardigen, zoo als blijkt uit 't volgend extract uit het register der recessen, resolutiën en andere akten betreffende den Staat en de regeering des lands Valkenburg: »Alsoo op den 4 October 1632 zich tot Vaesrade

Digitized by Google

»vergadert hebben die Ridderschappe ende vier hoeftbancken »des landts Valckenborch, alwaer onder anderen verschenen »syn de Heere Conrard Ulrich van Hoensbroeck tot Geul, »Stadhouder ende Voocht 's lands voorschreven, de respec»tieve Heeren van Geleen, van Wijnandsrade, van Schinnen »en meer andere van Adel en de Schepenen, om te aen»horen het rapport van den Heere Adriaan van Hoensbroeck, »Marschalck des furstendoms Gelre gecommitteert ge»weest zynde totte vergaderinge van die Generaele Staeten »te Brussele, ende mits die veranderinge van den Staet »deses lants geoccupeert hebbende in ander particuliere »zaeken des lants welvaert concernerende; ende onder andere »om te comen onder Sauvegarde van de Serenissime Infante, »ende voorts oock om ter oorsaecke van deses lants uterste »bederffenis te geraecken tot eenen redelicken quytslach »van die ingewillichte beede, ende desgelijckx om het lant »te conserveren in heur neutraliteyt ende op die naeste »steeden vry ende ongehindert moogen ter merckt te gaen, »dryven vletten ende varen; Ende verstaen hebbende deur »het voorschreven rapport des voorschreven Heere van »Hoensbroeck, dat hij het stuck van te moogen in die »voisine steeden allomme vry en vranck negocieren hadden »te weege gebracht ende geobtineert; Ende die ander »pointen op eenen goeden voet gestelt; Ende dat alsoo »nodich was iemant van qualiteyt op nijew te committeren, »ende die neutraliteyt te vercrijgen op last van maendelicke »contributie; In sulcker manieren dat het lant mocht staende »blyven ende nijet genootsaeckt en zy te verloopen; Ende tot dijen vercrygen mocht eenen redelycken quytslach van »betaelinge mits dat tegenwoordelick het lant tot alle extre»miteyten van bederf geraeckt is; Ende voorts om alles »te negocieren tot des lants dienst, soulagement ende

Digitized by Google

»welvaert; Daertoe hebben die Heeren Staten voorschreve »eenhellich gecommitteert ende committeren mits deze den »voorschreve Heere tot Geul om sich te verveugen naar »Brussele ende aldaer tot voorstant deses lants desselfs »ellende ende ruine te remonstreren ende eene maend- »licke tolerable contributie met die Heeren van finantie »oft anders van Heurder Hoocheyt wegen te arresteren, »heuren inganck hebbende van den tyt dat 't voorschreve »lant, nu uterlicken geruineert synde, eenich gelt sal connen »furneren ende opbrengen, ende voorts in alles doen ende »laten naer dat hem die gelegentheyt ende vermeugentheyt »des lants genoch is bekent; des beloven die voorschreve »Ridderschap metten vergaderten hooftbancken den voor- schreve hunnen Gecommitteerden van alles te ontheffen »ende zyne besoigne, handelingen, doen ende laeten, te »agreeren ende alles goet vast ende onverbreecklich te »observeren, onder verbintenis in sulcken cas gewoonlick. »Gedaen tot Vaesraede in de voorschreve vergaderinge ge- »houden ontrent die Capelle aldaer."

Naar aanleiding der bovenvermelde commissie begaf zich de Stadhouder met de Gedeputeerden der andere landen van Overmase, waarbij ook Balduinus ab Horpusch, Abt van Kloosterrade, naar Brussel. Zij verzamelden zich te Luik, den 17 November, om van daar te zamen de reis voort te zetten. Op het request, door hen aan de Land- voogdes overgereikt, werd, na ingewonnen advies van de Heeren der rekenkaker, van den Graaf de Noyelles en van Peter Straet, Ontvanger-Generaal van Limburg, bij apostille van 29 December, kwijtslag verleend van de helft der gewone bede, vervallen den 31 der vorige maand, alsmede van de helft der extraordinaire bede, verschijnende den laatsten Mei 1633. Wij achten de motieven van het

Digitized by Google

aangeboden request van genoeg belang om ze hiernevens in nota mede te deelen (1).

Ingevolge bekomen last moesten de evenbedoelde Gedeputeerden, ten hove ook aandringen op bescherming of sauvegarde voor de ingezetenen der dorpen en steden hunner respectieve gewesten. Toen deze sauvegarde, toegestaan voor twee maanden, in Februarij 1633, stond te eindigen, zonden de Staten van Overmase een adres aan de Landvoogdes in, strekkende tot verlenging nog voor twee maanden; met verzoek tevens, dat de Gouverneur van Gulick worde gelast streng toe te zien, dat tegen den

(1) Remonstrent très humblement, les Ecclesiastiques, Nobles, Officiers et Justiciers des bancqs du Duché de Limbourg, Pays de Faulquemont, Daelhem et Rode le Ducq, qu'au commencement du mois de Mars passé, sont entré aux dites Pays quatre regiments d'Infanterie, scavoir du Marquis de Salados, Don Pontio de Leon, du Marquis de Varambon et du Comte de Frezin, dont les trois premiers ne se sont pas seulement faict loger, mais aussij traicter l'espace de six semaines aux tres grands frais du Pays et des pauvres inhabitans. Et combien ledit regiment du Comte de Frezin ayt esté tout seulement logé, si est il toutefois que cela a cousté notables sommes et causé grande incommodité pour avoir duré le temps de trois mois entiers, estant arrivé immediatement après que lesdits Pays ont esté mangé, ravaigé et fouraigé par les gens des Estatz de Hollande, tant à cause du siège de Maestricht que la prise des villes desdits Pays, et y estant encore arrivé le Comte de Papenheim, avecq l'armée Imperiale, lesdits Pays ont avecq les inhabitans tellement esté ravagez, surchargé voire saccagez et forcez en leur personnes, biens et bestiaux qu'il serait impossible de l'expliquer, ce qu'a encore duré après la départie dudit Comte, voire allé de mal en pis sans aulcune discontinuation jusques au delogement de l'armée des Estatz, de sorte que par dessus les cruautés inhumaines et execrables y commises, lesdits Pays se trouvent à present en tel estat qu'ils sont depourvus de grains et vivres et pareillement des bestiaux tant pour cultiver les terres qu'autre, de maniere qu'une grande partie d'icelles demeure sans culture. Bref la devastation et degast est si grande et generale, que les dits Pays se trouvent en si pauvre et pitoijable estat que les requestrants ne peuvent excogiter moyen pour en tirer quelque argent pour furnir à ce qu'ils pourraient dernierement avoir accordé au fait des aijdes, ensemble un subside particulierement accordé par les bancqs desdits Pays, respectivement au service de Sa Ma^té envers Laquelle lesdits Pays ont toujours esté très fideles. Quoi consideré etc.

Digitized by Google

inhoud dier sauvegarde niets worde ondernomen. Tengevolge van dit adres werd, bij beschikking van 23 Februari, eene verlenging toegestaan van één maand, onder beding, dat de betrekkelijke schatting dadelijk voldaan worde. Drie dagen later werd den Gouverneur van Gulick, Manuel Franco aanbevolen niet te gedoogen, dat gehandeld worde in strijd met de verleende sauvegarde, zoo als zeven soldaten van zijn garnizoen gedaan hadden door den molenaar van Geul, komende van Sittard met eene kar granen, aan te houden en gevangen te nemen. (1)

Niet alleen naar Brussel maar ook naar 's Gravenhage werden afgevaardigden gezonden om, op grond van 's lands blijkbare armoede, kwijtslag of vermindering van lasten te solliciteeren. Voor Valkenburg was het Martyn Snyders, Scholtis van Amstenrade, en voor de overige landen Robert de Draeck Drossaard van Daelhem en de Heer van Walhorn. Deze Gedeputeerden bevonden zich, in Maart 1633, te 's Hage en leidden het daarheen, dat voor elk der landen Valken-

(1) Isabel Clara Eugenia, par la grace de Dieu Infante d'Espagne.

Cher et bien amé. — Comme pour-bons respects nous avons trouvé convenir d'accorder aux inhabitans tant des villes closes que du plat pays de Limbourg, Fauquemont, Daelheim et Rodeleducq continuation de sauvegarde pour le terme d'un mois, vous en avons bien voulu avertir par ceste afin de vous y conformer ponctuellement et n'y permettre aulcuns empechement, comme entre autres a esté faict en prejudice de la precedente, par sept soldats de vostre garnison s'estant advancé d'emmener prisonnier le meunier de Geul, avec ses chevaux, venant de Sittart avec des grains. Estant nostre intention, et volonté, que donniez ordre, que le semblable n'arrive plus à l'advenir. Et nostre Seigneur vous ait, Cher et bien aimé, en sa saincte garde. — De Bruxelles le 26 de Febvrier 1633.

(Contresigné) De la Faille.

Digitized by Google

burg en Daelhem, als hebbende het meest geleden, 10 maanden, voor Limburg 6 maanden en voor Hertogenrade 4 maanden kwijtslag, wegens vervallen contributie werd verleend. Dit blijkt uit het volgende extract der resolutiën van de Hoogmog. Heeren Staten-Generaal der vereenigde Nederlanden:

»Mercurii 13 April 1633. — Is gelesen die rescriptien »des Raedts van Staeten op Haer Ho: Mo: resolutie van »vijffden deses, geschreven alhier in den Haege den acht»den deser maent, nopende de remissie ende quytslach »by de Gedeputeerden des Hertochdoms van Lemborch »ende de andere landen van Overmaze versocht over de »contributien, by hun belooft ende vervallen ten behoeve »van desen Staet voor dato dat de stadt Lemborch is ge»reduceert geweest, ende dat ten regarde van 't groodt »verderff by hun in den verleden jaere gesupporteert deur »de belegeringe der stadt Maestricht als oock Lemborch »respective, houdende de voorschreve rescriptie, dat altijd »voor desen gebruyckelyk is geweest, dat de landen en »luyden onder contributie van dezen Staet zittende, by de »legers van Haere Ho: Mo: 't sy deur belegeringe off «inlegeringe in grooten schade gevallen wesende, op dolean»tien, der beschadingde plaetsen naer goede informatien, »aen hunne achterstallige verloopen contributien met eenen »redelycken quytslach in hunne overgecomene swaricheden »syn gesubleveert, ende dat den gemelten Raedt oock »diensvolgens, naer de belegeringe van 's Hertogenbosch, »de meest geledene ende naestgelegene dorpen ende plaet»sen, thien maenden achterstel ende de ander achterge»legene, minder naer advenant, quytslach hebben gedaen; »waerop gedelibeert ende geledt synde op de voornoemde »rescriptie des Raedts van Staeten, hebben Haere Ho: Mo:

Digitized by Google

»goet gevonden ende verstaen de quartieren van Valcken-»borch ende Daelhem elckx mits desen te remitteren thien »maenden der voorschreven contributien, het quartier van »Lemborch ses maenden ende het quartier van Hertogen-»raede vier maenden; des sullen de Staeten van het »furstendom Lemborch ende de andere landen van Overmaze »het voorder restant van deselve contributien, tot den dage »van de reductie der stad Lemborch, alsoock mede ses »maenden van de ordinarisse beede, promptelyck moeten »voldoen ende betaelen op pene van te verliesen het effect »van dese gratie ende concessie."

Volgens deze resolutie, en die genomen te Brussel, den 29 December te bevorens, vielen de verleende kwijtscheldingen ten bate van elk der vier landen over 't algemeen. De ingezetenen der dorpen Ambij, Itteren, Haren, Bunde, Geul, Meerssen, Bergh, Bemelen, Ulestraten, Beek, Geleen, Houthem, Schimmert, Klimmen, Oud-Valkenburg, Nuth en Hulsberg kwamen daar tegen op, zeggende; dat de acht eerstgenoemde, zoo niet inbegrepen, dan toch niet ver van de belegeringswerken van Maastricht verwijderd waren; dat zij derhalve niet slechts overladen waren geweest met inlegering van soldaten, uit 't leger des Graven van Papenheym en uit dat der Vereenigde Provinciën, maar dat zij daarenboven onzeggenlijken schade hadden geleden in hunne bezittingen, in hunnen veestapel, boomen en veldvruchten; dat de negen laatstgenoemde dorpen bedorven waren geworden door het fourageeren; dat zelfs de kerk van Beek opengebroken, verwoest en geplunderd was geworden; dat de overige dorpen des lands Valkenburg, als hebbende minder geleden, ook minder behoorden te profiteeren van den verleenden kwijtslag; weshalve zij ingezetenen verzochten, dat het Hare Alteze de Landvoogdesse behage, in navolging van haar besluit ter zelfder zake genomen,

Digitized by Google

den 10 Juni, ten opzichte van Gulpen en Margraten, te verklaren, dat de plaatsen, die, tijdens het beleg van Maastricht en de reductie der landen van Overmase, het meest geleden hadden, ook het meest zouden deelen in den verleenden kwijtslag. Hierop werd, na ingewonne advies van den Graaf de Noyelles, Gouverneur der landen van Overmase, en dat der Heeren van de financiën, den adressanten te kennen gegeven, dat de bedoelde kwijtschelding voor *twee derden* zoude vallen ten hunnen behoeve.

Den 25 April 1633, bevonden zich de Ridderschap met de schepenen der hoofdbanken te Henri-Chapelle om te aanhooren het rapport uitgebracht door de Heeren van Vaudemont en van Gulpen, komende uit Holland.

Den 25 Mei daaraanvolgende, vereerden de Staten van Valkenburg den Hertog van Buillon, Gouverneur van Maastricht, met 400 gulden, op dat hij het land niet overlastig zoude wezen met het afvorderen van fouragie. Wij lezen in een onduidelijk brokstuk, gedagteekend 30 Mei 1633, eenige zinsneden waaruit schijnt te volgen, dat destijds een treffen tusschen de vijandelijke legers ophanden is geweest in de omstreken van Stevensweert: »dan, »alnoch en is men niet verseckert waerhenen den pas »wort genomen, want die brugge is geslagen tot Steevens- »werdt alwaer eenen Oversten gister op 't huys lach, te »weten eenen Marquis. Men segt dattet eenen groten leger »is van meerder compagnien perden ende van hondert »sestich stucken geschut . . . . . »hebben een grote entreprise voor handen".....

»Stakenbroeck is met vijftig compagnien perden en »eenich voetvolck comen om te keren, maer heeft (selon »le dire d'aulcuns) synen mantel achtergelaten en.... »compagnien hebben hem nageset ende vervolcht, soo dat »hy met syn troupen is deurgegaen."

Digitized by Google

Bij de inbezitneming der landen van Overmase door de vereenigde Provinciën, was Frederik Randenraedt, Luitenant-Drossaard van Valkenburg, die de Spaansche zijde zeer was toegedaan, niet in zijn ambt bevestigd, maar vervangen geworden door Jonker Hans Willem Van Till (1). Deze beweerde, dat de beschrijving der Valkenburgsche stenden zoude toestaan aan den Prins van Oranje, als Gouverneur en Kapitein-Generaal der voormelde landen, en geenszins aan den Stadhouder van Valkenburg. In eene statenvergadering, door den Stadhouder, te Heerlen belegd den 16 November 1633, trad de Notaris H. Fabritius, op bevel van voornoemden Drossaard, de raadkamer binnen verklarende de vergadering te zijn nul en van geener waarde. Wij vonden ten deze het volgend vertoog destijds gericht aan hun Ho. Mo. de Staten-Generaal. »Verthoont met behoor-»lycke reverentie Conrad Ulrich van Hoensbroeck, Heere »tot Guel, Stadhouder ende Vooght 's lants Valckenborgh, »hoe dat hy suppliant ende alle syne voorsaten in 't voor-»schreve officie, syn van allen ouden tyden in vredelycke »possessie van in alle voorvallende saken, concernerende »het voorschreven lant in zijn particulier, ende verheyschende »communicatie ende resolutie van de Staten deses lants, »te convoceren en te beschrijven de voorschreven Staten, »ter exclusie van alle anderen, hebbende hy suppliant oock »het recht van in de vergaderingen voor te draegen die »puncten, daerop de consulte ende resolutie moet genomen »worden, alles naerder blyckende by de acten en de »attestatien hiermede gaende. In alwelcke possessie al is »'t sake dat hy behoorde te blyven ongemolesteert ende »ongeturbeert, mits dien dat hy by Uw. Ho. Mo. gemain-

(1) Te oordeelen naar zijne schrijfwijze, was deze Van Till een Duitscher. Zijn cachet verbeeldt een rechtstaande boogpijl tusschen twee ringen; op den helm een wassende zwaan. — Zie voorts Markgraafschap Hoensbroeck bl. 228.

Digitized by Google

»teneert is in syn voorschreve Officie ende in alle functien »deszelfs. Soo is 't doch sulcx dat hy daerinne wort »verstoort by Joncker Willem van Til, Drossaert des voor»schreven lants van Valckenborgh, die ter lester vergade»ringe gehouden in de bancke van Heerle heeft gedaen »ende by geschrifte gelaeten, dese hieraenhangende protes»tatie, taxerende den suppliant als offte hy, mits de »voorschreve convocatie, iet nieuws hadde begaen, buyten »die plichte van syn officie ende dat 't selve souden stryden »tegens d'authoriteyt van Uw Ho. Mo. ofte emmers van »die van syne Ex^tie^ den Prince van Oraignen, als Gouverneur »van de vier landen van Overmase, ende in die qualiteyt »recht hebbende om te beschryven ende te doen vergaderen »die Staten der voorschreven vier landen, des nochtans »onder ootmoedige correctie niet en is, mitsdien dat aen »syne voorschreve Exc^cie^, in de voorschreven qualiteyt, »toestaet die generale convocatie van den Staten der »voorschreven vier landen. Synde de Staet van den lande »van Valckenborgh, noodich hebbende om te vergaderen »over syne particuliere affairen, altyt beschreven ende »opgeroepen geweest by d'officie van den voorschreven »Suppliant, sonder eenige contradictie. Welcken aengemerckt »is 't saken dat de suppliant de voorschreve vergaderinge »tot Heerle hadde mogen continueren, soo is 't doch dat hy »sulcx niet en heeft gedaen, maer dieselve terstont gedis»solveert en Uw Ho. Mo. daervan willen adverteren, »biddende dat Uw Ho. Mo. gelieve 't ghene voorschreven »staet in consideratie leggende, den Suppliant te handhaven, »te styven ende te stercken in de voorschreven syne »possessie, met interdictie aen den voorschreven Drossaert »van hem te verdraegen den suppliant in de voorschreve »ende andere functien van syn officie niet meer te hinde»ren of te molesteren, 't welk doende."

Digitized by Google

In December van hetzelfde jaar, werd wederom eene Commissie gevormd naar Brussel; daarvan maakten deel voor Valkenburg Walraf van Schellaert, Heer van Schinnen, voor Hertogenrade Adolf van Eynatten, Heer van Neuborg, voor Daelhem Robert de Draeck (1), Heer van Teuven, voor Limburg N. Van Gulpen, Heer van Vaudemont, en voor de banken Willen van Caldenborch (2), Drossaard van Limburg. Het doel dezer bezending is ons onbekend; alleen weten wij, dat het eene zaak gold, die onderzocht en besloten moest worden in den Raad van State, door 's lands zes Gouverneurs, te weten: de Markies d'Aytone, Don Carlos de Colome, de Hertog van Arschot, de Aartbisschop van Mechelen en de twee Kasteleinen van Antwerpen en van Kamerijk.

Toen de termijn, waarvoor remissie van contributie verleend was, stond te verstrijken, kregen de Staten der landen van Overmase een bericht uit 's Gravenhage, houdende dat deze landen, over 't jaar loopende van 1° September 1633 tot 1° October 1634, moesten opbrengen de gewone bede van 72,000, en daarenboven nog eene buitengewone van 36,000 gulden. De uitzetting moest geschieden op den gebruikelijken voet, en de gelden moesten overgestort worden in handen van den Ontvanger-Generaal Arnold Van Duverden van Voordt (3). In eene vergadering, gehouden te Valkenburg, werden de Commissarissen, destijds Daniel van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg en Stephan Van Eynatten, Heer van Nuth, bij de Staten gelast de gewone bede te repartiseeren, terwijl de buitengewone aangehouden werd tot eene nadere vergadering, waarin

(1) Zijn cachet verbeeldt een links vliegende draak.

(2) Zijn cachet vertoont een tweemaal gebalkt hartschildje omzet met kogeltjes.

(3) Zijn cachet is gevierdeeld, in 1 en 4 vijf leliën 2—3, en in 2 en 3, een getakt Andreas Kruis. Op den helm een wassende leeuw.

Digitized by Google

dan ook eene deputatie naar 's Gravenhage zoude benoemd worden met opdracht, om bij den Raad van State en bij Hun Ho: Mo: de Staten-Generaal, alzulke ontheffing van de eene en de andere bede aan te vragen, als ten aanzien van eene zoo groote overbelasting zoude vereischt worden. Buiten en behalve de evenbedoelde beden, had 't land Valkenburg nog groote extraordinaire kosten te bestrijden, welke waren gedaan tijdens en na het beleg van Maastricht. In het memoriaal ten deze opgemaakt, ingevolge resolutie genomen te Vaesrade, den 29 Mei 1634, was de heerlijkheid van Hoensbroeck begrepen voor 223 Gulden 17 st. 2 oort.

Reeds in Februari 1634, had de Gouverneur van Stevensweert, Renier d'Yve de Warelles (1), order om het land Valkenburg en andere landen van Overmase, wegens achterstallige contributiën, te executeeren, om welk te voorkomen, men in haast eenig geld bijeenbracht en overmaakte aan Gerard Baeten, koopman te Luik, zijnde tot den ontvang speciaal gemachtigd.

Te dezer tijd is tusschen den Koning van Spanje en de Vereenigde Provinciën wederom sprake geweest over een te sluiten stilstand van wapenen. Van Spaansche zijde was als gevolmachtigde daartoe aangewezen de Markies d'Aijtona. Intusschen hadden de Staatschen een geheim verdrag gesloten met Frankrijk, dat een hulpleger van 30,000 man beloofde. Dit verdrag had ten gevolge, dat de vredes-voorslagen afgebroken, en weêr alles in 't werk gesteld werd om den oorlog krachtig voort te zetten. Het is ook te dezer tijd, dat de Hertog van Aerschot te Madrid gevangen werd gehouden, omdat hij de personen niet wilde noemen, die, op aanhitsing des Graven Hendrik van den Bergh, in de Spaansche Nederlanden, eene samenzwering poogden te

(1) Het wapen van Ijve de Warelles is gepaald van 3 deelen, waartusschen lauter blaadjes of kruisjes.

Digitized by Google

smeden. Wij hebben, met betrekking tot dit een en ander, een schrijven voor ons liggen, hetwelk voorgelezen werd in de algemeene Statenvergadering, gehouden te Brussel, den 5 Juli 1634, schrijven, dat wij, om zijne lijvigheid, naar 't slot van dit hoofdstuk verwijzen.

De vijandelijkheden werden zooals wij even zeiden hervat. In de eerste dagen van Juli, lag het koningsvolk boven en beneden Maastricht op de Maas. Den 9 Juli, beklaagde zich de Markies d'Aijtona, dat het land Valkenburg geen gevolg had gegeven aan de gedane opvordering van karren en wagens, opvordering waaraan die van Daelhem en van Hertogenrade gehoorzaamd hadden. Hierop antwoorde de Stadhouder van Valkenburg dat hij, hoe gaarne ook, aan het verzoek niet konde voldoen, doordien die van Stevensweert en van Maastricht, een paar dagen geleden, plakkaten hadden doen uitgaan, waarbij het den ingezetenen streng, ja op doodstraf verboden was bijstand te verleenen aan de koninklijke legers; dat de andere kwartieren misschien van deze plakkaten niets afwisten, en ook niet zoo zeer te duchten hadden van 't garnizoen van Maastricht; dat dit garnizoen, 's daags te voren, in 't land van Valkenburg, al 't vee had weggenomen, dat het krijgen kon; weshalve vele ingezetenen met karren en wagens gevlucht waren, en dat, wilde hij Markies gehoorzaamd wezen, hij zich rechtstreeks zoude wenden aan de Officieren en Schepenen der banken Heerlen, Klimmen, Beek en Meerssen, hen dreigende met executie. Ten slotte berichte de Stadhouder, dat zijn district, ten bewijze van goeden wil, afgevaardigden in 't leger zoude zenden om het een en ander mondelings te bespreken.

De rekening van dit jaar is wederom vol van vereeringen en schenkagiën. Wij lezen daarin, dat de Hertog van Buillon (1),

(1) Zijn cachet veerbeeldt gevierdeeld, in het eerste kruisjes, in het tweede een gonfanon, in het derde 4 banden, en in het vierde 3 koekjes 2—1.

Digitized by Google

Gouverneur van Maastricht, vereerd is geworden met 200 pattacons en twaalf wagens hooi, opdat hij de ingezetenen des lands Valkenburg zooveel mogelijk verschoone van overlast. Item, de Kommandant van Maastricht, Joachim Van Golstein, met 70 pattacons. De Ontvanger van Duverden van Voordt, met 100 pattacons, om zijn goeden wil *te capteeren* bij de invordering der beden. — Aangezien de inwoners des lands Valkenburg het verkeer met de stad Maastricht, welker eene poort, aan deze zijde, dicht was gemaakt, kwalijk derven konden, zoo heeft men de twee Majoors met het opzicht der poorten belast, vereerd elk met een paar handschoenen van 15 pattacons. Item, dewijl de Drossaard van Till, sedert de overgave van Maastricht, den lande van Valkenburg bij verschillende gelegenheden van dienst was geweest, vereerd met 100 pattacons. Een gelijke som van 100 pattacons werd geschonken aan den Heer van Guel, Conrad Ulrich van Hoensbroeck, Stadhouder en Voogd, voor diensten den lande van Valkenburg bewezen ten tijde, dat het koningsleger in 't veld lag.

In de laatste dagen der maand Juli, passeerde de Graaf Jan Van Nassau, Generaal van de koninklijke cavalerie, komende van Rhijnberg, met 45 kompagnieën ruiters en een regiment voetvolk, door 't land Valkenburg. Hij werd te Nuth ontvangen door den Commissaris Stephan van Eynatten, Heer dier plaats. In Augustus stond dit leger voor Valkenburg, en toen het kasteel den 13 dier maand, veroverd en het Staatsch garnizoen daaruit verjaagd was, kwam de Graaf in persoon, met geheel zijn gevolg, benevens eene halve kompagnie paarden, binnen de stad logeeren; de overige kompagnieën verbleven te Houthem, Heeck, Oud-Valkenburg en Vilt. De stedelijke regeering van

Digitized by Google

Valkenburg schonk den trompetter, die het kasteel had opgeeischt, vier pattacons (1).

Opdat de Generaal goede orde houde onder zijne soldaten, vereerde men hem, van 's lands wege, met 200 pattacons, benevens eenige vette hamels, boter en andere noodwendigheden voor zijne keuken. De Commissaris-Generaal, Don Juan de Vivero, gelogeerd te Houthem, kreeg 100 pattacons; de Auditeur, Advokaat Root, 25 pattacons (2); de Adjudant van de cavalerie 10 pattacons en een ton bier; de Hofmeester en de Secretaris van den Graaf elk 10 pattacons.

De Hertog van Lerma lag destijds, met een deel van 's Konings leger, te Navagne aan de Maas, van waar hij het land van Valkenburg opvorderde, om tweehonderd bespannen wagens te leveren tot aanvoer van materialen voor het in aanbouw zijnde fort van Elve. Daar deze spandiensten den lande hoogst ongelegen vielen, reden eenige Officieren en Schepenen der hoofdbanken naar het leger, alwaar zij dezer diensten ontslagen werden; en wel op aanzoek van Rudolf Novara, 's Hertogs Kwartiermeester, die daarom van 's lands wege, beloond werd met 25

(1) Hendrik Maenhals en diens echtgenoote, lieten in dit beleg van Valkenburg het leven. Zij waren beschermers of weldoeners van 't klooster St. Gerlach, weshalve hun sterfdag (14 Aug.) telken jare, in de kerk aldaar herdacht werd. — Zie Houthem-Sint-Gerlach door J. Habets, bl. 186, alwaar de schrijver zich afvraagt, of ook ooit op den 13 Augustus, een beleg van Valkenburg hebbe plaats gehad.

(2) Deze Auditeur Root schreef den 31 Juli 1634, uit Geleen, aan den Heer van Guel het volgende:

Monsieur. — Son Excellence (waarschijnlijk de Markies d'Aijtona) est party ce matin vers la Court de Haren. Vous ferez bien de l'aboucher, car des que nous sortismes du quartier de Hocht, le village de Beeck fut pris pour un de nos gistes, et si nous ne passons demain le pont, il pourrait bien arriver que ce qui at esté empeché une fois, ne pourroit estre pour la deuxiesme. Je scay que Son Exc. faict estat de vous, et tacheray a vous complaire et servir, et moij je n'obmettraij a y contribuer tout ce qu'il me sera possible pour monstrer que je suis, Monsieur, votre très humble serviteur.

Digitized by Google

pattacons. Wij vonden een brief van gemelden kwartiermeester, geschreven uit Navagne, den 28 Juli 1634, waarin hij zich hartelijk bedankt voor het aam wijn, waarmede hij, te dezer gelegenheid of wellicht eenige dagen vroeger, vereerd was geworden (1).

In October 1634, was de stad Valkenburg, of wel van garnizoen ontbloot, of wel in de de macht der Staatschen. Immers den 15 dier maand, maakte er de Hertog van Buillon, Gouverneur van Maastricht, een uitstapje, met geheel zijne cavalerie en een aantal voetvolk; bij welke gelegenheid de Hertog en andere hoofdofficieren, door den Drossaard van Till, onthaald werden op eenen dronk wijn, te zamen 40 potten, elk ad een gulden licht geld, makende in brabantsche cours 32 gulden, die vanwege 't land betaald zijn geworden. Ook heeft men toen nog aan den Auditeur militaire een vetten hamel geschonken, omdat hij zich toegevend had getoond tegenover ingezetenen van Valkenburg, die door soldaten voor 't krijgsgerecht betrokken waren geworden.

In de maand Februari 1634, was de Hertog van Buillon te 's Gravenhage, waar hij door den Prins van Oranje, tot diens Luitenant of plaatsvervangend Gouverneur der Over-

(1) Monsieur. — Je n'ay nullement merité la courtoysie qu'il vous plaise me faire quand a l'aijme de vin que de vostre part et de ceux du quartier de Fauquemont me sera présenté par le sieur De Meer. Je tacherai de m'en vanger et de vous servir perpetuellement, comme aussy a tous ses Messieurs dudict quartier, cependant que j'en puisse rendre preuve me restera l'obligation et vous en baisse mille fois les mains. Monsieur le Maistre de Camp de Ribeaucourt vous envoye la Sauvegarde, vous assurant que ledict quartier n'at a nul de ce Camp plus d'obligation qu'a luy, que aultrement les affaires ijraijent poinct avecque tant d'ordre et en particulier lorsque allames trouver avecque toute certe cavallerie son Exc. le Marquis d'Aytona a Haren, comme je vous ay mandé de bouche, sur ce demeure, Monsieur, vostre tres humble et tres assuré serviteur.

(get.) Rudolf de Novara.

Digitized by Google

maasche landen benoemd werd. Uit Holland te Maastricht terug gekomen, vereerden hem de Staten van Limburg, Daelhem en Hertogenrade achtereenvolgens met eene vrijwillige gift; maar Valkenburg bleef ten achter. Weshalve de Drossaard van Till, aangespoord als hij zeide, door Joachim van Golstein, Kommandant van Maastricht, een landdag op touw zette te Valkenburg, den 8 Maart, waarin het te geven geschenk bepaald werd op 1000 Gulden. Den 21 Mei daaraanvolgende, beriep de Hertog de Overmaasche Stenden te Valkenburg, alwaar hij hun den inhoud mededeelde van zijne aanstelling tot Luitenant Gouverneur en Kapitein-Generaal der landen van Overmase.

De hierboven besproken quaestie nopens het recht van beschrijving der Staten van Valkenburg was door hun Ho: Mo: in den zin des Stadhouders beslecht geworden. Dit belette evenwel niet, dat dezelfde quaestie, een jaar later, wederom werd opgeworpen door de Heeren Walraf van Schellaert en Stephan van Eynatten, die zich, eigener autoriteit, dit recht hadden aangematigd. De stadhouder kwam hier tegen op, bij eene ingezondene memorie, welke wij hier overnemen, als bevattende meerdere bijzonderheden den lande betreffende: »In den eersten dient te weeten ende is waerachtigh, dat »van alle oude tyden is geplogen ende geobserveert dat »soo wanneer die Hertoghen van Brabant ende Limborgh, »hebben willen vergadert hebben die Staten der landen »van Overmaese, dat sy tot dien eynde gecommitteert hebben »'t sy eenen Staatsheer uyt den secreten ofte wel uyt den »ordinarissen Raede van Brabant, hoewel die voorschreve »Hertogen nu sedert lange jaren hebben beginnen die ver»gaderingen te doen beschrijven door de Gouverneurs der »voorschreve landen.

»Wanneer dese den dagh ende die plaatsen gelimiteert »ende die brieven geschreven, ende namentlijcke in het

Digitized by Google

»Hertogdom Limborgh, aen den Stadhouder van de leenen »ten eynde hy soude beschryven die Geestelycke, Ridder»schappen ende bancken, makende den Staet van aldaer.

»In het land van Valckenborgh, hebben die Raadsheeren »ofte Gouverneurs geschreven aen den Stadhouder der leenen »ende Vooghd deses lants om te beschrijven die Ridderschap »ende bancken, maekende den Staet des lants Valckenborgh.

»Tot Daelhem en 's Hertogenraede hebben sy geschreven »gehadt om die beschryvinge te doen aen de Drossaerts der »voorschreven landen, diewelcke alsdan beschreven hebben »die Geestelycke Ridderschappe ende bancken, maekende den Staet deser twee landen.

»In der vuegen dat die beschryvinge van de Generaele »landtdaegen altoos is gecommen deur ordre van de hooghe »handt aen Raedsheeren ofte Gouverneurs, diewelcke alsdan »geschreven hebben aen die vier Officiers, opdat een ider »van die, in syn eigen lant, den Staet soude oproepen om »op dusdanige generaele landtdaegen te compareren.

»Dat die voorschreven Staeten op die generaele landt»daegen alsoo geconvoceert syn geweest, wordt in den »eersten geverificeert by seekere acte geteekent Johan »Deckere, waerby blykt dat den Heere Raedt Nicolaes Audart, »Heere van Ranst, met adjunctie van den Heere Johan »Graeff van Oistvrieslandt, Gouverneur van de landen van »Overmaese, deur ordre van den Hertogh van Alba, die »voorschreven Staeten heeft doen beschryven binnen de »landen van Valckenborgh tot Schimmert aen de kercke.

»Wederomme soo blykt dat den Raedsheere Graesbeke, »deur expresse ordre van Syne Ex^cio^ den Graeff van Fuentes, »als Capiteyn Generaal van de Nederlanden in den jare 1595, »die Staeten van den lande van Overmaese heeft doen ver»gaderen ende aen elck officier van elck quartier geschreven,

Digitized by Google

»ende oock alstoen den Gouverneur Claudius de Withem »zelve beschreven om alsdan oock mede te compareren.

»Dat de voorschreve Raedsheer aen de Officiers heeft »geschreven ende namentlyck aen den Stadhouder ende »Vooghd des lants Valckenborgh, blyckt by syne missive »in dato den 4 Augustij 1595. Hetzelve blyckt uyt de »missive van den Heere Raedt Johan Van Wingen, in dato »4 9bris der jaers 1603.

»Ende zoo wanneer die Souverainen ofte hunne Gouver»neurs ende Capiteyns-Generael syn gedient geweest die »Staeten van de vier landen van Overmaese te doen con»voceren deur die Gouverneurs van denselven landen, dat »sy alsdan telcken keer hebben geuseert den Staet des »lants Valckenborgh te doen convoceren door den Stadt»houder ende vooght deses lants, soo als blyckt uyt de »missiven van de Heeren van Ruysbroeck, Grave van »Bruay, Graeve van St Aldegonde, Marquis van Marnay, »Graeve van Fallez ende Graeve van Noyelles, alle Gouver»neurs van de landen van Overmaese.

»Daerboven soo is het oock van alle oude tyden geob»serveert geweest, dat wanneer eenige Raadsheeren oft »Gouverneurs deur den Souverain of deur de Gouverneurs »Generael der Nederlanden, eenige saeken het lant van »Valckenborgh had te proponeren in 't particulier, waervuer »den Staet deses lants diende vergadert te worden, het »waere om nieuwe Commissarissen te kiesen, eedt te doen »van Gouverneurs ofte Drossarden, dat oock soo wanneer »die Gouverneurs selve tot Valckenborgh waeren, ende die »beschrijving zelve hadden kunnen doen, soo en hebben »sy evenwel die beschryvinge laeten geschieden naer ouder »gewoonte door den Stadthouder.

»Voorders soo was het in den lande van Valckenborgh »van alle oude ende immemoriale tyden costume ende

Digitized by Google

»usantie, dat soo wanneer den lande eenige swaericheyt »overquam, ofte dat de Ridderschappe ende bancken eene »vergaderinge verzochten, ofte hunne Commissarissen, dat »dan den Staet allentyt heeft meugen vergaderen, sonder »weeten ofte orloff van hooger handt, beschreven synde »deur den Stadhouder ende Vooght als wesende Officier »over alle pollitie.

»Uyt allen denwelcken kan worden gesien het recht dat »den Stadthouder van Valckenborgh is pretenderende »nopend die convocatie der Staeten deses lant, waermede »hy niet en vermeent dat syne princelycke Exc^tie^, als »Gouverneur der landen van Overmaese, ieverant inne »geprejudicieert kan weesen, want de Stadthouder voor»schreven geene beschryvinge te doen, dan uyt laste en »bevel van de Ho. Mo. Heeren Staeten-Generael ofte van »syne Exc^tie^ als van hun daertoe gecomitteert synde.

»Noch soo en verstaet hy oock niet dat syne Exc^tie^ niet »soude vermeughen selfs, als 't hem believen en goedt »duncken soude, die Staeten van Valckenborgh te beschry»ven, maer pretendeert 't selve deur andere persoonen te »doen 't sy deur den Drossaert ofte deur Joncker Walraf »Schellaert van Obbendorp, soo pretendeert de Stadhouder »dat hetselve deur hem soude moeten geschieden.

»Dat die voorschreve convocatie naer alder gewoonte »soude moeten geschieden deur den Stadthouder, by uyt»sluytinge van anderen, blyckt oock des te meer uyt dien »dat de Stadthouder ende alle syne voorsaeten allen tyt »alsoo gedaen hebben. Oock deurdien hij Stadthouder het »selve Officie is besittende bij titule van pandsschappe ende »daernaer by particulier contracte voor syn leven sonder »dat 't selve mach worden gelost. Hetwelck die Ho. Mo. »Heeren Staeten hebben geagreert met patente, ende den »Stadthouder in alle syne authoriteyten, preeminentien soo

Digitized by Google

»ende gelyck hy 't selve heeft gepossedeert ten tyde van »de regeringe van den Coninck.

»Noch en sal den Heere Schellaert willende op des »voorschreve Stadthouders beschryvinge empieteren, noot »met eenige missive kunnen bethoonen dat eenige Gouver»neurs eenige landen selve formelycken beschreven souden »hebben, te weeten dat hy elcken Edelman, Geestelycheyt »ofte bancke in 't particulier soude hebben aengeschreven.

»Hoewel het wel mach waer syn dat de Gouverneur »Claudius van Withem hetselve eens ofte tweemael magh »gedaen hebben ofte laeten doen deur synen Breuckmeester »Peeter van den Hoefve, ende dat naer het overgaen der »stadt Maestricht ende Limborgh in 1579, ende dat deur »die groote inimitie ende pique die daer was tusschen »denselven Gouverneur ende den Heere van Amstenraedt, »Werner Huyn, Stadthouder ende Vooght des lants Valcken»borgh, hebbende den voorschreven Heere van Amstenraedt »eens ofte tweemael aengetast ende gevanghen gehadt, »ende denselven alsoo langhe vervolght ende gepicqueert, »dat hy syn Officie quitteerde ende cedeerde aen wylen »myn vader Wolter van Hoensbroeck in synen leve Heere »van Guel.

»Welcke voorschreve gepassioneerde beschryvinge in »desen in geene consideratie en kan komen, te meer dat »deselve Gouverneur laeter alle convocatie heeft doen doen »op den alden voet deur den voorschreven Stadthouder »Wolter van Hoensbroeck.

»Ende om te bethoonen dat de Luitenant Drossarden »ende namentlyck wyle Peter Van den Hoefve, soo verre »hy eenige beschryvinge gedaen heeft, dat hy deselve heeft »gedaen met consent ende bewilliging van den Stadthouder »alstoen tot Maestricht wonende, ende niet vry synde van »gevanghen ende gespannen te worden, niet en derfde

Digitized by Google

»uytkommen, soo als blyckt uyt meerdere missiven, by »den voorschreve P. van den Hoefve geschreven.

»Noch en kan de Heere Schellaert sich niet behelpen »met eenige missive by eenige Gouverneurs van Limborgh »geschreven aen de Drossarden van Valckenborgh, mentie »maekende van saecken den Commissarissen voor te houden, »overmits het syn brieven particulier, raekende eenige »crijgszaken, waermede den Stadthouder hem noot en heeft »bemoeyt, maer wel alleenelyck met generaele landsdaegen »raekende die bede, lantslasten, uytsettingen, processen »ende alle andere saeken den lande raekende ende begrepen »onder die policie.

»Noch is het aen alle die werelt notoir dat den Heere »Schellaert nu over 25 jaeren geleden, op het beschryven »van den Stadthouder sonder eenige oppositie heeft gecom- »pareert, ende dat hy alleenelyck sedert die reductie van »dese landen, uyt eene particuliere passie dese opgesochde »nieuwe questie ende geschil heeft beginnen te moveeren, »en die alde maniere van Gouverne heeft willen veranderen, »willende aen die Officiers affnemen die preeminentien ende »authoriteyt die sy gehadt hebben gedurende die regeringe »van den Coninck, en deselve hem doen attribueren, »waertegens men verhoopt dat by die Ho. Mo. Heeren »Staeten ofte by syne Excellentie behoorlyck sal worden »voorsien."

Na de inbezitneming der landen van Overmase, in 1632, door de Vereenigde Provinciën, waren de sauvegarden, waarvan wij boven gewaagden, van maand tot maand, te Brussel verlengd geworden. Buiten en behalve eene som van 40,000 gulden ten deze reeds betaald, moest, in Juli 1635, eene nadere som van 35,000 gulden opgebracht worden, wilden deze landen, voor een geheel

Digitized by Google

jaar in 's Konings bescherming gehouden blijven. Het quota van Valkenburg, in deze belasting, beliep 10,000 gulden, om welk te doen verminderen, de Commissaris Daniel van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg, te vergeefs naar Brussel was gereisd. Den 2 September 1635, werden Thomas Fabritius, Proost-Scholtis en Schepen te Meerssen, alsmede Andries Daemen, Schepen te Ulestraten, op order der Heeren van de Financiën gevankelijk naar het fort Elve gebracht, en aldaar 42 dagen gevangen gehouden, tot het aandeel van Valkenburg, in de bovenbedoelde 35,000 gulden, betaald was. — Te dezer tijd schijnt de Stadhouder van Valkenburg moeielijkheden te hebben gehad met de ingezetenen van Geul, Bunde en andere, die hunne granen op den huize Geul in bewaring hadden gebracht, welke granen, in 1634, door soldaten van 't garnizoen van Maastrich waren weggenomen. Dit blijkt uit de volgende verklaring.

Le Duc de Buillon, Prince Souverain de Sedan et Raucourt, Vicomte de Turenne etc. quatriesme chef de la Cavalerie et Colonel d'un regiment d'icelle, Lieutenant Gouverneur pour son Excellence le Prince d'Orange au Duché de Lymburg et pays d'Outre-meuse et Gouverneur de Maestricht.

Nous certifions a tous ceux qu'il appartiendra que les grains qui ont esté amenez du chasteau de Geul en l'année mil six cent trent quatre, appartenant aux habitans de Geul, Bunde et autres, ont esté pris par force et amenez en ceste ville par nostre ordre exprez, sans que le Sr de Geul en eust esté adverty ou qu'il scusse que cela dubt arriver, en foy de quoy nous avons signé la presente attestation, a Maestricht le vingt sixiesme jour de September mil six cent trente cinq.

(Get.) Duc de Buillon.

Digitized by Google

In ditzelfde jaar 1635 had de Heer van Geul, als Stadhouder der leenen, van wege Hun Ho: Mo: de Staten-Generaal bevel gekregen om de vasalen, die in 't bezit waren van leenen aan den huize van Valkenburg verheffende, op te roepen, ten einde deze leenen, met de ledige hand (dat is, zonder kosten) te komen releveeren, en den eed van getrouwheid te zweren aan Hun Hoog Mogende. De leenbezitters echter kwamen, ondanks meerdere aanzeggingen en bekendmakingen, niet op, zoodat strengere maatregelen dienden genomen te worden. Wij vonden het dubbel van eenen brief, gedagteekend 22 September 1635, waarbij de Stadhouder over deze aangelegenheid bericht, en waaruit wij het een en ander overnemen. »Uwe Edel Ho. Mo. brieff van den 31 Augusti is mij »den 19 Septembris deur den post van Maestricht wel »overgelevert, ende op denselvigen sullen Uwe Ho. Mo. ge»dient syn te weten, dat ik niet geauthoriseert ben om die »vasalen te doen comen haere respectieve leenen verheffen. »Ende alsoo die Heeren Gecommitteerden voor hun vertreck »my hadden aengedient dat als wanneer den gelimiteerden »tijt geexpireert soude syn nymants en hadde gecompareert, »pecuniaire straffe daerop te setten, of wel op die leenen te procederen, gelyck men dat gewoon is te doen als wanneer men die onwillige vasalen is dwingende tot ver»heff wanneer hunne leengoeden vervallen syn. Hebbende »alsoo om den dienst van Uwe Ho. Mo. niet te retarderen »andermael doen publiceren, verhoopende mits het nu wat »stil hier in desen lande is van krychsvolck, hetselve sal »opgevolgt worden.

»Ende sooveel is raeckende die subalterne officiers ende »Magistraten van den dorpen van desen lande Uw Ed. »Ho. Mo. sullen believen te weten, dat onder my niet en »syn sorterende ofte dependerende als de Officieren ende

Digitized by Google

»Schepenen van de vier hooftbancken ende die Schepenen »der stadt Valckenborgh aen wien ick de mandementen »van Uw Ho. Mo. sal voorhouden en wat daerover gedaen »is rapporteren."

Den 21 November 1635, waren de Stenden van Valkenburg te Schimmert vergaderd, tot het maken der memoriale repartitie over eene som van 12,000 gulden, waaruit de penningen moesten gevonden worden, die het land genoodzaakt was bij te dragen tot betaling van alzulke rationen, als de drie andere landen ook ingewilligd hadden, tot onderhoud van het koningsvolk, dat, na de overgave van Limburg, in de landen van Overmase gelegerd was geweest. Den 30 November en den 10 December, waren dezelfde Stenden wederom vergaderd te Schimmert. In de eerste vergadering werd Frederik Randenraedt naar Brussel gedeputeerd wegens finantiezaken, en in de andere zitting kreeg de Commissaris, Daniel van Hoensbroeck, last om Zijne Koninklijke Hoogheid, den Kardinaal Ferdinand, Infante van Spanje en broeder des Konings, Philippus IV, die de overledene Infante Isabella in het gouvernement der Nederlanden was opgevolgd, te gaan gelukwenschen over zijne aankomst hier te lande. Gemelde Commissaris was gelast tevens, om ten hove alzulke voorslagen te doen, als zijne commissie was inhoudende.

DE RETORSIËN.

IV.

Den 21 Januari 1636, waren de Ridderschap en de Schepenen der hoofdbanken beschreven te Nuth, alwaar besloten werd tot uitschrijving eener som van 14000 gulden, waaruit bestreden zoude worden alzulke onvermijdelijke

Digitized by Google

uitgaven, als den lande in deze erbarmelijke tijden onvoorziens konden overkomen. Er werd tevens gesproken van, in overleg met die van Limburg, Daelhem en Hertogenrade, den Advokaat Stas naar 's Hage af te vaardigen, om verlenging aan te vragen der brieven van sauvegarde, welke men, sedert 1634, genoodzaakt was geweest aldaar te negocieeren. Een paar weken later, kwam de tijding aan, dat de Markies de Ceretto en de Generaal Jan Van Weert, (1) versterkt met het leger van Julich, op marsch waren om te Visé de Maas over te trekken.

Den 25 Februari, was te Schimmert eene Statenvergadering belegd, waarin gehandeld werd over de levering van eene groote hoeveelheid hooi en stroo, welke van wege den Prins van Oranje geeischt was geworden, ten behoeve der cavalerie liggende binnen Maastricht. De Staten van Valkenburg meenden het land ten deze te kunnen verschoonen, en wel op grond, dat het ten vorigen jare reeds veel geleverd had; toch dit ging niet aan, te meer wijl de andere kwartieren het reeds met den Kommandant van Maastricht nopens den afkoop dezer levering waren eens geworden. Deze afkoop bedroeg voor Valkenburg 2000 pattacons of 4800 gulden, die door den toenmaligen landsontvanger, Nic. Olislagers, betaald zijn geworden. In dezelfde vergadering werd den Heer van Geul eene som van 220 gulden toegekend, wegens onkosten gedaan te Brussel in zake het nog steeds hangend proces tegen die van Elslo.

In April 1636, waren de Staten van Valkenburg beschreven te Schimmert, om de memoriale repartitie vast te stellen over eene som van 20571 gulden 8 st. 2 oort,

(1) Zie over Jan van Weert en diens krijgsbedrijven hier te lande, het keurig werkje van J. Habets, bl. 28 en volg.

Digitized by Google

welke over het land Valkenburg uitgezet moest worden, om daaruit te betalen alzulke penningen, als dit land genoodzaakt was te contribueeren tot het onderhoud der koninklijke troepen, die, na de overgave van Maastricht, in de landen van Overmase gekantonneerd lagen.

Den 23 Mei daaraanvolgende, hielden dezelfde Staten wederom eene vergadering te Schimmert, en werd alstoen besloten, dat men den Markies de Lede (1), die door den Koning tot Gouverneur en Kapitein-Generaal der landen van Overmase benoemd was geworden, op Limburg moest gaan begroeten, en dat men hem dan tevens, van 's lands wege, zoude vereeren òf met een zilveren vaatwerk òf met eene gifte van 2000 gulden.

Onze gewestelijke representanten hadden het in die dagen vrij druk. Den 4 Juni, waren ze alwederom vergaderd te Schimmert, om te beraadslagen over eene pretentie, waarbij Joachim Van Golstein, Kommandant van Maastricht, onverminderd de 2000 pattacons, die voor onderhoud zijner cavalerie reeds betaald waren, alnog vorderde 4000 pattacons. Daar echter de vergadering kennis droeg, dat gemelde Kommandant eene provisie hooi gekocht had te Puth van den *personaet* (pastorij) van Heerlen, voor rekening van den Hertog van Buillon, die alstoen te Maastricht verwacht werd, en dat hij Kommandant dit hooi ten laste meende te brengen van het land, zoo werd zijne vordering in zoo verre afgewezen, dat men hem, om beterswil, met 200 pattacons tevreden stelde. Nauwelijks was dit geschil verevend, of er stond een nieuw voor de deur. Tijdens het vertrek des Hertogen van Buillon naar Holland, waren van 't land Valkenburg eenige wagens gerequireerd geworden, om diens bagage naar Roermond te brengen. Hieraan niet voldaan zijnde heeft men wagens genomen

(1) Zijn cachet vertoont 3 tansen.

Digitized by Google

uit Maastricht en daarvoor betaald 100 pattacons, die 't land, om beters wil, dat is om rusie te voorkomen, heeft terugbetaald.

Zoo werden de Overmaassche landekens op eerlijke en ook al op slinksche wijze tot den laatsten penning uitgeput. De ingezetenen behielden nauwernood het leven; zelfs de noodzakelijkste eetwaren waren voor geld niet veil. Als een staaltje geven wij hier een adres, geschreven op *clein segel van* 2 *stuiver* en gericht aan de Edel Mogende Heeren Raden van State der Vereenigde Nederlanden:

»Vertoont reverentlyck de Heere van Geul, Stadhouder »ende Voocht 's lants van Valckenburg, hoe dat ten platten »lande in 't land van Overmase gansch geene ofte weynich »vivres tot sustentatie van den mensch te becomen syn, »oock geene uiten steden en mogen gevoert werden, waer »over hy suppliant genootdruckt wert hem aen U Ed. Mo. »t'addresseren ende onderdanichlyck te versoecken dat U. »Ed. Mo. hem gelieven t'accorderen ende toe te staen dat »hij sodanige behoefften als in dese bygaende lyste staen »gespecifieert mach voeren uut Maestricht of Maeseyck, »Aken of Sittart (daer U. Ed. Mo. het best sullen oordeelen) »ende 't selve te doen brengen tot onderhoudinghe van »syn huysvrouw, kinderen ende boden op 't huys van »Geul synde, op dat d' selve aldaer mogen blyven woonen »ende gebreecx halven niet gedwongen werden haer elders »te transporteren. T' welck doende." — Op de kantzijde van dit adres staat geapostilleerd: »Hierin en can niet ge»treden worden." Actum den 24 Junij 1636 (get.) Huygens.

De lijst bij dit adres gevoegd is van volgenden inhoud:

»Eerstelick twee voederen wyns,
»Vier off vyff sacken Souts,
»Twee off drie kinnekens seep,
»Hondert stockfischen,

Digitized by Google

»Drie off vier hondert vat haver,
»Een dosyn Hollantsche kasen,
»Een en twintich so karren als wagens kolen,
»Twee hondert pont hoppen,
»Een vatgen azijn,
»Eene tonne smauts."

Hadden de kasteelbewoners gebrek aan zekere levensmiddelen, nog veel erger was het gesteld met den gewonen landman; deze kon zijne akkers slechts ten halve inzaaien, — en wat zijne veeteelt opleverde, dat werd hem door roofzieke soldaten ontnomen. — Zoo lezen wij in eene voor ons liggende officieele verklaring: »Wij Schepenen der hoofdbank van Beek attesteeren bij deze, dat, op den 23 September 1636, tot Beek is gekomen Willem Steijns, den boeren vyand, geassocieerd met zeker getal soldaten van Stevensweert, aandragende, dat de Gouverneur aldaar, van deze hoofdbank zekere recognitie was eischende; en hebben deze soldaten alstoen verteerd achttien vanen bier, die door ons Schepenen, ten huize van Willem Haemers, betaald zyn geworden. Daarby niet genoeg, zoo zyn deze soldaten in de huizen gegaan en hebben de bewoners doen geven eten en drinken. En daarby nog niet te vreden zynde, zoo zyn ze, op Woensdag den 5 October, wederom alhier tot Beek ingevallen met meer dan honderd soldaten, by hen hebbende eenige Officieren met den voorschreven Willem Steyns, te zamen liggende te Stevensweert, en hebben deze nabeschreven huizen en personen *geinvadeert*, *geactionneert* ende *gemaltraiteert*. Volgt eene lange lijst van ingezetenen die van hun klederen, beddegoed, schapen, zwijnen, kippen enz. beroofd waren geworden, als onder anderen: Thys Kerckhoffs; Jannes Nyssen, Schepen; Claes Roemers; Lem-

Digitized by Google

men Lemmens; Willem Hamers (1); Frans Kerckhoffs; Merten Alberts; Thys Noetermans, Marten Biesmans; Gerart Robens; Jan Penris; Jan Roebroeck en anderen.

Wij zeiden, dat de legers der Vereenigde Provinciën, na de verovering van Maastricht in 1632, zich achtervolgens in 't bezit stelden van Valkenburg, Daelhem, Limburg en Hertogenrade, alsmede van de sterke burchten aldaar. In 1634, bij het naderen van 't leger des Graven Jan Van Nassou, nam de Staatsche bezetting van Valkenburg de wijk naar Maastricht, en het kasteel kreeg toen een Spaansch garnizoen. Den 10 November 1636, bemeesterden de Staatschen andermaal de stad en 't kasteel, en vijftien dagen later werden ze andermaal ook weder daaruit gedreven. De Gouverneur van Limburg, Markies de Lede, onder wiens beleid deze sterkte, den 25 November, werd hernomen, schijnt bij den eersten aanslag niet te hebben geslaagd; immers wij lezen in de rekeningen der stad Valkenburg het volgende: »Alswanneer de Heere Marquis »de Lede *d'eerste reijse* gecomen is naer Valckenborch om »'t selve inne te nemen, heeft men aen de wachten ende soldaten, (waarschijnlijk Staatschen) om beters wille, vereert »vyff tonnen bier dewelcke by de brouwers syn gelevert »worden" (2). Het zou ook kunnen wezen, dat gemelde Markies de eerste maal gekomen zij, enkel om de positiën in oogenschouw te nemen. — Diezelve rekeningen vermelden verder: »'T voorschreven Casteel verovert synde, ende »daerop getrocken synde den Capeteyn Foruij, den Capeteyn

(1) Willem Haemers verklaart »dat men hem dry verckens heeft genomen »en nog twee andere te schanden geschoten, sess schapen, het vleis van eene »geheele koije, alle syne honders, syne kleder geransonneert, gelt genomen, »twe mandelen kasen, vele boter ende eenich livet (lijnwaad) genomen."

(2) Wij schreven bl. 50 Deel I, dat de Markies de Lede gekomen was in 1635, leze in 1636, om 't kasteel in te nemen. Zie ook ons Markgraafschap Hoensbroeck bl. 227.

Digitized by Google

»Visscher ende noch eenen anderen Capeteyn, heeft men »hen boven laeten dragen eene ton bier, ende daervoor »metten dragen betaelt 6 gulden 7 st. 2 oort." — Ook heeft de regeering der stad alstoen goed gevonden, »om onder »de soldaten gehouden te worden goet ordre, aen den Ser»geant Majoor Hamel, met noch ses off seven Capeteyns »ende Officiers, te schencken een maeltyd met wyn."

Nadat de stad en het kasteel waren ingenomen, kwamen de Staten van Valkenburg met den Markies de Lede overeen, om den Luitenant-Generaal van de cavalerie, die het commando had gevoerd, van 's lands wege, te vereeren met een voeder wijn en de Commissaris-Generaal met vier amen wijn te leveren het eene te Herenthals, het ander te Diest. Daar echter de levering in natura, wegens de gevaren der reis, niet raadzaam scheen, zoo heeft men, in overleg met gemelde Oversten, het voeder wijn berekend tegen 220 en de vier amen ad 80 pattacons; welke gelden door den Maarschalk Adriaan van Hoensbroeck, destijds aan 't hof te Brussel vertoevende, overgemaakt zijn geworden. Dezelfde Staten besloten alsnog, in hun vergadering te Schimmert, den 28 November, dat de Ritmeester, Antonio de Leria, vereerd worde met 30 pattacons, en nog twee Adjudanten elk met 15 pattacons. Bij datzelfde besluit vielen den Kommandant der schans van Elve, N. de Misieres, 8 malder haver ten geschenke.

Onaangezien de bovenmatige sommen welke, in 1635, uitbetaald waren geworden voor de placquilles of inlegeringen, en onverminderd de lasten voortspruitende uit het onderhoud van 24 kompagniën infanterie en 4 kompagniën cavalerie, destijds in de landen van Overmase gekantonneerd, waren deze landen ook nog gehouden ten volle te betalen de bede van 75,000 gulden, over de jaren begonnen 1° November 1635 en 1636, benevens de extraordinaire bede

Digitized by Google

van 60,000 gulden over datzelfde tijdvak. Met het oog op dezen ellendigen toestand, werd, in eene vergadering te Schimmert den 10 December, de Heer Adriaan Van Hoensbroeck, Erfmaarschalk van Gelder, bijgestaan door den Griffier Coenegracht, naar Brussel gedeputeerd, om ten hove op kwijtslag, althans op vermindering der bedoelde beden aan te dringen. In diezelfde vergadering kwam tevens ter tafel eene memorie van den Kapitein Tregnier, Kommandant van 't kasteel Valkenburg, waarbij van den lande gevorderd werd de fourage voor de paarden van den Kommandant, van den Luitenant en van den Vaandrig, benevens het service van kolen, kaarssen, zout en andere noodzakelijkheden; waarvoor den bedoelden Kommandant ineens werd toegezegd 10 malder haver en 3 wagens hooi van 1500 pond elk.

De gewone en buitengewone lasten over de jaren 1635—36, waarop de Overmaaslanden door den Raad van financiën gezet waren, werden door toedoen des Markgraven van Hoensbroeck, ten deze bijgestaan door den Heer van Clermont, bij accoord, gesloten den 17 Maart 1637, verminderd tot 160,000 gulden, alwelke som over de vier landen verdeeld, dienen moest tot vollen afkoop, zoo der gewone als der buitengewone beden, over voormelde jaren, mitsgaders der placquilles, welke Hare Majesteit, ten laste dezer landen, geeischt had voor onderhoud van 't leger, sinds dat het de winterkwartieren had betrokken tot dat het, in 't voorjaar 1637, weder te velde zoude gaan. De twee zevende gedeelten, door 't land Valkenburg in dezen afkoop te dragen, werden in de Statenvergadering van 1 April 1637, gerepartiseerd. In diezefde vergadering werd de Adjudant-Generaal van het leger, van 's lands wege, vereerd met 300 gulden. Ook werden in deze vergadering wederom gelden geaccordeerd,

Digitized by Google

wegens kosten door den Heer van Geul gedaan in het proces tegen Elslo.

Den 17 Maart 1637, werd een kanon te Valkenburg gebracht door een konvooi soldaten, met order van den Luitenant-Generaal de Laverne, om ten koste van 't land, aldaar te blijven logeeren. — De stad Valkenburg had destijds moeielijkheid met den Sergeant-Majoor van Roveroy, wegens buskruit en kogels, bij zijn vertrek naar Erkelens achtergelaten, waarvoor hij teruggave of vergoeding eischte. — Het was ook te dezer tijd, dat de Kolonel Guasco te Valkenburg in garnizoen kwam. Ter gelegenheid van dit inkomen verteerden zijne soldaten acht tonnen bier, die door de brouwers geleverd, en vanwege de stad betaald zijn geworden. De Kapitein Altuna, tegelijk met den Kolonel ingekomen, vertrok den 6 Juli, en Don Diego de Larracabal kwam toen in zijne plaats. Den 4 October, arriveerde de Ingenieur-Kapitein Ghilis komende van Limburg, order medebrengende, dat die van Valkenburg hadden te zorgen voor een bekwaam voertuig tot Leuth.

Het is opvallend hoe het stadje Valkenburg, steunende op een verouderd privilegie, nimmer betrokken is geworden in de onzeggelijke lasten van allerlei aard, die over de platte landsgemeenten werden uitgeschreven. Toen het in de laatste tijden wat veel door inlegering bezocht werd, beklaagde het zich dapper. Zoo lezen wij in de stadsrekeningen over 1636—37, »dat men naer Luyck heeft gede»puteerd den Luitenant-Drost Randenraedt, Alarts ende »Lambert Soons, om den Heere Marquis de Lede te »spreken, ende Syne Exc. aen te geven den staet van 't »stedeken, mitsgaders te remonstreren dat dezelve geliefde »innesien te hebben op 't service."

Op den landdag gehouden te Valkenburg, den 8 Maart 1688, maakten de staten dezes lands de memoriale repartitie

Digitized by Google

over eene som van 75,000 gulden, door de gezamenlijke landen, bij provisie, geaccordeerd over het bedejaar 1637—38. Daarin komt onder de eerste posten eene extraordinaire uitgaaf voor van 2009 gulden, aan den Kolonel Octavia Guasco, wegens het service; hoewel men ten deze tot 31 October 1637 ontslagen meende te wezen, ingevolge accoord opgericht den 17 Maart te bevorens, tusschen den Raad van financiën en den Markgraaf van Hoensbroeck, gedeputeerde der landen van Overmase. — Voorts eene uitgaaf van 600 gulden, die dezelfde Kolonel zich deed betalen voor executie-geld aan soldaten, zoo cavalerie als infanterie, door hem uitgezonden om voldoening te hebben van de assignatie, die hij, ten laste van 't land, was houdende. Op dienzelfden landdag, kwam eene rekening ter tafel wegens verteringen gedaan door de Heeren van Geul, van Hoensbroeck en van Schinnen, den 26, 27 en 28 October 1632, ten huize van Frans de Graty, waard in den Windmolen te Maastricht; alsmede eene nota van Johan Dantzenbergh, secretaris te Heerlen, wegens voorgestrekte onkosten op de landdagen, den 8 en 28 Januari 1634 aldaar gehouden.

Het verdrag, door de Vereenigde Provinciën met Frankrijk gesloten, waarvan wij boven gewaagden, had allengs ten gevolge, dat velerlei vreemd oorlogsvolk naar onze havelooze gewesten kwam afgezakken. — Het waren van den eenen kant Franschen, en van den anderen Croaten, Beijerlanders of andere Keizerlijke troepen. — Zoo werd in de Statenvergadering, belegd te Schimmert, den 24 Maart 1638, een schrijven voorgelezen van den franschen Generaal Equibère, gedagteekend uit Scharn, bij Maastricht, den 18 Maart te voren, waarbij hij van het land Valkenburg vorderde de noodige fouragen tot onderhoud zijner paarden. — Daar deze levering niet wel kon geschieden

Digitized by Google

dan in weerwil der ingezetenen, zoo heeft men alvorens order te geven tot het vinden dier fouragie, goed geacht den Proost van S'. Gerlach en Daniel van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg, naar 't leger te zenden, met last, om zich vooraf tot den Kommandant van Maastricht te wenden, ten einde, door diens bemiddeling, van de bedoelde levering ontlast te worden. Schoon de Gedeputeerden ook al aanvoerden, dat het land en kwartier Valkenburg gelegen zij onder het kanon van Maastricht, en daarenboven gesteld was onder de bescherming en sauvegarde der Heeren Staten van Holland, zoo liet zich de Generaal evenwel niet van zijn stuk brengen; weshalve de Heeren Proost en Hoensbroeck andermaal naar 't leger reisden, vergezeld door den Advokaat Stas en Michiel Cocx, als afgevaardigden der banken, die gezamenlijk met den genoemden Generaal en den Vicomte de Turenne overeenkwamen, dat 't land Valkenburg, in plaats van de gevraagde fouragie, ineens zou betalen de som van 2100 pattacons, doende, met inbegrip der verteringen ten deze in den Windmolen te Maastricht gedaan, 5074 gulden 12 st.

In eene nadere vergadering, almede te Schimmert gehouden, kwamen zekere gespecificeerde rekeningen ter tafel, wegens verteringen, bij meerdere ingezetenen van Valkenburg gedaan, door Koninklijke konvooien order hebben om aldaar te rafraicheeren, welke verteringen met inbegrip van dezulke, welke door eenige trompetters van den Prins Thomas (waarschijnlijk Thomas van Lorreynen, Bisschop van Verdun) en van den Hertog van Buillon waren gedaan, te zamen beliepen op 335 gulden 12 st.

In Mei 1633, beriep de Gouverneur Markies de Lede, den Commissaris Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg, naar Roermond, om zich te bespreken over eene verhoo-

Digitized by Google

ging der toen loopende bede over 1637-38. — Den 27 dier maand, hielden de Staten van Overmase eene vergadering te Limburg, alwaar hen door den Gouverneur, namens den Koning, het verlangen werd uitgedrukt dat de loopende bede verhoogd worde tot 160,000 gulden. — Daar de Staten hiertoe niet konden besluiten, omdat zij bezwaar vonden in de toenadering der Keizerlijke hulptroepen, onder het bevel van den Graaf Piccolomini, zoo had de Gouverneur andermaal eenen landdag uitgeschreven op den 9 Juni daaraanvolgende, alswanneer de voormelde Staten besloten tot inwilliging der gewone bede, en daarenboven nog een extraordinair subsidie van 35,000 gulden. Hier over gerapporteerd zijnde, nam de Gouverneur het ingewilligde niet aan; weshalve hij de Staten ten derdemaal opriep, den 20 Juli, verzoekende dat geheel de gevraagde som worde toegestaan. Toen voegden de Staten nog 13000 gulden bij, zoodat het aanbod alsnu bedroeg 120,000 gulden.

In de vergadering gehouden den 10 September 1638, in de Heeck bij Valkenburg, benoemden de Staten van Valkenburg den Heer Cocx, Schepen der bank Meerssen, om zich, met de Gedeputeerde der andere landen van Overmase, naar Brussel te begeven, ten einde het evenbedoeld aanbod, door den Raad van financiën te doen accepteeren, en wel op grond, dat het land onmogelijk al de lasten kon opbrengen, waarop het sedert April 1637 gezet was geworden. Deze bezending had het gewenschte gevolg. Het accoord of de akte van acceptatie werd afgegeven, te Brussel, den 29 Januari 1839, en den 18 Februari daaraanvolgende, stelden de Staten het bedrag vast, dat dientengevolge over 't land Valkenburg moest gerepartiseerd worden.

De rekeningen over het jaar 1638 melden, dat de komst

Digitized by Google

der Croaten te Valkenburg veel wanorde te weeg bracht, doordien elk soldaat zich trachtte te logeeren naar zijnen smaak; weshalve men dadelijk voor 20 gulden roggenbrood heeft doen bakken; dat de Secretaris van den Kolonel Guasco, op verzoek van de Schepenen der hoofdbanken, van 's lands wege, vereerd is geworden met 100 gulden, omdat hij hen van dienst was geweest in verschillende executiën; dat de Kapitein Don Diego de Larracabal, diens Luitenant en zijn Veltwebel vereerd werden met een wagen hooi en zeven malder haver; de Kommandant van 't kasteel Valkenburg, Anton de Tregnier, met elf malder haver en twee wagens hooi; de Kommandant van de Schans te Elve, met twee amen wijn, opdat hij niet te eilig overga tot executie van de aanwijzingen, die hij, ten laste van 't land Valkenburg, mocht ontvangen, en dat hij alzulke orde houde onder zijn soldaten, als waardoor de gemeene huisman ongekweld met Visé en andere plaatsen zou kunnen verkeeren. Deze laatste vereering geschiedde waarschijnlijk daarom, wijl kort te voren 40 soldaten het land Valkenburg twee dagen lang hadden geexcuteerd, als zijnde het in gebreke te betalen de halve soldij van het garnizoen op Elve (1).

Toen de Staten van Valkenburg, in Februari 1639, in de Heeck vergaderd waren, deelde de Commissaris Eynatten,

(1) Het fort Elve of Navagne, gelegen op de Maas, boven Eysden, werd (1634) door de Spaanschen gebouwd, om van daaruit de stad Maastricht te hernemen; hierin niet geslaagd, zochten zij ze met list te bemeesteren. Een brouwer, wonende in de Helstraat, maakte een onderaardschen gang, waardoor de vijanden, 's nachts, de stad zouden binnensluipen. Deze waren reeds de vestingswerken genaderd, toen het verraad aan den dag kwam. De pater Gardiaan van de Franciscanen, drie paters Jesuiten en een priester werden van medeplichtigheid beschuldigd, als hebbende het plan niet ontdekt. Zij werden, door den krijgsraad, veroordeeld en (1638) op den markt onthoofd. De koppen van twee der paters, en die van drie wereldlijke personen, in dezelfde zaak betrokken, werden op staken gezet en geplaatst achter het Franciscaner klooster, op een bolwerk, dat nog de naam voert: *Aan de vijf koppen*. (Annuaire de la Province de Limbourg 1830.)

Digitized by Google

Heer van Nuth, een aan hem gericht schrijven mede, waarbij de Hertog van Buillon eene belooning verzocht, wegens beweerde diensten, den lande bewezen en waarin hij klaagde dat hem de Staten, in twee jaren tijd, met geene vereering begunstigd hadden. Hierop gedelibereerd zijnde, besloot de vergadering, dat men den Hertog, van 's lands wege, zoude vereeren met 400 pattacons, om zijne genegenheid te winnen, en opdat hij goede orde houde bij het doormarcheeren van soldaten. Indiezelfde vergadering, werd aan Michiel Cocx, Schepen der bank Meerssen, zijnde gedeputeerd geweest naar Brussel, waar hij 98 dagen gevaceerd had, eene belooning toegezegd, voor zijne moeiten en vocatiën, van 100 pattacons; en aan de weduwe van den Griffier Coenegracht, eene tegemoetkoming van 200 gulden. Ook werd in deze vergadering eene som van 240 gulden toegewezen aan den ex-Drossaard Van Till en aan Lambert Rietrae, Staatsche Stadhouders der leenen in de landen van Overmase; eensdeels omdat zij hadden opgehoord met het doen releveeren der leengoederen, en anderdeels om de boete te ontgaan welke zij van het land Valkenburg pretendeerden als hebbende dit land, tegenover de ingezetenen van Elslo, gehandeld in strijd met de plakkaten van retorsiën.

In Augustus 1639, waren de Staten van Overmase beschreven te Limburg, alwaar ze, op aanzoek van den Markies de Lede, de gewone jaarlijksche bede over 1638-39 inwilligden. De quote van Valkenburg werd, door de Staten dezes lands, in de vergadering van den 16 dier maand, gerepartiseerd.

In de rekeningen over 1639, lezen wij onder anderen: dat de Ontvanger Olislagers, in Januari dezes jaars, van den Ontvanger-Generaal, Peter Straet, twee assignatiën had

Digitized by Google

ontvangen, elke van 4000 gulden, te betalen in handen van Rene d'Yve de Warelles, Staatschen Kommandant van Stevensweert. Om deze penningen met meer zekerheid aan den man te brengen ging Olislagers, vergezeld van zijn schoonzoon, in een schuitje, waarmeê zij de Maas afzakten. Op de hoogte van Biecht werden zij tot tweemaal toe door soldaten aangedaan; dit kostte ieder keer 7 pattacons losgeld. In Februari betaalde men aan den Kommandant van Valkenburg of aan diens soldaten, 10 pattacons als straf dat geene arbeiders waren opgekomen om zeker afgevallen werk te helpen herstellen. In dezelfde maand, werd de Kommandant van 't kasteel Valkenburg van 's lands wege vereerd met een wagen hooi en 5 malder haver, opdat hij goede orde houde onder zijne soldaten. Op een landdag te Valkenburg, den 23 Maart 1639, was, ten huize van Lambert Soons, verteerd geworden 83 gulden 10 st. mede inbegrepen de vertering, gedaan door den Biechtvader van den Markies de Lede, den Auditeur Busca en nog een paar Officieren. — In de Statenvergadering gehouden te Heeck den 10 Mei, werd door den Luitenant-Drossaard Randenraedt voorgedragen, dat het land den Gouverneur de Lede eene erkentelijkheid diende te bewijzen, voor wat hij gedaan had tot ontlasting van de 300 man recruten, die de landen van Overmaze, volgens order van Zijne Majesteit, moesten opbrengen. Hierover gedelibereerd zijnde, vereerde men den Gouverneur met twee paarden ad 228 gulden elk. Te dezer tijd had de Ontvanger Olislagers eene assignatie over te tellen van 3296 gulden aan 't garnizoen van Navagne; toen dit gedaan was werd hij, op order van den Sergeant-Majoor de Roijer aangehouden, en wel omdat de betaling was geschied in ducaten, nobels, souvereinen en kroonen; zoodat de Ontvanger nog 122 gulden moest opleggen, welke hij genomen had uit het

Digitized by Google

geld, dat bestemd was om de garnizoenen van Daelhem, Elve en Argenteau te betalen. Iets later verzochten eenige principalen uit den lande, dat de Drossaard Randenraedt zich naar Roermond begeve, om den Gouverneur de Lede aan te dragen, hoe de Sergeant-Majoor de Royer, eenige kwartieren was kwellende met executiën, en tevens hoe hij de ducaten, nobels en kroonen, tegen den loopenden cours, weigerde te ontvangen. — Volgens resolutie genomen, in de Heeck den 16 Augustus, betaalde de Ontvanger Olislagers aan Anton de Tregnier, Kommandant van 't kasteel, de som van 24 pattacons., voor fourage en onderhoud van diens paarden. Eindelijk wijst de rekening nog in uitgave aan een post van 412 gulden 12 st. wegens kaarsen, geleverd voor de wachten van het garnizoen van Valkenburg, sedert 9 Juni 1636 tot laatsten November 1639 incluus. Hierin waren ook begrepen twee pond kaarsen 's daags, die men den Kolonel Guasco heeft moeten leveren, gedurende den tijd, dat hij hier in kwartier was.

Op het voorstel, door den Gouverneur Markies de Lede, namens den Koning gedaan, namen de Staten van Valkenburg, in hunne vergadering van 14 Februari 1640, het besluit om, bij anticipatie, ter goeder rekeninge van de bede over 1639—40, uit te schrijven twee zevende gedeelten eener som van 40,000 gulden, alsmede de quote dezes lands in de som van 4000 gulden zijnde het donatief waarmede de Graaf de Wiltz, opvolger van den Markies de Lede, door de Staten van Overmase, in hunne vergadering van den 14 Februari 1640, vereerd was geworden (1).

De Staten van Valkenburg hadden, in den loop van dit jaar, moeilijkheid met den Ontvanger Olislagers, wegens

(1) Zijn cachet is gedeeld, in het eerste doorsneden en gevierdeeld, in het tweede een arend.

Digitized by Google

de overgave en het onderzoek zijner rekeningen (1). Tot dit onderzoek was eene commissie benoemd, waarvan deel maakten: Daniel van Hoensbroeck, Stephan van Eynatten, Adriaan de Groot (2), Karel Schuegens en Peter van Oensel, de twee laatsten, Schepenen van Meerssen. Dit had ten gevolge, dat Nicolas Olislagers zijn ontslag kreeg en als Ontvanger vervangen werd door Peter Boviers genaamd van Oirsbeek (3). Omstreeks dezen tijd werd ook Mathys Coenegracht, die zijn vader, Herman Coenegracht, als Griffier was opgevolgd, in deze hoedanigheid vervangen door Lambert Soons.

Terwijl de voordeelen aan deze laatste betrekking verbonden, op het oude (200 gulden 's jaars) bleven staan, stegen die van het ontvangerschap met den dag hooger, vooral sedert de belastingen, tijdens de zoogenaamde retorsiën, van twee kanten werden gevorderd en ingewilligd. Immers, de Ontvanger genoot 4% van de hoofdsom der belastingen, door de heerlijkheden en de gemeene leenen op te brengen, en 3% van die, welke ten laste kwamen van de vier hoofdbanken. In dit jaar (1640) was den Ontvanger een nieuw model van rekening voorgeschreven, waaruit wij het voornaamste alhier wedergeven:

(1) Wij vonden met betrekking tot deze aangelegenheid den volgenden brief geschreven door den Heer van Hoensbroeck-Guel, aan Stephan van Eynatten, Heer van Nuth:

Monsieur. — J'espere que tienderez la main que les comptes de Olislegers soyent mis en estat, en suicte de la resolution, dernierement prise a la derniere journee d'Estat, aultrement il le faudrat contraindre par authorité plus grande, ce qui ne convient, si le pays le peut faire par la sienne, je crains fort que mal aisement il viendrat a rendre un bon compte, et qu'il chercherat tous delaijer a quoy par vostre prudance, comme Commissaire devrez prevoir, ce que esperant, me dis, Monsieur etc.

(2) Zijn cachet is gevierdeeld: in 1 en 4 drie koekjes; in 2 en 3 een klimmende leeuw.

(3) Deze Boviers, vermaagschapt met invloedrijke familiën uit Amsterdam, was schoonzoon van Servaas Coenen, zaliger, in den Hemel tot Wyck.

Digitized by Google

Eerstelijk heeft de Ontvanger van elken tax, bij de Heeren Commissarissen over het land uitgezonden, eene particuliere rekening te maken en dat zoowel van de bede en extraordinaire subsidiën als van de contributiën.

Ten tweeden, zettende voor ontvang de som van elken tax, zal daarna exprimeeren, dat van die som komt tot last van de leenen een derde, en tot last van de banken twee derden, bedragende in 't geheel de som van de uitgezette bede of subsidie.

Item van de extraordinaire lasten, met elken tax omgeslagen, zal ook eenen particulieren post van ontvang daarvan maken.

En, komende tot de uitgaven zal eerstelijk zetten hetgene hij aan den Rentmeester Straet, tot Limborg, of van Duverden tot Voordt, tot Maestricht, betaald heeft.

En daarna de extraordinaire uitgaven met den tax omgelegd waarvan het memoriaal van denzelven tax is melding makende.

En, zoo de Ontvanger nog eenige deboursementen heeft gedaan in dat jaar, door order van de Heeren Commissarissen, van extraordinarie lasten boven degene welke zijn omgelegd met den voorschreven tax, zal dezelve ook in de rekening van dat jaar mogen stellen.

Wij zeiden zoo even, dat de Ontvanger Nicolaas Olislagers als zoodanig ontslagen was geworden. Ontevreden over dit ontslag, had hij te Brussel weten te verkrijgen brieven van maintenue; weshalve hij met Wolter van Meer, die hem voorloopig als Ontvanger vervangen had, of liever met 't land Valkenburg, in proces raakte. Middelerwijl werden de belastingen, zoowel door den eenen als door den anderen Ontvanger ijverig ingevorderd; zoodat de Thesaurier-Generaal, Peter Straet, zich genoodzaakt vond zijnen Secretaris, Dirk Reul, naar Valkenburg te zenden om, gedurende het

Digitized by Google

dispuut, de landspenningen te innen. Eindelijk werd Olislagers dan toch definitief ontslagen. Wij vonden ten deze eene soort akte van beschuldiging, vervat in 32 artikelen, door de Staten van Valkenburg ingezonden aan den Raad van State, akte waaruit wij het een en ander alhier overnemen :

»Om met corte, ende peremptoire redenen te bethonen dat Nicolaus Olislagers inhabile is om enich officie, ofte ampt van Ontfangerschappe der Prince ende lantspenningen te bedienen, soo wort alhier voor oogen gestelt met wat feyten denselven wordt belast, ende beticht.

»In den ersten, soo wordt bevonden dat hij, inder qua»liteyt als rentmeyster der proesdye van Meerssen heeft »gedaen syne reeckeninge, welcke by den Abt van Eaucourt »ende syne conventualen is gesloten ende oock onder»teeckent geweest, ende also enige posten in deselve reecke»ninge waeren belast met debet quitantie, ende enige oock »gereserveert om in de reeckeninge in te brengen, die »naer dato by den voorschreve Olislagers souden worden »gedaen, over die jaeren, die hy alnoch soude comen te »ontvangen, soo ist, dat in deselve gesloten ende gepas»seerde rekeninge bevonden is worden, dat dieselve gere»serveerde posten, in de voorschreve reeckeninge uytge»druckt, syn gefalcificeert, ende begroot worden met notabele »sommen, waerover den voorschreve Olislagers by den Heere »Proest van Meerssen, is worden beticht, ende hem in »volle justitie is worden verweten, dat hy waer eenen »falsaris, oft eenen dieve, presenterende den voorschreven »Proest syn seggen datelyk te bethonen, gelyck hy dat »oock heeft gedaen."

»2° Noch soo wordt den voorschreve Olislagers beticht »dat hy in syne reeckeninge die hy aen den Abt van »Eaucourt heeft gedaen in den jaere 1635 heeft ingebracht,

Digitized by Google

»ende aen hem oock is worden gepasseert, alsulcke repa-
»ratie als hy aen die kercke van Schinnen op de Geul heeft
»gedaen gehadt, in welcke deboursementen van reparatien
»hij heeft ingebracht 150 guldens, die de Heer van Strucht
»aen eyckenboomen had verschoten, welcke som hy den
»voorschreven Abt tweemaal heeft willen in reeckeninge
»brengen."

»3° Noch soo heeft den voorschreve Olislagers bedient
»gehadt het officie der wardeinschappe van de munte der
»stadt van Maestricht, waerinne hy soo onbehoorlicken heeft
»gehandelt gehadt, dat hy om syne excessen ende delicten
»lyffelicken souden hebben worden gestrafft, maer deur
»intercessie van goede vrinden, soo hebben die Heeren van
»de Reeckencamere die saecke aen den fiscael niet over-
»gelevert, maer wel hebben den voorschreven Olislagers
»gestrafft met eene infame amende gelyck uitten ackte
»daervan synde te mercken is."

»4° Noch is den voorschreve Olislagers beticht ende
»geaccuseert worden, soo voor den crygsraedt der stad
»van Maestricht als voor die Staeten van Hollandt, dat hy
»hem heeft beholpen met valsche instrumenten, ende uyt
crachte derselver blyven onderhouden den hoff van Win-
»gaertsbergh, in de restitutie van welcken hoff hy Olisla-
»gers oversulckx oock gecondemneert is geweest; ende
»syne instrumenten, waarmede hy hem hadt willen behel-
»pen, voor valsche acten gehouden."

»12° Oock soo wordt den voorschreven Olislagers be-
»ticht dat hy de ondersaeten van desen lande van Valcken-
»borch soo rigoureuselycken is executeerende dat sy binnen
»den corten tyt dat hy ontfanger is geweest meer schaden
»hebben geleden dat binnen allen den tyt dat Adriaen de
»Groot, ende naer hem Reynier van Meer met synen soon
»Wolter van Mheer Ontfangers syn geweest."

Digitized by Google

»19° Noch soo wordt den voorschreve Olislagers beticht »dat hy gheen behoorlyck boeck is haldende, als in 't »minsten niet corresponderende mette taxten by de Heeren »Commissarissen uytgesonden, uyt crachte van welcke »boecken hy heeft willen dringen eenige dorpen dry hon»dert guldens meer te betaelen dan hunne taxten en waeren »bedraegende."

»27° Soo claegen oock die ingeseten van Meerssen dat »Olislagers gedurende synen ontfanck, jaerlyckx moet betalen »die schattinge van viertich bunderen en dat hy tot dato »huyder niet eenen schatheffer eenen stuyver heeft betaelt »ofte goedt gedaen. Het selvige is hy oock doende tot »Ulestraetén, alwaer hy van synen hoff, noch hy noch »synen halffwin niet betaelt en heeft, ende niet tegenstaende »soo en laet hy niet na, den dorpe van Ulestraten 't execu»teeren, voor 't gheene dat hy selffs schuldich was."

31° Te min consideratie nemende dat Olislagers voor »synen ontfanck gheenen borge en heeft gestelt gehadt, »noch oock niet en is hebbende om iet te cunnen ver»borgen, als synde alle syne erfven ende gereyde goeden, »onder parate executie verborght soo aen de proestdye »van Meerssen als aen anderen particulieren, die meer syn »pretenderende dan alle die goederen, die den voorschreven »Olislagers souden meugen toebehoiren wert en syn, in »der veugen dat aen den selven in 't affgaen van synen »ontfanck, niet anders en sal te haelen syn dan processen »ende chicaneryen (1) waertegens in tyts, tot welvaert van »den lande, behoort voorsien te worden."

»Inder veugen dat uyt redenen voorschreve die Staten »des lands van Valckenborch niet en behooren in gheender »manieren te gedoogen dat den voorschreve Olislagers

(1) Zijn zoon was Advokaat.

Digitized by Google

»langer soude blyven Ontfanger der beeden ende contribu-»tien van den voorschreven lande."

In de vergadering der Staten van Overmase, gehouden te Limburg, den 14 November 1640, werd den Koning behalve de gewone bede, loopende van 1 November 1639 tot ultimo November 1640, reeds vroeger geaccordeerd, ook nog een buitengewoon subsidie ingewilligd van 50,000 gulden. Wij lezen in de rekeningen van dit jaar, dat Jan Odekercken, Jan Nyssen en Jan Willems, Schepenen der bank Beek, gevankelijk waren ingehaald naar Stevensweert, omdat 't land Valkenburg in gebreke was te voldoen het bedrag der oorlogs-contributie of sauvegarde, waarop het door Hun Ho. Mo. gesteld was; — en verder dat de Ridderschap en de gezamenlijke hoofdbanken hadden goed gevonden den nieuw benoemden Gouverneur, Graaf de Wiltz, hunnerzijds te vereeren met een paard (1).

Den 18 Juni 1641, compareerden de Stenden van Over-

(1) De stadsrekeningen van Valkenburg over 't tijdvak 1630—40, bevatten niets bijzonders. Het zijn van den eenen kant het weggeld en de verpachting der wijn- en bieraccijnsen als inkomsten, en van den anderen, de reparatien aan de stadspoorten, aan de wachthuisjes, aan den Grendelput ..... als uitgaven. Des echter vinden wij in de rekening over 1635, dat de Wethouders zekeren Heer Belgens verzocht hadden om in naam der Valkenburgsche burgerij, te Maastricht opschorsing te solliciteeren over de executie, welke die van Hulsberg gewapenderhand tegen hen aanstelden. En terwijl die van Hulsberg den burgeren eene hoeveelheid bestialiën met geweld hadden afgenomen, zoo heeft men eenige officieren en soldaten moeten uitzenden om ze terug te halen. Dit had te zamen gekost 54 Gulden 10 st. — Item, den 26 Juni 1636, betaald aan Goert van Aubel en Jan Schepers, voor het maken van palisaden achter 't huis van den Burgemeester Dammerier, 3 Gulden, 16 st. — Den 28 Juni 1636, heeft men de Geulpoort uit vrees voor den last die daarop drukte, wegens de wacht der soldaten, moeten laten beleggen met leem, 3 Gulden 4 st. — Item, aan de werklieden die de hameij (afsluitsel) aan de Grendelpoort gemaakt hadden, 12 Gulden. — Item, betaald 22 Gulden 10 st. door de Geestelijkheid en de Wethouders verteerd op Paasch- en Kersdag 1636 en 1637. — Item, den 2 April 1638, aan Melser Lemmens betaald voor timmerwerk aan de solders op de Birkelpoort, 6 Gulden 11 st.

Digitized by Google

mase te Aken, waar ze den Baron de Boetseler d'Asperen (1) en Marcelis Gruijs, gecommitteerden van den Raad van State der Vereenigde Nederlanden, te beginnen met 1° October dezes jaars, de bede van 72,000 gulden, en tevens een buitengewoon subsidie van 10,000 gulden bewilligden; het een en ander te storten in handen van den Ontvanger van Duverden van Voordt te Maastricht. Eenigen tijd daarna, in November, werden dezelfde Stenden te Limburg beroepen, alwaar ze den Koning, op aanvraag van den Gouverneur, Graaf de Wiltz, de gewone bede van 72,000 gulden, betaalbaar ten kantore van den Thesaurier, Peter Straet, inwilligden. Het land had daarenboven, *in deze conjuncture van tyde*, eene menigte onvoorziene uitgaven te bestrijden, begroot op 10,682 gulden, waarvan wij hier eenige opsommen: Vóór dat Peter Boviers eenig beheer over 's lands penningen had, had hij den lande reeds voorgestrekt 12,220 gulden 14 st. Deze som was sinds nog vermeerderd geworden met 4583 gulden 18 st. door den Ontvanger, uit eigen middelen betaald, tot onderhoud der Denemarksche hulptroepen; zoodat de verschene rente kwam te bedragen 950 gulden. — Den 14 Mei 1641, waren de Hertog van Buillon, de Kommandant van Maastricht, Mevrouw de Kommandante en de Secretaris, respectievelijk vereerd geworden met 1528 gulden 16 st. — Item betaald voor geleverde kaarsen aan 't garnizoen van Valkenburg en van 't kasteel 592 gulden 11 st. — Den 3 Juni werden de Heeren de Maisieres en Tregnier, respectieve Kommandanten van de forten Elve en Valkenburg, vereerd elk met twee amen wijn. — Den 16 Augustus betaald te Aken, in den Peerboom, zekere vertering gedaan door de Com-

(1) Zijn wapenschild is gevierdeeld; in het 1 en 4 drie ankers 2—1, in het 2 en 3 een klimmende leeuw, en over het geheel, een hartschildje met twee getakte fascen.

Digitized by Google

missarissen Daniel van Hoensbroeck en Stephan van Eynatten, tijdens de onderhandelingen met de gecommitteerden van den Raad van State der Vereenigde Provinciën. — Item betaald aan zekeren Wijnand De la Haye, 28 gulden 16 st. voor schade, door soldaten gedaan aan zijne bestialiën. Item betaald aan den Baron Daniel van Hoensbroeck, 100 pattacons voor een paard dat hem, in zijne hoedanigheid van Commissaris, was afhandig gemaakt. — Item betaald den 10 November, wegens geleverden wijn tot onderhoud van de keuken der Croaten, 328 gulden 12 st. — Den 26 December, betaald 200 gulden, geaccordeerd aan den Abt van Godsdael. — Item, betaald 1392 gulden 18 st. wezende het contingent van Valkenburg in het geschenk, door de Staten van Overmase gedaan, aan den Graaf de Wiltz, Gouverneur en Kapitein-Generaal dezer landen. — Item, betaald 120 gulden, waarmede de Luitenant-Drossaard van Valkenburg vereerd was geworden. — Item betaald, aan den welgeboren Heer van en tot Hoensbroeck, 480 gulden, bij de generaliteit aan hem geschonken, voor diensten en werkzaamheden tot assistentie en welvaart des lands gedaan.

In den loop dezes jaars, hadden de Schatheffers Martijn Maenen van Meerssen, en Claes Geelen van Amby in beslag genomen eenige paarden toebehoorende aan Willem Dolmans, Antoon Vlieck en Martijn Sleypen, pachters der goederen, welke de Duitsche Orde der balie Biessen bezat te Limmel en te Scharn, en wel wegens wanbetaling der contributiën. Hierover misnoegd, wendden zich de Administrateurs der orde tot den Koning, met verzoek om brieven van maintenue in hun oude vrijheid en privilegie. In de considerans dezer brieven, gegeven te Brussel, den 18 April 1641, wordt gezegd: dat de Duitsche orde, tijdens hare overkomst naar deze onze Nederlanden, wegens hun goederen, exemptie vergund was geworden van alle beden en belastin-

Digitized by Google

gen, die den overigen ingezetenen mochten worden opgelegd; dat de Orde tot daartoe in possessie dier exemptie was gebleven, vooral ten opzichte der goederen van Limmel en Scharn, in den lande van Valkenburg, als wezende deze, vóór de reductie der stad Maastricht door den Prins van Parma, eene commanderie en ordens residentie; weshalve de supplianten in de possessie van hunnen vrijdom bestendigd dienden te worden. — Te dezer tijd, ontstond ook geschil tusschen de justitie van Meerssen en de regering der stad Maastricht, wegens de inbeslaglegging van een *hoornbeest*, dat, wegens verschulde boete op het stuk van wegen en waterlossingen, door den gerechtsbode van Meerssen gehaald was geworden in den stal van Jan Aussems, pachter van Peter Hoen, inwoner dier stad. De Hoogscholtis, Burgemeester en Raad van Maastricht trokken zich deze zaak ernstig aan, zeggende: dat die van Meerssen gehandeld hadden in strijd met 't plakkaat van 10 Juni 1628, op het stuk van beleiding der wegen en waterlossingen, als zijnde dit plakkaat in 't geheel niet of wel te ontijde afgekondigd; dat het weggenomen *hoornbeest* in huur was gegeven bij den pachter Aussems, doch inderdaad toebehoorde aan Peter Hoen, hnnnen medeburger; dat dit wegnemen was geschied rechtstreeks tegen der stad notoire privilegiën; weshalve zij verzochten, dat het beest kost- en schadeloos worde terug gebracht; daar zij anders, eeds- en officiehalve, zouden genoodzaakt wezen zoodanige middelen van bedwang te gebruiken als zij ter hand hadden. — Hierop antwoordde de Luitenant-Voogd, Karel Schuegens, van Meerssen: dat de gevorderde publicatiën hadden plaats gehad; dat zijne voorzaten en hij, van alle ouden tijden tot nu toe, het recht van beleidingen hadden gehad over de wegen, stegen, straten en waterlossingen, binnen hun jurisdictie gelegen; dat de wegne-

Digitized by Google

ming van het bedoeld *hoornbeest* was gedaan ingevolge vonnis der Schepenen van Meerssen; dat mitsdien niet gehandeld was geworden tegen de privilegiën der stad Maastricht; weshalve hij verzocht te hebben kopie van deze privilegiën, als zijnde hij van zijnen kant ambtshalve verplicht om toe te zien, dat de rechten der banken niet verkort worden. — De justitie van Meerssen had, te dezer tijd, ook moeielijkheden met Elisabeth van Gulpen (1), Overste van het klooster te Sinnich, wegens eenen vloedsgraaf (waterlossing) te Meerssen, geschil waarin de Abt van Kloosterrade, Casparus Duckweiler (2), als bemiddelaar was opgetreden.

Op den landdag, gehouden te Schimmert den 2 Maart 1642, werd over 't land Valkenburg omgeslagen de som van 35,188 gulden, om daaruit te bestrijden de lasten waarin 't land, *in dese conjuncture van tyde*, was gevallen; mitsgaders de penningen door de voorgaande Ontvangers en door den tegenwoordigen, ten dienste dezes lands, voorgestrekt. — Waarschijnlijk was de Koningsbede, alsmede de Hollandsche contributie, over 't jaar 1642, in de opgegeven som begrepen.

De Denemarksche hulptroepen, waarvan wij ter loops gewaagden, waren te Valkenburg aangekomen in de laatste helft des vorigen jaars. Het waren een Luitenant en een en twintig ruiters van de kompagnie Madril. — Naar 't schijnt werden deze troepen vooreerst niet te best ontvangen; weshalve zij later, met dertien paarden en vijf en twintig man voetvolk, terugkeerden. Immers, wij lazen in een order van den Gouverneur de Wiltz, afgegeven op last van Zijne Excellentie Don Francisco de Mello Gouverneur-Generaal der Nederlanden (3), den 7 Januari 1642, dat de

(1) Haar cachet vertoont een getand kruis.

(2) Zijn cachet is gebalkt, boven twee rozen en in 't onderste deel eene W.

(3) De vorige Gouverneur Generaal Ferdinand, infante van Spanje, broeder des Konings, was, in November des vorigen jaars, overleden.

Digitized by Google

overige landen van Overmase ook, ten volle, met inkwartiering belast waren, en dat die van Valkenburg zich hadden te verstaan met den Ritmeester Kaas, niet alleen over het logis, maar tevens over geheel 't onderhoud, alsmede over de fourage der paarden, ad 16 pond hooi en een vat haver per 4 dagen, tot dat door Zijne Excellentie anders zou worden geordonneerd. (1)

Deze Denemarkschen, later gebracht op 50 manschappen, waren te Valkenburg gebleven tot den 26 Juni. — Mathijs Coenegracht, oud-Griffier was hun magazijnmeester. Wij lezen in eene specificatie door hem overgegeven, wegens moeiten, kosten, schaden als anderszins bij hem geleden, door de leverantie der fourrage en de uitbetaling der soldij, dat het hooi en het stroo geleverd werden door de dorpen en de heerlijkheden; dat hij eenen knecht had moeten nemen ad 15 stuiver daags, om het hooi en stroo te binden en te herbinden, te wagen en te herwagen; dat hij telkens in persoon het geld der soldij had moeten

(1) Le Seigneur et Comte de Wiltz, Baron de Bouclan et de Verzet, Seigneur de Busy de Loray et de Lengny, du Conseil de guere du Roy, Gouverneur et Capitaine general du Duché de Limborch, Faucquemont, Dalem, Rolducq et aultres pays d'Outremeuse.

Ensuicte de l'ordre de son Ex^e Don Francisco de Melle, Gouverneur general des Pays bas et de Bourgogne du 7 de Janvier, et en consideration que ceulx du Pays de Faucquemont, n'ayant aulcune charge pour n'estre obligé qu'a recepvoir et simplement faire loger à l'accoustume les vingt et un chevaulx avecque le Lieutenant de la Comp^ie du Capitaine Madril, envoyez en garnisoń en la ville de Faucquemont, et que tous les aultres pays d'Oultremeuse sont extraordinairement surchargez a contribuer argent pour les troupes Danois et aultrement, Nous ordonnons de la part de Sa Maj^té que ceulx du pays de Fauquemont auront à s'accorder avecque le Ritm^r Herman Kaas, pour son entretien et traitement de Capitaine, mesme de continuer à contribuer les rations du fourage et avoine, scavoir seize liv. de foing et une mesure d'avoine pour quatre jours, selon nostre precedent ordre pour treize chevaulx de service, ensemble l'entretien de vingt et cinq soldats a pied de la mesme comp^ie Danois qui retourneront audict Faucquemont pour y estre rescu et logé et aussy continuez les contributions et les fourages susdits jusques a aultre ordre de sa dicte Ex^e.

Digitized by Google

halen bij den Ontvanger Boviers; dat hij zich dikwerf had moeten begeven naar Oud-Valkenburg, om den Commissaris Hoensbroeck te raadplegen over de pretentiën, die de Officieren en soldaten waren makende. — Voor dit een en ander kenden hem de Staten in hunne vergadering gehouden te Schimmert, eene tegemoetkoming toe van 150 gulden.

Wij vonden tevens eene specificatie van hetgene de Griffier Lambert Soons sedert 17 Februari 1642, tot 9 Juni incluus, op order, betaald had aan 't garnizoen van Valkenburg, namelijk: aan de drie kompagnieën van 't regiment van den Kolonel Octavio Guasco, te weten: aan den Luitenant-Kolonel Wolff, in placquilles 's daags 424 rationen, ad 3 st. elke, en een pattacon aan den Luitenant-Kolonel, maakt 7554 gulden. — Item, aan de recruten van dezelfde kompagnieën, 235 gulden 4 st. — Item, geleverd, 's daags voor dertig paarden hooi en haver, elke ration ad 10 stuiver, maakt 1710 gulden. — Item, aan den Luitenant-Kolonel, in name van Boviers, in plaats van twee amen wijn, gegeven 50 pattacons. — Item van den 7 Maart tot den 10 Mei, aan de Denemarkschen, betaald 25 schelling 's daags, en voor dertien paarden fourage, maakt 896 gulden. — Item van den 10 Mei tot den 18 dier maand, betaald voor negen en twintig man, ad een schelling 's daags, en voor elf paarden, te zamen 103 gulden 12 st. — Item, van den 18 tot den 30 Mei, voor negen en twintig man en twaalf paarden 176 gulden 8 st. — Van den 30 Mei tot 26 Juni, voor negen en twintig man en zestien paarden, 450 gulden 28 st. — Item, aan Sieur Coenegracht betaald, voor hetgene hij aan de Deenschen nog te goed had, 146 gulden 8 st. — Item, betaald aan de kompagnie van Augustin Madrils, sedert 2 Maart tot 3 April, 306 gulden. — Item, van 3 April tot 23 Juni, geleverd te Limburg en te

Digitized by Google

Valkenburg, aan dezelfde kompagnie, 38 rationen hooi en haver voor 1558 gulden. Het eindcijfer dezer specificatie bedroeg 24,236 gulden 8 st.

Met het oog op zekere aanspraak, door de Vereenigde Provinciën gemaakt ten opzichte van de buitengewone subsidiën, welke de landen van Overmase, in de twee voorgaande jaren den Koning bewilligd hadden, benoemden de Staten dezer landen, in hunne vergadering van 12 Februari 1642, eene commissie, bestaande uit N. van Dobbelsteyn, Heer van Eynenbergh, Jean Pelser en Lambert Soons, welke zich naar 's Gravenhage zoude begeven om, ter zake van deze moeilijkheid, met den Raad van State te onderhandelen. — Toen deze commissie, teruggehouden naar 't schijnt door sommige van Valkenburg, geen spoed maakte om den haar opgedragen last te volvoeren, zond de Gouverneur, aan 't adres der Heeren Commissarissen van Valkenburg, eene missive, waarvan wij den inhoud *in nota* wedergeven. (1)

---

(1) Messieurs — Ceulx de l'Estat du Duché de Limbourg en leur assemblée du 12 de febvrier dernier, ayant prins resolution de faire partir leurs deputez vers la Haye en Hollande, ensuitte de la denomination que la auparavant at esté faicte des personnes du Seign^r d'Eynenbergh, Jean Pelser et Lambert Soons par ceulx de la generalité de certe Province, et estant adverty que du depuis aulcuns de vostre district y vouldroient apporter de la difficulté pour empecher le cours de la mesme deputation; j'en suis esté de tout plus emerveillé puisque vous scavez que les Srs du Conseil d'Estat de Hollande, presentement a Maestricht, ont eulx mêmes jugé tres a propos et necessaire, afin que par leur moyen et bon rapport l'on puisse moyenner par dela qu'une fois pour toute vienne a cesser la pretention des Estats dudict Hollande du subside extraordinaire que le Roy n'at eu demandé que par anticipation des aijdes futures, ainsij qu'il est notoire et sure, confiant que vous vous vouldrez conformer en ce regard, comme en toute aultre chose a ce qu'est du bien publique de mon Gouvernement et que vous envoyerez incontinent l'acte en ce cas requis, je seray en attendant, Messieurs etc.

De Limbourg ce 9 Avril 1642.

(Get.) J. Comte de Wiltz.

Digitized by Google

In ditzelfde jaar was de Hertog van Buillon, als Gouverneur van Maastricht, vervangen geworden door den Graaf van Solms. (1) Dit kostte den lande van Valkenburg al wederom eene vereering, een donatief. Immers in Maart 1642, gingen eenige leden der Ridderschap naar Maastricht den nieuw benoemden Gouverneur een geschenk dragen van 4016 gulden. — Zij vereerden tevens den Overste Roosen met 100 pattacons, en zij verteerden bij de Gratij, in den Windmolen, 82 gulden 8 st.

Zoo werd voortdurend aan de verarmde landekens geknaagd, dan eens van Brussel of Limburg uit, dan weder uit 's Gravenhage of uit Maastricht; somwijlen uit alle die plaatsen tegelijk. Niet alleen de beden en subsidiën, maar ook de pachten en renten aan het domein verschuldigd, werden van twee kanten geëischt en onverbiddelijk ingevorderd. — Als bewijs diene het volgende adres, door ingezetenen der banken van Meerssen en Beek, aan de Hoog Mog. Heeren Staten van Holland gericht:

»Verthoonen seer oitmoedelyck die ingesetenen van die »hooftbancken van Merssen, Beeck en van den dorp van »Haesdael gelegen in den lande van Valckenborch Over»maze, hoe dat aen den ingezetenen van Merssen in voor»tijden over lange jaeren, bij die Hertogen van Brabant »ende Graven van Valckenborch zijn uitgegeven seeckere »weij of gras plaetsen jaerlyckx voor ses mudden rogge, »ende aen de ingezetenen van Beeck in eene sins carte »voor vieff malder roggen, vieff malder haveren, viefden »halven cop terwe, dartich cappuynen, dartich hinnen, »ende in pennincx gelt ses guldens; Ende aen de ingeze-

(1) Het wapen van Solms is gedeeld en vervolgens gevierdeeld. Het eerste is in 1 en 4 doorsneden, in 2 en 3, rechts klimmende leeuwen. Het tweede vertoont in 1 en 4, links klimmende leeuwen en in 2 en 3, eene roos.

Digitized by Google

»tenen van Haesdael seeckere quantiteyt van bunderen, »heyde geweest synde, voor drij hondert ende acht en »twintich vaeten haeveren Trichter maet ende vier en ses»tich cappuynen jaerlyckx welcke volgende, die voorschre»ven supplianten hunne voorschreve pachten aen den Rent»meijster van den Coninck van Spangnien tot Valckenborch »residerende allen tijt hebben betaelt, totten jaere 1632, »als wanneer die Stadt Maestricht is worden gereduceert »onder de obedientie van Haere Hoog Moogende (1). Em»mers sedert dezen tijt oft corts daer naer, soo ist dat »den Rentmeijster oft ontfanger der domeynen van Haere »Hoog Moog: int quartier van Valckenburch hem heeft »vervoordert gehadt die supplianten van gelycken te doen »betaelen, alsulcke coren, haveren ende pachten als sy »aen den Rentmeijster der domeinen van den Coninck »waeren betaelende, ende alsoo aen die supplianten onmo»gelyck is dieselve pachten aen die twee syden ten vollen »te betaelen, ofte soo verre men hen daertoe hadde willen »dwingen. Soo souden sy die voorschreven erven ende »goederen moeten verlaten, ende voor vogelwey abandon»neren, d'welck aenmerckende den Rentmeyster van den »Coninck tot Valckenborch residerende met name Frederick »Randeraedt, soo heeft hy tot soulagement der supplianten »ende andere ingezetenen hem laeten contenteren met die »hellicht van dusdanigen pachten, alles naer uytwysen van »desselfs attestatie hiermede gaende; laetende die andere »hellicht van dusdanige pachten ontfangen den Ontfanger »van Haere Hoog Moog. over het quartier van Valcken-

(1) De reductie van Maastricht was het tijdpunt, waarvan alle klachten uitgingen. De grachten dier vesting, waaraan de naburen zich afsloofden, brachten hun geen voordeel aan. — Ook nog in onze dagen, in 1839, zou niemand aan de noodlottige verbrokkeling der Provincie Limburg gedacht hebben, ware het niet geweest om den wille van Maastricht. Thans zijn de grachten gesleecht, maar te laat; de stad is voor goed in haar welvaart gestuit.

Digitized by Google

»borch. Maer alsoo denselven Ontfanger met name Riet-»raedt hem met dusdanige hellicht niet en wilt laeten »contenteren ter oorsake dat hy de domeynen voor eeni-»gen tyt van Haere Hoog Moog. soude in admodiatie »genomen hebben, daer nochtans van die pachtinge der »molens van Valckenborch ende van Merssen, ende die »bempden ende weyerweyden onder Houthem gelegen ende »meer andere domeynen goederen maer die hellichte is »ontfangende (1). Oorsaek waeromme alle die supplianten »souden genootsaeckt worden die voorschreven goederen »te moeten laeten liggen voor desolaet, gelyck alreede »eenigen syn doende. Emmers by aldyen sy die voorschreven »pachten aen den voorschreven Ontfanger Rietraedt ten »vollen souden moeten betaelen. Nemen daeromme die »supplianten hunne toevlucht tot Haere Hoog Moog. »oetmoedelyck biddende aen den voorschreven Ontfanger »Rietraedt t'ordoneren dat hy die supplianten voor die »jaeren pachten gevallen 1638, 1639, 40, 41 ende andere »jaeren duerende de retorsie te vallen, sal laeten volstaen »mits by hem betaelende die hellicht van hunne pachten »soo ende gelyck sy dieselve syn betaelende aen den »Ontfanger van den Coninck 't welck doende."

De rekening over 't jaar 1642 meldt onder andere uitgaven de volgende: betaald aan Mevis Heynen van Haesdal 4 pattacons, waarmede hij van 's lands wege vereerd is geworden. Item, betaald aan Van Duverden tot Voordt te Maastricht, wegens achterstallige contributie van den Ontvanger Olislagers, 7070 gulden. Item, voor 34 haren matrassen voor 't garnizoen van Valckenburg, 341 gulden. Item, betaald bij voorschot de quote der heerlijkheid Elslo in de Hollandsche contributie over 't jaar

(1) Hieruit volgt dat het domaniaal eigendom van Valkenburg destijds nog vrij belangrijk was.

Digitized by Google

1641, doende met den interest, 1334 gulden 10 st. Item, betaald acht maanden interest ad 8%, over eene som van 20,000 gulden. Item, betaald aan den Maarschalk Adriaan Van Hoensbroeck, 1512 gulden voor reis- en verblijfkosten, ter zake van zijne deputatie naar Brussel. Item, den 4 Augustus aan denzelfden, 22 en een halven pattacon, wegens vertering door hem gedaan in zijne commissie naar Aken met den Gouverneur de Wiltz. Item, betaald aan Sieur Bonaerts voor het nogocieeren, tot 's lands dienste en welvaart, van zekere sauvegarde, 26 G. Item, betaald voor soldij en fourage van het regiment van den Kolonel Guasco en twee kompagnieën paarden van de Denemarkschen, sedert 15 Maart tot 21 November, 16,479 gulden 12 st.

De Staten van Valkenburg hadden te dezer tijd klachte ingediend omtrent zekere pretentiën van het garnizoen aldaar; weshalve de Gouverneur Graaf de Wiltz den 26 November, op last van Zijne Excellentie den Markies de la Tor de Laguno, een reglement liet uitgaan, waaraan de Kapiteins en Officieren van het regiment van Don Octavio Guasco zich voorloopig hadden te gedragen (1). Volgens dit reglement bedroeg de soldij van elken soldaat een en een halven stuiver 's daags, en die der Kapiteins en Officieren naar advenant; en, voor wat de fourage der paarden betrof, drie rationen per dag voor elken Kapitein, en een ration voor ieder Luitenant en Alferes. Dit reglement werd bij nadere beschikking van den 22 December 1642 in dier voege aangevuld of gewijzigd, dat het land Valkenburg, ingevolge accoord, zoude leveren voor de kompagnie Kurassiers van den Kapitein de Montero, aldaar in garnizoen, aan den Kapitein tien rationen 's daags,

(1) Ook de Staten van Hertogenrade beklaagden zich ter zelfder tijd over den Kapitein der cavalerie aldaar in garnizoen.

Digitized by Google

aan den Luitenant vijf, aan den Vaandrig drie en aan elken soldaat een ration; het hooi en de haver naar advenant, namelijk: 16 pond hooi en een kop haver, tegen 6 stuiver per ration. Ook werden bij deze gelegenheid, na ingewonnen advies van den Maarschalk Hoensbroeck, de hoeveelheid brandstoffen bepaald, welke 't land, ten behoeve van het Valkenburgsche garnizoen te leveren had, namelijk: vijf karren van drie mudden steenkolen per week (1). Deze regeling geschiedde met het oog op zekere knevelarijen gepleegd in het dorp Geul, den 1 December 1642. — Steunende op een oud gebruik, volgens welk de noodige brandstoffen voor 't garnizoen van 't kasteel Valkenburg door de naburige dorpen geleverd werden, had de Kapitein de Montero, bij biljet van 17 November, den gemeentenaren van Geul doen weten, dat zij, op ontvangst van het biljet, vier wagens brandhout hadden te bezorgen ten voormelden kasteele, *op pene van executie.* Aan dit streng bevel niet voldaan zijnde, zond de Kapitein, in den avond van 1 December, eene kompagnie van omstreeks 70 man, zoo cavalerie als infanterie, naar Geul op executie. Deze drongen de woningen binnen, ja zelfs die van den Pastoor, en deden er, als ware het dorp aan plundering prijs gegeven. Hierover geklaagd zijnde, stelde de Auditeur A. Verheyen uit Daelhem een onderzoek in,

(1) Messieurs — Son Exc. le Marquis de la Tor de Laguna m'at commandé de regler la quantité des houilles que debver furnir pour la garde et chaufage des soldats qui sont en garnison à Faucomont, affin d'empecher a l'advenir les disordres et plaintes que par le manquement dudict chauffage pourrait arriver. J'ai trouvé convenir sur prealable advis de Monsieur le Marechal de Hoensbroeck, d'ordonner provisionellement qu'aurez toutes les semaines a furnir cinq charettes chargées de houilles contenantes chacune trois muids, affin d'estre distribuez par le Commandant tant aux soldats qu'au corps de gardes, selon que le service de Sa Majesté le requererat et suis Messieurs vostre tres affectionné serviteur.

(get.) J. Comte de Wiltz.

De Bruxelles le 22 Dec. 1642.

Digitized by Google

waaruit bleek: dat het niet bewezen was dat de ingezetenen van Geul tot de bedoelde levering zouden verplicht wezen; dat de Kapitein in elk geval zijn recht had moeten zoeken bij wijze van executie op paarden, koeien of ander zwaar vee, om, na gerechtelijke verkoop, de opbrengst te besteden waar 't behoort; dat de Kapitein, alvorens tot dadelijkheden over te gaan, zich, langs administratieven weg, had behooren te wenden aan de Commissarissen, aan den Drossaard of aan andere civiele Officieren des lands; en ten slotte, dat de Kapitein, na gedaan herstel van schade en interessen, terecht zoude staan voor den krijgsraad.

Nauwelijks waren de bovenbedoelde reglementen uitgevaardigd, of de Staten van Valkenburg, gelijk ook die van Limburg Daelhem en Hertogenrade, lagen alwederom met hun respectieve garnizoenen overhoop. Op hun adres aan den Koning werd, den 24 Januari 1643, in margine, de volgende apostille gesteld: Zijne Excellentie heeft, namens den Koning, goed gevonden en verstaan, dat de Officieren en soldaten van het regiment van den Kolonel Octavio Guasco voorshands zich hebben te vergenoegen met 2 stuiver Luiksch geld per dag, tot dat het definitief reglement zal uitgegeven zijn; zullende zij, die meer dan 2 stuiver vorderen, de verdiende straf inloopen.

Over het dienstjaar 1643, stond de Hollandsche contributie gelijk met de Koningsbede, met dit verschil, dat de eerste begon te loopen met 1° October en de ander met 1° November. Beiden waren door de Staten van Overmase ingewilligd ter somme van 72,000 gulden, doende de 2/7 gedeelten, die 't land Valckenburg hierin te dragen had, twee maal 20,571 gulden 8 st. 2 oort. Tegelijk en daarenboven werd nog gerepartiseerd eene som van 27,795 gulden, wegens extraordinaire lasten, waarin 't land *in dese conjuncture van tyde* gevallen was.

Digitized by Google

De rekening van dit jaar bevat vele uitgaven. Vooreerst betaalde de Ontvanger Boviers, aan de Thesauriers Antoon van Duverden tot Voordt te Maastricht en aan Peter Straet te Limburg, het volle bedrag der boven aangegeven contributiën. Dan kwamen de jaargelden van de Heeren Commissarissen, van den Griffier, van den leenbode en de procentsgewijze belooning van den Ontvanger. De Stadhouder-Voogd, de Luitenant-Drossaard, de subalterne Officieren, de Schepenen van Valkenburg, die der hoofdbanken, de Rentmeester der domeinen kwamen hierbij niet in aanmerking; deze leefden van emolumenten (1). Vervolgens een tal van uitgaven, waarvan wij eenige alhier overnemen: Voor service en placquilles-geld der soldaten liggende in garnizoen te Valkenburg, 14,746 gulden. Aan den Gouverneur de Wiltz, eene vereering of donatief van 1443 gulden 1 st. Aan den Griffier Lambert Soons, voor zijne menigvuldige diensten den lande bewezen, 2000 gulden. Voor sarges, bedlakens, stroozakken en matrassen ten behoeve der soldaten van 't kasteel Valkenburg, 582 gulden 16 st. Voor twee assignatiën aan het garnizoen van Gulick 64 gulden 4 st. Voor twee schepen steenkolen, tot onderhoud der wachten van 't kasteel Valkenburg, 1065 gulden. Voor reis- en verblijfkosten aan den Baron Hoensbroeck-Guel, als hebbende de leiding van 't proces tegen Elslo, 840 gulden. Aan den Advokaat Slijp, voor diensten gedaan in 't proces tegen den Markies de Treslon, Heer van Elslo, 25 gulden. Voor de achterstallige quote der heerlijkheid Elslo, in deze beden, 2170 gulden 1 st. Voor vertering, zoo op Capelle als te Limburg, door de Ridderschap en de Schepenen gedaan tijdens de laatste landdagen aldaar, 154 gulden 7 st.

(1) Thans kunnen al die mannen, vooral de rechterlijke, wegens de duurte der levensmiddelen, niet ruim genoeg betaald worden. — Zijn dan die levensmiddelen voor andere menschen minder duur!

Digitized by Google

Op een landdag gehouden ten huize van Lod. Driessens te Meerssen, den 21 Juli 1644, besloten de Staten van Valkenburg tot uitschrijving van eenen buitengewonen omslag van 35,178 gulden, waaruit de penningen terugbetaald moesten worden, die de Ontvanger Boviers den lande had voorgestrekt. Ook werden uit dezen omslag nog andere schulden betaald als namelijk: aan het land van Limburg, 1200 guiden, omdat de kompagnieën van Malva en van Repas, in garnizoen aldaar, 8 dagen langer gebleven waren, dan die van den Kapitein de Montero en van Don Diego de Govy te Valkenburg. Item, aan Lambert Rietraedt de vervallen rente ad 8% van een capitaal van 5000 gulden, hetwelk de vroegere Ontvanger Wolter Van Meer, met akte van 't land, had opgenomen, 400 gulden. Item, aan den Advokaat Stas, voor vacatiën gedaan in 't proces tegen Peter de la Valette. Item, wegens vertering en onkosten gedaan door den Heer van Geul, toen hij, op verzoek der Staten, den Generaal-Veldmaarschalk Isolani was gaan opzoeken. Item, de quote der heerlijkheid Elslo in dezen omslag, als zijnde onbetaald gebleven.

In 1644 waren de contributiën dezelfde als die van het vorige jaar. Daarbij werd omgeslagen eene som van 29,785 gulden tot dekking der extraordinaire lasten, waarin 't land, *bij deze miserable conjuncture van tijde*, was gevallen.

Het was in den loop van dit jaar, dat het kasteel en de stad Valkenburg andermaal in 't bezit kwamen der Staatsche troepen. Deze braken de stadsmuren af en zij haalden het kasteel omver. Hoe deze inbezitneming tot stand kwam, onder wiens leiding en wanneer, kunnen wij niet bepaald aangeven; zeker is het, dat dit een en ander heeft plaats gehad vóór of in de eerste helft der maand November. Immers, den 28 dier maand schreef de Ontvanger Duverden van Voordt den volgenden brief aan den Heer

Digitized by Google

van Geul Stadhouder: *Ick hebbe aen de Heeren des lants van Valkenburg laeten weten dat se promptelick sullen hebben in mijne handen te betaelen de somme van 3859 gulden soo hetselve lant my by slot van rekeninge schuldig is gebleven, als noch de somme van 4659 gulden 4 st. beloopende de oncosten van t'demolieren van het casteel ende mueren van Valkenburg voorschreve. Soo hebbe UE. mits desen hiervan wel willen adverteren dat UE. mede de goede hant daeraen te willen houden dat deselfde penningeu prompt mogen betaelt worden ofte sal het lant daetelick daer voor doen executeren, alsoo de penningen hoog nodig vandoen hebbe ende de soldaeten my niet ongemolesteert en laeten, ondertussen sal blyven UE. dienstwillige dienaer.*

De hier volgende aanteekening genomen uit het dagboek van den Ontvanger Peter Boviers schijnt met de inneming van Valkenburg in verband te staan. »Daerenboven noch »in reeckeninge te brengen de somme van vyf hondert »gulden, voldaen in handen van den Hoffmeyster Grison, »als wesende voor twee hondert pattacons vereert voor »donatief, door de Heeren Staten deses lants, aen den »Generael Marsing, ten aensien dat hy syne trouppen by »goede ordre soude houden."

De Kommandant Joachim van Golstein schijnt destijds te Maastricht vervangen te zijn geworden door den Kolonel Hauterive, dan wij lezen in datzelfde dagboek, dat Peter Boviers »gefurneert ende geadvanceert had aen den tegen»woordigen Commandeur Hauterive de somme van 300 »gulden, ende sulcx door prealable ordre van de Heeren »Commissarissen des lants Valckenborgh, van 30 Junio 1644."

De rekening over dit jaar bevat, met betrekking tot de afbraak van het kasteel, alsnog het volgende:

»Item brengt den Rendant in reeckeninge de somme van »171 gulden voldaen aen Lambert Soons, voor soo veel

Digitized by Google

»bedroegen seeckere oncosten tot synen huyse gedaen by »diverse officieren van Maestricht, in de demolitie van 't Casteel van Valckenborgh" — Terzelfder plaatsen lezen wij al verder: »Item brengt den Rendant noch in reeckeninge »de somme van 84 gulden 16 stuiver, voor soo veel als »hy Rendant heeft voldaen aen seecker gelevert hier aen »de soldatesque van Maestricht, in de demolitie des cas»teels van Valckenborgh, om te verhoeden de excursien ende uytloopen derselve, en sulcx door orde van mijne »Heeren de Commissarissen."

Bij het doorbladeren der even bedoelde rekening vinden wij alsnog de hier volgende bijzonderheden: Item, aan Fred. Randenraedt, Luitenant-Drossaard, voor onkosten, die hij in deze *conjuncture van tijde* en door het innemen van het kasteel van Valkenburg geleden heeft, 200 gulden. — Item, betaald 2 gulden 14 st. voor zekere 900 turven, door den Rendant gekocht tot dienste der wacht van Valkenburg, *gedurende het Gouvernement van Hauterive.* — Item, betaald aan Adriaan de Groot en Lambert Soons, als gedeputeerden dezes lands naar Holland en naar Brussel, alwaar de voorschreven gecommitteerden op des Rendants credit in den Haag, bij Jaspar van Hulst, hebben gelicht de som van 1260 gulden. — Item, betaald, zoo op Capelle als te Limborg, als wanneer deze Gedeputeerden rapport brachten aan den Gouverneur de Wiltz, nopens den uitslag hunner bezending, 68 gulden 5 st. — Item, betaald 80 gulden 6 st. voor vertering door de Heeren Staten dezes lands gedaan op Capelle en te Limborg, als wezende aldaar beroepen door den Gouverneur Graaf van Wiltz. — Item, betaald te Aken, in den Peerboom, 59 gulden 12 stuiver, voor onkosten gedaan door de Staten dezes lands, aldaar beschreven door den Gouverneur van Limborg. — Item, betaald voor onkosten door dezelfde staten gedaan

Digitized by Google

te Limburg en op Capelle, toen de bede is geëischt geworden, 132 gulden 9 st. — Item, betaald aan den Heere Proost van St. Servaas, voor rekening van den Baanderheer van Hoensbroeck, Heer van Geul, de som van 142 gulden 10 stuiver, voorgestrekt in zake het land tegen die van Elslo. — Item, betaald de quote der heerlijkheid Elslo, in deze en in de voorgaande bede, 2111 gulden 6 st. — Item, betaald in meerdere termijnen aan het volk van wapenen, zoo van 't regiment Octavio Guasco, als aan de twee kompagnieën cavalerie van den Graaf de St. Valier, en den Ritmeester Don Juan de Govi, de som van 16,000 gulden. — Item, betaald aan Godfried Hubbin en aan den Secretaris Huysmans, in twee termijnen, de som van 1589 gulden 12 st. wezende de quote van Valkenborg in de vereering of het donatief van den Gouverneur van Wiltz en van den Kommandant Laverne. — Item, aan den Heer van Elen, Secretaris van den Gouverneur, betaald 150 gulden van 's lands wege geschonken voor bewezene diensten te Brussel. — Item, betaald aan eenige ingezetenen van Sibbe en van Valkenburg, wegens schaden berokkend door den Kolonel Octavio Guasco. — Item, betaald het donatief van den Kolonel de Maisieres, 200 gulden. — Item, betaald aan den Heer Jan van Meer, voor twee jaren interest, de som van 406 gulden 9 stuiver 2 oort.

Zooals blijkt uit den hier boven opgenomen brief van Arnold van Duverden van Voordt, moest het verarmde land Valkenburg de kosten bestrijden, die de Staatsche soldaten aan 't afbreken en verwoesten van het fiere eeuwenoude kasteel Valkenburg besteed hadden. — Toen deze kosten tegen het einde des jaars 1644 nog niet vereffend waren, schreef de Graaf van Solms, Gouverneur van Maastricht, aan den Baron van Hoensbroeck-Guel,

Digitized by Google

Stadhouder, eenen brandbrief, luidende als volgt: »*Wel Edele — synde ons clachtelyck te kennen gegeven, dat die onkosten van de demolitie van den Casteelen van Valckenborch tot noch toe niet en syn voldaen, directelyck tegens die ordre ende intentie van Haere Edel Moog. Soo hebben wy UE. hiermeede wel willen adverteren soodanighe prompte ordre te stellen dat de voorschreve penninghen ten aldereersten betaelt werden. Andersints ende by uitstel van dien, souden wy genootsaeckt syn tot laste van den lande van Valckenborch d'executie aen de handt te nemen, 't ghene wy verhoopen dat UE. sal voorcommen, waerop ons verlaetende, bevelen UE. in Gods bewaeringhe.*" — Hierop antwoordde de Stadhouder, in 't Fransch: *Monsieur..... J'ai receu celle qu'il a plu à vostre Exc^ce^ de m'escrire le 3 de ce mois, touchant les deniers de la demolition du chasteau de Faucomont. Je ne manqueray pas Samedy prochain de faire un tour a Faucomont et communiquer celle de vostre Exc^ce^ a ceux du pays qu'il convient et de leur adviser ce qu'il en est; Et a tant apres vous avoir souhaité une salutaire nouvelle année, me dira vostre tres humble serviteur.*

De bemoeingen des Stadhouders hadden het gewenschte gevolg; dan, wij vinden in het dagboek van P. Boviers, Ontvanger des lands Valkenburg, de volgende aanteekening: »16 Januari 1645. In reeckeninge brengen die somma van »4678 gulden 12 stuiver bij den Rendant voldaen aen »Sieur Rietraedt, Raet-commis der stadt Maestricht, voor »remboursement syner penningen by hem gedaen voor »seeckere demolitie, welcke hij *meo loco* aen Syne Exc^tie^ »den Grave van Solms, Gouverneur tot Maestricht hadde »voldaen, ten versoecke van myne Heeren den Staet deses »lants."

Het in pand geven van dorpen en heerlykheden, waarover wij boven spraken, was een hulpmiddel, waarop

Digitized by Google

de Koningen van Spanje, als Hertogen van Brabant en Limburg, in tyden van geldgebrek, nu en dan bedacht waren (1). Dit geschiedde allengs, niet gelijk voorheen bij maniere van beleening, maar bij wijze van absolute verkoop, met recht evenwel van weder inkoop. — Zoodanig een koop, naar wij vermeenen de laatste, had plaats in de maand September 1644, en wel uit krachte van bewilliging, bij de Staten van Brabant verleend, om eenige domeinen en heerlijkheden, zoo in Brabant als in de landen van Overmase gelegen, ter concurrentie van driehonderd duizend gulden, finaal te verkoopen. — Omstreeks eene eeuw te voren, in 1557, hadden diezelfde Staten eene soortgelijke toestemming gegeven om, ten beloope van zeshonderd duizend ponden Arthois, zekere heerlijkheden en perceelen domein te verpanden; en wel onder conditie dat de Prelaten, Edelen, Steden en Banken, door deze verpanding niet zouden worden verkort in hun oude rechten en privilegiën, en dat die heerlijkheden en perceelen domein te leen zouden gehouden worden van Zijner Majesteits Souverein leenhof van Brabant (2).

Onder deze voorwaarden beleende men, in November 1557, de hooge heerlijkheid van den huize en slot van Rimburg aan Jonker Jan van Bronckhorst; — de hooge justitie van Mortier, in 't land van Daelhem; — de

(1) Met betrekking tot de landen van Limborg, Daelhem en 's Hertogenrade, was dit verpanden eindelijk zoo ver gedreven geworden, dat dáár, behalve de Kelmisberg, bij Vaals, geen voet gronds meer aan te wijzen was, die niet onder de eene of andere nieuwe heerlijkheid behoorde.

(2) Deze laatste voorwaarde gaf latertijd aanleiding tot eenen hevigen twist tusschen de leenhoven van Brussel en van Valkenburg. In allen geval was die voorwaarde niet bedongen bij de verpanding der halve heerlijkheid Schinnen, alwaar staat »dat zij tot eenen vollen leene moet ontfangen worden aen onsen »Stadthouder van onsen leenen van Valckenborch."

Digitized by Google

heerlijkheid Monssen; — die van Kerpen en Lommessen aan Jonker Jan van Strythagen; die van Schin op Geul aan denzelfden; — die van Geleen aan Arnt Huyn van Amstenrade; — die van Geul aan Conrad van Gaveren; — die van Itteren aan Dirk van Lerodt; die van Oirsbeek en Brunssum aan Vrouwe Huijn van Amstenrade; — die van Eysden aan Jonker Jan de la Margelle. — de helft der keuren en boeten van Schinnen aan Jonker Jan Schellaert (1).

In 1626, werd de heerlijkheid van Nuth verpand aan Jonker Dirk van den Bergh-Trips; die van Bunde aan Walter van Hoensbroeck; — die van Ulestraten aan Ernest van Lynden graaf van Rechheim; — die van Voerendael aan Jonker Willem van Cortenbach, des heeft de bank Heerlen naderhand octrooi verkregen tot verkoop van 40 bunder grond om Voerendael in te lossen; — die van Vaels en Holzit aan Adolf Bertolt; — die van Simpelveld aan vrouwe Maria van Bongart; — die van Ubach aan Jonker van den Bergh-Trips. — De heerlijkheid Kerpen-Lommersen (bij Keulen) werd, omstreeks 1630, op nieuw verpand aan den Keurvorst van Keulen (2) en de hooge middelen en lage jurisdictie van van Merckstein, met de gehuchten Worms, Hostart, Herbach, Rutzevelt en Nobbenbergh aan den Abt van Kloosterade —

(1) De andere helft behoorde reeds in 1380 aan de familie van Ghoor.

(2) In 1711 stond Keizer Karel VI deze heerlijkheid af aan den Palatijnschen Keurvorst, en deze droeg ze over aan zijn Minister, den Graaf Richard van Schaesbergh, ten wiens behoeve ze (1712) tot Rijks-Graafschap verheven en toegevoegd werd aan den Cirkel van Westphalen. Hieruit sproot een geschil met de Staten van Brabant. Deze beweerden, dat de Keizer het recht niet had om eenig deel des Hertogdoms Brabant, zonder hun toedoen, te vervreemden, noch ook om een Cirkel des Keizerrijks te vergrooten ten nadeele van eenen anderen Cirkel dezes Rijks. Dienovereenkomstig bleef Kerpen-Lommersen aan Brabant, en de Graaf van Schaesberg kreeg als schadeloosstelling de heerlijkheid Thannheim, in Wurtemberg, die thans nog in het bezit dier Graven is.

Digitized by Google

In 1638, werd de hooge jurisdictie van Strucht verpand aan Adriaan de Groot. — De heerlijkheden Eysden en Kerkrade werden (1634) andermaal verpand, en die van Schin op Geul kwam, zoo als wij even zeiden, den 27 September 1644, bij absolute verkoop, aan Jean Verbeelen, die ze, den 13 October daaraanvolgende, overdroeg aan Jonker Jan Renier Hoen van Cartils. — Wij achten de conditiën van den absoluten verkoop van genoegzaam belang, om ze hier over te nemen: »Philips by der gratie »Godts, Coninck van Castillien xª Allen den geenen die »dese onze opene brieven sullen sien oft hooren lesen »soluyt. Alzoo wy om te voldoen de overgroote oncosten »xª ende dienvolgende de voorschreve Raedt van finantiën »denselven last volbrengende, ende onder anderen totte »vercoopinge van onse heerlicheyt Schin op de Geul, »gelegen in onzen lande lande van Valckenborg, mette »hooge middelen en leege justitie ende jurisdictie, soo »verre wyt ende breet als hem de limieten van deselve »heerlicheyt syn streckende met de jachte volgende de »placcaeten daerop gemaeckt, vogelary, visschery, keuren »ende breucken met alle andere amenden criminele ende »civile confiscatiën oock van bastaerden, gevonden vacante »en gestrageerde goederen daer men den proprietaris niet »af en weet, als ook den vont van bijen, rechte van beleyden »van de gemeyne wegen zonder eenich ander ordinaris in»comen; voorts met alsulcke andere gerechtigheden preemi»nentiën ende authoriteyt als andere vassaelen, hooge justitie »besittende in Brabant, gewoon syn te genieten ende Syne »Majesteit heeft vermogen te doen; Oock met recht van te mo»gen planten op 's Heeren Straeten ende gemeyne wegen en »eydele plaetsen alsulcke opgaende ende andere boomen als »naer goetduncken ende gelyck Syne Coninckclycke Majesteyt »hetselve heeft mogen doen — Ende voorts ten effecte

Digitized by Google

»van exercitie van de voorschreve hooge middelen ende »leege jurisdictie in de voorschreve heerlicheyt van Schin »op de Geul te mogen rechten een banck van justitie »ende aldaer stellen Meyer, Schepenen ende andere Offi»cieren aldaer noodelyck wesende, welcke bericht, judi»cature ende exercitie sullen hebben van alle saecken »criminele ende civile met alles wat daeraen cleeft, be»houdelyck ende Syne Coninckly ke Maj^t gereserveert den »clockslach, beden, hergeweyden, ressort, remissiën van »verjaarde delicten, legitimatiën, octroyen, zoo van water »als van wint, van mineraliën, van confiscatie van goe»deren ter cause van oorlog ofte partyen tegens Syne »Coninckly ke Maj^t houdende, ende oock voor crime van »leze Majestez, Goddelycke en wereltlycke, ende gelycke »regaliën breeder in den brieven daervan synde gespe»cificeert. — Soo ist dat op heden den 27 September »1644 de voorschreve heerlicheyt van Schin op de Geul »mette hooge middele ende leege jurisdictie appendentiën »en dependentiën sonder eenich ordinaris incomen, in der »vuegen ende manieren boven verclaert gebleven is aen »den meestbiedende ende met den derden stockslach aen »den medecynen docktor Jean Verbeelen, voor hem ende »syne hoirs, ende naercomelingen ofte actie van hem »hebbende voor de somme van tien duysent vier hondert »ponden, op expresse conditiën van te houden de voor»schreve heerlicheyt van Schin op de Geul van Ons tot »eenen vollen leene ter oirsaken van onsen leenhove van »Brabant, daervoor betaelende, den cas voorvallende, ons »ordinaris recht van verhef, ende in cas van vercoop »telcken reyse den twintichsten penningh."

In de eerste dagen der maand Januari 1645 vertoefden Adriaan de Groot en de Griffier Soons, als Gedeputeerden des lands Valkenburg wederom te 's Gravenhage. Het gold

Digitized by Google

de zaak tegen Elslo, het proces tegen zekeren De la Valette en de onkosten veroorzaakt door het afbreken van het kasteel Valkenburg. — Wij hebben hierboven gezegd, dat Elslo, op grond van te wezen vrije Rijks-heerlijkheid, zich niet gehouden achtte om met het land Valkenburg te contribueeren in de Hollandsche contributiën. — Het betrekkelijke proces, in den Raad van Brabant te Brussel aanhangig, was nog niet afgedaan; en terwijl de heerlijkheid voortdurend in gebreke bleef de haar toegewezen quote's te voldoen, zoo wendde zich het land Valkenburg tot den Raad van State te 's Gravenhage, die, bij ordonnantie van 13 Januari 1645, last gaf aan den Gouverneur van Maastricht om, des gevraagd, de sterke hand tegen Elslo te verleenen (1). — De executie begon met inhaling van 4 paarden, ter waarde van drie- à vierhonderd Gulden. — Tusschentijds hadden die van Elslo, op een hiertegen ingediend request, eene gunstige apostille verkregen, die zij den Ontvanger van Valkenburg, door den Notaris de Vis, lieten beteekenen. — De Ontvanger, als niet met de leiding van zaken belast, aanvaardde de beteekening niet. — Toen de Staten of de Commissarissen van Valkenburg kennis van 't gebeurde kregen, zonden zij den Notaris van Gouthoven bij zijn Collega de Vis, om den inhoud der

(1) Welgebooren Graeff..... Wy hebben den 24 Octobris lesleeden aen den Ontfanger Duverden geschreeven om die van Elsloe mede neffens andere van de landen van Overmaese te doen betaelen 't geene sy in de contributiën schuldich syn, soo als U E. uit de copie hier nevens gaende sal konnen verneemen; nu wert ons van wegen de voorschreve lande vertoont dat sy daermede niet te rechte konnen komen, waeromme wy UE. wel hebben willen schrijven om des noodich en versocht sýnde de stercke hant te bieden, ten eynde die van Elsloe hare achterheyt neffens andere meede opbrengen nae behooren.

Uwelgebooren Graeff wy beveelen UE. in de potentie Godts.

(get.) H. GRUYS.

Ter ordonnantie van den Raedt van State (get.) EYCKBERCH.

Digitized by Google

bedoelde apostille te vernemen; waarop deze te kennen gaf, dat de stukken niet meer in zijn bezit waren. — Intusschen vaardigde de Kommandant van Maastricht een bevel uit, »*dat die van Valckenborch daetelyck souden hebben te restitueren 't gene sy ten laste van die van Elsloo hadden geexecuteerd, op pene van metter stercke handt daertoe te sullen worden geconstrigneerd.*" — Dientengevolge zonden de Staten van Valkenburg een adres aan den Raad van State in, verzoekende mededeeling van het geapostilleerd adres, om daarop te kunnen dienen van antwoord, en dat ondertusschen Hun Ho. Mo. ordonnantie van 13 Januari j.l. blijve bij hare kracht. — De volgende post der rekening over 1645 staat allicht in betrekking met deze aangelegenheid. »Item, betaelt 2½ amen wyns, by expresse ordre »van de Heeren Ridderschap en den Staet deses lants, »vereert aen den Commandeur van Maestricht, om te »suspenderen d'executie dewelcke de heerlickheyt Elsloo »in den Haege tot laste van desen lande hadde verworven".

Den 7 Februari 1645, bewilligden de Staten van Overmase den Koning, bij anticipatie, een tweejarig extraordinair subsidie van 30,000 gulden, doende voor Valkenburg, 8571 gulden 8 st. 2 oort; waarbij tevens werden omgeslagen 31,566 gulden 19 st. 2 oort, wezende alzulke penningen als ten dienste des lands, zoo wegens beden als anderszins, door den ontvanger Boviers waren voorgestrekt.

De rekening over dit jaar meldt, dat 115 gulden zijn betaald geworden om eenige koebeesten, die in de heerlijkheid Geul geexecuteerd waren, uit de herberg te lossen. En verder, dat aan eenige ingezetenen van Geul 200 gulden waren te goed gedaan, wegens eene onrechtmatige executie, op last des Ontvangers Duverden, aldaar verricht. — Wij vonden ten deze de volgende missive,

Digitized by Google

geschreven uit Maastricht den 15 Maart 1645, geteekend J. R. Van Isendoren à Blois, en geadresseerd aan den Stadhouder, Baron van Hoensbroeck-Guel (1). *Myn Heer.... Uw WelEd. hebbe willen adverteeren dat d'executie is geschieden ten versoeke van den Ontfanger Duverden, sulx dat Jck van de rechtverdicheyt der saeke niet can oordeelen. Aengaende de foulen gecommitteert sall den Vaenendraeger van Capiteyn Loo daerover doen aenspreken, daermede hy dienaengaende satisfactie moge geven, Ende verblive, Mijn Heere etc.*

Dezelfde rekening meldt al verder: Item, betaald aan Lambert Rietrae te Maastricht, 6315 gulden. — Item, voor vertering, in den Peerboom te Aken gedaan, bij 't overbrengen der gelden voor den Gouverneur van Gulick, 22 gulden 16 st. — Item, aldaar, wegens onkosten gedaan door Heeren Commissarissen, toen zij de penningen brachten voor den Ontvanger van Gelderland, 26 gulden. — Item, voor de quote der heerlijkheid Elslo in dezen tax., 1647 gulden 1 st. 1 oort. — Item, voor eene vereering van 1223 3/8 Rijksdaalder, door den Staat dezes lands gedaan aan den Graaf van Solms, Gouverneur van Maastricht, 3058 gulden 8 st. 2 oort. — Item, voor reisgelden aan Adr. de Groot en Lamb. Soons naar Holland, 133 gulden. — Item, voor zekere penningen, in den Haag gelicht en aan Lamb. Rietrae geremboursseerd, wegens onkosten in zake Elslo. — Item, voor Herfsche kazen, door Lamb. Soons vereerd aan eenige Heeren Raden te 's Gravenhage. — Item, voor twee amen wijn, van 's lands wege vereerd aan den Heer van Geul, 200 gulden. — Item, aan denzelven, 150 gulden, wegens onkosten te Brussel gedaan

(1) Het wapen van Isendoren is gedeeld, in het onderste 3 palen met ijzerhutjes. Op den helm twee brandende fakkels. Over de lotgevallen dezer familie, voor zoo ver zij in Limburg heeft voet gehad, vgl. Jos. Habets, *De Heerlijkheid Borgharen* p. 68 en volg.

Digitized by Google

in zake de Valengin, Heer van Elslo. — Item, aan Lambert Soons, voor zijne reis naar den Generaal de Lamboij, 20 gulden. — Item voor 2/7 van 512 Fransche kroonen, door de Staten van Overmase vereerd aan de Heeren Raden van Staten gecommitteerd voor deze kwartieren, 642 gulden 8 st. — Item, voor een voeder wijn, door den Griffier Soons, op expresse order, geschonken aan Heeren Raden van State in den Haag, 658 gulden 16 st. — Item, aan Lambert Soons 250 gulden, in vergelding van zijne menigvuldige diensten den lande bewezen. — Item, aan denzelven 26 gulden, voor onkosten gedaan in zake De la Valette.

Wij hebben ondanks onze nazoekingen niet kunnen achterhalen wat deze zaak, tegen Pierre De la Valette, eigenlijk beteekende. In eenen brief geschreven uit 's Gravenhage, den 13 Maart 1645, lezen wij, dat Lamb. Soons en zijn mede Gedeputeerde Adriaan de Groot ten deze met den Advokaat Grotius hadden *gebesogneert;* ook hadden zij het bij meerdere Heeren zoo ver gebracht, dat deze hun voorgeven als gegrond en redelijk beschouwden, en wel bijzonderlijk de President Clant, die geheel de week had voorgezeten. — Verder meldt de brief, voor wat de principale zaak (waarschijnlijk Elslo) betreft, dat er nog weinig uitzicht bestond op iets goeds, en wel ter oorzake van den grooten tegenstand: *Die van Maestricht en doen niet als schriven, hebben onder andere calomniën uytgestrooyt dat men in ons quartier op elck bunder eenen halven pattacon geset heeft om dit werck tot dienste van den Coninck van Hispagniën uyt te wercken.....*

Op een landdag te Valkenburg, den 6 Februari 1646, bracht de Stadhouder, Baron van Hoensbroeck-Guel, een adres ter sprake, door hem gericht aan Zijne Excellentie den Markies de Castel-Rodrigo, nopens bedreigingen, hoon en laster hem Stadhouder of zijne familie aangedaan door den

Digitized by Google

Kolonel Graaf d'Arberg de Valengin, Heer van Elslo. — Dientengevolge gaf de Vergadering, bij resolutie van dezen dag, andermaal last aan den Heer van Geul, niet alleen om het proces tegen Elslo met kracht voort te zetten, maar tevens om, op 's lands kosten, eene tweede actie tegen den Heer van Elslo in te spannen.

De Hollandsche contributie over het jaar, ingegaan met 1° October 1646, bedroeg als naar gewoonte 2/7 gedeelten van 72,000 gulden, doende voor Valkenburg 20,571 gulden 8 st. 2 oort, betaalbaar aan Rutger van IJlen, opvolger van wijlen den Ontvanger Van Duverden van Voordt. Tegelijk met deze quote werd nog gerepartiseerd eene som van 17,397 gulden, tot bestrijding der buitengewone lasten en onkosten, waarin het land *in dese miserabele conjuncture van tyde* was geraakt. — Uit deze omslagen werden onder anderen de volgende posten gekweten: Aan den Ontvanger Boviers, de som van 15,432 gulden 14 st. een oort, die het land hem bij slot der laatste rekening schuldig was gebleven. — Item, naardien de Graaf van Solms, Gouverneur van Maastricht met een donatief van 14,000 gulden courant vereerd, en deze som ook betaald was geworden, rees ten deze een geschil, als willende Zijne Excellentie het beloofde donatief berekend hebben in zwaar geld, daar hij anderszins het land door prompte middelen zoude dwingen; weshalve men, om onheilen te voorkomen, genoodzaakt was geweest 1550 gulden, zwaar munt, bij te leggen. — Item, aan den Sergeant van Zijne Excellentie den Graaf van Solms, thans kommanderende op het Kasteel van Valkenburg, opdat hij goed opzicht houde over zijn soldaten, 28 gulden (1). — Item, den Heere De Rode van Hekeren, Hofmeester van den Gouverneur,

(1) Het kasteel was dus nog eenigszins bewoonbaar.

Digitized by Google

vereerd met een paar handschoenen van 24 gulden (1). — Item, den Ontvanger Van IJlen vereerd met 100 Rijksdaalder, opdat hij met het land Valkenburg goede correspondentie zoude houden. Item, den Kapitein van Ittersum, vereerd met 400 gulden, voor diensten den lande bewezen (2). Item, den Kapitein van Till, voor gedane diensten, vereerd met 250 gulden. — Item, betaald aan Dirck Horstmans te Oud-Valkenburg, 17 gulden 7 st., wegens eene onrechtmatige executie, door den Ontvanger van IJlen gedaan. — Item, betaald 100 species fransche kroonen, waarmede de Ho. Mo. Raden van State vereerd waren geworden. — Item, aan Jacob Kalckhoff, in den Peerboom te Aken, wegens vertering aldaar gedaan door de Staten dezes lands in 't confereeren over de zware contributiën, die hun Ho. Mo. op deze landen van Overmase waren eischende, 230 gulden 14 st. — Item, aan Mevis Huynen aan gen-Einde te Schimmert, wegens het houden van drie à vier vergaderingen van den Staat dezes lands, ten zijnen huize, 12 gulden 10 st. — Item, aan den Maarschalk Adriaan van Hoensbroeck, als wezende bij de Staten van Overmase gedeputeerd naar 's Gravenhage, om aldaar af te schaffen de extraordinaire bede, door hun Ho. Mo. de Staten Generaal van deze landen gevorderd, 3276 gulden 15 st. — Item, aan den Baron van Hoensbroeck-Guel, wegens gedane onkosten in 't proces tegen Elslo, 620 gulden. — Item, aan den Heer Belderbusch (3), Commissaris des lands Limburg, wegens zijne deputatie naar Brussel, 81 gulden. — Item, aan den Baron Daniel van Hoensbroeck, in vergelding van diensten den lande bewezen, 300 gulden. —

---

(1) Het wapen de Rode van Hekeren verbeeldt een kruis. Op den helm een vederbos.

(2) Zijn cachet verbeeldt 3 hondenkoppen.

(3) Zijn cachet vertoont vijf balken waarover een rechts klimmende leeuw.

Digitized by Google

Item, aan het Godshuis, op 't Kruis, bij wijze van aalmoes, gegeven 50 gulden.

De bede aan den Koning, over het jaar 1646, ingegaan met 1° November, bedroeg almede 2/7 gedeelten van 72,000 gulden, doende met de daarbij uitgezette som voor extraordinaire kosten en lasten, 36,764 gulden 5 st. — Hieruit werden de volgende posten betaald, als: aan den Graaf de Laverne (1), Kommandant van 't kasteel Limburg, als gevolmachtigde van Zijne Hoogheid den Hertog van Lotharingen, 5,554 gulden 5 st., zijnde de quote van Valkenburg in eene som van tweeduizend dubbel pistollen en zeshonderd pattacons, den voormelden Hertog geschonken, opdat hij de landen van Overmase ontlaste van troepen. — Item, aan onderhoud van 't garnizoen van Daelhem, met inbegrip van het donatief aan den Graaf de Guasco, 6115 gulden 6 st. — Item, aan den Kapitein Moretti, Kommandant van Daelhem, wegens kosten van service en placquilles, 73 gulden 17 st. — Item, voor zekere levering van brood, uitgedeeld aan fransche troepen, onder het bevel van den Generaal Veldmaarschalk Grammont, trekkende door Overmase naar Frankrijk, 480 gulden. — Item aan 't dorp Meerssen, in vergoeding van geleden plundering aldaar gedaan door soldaten van 't garnizoen van Daelhem, 700 gulden. — Item, aan den Graaf de Laverne, Kommandant van Limburg, eene vereering van 300 gulden. — Item, voor vertering gedaan op den generalen landdag te Henri-Chapelle, ter zake van de aankomst van twee regimenten Lotharingsche troepen, 59 gulden 8 st. — Item, aan verschillende personen van 's lands wege uitgezonden naar Brussel, Roermond, Stevensweert op kontschap (verkenning), om te vernemen de intentie der Lotharingsche troepen, 59

(1) Zijn cachet is doorsneden, onder een kruis, en boven drie sterren.

Digitized by Google

gulden 8 st. — Item, wegens wanbetaling der heerlijkheid Elslo, in de bede aangevangen met 1° November dezes jaars, 1413 gulden 2 st. 2 oort. — aan den Griffier Soons, wegens vereerden wijn aan den Heer Audiencier, met inbegrip van 6 dubbel pistollen, aan den Agent Massing de l'Abbeye, Baljuw van Hannut, 243 gulden 8 st. — aan den Heer van Erpicum te Daelhem, wegens zijne deputatie aldaar, 9 gulden 1 st. — Item, aan den Griffier Soons, teergeld om den Hertog van Lorreynen te gaan spreken, 190 gulden.

Het jaar 1647 opende onder de beste verwachtingen; dan, zoo wel van de zijde der Staatschen als van den kant des Konings, werd de noodzakelijkheid gevoeld, om een einde te maken aan een oorlog, die zoo langen tijd geduurd had. Reeds in Januari van dit jaar werden, te Munster in Westphalen, door wederzijdsche gevolmachtigden, de vredesonderhandelingen geopend. — De voorloopige beraadslagingen leidden daar heen, dat de betwiste landen van Overmase toegewezen zouden worden aan die contracteerende partij, welke deze landen, bij 't sluiten van den vrede, in haar bezit zoude hebben. — Deze noodlottige stelling gaf stof tot nog ergeren oorlog. Van beide zijden werd naar gestreefd om van dit bezit te doen blijken; geweldenarijen volgden slag op slag, en het hulpmiddel werd erger dan de kwaal.

Zoo begonnen de Staatschen al dadelijk met, in de betwiste landen, vooral in dat van Valkenburg, nieuwe hoofdambtenaren aan te stellen, of het den bestaanden Titularissen lastig te maken. — Wij vonden ten deze een schrijven, dat we in nota mededeelen, geadresseerd 8 Maart 1647 door den Graaf de Wiltz, Gouverneur van Limburg, aan den Baron van Hoensbroeck-Guel, des Stadhouders oudsten zoon, destijds vertoevende te Brussel in 't hotel den

Digitized by Google

Caperon. (1) — De Luitenant Drossaard Walter van Meer, opvolger van wijlen Frederik Randenraedt, zag zich te dezer tijd veiligheidshalve genoodzaakt de Schepenen der hoofdbanken te laten vergaderen op het fort van Leuth, om zich te bespreken over punten rakende 's Konings dienst, 's lands welvaart of het administreeren der justitie. — Toen de Drossaard de kosten, op vier dezer vergaderingen gedaan, op 's lands rekening wilde brengen, werd deze post, door de Commissarissen geschrapt, op grond, dat die vergaderingen waren gehouden over het stuk van administreeren der justitie, iets dat zij Commissarissen zich niet hadden aan te trekken. — De Kolonel Von Stein Callenfels was te dezer tijd Kommandant van Maastricht (2). Wij vonden van hem het volgende bevel, afgegeven aldaar den 24 Augustus 1647. *Hartmann Gotfried vom Stein Callenfels, Lieutenant Kolonel van een regiment te voet, Commandeur der stadt Mastricht..... Worden hiermede d'inwoondren van Ulestraeten, Gueul, Bundt en Houtem geordonneert met die gemeente van Merssen te helpen draegen in die somme van hondert vijftig gulden, Hollants gelt, als deselve gemeente heft moeten betaelen voor eene convoye van 's Hertogenbosch.*"

Zoo zeer de Staatschen de ambtenaren ontsloegen en andere in de plaats stelden, zoo zeer waren de Spaansche

---

(1) Monsieur ..... Ensuitte de ma promesse j'envoye icij joinct un pacquet adressez au Conseil d'Estat touchant les emprises que font les Estats de Hollande contre Monsieur vostre Pere et aultres Officiers du Pays de Faulquemont, ou je ne mancque de particulierement recommander te zele et l'affection de Monsieur vostre Pere au service de Sa Majesté. S'il vous plait vous deliverez vous meme ce pacquet en mains de Monsieur le President, et l'informerez verbalement de tout le faict ainsy que je le fais par escript. Je demeure Monsieur, vostre tres affectionnez serviteur.

(Get.) J. Comte de Wiltz.

(2) Het wapen van Stein Callenfels is gedeeld; boven een gaande leeuw en onder een kruis. Op den helm een vederbos.

Digitized by Google

bedacht de ontslagenen in hun bedieningen te handhaven. Deze hadden, den 2 September, in dien zin een plakkaat uitgevaardigd, en dadelijk volgde het hier overgenomen tegen-plakkaat: »*Den Raedt van State der Vereenighde* »*Nederlanden*, gesien hebbende seker placaet van wege den »Goninck van Spaignen tot Brussel uytgegeven den tweeden »deser loopende Maent September, daerby sich willende »toeschrijven de Souverainiteyt ende Jurisdictie over de »landen van Valckenborch, Daelhem ende 's Hertogenrade, »Overmase, Verbiedende de goede Ingesetenen aldaer te »gehoorsamen ende erkennen de bevelen ende Jurisdictie »van de Officieren die van wegen desen Staet, met goeden »en rechten titule naer het winnen met de wapenen van »de Casteelen ende Sterckten der voorschreve plaetsen »daerover syn gestelt, op pene van daerover arbritalyck »gestraft te worden. Belastende oock syne pretense Officieren »daerover sorge te dragen, ende tegen de Overtreders »sonder eenich uytstel of oochluyckinghe te procederen. »Hetwelck alsoo van deser zijde niet en is te lyden, maer »tot conservatie van de Hoocheyt ende gerechticheyt van »desen Staet moet teghen ghegaen worden, ingevolge van »de resolutiën van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael van »den tweeden Mey ende veertienden September lestleden. »Soo ist, dat hiermede wel expresselyck werdt belast ende »bevolen aen de ghestelde Officieren van desen Staet over »de voorschreven landen van Valckenborch, Daelhem ende »'s Hertogenrade, heur deur 't voorschreve placaet niet te »laten afschrikken van heure bedieninghe, maer heur daer »inne te houden ende deselve te exerceren volghens ende »in conformiteyt van heure respectieve Commissiën, daer »inne heur de Inghesetenen aldaer sullen hebben te erkennen »naer behooren. Ordonnerende ende bevelende den Gouver- »neur ende Commandeur van Maestricht, des noot ende

Digitized by Google

»versocht zynde, de stercke handt te bieden, bij soo verre »deser zydts Officieren ende Justicieren aldaer in heure »aenbevolen bedieninghen eenich belet of hinder soude »mogen gheschieden ofte wedervaren. Gedaen in 's Graven»hage den 24 September 1647."

Het is allicht tengevolge van dit plakkaat, dat Gerard Odekercken, Secretaris der bank Klimmen, in October 1647, door de gewapende macht geexecuteerd en beroofd werd van al zijne koebeesten; als hebbende niet opgevolgd het aan hem gezonden bevel om de protocollen, registers, charters en andere stukken, de bank en den lande van Valkenburg betreffende, naar Maastricht over te brengen. Evenzoo ging het met Willem Frederickx van Klimmen, die in zijne woning gevat, te Maastricht in de gevangenis geworpen werd, en zulks ter oorzake van de diensten, die hij, tot behoud van Zijner Majesteits Souvereiniteit over deze landen, aan den dag had gelegd. Nog erger lot was zekeren Hendrik Schepers beschoren, die niet slechts om dezelfde rede gevat en in de gevangenis geworpen, maar tevens aan den lijve gestraft werd; dan, wij lezen in de rekening van dit jaar, dat de Ontvanger Boviers betaald had aan den Luitenant *geweldiger* te Maastricht, voor verteerde kosten en executie van Hendrik Schepers, de som van 365 gulden 10 st.

Een bevel als dat hierboven, aan den Secretaris van Klimmen, was misschien ook gezonden geworden aan den Secretaris der bank Meerssen, en waarschijnlijk aan die der overige twee hoofdbanken. Dit meenen wij te kunnen afleiden uit een voor ons liggend stuk, luidende aldus: »*Door ordre van Syne Excellentie Grave van Solms, Generaal der Artillerie, Gouverneur tot Mastricht..... Wort hiermede de Overicheit van Meerssen te weten gedaen, dat sy tegens overmorgen, Vrydachs willen kommen alhier te Mastricht,*

Digitized by Google

alsoo men met haer heeft te sprecken sonder te blyven in gebreck. Actum Mastricht den 23 *October* 1647. (Get.) *Rode v. Hekeren, Hoffmeister.*" Op de kantzijde staat: »*Desen gesien en te teijkenen en aen brengern te restitueren, betaelende den wegh naer discretic.*" — Het kantbericht is evenwel *niet* onderteekend. Heeft brenger niemand thuis gevonden, of hebben die van Meerssen misschien het polver geroken? Wij kunnen het niet weten. Zeker is het dat Peter Stassen, Lodewijk Driessens en Karel Schuegens, schepenen van Meerssen, de een vóór de andere na gevat, en te Maastricht in de *gevangen porte* achter slot werden gebracht.

De belastingen over 't jaar 1647 waren als volgt: 1° De Hollandsche contributie, in te gaan met 1° October zijnde twee zevende gedeelten van 72,000 gulden. 2° Een buitengewoon subsidie van 36,000 gulden, dat de Overmaasche landen gedwongen waren op te brengen, volgens resolutie en *pretentie* van hun Ho. Mo. de Staten van Holland, in dato 26 April 1647, doende voor Valkenburg 11948 gulden 12 st. 1 oort. — 3° De gewone bede aan den Koning, ingaande met 1° November, bedragende almede twee zevende van 72,000 gulden. En 4° eene som van 40,070 gulden 10 stuiver, gerepartiseerd te Eupen, den 7 Februari 1647, voor onderhoud van twee regimenten Lotharingsche troepen, liggende in 't land van Limburg sedert den 14 December 1646 tot den laatsten Februari 1647. — Buiten en behalve deze vier taxen werden ten zelfden dage ook nog omgeslagen 7590 gulden, voor buitengewone onkosten, waarin het land *in dese miserable conjuncture van tijde* stond te vallen.

In de rekening over 1647 werden onder andere posten van uitgaven de volgende geleden: de quote der heerlijkheid Elslo in deze drie taxen, als zijnde niet betaald geworden, 3913 gulden 15 st. — Item, voor twee amen

Digitized by Google

goeden Rijnschen wijn, waarmede de Staten van Valkenburg den Griffier Musch vertoevende te Spa vereerd hadden, 175 gulden. — Item, voor een jaar interest van een kapitaal van 10,285 gulden, gerestitueerd aan Lambert Rietrae, 1093 gulden. — Item, voor vertering in 's lands dienst te Aken gedaan door den Baron Frederik Van Schaesbergh, Ambtman van Bruggen, 60 gulden. — Item, voor een voeder wijn, waarmede de Baron van Boetselar vereerd was geworden, 152 gulden 16 st. — Voor schadevergoeding aan meerdere ingezetenen van Velt en Schin op Geul, ter zake van executie gedaan door den Luitenant Kolonel Albertanson, 397 gulden 8 st. — Item, aan den Baron Daniel van Hoensbroeck, 300 gulden, waarmede hij van 's lands wege was vereerd geworden, wegens merkelijke diensten gedaan ter zake van de Lotharingsche troepen. — Item, aan den Luitenant-Kolonel des Maisieres, Kommandant op het koninklijk fort van Navagne, vereerd 300 gulden, opdat hij goede orde houde onder zijne soldaten. — Item, aan den Baron van Hoensbroeck-Guel, voor onkosten gedaan in 't proces tegen den Graaf d'Arberg de Valengin, Heer van Elslo, 160 gulden. — Item, aan den Burgemeester de Grati te Maastricht, in den Wintmolen, voor vertering bij hem gedaan in het confereeren met de Heeren gecommitteerde Raden van State, 160 gulden. — Item, aan dezelfde Gecommitteerde Raden, wegens kosten en vereeringen gedaan ter zake van de geëischte extraordinaire subsidie, 614 gulden 14 st. — Item, aan den Graaf van Solms, Gouverneur van Maastricht, 2700 gulden, uit eene som van 14,000 gulden Hollands courant, voor donatief dezes lands over het loopende jaar 1647. — Item, aan den Graaf van Wiltz, Gouverneur van Limburg, 2500 gulden 15 st. voor zijn donatief, over 't jaar 1647. — Item, aan Jacob Coecken, voor een voeder wijn,

Digitized by Google

waarmede het land, om beters wil, den Drossaard van Till vereerd had, 375 gulden. — Item, voor een half dozijn vette hamels vereerd aan den Kommandant Steyn-Callenfels, 72 gulden. — Item, voor twee amen wijn vereerd aan den Luitenant-Kolonel kommandeerende op Daelhem, 150 gulden. — Item, aan Lambert Soons, als Gedeputeerde dezes lands naar Brussel, ten einde een verdrag te treffen wegens schorsing van winterkwartier. — Item, aan den Baron van Hoensbroeck-Guel en aan eenige Schepenen van Meerssen, 301 gulden 3 st., om ze in 's lands behoef te besteden. — Item, aan den Baljuw Massing de l'Abbeye, in zijn hoedanigheid van Agent dezes lands te Brussel, om te worden besteed in zake de Commissarissen van Zijne Hoogheid den Hertog van Lorreinen, alsmede in de procedure tegen den Graaf d'Arberg, Heer van Elslo, 497 gulden 2 st. — Item, aan Antoon Olivier de Henri-Chapelle, wegens vertering door den Staat dezes lands, ten zijnen huize gedaan, den 5 December 1647, 19 gulden 7 st. — Item, heeft de Rendant betaald aan zijn Zwager Hubrecht Lenaerts, voor zekere voorgestrekte penningen, in zake de erfgenamen van wijlen Jonker Strabach, alsmede aan den Advokaat Paludanus, den Procureur Gouthoven en de Stadsrechters van Maastricht, 107 gulden 10 st.

In de maand November 1647 werden de Overmaasche Stenden door den Graaf van Solms uitgenoodigd, om onmiddelijk in zijne handen te betalen eene zekere som van penningen, wegens onkosten gedaan door Hare Hoogheid de Prinses Weduwe van Oranje, in haar reis naar deze gewesten. — Het schijnt dat de Stenden, ten deze vergaderd te Ste Kruis, met deze reiskosten niet zeer ingenomen waren, dan, wij lezen in eenen brief geschreven den 22 November, door den Baron Daniel van Hoensbroeck aan zijn neef Conrad Ulrich, Heer van Guel: *Icy joinct*

Digitized by Google

vous verrez ce que le Comte de Solms demande. L'on a dernierement a l'assemblée de la St Croix resolu de souffrir l'execution a charge de la generalité de la Province, plustot que de payer, et de faire les plaintes a la Haye. — Culenborgh ne repond, mais escrit a Boviers que ledict Comte n'at aulcune charge, et ainsi il le fault refuser, mais ils ont les moyens a la main pour se faire payer NOLENS VOLENS. — Inderdaad, de rekening wijst een post aan van 2858 gulden 15 st. »door den Rendant Peter Boviers »betaelt aen syne Exc^ie den Heere Graeve van Solms oft »aen synen geconstitueerden Hooffmeester Jonker Roda »van Hekeren, voor soo veel als ons contingent was be»draegende in seeckere oncosten tot behoeve van Haere »Hooch^t Mevrouwe de douagiere Princesse van Orangien, »over haer gedaende reyse naer Spa, ende van Spa »wederom over Aecken naer Meurs, ende soo naer huys."

De Staten van Overmase hadden in de laatste dagen dezes jaars 1647, goed gevonden den Graaf van Wiltz, als Gouverneur dezer landen, te vereeren met 6000 guldens courant, en terwijl gemelde Graaf deze vereering niet had willen aannemen, zoo werd de Ontvanger gelast deze penningen te besteden ten behoeve van zekere commissie, opgedragen aan de Heeren Prelaten van Godsdaal en van Kloosterrade, aan Adriaan de Groot en aan Lambert Soons.

Wij zeiden dat de hoofdambtenaren der betwiste landen bemoeilijkt en eindelijk uit hun bedieningen ontslagen werden. Dit lot viel allengs ook den Stadhouder, Conrad Ulrich Baron van Hoensbroeck-Guel, ten deel. Zijn eerste optreden in 's lands dienst dagteekende van het jaar 1617, als wanneer hij door de Stenden van Valkenburg en van 's Hertogenrade, en bij afzonderlijke commissie door die van Daelhem, naar Brussel werd afgevaardigd. — De Daelhemer commissie was geteekend door Wericus,

Digitized by Google

Abbas Val-Diei namens de Geestelijkheid, door Wijnant van Imstenraedt tot Mheer (1) namens de Ridderschap, door Frongteaux de Hoisse en Jan Moulingen namens de Officieren der banken. — Deze dertigjarige diensttijd verhinderde niet dat de Stadhouder uit zijn ambt werd ontzet. — Wij vonden van zijne hand eene »Memorie »van 't ghene is raeckende mijn Officie: Staet te noteren »dat ick hebbe bij cesse van myn vaeder en by patente »van syne Majesteyt verkregen *titulo onerosa* d'officiën »van Stadhouder ende vooght des lants van Valckenborgh, »dewelcke officiën syn 1453 verpant ofte verset geweest »by Philippus Bonus, Hertoghe van Bourgoigne aen den »Heer van Cortenbach, waernae sy syn coomen in de »familiën van Palant ende soo by houwelyck, aan die van »Strythaegen Huyn-Amstenraedt ende Hoensbroeck, in »dewelcke familiën soo by successiën als houwelycken »nu eenigen tyt hebben berust, als hebbende myn vader »Anno 1587 by patente vercregen dat de voorschreve »officiën niet sullen worden gelost, hebbende deselve ook »tot het jaer 1632 paiselyck beseten, als wanneer de »Heeren Staeten van de geunieerde Provinciën hebben »verovert Limbourg, waerdoor syn meesters geworden »van de landen van Overmaese, ende hebben alsdan de »voorschreve officiën confereert aen Capitain Til, maer »naderhant gesien hebbende dat de voorschreve Heeren »Staeten waeren qualyck gefundeert, soo hebben se hetselve »officie wederomme gerestitueert in Julio 1633 met belofte »hetselve in myn leven niet te lossen, ende alsoo Haer »Majesteyt de Stat van Limbourg weder heeft ingenomen, »heeft oock den Stadthouder willen querelleren, maer »gesien hebbende syn goet recht, en heeft niet alleen

(1) Zijn cachet verbeeldt een hartschildje omzet met bollekens.

Digitized by Google

»hem gemainteneert in syne officiën, maer oock belooft »deselve niet te lossen noch aen syne erven sonder »groote redenen. Nu is 't dat de Staeten der Vereenigde Nederlanden andermael sonder eenige oorsaecke »de voorschreve officien hebben geconfereert aen den »Baron van Gent, een Geldersman, directelyck streckende »tegens de privilegiën van dese landen, dewelcke met »gewelt hem Stadhouder hebben gepossedeert, niet alleen »van syne ordinarisse jura ofte rechten der leenen, ofte »als hy andersints is justicie administrerende, maer oock »van seecker bembt wesende vier of vyff bunder groot, »als oock eenige groote vaeten haever ende hoenderen »tot Mesch, ende voorders van alle andere gerechticheyden, »de Souvereiniteyt niet raeckende, sonder nochtans weder »te geven ofte te presenteren eenige pantpenningen. Ende »alsoo den ambassadeur de Bruin heeft gedaen veele »instantiën tot restitutie van de voorschreve officie, als »wezende directelyck tegens den vrede van Munster, soo »en heeft nochtans tot nog toe niet connen op doen, »weshalve ick vraegende ben niet alleen der voorschreve »officiën maer oock van alle den schaede ende interessen »geleden ofte alnoch te lyden, ende dat met den eersten, »daervoor mach worden borge gesteld."

TWIST OVER HET BEZIT DER LANDEN VAN OVERMAAS

CONFLICT OVER DE JURISDICTIE.

V.

Het tractaat van Munster of de vrede tusschen Philips IV, Koning van Spanje, en de Vereenigde Nederlandsche Provincën, door Philips als vrije onafhankelijke Staten erkend,

Digitized by Google

werd, den 30 Januari 1648, gesloten. Een der voornaamste bepalingen was: dat de Koning en de Vereenigde Provinciën wederzijds zouden behouden de landen en plaatsen, welke zij op dat oogenblik in bezit hadden. — Den 25 Maart daaraanvolgende, kwam eene sterke partij soldaten van Maastricht naar Meerssen, om den Schepen Peter Stassen in zijne woning te vangen. Hem daar niet vindende, evenmin als ten huize zijns broeders, dat zij omringd hadden, moesten zij lediger hand naar Maastricht terug keeren. — 's Anderen daags retireerde zich de Schepen Stassen op het fort van Leuth, alwaar hij verbleef tot den 5 Juni, zijnde de dag, dat het geratificeerde tractaat werd afgekondigd. — Een paar dagen later brachten dezelfde gasten weder een bezoek aan Meerssen, doch te vergeefs, de Schepen was er niet.

De Staatsche Luitenant-Voogd Pesters had, te dezer tijd, bij Louis Driessens en Claes Heusch, Keurmeesters der bank Meerssen, de *Keurkanné* gereclameerd, welke onder hen was berustende; en daar zij aan dit verzoek niet durfden voldoen, wegens de tegenorders, die zij ontvangen hadden van den Baron Conrad Ulrich van Hoensbroeck-Guel, Stadhouder en Voogd van Zijne Majesteit in den lande van Valkenburg, zoo is het gebeurd, dat de gemelde keurmeesters, door zekeren N. Crop en soldaten, op last van voormelden Pesters, geexecuteerd zijn geworden tot zij de gereclameerde kan overgaven.

Met het oog op den Munsterschen vrede hoopten de Valkenburgsche Stenden in het vervolg te volstaan, mits betalende de beden en contributiën aan eenen kant, het zij dan aan den Koning of wel aan de Vereenigde Provinciën; doch zij rekenden buiten den waard. De officieren van hun Hoog Mogende zonden, in de eerste maanden des jaars 1648, twee taxen over 't land Valkenburg uit,

Digitized by Google

ten bedrage van 54,903 gulden 9 st. 2 oort. En terwijl de Staten dezes lands niet méér hadden omgeslagen dan 42,956 gulden 6 st., ingaande met 29 Januari 1648, zoo moest het ontbrekende alsnog worden aangevuld. Dit geschiedde, bij resolutie genomen op den landdag te Valkenburg, den 6 Februari 1649. De betrekkelijke omslag luidt in den aanhef, aldus:

»Memoriale repartitie gemaeckt over het quoot ende con»tingent deses lants Valckenborgh in de beede van 72000 »guldens, dewelcke alsoo men deselve overlang hadde »omgeleijt met vaste hoope dat men mits die *eens* betalende »in desen Vreedetyt zoude volstaen, andermael is moeten »gerepartiseert worden, om de swaere executiën van de eene »en van de andere syde te ontgaen, deselve repartitie, »mette hieronder gespecificeerde onkosten gedaen synde ter »vergaderinge tot Valkenborgh beschreven en gehouden »synde den 6 Februarij 1649 ten overstaen van den Heere »Stephan van Eynatten Commissaris deses lants, in bywesen »van den Heere Erfmaarschalck van Hoensbroeck, den Baron »Hoensbroeck-Guel, Adriaan de Groot ende meer anderen »van den Staet deses lants."

Een voor ons liggende brief, geadresseerd door den Graaf van Solms, Gouverneur van Maastricht, aan den Baron van Hoensbroeck-Guel, staat allicht met evenbedoelde zware executiën in verband: »*Mijn Heere . . . . Alsoo den Ontfangher van IJlen, alhier, volgens laest van Haer Hoog Moo. instantelyck by Ons aenhoudt U. E. te doen ophaelen, soo hebben U. E. hiermede waerschauwen niet te min begeeren willen, dat U. E. niet laeten wilden hem alhier in te stellen tot verdraeg deser saecken, en sallen hier in langher niet, als tegens Donnerstaeg avendt, dese requisitie connen opschuyven. Waermede U. E. sal connen reguleren.*"

Uit de opbrengst der aangegevene twee taxen, over het

Digitized by Google

jaar 1648 gerepartiseerd, werden onder anderen de volgende extraordinaire onkosten gekweten: 's Lands quote uit eene som van 20,000 pattacons, wegens onderhoud der troepen van Zijne Hoogheid den Hertog van Lorreynen, waarover de Staten met den Hertog geaccordeerd hadden ter somme van 14,286 gulden 5 st. — Item, aan Zijne Excellentie den Rheingraf, Commissaris-Generaal der Staatsche legers, eene vereering van 9562 gulden 10 st. om te voorkomen, dat het land door diens troepen ten eenenmaal worde bedorven. — Item, aan Zijne Excellentie den Graaf van Solms, de quote des lands Valkenburg uit eene som van 18,000 gulden, zijnde het donatief over 't jaar 1648, waarmede de Ridderschap en de Staat der vier landen van Overmase, Zijne Excellentie gecongratuleerd hadden, 3231 gulden 1 st. 1 oort. — Item, terwijl de bank Meerssen weigerde te helpen dragen in de vereering gedaan aan Zijne Exc^ie^ den Rheingraf, zoo heeft de Ontvanger de quote dezer bank moeten bijleggen, ter somme van 1593 gulden 15 st. — Item, voor vereering gedaan aan den Gouverneur van Limborg, alsmede wegens de fourage van het regiment van den Kolonel de Laverne, 2643 gulden 12 st. — Item, aan interest tot het lichten der penningen, die noodig waren om de zware executiën te voorkomen, waarin het land stond te vallen, 1966 gulden 13 st. — Item, alzoo de Kommandant-van Navagne ten laste dezes lands zekere zware executie had gedaan, in het ophalen van verscheidene personen en bestialiën, heeft de Ontvanger, om die los te helpen, zoo aan militaire executie als aan verteringen betaald, 734 gulden. — Item tot afdoening van het proces, tusschen de erfgenamen van wijlen Jonker Strabach ter eenere en het land van Valkenburg ter andere zijde, met inbegrip der vereeringen aan de scheidsmannen en aan Sieur Lambert van Haren, 3792 gulden 10 st. — Item,

Digitized by Google

betaald het contingent uit eene som van 4000 gulden, waarover het land Valkenburg geaccordeerd had met den Kolonel Octavio Guasco, wegens het garnizoen liggende te Daelhem, 1142 gulden 12 st. — Item, aan Massing de l'Abbeye, Baljuw van Hannut, wegens zijne gedane negociatie met den Hertog van Lorreynen, 318 gulden 3 st. — aan zekeren expresse gezonden naar 's Gravenhage met brieven, om te voorkomen de executiën, waarin 't land stond te vallen, wegens de erfgenamen van wijlen Jonker Strabach, 41 gulden 8 st. — Item, betaald voor geleverde steenkolen aan het garnizoen van het kasteel Valkenburg, 100 gulden. — Item, betaald 1642 gulden 14 st. voor zoo veel als de heerlijkheid Elslo, in het cohier beginnende 29 Januari 1648, in gebreke was te voldoen. — Item, betaald aan den Weleerw. Domheer van den Berg-Trips, om te worden overgemaakt aan Sieur Massing de l'Abbeye, Agent in zake den Graaf d'Arberg, Heer van Elslo, 140 gulden 12 st. — Item, aan Hendrik Odenkercken, Secretaris van den Heer van Geul, 240 gulden, wegens onkosten gedaan in het proces tegen Elslo. — Item, aan den Griffier Lambert Soons, wegens zijne deputatie naar Brussel, in Mei 1648, de som van 60 gulden. — Item, voor teer- en pektonnen gebruikt tot viering van den gesloten vrede, 73 gulden 3 st. — Item, betaald 50 gulden, die de Staten, om beters wil, den Kommandant op 't kasteel Valkenburg hadden toegevoegd.

Het jaar 1648 eindigde met den volgenden nieuwjaarsbrief, in plakkaatform gedrukt en alom aangeplakt: »Alsoo de *Doorluchtige Hoogh. Moogende* HEEREN STATEN »GENERAEL der Vereenichde Nederlanden goet gevonden »hebben te verclaren, dat alle de Geestelycke ende Kercke»lycke goederen in de drie landen van Overmaese, aen »desen Staet der Vereenigde Nederlanden syn vervallen,

Digitized by Google

»ende dien volgende gelieft hebben my *Pieter van Blau-*
»*wensteyn*, by haere opene brieven te committeren ende te
»stellen als Ontfanger ende Administrateur van deselve
»Geestelycke ende Kerckelycke goederen, gelegen in de
»Stadt ende in den lande van Valckenburgh, Overmaese,
»geene uytgesondert. Soo is't, dat ick in qualiteyt voor-
»schreve hiermeede vercondige aen alle Abten, Prelaten,
»Pastoors, Conventualen ende Prebendarissen, als oock de
»Rentmeesters ende Administrateurs van deselve, dat sy
»voortaen hunne handen van de voorschreve Geestelycke
»en de Kerckelycke goederen hebben aff te trecken. Mits-
»gaeders dat sy aen my sullen overleveren de Originaele
»fundatie-brieven, Registers, Boeken, Pachtcedullen, Ree-
»keningen ende voordere Documenten, scheyn ende bescheyt
»die sy weeten, ofte hebben ofte connen hebben van die
»meer genoemde Geestelycke goederen, ende Beneficiën,
»ende sulcx binnen den tyd van drij daegen, binnen de
»stadt Maestricht in de Herberge genaempt de Roose op de
»Houtmerckt, op pene dat tegens de voornoemde Geeste-
»lycke persoonen, ende haere Rentmeesters, Administrateurs,
»Prebendarissen ende Conventualen, hiervan in gebreecke
»ofte weygeringe blyvende, sal geprocedeert worden by
»gysselinge van haere Prebenden, Alimentatiën ende onder-
»hout, waervan sy de facto sullen versteecken syn. Gelyck
»insgelycx vermaent wordt aen die Pachters ende Huerders
»deer voorschreve goederen haere pachtcedullen, binnen den
»voorschreven tijt, te comen verthoonen, ende haere ge-
»pachte landen, tienden, ende andersints aen te brengen
»bij versteck der huere. Ende meede wel expresselijck ge-
»last in handen van de voorschreve Geestelijcken offte haere
»Administrateurs ende Ontfangers eenige betalinge te doen,
»op pene van dubbel te betaelen. Maer sullen deselve be-
»taelinge hebben te doen in mijne handen binnen den

Digitized by Google

»voorschreven tijt van drij dagen, alles volgens die Or-»donnantie ende goede wille van de voorgemelde *Doorl:* »*Ho: Mo: Heeren Staeten.* Ende op dat niemandt hier van »eenige ignorantie en pretendere, sal dese al omme in den »lande van Valckenburgh, alwaer men gewoonlijck is pu-»blicatie ende affictie te doen, vercondicht ende geaffigeert »worden". Actum Maestricht den 29 December 1648.

(Get.) Pit van Blauwensteijn.

Zijne Excellentie de Rheingraf, van wien wij boven gewaagden, bevond zich, in Januari 1649, noch te Maastricht. — Van daar uit schreef hij aan den Baron van Hoensbroeck-Guel, het volgende: »*Monsieur ..... Je vous supplie que* »*je puisse avoir le bonheur de vous voir, et pour c'est effect* »*me mander quand et a quel lieu je pouraij vous rencon-*»*trer, sur quoy j'attendray vostre reponse, et cependant je* »*m'ecriray, Monsieur, ... vostre tres humble serviteur*

(get.) P. Rheingraf" (1).

Het landje van Valkenburg was, te dezer tijd, van Hoofdofficieren ruim gezegend. — Van de Staatsche zijde waren het: de Gouverneur van Maastricht; de Baron van Gent (2) Stadhouder en Voogd; Hans Willem van Till, Drossaard; de Licentiaat Johan Pesters, Luitenant-Stadhouder en Voogd; Rutger van IJlen, Ontvanger; Martijn de Quaede, Griffier.

Van den Spaanschen kant waren het: de Graaf van Grobbendonck, Baron van Wezemael, opvolger des Graven de Wiltz, als Gonverneur en Kapitein-Generaal van Overmase; de Baron van Hoensbroeck-Guel, Stadhouder en Voogd; Wolter van Meer, Luitenant-Drossaard belast tevens,

(1) Zijn cachet verbeeldt een gevierdeeld wapen met vier links klimmende leeuwen waarover een gevierdeeld hartsehildje, vertoonende in het 1ste twee lelièn, in 't 2de twee rug tegen rug gekeerde zalmen, in 't 3de een klimmende leeuw en in 't 4de een balk; het al gedekt door eene vorstelijke kroon.

(2) Zijn cachet vertoont een getraliede balk.

Digitized by Google

sedert het ontslag van Peter Boviers, met den post van Ontvanger; Lambert Soons, Griffier. — Wolter van Meer was 's Konings ijverigste dienaar en aanhanger. Wanneer hij het in zijne geboorteplaats niet houden kon, dan retireerde hij zich op 't fort van Leuth, op Navagne of te Visé, van waar hij zijn orders over het land van Valkenburg uitzond. Zoo lezen wij in zijne aanteekeningen, dat hij, in Januari dezes jaars 1649, met den Heere Raad en Advokaat fiscaal, tot handhaving van Zijner Majesteits Souvereiniteit, gevaceerd had te Visé, Limburg, Aken en elders, en dat hij op den 2 Februari, zijnde O. L. V. Lichtmis, met een Luitenant, een Sergeant en 27 soldaten vertrokken was naar Brussel, om ten hove de noodige middelen tot behoud der landen gerechtigheid te beramen, en de betrekkelijke instructiën te ontvangen. — Onder weg, te Sint-Truyden, had zich een soldaat van het konvooi, genaamd Gilis Francken, bij ongeluk door 't lijf geschoten, waaraan hij 's anderendaags, in den Adelaar aldaar bezweek, en door de Paters Minderbroeders begraven werd.

Omstreeks ter zelver tijd werden Lodewijk Driessens en Peter Stassen, Schepenen van Meerssen, op last van den Drossaard van Till in hechtenis genomen, en in de gevangen poorte te Maastricht opgesloten. Zoodanig een lot trof ook den knecht van Wolter van Meer, met name Martijn Cleuters. Nog erger ramp viel den bode Laurens Daemen te beurt, die, om te hebben afgekondigd Zijner Majesteits plakkaten, gevankelijk naar Maastricht ingehaald, en aldaar in strikte en crimineele gevangenis werd gesteld, met ijzers aan handen en voeten, waaruit hij door het sterk aanschrijven van Anthonio de Rios, Gouverneur van Leuth, ontslagen is geworden. Een ander bode van Zijner Majesteits justitie, met name Nelis van Clermont, was door het garnizoen van Maastricht geexecuteerd ge-

Digitized by Google

worden in zijne bestialiën, voor welke executie en verteerde kosten gedaan te Maastricht in de Gans, betaald is geworden de som van 28 gulden 16 st. — In October 1649, vertoefde de Drossaard van Meer wederom te Brussel, hebbende hij alstoen gelogeerd bij Lambert Buysers, in den Pellikaan.

Wij zeiden dat de Officieren, of liever de Hoofdambtenaren van hun Hoog Moogende, de contributiën uitschreven zonder voorkennis of bewilliging van hen die ze moesten betalen. — Van de vastgestelde hoofdsom kreeg elke hoofdbank een vierde deel, en elke had te zorgen, dat de penningen bijtijds in handen van den Ontvanger van IJlen, te Maastricht, gestort werden. Zoo werd, den 18 Juni 1649, een tax uitgezonden bedragende voor elke hoofdbank, 679 Gulden 19 st. en een half oort, doende voor de vier banken of voor geheel het land Valkenburg, 2719 Gulden 16 st. 2 oort. — Den 20 October 1649, voor de gezamentlijke hoofdbanken, een tax van 8700 Gulden 11 st. — Den 21 October een van 54,187 gulden 4 st. — En den 3 November daaraanvolgende, een dito van 8295 gulden 9 st. 3 oort.

Het denkbeeld, waarin de Staten van Valkenburg verkeerden, dat de koningsbede, ingegaan met 1 November 1649, door den vorigen Ontvanger P. Boviers ware vereffend geworden, was oorzaak, dat deze bede veel later, in 1652, eerst werd gerepartiseerd. — De Drossaard-Ontvanger Van Meer teekende ten deze het volgende aan: »Alsoo Sijner Majesteijts beede, beginnende 1° Novembris »1649, was blijven openstaen ongerepartiseert, ende al »eerst uijtgesonden in den beginsel des jaers 1652, tot in»ninghe van dewelcke ick seer swaerlijcken hebbende con»nen geraecken, soo deur die verbotten ende oppositien »tegens derselfs executeurs in 't werck gestelt bij de Offi-

Digitized by Google

»cieren van den Staetsche, is middeler tijts gebeurt dat »den Rentmeester Generael van Limburgh het lant Valcken»borgh voor de voorschreve verachterde bede, deur diverse »partijen van Soldaten met de stercke handt heeft doen »executeren, welcke penningen van executie aen de res»pectieve Schatheffers welcke geexecuteerd sijn worden, »ten laste van de generaliteijt, vergoijt moet worden als »connende dese oncosten niet redonderen op de Schathef»fers die onschuldich sijn".

De rekening van het jaar 1649 bevat onder andere uitgaven de volgende: aan Zijne Excellentie den Graaf van Grobbendonck, betaald voor zijn donatief als Gouverneur en Kapitein-Generaal der landen van Overmase, over het jaar begonnen den 1 November 1649, de som van 1392 gulden 13 st. — Item, den Heer Bragart, Secretaris des Graven van Grobbendonck, vereerd met 48 gulden, opdat hij in 's lands voordeel tijdig adverteere, wegens troepen bewegingen als anderszints. — Item, aan drie verschillende deputatiën, als: in Januari en Februari 1648, te Brussel, door de Heeren Prelaat van Kloosterrade, Adriaan de Groot en de Griffier Soons. Den 25 Februari te 's Gravenhage, door Adriaan de Groot en Servaas van den Houfve, Scholtis te Heerlen; en den 27 Maart te 's Hage, door den Ontvanger P. Boviers, 7456 gulden 6 st. — Item, voor vertering gedaan te Aken in den Peerboom, den 27 Mei 1649, de som van 193 gulden 4 st. — Item, voor vertering, door de Staten dezes land gedaan, in den Windmolen te Maastricht, ter gelegenheid van hunne deputatie bij den Rheingraf, 67 gulden 6 st. — Item, den Ontvanger Rutger van IJlen, te Maastricht, vereerd met 246 gulden, opdat hij goede correspondentie houde met den lande van Valkenburg. — Item, voor zekere onkosten, door Zijne Exc^ie^ den Graaf van Wiltz en eenige Lotharingsche Offi-

Digitized by Google

cieren gedaan in de Kroon te Henri-Chapelle, 60 gulden 13 st. — Item, voor onkosten gedaan door des Ontvangers dienaar, met name Willem Smeets, zijnde te Limburg, door den Kommandant de Laverne, gevangen gehouden, 39 gulden 18 st. — Item, aan Peter Van den Eyck, goudsmid te Maastricht, voor levering van een zilveren zegel, ten dienste van den Staat des lands Valkenburg, 10 gulden. — Aan schenkingen gedaan te 's Gravenhage, in de laatste deputatie aldaar, 2875 gulden. — Item voor onkosten gedaan door Jan Widdershoven en Jaspar Vilnoy, tijdens hunne gevangenschap te Maastricht, 226 gulden 17 st. — Item, wegens wanbetaling van den tax van Jonker Jacob Leeck, insolvent, en van den post van Mathijs Cloot te Heerlen, wegens het leen Musschenbroeck, 682 gulden 14 st. 1 oort. — Item, wegens wanbetaling der heerlijkheid Elslo, 1416 gulden 17 st. — Item, aan den Baljuw van Hannut, 1073 gulden, om daarmede te betalen het rapport van de procedure tegen Elslo, benevens de vereeringen ten deze gedaan, alsmede het assurantie geld, om deze som vrij en vrank tot Brussel te brengen. — Item, aan den Baron Hoensbroeck-Guel, 120 gulden, om te worden besteed tot directie van de procedure tegen den Graaf d'Arberg, heer van Elslo. — Aan den Notaris de Vis, voor een exploot gedaan te Elslo, 8 gulden 15 st. — Item, aan den Notaris Brons, voor eene insinuatie gedaan aan P. Blauwensteyn, Ontvanger der geestelijke goederen, 4 gulden 4 st. — Item, voor zekere haver, door Lambert Rietrae, in 's lands dienst vereerd aan den Kommandant van Maastricht, 31 gulden 15 st. — Item, voor brandhout, steenkolen en kaarssen, geleverd aan het garnizoen van 't kasteel Valkenburg, sedert Januari 1648 tot Mei 1649, de som van 500 gulden. — Item, aan den Luitenant-Drossaard Wolter Van Meer vereerd

Digitized by Google

300 gulden, wegens merkelijke diensten den lande bewezen, ten tijde zijner residentie op het fort van Leuth. — Item, voor onkosten gedaan door den Eerw. Heere Johan Fraisinne, Proost van St. Gerlach, met zijnen knecht en paarden te Brussel in 's lands dienst. — Item, aan Servaas Van den Houfve, Scholtis te Heerlen, op rekening van zijne kosten en vacatiën in 's lands dienst gedaan, 300 gulden. — Item aan Adriaan de Groot, 300 gulden, om te worden overgereikt aan N. Richardt, Secretaris van Zijne Exc^ie den Ambassadeur de Bruyn te 's Gravenhage, als eene dankzegging voor de diensten den lande bewezen. — Item, aan Frans des Maisieres, Gouverneur op 't fort van Navagne, in vergoeding zijner diensten den lande bewezen in het passeeren van oorlogsvolk, in het doen van meerdere exploten door zijne soldaten, alsmede in het bieden der sterke hand tegen de overtreders van Zijner Majesteits plakkaten, vereerd 150 vat haver, geleverd door P. Vincents ad 27 st. het vat, 121 gulden 10 st. — Item, alzoo de Luitenant-Drossaard genoodzaakt was geweest, op den 19 Juli en 26 September 1649, de Schepenen der hoofdbanken te doen vergaderen te Visé, zoo was, in de Roode poort aldaar, verteerd geworden 64 gulden 16 st.

In 1650 had de Luitenant-Voogd Pesters, namens den Baron van Gent, een landdag belegd te Valkenburg, waarop de meeste Schepenen en geheel de Ridderschap afwezig bleven. — Hierover ontstond eene briefwisseling tusschen gemelden Pesters en Johan van der Stock, Scholtis van Geleen, ten deze gecommitteerd door de Heeren Daniël van Hoensbroeck en Stephan van Eynatten, Commissarissen des lands Valkenburg.

De Hollandsche contributie, beginnende met 1 October 1650, bedroeg 6000 gulden voor elke hoofdbank, of 36,000 gulden voor gansch het land. — Daarbenevens schreven

Digitized by Google

de Valkenburgsche Staten eene belasting uit loopende van 1 November 1650, ten bedrage van 21,327 gulden 6 st., waaruit gevonden moest worden niet alleen de gewone Koningsbede, bedragende 20,571 gulden 8 st. 2 oort, maar ook de dagelijksche lands onkosten ; zoodat de Ontvanger, bij slot van rekening, veel meer had uitgegeven dan ontvangen.

Zoo moest vooreerst in uitgave gebracht worden de som van 812 gulden 3 stuiver, zijnde de oninbare quote, waarop de heerlijkheid Elslo in desen tax was aangeslagen. — Item, het contingent des lands Valkenburg in het donatief, dat de Geestelijkheid, Ridderschap en hoofdbanken van Overmase geaccordeerd hadden aan Zijne Exc^ie^ den Graaf van Grobbendonck, Gouverneur en Kapttein-Generaal dezer landen, 1392 gulden 13 st. — Item, voor onkosten gedaan, in Juli 1650, door eene partij soldaten, die de Ontvanger tot zijne bescherming ten platten lande had meêgenomen, om te verrichten 's lands affairen, 32 gulden 14 st. — Item, betaald aan een konvooi, den 7 Augustus met den Ontvanger in 's lands dienst uit geweest zijnde, één en een halven dag, 41 gulden 8 st. — Item, betaald aan den Luitenant Brevillo, voor eene gedane executie, 73 gulden 4 st. — Item voor vertering door de Staten gedaan ter gelegenheid der algemeene landdagen gehouden te Herve, den 12 April 1650, en te Henri-Chapelle, den 21 Juli dezes jaars, 54 gulden 3 st.

Van den 12 Mei tot den 21 Juli 1651, vertoefde de Drossaard van Meer, in 's lands dienst, te Brussel. — Middelerwijl was zekere Mathys Coelen, wegens diensten en exploten, rakende Zijner Majesteits souvereiniteit, op het kasteel Valkenburg in de gevangenis geworpen; weshalve de Drossaard aan den Sergeant, kommandeerende op het kasteel, voor kost- en losgeld had betaald de som van 86 gulden. —

Digitized by Google

In Augustus van hetzelfde jaar, bevond zich de Ambassadeur de Bruijn te Spa, van waar hij den Drossaard van Meer ontbood om over 's lands aangelegenheden te confereeren. — Op verzoek van den Ambassadeur deed van Meer, uit 't fort Navagne, een konvooi van 50 man naar Spa komen, om Zijne Excellentie te begeleiden eerst naar Visé, en van daar tot in de Meyery van 's Hertogenbosch, tot Gemert, alwaar hij zijne intrede nam bij den Ridder Caspar Ulrich van Hoensbroeck, Kommandeur der Duitsche orde aldaar. (1)

Over het dienstjaar 1651—52 werd, vanwege de Staten van Holland, den 4 Mei 1651, een tax uitgezonden van 4508 gulden 9 st., en den 6 November, een van 27,000 gulden. — De Koningsbede over dit jaar bedroeg als naar gewoonte 20,571 gulden 8 st. 2 oort. Hierbij werd nog omgeslagen eene som van 12,657 gulden 5 st. tot bestrijding der onkosten, den lande overkomen, als: het donatief aan den Graaf van Grobbendonck, Gouverneur der landen van Overmase, 1392 gulden 13 st. — Daar de heerlijkheid Elslo, vóór dezen, altijd had gedragen in alle beden en lasten tot in 't jaar 1632, als wanneer zij, na de overgave van Maastricht, niet meer wilde bijdragen (waarover proces in den Souvereinen Raad van Brabant) zoo werd gemelde heerlijkheid, tot tijd en wijl de principale zaak worde uitgemaakt, in dezen tax aangeslagen ad 1218 gulden 4 st. 2 oort, welke som als oninbaar in uitgave moest worden gebracht. — Item, voor onkosten gedaan door Servaes van den Houfve, Scholtis van Heerlen, door de Staten van Valkenburg naar Brussel gedeputeerd, in zake tegen Elslo, 248 gulden. — Item voor onkosten te Maastricht, in de gevangenis, gedaan door Willem Fredericx,

(1) Deze Kommandeur was een geletterd man, zeer ervaren in Staatkunde, en niet zonder invloed bij de wederzijdsche regeeringen. Hij stierf te 's Gravenhage, den 31 Juli 1755, en werd te Gemert, in het koor der kerk, begraven.

Digitized by Google

aangehouden wegens diensten, die hij tot behoud zijner Majesteits gerechtigheid verricht had, 236 gulden 18 st. 2 oort. — Item, alzoo de Drossaard van Meer, in December 1651, zich moest begeven naar 't klooster van St. Gerlach te Houthem, nam hij tot zijne bescherming mede een Sergeant en veertien Soldaten, waarvoor ingevolge het biljet betaald werd, 27 gulden. — Item, betaald aan eene partij ruiters, die de Commissarissen van de monsteringe begeleid hadden, met order van Zijne Hoogheid, om in 't land te vernachten, 33 gulden 3 st. — Item, aan den Koster van Valkenburg, voor het luiden der klokken over het afsterven van Hare Majesteit de Koningin, 14 gulden 8 st. — Item, voor onkosten van een request, opgezonden tegen den Thesaurier-Generaal van Limburg, Massing de l'Abbeye, tot schorsing van de groote executie, die hij ten laste van den lande was drijvende, 6 gulden 12 st. — Item, betaald voor teer- en pektonnen »ende »om die selve te doen stellen op staecken offte croisaden »tot vieringhe ende danckseggingh e van de weldaden, soo »den Almachtigen Godt geliefft heeft te geven aen de wae»penen van Zijne Coninckl ijke Majesteyt, in 't veroveren »van de stadt Barcelona ende andere plaetsen, 204 Gulden »6 st."

Behalve den hierboven aangegeven omslag van 12,657 gulden 5 st., vervallende op den laatsten October 1652, werden over dit dienstjaar nog twee extraordinaire belastingen uitgeschreven, als: eene tot bestrijding der kosten en verteringen gedaan door zekere gevangenen, de andere tot goedmaking der schade, die de Schepenen van de hoofdbanken in 't administreeren der justitie hadden geleden en nog leden door de uitvallen van 't garnizoen van Maastricht. — De Drossaard van Meer, teekende ten deze in zijn dagboek het volgende aan: »Alsoo den Heere Dros-

Digitized by Google

»sart van Til, weghen de Heeren Staten van Holland, hadde »doen apprehenderen, ende op het Casteel Valkenborgh »gevangen setten diversche persoonen, soo Deurweerders, »Boden van justitie, Executeurs ende andere tot twelff in »getal; waermede ick in qualiteyt van Luitenant-Drossart, »Vooght, ende Rentmeyster van Sijne Majesteyt, mede oock »de justitie waeren bedienende, soo om ter executie te »stellen die vonnissen ende sententien bij Zijner Majesteyts »justitie gegeven, alsmede om d' onderdaenen bij middele »van executie te bedwingen tot betaelinge van Zijner Ma»jesteyts beeden, domeynen ende andere princelijcke in»comsten; trachtende den voorschreven Heere Drossart »Til, bij soodaenighen middel niet alleen te doen schort»sen die continuatie van Sijner Majesteyts justitie, maar »oock te verhinderen die betaelinghe soo van beeden, do»meijnen ende andersints, ende des te beeter meughen »fonderen hunne feytelijcke possessie; Om waerinne te »voorsien ende deselve gevangenen te doen relaxeren ick »bij contrarie retorsie heb moeten voorts procederen tegens »degene daermede die pretense Officieren van Maestricht »waeren bedient. Sijnde die voorschreve Booden ende Ex»ecuteurs van Sijne Majesteyt op 't Casteel van Valckenborgh »in stricte gevanckenisse gehouden geweest van uijt den »beginsel van de maent October 1651 tot in 't eijnde van »Martij 1652, sommigen tijt te waeter ende te broode, ende »dat bij gebreecke van betaelinge der groote costen, soo »aldaer t' hunnen laste dagelijckx wierden gereeckent, mij »genootsaeckt hebbe gevonden deselve persoonen te assis»teren. Hebbe soo tot stellinghe van de andersijdsche jus»titie, alsmede ten effecte van relaxatie, bij contrarie »retorsie als voorseyt, doen apprehenderen diversche per»soonen ende deselve gevanckelijck gestelt op 't fort van »Navagne, om bij soodaenighen gelijcken middel d'officie-

Digitized by Google

»ren van Maestricht te doen resolveren tot wedersijdsche »uytleveringhe, dan te vergeeffs, hebbende den voorschre»ven Drossart Til diverse andere Sijner Majesteyts bedien»ders ende ondersaeten naerders doen apprehenderen ende »gevanckelijck stellen op 't kasteel van Daelhem, sonder te »willen verstaen in de relaxatie, tot dat eijndelijck die ge»vangenen op Valckenborgh, om te geraecken uit de mise»rien, bij finesse hebben weten uijt te comen, alswanneer »den Heere Til genootsaeckt is worden om van hunner»seydts gevangenen op vrijen voet te crijgen, hetwelck »geeffectueert is op dese conditie, dat betaelende den »voorschreve Heere Til die costen ende executien gedaen »ende geleden bij de gevangenen van Sijner Majesteyt op »den Casteel van Daelhem, ende ick degene soo op 't fort »van Navagne gedaen sijn deur die gevangenen aldaer. »Ende naer dien die gevangenen van den Casteele van »Valckenborgh, door noot ende misserie gedwongen, heb»ben weten uijt te comen, gelijck voorseyt, soo hebben »hun deselve moeten retireren buijten lands in de stadt »Viset, tot tijt ende wijlen over de gevangenen op Daelhem »als op het fort van Navagne, tusschen de Officieren van »Sijne Majesteyt ende die van de Heeren Staeten van Hol»lant, soude sijn gedisponeert in de generale relaxatie. Ten »tijde van dese onstondene retorsien sijn door order van »den Drossart Til alnoch opgehaelt en op 't Casteel van »Valckenborg gevangen gestelt N. Petermans ende Jan »Rutten, respectieve Schoutet ende Secretaris der heerli»heyt Eysden".

In de maand Augustus 1652, had de Drossaard van Meer, met de Heeren fiscalen van Zijne Majesteit den Koning en den Agent Fijrenschatz, gevaceerd te Visé, Limburg, Aken en elders, om de deugdelijke possessie van zijne voorschrevene

Digitized by Google

Majesteit te onderzoeken. — Den 19, 20 en 21 Augustus waren de Schepenen der hoofdbanken vergaderd te Visé, waar zij door de Heeren Raden van Brabant en den Advokaat fiscaal, aldaar tegenwoordig, belast werden met de uitoefening van Zijner Majesteits justitie ten platten lande.

Wij vonden, met betrekking tot deze aangelegenheid, in 't dagboek van Wolter van Meer, het volgende aangeteekend: »Alsoo die Schepenen, Secretarissen, booden ende anderen »van den hoofdbancken, weesende in den eedt van Sijne »Majesteyt, grooten schaden geleden hebben door die van »den garnisoen van Maestricht in de maenden van Augus»tus, September ende October 1652, als wanneer door het »goetvinden ende ordre van de Heeren Raeden ende Ad»vocaet fiscael van Sijne Majesteyt die voorschreve Sche»penen hun hebben geemploijeert in 't administreren der »justitie, soo comen deselve costen en schaede over 't lant »in 't algemeyn. Ende alsoo die voorschreve Raeden goet »gevonden hadden de Schepenen te gelasten die ordinarie »vergaderingen ende respectieve genachten daegen te hou»den, soo ende gelijck deselve voor dato van dispuyten »over dese landen van tijt tot tijt hadden gedaen, onder »beloffte van deselve over 't feyt van de functie hunner »officien over al te doen indemniseren ende schadeloos »halden, soo is 't dat die Schepenen, defererende aen die »voorschreve orders, hebben gecompareert in de voorschreve »hoofdbancken, ende oock eenighe keeren de justitie ge»administreert, dan sijn telkens deur die sterckte van »waepenen, bij die van Maestricht geturbeert, ende met »slaen ende stooten verjaecht, jae is soo verre gecomen »dat eenige fransche partijen (1) hun ten platten lande »hebben verthoont met intentie om de voorschreve Sche-

(1) Het schijnt dat destijds ook wederom fransche troepen hier te lande, of in de omstreken aanwezig waren.

Digitized by Google

»penen te vanghen, gelijck in effecte gebeurt is in den »persoon van Karel Schugens, Schepen der hooftbanck »Meerssen, oorsaecke deselve Schepenen hun buyten landts »hebben moeten retireren ende alles verlaten, den tijt van »twee geheele maenden. Sijnde den voorschreve Karel »Schugens op den 13 Octobres des jaers 1652, van de »voorseyde partijen gevangen worden ende vervoert in »berghen ende speloncken, dat niemant denselven heeft »weeten te vinden, tot dat eyndelijck eenen trompetter van »Maestricht denselven heeft gevonden, sijnde genootsaeckt »geweest om uijt hunne handen te geraecken te employe- »ren diverse militaire Officieren ende andere persoonen »die bij haere interpositien eyndelijck met deselve partijen »hebben geaccordeert voor rantsoen ende andere costen door »den voorschreven Schugens geduerende sijne gevanckenisse »gedaen, voor de somme van 5158 gulden 5 st. licht gelt, »die denselven Schugens, aleer van sijne gevanckenisse te »hebben connen gerelaxeert worden, promptelijck heeft »moeten voldoen, soo als hetselve een ieder kennelijck is. »Van gelijcken den persoon van Willem Stassen, bediender »ende boschwachter van Sijne Majesteyt door eene fransche »partije aengetast, ende den persoon van Lemmen Rae- »maeckers gevanckelijck weggevoerd, oock in berghen ende »speloncken den tijt van 12 daghen, hebbende deselve seer »swaerlijcken geslagen ende verwondt, in vueghen dat »dieselve, om uijt hun handen te geraecken, hebben moeten »aenwenden groote costen aen boodeloonen en aen de sol- »daeten van het garnisoen van Maestricht, bij den Heer »Gouverneur uijtgesonden om hen te soecken. Van gelijcken »sijn die persoonen van Mr Peeter Franssen en Nelis van »Clermont, vacerende ten platten lande in den dienst van »Sijne Majesteyt binnen de banck van Heerle, vervolgt ende »aengetast geweest van eene fransche partije die deselve

Digitized by Google

»hebben vervoert in bosschen ende struycken ende gehou»den den tijt van acht dagen, tot dat sij ten lesten met »de voorschreve partije hebben moeten accorderen ende »voor rantsoen betaelen de som van tachentich pattacons »dewelcke deur den Heer Thesaurier Generael de l'Abbeije »aen deselve sijn voorgestreckt".

Het was ook te dezer tijd, dat Jan Nijsten en Willem van Oensel, respectieve Schepenen der bank Beek, op last van den Luitenant-Voogd Pesters, aangehouden en binnen Maastricht op het stadhuis in de gevangenis werden gezet. — In ditzelfde jaar 1652, kreeg de Schepen G. Wijnants bij zijne ambtgenooten in last, om te 's Gravenhage, proces aan te hangen tegen den Drossaard van Till, tot afwering der feitelijkheden, die deze was drijvende, zoo tegen gemelden Wijnants, als tegen zijne mede Schepenen, ambtgenooten en andere officieren en dienaren van Zijne Majesteit. De zoon van Schepen Wijnants had te dezer zake drie volle maanden te 's Hage gevaceerd en het zoo ver gebracht, dat den Drossaard van Till bij vonnis werd aanbevolen den Schepen Wijnants en anderen te laten ongemolesteerd.

In het jaar 1653, *festo Annunctiationis*, hielden de Officieren der Heeren Staten van Holland eene gerechtzitting te Beek; weshalve de Drossaard van Meer, geescorteerd door eenige soldaten, zich daarhenen spoedde en de rollen met de protocollen weg nam, »soo ende gelijck sij liedens »aen Sijner Majesteyts justitie oock eens de rollen hadden »affgenomen ende uytten anderen gescheurt".

In ditzelfde jaar waren Adriaan de Groot, Heer van Strucht en Servaas van den Houfve, Scholtis van Heerlen, op last der Staten van Valkenburg, naar Holland gereisd, ter zake van propositiën gedaan tusschen de Heeren Staten Generaal en wijlen den Ambassadeur de Bruyn, over

Digitized by Google

den interim. — In den Haag hadden de twee afgevaardigden een onderhoud met den Duitsch-Orde-Kommandeur van Gemert. Wij vonden van dezen Kommandeur eenen brief geschreven uit 's Gravenhage, 14 Maart 1653, aan zijn broeder den Baron Daniel van Hoensbroeck, Heer van Oud-Valkenburg, brief, dien wij om zijnen politieken inhoud in nota wedergeven (1).

Ingaande met 1 Octoker 1652, schreven de Staatschen, den 6 dier maand, eenen tax uit van 15,428 gulden 11 st.

---

(1) Monsieur mon tres honoré frere ..... Pendant mon sejour a Amstordam vostre agreable lettre a demeuré entre les mains de la poste jusques a mon retour icij, qui a esté le jour d'avant hier. Je m'estois resjouij d'entendre oultre vostre bonne disposition, le partemant de l'Archiduc, mais maintenant il semble qu'il y a peu d'apparence, et que Don Juan d'Austria serat employé contre Portugal, et que le Roi y ferat tout son effort ceste été. Vous aurez sans doubte le vraij rapport de la bataille navale passée entre l'Angleterre et ceste Estat, laquelle a esté veritablement fort furieuse, sans avantage de l'une ou l'aultre partie. Ceste Estat a perdu neuf bateaux de guerre, et deux de marchand, et les Anglais sept. Cependant l'on a nouvelle qu'ils ont fait grand triomphe en Angleterre, et les Estats Generaux ont honoré et fait present a leur Admiral Tromp d'un bassin d'or et aultres presents, jusques a la valeur de 20,000 fl^s. et une compagnie d'infanterie pour son fils.

Le Sieur de Roussillot Hodrival, Conseiller du Duc de Lorraine a disné hier avec moy ici et avons bue vostre santé, il vient reclamer les chevaux et armes et la personne du Colonel Claun et de son regiment, et demande a ceste Estat des bateaux pour pouvoir envoyer des armes et munitions en Irlande et en Escosse. Le Conte allemand ou menteur de Geull se trouve encore icij, il est importun et odieux a tout le monde, et si ciche et escrocq qu'il loge en une officine dessus l'estable de chevaux en une pauvre chambre, la où il fait sa marmite avec ses valets qui se mocquent publiquement de lui, comme fait aussy tout honneste homme, il n'y a agent ny advocat qui lui veut servir car il ne paye personne.

Il vous plairat me faire scavoir un jour comment Monsr le Grand-prevost de Hildesheim se porte, s'il ne retournerat cestè été vers ce pays et s'il a encore sa prebende de Liege, et s'il s'en voudroit bien defaire et resigner sadite prebende et maison de Liege pour une equitable recompense en argent ou aultrement, en quoy m'obligeant, et venant auprès de vous je communiqueray plus amplement, et je demeure etc.

Digitized by Google

en op den 19 November daaraanvolgende eenen van 31,434 gulden 8 st. 3 oort. — De Koningsbede over hetzelfde dienstjaar bedroeg, met den aanklevenden omslag ter bestrijding van buitengewone onkosten, 38,253 gulden 11 st. 1 oort. — Uit dezen omslag werden onder anderen de volgende posten gekweten, als: aan den Graaf van Grobbendonck, Gouverneur der landen van Overmase, voor zijn donatief, 1371 gulden 10 st. — Item, aan denzelfden, als zijnde bij het aanvaarden zijner hooge betrekking vereerd geworden met 2000 pattacons, doende voor Valkenburg de som van 1392 gulden 13 stuiver, tot dus ver onvoldaan gebleven. — Item, aan den Secretaris van gemelden Gouverneur, vereerd 48 gulden. — Item, aan den Gouverneur de Maisieres, op Navagne, voor goede diensten den lande bewezen, 240 gulden. — Item, aan den Eerwaarden Heer Wijnand Lamberti, Abt van Kloosterrade, voor zijne deputatie in 's lands dienst, 613 gulden 4 st. — Item, voor onkosten gedaan in 't proces tegen den Graaf d'Arberg de Valengin, Heer van Elslo, 4386 gulden 1 st. — Item, voor een jaar interest van 3200 gulden, gelicht tot stuiting der zware executiën, waarin het land stond te vallen, 200 gulden. — Item, de quote des lands Valkenburg uit eene som van 1500 gulden, waarmede de gezamenlijke landen van Overmase den Gouverneur Graaf van Grobbendonck vereerd hadden, 428 gulden 11 st. 2 oort. — Item, den Thesaurier generaal de l'Abbeye, vereerd met 120 gulden, voor een paar handschoenen. — Item, aan Jan Schepers, pachter van Jonker Willem van Spee, voor vergoeding van paarden en wagen, die, in het wegvoeren der fransche troepen, waren achtergebleven, 300 gulden. — Item, aan Servaas Van den Houfve, Scholtis van Heerlen, wegens zijne deputatiën naar Holland en naar Brussel, 376 gulden 2 st. — Item, voor vier brieven van sauve-

Digitized by Google

garde, waardoor de Schepenen der banken en andere Officieren bevrijd werden van oploop en gevangenis, door de fransche partijen, zoo als dit onlangs had plaats gehad met Karel Schugens, 516 gulden. — Item, aan Jonker Herman Frans van Eynatten, Heer van Nuth, voor onkosten, door wijlen zijn vader in 's lands dienst gedaan te 's Gravenhage, 240 gulden. — Item, aan Servaas Van den Houfve, Scholtis van Heerlen, als hebbende, sedert het overlijden van Lambert Soons, het Griffierschap meer dan twee jaren lang waargenomen, 256 gulden. — Item, de quote der heerlijkheid Elslo in dezen tax, als zijnde onvoldaan gebleven, 1567 gulden 8 st. 1 oort.

In Maart 1654, was het regiment van den Kolonel Pleur te Navagne aangekomen, weshalve het land van Valkenburg aldaar moest leveren eene zekere hoeveelheid haver, hooi en stroo. — Van den 4 tot den 19 Augustus 1654, zaten de Secretaris Johan Raedts en Peter Stassen op 't kasteel Valkenburg gevangen, omdat zij eene soort hoofdelijken omslag hadden opgemaakt, om ten dienste van Zijne Majesteit te worden besteed. — In dezelfde Maand vertoefde de Drossaard, Wolter van Meer, eenige dagen te Brussel. Intusschen deed de Drossaard van Till den pachter van zijn ambtgenoot van Meer executeeren in zijne paarden, waarvan een verkocht werd voor 105 gulden, en zulks omdat die ambtgenoot ter uitvoering had doen stellen, eenige vonnissen gegeven tegen de personen van Lemmen Boschouwers en Gilis Aloffs, ingezetenen van Hulsberg. — Ook deed de Drossaard Till, ter zelfder tijd executeeren en verkoopen een paard van Willem Stassen, boschwachter van den dominialen Ravensbosch, omdat hij niet had willen opvolgen de bevelen door gemelden Drossaard gegeven in 't feit van jurisdictie over deze landen. — Er was te dezer tijd een manslag begaan op den persoon

Digitized by Google

van Gerard Hopperts, waarover de Drossaard van Meer eenige ingezetenen van Beek deed dagvaarden; waarop de Drossaard van Till een tegenbevel uitvaardigde, met last tevens aan Peter van Oensel, Willem Haemers, Jan Nysten en Jan Kerckhoffs, schepenen van Beek, om er de hand aan te houden. — Aangezien 's Konings authoriteit grootelijks bij deze zaak betrokken was, deed van Meer de gedaagde personen bij wijze van executie noodzaken hunne getuigenissen te komen afleggen, hetwelk ten gevolge had, dat Jan Nysten en Jan Kerckhoffs in hunne paarden geexecuteerd werden, en dat Peter van Oensel vier dagen lang, op 't kasteel Valkenburg, achter slot werd gebracht. — De boden, die de bedoelde dagvaardingen gedaan en doorgaans Zijner Majesteits plakkaten hadden afgekondigd, werden door den Drossaard van Till in hunne koebeesten geexecuteerd als, namelijk: Jan Cluyten, twee koeien, Peter Odekercken en Giel Hermans, elk drie.

Den 3 October 1653, schreven de Staatschen, over het dienstjaar 1663—54, eenen tax uit van 2957 gulden 7 st. 2 oort. — De Koningsbede bedroeg als naar gewoonte; en voor buitengewone onkosten werd eene som van 7041 gulden 6 st. omgeslagen. Hieruit werden de volgende onkosten bestreden: De quote des lands Valkenburg uit eene som van 8400 gulden, waarmede de Gouverneur, Graaf van Grobbendonck, vereerd was geworden, zoo voor zijn donatief als voor diensten en reiskosten, *in dese miserable conjuncture van tijde*, ten behoeve der Overmaasche landen gedaan. — Item, betaald aan drie verschillende convooien, met den Drossaard van Meer, diens Secretaris en den Luitenant de Brije uit geweest zijnde, om te rencontreeren de brigade soldaten gekommandeerd door den Kolonel Baron van Boetselar, 174 gulden. — Item, betaald aan gemelden Kolonel, 1920 gulden, belovende

Digitized by Google

het land van Valkenburg voortaan te laten ongemolesteerd. — Item, betaald aan den Secretaris van den Drossaard van Meer, voor diens reis naar Stevensweert, Roermond en Venlo, om de paarden terug te vorderen, welke eenige soldaten den ingezetenen van Beek hadden afgenomen, 49 gulden 11 st. — Item, betaald aan Jan Raedts, Secretaris van Wolter van Meer, in vergoeding van bewezene diensten, 150 gulden. — Item, betaald aan den Griffier Servaas Van den Houfve, wegens verteringen gedaan ter gelegenheid van meerdere Statenvergaderingen, ten zijnen huize, 300 gulden. — Item, betaald aan den Ontvanger, Wolter van Meer, als hebbende nu twee jaren lang veel buitengewone diensten verricht, volgens specificatie daarvan overgelegd, de som van 1440 gulden. — Item, de quote der heerlijkheid Elslo in dezen tax, als zijnde onvoldaan gebleven, 1161 gulden 1 st. 1 oort. — Item, »alsoo die van den Geeste»lycken Staet deses landts soo by rigoureuse executiën. als »andersints deur die Rentmeesters van wege die Heeren »Staeten van Hollandt tot Maestricht aengestelt, genoodt»saeckt syn geweest op interest te lichten eene groote »somme van penningen, ja soo geextorqueert ende geruineert »geweest dat sy qualyck consten subsisteeren, welcken »niettegenstaende die voorschreven Geestelycken hebben »gecontinueert in hunne bedieninghen, soo is 't dat tot »soulagement ende tot affquytinghe der voorschreven opge»nomen penningen, en om deselve Geestelycken op haer »instantelyck versoeck te secundeeren goet gevonden is »deselve te assisteeren met eene somme van 240 Gulden."— Item, betaald, wegens viering en Gode dankzegging over de ontvangene weldaden aan Zijner Majesteits wapenen verleend in 't veroveren der stad Grevelingen, 9 gulden 12 st. — Item, betaald aan Griffiers, Secretarissen, Notarissen en Klerken, voor het opzoeken, afschrijven en uitreiken

Digitized by Google

van akten, rollen, leenregisters en andere documenten, ten bewijze Zijner Majesteits bezit, dienende voor de *Chambre mipartie*, 480 gulden. —

In 1655 gaven de Staten van Valkenburg wederom last aan Adriaan de Groot, Heer van Strucht, om zich met den Griffier Van den Houfve, te begeven naar 's Gravenhage. De reis- en verblijfkosten, ad 392 gulden, werden voorgestrekt door Paulus Merkelbach, schatheffer van Heerlen.

De Hollandsche taxen over dit jaar, uitgezonden den 4 en 23 November 1654, bedroegen te zamen 61,022 gulden en 2 oort. — De Koningsbede, loopende van 1° November 1654, tot laatsten October 1655, beliep als naar gewoonte, 20,571 gulden 8 st. 2 oort. — Hierbij werd ter bestrijding van extraordinaire lasten omgeslagen de som van 16,660 gulden 3 st., benevens een bedrag van 18,328 gulden 2 st. door den Ontvanger voorgestrekt, zoo om het land te bevrijden van inkwarteeringen, als van zware executiën en anderszins. — Uit de twee laatste omslagen werden de volgende extraordinaire lasten bestreden, als: het donatief des Graven van Grobbendonck, Gouverneur der landen van Overmase, 1371 gulden 10 st. — Item, aan Zijne Exc^tie den Graaf de Longueville, liggende met zijne troepen te Wilre, Cartils, Opscheumert, Etenaken en omliggende plaatsen, vereerd met 420 Gulden, als hebbende het land Valkenburg vrijgehouden van fourageering, op- en uitloop zijner soldaten. — Item, aan den Secretaris van gemelden Graaf vereerd, 38 gulden. — Item, toen in December 1654, de troepen van den Prins de Condé, trekkende naar hun winterkwartieren in het Hertogdom Gelderen, order hadden, om in de landen van Overmase te vernachten en te refraicheeren, om welk te voorkomen, betaald is geworden de som van 1440 Gulden. Dit niettegenstaande hadden eenige dezer troepen gelogeerd in de heerlijkheid van

Digitized by Google

Amstenrade. — Item, alzoo de Heer Frans de Maisieres, in de laatste doortocht der troepen van den Prins de Condé, passeerende omtrent het fort van Navagne, den lande een grooten dienst had bewezen, zoo werd goedgevonden hem deswege te vereeren met een vat wijn en honderd vat haver, 400 gulden. -- Item, betaald en bij wissel overgemaakt naar Brussel, ten behoeve van Zijne Hoogheid den Hertog van Lorreynen, 1800 gulden. — Item, betaald 1800 gulden, zijnde het restant eener som van 5000 pattacons, waarmede voldaan werd het akkoord, in October 1653 opgericht, tusschen Zijne Hoogheid van Lorreynen en de drie landen van Overmase, namelijk Valkenburg, Daelhem en Hertogenrade. — Item, aan den Procureur Fijrenschatz, wegens gedane devoiren, 36 gulden. — Item, aan Sieur Slanghen, Schepen der stad Maastricht, om te worden overgemaakt aan Jan Ramaekers, bode aldaar, voor het overbrengen van verscheidene brieven en effecten naar Brussel, 31 gulden 7 st. — Item, aan Sieur Henri Olislagers, voor zijne reis in Juli 1655 op last der Heeren Staten gedaan, 43 gulden 4 st. Item, de oninbare quote's der heerlijkheid Elslo in deze twee taxen, 2232 gulden 19 st.

Over het dienstjaar 1655—56, zonden de Staatschen, den 4 November, eenen tax op 't land van Valkenburg uit, ten bedrage van 38,710 gulden 2 st. 2 oort. — Met betrekking tot de Koningsbede teekende de Ontvanger van Meer op dit jaar het volgende aan: »Ende alsoo die per»sonen van Nelis van Clermont, Mr. Peter Franssen, Jan »Cluyten, Hendrik Odekercken, Hendrick Loyens, Jacob »Spykers ende Peter Odekercken, respectieve booden en »executeurs van Syner Majesteyts Justitie, beeden en domey»nen in den lande van Valckenborgh, ter saecke van de »functie van haerlieder ampten, ende exploiten ten dienst

Digitized by Google

»van den lande ende maintiën van Syner Maj^ts possessie, »deur die van Maestricht syn overvallen, hun huysinghe »geplundert, hunne bestialiën vercocht ende daerenboven »noch uytten lande gebannen voor den tyt van twee jaeren »op pene van daer weder incomende aen den lyve gestraft »te worden, hebben sich moeten retireren in de stadt van »Viset, waer deselve meerendeels gedurende den tyt van »haerliede bannissement syn verbleven en verteert, 3016 »gulden 16 st. — Nog in rekening te brengen de bodeloonen en de porto's van brieven zoo naar Brussel, Mechelen, 's Gravenhage als elders, bedragende tot den laatsten April 1656, de som van 273 gulden 10 st. — Item, nog in uitgave te stellen 300 busselen stroo, voor paillassen als anderszins, ad 18 gulden licht geld het honderd, geleverd op 't fort van Navagne. — Item, »ende alsoo de Drossart »Til hem deurgaens niet en heeft ontsien allen den per»soonen verrichtende Syner Maj^ts dienst te doen saiciseren »ende stellen in gevanckenis gelyck selfs met myn eigen »persoon gebeurt is, waerover genootsaeckt ben geweest aen »te wenden groote ende excessive costen, om diverse per»soonen te hebben moeten employeren, soo tot Brussel als »Mechelen, omtrent de Chambre my-partie, mede oock in den »Haege om die voorschreve feitelycke voorstellen te remonstre»ren ende daerover te versoecken cassatie voor alle dese cos»ten en debvoiren alleen in reeckening gestelt 300 pattacons."

Op den 10 Maart 1656, werd over 't land van Valkenburg eene Hollandsche contributie van 31,450 Gulden 13 st. uitgezonden, en op den 31 October daaraanvolgende eene dito van 38,710 gulden 2 st. 2 oort, vervallende de eene en de andere op 1° October 1657. — De slotsom van het Konings cohier, over dit dienstjaar, kunnen wij niet aangeven; wij vonden slechts eenige posten van uitgaven, die daaruit bestreden moesten worden, als: wegens kosten in de gevan-

Digitized by Google

genis op 't kasteel Valkenburg gedaan, in de maand Maart 1657, door Mr Peter Franssen en Hendrik Ruyters, als hebbende ingevorderd en doen executeeren Zijner Majesteits beden en domeinen, bedragende, volgens kwitantie van Laurens Jacobs, Gerechtsbode te Valkenburg, die deze gevangenen bekostigd had, de som van 57 gulden 12 st. — Item, voor reis- en verblijfkosten, door den Ontvanger van Meer in Mei 1657 te Brussel gedaan, alwaar hij beroepen was geworden tot verhoor zijner landsrekeningen, 245 gulden.— Item, en terwijl de Ontvanger, wegens de gevaren des wegs, zijne rekeningen en de betrekkelijke bewijsstukken niet durfde blootstellen, zoo heeft hij die stukken doen overbrengen door Arnt Raemaekers, bode der stad Maastricht, aan wien betaald werd voor huurpaard, loon en mondkosten, 27 gulden 12 st. — Item, in rekening te brengen de som van 1040 Gulden, betaald op order van den Heer Raad Locquet, gecommitteerd Officier fiscaal, den 24 October 1657, wegens kosten en verteringen te Valkenburg gedaan door eenige Officieren en Soldaten van 't fort van Navagne, zijnde aldaar door die van Maastricht aangehouden, als hebbende op last van gemelden Raad Locquet gevangen genomen zekere Schepenen en den bode van Beek, aldaar benoemd en aangesteld door de Staatschen. — Item, »synde ten voorschreve tyde deur »ordre van den Heere Raedt Locquet opgehaelt, gelyck »voorseyt, drie Schepenen metten boode aengestelt by de »Heeren Staeten van Hollandt in de banck van Beeck, voor »welcke executie de ontvanger door last als voor, betaelt »heeft aen den Lieutenant Pierson en deszelfs partye be»staande uit 29 man, soo voor hunne soldye als costen »ende teringhen tot Stevensweert over wegh, ende tot »Arkenteel, de somme van 385 gulden 6 st. 2 oort, heb»bende de selve partye met de gevangenen haer moeten

Digitized by Google

»retireren op de voorschreve plaetsen ende moeten uytbly-
»ven negen daghen ter saecke die van Maestricht haer
»overal rontsom 't fort van Navagne met stercke partyen
»soo te voet als te peert, waeren opwachtende om haer
»die gevangenen af te nemen."

Item, voor kosten en verteringen, door den Ontvanger en anderen gedaan te Luik, Limburg, Aken en elders, in 't vaceeren met den voorschreven Raad Locquet, 222 gulden 11 st.

Wij vonden, op dit jaar, eene paspoort of sauvegardebrief afgegeven, zonder aanduiding van plaats, aan den Markgraaf Adriaan Van Hoensbroeck, door Antoon de la Salle, Baron de Saint Pée, Luitenant-Generaal der legers van den Koning van Frankrijk (1).

Over het dienstjaar 1658, zonden de Heeren van Maastricht, den 19 Mei en 24 October 1657, wederom twee

(1) De Par le Roy.

Anthoine de la Salle, Baron de Sainct-Pee, Lieutenant General des Armées du Roij et Gouverneur de Donchery. — En vertu du pouvoir a Nous donné par sa Majesté, Nous avons permis, et permettons d'aller, venir et sejourner par tous les pays du Roy d'Espagne et Pays neutraux à Mr. le baron de Hoensbroeck, Marechal héreditaire du Duché de Gueldre et Comté de Zutphen, demeurant à Hoensbroeck, pays de Fauquemont, avec ses domestiques, valets, chevaux, carosses, bagages et armes contre les voleurs ou pour la chasse, pendant le terme des mois d'Octobre, Novembre, Decembre 1657, Janvier, Febvrier, Mars et Avril 1658, l'avons pris en la protection et sauvegarde de Sa Majesté, ensemble son menage et famille. Partout prions tous ceux qui sont à prier, et ordonnons à tous autres de ne luy faire, ny souffrire qu'il luy soit fait aucun empeschement ou deplaisir, ny a ce qui luy appartient, attendu qu'il est receu en la protection du Roy. Fait le 9e jour d'Octobre 1657.

(get.) Sainct Pée de la Salle.

Ter zijde, zijn cachet, gevierdeeld met twee gaande leeuwen en twee kepers.
Lager staat »Par mon dit Sieur. (get.) L. Fouchez.
Ter zijde »Le present passeport a esté acquitté le jour et an que dessus.

(get.) A. de Tilff
j'atteste le mesme
(get.) De Malte.

Digitized by Google

aanzienlijke taxen over het land Valkenburg uit. — Het was niet om vol te houden. Men ging aan 't rekenen en de uitkomst was, dat de Heeren Staatschen het landeke van Valkenburg, sinds den Munsterschen vrede, goedschiks of met geweld, 307,088 Gulden 15 st. 1 oort méér hadden afgetroggeld, dan de bede of de fixe contributie (20,571 gulden 8 st. 2 oort) over al deze jaren bedroeg. — Men was benieuwd te weten »uijt wat last, authoriteyt, oft tot »welcken eynde dusdaenighe groote ende excessive sommen »van penninghen mogen worden geemployeert"; weshalve de Staten van Valkenburg gedeputeerden benoemden met last, om 's lands bezwaren, waar noodig aan den man te brengen. Deze deputatie samengesteld uit vier leden kreeg de volgende instructie :

»Corte deductie van de doleances ende overgroote be»swarenissen dewelcke de Heeren Vryheer van Schaesbergh, »de Heere Hoen van Cartils, van Alden-Valckenborg ende »de Heer Adriaan de Groot, Heer van Strucht, als tot »sulcken eynde specialyck versocht ende gecommitteert »uytten naeme ende van wegen den lande van Valckenborgh, »onder oitmoedighe correctie ende met voorgaande gewoo»nelycke complementen clachtelyck sullen believen te repre»senteren, soo aen de Heeren Gecommitteerden van wege »Haere Ho. Mo. de Heeren Staeten Generael als aen Haere »Ed. Mo. Heeren Raeden van State, tegenwoordelyck »residerende tot Maestricht.

»In den iersten dat men metter daet bevindt dat de ge»meyne ingesetenen deses landts ter naecter contemplatie »van de Souverainiteyt over die drye contentieuse landen, »daer van het dispuyt, controversie ofte different hun in 't »minste niet en raeckt, waer toe sy *facto suo* cout nogh »warm en connen contribueren, in hunne ruste, goederen »ende middelen ten allerhoogsten worden geintresseert,

Digitized by Google

»selfs tot hunne totaele ruine, ende soo verre dat inge»valle seer corts daerinne egheen regel order oft middel »en wordt gestelt oft gevonden, die voorschreven quartie»ren ierlangh geschaepen syn geheelyck verlaeten ende »geabandonneert te worden.

»Dat het is eene saecke notoir dat dese ingesetenen »niet seffens en connen dienen aen twee Heeren.

»Dat mitsdien als er is controversie over die suprematie, »jurisdictie van een quartier, onder oetmoedigher correc»tie, met alle sorten van redenen ende equiteyt bestaet dat »alle soo Geestelycke, Riddermatighe als andere ondersae»ten van hetselve quartier *stante lite* blyven ongeprejudi»cieert in hun oudt herkomen, particuliere jurisdictien, »privilegien, genot van goederen ende andersints.

»Dat de daegelycksche ervarentheyt heel anders uytwyst »ten regarde van de ingesetenen van desen lande, want »terwyl twee Souverainen malcanderen controverseeren »hunne wedersydighe gerechtigheyt, soo stelt men hun in »'t midden, ende doet hun gelyck men seyt, *sit venia verbo* »de ballen betaelen, min nogh meer als off het in hunne »macht waere, het recht van den eenen off van den ande»ren te veranderen, minderen, meerderen off te verant»woorden.

»Dat ter syden gestelt, dat men nogh convocatie en »doet, nogh consent en versoeckt tot het accorderen van »eenighe lasten, naer ouder gewoonte, maer dat men de»selve begroot, distribueert, ende rigoureuselyck doet exe»cuteren in effecte naer gelieſte, soo compt de daet aen te »wysen, dat den meestendeel ofte halverpars van den Rid»derlijcken Staet van dusdaenighe groote ende excessive »uytsettingen nyet en moghen weeten oft daervan eenighe »kennis nemen, al ist saecke, dat aen deselve van alle »immemoriale tyden dienaengaende het ondersoeck, dispo-

Digitized by Google

»sitie, rekeninghe ende reliqua, mitsgaders het recht van repar-
»tisie selve indisputabelyck heeft gecompeteert, ende onder
»oitmoedigher correctie, alnogh is competerende, als daerinne
»oock die principaelste parthye moetende contribueren.

»Dat daer teghens in geene de minste consideratie en
»can comen de gedaene weygeringhe van privativen eedt,
»denwelcken men over eenighe jaeren van deselve heeft
»versocht, aengesien soodaenighen eedt nogh by tyde van
»Syne Coninckclyke Majesteyt noit en is geheyscht geweest,
»nogh dien volgens, ende in allen gevalle, soo lange de
»voorschreve differenten het sy by rechtelycke decisie
»oft andersints by weghe van accomodement niet en syn
»affgedaen, niet en heeft connen nogh moghen geheischt,
»ende veel weenigher gepresteert worden, bestaende alsoo
»het versoeck dienaengaende gedaen, in reguarde van op-
»gemelde Ridderlycken Staet, in eene notoire impossibiliteyt
»uyt redenen voorschreven dat men teffens geene twee
»heeren dienen can.

»Dat wel waer mach weesen dat opgemelde Ridderlycken
»Staet hier bevoren tot eenighe keeren mach syn beroepen,
»sonder dat deselve hebben gecompareert.

»Dat deselve sulcx niet en hebben derren nogh konnen
»doen, eensdeels uyt vreese van recherche van die van de
»andere syde, vermits de scherpe verboden dienaengaende
»gedaen, ende anderendeels ten respecte van den voorschreven
»ongeoorloofden eedt.

»Dat veelgemelde Ridderlycken Staet mitsdien geensints
»en kan verstaen worden te syn vervallen van het voor-
»schreven hun onwederspreeckelyck ende wel gefundeert
»recht ende gerechticheyt, gelyck men verstaet dat by
»eenighe pretenselyck soude worden gesustineert, ende
»veel weenigher, dat hen daerdoor soude connen benomen

Digitized by Google

»worden het voorschreven hun competent gesach ende »dispositie over de voorschreve enorme uytsettingen van »beden en alle andere saecken het public concernerende.

»Dat deselve die voorschreve exorbitantiën niet langer »connende supporteren, voorder niet en connen stille staen, »sonder te gebruicken ende ter handt te nemen het voor»schreve hun recht tot troost ende soulagement van de »voorschreve gemeyne ingesetenen en dienvolgens te ver»claren, dat sy voor 't toekomende, gelyck van oudts »beroepen synde op allen en iedere aen te stellene ver»gaederinghe over de eene ende d'andere syde, sullen »verschijnen, ende noopende de voorgeruerde uytsettinghen »ende voorts alle andere saecken, wesendé independent, »ende niet raeckende de eene oft de andere Souverainiteyt, »ende sonder offensie derselver te delibereren ende helpen »resolveren allen 't gene sy, soo ten regarde van haer »interesse particulier als andersints, tot oirbaer en diensten »van den voorschreven lande en de voorseyde geaffligeerde »arme ingesetenen sullen bevinden te behooren, als wesende »de voorschreve exorbitantiën dusdaenigh.

»Dat in plaetse de voorschreve ingesetenen hier bevoren »altoos selffs oock ten tyde van oorloghe plachten te gestaen, »mits betaelende eene beede, men als nu tot laste derselver »repartiseert en naer geliefte distribueert, ten naesten by »het equivalent van vier volle beeden over een jaer ter »syden van Haere Ho Mo. alleen, en sulcx alles sonder »kennisse oft interventie van obgemelde Ridderlycken Staet »en andere meest geerfden ingesetenen als principaelste »geinteresseerde, en sonder dat men dienvolgens oock weten oft vernemen kan, uit wat last, authoriteyt, oft tot »welcken eynde dusdaenighe groote ende excessive sommen »van penninghen mogen worden geëmployeert een iegelyck daerinne in effecte doende 't gene hem belieft.

Digitized by Google

»Dat alsoo de voorschreve ondersaeten somwylen over »de eene en de andere syde worden geëxecuteerd sonder »eenige voorgaende sommatie oft aenmaeninghe tot betae- »linghe van penninghen, daer aff sy 't minste niet en »weten, oock in alsulcker voegen dat op vele plaetsen die »costen van executie een merckelyck meer syn bedraegende »als het pretens capitael daeromme die executie is geschiet, »sonder dat sy daerinne by den eenen van het gewelt van »anderen connen worden bevryt.

»Dat sulcx d'experience nu eenighen tyt herwaerts ge- »noegsaem heeft aengewesen, doordien d'executiën die van »de andere syde daegelycx met extreme rigeurs worden »voorgenomen, den lande drymael meer costen als die bede »selve, alsmede het volck van oirloghe dewelck men onder »pretext van den voorschreven executiën te beletten van »wege Haere Ho. Mo. nu eenighe maenden herwaerts, nu »hier dan daer, ten platten lande naer believen gelogeert »heeft, ende alnoch tot deser uren is logerende tot voordere »consumptie, oppressie ende verderffenisse van de ingese- »tenen, sonder dat men andersints weet of excogiteeren »kan, waertoe sulcx dienen mach, aengesien daerdoor de »executiën van de andere syde notoirlyck niet en connen »worden geempescheert, maer ter contrarie eene plancke »geleyt ende aenleydinghe gegeven tot alle voordere ende »grootere extremiteyten, soo verre dan oock dat de inge- »setenen niet en derven trafiqueeren nogh hunne goederen »verbrenghen buytens 's lands, uyt vreese van geattrappeert »ende aen persoonen, goederen ende peerden datelyck »sonder eenighe forme van recht geexecuteerd te worden, »ende veel weenigher haer te voorsien met provisie van »brandt, andere noodighe materialen ende andersints, »waerdoor dan het landt ten allerhoogsten geincommodeert »ende gedurighlyck wort gestelt in sulcke beruerte dat het

Digitized by Google

»altyt is gelyck eene continuele confusie, ende als het dan »al ten eynde compt, soo dringt men den last van weder»syden op den armen hals der ingesetenen sonder dat sy »hun daervan connen ontwercken, terwylen sy by sulcke »conjuncture niet en weeten, waer heenen hun keeren oft »wenden, want aen geender syden en syn sy seker nogh »van recherche noch van protectie.

»Dat de voorschreve ingesetenen door het nieuw inge»voerde licent ter wedersyden oock ten allerhoogsten »worden beswaert ende soodaenigh geinteresseert, dat sy »moeten te gronde gaen, aengesien van inkomende coop»manschappen van buyten alle trafiquen benomen, ende »elders gesonden worden, ende de ingesetenen van binnen »geempescheert hunne goederen ende waeren, oock nyvers »anders buyten landts te vervoeren ofte te verbrengen, »sulcx dat daerdoor het gelt t'eenemael wort gesloten »uytten lande.

»Dat de introductie van 't voorschreve licent als voor, »anders niet en veroorsaeckt als verderffelycke schade en »interessen van den lande, sonder dat Haer Ho. Mo. daervan »connen trecken eenigh merckelyck voordeel, aengesien »deselve haere licenten by ordinarissen weghe doen ont»fangen binnen der stadt van Maestricht.

»Dat soo wanneer den voorschreven lande eenigh »krychsvolck is overcomende, aen de eene en d'andere »syde bycans niet en wort nogh en derff getravailleert »worden omme alsulcke passagie te diverteren, ende de »landen daeraff te bevryden, maer moet men het wederom »laeten gaen soo het compt, ende de passerende troepen »laeten geworden ende leven naer hun welgevallen, ende »van daer is 't dat kompt, dat het een quartier voor ende »het ander naer wort overvallen, uytgeplondert, gebrand»schat ende totaliter geruineert.

Digitized by Google

»Dat de jurisdictie in de particuliere heerlicheyden door»gaens wort gevioleert specialyck by pretense introductie »van verscheydene nieuwicheyden ende penale ordonnantiën.

»Dat alsoo by middele van dese tweedrachtige contraversie »alles ten onderen gaet, het werck van de justitie overhoop, »ende dat niemandt syn recht en derft vervolghen.

»Dat finalycken de politique Regeringhe, van oudts ge»plogen, is verstoort ende en compt niet meer voor den »dagh, de Commissarissen herstelt, den ontfanck affgenomen, »om alsoo de voorschreve landtschap 'teenemael onmachtig »te maecken in hunne defensiën, die bij gebreke van »gemeene middelen alles moeten laeten loopen in 't wilde, »ende sien, dat sy door hun eigen gelt en middelen, die »hun violentelyck worden affgenomen, gebracht worden »in uyterste servituet.

»Dat de privilegiën, costuymen ende usantiën liggen »onder den voet, ende den Staet des voorschreven landts »ten eenemael gedisauthoriseert, ende diegene die in »lants saecken niet ofte luttel te spreecken, veel min te »ordonneren hebben, oock in den lande noch beërfd noch »gegoet synde, ende consequentelyck onbesorgt van lasten »oft onlasten, die maecken den meester.

»Alles tot eene evidente ruine ende desolutie, immers »indien niet by tyde, ende bij de tegenwoordighe kenne»lycke extremiteyten daerinne niet en wort voorsien.

»Welcken aengemerckt ende dat het by gebreecke van »dien geschaepen is al erger te worden sullen obgemelde »Heeren Gedeputeerden Haere Ho. Mo. ende Ed. Mo. »Heeren Gecommitteerden oitmoedigst bidden ten eynde »derselve goede gelieffte syn wille, de voorschreven inge»setenen ten minsten uyt een equitabel ende christelyck »medelyden ten regarde van allen 'tgene voorschreven is, »te soulageren met eenigh provisioneel ende regulier

Digitized by Google

»ordre, daer naer sich den een en den anderen preciselyck »sal hebben te regulieren, tot dat de voorschreve geschillen »ende differentiën hangende tusschen Syne Majesteyt ter »eenre, ende Haere Ho. Mo. ter andere syden, ofte met »rechte gedetermineert, ofte wel by weghe van accommo- »dement, en in der minne mochten syn bygelegt."

Het was allicht ten gevolge van de bemoeiingen, door bovengenoemde Gedeputeerden aangewend, dat men te 's Gravenhage, zoo wel als te Brussel, ernstig ging bedacht wezen om een einde te maken aan een wanbestuur, dat niet meer houdbaar was. Inderdaad, een provisioneel accoord nopens de verdeeling der betwiste landen, kwam den 27 Maart 1658 tot stand. Hierop volgde wel dadelijk eene betere verstandhouding tusschen de Officieren van den Koning en die der Vereenigde Provinciën, maar de hoofdzaak, de overbelasting, bleef provisioneel net als zij te voren was.

In de vertoogen, aan de Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën gericht, deden de Gedeputeerden bijzonderlijk uitkomen; dat onder de menigvuldige kwellingen, die het land Valkenburg van wege de Officieren van hun Ho. Mo. te verduren had, geen verderfelijker waren dan die, waardoor de Adressanten, buiten hunne schuld, beroofd waren geworden van het previlegie, hen bij alle opvolgende Prinsen bevestigd, nopens het vinden, zetten en repartiseeren van alle voorkomende contributiën; — dat vreemde vogels, beërfd noch gegoed hier te lande, gevolgelijk onbekommerd over de zware lasten, die zij den lande oplegden, zich de publieke administratie hadden aangematigd, en dat een merkelijk deel van 's lands miseriën daaruit was voortgesproten; — dat de Drossaard Till, en zijn geasocieerde Officieren, waarbij zich zekere Jonker Vos van Brunssum, als Commissaris had bijgevoegd,

Digitized by Google

sedert eenige jaren zich ondernomen hadden over het land van Valkenburg uit te schrijven, om te slaan, en bij wanbetaling te executeeren, groote bovenmatige taxen van contributiën, driemaal meer dan de beden van hun Ho. Mo: waren bedragende; — ja, dat gemelde Jonker Vos, bijgestaan door den Baron Philibert van Isendoorn tot Borgharen, Luitenant-Kolonel en Kapitein in dienst van hun Ho. Mo., ten laste des lands Valkenburg 8000 pattacons op interest gelicht had bij zekeren Heer Jacob Cabbeljaeuw, waarvan akte gepasseerd voor den Notaris H. Pelt te Maastricht, dén 10 Juli 1656, en zulks zonder voorkennis of tusschenkomst van 's lands wettige vertegenwoordiging.

Bij een nader adres stelden de Valkenburgsche Gedeputeerden op den voorgrond, dat het niet aan te nemen zij, dat hun Ho. Mo. de bovenbedoelde feiten en afpersingen, waar zoo vele schamele lieden ten hemel om zuchtten, bevolen of welgevallen er aan genomen zouden hebben; weshalve zij Adressanten smeekten, om te worden hersteld in hun overoud privilegie van de omslagen en de repartitiën zelven te doen, met uitsluiting van hen, die daartoe niet berechtigd waren. Overigens verzochten zij, dat de Drossaard van Till en consorten, gelast worden rekening te doen, specificatie, bewijs en reliqua van al de gedane omslagen en ontvangene penningen, en dat middelerwijl alle verdere executiën, ter zake van deze omslagen, alsmede de laatst uitgeschreven bede, over het dienstjaar 1657—58, gehouden worde in opschorsing.

Op de kantzijde van dit adres werd de volgende apostille gesteld: »Naer deliberatie is goet gevonden ende verstaen, »dat deese requeste gesonden sal worden aen den Raed »van Staete, met versoeck dat haer Ed. partyen gehoort, »dese saecke rypelyck willen examineren ende haer Ho. Mo.

Digitized by Google

»dienaengaende laeten toecomen bericht ende advies. Gedaen »ter vergaederinge van den Staten-Generaal den 4 April »1658. (get.) Jacob Veth. Ter ordonnantie (get.) J. Sprons»sen". — Daar achter stond: »Den Raed van Staete heeft »goetgevonden dat dese requeste en de twee bylagen »gecommuniceert sullen worden aen den Drossart Til ende »syne Consorten, om daertegen in te brengen binnen »veerthien daegen nae de communicatie, om alsdan voorts »gedaen te worden nae behooren."

Actum 10 Aprilis 1658 (get.) G. de Schaghen. Ter ordonnantie (get.) J. Eyckbergh.

In de veronderstelling dat de Drossaard van Till, de gewraakte contributiën, tijdens het ingesteld onderzoek, zoude kunnen invorderen, wendden zich de meer bedoelde Gedelegeerden tot den Raad van State, met verzoek, dat het hun Ed. Mo. behage het daarheen te leiden, dat de laatst gedane omslagen worden gehouden in surseance. — Dit adres werd volgenderwijze geapostilleerd: »Den Raed »van Staete heeft goet gevonden bij desen te ordonneren, »dat de saecke van de omslaegen te voorder in state sal »bliven, tot dat de rescriptie gesien, naerder sal sijn »gedisponeerd. Actum den 20 April 1658. (Get.) G. de »Schaghen. Ter ordonnantie (get.) J. Eijckbergh".

De rescriptie of beantwoording van Drossaard Till en consorten, alsmede de verdere afloop der onderhavige quæstie is ons niet ten vollen bekend. — Alleen kunnen wij, uit de voor ons liggende stukken afleiden, dat bijna dezelfde klachten als hierboven ook ingekomen waren uit het land van Daelhem, en dat ook dáár surseance van betaling was verleend geworden.

Het land van 's Hertogenrade, als verder af gelegen, deelde misschien dáárom minder in de onheilen, welke de overige twee landen ten deel vielen. Maar ook dáár deden zich

Digitized by Google

klachten hooren, zoo als blijkt uit het hier volgende vergelijk, den 14 Augustus 1658, tusschen Robert van Ittersum, Staatschen Drossaard, en Frans Wijnand van Eijnatten, Heer van Neuborg opgericht: »Alsoo verscheyden ques»tien ende differentien ontstaen waeren tusschen den Hoogh »Edel geboren Heer Robbert van Ittersum, Drossard ende »Amptman des landts van 's Hertogenraede, ter eenre, ende »den oock Hoogh Edel geboren Heer Frans Wijnant Von »Eijnatten, Heere tot Nieubourg, Gulpen, ende Margraten, »gelegen in het selve landt van 's Hertogenraede ter andere »sijden, op verscheyde puncten van jurisdictie, soo in »materie van politycke regeringe als ommelagen ende »reeckeningen in de voorschreve heerlicheyden, ende het »ressort van dien, voor desen voorgevallen ende die in »het toecomende noch verder voorvallen mochten, ende »dat deselve verschillen tusschen meergemelde partijen soo »verre waeren gecomen dat daerover aenclachten ende »instantien in judicio, soo voor het gerecht van 's Herto»genrade als voor den Souverainen Raede van Brabant in »den Hage, hinc inde, waeren aengehangen, oock adres»sen waeren daerover gemaeckt aen de Vergaderinge van »de Ho. Mo. Heeren Staeten Generael der Vereenigde Ne»derlanden, ende verscheyde resolutien bij deselve daerop »genomen ende in specij die van den 3 Juli 1658, bij »dewelcke de voorschreve querellen waeren gerenvoyeert »tot kennisse van de ondergeschreve Heeren haere Ho. »Mo. Commissarissen Deciseurs te Maestricht, om met ende »neffens die aldaer aenwesende Heeren gecommitteerden »uyt den Raedt van Staete sich op 't subject van deselve »ten beste te informeren, oock bij voorschreve resolutien »van den 24 April 1658, genoegh consteerde, dat der»selver goede meeninge was, dat die voorschreve geschil»len bij finale decisie van opgemelte Heeren Deciseurs

Digitized by Google

»souden worden getermineert, hebben de gemelte partijen, »door verscheydene redenen van inductie haer soo verre »ten beste laeten disponeren, dat sij ten overstaen ende »onder de directie van de bovengemelte Heeren Deciseurs »ende Gecommitteerden van den Raedt van Staete, niet »alleenlijck hebben aengegaen een goet ende onverbreek»lijck accommodement van reciproque vriendtschap, met »renunctiatie van alle de voorschrevene geentameerde pro»ceduren, maer oock tot een onverbreekelijck reglement »ende richtsnoer van wedersijdts te executeren jurisdictie »sijn verdraegen, op de navolgende Articulen ende Conditien:

»Voor eerst dat den Heere Drossart Ittersum sal ge»houden sijn den Heere van Nieuborgh op alle Staetsche »vergaderingen ten allen tijde te beschrijven, welcke »volgens opgemelten Heer oock volgens die privilegies »van het landt vermoogen sal, verder niet belet sijnde, »oock belooft heeft te verschijnen.

»Ten tweeden dat de rekeninge van de Schatheffers »bij den opgemelten Drossart ten overstaen van Schepe»nen van Gulpen ende andere geassumeerde off gecom»mitteerden gesloten, sullen hebben hun volcomen effect »ende dienvolgens den Heer van Nieuborgh geensints en »sal beletten dat die schuldige Schatheffers niet en sou»den worden gehouden noch gebracht tot voldoeninge »van de sloten der voorschreve rekeningen, ten behoeve »van het gemeen, ter contrarie sal denselven Heer van »Nieuborgh gehouden sijn deselve debiteuren daervoor te »doen executeren.

»Ten derden dat den Heer van Nieuborgh in 't toeco»mende hem sal onthouden van alle feitelijcke oppositien »tegens soodaenige ommelaegen van beden ende andere »gemeene landts repartitien, als bij de Staetsche vergade»ringen des selven landts sullen sijn gearresteert ende

Digitized by Google

»uytgeschreven tot laste van de banck van Gulpen, voor »soo veel deselve banck mochte blijven in gebrecke van »betaelinge ende voor haere defectie soude moeten worden »geexecuteert. Ende aengaende den lesten gearrestierden »ende uytgeschreve omlagh van 7640 gulden, den gemel»ten Heer, binnen den tijt van drie maenden sal moeten »voldoen het restant hetwelck over de quote van die banck »schuldich is, mits daeraen rencontrerende het provenu »van seven off acht peerden bij wanbetaelinge van de voor»schreve quote geexecuteert, daerover ondertusschen reke»ninge ende liquidatie sal worden aengestelt.

»Ten vierden dat die Heer van Nieuborgh sal blijven »gemainteneert bij allen sulcken recht over criminale de»licten vallende op de heirbanen ende publicque wegen, »oock aengaende de visitatie van selve heyrbanen ende »weghen, met die amenden daerover vallende, als hij ende »sijne voorsaeten tot noch publijckelijcken hebben geex»cerceert ende waervan de deugdelijcke possessie can be»wesen worden, mits dat de Heer Drossart sal mogen »tweemael off drijmael des jaers over het geheel ressort »van 't land van 's Hertogenraede met affixie van billetten »te ordonneren dat alle soodaenige heyrbanen ende pu»blijcke wegen, tegen seeckeren competente te prefigeren »tijt behoorlijck mogen worden gerepareert, oock met »assistentie van twee Schepenen, daervan inspectie nemen »ende den opgemelten Heer daeromtrint in gebreeke vin»dende aen haer Ho. Mo. daer over sal mogen beclagen »om ordre tot redres, oock tot amende van den Heer ende »andere gebreckige te obtineren.

»Ten vijffden dat den Heere van Nieuborgh ende die van »Gulpen voortaen sullen hebben te pareren aen alle de resolu»tien ende reglementen van haere Ho. Mo. ende Ed. Mo. op het »stuck van commissie van opgemelten Heer Drossart genomen.

Digitized by Google

»Ten sesden dat opgemelte Heer ende die van Gulpen »in allen saecke van justitie in materie van appel off be»roep, behoorlijck sullen erkennen hun wettich overhoofft »de jurisdictie van 's Hertogenraede, ende eyndelijck dat in »materie van finantie ende doen van rekeninge in 't toe»comende vast ende onverbrekelijck sal blijven het provi»sioneel reglement op den 1 Marty 1657, bij den opgemelten »Drossart, beneffens den Schouteth der hooftjustitie ende »geassumeerden, mitsgaeders Schouteth, schepenen ende »regeerders der voorschreve banck gearresteert, waervan »de executie sal sijn ende verblijven bij gemelten Heer »van Nieuborgh".

Volgens art. 1 van bovenstaand vergelijk moest de Heer van Neuborg door den Drossaard van 's Hertogenrade beschreven worden op alle Staatsche landdagen, aan welke beschrijving gemelde Heer beloofde te voldoen, in zoo verre hij niet belet zoude wezen. — Hieruit kan men afleiden, dat ook Spaansche landdagen werden gehouden, hetwelk dan ook ten overvloede blijkt uit eene voor ons liggende missive des Graven van Grobbendonck, Gouverneur der landen van Overmase (1), aan zijn neef, Wolter Frans Baron van Hoensbroeck-Guel, Zijner Majesteits Stadhouder en Voogd des lands Valkenborg. Immers bij deze missive werd de Stadhouder gelast om, met de Ridderschap en de afgevaardigden der banken, te verschijnen te Limburg, den 25 April 1658, en terwijl de Baron De la Margelle, Drossaard van Daelhem, bij abuis de Staten van zijn kwartier twee dagen te vroeg had doen opkomen, zoo werd deze misslag hersteld, door de vergadering uit te stellen tot op den 29 dier maand (2).

(1) Zijn gevierdeeld cachet vertoont 1 en 4 een kraanvogel met uitgestrekte vlerken, 2 en 3 drie leliën 2—1, het al gedekt met eene graaflijke kroon.

(2) Monsieur mon Cousin ..... Ayant ordre de son Altesse Serene de con-

Digitized by Google

Met het oog misschien op de aanstaande vedeeling der Overmaasche landen deden de Staatschen, in de jaren 1658—61, belangrijke werken of herstellingen aan het kasteel Valkenburg uitvoeren. Wij vonden niet minder dan 24 oproepingen, aan de regeerders der heerlijkheid Hoensbroeck gericht, wegens te leveren hand- en spandiensten, oproepingen waarvan wij een paar letterlijk overnemen: »Wordt hiermede gelast aen die van Hoensbroeck, dat se »sonder faute tot lantsdinst commanderen vier welgespanne »karren, om tot Maestricht ten huyse van de weduwe »Mattet, wonende in de Stock Straete, kleine paveysteinen »te laden, ende op dit Casteel te varen Sondagh, synde »den 4 deses op pene van executie. — Actum Valckenborgh »den 2 September 1658".

(get.) Joost van Till.

Deze Joost van Till, Heer tot de Dom te Welten gemeente Heerlen, was allicht zoon van Hans Willem van Till, Staatschen Drossaard van Valkenburg.

»Wordt mits desen gelast aen de dorpmeisters van »Hoensbroeck, dat se sonder faute tot 's landtdinst sollen »commanderen ses welgespannen karren ende twaelf man »met schuppen, om mergel ende eerde op dit casteel te »laden ende aff te varen, tegens maendagh synde den 10 »dezes, op pene van executie." Actum Valckenborgh den »7 Marty 1659." — Ter ordre (get.) H. Clippinck.

---

voquer et faire assembler les Estats de mon Gouvernement en la maniere accoustumée je vous aij faict ces lignes pour vous prier et ce neanmoins vous ordonner de la part de Sa Maj^{té} de vous trouver en ceste ville Jeudy prochain 25 du Courant, amenant quant et vous les nobles et bancqs de vostre office en semblable cas accoustumé, afin d'ouir et entendre ce que le mesme jour vous y sera proposé de la part de sa dicte Maj^{té} et prendre par ensemble une bonne et fructueuse resolution. A tant le Seigneur vous ait en sa S^{te} garde, de Limbourg ce 20 d'Avril 1658, et suis, vostre etc.

(Get.) L. Comte de Grobbendoncq.

Digitized by Google

»Wordt mits desen gelast aen de dorpmeisters van »Hoensbroeck te laten commanderen tot landtdienst alle de »karren die onder hun gebiedt behooren om te samen »eenige klauwen off paveysteenen te laden, in de Bemeler »grubbe, ende nae dit Casteel te varen, tegens dinsdagh, »synde den 28 deses, op pene van executie. Actum Valckenborg den 25 8ber 1659." (get.) Hans Wilhelm van Till."

»Wordt mits desen gelast aen de dorpmeisters van Hoens»broeck, te laten commanderen, eens ende voorall, alle »de karren onder haer gebiedt gehoorende tegens maendagh »den 12 deses, om te samen, met de andere dorpen ende »heerlicheeden eenige klauwen off paveysteenen te laden »aen de Mase by Haren, ende nae dit Casteel tot dienst »van 't gemeene landt te varen, op pene van executie. »Actum Valckenborgh den 11 July 1860."

Ter ordre (get.) H. Clippinck.

»Wordt mits desen gelast aen de dorpmeisters van »Hoensbroeck te laten commanderen vyfthien man met »schuppen, tegens dinsdagh den 20 dezes, om aen dit »Casteel te comen botten, benevens twee welgespanne »wagens of vier karren om op den voorschreve dagh eenige »brantcolen te laden, tot Maestricht op de Mase, tot dienst »van het garnesoen op dit casteel te varen, op pene van executie." Actum Valckenborgh den 18 Xbris 1661."

(get.) Hans Wilhelm van Till.

Deze oproepingen waaraan, om beters wil, werd voldaan waren loutere misbruiken van gezag, die zich de Drossaard van Till, de man der Justitie, veroorloofde. Hij kon wel die van Hoensbroeck, in 's lands welzijn, verzoeken maar niet gebieden om naar Valkenburg te komen *botten*. Nog veel minder kon hij hen bedreigen met executie of in andere woorden, hen aftrekken van hunne competente rechters, de Schepenen der heerlijkheid.

Digitized by Google

Uit de navolgende aanteekening van Wolter van Meer, Ontvanger en Luitenant-Drossaard, moeten wij afleiden, dat ook klachten waren gerezen tegen de Spaansche heffing der beden, en tegen de aanwending der geldmiddelen. »In Januario en Februario 1658, heeft mynen Secretaris, »Johan Raedts, te Brussel gevaceert ten eynde van d'affdoe»ninghe der interdictie om te mogen innen ende reparti»seren, ende aldaer en op die reys verteert 195 gulden 4 st. en voor zijne vacatiën 72 gulden."

Wij nemen uit de aanteekeningen van Wolter van Meer nog eenigen posten over: In de maanden Mei en Juni 1658, vaceerde hij met Adriaan de Groot te Brussel als gecommitteerde des lands van Valkenburg, om met den Ambassadeur Don Stephan de Gamarra te onderhandelen; de onkosten en verteringen bedroegen 292 gulden 15 st. — Item, in rekening te brengen 198 gulden 15 st. voor de »vieringhe ende danckseggingh aen Godt Almachtich over »'t gelukkig succes der electie van Syne Keyserlycke Maje»steyt." — Item, voor kosten gedaan in Maart, Juli en September 1658, te 's Gravenhage, alwaar hij (van Meer), op last van Zijne Exc^tie^ den Ambassadeur, in 's lands dienst gevaceerd had gedurende den tijd van twee maanden, 1131 gulden 17 st. — Item, voor vacatiën op de voorschrevene reizen te 's Hage, 270 gulden. — Item, voor kosten en vacatiën gedaan door den Ontvanger Wolter van Meer, in het proces over de landsrekening, tusschen hem en de Ridderschap, 189 gulden 19 st. — Item, voor vacatiën, rechten en verteringen van den Luitenant-Drossaard, Schepenen, Secretaris en boden der hoofdjustitie van Valkenburg, over het nemen van informatiën, verhoor van getuigen, expeditie van akten, gedurende het conflict van jurisdictie »aengaende de attentaten ende de usurpatiën ter handt »genomen by de Officieren van de Staeten tot stooringhe

Digitized by Google

»van Syner Maj^ts possessie, 420 gulden." — Item, voor onkosten vertering en vacatiën te 's Gravenhage door van Meer gedaan, sedert den 22 Januari tot den 26 Maart 1659, hebbende aldaar, op last van Zijner Maj^ts Ambassadeur, gevaceerd 74 dagen, inbegrepen *het gaen ende keeren*, ad 10 gulden daags, 740 gulden. — Item, voor kosten, vertering en vacatiën gedaan als boven, van den 11 Mei tot den 21 Juni 1660, op welken dag Wolter van Meer, op order van den Ambassadeur, te Valkenburg terug kwam *om te intervenieren over de verpachting der Geestelijcke goederen*, 420 gulden. — Item, vervolgens wederom naar 's Gravenhage vertrokken, den 9 Augustus, en aldaar in 's lands dienst verbleven tot den 19 September, doende met het *voer- en schipgeldt soo van gaen als wederkeeren*, 556 gulden 10 st. — Nog stelde van Meer in rekening alzulke vacatiën, kosten en verteringen als hij met zijnen knecht in 's lands dienst gedaan had te 's Gravenhage, sedert den laatsten October 1660, tot den 14 April 1661, met inbegrip van vracht en schipgeld, 1706 gulden 16 st. Item, noch bracht van Meer in rekening, de som van 240 gulden, welke hij, met goedvinden van den Heere Raad fiscaal en eenige leden Staten des lands Valkenburg, had gesteld in handen van den Heer Landdeken van Klimmen, *om by hem te worden gedistribueert aen sommige Pastoors van den lande tot assistentie ende secunderinghe in haeren grooten noodt, overmits die verpachtinge der Geestelycke goederen ende sware executiën van den Ontvanger Padborch.* — Item, betaald voor pek- en teertonnen, welke men, op hooger last, tijdens de geboorte van den jongen Prins, Infante van Spanje, te Luik gekocht en drie achtereenvolgende dagen op staken gesteld had naast het fort van Navagne, 185 gulden 14 st. — Item, aangezien de Ontvanger van Meer genoodzaakt was geweest groote sommen op interest

Digitized by Google

te lichten, waarvan sommigen stonden tot zijnen particulieren last, zoo bracht hij deze interessen tot en met het jaar 1660 in rekening, ten bedrage, volgens specifieken staat daarvan opgemaakt, de som van 7702 gulden 10 st.

In December 1661, kwam tusschen de wederzijdsche gevolmachtigden, na een driejarig redekavelen, het lang verbeide contract van deeling, het zoogenaamde *partage-tractaat* tot stand. — Luidens dit tractaat verbleven aan den Koning van Spanje in 't land Valkenburg, welks oudere historie te vinden is bij Ernst en bij Ubachs, de volgende dorpen, plaatsen en heerlijkheden: Nuth, Oud-Valkenburg, Strucht, Schin-op-Geul, het huis Oost op de Geul, Wijnandsrade, Geleen, Schinnen, Spaubeek, Oirsbeek, Jabeek, Brunssum, Schinveld, Hoensbroeck, Vaesrade, Schaesbergh, mitsgaders het klooster van St. Gerlach.

Daartegen kregen de Staten-Generaal de stad en het kasteel Valkenburg, de heerlijkheden en dorpen Geul, Bunde, Ulestraeten, Haren, Itteren, Houthem, Bergh en Ter-Blijt, Bemelen, Eysden, Meerssen, Klimmen, Hulsberg, Schimmert, Beek en Heerlen. — Het dorp Elslo, dat wel eens de tiran des lands Valkenburg werd geheeten, bleef voorloopig buiten tel, als zijnde het proces met deze heerlijkheid nog hangende (1).

Een aandenken aan deze verdeeling is ten huidigen dage nog te zien in het veld tusschen Heerlen en Brunssum, zijnde een grenspaal waarop, naar den kant van Heerlen, de Nederlandsche leeuw met de pijlen, en van den anderen kant (dien der onderbanken) den Keizerlijken adelaar gebeiteld staan.

---

(1) De volgende Valbenburgsche dorpen zijn in het tractaat niet genoemd, omdat zij in 1662 geene op zich zelve staande gemeenten vormden.

Voerendaal, Nieuwenhagen, Bockholtz, Merkelbeek, Amstenrade, Bingelrade, Amby.

Digitized by Google

Een ander teeken van deze partage leeft nog voort in de zoogenaamde Hollandsche kermis, die thans nog in de meeste Staatsche plaatsen op een en denzelfden dag invalt.

Vroeger gaven de kermissen (: nu in een dorp dan weder in het ander gehouden :) wel eens gelegenheid om, na goed te hebben gedronken, zich eens ferm met zwaren stok te kloppen. Om dit kwaad tegen te gaan liet de Staatsche overheid, genegen als zij was om te reglementeeren, een plakkaat uitgaan houdende, dat geheel het Staatsland van Overmase kermis moest houden op één en denzelfden dag, namelijk 's Zondags na St. Martijn.

Het Graafschap Daelhem, drie uren lang en breed, begrensd tusschen de landen van Valkenburg, van Luik, van Hertogenrade en de bank van Herve, werd oudtijds en wel omstreeks het jaar 1080 bezeten door de Graven van Hochstade, die het te leen hielden, deels van den Hertog van Brabant, en deels van de Graven van Gulick. Hendrik II, Hertog van Brabant, kocht (1243) het Graafschap Daelhem van Dirk II. — Krachtens bovenbedoeld tractaat, behield de Koning van Spanje in 't land van Daelhem de volgende dorpen en heerlijkheden : 's Gravenvoeren, Mheer, Noorbeek, Weerst, Moulingen, St. Maartensvoeren, Aubel, Cheratte, Neufchateau, Mortier, Hous en Richel.

Het land van 's Hertogenrade, gelegen tusschen de landen van Valkenburg, Daelhem, Limburg en Gulick, was voortijds eene heerlijkheid, die, volgens Butkens, trophées de Brabant, deel II bl. 307, met het Hertogdom Limburg vereenigd werd door 't huwelijk tusschen Hendrik, Hertog van Limburg en Cunigarde van Wassenbergh, dochter des Graven van Gelder. — In 1155 schonk Hendrik III van Limburg de heerlijkheid Hertogenrade aan zijne dochter Margareta, gehuwd met Godfried III, Hertog van Brabant, wiens opvolger Hendrik I ze weder te leen gaf aan zijn

Digitized by Google

Oom; Hendrik IV van Limburg. En daar dit laatste Hertogdom, met al zijne aankleven, bij koop (1283) in bezit kwam des Hertogen Jan I van Brabant, die zich (1288) op 't slagveld van Woeringen in dit bezit handhaafde, zoo bleef de heerlijkheid Hertogenrade in den huize van Brabant tot in het jaar 1544, alswanneer Keizer Karel V, bij wijze van verpanding, ze overdroeg aan den Hertog van Gulick, bij wiens overlijden ze (1609) wederom terugviel aan het Brabantsche huis. — Volgens meerbedoeld tractaat kreeg de Koning van Spanje, in het land van 's Hertogenrade, het stadje en 't kasteel van dien naam, de dorpen Merkstein, Ubach, Wels, Roerdorp, Kerkrade en Simpelveld.

De Vereenigde Staten kregen in het land van Daelhem: het kasteel en de stad Daelhem ook 's Gravendael genaamd, Trembleur, Olne, Bolsbeek, Fenneur, Kadier en Oost; en in 't land van Hertogenrade: Gulpen, Margraten, Holset, Vijlen en Vaels.

Eerst in October 1662 werd het partage-tractaat door de wederzijdsche Souvereinen bekrachtigd, en een jaar later zonden de Staten-Generaal hunne Gedeputeerden naar Maastricht, om solemneel bezit van hunne landen te nemen. Op den algemeenen landdag aldaar gehouden werd de Ridderschap en den vertegenwoordigers der banken, welke op de nader te beleggen landdagen beschreven wenschten te worden, gelegenheid gegeven om den gevorderden eed af te leggen:

De Heeren van Raesfelt Goere Amerongen ende Haren, haere Ho. Mo. Gedeputeerden.

»Nae de receptie van haere Ho. Mo. missive ende bijleg»gende resolutie van 15 Octobris 1663, nevens vijf distincte »reglementen, hebben wy aenstonts, door de respectieve »Drossaerden laeten affgaen onse depeschez aen de Edelen, »dewelcke ten tyde des Conincx ende oock zedert haer

Digitized by Google

»Ho. Mo. regeringe op alle Staetsche vergaderinge gecom-
»pareert ende beschreven syn geweest met versoeck ende
»begeerte, dat deselve haer neffens de Gecommitteerden
»uyt de respectieve bancken ende heerlyckheden, als van
»outs gebruickelyck, op den 22 daeraanvolgende, willen
»laeten vinden binnen Maestricht, ende comen aenhooren
»ende verstaen 't geene wy haer, in naeme van haere
»Ho. Mo. voor te draegen hebben. Ende ons desselvigen
»daegs de clocke thien uren vervoeght hebbende op de
»Landtscroon (1) en vooreerst de voornoemde Ridderschap
»capitatim bekent gemaeckt, dat, in cas sy geintentionneert
»mochten syn aen de syde van haer Ho. Mo. onder 't lidt
»van Edelen haer te laeten beschryven ende compareren,
»dat deselve dan haer buyten den eedt ende vergaderinge
»van de Spaenschen souden connen verstaen, dat haer
»edele in eedt van beide Souverainen souden zyn, ende
»beydersydts vergaderingen frequenteren, hebben wy daernae
»de gemelte Ridderschap en corps, neffens de Gedepu-
»teerden uyt de respectieve bancken wederom binnen
»versocht ende haer edele in 't cortte voorgehouden, dat
»haere Ho. Mo. ons herwaerts hadden gedeputeert, omme
»in derselver naem aen te veerden ende te nemen de
»possessie van haere Ho. Mo. partage van de drye landen
»van Overmaese, ende dat haer edele, als representerende
»de Staeten desselvigen landts, voortaen onbeswaert sullen
»syn huere Ho. Mo. te erkennen voor haere wettige ende
»souveraine Overicheyt, ende haer voorders van getrou-
»wicheyt door solemnelen eede aen haere Ho. Mo. ver-
»binden, op soodaenige formulier, als haere Ho. Mo. den
»5 May lestleden, daertoe beraemt ende gearresteerd
»hebben, gelyck oock vervolgens is geschiedt. Dan hebben

(1) Het tegenwoordige Stadhuis van Maastricht was toen nog in aanbouw.

Digitized by Google

»de Heeren Wolter Frans van Hoensbroeck, Heer van »Guel, ende Arnold De la Margelle, Heer van Eysden, hun »daervan geexcuseert, dewyle den eersten noch becleede »het ampt van Stadthouder ende Voocht van de leenen »'s landts van Valckenborgh, ende den anderen het ampt »van Drossard 's landts van Daelhem, aen de zyde van »Syne Maj' van Spaignen, ende diensvolgens alnoch in »eedt van deselve waeren. Waernae wy haer edele orden- »telyck hebben doen voorlesen vooreerst dry distincte »reglementen op 't stuck van de Religie, Policie ende »Finantie, ende een van de landts Officieren, ende het »laetste op 't stuck van de criminele proceduren, alle by »haere Ho. Mo. beraemt ende gearresteert, omme in alle »haere puncten naer geleeft, ende by een ieder van hun, »soo veel hun diesaengaende, mochten geobserveert ende »gepractiseerd te worden. Ende nae de lecture van deselve, »hebben de voornoemde Staeten daerop gepresteert den »behoorlycken eedt in voegen als hier naer volcht ende »geinsereert is. Ende daerop vervolgens geadmitteert ge- »worden, met last ende ordre aen de respective Heeren »van de heerlyckheden, dat deselve ons ten aldereersten »ter hand souden stellen een pertinente lyste van den »Schouth, Secretaris ende Schepenen van hunne respective »heerlyckheden, omme deselve in cas die naer de ordre »van haer Ho. Mo. niet persoonen van de Gereformeerde »Religie syn vercooren ende geconstituueert, mede in den »eedt by ons genomen te worden, gelyck wy oock de »hooge Officieren ende den Lieutenant van den leenhove »ende hooftbancken van den lande van Valckenborch »gelast ende geordonneert hebben, gelycke lyste van hunne »respective gerichtsbancken aen ons over te brengen, »omme mede in voege als vooren beedicht te mogen »worden, gelyck deselve dan oock vervolgens den eedt

Digitized by Google

»in conformiteyt van der formulieren, ende den eedt van »suyveringe hier naer volgende geinsereert, successive in »de daegen van den 24, 25, 26 ende 27 October ge»presteert ende affgeleydt hebben."

Zoo liep dan de tachtigjarige oorlog, die ten aanzien der Overmaaslanden nog dertien jaar langer met overbiddelijke strengheid had voortgewoed, allengs ten einde. — Wanneer men nagaat, wat deze landen, wat Valkenburg vooral *in deze miserable conjuncture van tijde* te onderstaan heeft gehad, dan vraagt men zich af hoe het mogelijk is, dat de Limburg-Valkenburgsche leeuw zijn dubbelen staart nog behouden heeft.

WORDT VERVOLGD.

Digitized by Google

BIJLAGEN

N° I.

HET LEEN MATERBERG ONDER GEUL WORDT DOOR DEN HERTOG VAN BRABANT MET DE HEERLIJKHEID ELSLO VEREENIGD EN MET DEZE ALS EEN VOL LEEN TE VALKENBURG VERHEVEN.

— 12 November 1452.

»Allen den genen die desen brieff sullen sien oft hooren lezen Conrardt van Schoonvorst, Ridder, heere van Elslot ende van St Achtenrode Saluyt, ende alle vriendschap. Alsoo als die doerluchtighe vorst myn lieve Heere die Hertoghe van Boirgoignen, van Brabant ende van Limborgh jegenwoirdighlyck tot mynre sunderlingher beden en begeerten afgegaen is allen t recht van manschappen dat zyne genade hebben mochten totten hove van Materbergh in der bancke van Goele lande van Valckenborgh gelegen, willende dat deselve manschap voertaen tot eewighen daghen volghe ende toebehoert sy van mynre heerlicheyt van Elslot beheltelyck dat ick en myne erven ende naecomelinghen deselve mynre heerlicheyt van Elslot by alle den maeten die gelegen syn in der voors. bancke ende heerlicheyt van Goele, ende daerontrent metter voors. manschap van Syner Genaden ende syner Erven ende naecomelinghen tot eeuwighen daghe in eenen vollen leene schuldigh soude syn te ontfanghen ende te houden ende te blyven houden ende derselver Genaden daer aff manschap doen met hulde ende eede van trouwen, alsoo alsdat behoort, gelyck die brieven des voors. myns genadigh Heere daerop gemaekt dat met meer woorden claerlycker inhouden ende vercleren van den welcken die teneur van woorde te woorde hier naer volgt ende is aldus:

Philippus by der gratiën Godts, Hertoghe van Bourgoigniën van Lotryck, van Brabant, van Limborgh enz. allen den genen die desen brieff sullen sien, oft hooren lesen salüyt. Want onse lieve ende

Digitized by Google

getrouwe Heere Conrardt van Schoonvorst, Heere van Elslot ende van St Achtenrode Ridder, ons jegenwoirdelyck te kennen heeft doen geven hoe dat van soo ouden tyden dat van der contrariën egheen gedenckenisse en is, men van hem ende syns voorsaeten Heeren van Elslot geplogen heeft te leene te houden den geheelen hoff van Materbergh in de bancke van Goele lande van Valckenborgh gelegen, tot binnen corten jaeren herwaerts dat wylen Heere Reyner van Berghe, besitter desselffs hoffs, die helft aen ons te leene heeft gebracht, in achterdeel des voors. Heere Conrardt ende synre heerlicheyt van Elslot voors. ons oitmoedelyck biddende die selve Heer Conrardt dat wij ons des voors. leens, by den voors. Heere Reyner in manieren voors. aen ons gebracht worden affdraeghen, ende denselven Heere Conrardt dat laeten volghen tot synre voors. heerlicheyt van Elslot, alsoo 't van oude tyden gebuert heeft, hy woude voor hem ende syne erfven ende naecomelinghen, om alle questiën te schouwen die hierom souden anders tusschen ons ende hem moghen rysen 't selve leen ende tot dyen syne geheele heerlicheyt ende goeden van Elslot in aller der maeten die in der voors. bancke van Goele ende daerontrent gelegen syn, van ons van nu voortaen in eenen vollen leene houden ende van ons ontfaen, ende daeraff doen met hulde ende eede, alles wat eenen getrouwen man van leene synen rechten Heere schuldigh weere te doen, soo ist dat wy goede deliberatie hierop eerst in onzen Raede gehadt. bekennen dat wy ter beden des voors. Heeren Conrardt ende om oirbaer ende prouffijt van Ons, voor Ons, onse Erven ende naecomelinghen afgegaen syn, ende gaen af mits desen onse brieff, alle des rechts van manschappe dat wy eenighsints hebben mochten totten voors. hove van Materbergh, willende dat die manschap daeraff voortaen volghe, ende toebehoort sy ende blyve tot eewighen daghe de voors. heerlicheyt ende goeden van Elslot, behoudelyck ende in desen versien, dat die voors. Heere Conrardt voor hem ende syne Erven ende naecomelinghen, gelyck hy dat hier voor geboden ende gepresenteert heeft, zijne voors. geheele goeden ende heerlicheyt Elslot in alle der maeten die gelegen syn met oock de voors. manschap 't zamentlyck in eenen vollen leene van Ons ten eeuwigen daghen schuldigh sal syn te houden ende te blyven, ende Ons van nu voortaen daeraff manschap doen met hulde ende eede

Digitized by Google

van trouwen, alsoo daertoe behoort, ende ons terstondt van desen aldus naer te gaen, syne behoorlycke contrebrieven voor hem ende syne voors. Erven ende naecomelinghen Heeren van Elslot voors. geven in handen van onsen lieven ende getrouwen Rentmeester van onsen Reeckencameren te Brussele ende verwaerder van onsen Charteren ende Privilegiën van Brabant Mr. Adriaen van Eele om die hy anderen onsen Charteren geleght te worden, dien wy bevelen die van hem 't ontfanghen ende in goede waerde te leggen ende te houden, alle sonder argelist, ontbieden daerom ende bevelen onsen Vooght ende Stadthouder van onsen leenen van Valckenborgh dat hy die voors. manschap van den hove van Materbergh, soo verre het in onsen leenboecke staet geschreven in presentie van eenen redelycken getaele van onse mannen ten minsten tot vieren toe, die wy bevelen mits desen daer over te staen, vuyt denselven onzen leenboecke doen royeren, ende ter selvertyt in 't selve onsen boeck stellen die voors. manschap ende leen van der heerlicheyt ende goeden van Elslot ende der manschappen des voors. hoffs van Materbergh, gelyck dat hier voor gespecificeert ende vercleert steit, ontfaende daeraff den geseyden Heere Conrardt in onse manschap met hulde ende eede alsoo dat behoort. Ontbieden voorts ende bevelen onsen Drossardt, den voors. onsen Vooght, onsen mannen van leen, Schepenen ende allen onsen anderen officieren, dieneren ende ondersaeten onses lants van Valckenborgh nu synde ende naermaels wesende, dat sy ende elck van hen, alsoo 't hem behoort den voors. Heere Conrardt van den inhouden van desen onsen brieve rustelyck ende vredelyck doen ende laeten gebruicken, ende hem den voors. eedt ende hulde ons gedaen hebbende, hem houden ende kennen over onsen man van leen van de voors. heerlicheyt ende goeden van Elslot metter manschap voors. ende hem daerin houden ende die doen gebruicken peyselyck ende vredelyck alsoo als dat behoort, want wy 't aldus gelieft ende gedaen willen hebben. Des t' oirconden hebben wy onsen zegel aen desen brieff doen hanghen. Gegeven 12 daghen in November in 't jaer ons Heeren 1452. Aldus geschiedt by mynen Heere den Hertoghe ter relatie van den Raede, daerby Hendrick Magnus, Heeren Arnt van Bede, Ridder, Simon van Sterbays, Mr. Claes Clopper ende meer anderen.

Digitized by Google

N° 2.

DE KONING VAN SPANJE MAAKT DE STATEN DE INHECHTENISNEMING DES HERTOGEN VAN AERSCHOT BEKEND. — 1 Juni 1634.

Tres reverends Peres en Dieu, Venerables Nobles, chers et féaulx, chers et bien aimez. Nous avons veu vostre lettre de l'onziesme de Mai 1634 et estimons fort vostre promptitude et fidelité et tenons a servire ce que jusques ores vous avez traictez touchant la trefve, a la conclusion de laquelle nous desirons parvenir, et les delaijs qu'il y a eu d'adjuster les poincts d'icelle sont procedez de l'importance et multitude d'iceulx et des papiers qu'il a fallu voir et examiner en une matiere si grave et si prolixe que concernoient aulcuns propositions exorbitantes de nos rebelles, esquelles estoient interessez tous nos Royaulmes, et ce nonobstant nous envoyasmes nos lettres de procuration au Marquis d'Aytona affin de faire traicter et conclure selon l'instruction que nous luij envoijasmes conforme a ce qui s'estait peu adjuster, mais ayant depuis entendu ce qui s'est traictez avecq Charasse Ambassadeur de France et que les rebelles ont serré la porte a toute sorte de traictez pour le terme de huit mois, il nous a semblé qu'il ne convient faire de nostre part aulcunes diligences par ce qu'elles ne serviroyent que pour les rendre insolents et nous faire passer par une indecense si grande sans espoir de conclure la dicte trefve. C'est pourquoij nous vous ordonnons de vous en retourner en vos provinces defaisant l'assemblée generale, et nous esperons de nous servir de vous deans peu de temps et de pourvoir a une bonne paix ou trefve, par les moyens que nous allons disposant. Quant a la detention du Duc d'Arschot, nous vous asseurons qu'elle n'at esté faicte pour avoir icelluy manqué a son debvoir en ce qu'il at traicté jointement avecq vous le motif et la cause principale, et a esté qu'estant arrivé a Madrid et nous ayant donné compte de ce que feu nostre bonne Tante la Serenissime Infante Madame Isabella luy avoit enchargé et faict particuliere relation de l'estat de la trefve et des verbaulx et conferences tenuez dez le commencement du traicté entre les deputez et Commissaires de nos provinces obeissantes avecq

Digitized by Google

ceulx des provinces unies qui sont hors nostre obeissance, nous commandasmes aussytost que les papiers fussent veus et a Nous faict rapport sommaire de la substance d'iceulx et prins forme pour encheminer la matiere et depescher le dict Ducq, et combien qu'incontinent l'on y recognust des grandes difficultés et inconvenients, neanmoins le soing que nous avons toujiours eu, et avons du bien et repos commun de nos dicts provinces obeissantes nous meust d'encharger a nos Ministres de considerer et nous consulter tous les moyens possibles et decents pour conclure la dicte trefve avecq seureté et que comminiquant avecq seureté et que communiquant avecq le mesme Ducq les doubtes qui se presentoyent en la dicte matière ils ouissent ses responses et son advis sur icelles, affin de par ce moyen faciliter tant plus l'adjustement du traicté a la satisfaction de nos dictes provinces en tant qu'il leur pouroit estre utile sans respondre icelluy Ducq en leur nom a ce que sur aulcuns points l'on luy demandoit disant qu'il n'estoit venu avecq procure desdictes provinces sinon envoyé par nostre bonne Tante la Serenissime Infante sans avoir eu remede de luij faire respondre, comme il luy convenoit et l'affaire requerroit, affirmant toujours n'estre venu au nom des dictes provinces ny avecq procure ou direction d'icelles, ains envoyé seulement par nostre dicte Tante durant les dispositions et, ayant le dict Ducq asseuré que les mouvements que la trahison et desloijaulté du Comte Henry de Bergues pouvoyent avoir causé n'estoient plus a craindre, nous receusmes divers advis les uns confirmant les autres, et tous de grand credit et authorité, que les secrets complices dudict Comte de Bergues formentoient la rebellion et machinoient nouveaulx mouvemens, esperant a surprendre et se souslever avecq quelques places au prejudice de la religion Catholique et a la turbation generale de nos bons et fideles vassaulx, et encore que cela nous ait causé le soing que de raison nous avons voulu toutefois espurer d'avantage les notices et circonstances d'icelles, et peu a peu et avecq meure consideration, soigneux du remede qu'il convenoit y mettre, confians en Dieu, que la dicte fidelité des dictes provinces et tant des bons et prudens subjects que nous avons en icelles, zeleux du service de Dieu et de leur propre conservation prevaudront contre toute sorte de deloijaultés, aussy nous meust a confiance la dicte

Digitized by Google

affirmation du dict Ducq d'Arschot qu'il n'ij avoit plus a craindre, et partant nous nous confiasmes de faire grosses provisions et assistences pour par nos armes tenir en bride nos ennemis, et de disposer tant au faict de la police que de la malice ce que nous sembloit convenir, jusques a ce que nous eusmes de rechef de nouvaulx et importants advis que la conjuration du dict Comte Henry de Bergues estoit ce jourdhuy plus vive que jamais et tous les complices d'icelles, et qu'estant nostre armée engagée en la Campagne, ils entreprendroient de mettre en execution leur pernicieux dessing, et parceque ce mal requerroit remede opportun et efficace, et ne pouvoit estre la notice individuelle de tous les complices de la dicte conjuration que nous avions desja d'aulcuns, affin de pouvoir couper le mal de sa racine et conserver nos provinces obeissants du dommage qu'il leur pourroit causer, ayant sceu de vray que le dict Ducq d'Arschot scavoit ceulx qui en estoient et leurs desseings, et se pouvant inferer de mesme de ce que le dict Ducq nous en avoit dict, et aultres avoient entendu de luy, nous sembla neantmoins convenable pour l'estime que nous faisions de sa personne et de sa maison, combien que d'avoir cela une conjuration sceue contre la quietude et conservation de nos vassaux et pour les separer de leur fidelité naturelle et de nostre Souveraineté et obeissance, est une coulpe de telle qualité comme se peut voir de son propre naturel irreparable, de traiter le dict Ducq avecq telle demonstration de faveur et confiance qu'il ne nous celeroit rien que pour la crainte qu'il luy pouroit causer sa propre faulte du silence passé, ne laisseroit de recognoistre que nous luy ouvrions les portes de nostres clemence et l'obligeons pour icelles nous ayder a sauver nos estats et nous declarant ce que sans coulpe tres grande, il ne pouvoit ou debvoit nier a son propre Seigneur naturel, et partant nous mesmes en personne avecq paroles de grand amour et d'estime l'advertissant combien il convenoit monstrer en ceste occasion sa fidelité et zele a nostre service, combien il s'aventuroit ne le faisant point, luy demandasmes ce que desirions scavoir de luy et dont avions fondament et grandes notices de croire qu'il ne pouvoit ignorer, nous esclairgissant si avant que de luy exprimer verbalement que les principaulx points et plus grandes de ces notices et actions en ceste affaire resultoient des papiers

Digitized by Google

originels de la propre main de notre bonne Tante la Serenissime Infante Madame Isabelle, pour faire voir au dict Ducq la faveur et confiance que nostre bonne Tante avoit en luy, au moyen de quoi nous jugeasmes luy oster entierement l'occasion de se pouvoir perdre, nijant ce que ceste authorité de son Alteze, si partiale sienne confirmoit, et affin de nous pouvoir mieux satisfaire a tout, nous luy donnasmes par escript ce que faisoit en la matiere, apres l'avoir exhorté a part (comme dict est) de prendre garde a soy et embrasser la clemence que nous luy estions temoignans, ses reponses furent generales et nous desirans trouver chemin pour le sauver et nous condolant fort qu'il se fust si mal prevalu du temps et de l'occasion que nous luy avions donné pour pouvoir reparer sa faulte et nous obliger d'user de grace et faveur envers luy, nous ordonnasmes au Gouverneur de nostre Conseil de Castille de voir si avecq les notices et advis precedens, et que le dict Ducq avoit respondu par escript obmettant partie de ce qu'il nous avait dict verbalement l'on pourroit avecq ceste occasion luy derechef avecq dignité ouvrir les portes de nostre pieté et clemence l'interrogeant aultrefois en la presence du Gouverneur de nostre Conseil, du Comte Ducq et Ducq d'Albes, affin que tous l'aijdassent et luy se peult ayder d'eulx qui ne desiroient que son bien, et nonobstant que tous travaillassent a le persuader et lui ouvrir le chemin de nostre clemence l'espace d'environs trois heures, affin qu'il s'en prevalust, tout cela ne suffit, sur ce nous remismes a tous ces Ministres la qui estoient en une chambre joignante a celle ou nous estions de voir si avecq les notices precedens il estait convenable et juste de le constituer prisonnier ou point, et ayant uniformement jugé qu'ouij, et sur ce nous consulté le Samedy Sainct au soir quinsiesme d'Avril, nous resolumes de le faire apprehender ceulx de sa suite et ses serviteurs, ainsi qu'en semblable cas on est accoustumé, exceptant de la forme generale de l'emprisonnement le Pensionaire Schot pour estre venu de Vostre part et authorité par vous, encore pour estre venu en compagnie dudict Ducq, il estoit necessaire de s'asseurer de sa personne en quelque maniere pour ce que le dict Ducq lors pouvoit avoir communiqué, nous l'enchargeasmes au Marquis de Chelmes de nostre Conseil d'Estat et Capitaine de nostre Garde Espaignole et que selon le stile

Digitized by Google

ordinaire il est mis entre les mains du Licencié Don Juan de Giunonies Alcado de nostre maison et cour pour estre par luy mené en la maison forte d'Almeda par nous a ce choisie comme le plus voisin a nostre cour et faict pour voir avecq la decence et commodité convenable a la personne du dict Ducq, d'ou le jour ensuijvant sans luy rien demander nous ayant demandé congé de pouvoir escrire (lequel on luy difficultoit) luy estant accordé, il envoya un papier dirigé au Comte Ducq que nous ouvrismes par laquelle il declara les incitations, insitateurs et aultres particuliers actions mauvaises par luy commises pour n'en avoir donné compte, et les recognaissant pour telles nous en demanda pardon, au moyen de quoy il se va disposant a meilleur advis et nous serons toujiours bien aijse qu'en la satisfaction publique qu'en semblable cas nous devons desirer, l'on puisse voir les effects de nostre volonté, et clemence envers le dict Ducq et l'estime que nous nous faisons de la fidelité et merite de sa maison et l'esgard que nous avons eu de tout temps à ce que nous suppliez. A tant tres reverend Peres en Dieu, Venerables Nobles, chers et bien aimé, nostre Seigneur vous ait en sa saincte garde. De Madrid le 1 de Juing 1634.

Digitized by Google

MÉLANGES.

I. Une chanson sur le siége de Maestricht en 1632.

Plusieurs chansons historiques ont paru dans ces Publications. Dans le tome XIV entre autres furent publiées deux compleintes flamandes et une française sur les siéges de Maestricht de 1673, 1748 et 1794. Nous nous proposons de compléter cette série en y ajoutant une cantilène française sur le siége mémorable de 1632.

Après avoir pris la ville de Bois-le-Duc en 1629 aux Espagnols le stadhouder Frédéric-Henri, prince d'Orange, s'empara au mois de Mai 1632, presque sans coup férir et grâce à la félonie du comte Henri van den Berg, gouverneur espagnol de la Gueldre, son cousin, des villes de Venlo, Straelen, Ruremonde et Sittard (1); il mit le 10 Juin suivant le siége devant Maestricht. Cette ville, où commanda le général espagnol, baron de Lede, dut capituler le 22 Août après une défense glorieuse et opiniâtre. Le prince d'Orange n'y eut pas seulement à combattre une armée espagnole-belge sous les ordres du marquis de Sainte Croix et de Gonsalès de Cordoue, mais eut à résister en même temps à un fort secours de troupes impériales sous les ordres du général Pappenheim.

Après la prise de Maestricht, la ville de Limbourg, capitale du pays d'Outre-Meuse, dût se rendre au colonel Stakenbroeck, que le prince d'Orange avait envoyé pour l'assiéger. Limbourg capitula le 8 Sept. 1632; peu après les Hollandais s'emparèrent également de Rolduc, Fauquémont et Daelhem.

Tel est le sujet que notre chansonier a pris pour thème de ses compleintes. Il a divisé son texte en trente-et-une strophes, de six vers chacune. Dans les vingt sept premières strophes l'auteur raconte à sa manière les prouesses du prince Frédéric-Henri dans notre province :

(1) Daris, *Hist. de la principauté de Liége au XVIIme siècle*, tom. I, p. 87 et 88.

Digitized by Google

»Je chanteray chose de grand merveille,
Que l'Eternel a fait pour sa Sion,
Bénissant nostre Prince de renom
Le couronnant de plusieurs grand victoire".

La 28me strophe est une protestation contre l'Espagne, qui a appauvri Maestricht et le pays d'Outre-Meuse, tandisque maintenant ce pays va s'enrichir des trésors de l'Espagne: Car la Hollande

». . . . . ." par mer et par terre
Ne fait que sur l'Espagne conquerre".

Dans la 29me strophe le prince d'Orange rend grâce à Dieu de ce qu'il lui a été donné de se venger des Espagnols:

»Qui jadis ont fait massacrer son père".

Ensuite vient le patriote hollandais, qui prie Dieu pour:

. . . . . »son Excellence
Et tous les messieurs des généraux Estats,
Aussi tous bons, fidèles magistrats
Et tous soldats et vaillant chefs de guerre
Servans au Prince par mer ou par terre".

Enfin dans la dernière strophe le versificateur se fait connaître, sans cependant se nommer directement. C'est un tisserand de la ville de Hambourg, qui pour plaire aux Wallons chante »Maestricht la jolie".

. . . . »Qui fit la chansonette?
Un Hambourgeois ouvrant de la navette
Sur le Waelpot, joyeux dans sa maison,
De satisfaire au désir des Walon,
Qui dès longtemps au cœur avaient envie
D'ouyr chanter de Mastricht la jolie".

L'auteur est protestant et orangiste. Il raille les catholiques de ce qu'ils s'adressent à Dieu par l'intercession des Saints (Str. 11 et 12), et les Espagnols sont à chaque bout de champ l'objet de son mépris. C'est peut-être un émigré belge et wallon établi à Hambourg pour le repos de sa conscience.

Digitized by Google

Nous devons une copie de la »Chanson de la prinse de Maestricht" à l'obligeance de Mr Campbel, bibliothécaire de la bibliothèque du roi à La Haye. Elle fait partie du tome 1632, I de la *Bibliotheca Duncaniana* au susdit dépôt. C'est une feuille volante, en forme de placard, imprimée d'un côté, sur trois colonnes. Dans la première se trouvent les strophes 1—11; dans la seconde 12—22 et dans la troisième 23—31. A la fin on lit: »*Imprimé pour Daniël ô Pie l'an 1632*". Ce Daniël *ô Pie* ou *Au Pié* est peut-être le nom d'un menétrier ambulant qui débitait »La prinse de Maestricht" aux foires de Limbourg, Maestricht et de Daelhem et devant les portes des fermes du pays wallon d'Outre-Meuse. Nous publions la chanson littéralement, telle qu'elle se trouve sur le placard, sans y corriger les fautes d'orthographie, de quantité ou de versification qui sont nombreuses (1).

JOS. HABETS.

CHANSON DE LA PRINSE DE MASTRICHT.

Sur la voix du Pseaume 137 ou de la Chanson de la Bataille de Flandre.

1.

Tous craignans Dieu çà prestez moy l'oreille
Je chanteray chose de grand merveille,
Que l'Eternel a fait pour Sa Sion
Benissant nostre Prince de renom
Le couronnant de plusieurs grand victoire,
A l'Eternel soit rendu la gloire.

(1) Il parait qu'il existe un livre fort rare de B. Crachtius sur la prise de Maestricht en 1632, intitulé: *Tertius labor Herculis Batavi sive obsidio Trajecti ad Mosam.* Lugduni Batavorum 1632, in 8°. Ce livre, qui peut-être n'est qu'une brochure, est renseigné dans le catalogue manuscrit des éditions des Elsevier par le père Adry, mais n'a été retrouvé jusqu'ici dans aucune bibliothèque publique de la Neerlande ou de la Belgique. Nous nous permettons d'attirer l'attention des bibliophiles et des amateurs de l'histoire du Limbourg sur ce livre et sur son auteur, qui tous les deux nous sont inconnus.

Digitized by Google

2.

Le Prince Henry d'Orange la gentille,
Avec ses gens en nombre plusieurs mille,
Le dernier jour de May de bon matin,
Partit de Nimmegue avec tout son train,
S'acheminant vers Vendlo la rebelle,
En se campant tout à l'entour d'icelle.

3.

Ceux de Vendlo ne pouvant par leurs armes
Rien tant soit peu resister aux gendarmes
De noste Prince courragieux & fort,
Incontinent demandent bon accord,
Ce que le Prinse ne refusa mie
En les joingnant aux Provinces Unies.

4.

Le Cont Ernest un vaillant Chef de Guerre,
Soudainement Roermonde va conquerre,
Ou il reçeut un coup fort malheureux,
Qui toutesfois le rendit tres-heureux,
Ayant servi Dieu & son Eglise
Son Ame entre les main de Dieu a mise.

5.

Le Prince alors envoya le Sieur Pinse,
Qui en peu d'heur la vill' de Straell a prinse,
En leur ayant un bon accord donnez,
Puis envahit de Sittert la Citez
Qui aussi tost se rendit à l'Orange,
Qui fust tousiours Prince de grand loüange.

6.

Le Prince ayant fait toute ces conquestes,
Qui lui servoient de tres-bonne retraite,
Lors vers Mastricht la tres-forte Citez

Digitized by Google

Avecque tout son Camp il a marchez,
Se trenchillant fort en telle maniere
Qu'il leur serra haut & bas la Riuiere.

7.

Ceux de Mastricht ne perdāt point courage,
Journellement enjurez de grand rage,
Cruellement sur nous se sont jettez,
Nous empeschant de pouvoir travaillez,
Mais noste Prince vous le pouvez croire,
Grand nombre d'eux envoye au purgatoire.

8.

Mais Saincte Crois pensant faire miracle,
Sondainement acourt à ce spectacle,
Qui lors par Cordua fut Secondez,
Qui volontier la Riuiere eust passez,
Mais nostre Prince ne le permit onques,
Commit cōtre eux Sieur de Stirum le conte.

9.

Le conte Jean plus hardy que Spagnarde
Quatre ou cinq cent fait passer de sa garde,
Qui pensoient bien vitement trengiller;
Mais nos Soldats les ont fait reculer
Les recevant de telle courtoisie,
Que chacun d'eux le retourner oublie.

10.

Le Cont Guillam de Nassau la jolie,
De Saluer ceux d'Anversse n'oublie
En leur ostant le grand fort de la Crois
Et plusieurs autres Fort tout à la fois,
Ayant auparavant percez leur dicque
Qui leur fait bien chanter triste musicque.

Digitized by Google

11.

l'Infante oyant tous ces triste nouvelle
De grand despit son cœur se creve en elle,
Mais pensant bien à ses devotions,
Dit mes Enfans faisons procession,
Avec nos Saincts & la Vierge Marie,
Qui ont helaes! les aureilles pourries.

12.

Les Papelot folatre en tout leur vie,
Avec leurs Saincts font mille singerie,
L'un se frappoit, disant, *Mea culpa.*
L'autre hurloit mil *Avez Maria.*
Mais nous avons priez le Dieu de gloire,
Lequel aussi nous a donnez Victoire.

13.

Mais nostre Prince fit mettre en batterie
Plusieurs courttau des pleines & demie,
Qui foudroyoit dans Mastricht de faux
Qu'il ruynoit Rempars, Porte & Maison,
Plus drus que gresle estoient les mousquestades
Entremeslez d'effroiables Grenades.

14.

Mais Cordua estant au bout de conte
Fort irritez contre Stirum le conte,
Qui avec luy montait & descendoit,
Et tousiours le passer luy deffendoit.
Cordua donc reculant par contrainte
Vers l'Infante vas faire sa complainte.

15.

L'Infante donc des malices la mère
Incontinent quel entendit l'affaire,
Enuoya lettre au cruel Papenhaim

Digitized by Google

Luy commandant de rompre le dessain
De nostre Prince, en delivrant la ville
Qu'il lui donra des escu plusieurs mille.

16.

Or escoutez devant faire mon conte,
Comment Henry van den Bergue le Conte
A secouez le joug de l'Espagnol,
Qui volontier le tiendroient par le col,
Mais luy plus fin, sain & sauf, en eschappe,
Sans se fier en toutes leurs attrappe.

17.

Papenhaim donc recevant ce message
Qu'à Cordua manquoit force ou courage,
Ha, ha dit il, que fait ce Cordua,
Ne sauroit il repousser les Estats,
Si j'estoy la auecque mes Crabates,
Il s'enfuyroient d'un seul coup de mes pattes.

18.

Lors se hastant s'en vient envers Coulogne,
Passer le Rin pour faire sa besongne,
Par tout ou ce cruel dragon passoit
A ravager & tuer s'esbastoit,
De violer femme & fille ne cesse
Ce que jamais Dieu inpuny ne laisse.

19.

Les deux Armez ayant uny leurs forces,
Chacun d'iceux de nous vaincre s'efforce,
Or çà, çà crioit Don Cordua,
Massacrons tous, tue, tue tous ces Gueux-là
A quoy Papenhaim lors ne manquoit mie
Nous assaillans d'une grande furie.

Digitized by Google

20.

Ceux de Mastricht voyans que la canaille
A tous costez nous donnoit la battaille,
Sur nous sortans il font tous leur deuoir
Pensant pour lors leur delivrance avoir,
Crians frappans de furie & grand rage,
Mais nos Soldats repousent leur dommage.

21.

Trompette alors sonnoient les alarmes,
Chasque Soldat enpoigna lors les armes,
Tambour bastoit, le canon resdondoit,
La terr' trembloit du bruit, l'air resonnoit,
Bref nostre Camp sembloit tout allumée,
On n'y voyoit rien que feu & fummée.

22.

Mais nostre Prince ayans preveu l'orage,
Piecà leur avoit fait un froid potage,
Qu'il reschaufa a grand coup de Canon
Qu'à Papenhaim ne sembla guerre bon,
Hola dit il telle chaude salade
On en mourroit bien sans estre malade.

23.

Jamais Soldat ne veit telle ducace
Par plusieur cent mort estendue en place,
Papenhaim & Cordua esperdu
Ayant plusieurs de leur bon chef perdu
De delivrer Mastricht n'ont plus envie
En leur ayans presque coustez la vie.

24.

Car nostre Prince un lyon en courage
Son ennemy tout droit saut au visage,
De l'une patte attacque le Griffon

Digitized by Google

De l'autre patte le cruel dragon,
Mais de sa qeue il oste à tous la vie
Qui sortoient de Mastricht à grand furie.

25.

Le Prince donc redoublant son courage
Crioit Soldat nous avons l'avantage,
Faites sauter une Mine bien haut,
Puis donnez leur un courrageux assaut,
Ce quil firent promtement de courage,
Mais iceux respouserent cest orage.

26.

Mais nos Soldats leur faisant bonne mine
De faire sauter une seconde Mine
Iceux craingnans d'assaut estre emportez,
Estant contraint, se sont humiliez,
A hautes voix crians misericorde,
Ce que le Prince volontier accorde.

27.

Dieu non content de cette grande grace,
A nostre Prince donne plusieur place
Entre autre la Ville de Valkenbourg,
Et toute la Province de Limbourch,
Dequoy mon cœur rends à Dieu la louange,
Puis chanteras, Vive, Vive l'Orange.

28.

Remarquez bien de Dieu le grand justice
Vers l'Espangnol en punissant leur vices,
Car l'Espangne a ce Pays appouris.
Et maintenant ce Pays s'enrichit
Des biẽ d'Espagne, car par mer & par terre
On ne fait que sur l'Espangne conquerre.

Digitized by Google

29.

LE PRINCE.

Vive mon Dieu, à mon Sauveur soit gloire,
Exaltez soit le Dieu de ma victoire
Qui tant de peuple sous moy à rangez,
Que je me suis une fois bien vangez,
De l'Espangnol race fier & meurtrière,
Qui ont jadis fait massacrez mon peré.

30.

LE PATRIOT.

Je suis courbez, O Dieu, en tu presence,
Priant que tu benie son Excellence,
Et tous Messieurs les Generaux Estats,
Aussi tout bon fidelle Magistrats,
Et tous Soldats & vaillans Chef de guerre
Servans au Prince par mer ou par terre.

31.

L'AVTHEVR.

Conclusion qui fit la chansonnette
Vn Hambourguois ouvrant de la navette
Sur le Waelpot joyeux dans sa maison,
De satisfaire au desir des Walon,
Qui des long temps au cœur avoient envie
D'ouyr chanter de Mastricht la jolie.

Loüez soit Dieu.

Imprimé pour DANIEL ô PIE.
l'An 1632.

Digitized by Google

II. L'explosion d'un magasin à poudre à Maestricht en 1761 et la famille de Sélys de Fanson.

Dans la nuit du 20 au 21 Décembre 1761 sauta à Maestricht un magasin à poudre situé près des remparts entre les rues de Tongres et de Bruxelles. Ce malheur qui parait être arrivé par imprudence eut des suites fort désastreuses. Plusieurs maisons situées dans les environs s'ecroulèrent, d'autres eurent les toits emportés par le choc, les murs crevassés, les vitres brisées. Le couvent voisin du Mont Calvaire fut un des bâtiments qui eurent le plus à souffrir; dans le musée du baron de Crassier, situé à une assez grande distance du lieu, plusieurs objets furent brisés, entre autres une urne romaine de cristal en forme de poisson (1). Plusieurs personnes perdirent la vie sous les ruines de leurs maisons. Bachiene qui raconte ce triste événement cite entre autres (2): »la vieille princesse Frédérique Henriette de Hesse-Philipsthal, la demoiselle Celius, sa femme de chambre, ainsi que plusieurs habitants de ces deux maisons qui se trouvèrent près du lieu de l'événement".

En lisant ce dernier détail nous nous sommes demandé qui pourrait être cette demoiselle Celius, mentionnée par Bachiene et dont personne connaît la famille. Nous avons été assez heureux de trouver la clef de ce mystère dans les actes d'un procès, qui eut lieu quelque temps après le sinistre, entre le baron de Camingha et la famille de Sélys de Liége. Nous verrons que la malheureuse demoiselle Celius n'est autre que Marie Anne Antoinette de Sélys de Fanson, qui demeurait en ce temps à Maestricht (3).

Nous avons tiré des actes de la procédure susmentionnée les détails biographiques qui vont suivre. Par testament du 13 Janvier 1758 le baron Michel François Antoine de Sélys de Fanson, seigneur de Fanson, Seneffe et Opoeteren, laissa aux demoiselles ses filles *Marie Gertrude Adrienne Josephine*, née à Fanson le 24 Août 1730 et *Marie Anne Antoinette*, née à Maestricht le 5 Mai 1737, à chacune, la somme de 40,000 florins de Brabant, à payer en une fois par Jean Pierre Robert baron de Sélys, leur frère et héritier

(1) Voyez *Publ. etc. du Limb.* IV (1867) p. 3.

(2) Vaderl. Geographie V, p. 950.

(3) La famille de Sélys qui est originaire de Maestricht porte d'azur à la croix d'argent chargée de cinq coquilles de sable.

Digitized by Google

universel, hors des biens provenant de la famille de Vaes de Scherpenberg. Le baron de Sélys, testateur est mort le 20 Sept. 1758; il était né à Maestricht le 14 Juin 1699. Sa femme Marie Joseph Hélène Vaes de Scherpenberg mourut le 13 Avril 1761.

Le 24 Juin 1761 les partages et les affaires de famille étant arrangés, la demoiselle Marie Anne de Sélys alla avec son oncle Jean Pierre Robert de Sélys, tréfoncier de Liége et prévôt de Maeseyck, passer l'été au château d'Opoeteren. De là elle est revenue chez son frère à Fanson; elle y passa quelques semaines et se rendit à Maestricht où son frère possédait une maison au *Kommel*. Elle y demeurait seule avec une domestique et une femme de chambre.

C'est pendant le séjour qu'elle fit dans un de ces lieux qu'elle écrivit son testament en faveur de son frère et qu'elle exclut de sa succession sa sœur ainée Marie Gertrude, mariée depuis quelque temps au baron Charles Roderique de Cammingha, appartenant à une famille catholique de la Frise, capitaine au service de la Hollande en garnison à Zutphen.

Pendant la nuit du 21 Décembre 1761 eut lieu à Maestricht la terrible explosion du magasin à poudre que nous avons mentionnée plus haut. La maison du baron de Sélys s'écroula et l'infortunée demoiselle fut tuée sous les ruines. Au même instant que cette catastrophe eut lieu, l'alarme répandue dans la ville attira les militaires et la bourgeoisie sur les lieux, mais on ne retirait de dessous les ruines que des cadavres. Mr de Lenarts, secrétaire de la régence et oncle de la victime (1), fit placer les meubles chez les religieuses du Mont-Calvaire et un postillon fut tout de suite expédié à Liége chez Mr le baron de Sélys, qui à l'instant prit la poste et arriva au lieu du sinistre vers les deux heures de l'après midi. On trouva le testament olographe de la demoiselle de Sélys, écrit et signé de sa main dans un coffre brisé. Le baron de Cammingha attaqua la validité de ce testament comme étant contre les priviléges de la ville Maestricht, qui exigent qu'un testament valide soit confié à un notaire. Cependant comme le testament était sans lieu de date, le baron de Sélys prétendit qu'il avait été écrit sur le territoire de Liége, où cette condition n'est pas obligatoire. L'issue du procès nous est inconnue.

(1) Gisbert Jean de Lenarts secrétaire de la ville avait marié Adrienne Géorgine Lucie Vaes de Scherpenberg, sœur de la mère de Melle de Sélys.

Digitized by Google

A ces détails nous ajoutons quelques notes, que notre ami, le père Allard S. J. a bien voulu nous fournir et qui complètent nos données sur les deux sœurs de Sélys de Fanson. Le mariage de Gertrude de Sélys avec le baron de Cammingha ne fut pas heureux. Elle lui donna cinq enfants, dont un seul, une fille, a survécu. Dans la grande salle de la résidence des Cammingha, à Wiarda-State, près Goutum en Frise, on voit encore de nos jours son portret. Elle presse tendrement dans ses bras son enfant unique, comme si elle craignait que la mort ne lui ravît également ce dernier rejeton. Dans la chapelle castrale existe son livre de prière où elle a noté de sa main la naissance de ses enfants et derrière le nom de quatre d'eux elle a eu le courage d'ajouter la date du décès. Une petite feuille détachée, qui existe dans le même livre, contient une prière touchante pour les moribonds. Sa fille Petronille Jacqueline Marie Elisabeth, née en 1763, fut mariée à Adrien Speyart van Woerden (✠ 1791); elle hérita des vertus chrétiennes de sa mère. Gertrude de Sélys mourut de chagrin en 1785 et bientôt le baron de Cammingha donna sa main à Anne Catherine Louise Lemper, femme de chambre de son épouse défunte. Elle devint mère de deux enfants, une fille et un garçon, qui après la mort de leur père, furent élevés dans la religion protestante.

JOS. HABETS.

III. Nog een woord over het Boek van der Wrake.

Het boekje dat in de conventikels der Maastrichter wederdoopers na kerstmis des jaars 1534 en in het begin des jaars 1535 werd voorgelezen, hebben wij hierboven wijdloopig besproken en zijn tot de gevolgtrekking gekomen dat dit geheimzinnig en ongenoemd schrift geen ander dan Rothman's Boek der Wrake kan geweest zijn. (Zie hierboven p. 231).

Sedert de uitgaaf van onzen arbeid over de Maastrichter Wederdoopers zijn ons nadere bijzonderheden over dit werkje bekend geworden. In een degelijk opstel getiteld: *De veelgenoemde en weinig bekende geschriften van den wederdooper Bernt Rothman* (1) bespreekt

(1) CHRISTIAAN SEPP, *Geschiedkundige nasporingen.* Deel I, p. 55—158. Leiden 1872.

Digitized by Google

Dr C. Sepp den oorsprong, den inhoud en de lotgevallen van het Boek van der Wrake uitvoerig. Wij veroorlooven ons daaruit, als tot ons onderwerp betrekking hebbende, het volgende over te nemen:

»Van de oorspronkelijke uitgaaf (van het boekje van der Wrake) is tot heden nergens een afdruk voorgekomen en tot 1864 was de inhoud bijna volstrekt onbekend. Toen gaf Dr Bouterweck (1) naar een afschrift, dat in 1663 door Ds Antonius van Dorth in Wezel vervaardigd was, den tekst uit, en stelde daardoor de vrienden van de geschiedenis der Wederdoopers in staat, kennis te maken met dit merkwaardig stuk. De titel luidt: *Eyn gantz troestlick bericht van der Wrake und straffe der Babilonischen gruwels, an alle ware Israeliten und Bundtgenoten Christi, hir unde dar vorstroyet, durch die Gemeinte tho Munster. Anno MCCCCCXXXIIII yn Decembre.*

»In den toon van een broederlijk schrijven rigt zich dit opstel tot allen die nog niet overtuigd zijn, dat in Munster het groote Babel gevallen en het Rijk Gods opgerigt is. Over het algemeen schijnen de geloovigen nog te willen zuchten onder de gelijkvormigheid aan het lijden van Christus en nog den moed te missen, om de heerlijke vrijheid van Christus deelachtig te worden en te doorleven. Aangebroken is thans de ure, waarin de vrijheid ten volle gesmaakt kan en moet worden; de dag is daar; het is de dag der wraak; want de tijd der boosheid is vervuld; den goddeloozen moet nu naar hunne werken vergolden worden. Alles in de Schrift duidt aan dat nu de dag der wraak is aangebroken. De profetiën wijzen het aan; de babylonische ballingschap is eene type van de gevangenschap der Christenen onder de boozen; drie en een half jaar had Israël ten tijde van Elias onder een volksramp gezucht; twintig maal dezen tijd levert het tijdperk der babylonische ballingschap en twintig maal die zeventig jaren tellende, verkrijgt men het getal 1400, hetwelk het getal jaren aanwijst, gedurende hetwelk de afval duurt, die een eeuw na de kruiziging van Christus aanving. Nu is de tijd der bevrijdiug daar. Als een vreedzame Salomo regeert de door Gods geest aangewezen koning in Munster en is daar gezeten op den stoel van David. Derwaarts moeten allen komen en de wederspannigen verslaan, want het zwaard van het woord Gods is niet meer voldoende, het harnas van David moet aangedaan, de vrijheid der

(1) Bouterweck, *Zur Litteratur und Geschichte der Wiedertäufer, besonders in den Rheinlanden*, p. 58 et seqq.

Digitized by Google

kinderen Gods genoten, en wraak genomen worden over allen tegenstand. De banier Gods worde opgeheven. »Gedencket al wat se juw gedan hebben, möge gy em wederumme doin, ya mit dersulven mate da se medde gemeten hebben, sal e wedder gemeten werden, ya dat meer is, in denselven baker sal em ingeschenket werden".

»Dr Cornelius meent, dat dit geschrift op de bewegingen der Wederdoopers hier te lande, in de eerste maanden van 1535, namelijk te Leiden, in Friesland en te Amsterdam eenen diep ingrijpenden invloed gehad heeft (1). Volkomen gegrond acht ik die veronderstelling, doch ik ga iets verder dan hij en beweer dat het tractaat (van den Wrake) slechts aan enkelen uitgedeeld, niet algemeen bekend is geworden bij diegenen die buiten stonden, en vind zeer natuurlijk, dat door het bezigen van dit »libel" de invloedrijke hoofden der Wederdoopers onder hunne geestverwanten alhier een spraakgebruik deden geboren worden, dat van hun eigene bekendheid met het tractaat overvloedig bewijzen geeft en in zijne klinkende phrasen eene aanbeveling had bij minder ontwikkelden".

Zoover Dr Sepp. Dat de aankomst van een exemplaar van dit boekje te Maastricht een gewichtig evenement is geweest voor de Wederdoopers, dat het in hunne conventikels vlijtig werd gelezen en dat men de voorschriften die het bevatte, ook voornemens was ten uitvoer te brengen, kan uit de getuigenverhooren, die wij hier boven veropenbaarden, genoegzaam worden opgemaakt. Wij zijn dus beregtigd te verklaren dat hier, zoo wel als in het noorden van ons vaderland, het boek van de Wrake op de gemoederen der broeders en op hunne latere lotgevallen eenen diep ingrijpenden invloed heeft gehad. Het was de laatste stoot in de trompet, die hun tot den aftogt en ten strijde naar Munster riep.

JOS. HABETS.

(1) Cornelius, *Die Niederländischen Wiedertäufer*, p. 14.

Digitized by Google

TABLE DES MATIÈRES.

NOTICES ET MÉMOIRES.

I. De wederdoopers te Maastricht tijdens de regeering van van Keizer Karel V, door *Jos. Habets*. 3

Voorwoord 3

Inleiding 5

Hoofdstuk I. Eerste optreden der nieuwgezinden te Maastricht 1527—1533 16

Hoofdstuk II. De nieuwgezinden van Maastricht, onder het bestuur der Wederdoopers 1534 70

Hoofdstuk III. De broedergemeente des jaars 1534 . . 98

Hoofdstuk IV. Vervolging en terechtstelling der Maastrichter Wederdoopers, gedurende de maanden Januari en Februari 1535 123

Hoofdstuk V. De Wederdoopers van Maastricht sedert de vernietiging hunner gemeente 162

II. Aanteekeningen over de opkomst der hervorming te Susteren en omstreken 1527—1535 door *Jos. Habets* . 191

I. Voorwoord. 191

II. Bemerkingen over de opkomst der hervorming in het Guliksch ambt Born 192

III. De hervorming te Susteren 198

IV. Joannes Companus 200

V. Godfried Stralen 202

VI. Dionysius Vinne 204

VII. Joannes Clopris 209

VIII. Jacob van Ossenbrug 210

IX. Gielis van Rothem 214

X. Hendrik Slachtschaep 216

XI. Een zendbrief aan de broeders van Susteren en Maastricht 220

XII. Hendrik Roll 227

XIII. Werner van Merode 228

XIV. De kinderen van Israël 230

Digitized by Google

XV. Het boek der Wrake 231
XVI. De Guliksche kerkvisitatiën des jaars 1533 . . 235
III. Uittreksel uit het journaal van den hopman Splinter Helmich betrekkelijk het Overkwartier van Gelderland (1580—1587) uitgegeven door *Jos. Habets* . . . 237
IV. Recherches sur le village et la famille de Bunde par le Bon *J. de Chestret de Haneffe* 288
I. Le village de Bunde 288
II. La famille de Bunde 292
V. Het gilde der »Schoensche verderen" en de St. Alofskoeken te Maastricht door *H. P. H. Eversen* . . 301
Bijlagen 317
VI. Notice sur la vie et les travaux de M. chanoine Ubaghs, professeur à l'université de Louvain 331
Liste des ouvrages de M. Ubaghs 339
VII. Een blik op Valkenburg en andere landen van Overmaas, aanteekeningen getrokken uit het archief der Staten van Valkenburg (1621—1663) door *E. Slanghen* . . 343
I. Beden en belastingen 343
II. Retorsiën 420
III. Conflict over de jurisdictie 481
Bijlagen 535
Chronijkje van het beleg van Maestricht in 1632 . . . 393

MÉLANGES.

I. Une chanson sur le siége de Maestricht en 1632 . . 543
II. L'explosion d'un magasin à poudre à Maestricht en 1761 et la famille de Sélys de Fanson 553
III. Nog een woord over het boek van der Wrake . . 555

Diplômes et autres documents.

1452 Lettres du duc de Brabant par lesquelles le fief de Materberg est détaché de la seigneurie de Geul et est ajouté à celle d'Elslo 535
1525 Arrêté de la régence de Maestricht concernant la confrérie des Schooneveerders 317
1525 Arrêté concernant la même confrérie. . . . 323

Digitized by Google

1527 Ordonnance de la régence de Maestricht contre les Luthériens et autres sectaires 17
1527 Fragment d'une lettre de Melanchton à Conrard de Heresbach par rapport à un prêtre de Susteren. . 199
1529 Lettre de l'évêque Erard de la Marck informant la régence de Maestricht qu'il y envoit deux inquisiteurs ecclésiastiques. 23
1532 Placard de la régence de Maestricht contre les sectaires 53
1532—1533 Fragment d'une lettre de Denis Vinne, ci-devant curé d'Alden-Eyck à Luther 204
1533 Placard de la régence de Maestricht contre les sectaires 58
1533 Placard de la régence de Maestricht au sujet des mêmes sectaires 61
1533 Lettre de Jean duc de Clève à l'évêque de Liége au sujet de quelques Anabaptistes de Maestricht, Liége et Aix-la-Chapelle 71
1533 Autre lettre du même à la régence de Maestricht concernant les sectaires 73
1533 Ordonnance de la ville de Maestricht au sujet des sectaires 74
1533 Placard de la régence de Maestricht au sujet des sectaires 78
1533 Lettre de Godart de Hanseler drossard de l'ammanie de Millen à la régence de Maestricht au sujet d'un sectaire du pays de Juliers 89
1533? Lettre de Slachtschaep à ses frères de Susteren et de Maestricht. 220
1534 Extrait de l'interrogatoire de Denis Vinnius . . 207
1535 Extracts d'un placard de l'empereur contre les Anabaptistes 99
1535 Mémoire contemporain sur les Anabaptistes de Maestricht et interrogatoire de quinze sectaires exécutés à Maestricht 133
1535 Listes des Anabaptistes qui ont quitté la ville de Maestricht 168
1535 Révélations faites à Anvers par Jérôme Pael au sujet des sectaires de Maestricht 170
1535 Acte d'accusation de Jérôme Pael contre quelques

Digitized by Google

sectaires 171
1535 La régence de Maestricht prend des informations auprès de celle d'Amsterdam au sujet des Anabaptistes . 173
1538 Le marquis d'Anvers, informe la régence de Maestricht au sujet des Anabaptistes Maestrichtois qui s'y sont refugiés. 177
1538 Réponse de la ville de Maestricht à la lettre qui précède. 179
1538 Seconde lettre du marquis d'Anvers à ceux de Maestricht au sujet des mêmes sectaires 150
1591 Extrait des comptes de Marcelle Vriends maître payeur de la ville de Maestricht concernant la confrérie de Schoonenvaerders 327
1621 Traité entre les États du Pays d'Outre-Meuse et les États-Généraux des provinces unies au sujet des contributions et des sauvegardes 344
1621 Acte d'acceptation du traité 348
1622 Renouvellement du prédit traité de contribution et de sauvegarde 354
1622 Lettre du marquis de Spinola, capitaine général des troupes espagnoles, au sujet des logements militaires aux pays d'Outre-Meuse 359
1620—1630. Extrait des comptes de la ville de Fauquemont. 360
1625. Circulaire du comte de Fallez gouverneur et capitaine général des pays d'Outre-Meuse au sujet du logement des troupes 367
1626 Circulaire des commissaires des États du pays de Fauquemont au sujet de la contribution à payer au régiment de Don Fernando Gusman 370
1627 Lettre concernant l'établissement d'un pont sur la Geul pour la commodité de la garnison du château de Hartelsteyn 374
1627 Les habitants du banc de Beek votent une somme pour racheter l'engagère de leur commune . . 378
1629 Le tiers État du pays de Fauquemont expédie des cadeaux au comte Henri van den Bergh et au gouverneur de Maestricht. 388

Digitized by Google

1630—1640 Extrait des comptes de la ville de Fauquemont . 441
1632 Résolutions des États du pays de Fauquemont, assemblés à Vaesrade, concernant la neutralité du pays . 397
1633 Requête des États du pays d'Outre-Meuse pour avoir une remise dans les aides et subsides . . . 399
1633 L'infante Isabelle déclare qu'elle à continué la sauvegarde des pays d'Outre-Meuse pour le terme d'un mois 400
1633 Résolution des États généraux des Provinces unies au sujet des contributions des pays de Fauquemont et de Daelhem 401
1633 Le stadhouder du pays de Fauquemont Conrard Ulrich de Hoensbroeck porte plainte aux États généraux de ce que le prince d'Orange lui conteste le droit de convoquer les États du pays. 404
1634 Le roi d'Espagne informe les États de ce qu'il à fait emprisonner le duc d'Aerschot soupçonné de haute trahison. 538
1634 Le stadhouder du pays de Fauquemont se plaint de ce que les commissaires lui contestent le droit de convoquer les états du pays. 412
1635 Le stadhouder des fiefs Conrard Ulrich de Hoensbroeck engage les vassaux du pays de Fauquemont de venir faire le relief de leurs biens féodeaux 419
1636 Conrard Ulrich de Hoensbroeck demande aux États des provinces unies une exemption d'accises . . 424
1642 Le comte de Wiltz, gouverneur des pays d'Outre-Meuse, écrit aux États du pays de Fauquemont au sujet de l'entretien des troupes espagnoles 446
1642 Le comte de Wiltz informe les États du pays de Fauquemont au sujet des contributions, aides et subsides. 448
1642 Plainte des habitants des bancs de Meerssen et de Beeck et de ceux du village de Haesdal de ce qu'ils sont forcé de payer deux fois le bail des biens qu'ils ont loué du domaine 449
1642 Le receveur hollandais van Duverden engage les États du pays de payer les frais causés par la démolition du château de Fauquemont 457
1642 Correspondance concernant le même objet . . . 460

Digitized by Google

1640 Acte de vente de la seigneurie de Schin-sur-Geul par le roi d'Espagne 463
1645 Les États des provinces unies ordonnent que ceux d'Elslo doivent payer les contributions avec le reste du pays de Fauquemont 465
1647 Les États des provinces unies ordonnent aux habitants des pays de Fauquemont, Daelhem et Rolduc de ne pas obéir aux fonctionnaires établis par le roi d'Espagne 474
1647 Mémoire sur la dignité de Stadhouder et Avoué du pays de Fauquemont 480
1648 Les États des provinces unies déclarent que tous les biens ecclésiastiques des trois pays d'Outre-Meuse sont confisqués au profit de l'État 485
1652 Mémoire de Wolter de Meer sur la situation du pays de Fauquemont 495, 498, 507
1653 Lettre du commandeur de Gemert au baron Daniel de Hoensbroeck 501
1657 Passeport pour le baron Adrien de Hoensbroeck . 510
1658 Plainte des États de Fauquemont au sujet des contributions énormes pressées aux habitants par les États des provinces unies. 511
1658 Accord entre Robert van Ittersum, drossard hollandais du pays de Rolduc et Wynand d'Eynatten seigneur de Neubourg, Galoppe et Margraten 521
1663 Les nouveaux États des pays d'Outre-Meuse, partage de la Hollande, sont organisés et convoqués à Maestrieht, y sont installés et assermentés . . . 533

Épitaphes et Inscriptions.

1410 Épitaphe de Jean de Bunde, chanoine de l'église de St. Servais à Maestricht 296

Digitized by Google

TABLE ALPHABÉTIQUE.

AERSCHOT (Le duc de) 405. Prisonnier en Espagne 407, 531—542.

AGATHA (Le couvent de Ste) 283.

AIX-LA-CHAPELLE (Les réformés et les Anabaptistes de) 15, 66, 67, 70, 114, 122, 132, 171, 181. Sont expulsés 188.

ALBERT (Jean) 49.

ALDEKERK 270.

AMSTENRAEDT (Henri de) 320.

AMSTERDAM (Anabaptistes à) 11, 113, 137. Complot 140, 170. Information envoyée à Maestricht au sujet des Anabaptistes 173, 174, 175.

ANHOLT (Le comte de) 362, 364.

ANVERS (Les Anabaptistes à) 4, 132, 171, 185, 186. — Miracle 171. Les Anabaptistes de Maestricht s'y refugient 174—179, 181, 182.

ARCEN 275. — Le château prend garnison hollandaise 245, 249, 250, 251. — Se rend aux Espagnols 278. — Le couvent de Betersweert 275 occupé par les Espagnols 275; saccagé et incendié par Martin Schenck 276.

ARGENTEAU (Le château de) prend garnison espagnole 435, 509.

ARRERAS (Pascal de) 366.

BAERS 240.

BARLEYMONT (Henri de) 360.

BAVIERS (Jean) Anabaptiste fugitif de Maestricht 169.

BECKERS (Jean) rebaptisé 149, 154. Pierre, anabaptiste fugitif 169. v. Bloemendael.

BEEK (Le banc de) 350, 351, 378, 379, 424, 500, 504.

BELDERBUSCH (de), commisssaire des États du Limbourg 476.

BEMELEN (La Seigneurie de) 350, 371.

BEMELEN (Jean de), cordonnier anabaptiste de Maestricht 74, 77 s'enfuit avec sa femme et sa fille Gertrude 177. Exécuté à Maestricht 182, 184, 185. Sa femme mise en liberté 185.

BENSERADE 382.

BENTINCK (Le capitaine Philippe de) 250, 254.

BEPEN (Le hallebardier François) 129. Rebaptisé 142, 158. Sa confession 158. Sa mort 159.

BERCK (Le capitaine van) 250, 254.

BERGE (Bartholomé van den) arrêté comme hérétique 136; sa confession 136—137; brûlé vif 137.

BERGH ET TERBLIJT 330. La seigneurie de Bergh 350, 371, 395.

BERGMANS (Merten) 73, 75, 83, 84.

BERNE (Jean) cordonnier anabaptiste 18—22, 27, 30, 37, 43, 61, 71, 72, 74, 129, 158. Quitte Maestricht avec sa femme 163.

BERTOLF DE BELVEN, seigneur de Holset et drossard de Wittem 390, 391.

BEUGEN 258.

BEVERS (Tossé ou Jossé), anabaptiste de Montenaken 142, 145, 152, 157.

BILDESNIJDER (Marguerite) appréhendée comme anabaptiste 105; brûlée vive 105. Son enfant 106.

BILSEN 132.

BINGELRADE 293.

BLERICK 240. Les Espagnols s'y retranchent 274, 275.

Digitized by Google

Blauwensteen (Pierre) receveur hollandais des biens ecclésiastiques 491.
Blitterswijck 275. Le château pris et abandonné par les Espagnols 275.
Blocquerie (Gillis van den) Chancelier de Liége 31.
Bloemendael (Jean van), boulanger anabaptiste de Maestricht 128, 149, 159; arrêté 140; sa confession 140; exécuté 141. — Servais 152; anabaptiste 142, 141. V. Beckers.
Blijenbeek 265, 267. Le château assiégé par les Hollandais 241, 243, 249, 255 Les retranchements hollandais pris par Schenck 244, 250. Garnison Espagnole 263, 269, 272. Passe aux Hollandais 273.
Bocholt 298.
Bock (de) 381.
Bodavilla (de) 373.
Boetberg (Gaspar de) 255.
Bois-le-Duc 32, 186.
Boksbergen (Le château de) 286.
Bonavides (Don Louis) 366, 373.
Bongard (Werner de) Commissaire des États de Fauquemont 372, 386, 387. Otton 386.
Bontwerker (Henri) sectaire de Maestricht 75.
Borgharen (La seigneurie de) 350, 351.
Borman (Everard) 322.
Borne 101. Les Anabaptistes s'y établissent 120, 121, 139.
Bosche (Jean van den) hérétique de Maestricht 17, 20, 21.
Bossenhoven (Pierre van) fondeur de pots, anabaptiste de Maestricht 65, 87, 145, 152, 154; prend la fuite 169.
Bouillon (Le duc de) gouverneur de Maestricht 403, 409 et du pays hollandais d'Outre-Meuse 411, 412, 422.
Bouten (Pierre) 57.
Bovier van Oirsbeek (Peter) 322, 330. Receveur du pays de Fauquemont 436, 442, 447, 155, 479.
Boxmeer 240, 249, 258.
Boxtel (Le château pris par Hohenlohe) 287.
Bracamonte (Melchior de) 384.
Braets (Pierre) lieutenant du mayeur Liégeois du Maestricht 76. Dirk mayeur de Maestricht 76, 85, 91, 93, 98, 131, 163.
Brempt (Arnold de) 362, 391, commissaire des États du pays de Fauquemont 362, 365, 371, 372, 373. Jacques 491.
Broeckhuysen 240, 276.
Broeckhuysen (Evert van) 249.
Bruyne (Lambert) dit buydelmaker, anabaptiste de Maestricht 57, 67, 68; prend la fuite 170; mis en liberté 186.
Brunssum 350. Engagère de la seigneurie 462.
Buchten 52, 120.
Buderich 209.
Buel (Jacques van) 320. Jean 329.
Bunde (Le village de) 288—300, 351, 395. Erigé en Seigneurie 290, 462. La famille de Bunde 292—300. Bocholt et Breughel à la famille de Bunde 297. Monnaies de Bunde 298.
Bylmaker (Henri) 87; anabaptiste de Maestricht 156; sa confession 156; décapité 157. — Jacques 142, 142, 145; diacre des anabaptistes 127, 141, 144; prend la fuite 169; à Anvers 176. Sa femme 142.
Caemps (Pierre), anabaptiste de Maestricht prend la fuite avec sa femme 169.
Caldenborne (de) 381, 390. Guillaume drossard de Limbourg 406.
Camingha (La famille de) 554. Char-

Digitized by Google

les Roderique 554, 555. Ses enfants 555.
Campanus (Jean) ministre antitrinitaire 48 ; sa biographie 200—202.
Capellen 264.
Carvajal (Diégo de) 366.
Carpentarii (Arnold) official de Liége 36.
Caulille 298.
Celius v. Sélys.
Chevalier (Gérard) Chanoine de Liége 36.
Clopris (Jean) Ministre protestant 47. Sa biographie 209—210.
Clueraed 274.
Coenegracht (Le greffier des États Herman) 366, 372, 381. 387, 392, 427, 433. Mathieu greffier des États 436, 446.
Cologne (Les Anabaptistes à) 114, 132, 209.
Coloma (Don Carlos de) 406.
Coninx (Lambert) secrétaire de la régence à Maestricht 61.
Coninx de Bunde 299, 300.
Cornélimunster 260.
Cortenbach (Nicolas de) 357, 371. Guillaume 387.
Couvelt (Luyte van) hérétique, prend la fuite 162.
Cremers (Lemmen) v. Bruyne.
Croy (Le duc de) 362.
Daelhem 133, 435. Garnison espagnole au château 435.
Daelhem (Henri van) cordonnier anabaptiste de Maestricht arrêté 141 ; sa confession 141 ; exécuté 142. Sa femme rebaptisée 143.
Daems (André) 321. Nicolas 76, 322, 373.
Delft (Les Anabaptistes à) 185.
Dickhuyts (Jean), anabaptiste de Maestricht prend la fuite 169; sa femme rebaptisée 141. Goert son fils rebaptisé 144.
Diest (La ville de) 47, 132.
Dieteren. Les Anabaptistes s'y établissent 120, 138.
Dolmans (Guillaume) 443.
Draeck (Robert de) 391. Drossard de Daelhem 400, 406.
Dries (Paul) 321.
Dremmen (Le village de) 213, 216, 219.
Doveren (Le village de) 213.
Droegscheerer v. Van den Wyer.
Drups (Jean) brûlé vif 190.
Dulcken (La ville de) 259, 263.
Duverden van der Voort (Antoine), trésorier hollandais 406, 455, 456. — Arnold 459.
Dyck (Jaspar van den) secrétaire de Maestricht 22, 23, 35, 43.
Eck (Le capitaine van) 246.
Eckelrade (La seigneurie de) 350. Terre d'Empire 352.
Eelen (van) 459. Adam 320. — Chrétien secrétaire de Maestricht 35, 39.
Eyck (André van) 107.
Eynatten 260.
Eynatten (Jean de) 26, 320.— Etienne 386, 406, commissaire des États du pays de Fauquemont 409, 412, 433, 443, 483, 492. — Adolphe 406. — Herman François 503. — François Wynant 521.
Eynatten dit Beulart (Marie de) 371.
Eyndhoven (La ville de). Garnison hollandaise 264. Prise et incendiée par Hohenlohe 287.
Eysden (La seigneurie de) 133, 350, 395, engagée 462, 463.
Elendorff 260.
Elslo (La seigneurie de) 350, 351, 433, 451. Terre d'Empire 350, 351, 353, 373, 374, 455, 459, 465, 469, 477, 485. Le fief de Materberg 535, 536.

Digitized by Google

ELTEN 286.
ELVE voyez Navagne.
ENGELEN (Georges) 322. Pierre 322. Godefroid 329.
ENGLADA (de) 373.
ERCKELENTZ 259. 262, 428.
ESSEN (Jan van) anabaptiste 187.
EUPEN v. Néau.
FABRITIUS (Théodore) 209. Thomas notaire et bailli de Meerssen 387, 388, 404, 418.
FALLEZ (Le comte de) gouverneur des pays d'Outre-Meuse 365, 368.
FAUQUEMONT (La ville de) 365, 366, 369, 374, 375, 390, 395, 428. — Le couvent 339. — Les Croates 432. — Les gouverneurs du château 361. — Le château pris par les Hollandais 396, repris par les Espagnols 409, par les Hollandais 411, par les Espagnols 423, 424, démoli par les Hollandais 457, 458, restauré par les mêmes 469, 525. — Assemblée des États 369, 370, 493.
FAUQUEMONT (Le pays de) 350, 364. — Contributions hollandaises et espagnoles 343—420, 349, 350, excessives 476. — Assemblée des États 369, 372, 396, 404, 412, 420, 421, 422, 427, 428, 434, 447, 492. — Gouverneurs du pays 372, 373. Engagère et vente des Seigneuries 376, 377, 383, 385, 461. — Les Français occupent le pays 429, les Espagnols 447, les Hollandais 456. — Agissements des Hollandais 472, 473, 488, 489. — Grand nombre de fonctionnaires hollandais et espagnols 487, 488. — Partage du pays 529.
FRAMBACH (Pierre) 61.
FRAISINNE (Jean de) prévot de St. Gerlach 492.
FUEGEN (Paes) Anabaptiste de Maestricht 107, 122, 145, 154; sa confession 155; son exécution 155; son fils 148, 152, 157.
GALOPPE 403.
GAMARA (Don Stephan de) 527.
GANGELT (Lambert) 76, 175. — Jan van 322. — Chrétien 309.
GEILENKIRCHEN 133, 392.
GEISTEREN 240, 258. Le château occupé par les Hollandais 241, 245, 248, 258; repris par les Espagnols 275.
GELDER (Wynant de) 356.
GELDOLF (Michel) barbier anabaptiste de Maestricht 129, 142 153; exécuté 154. Sa femme 153.
GELEEN (La seigneurie de) 462.
GENCK (Jean van) cordonnier anabaptiste de Maestricht 101, 141, 142, 152. — Son fils François 117, 143, 147, rebaptisé 149, 153; sa femme rebaptisée 149, 153; prend la fuite 169.
GESSELT (Le château de). Garnison espagnole 267; pris et incendié par les Hollandais 267, 268.
GEUL 291, 466, 467. La seigneurie 350, 453, 454. Engagère 462. Le fief de Materberg 535.
GIELEN (Martin) 323. Jean 366.
GHOIR (Herman de) bailli de Maestricht 29, 30, 35, 91.
GOLSTEYN (Joachim de) commandant de Maestricht 409, 412, 422, 457.
GOLTSMITZ v. Berchmans.
GRAVE (La ville de) secourue 276, assiégée et prise par les Espagnols 276, 277.
GREVENBIECHT 122.
GROBBENDONCK (de) gouverneur des pays d'Outre-Meuse 495.
GROESBEEK 265.
GRONSFELDT 366.

Digitized by Google

Groot (Adrien de) seigneur de Strucht et trésorier général 365, 373, 381, 387, 439, 458, 464, 500.
Grubbenvorst 240.
Grueningen 240, 258.
Guasco (Pierre Guillaume de) 332. Le colonel Octavio 428, 429, 432, 435, 447, 452, 454, 459, 485. Le comte 471.
Gueldre (La ville de) 266. Garnison hollandaise 247, 251, 252, 255, 258, 261, 262, 265, 268, 269. Trahison 263. Le gouverneur y arrive 271. Passe aux Espagnols 287.
Gulpen v. Galoppe.
Gusman (Don Fernando de) 365, 368, 370.
Habets (Jean) 382.
Hackfort (Le château de) 286.
Hackenbroich 260.
Haech (Le château de) 250. Garnison hollandaise 250, 251, 263, 266, 268. Passe aux Espagnols 288.
Haegen (Dirk) tanneur anabaptiste de Maestricht 156; s'enfuit à Anvers avec sa femme 169, 175. — Lambert 175, 178.
Hanxeler (Godart de) drossard de Millen 88, 90.
Hartelsteyn (Le château de) 290; un pont sur la Geul 374.
Hasselt 132.
Havert (Les anabaptistes à) 121, 215.
Heeck sous Hulsberg. Les États de Fauquemont s'y assemblent 431, 432, 434, 435.
Heerlen (Le banc de) 350, 366, 368, 374, 382, 300. Assemblée des États du pays de Fauquemont 404. Personat 422.
Hees (Mathieu van) 320, 321, 323.
Heese (Dirk van) inquisiteur Liégeois 23, 26.
Helmich (Splinter) 238 écrit un journal sur les opérations militaires du Haut-Quartier de la Gueldre 238—242.
Helmont. La ville prise et incendiée par Hohenlohe 288.
Henri-Chapelle 403. Les États du Limbourg s'y assemblent 403, 458, 459, 471, 478, 493.
Herkenrode (Servais de) 322.
Herve (La ville de) 368. Assemblée des États du Limbourg 493.
Hesse de Philipsthal (La princesse Henriette de) tuée à Maestricht 553.
Heughem 71.
Heukelom (Anabaptistes à) 161.
Heyden (Servais van der) 28, 38, 41. — Gérard, anabaptiste part de Maestricht avec sa femme 169.
Heynen (Menta) anabaptiste de Dieteren 138, noyée 128, 138.
Heytenrix (Pierre) bourgmestre de Maestricht 86, 105, 320. Dirk 329.
Hilversum (Henri de) v. Roll.
Hinsbeeck 263.
Hoensbroeck (La seigneurie de) 350.
Hoensbroeck (La famille de) possède la Seigneurie de Bunde 290. Conrard Ulrich 360, 386, 387, 404. Commissaire et lieutenant des fiefs 362, 479, 482. Adrien 344, 426, 452, 470. Ulrich 501. Daniel, commissaire des États de Fauquemont 418, 420, 430, 443, 470, 477, 492. Wolter François 524. Député à La Haye 344, 501.
Hoetz (Guillaume) anabaptiste, père du baptiseur Jean Smeitken quitte Maestricht 169, v. Smeitken.
Höingen (Les sectaires à) 45, 46, 47, 48, 69, 74, 83, 88, 213, 215, 217, 218, 219.
Hohenlohe (Le colonel de) 246.
Hohensax (Philippe de) 238, 246,

Digitized by Google

251, 259, 263, 265, 267. Hans Ulrich 267.
Hollander (Henri) v. Roll.
Holtbecker 372, 389.
Hoen (de) 386.
Hornem (Guillaume de) 267, 268, 270.
Horpusch (Bauduin) abbé de Rolduc 398.
Horst 267. Garnison espagnole au château 241, 243, 250, 277.
Hortado (Inigo de) 359.
Houfve (Servais van den) bailli de Heerlen 367, 382, 389, 490, 500, 502.
Houtepenne (Le colonel de) 277, 278.
Hulsberg 441.
Imstenraedt de Mheer 480.
Isendorn de Blois (Philibert de) 519.
Issum 272.
Itteren (La seigneurie de) 350, 351. Engagère 462.
Ittersum (Robert de) capitaine 470; drossard de Rolduc 521.
Jabeek 351.
Juliers (Jean III duc de) 192—196. Sa neutralité à l'égard des opinions religieuses 192. Le protestantisme dans ses états 191, 193, 196. Règlements pour le clergé 193, 194. Visite des paroisses 196—198, 235, 236. Les Anabaptistes dans les amanies de Millen, Borne et Wassenberg 198—215.
Kaldenkirchen 246.
Kauberg près Maestricht 310; près Fauquemont 331.
Kemmerlix (Jean) hérétique de Maestricht 20, 21, 27, 30, 33, 34, 37, 43.
Kempem (La ville de) 259, 261, 270.
Kerkrade. La seigneurie engagée 463.
Kerpen (La ville de) surprise par les Hollandais 253, 260, 271. Engagère 462.
Kessenich 298.
Ketelbueter (Léonard) diacre des Anabaptistes à Maestricht 57, 87, 125, 129. S'enfuit avec sa fille Anna à Anvers 168, 172. Sa femme prisonnière 172. Sa fille remise en liberté 184. — Ruth diacre des Anabaptistes à Maestricht 119, 125, 126, 140, 158; prisonnier 136; sa confession 159; exécuté 161; ses enfants 163; sa femme exécutée à Nymègue 183. — Gérard Guillaume 123. — Jean 122, s'enfuit à Anvers 169, 171, 172. — Elisabeth 122, s'enfuit de Maestricht 169. — Cornélie 160. — André v. Pauwels.
Klimmen (Le banc de) 350, 351, 381.
Koenen (Jean) bourgmestre de Maestricht 22, 29, 32, 43, 61, 86, 125, 129.
Kouter (Jean) orateur renommé de Maestricht 187.
Kouwerkercke (Corneille de) moine apostat 17; prisonnier à Maestricht 74, 76.
Krickenbeck 259, 263, 265.
Lamberti (Wynant) abbé de Rolduc 502.
Lamboy (Godenoel de) bourgmestre de Maestricht 93. Louis 321. — Le général 468.
Lanckman anabaptist de Maastricht 147.
Larricabel (Diégo de) 432.
Laverne (Le marquis de) commandant de la forteresse de Limbourg 471.
Lemper (Louise) 555.
Leuth (La forteresse de) 428, 473, 488.
Lichaldo (Louis de) 366.
Liebens (Jacques) 322.
Lieck (Dirck van) trésorier du couvent de St. Antoine à Maestricht 140, 141, 142, 148; Anabaptiste

Digitized by Google

142 ; s'enfuit 169. v. Brempt.
Liége (Les Anabaptistes de) 70, 114, 132.
Limbourg (La forteresse de) prise par les Hollandais 396. Les États s'y assemblent 344, 396, 429, 431, 441, 442.
Limborch (Nicolas de) Anabaptiste 149. — Le capitaine François 240, 245, 251, 267.
Limbricht 202, 228, 230.
Limmel 443.
Linnich 259.
Litoyen (Le fort de) pris par les Hollandais 276.
Locut près de Heughem 71.
Lottum 240. Les Espagnols s'y retranchent 275, 276.
Lövenich 260.
Maeseyck 48, 52. Occupé par les Hollandais 391.
Maestricht 266, 364, 365. État politique et judiciaire de la ville 5—8. La justice criminelle 6, 49, 94—97. — Placards contre les sectaires 53—55, 61—64, 78—81, 94, 95. — Hôpital des lépreux 165. — Limites de la ville 166. — Enseignes de boutiques : 'T rad van Avonture 75 ; De witte Wind 76, 319 ; De Valk 125, 127, 152, 390 ; De drie pelchrims 127, 170 ; De Starre 128 ; Het Lavoir 159, 169 ; Het wit Peerd 180 ; Het Hoefijzer 180 ; Het Windelboor 180 ; In den Ketel 320 ; In den gulden Baard 322 ; In den Aer 322 ; In die Leerse 322 ; In die porte van Leuth 323 ; In die Croone 323 ; In den Bruell 328 ; In den Luchter 328 ; In den Veels 329 ; In den Wintmolen 366, 393, 406, 429 ; In den Hemel 436 ; In de Gans 489 ; In die Roose 486. — Rues de la ville : Die groote Gracht 328 ; De Begardestraet 328 ; De Holtmerckt 328 ; De Grachtstraet 328 ; Lanx die Mase 328 ; Die Munte 338 ; Der Kerstmerckt 329 ; Die Wolfstraet 329 ; Pleyn 329 ; Die Vissersmase 329 ; Die Holtmase 329 ; Die Haefstraete 329 ; De Loerestraet 329 ; St. Joerestraet 329 ; Die Spoerenstraet 329 ; Steynenbrug 329 ; Silsrouwe 329. — Origine de la réforme protestante 16. Les Anabaptistes 109—110. Leurs assemblées 110 ; leur baptême 110 ; leurs sermons 111 ; un livre venu de Munster 111, 113, 115, 116, 135, 241. Leur intention d'aller à Amsterdam et à Munster 113, 117, 135. Leur assemblée à Ysenbroeck 113 ; à Merxhem 170, 174 ; à Platvoirt 170. Leur haine contre le clergé 118 ; cachent leur doctrine 118. Organisation de leur communauté 119, 134, 135. Les diacres 114, 160, 161 ; leur évêque 119. Emprisonnements et exécutions 133—161. — La guilde de St. Alof 301—330. Commerce des Maestrichtois avec la Scandinavie 302—306. Objets d'art en Suède portant le type des objets d'art de Maestricht 306. Les gâteaux de St. Alof 313. Destruction de la ville par le duc de Parme 301, 316. Siége de la ville par le prince d'Orange 391, 392, 543. Chanson sur cet événement 545. Assemblée des États des pays d'Outre-Meuse 531. Explosion d'un magasin à poudre 553—555.
Margelle (Le baron de la) drossard du pays de Daelhem 524.
Marnay (Le marquis de) gouverneur de Limbourg 358, 363.

Digitized by Google

Massing de l'Abbaye 472, 485; trésorier général 495.
Meer (Renier van) 321, 365, 371, 372, 373, 387. — Gérard chanoine de St. Servais à Maestricht 356. Wolter 391, 437, 439, 456, 473, 488, 493, 527. — Jean 529.
Meerlo 240.
Meerssen (Le banc de) 350, 351, 381, 444, 445, 470. Assemblée des États du pays de Fauquemont 456.
Menten (Servais) 322.
Meghen (Le château de) 242, 283.
Merckstеyn (La seigneurie de) engagée 462.
Merode (Werner Scheifart de) 228—230.
Merssen (Michel van) 320; Léonard 321.
Merxhem. Les Anabaptistes s'y assemblent 170, 174.
Mésières (François de) commandant du fort de Navagne 426, 434, 442, 459, 477, 492, 507.
Meurs (Adolphe comte de) gouverneur de la Gueldre 270 et d'Utrecht 287.
Meys (Remy) 322; Gérard 323. Servais échevin de Maestricht 38; Laurent bailli de Maestricht 41, 76.
Middelaer (Le château de) livré aux Espagnols 257.
Middelerweert 239.
Millen (Les réformés à) 121, 133.
Minckelers (Léonard) 328.
Moervelt 137.
Montzen (La seigneurie de) engagée 462.
Mook 256.
Moretti commandant de la forteresse de Daelhem 471.
Mortier (La seigneurie de) engagée 461.
Mottecop v. Stupman.
Motterie (Claude de la) gouverneur de Maestricht 373, 388.
Mulstrom (van) 217.
Munster (La ville de) occupée par les Anabaptistes 10, 103, 114, 115, 148, 152.
Munster (Albert de) hérétique décapité à Aix-la-Chapelle 16.
Mutsemaker (Étienne) Anabaptiste de Maestricht 127, 144, 150, 169. — Philippe rebaptisé 150; sa confession 150; décapité 151.
Nassau (Jean comte de) général de cavallerie espagnole 362, 369, 395, 409.
Navagne 410, 435, 484. Érection et défense du fort 410, 411, 418, 426, 432, 503, 509, 510, 528.
Néau 259.
Neukerk 261.
Neuss 271, assiégé par les Espagnols 286.
Nieuwenhagen 351, 382.
Nino (Don Juan) 362, 366, 373.
Noorbeek 389, assemblée des États 389.
Nootstock (Pierre) échevin de Maestricht 26.
Noyelles (de) gouverneur du pays d'Outre-Meuse 372, 378, 384, 389, 403.
Nuth 315; assemblée des États de Fauquemont 420; engagère 462.
Nyen van der Linde (Jean) anabapbaptiste de Maestricht 129, 147, 148; décapité 148.
Nyenbeeck (Le château de) 286.
Nyenhoven v. Straelen.
Nymègue 256, 269.
Nys (Antoine) 76. Thomas échevin de Maestricht 93.
Nytsum (Melchior van) 11. Martin 11.
Odekirchen 211.
Odekircken (Gérard) secrétaire de

Digitized by Google

Klimmen 475.
Oedt 259, 265.
Oeteren (Léonard van) 322.
Ognate (Le comte de) 373.
Oirsbeeck (La seigneurie de) 350; engagée 462.
Oirsbeeck (van) v. Boviers.
Olislagers (André) 325; Nicolas receveur du pays de Fauquemont 421, 433, 434: démissioné 436, 437, 469; Henri 507.
Ophem (Jean van) 329.
Ossenbrug (Jacques van) émissaire anabaptiste de Munster 210—214.
Oud-Valkenburg (La seigneurie) 350.
Overbunde (Herman de) substitut du bailli brabançon de Maestricht 65, 76, 85, 91, 92, 94, 98.
Paell (Jérôme) van Attendorfl anabaptiste d'Anvers 170. Les révélations 170—172.
Palant (Werner de) drossart de Wassenberg 195; André 319.
Pappenheim (Le général) 392, 393.
Passart (de) bourgmestre de Maestricht 31.
Patter (Jean) anabaptiste 139, 140.
Pattoun (Guillaume de) 386.
Pauwels alias Ketelbueters (André) 83, 122.
Pelser v. van der Haegen.
Pelser (Jean) 448.
Perboum (Martin) Anabaptiste de Borne 121, 128; brûlé vif à Maestricht 128, 139.
Pesters lieutenant avoué hollandais du pays de Fauquemont 482.
Pitswegge v. Bloemendael.
Philips (Jean) v. Smeitken.
Prada (Don André de) 361.
Print (Remi, Jean et Pierre) bourgmestres de Maestricht 38, 309, 310.
Proenen (Pierre) 320, 321.
Randenraedt (Frédéric de) drossard-lieutenant du pays de Fauquemont 361, 378, 381, 390, 404, 434, 458.
Ratheim 215.
Renneberg (Le comte de) drossard de l'ammanie de Borne 195.
Reul (Dirk) 437.
Rimburg (La seigneurie de) 461; engagée 461.
Rhoe (Gaspar) 373.
Rietra (Lambert) Receveur du pays de Fauquemont 433, 459, 456, 467.
Rodenkirchen (Le curé de) 171.
Roerich 259.
Roll (Henri) chef des Anabaptistes de Munster 10, 47. Est le même que Henri de Hilversum 102 103, 209. Ses prêches à Wassenberg, Munster et Maestricht 101—105. Brûlé vif à Maestricht 104. Sa biographie 104—109, 133, 134. Rectification 227.
Rothem (Gilles de) ministre réformé 52, 110, 217; à Maestricht 146, 154; à Susteren 52, 196. Sa biographie 214—216.
Rothman (Bernard) chef des Anabaptistes de Munster 10, 103. Son livre: *Van der Wrake* lu à Maestricht 232—235, 555—557.
Ruremonde (La ville de) 132, 212. Occupée par les Espagnols 246, 247, 263, 265; par les Hollandais 391.
Saint-Trond 132.
Saefelen (Anabaptistes à) 74, 88, 146.
Schaesberg 351. La seigneurie engagée et vendue 462.
Schaesberg (Fr. de) commissaire des États 362; Michel 372; F. G. 382; Frédéric 477.
Schaloen (Libert de) 30, 31.
Scharne 429, 443, 444.
Scharne (Jean de) 323.
Schellart (Waleram de), commissaire

Digitized by Google

des États 362, 386, 406.
Schenck (Martin) 242, 243, 244, 250, 255, 256. Prisonnier 255. Élargi 265, 267. Surprend Nymègue 269; Passe aux Etats généraux 272; maréchal de la Gueldre 273.
Schimmert 420. Assemblée des Etats du pays de Fauquemont 420, 421, 422, 427, 429, 430, 445, 447. Aen gen Eynd 470.
Schimmert (Marie de) rebaptisée 153.
Schinnen. La seigneurie engagée 462.
Schin-sur-Geul 477. La seigneurie engagée 462, 463. Conditions 463.
Schoenmaker (Jean) Anabaptiste 142. — Ivo quitte Maestricht 169, 180; se rend à Aix-la-Chapelle 181. Sa femme à Anvers 180, 181, 182, 188.
Schoonvorst (Conrard de) seigneur d'Elslo 535, 537.
Schwartsenberg (de) 372.
Sélys (La famille de). Originaire de Maestricht 553. Gertrude 553—554, Robert 553, Marie-Anne tuée à Maestricht 553.
Sibbe 459.
Simpelvelt. La seigneurie engagée 462.
Sindorf 260.
Sint-Theunis 260.
Sittard (La ville de) 121; occupée par les Hollandais 391.
Slachtschaep (Henri) de Tongres, chef des Anabaptistes à Heughem 46, 47, 52; à Susteren 73; à Aix-la-Chapelle 46, 122; à Höingen 195. Sa biographie 196, 219, 216—226. Sa lettre à ceux de Susteren et de Maestricht 220—226.
Smeitken (Jean) de Maestricht, évêque des Anabaptistes 87, 109; à Dieteren et à Borne 109, 137; à Maestricht 110, 134, 146; fuit à Anvers 171, 172; change de nom 172, 175. Son emprisonnement et sa mort 176. Son testament 176. Sa femme à Anvers en prison 147, 175. Ses parents quittent Maestricht 169. V. Hoetz.
Snyders (Martin) commissaire des Etats et drossard de Geleen et d'Amstenrade 344, 400. Député à La Haye 344.
Solms (Le comte de) gouverneur de Maestricht 449, 459, 477.
Soons (Lambert) 391, 392, 428; greffier des Etats du pays de Fauquemont 436, 447, 448, 455, 458, 464, 467, 468, 472.
Spangemeker (Pierre) 87, 129, 143. — Georges 129, 159. — Martin 159; anabaptiste de Maestricht 145; quitte la ville 169. — François quitte la ville. — Mathieu anabaptiste 129, 142, 143, 149, 156; sa confession 143; décapité 144. Sa femme prend la fuite 147, 163. Ses enfants. V. Van den Bossche.
Spee (Le capitaine) 273. Guillaume 502.
Speyart van Woerden (Adrien) 555.
Stakenbroeck 391, 392.
Stas (Jérôme) bailli de Borgharen 327. L'avocat 456.
Steyn-Callenfels (Hartman Godefroid de) commandant hollandais de Maestricht 473.
Steyns (Guillaume) dit Boerenvijand 424.
Stercken (Chrétien) recteur des écoles de Maestricht 180.
Stevens (Jean) évangéliste, prisonnier à Maestricht 74, 77, 88—99; à Borne 123, 124
Stevensweert 408, 441, 471, 505, 509. Garnison espagnole 403. Combat 403. Le gouverneur de l'île

Digitized by Google

407, 424.
Stock (Jean van den) bailli de Geleen 492.
Stockum (Jean de) capitaine 250.
Stolberg 260.
Strabach (de) 478, 484. Jean 381.
Straelen 237, 261. Garnison espagnole 245, 246, 247, 250, 253, 254, 257, 258, 269, 270, 271, 273, 274.
Straet (Pierre) receveur général du Limbourg 398, 433, 437, 455.
Strasbourg 171.
Strucht (La seigneurie de) 350. Engagère 463.
Stuppman alias Mottecop, émissaire anabaptiste 66, 70.
Suchtelen 262.
Susteren (Les réformés de) 50—53. 56, 57, 69, 198—200. — Une lettre aux frères 220—226.
Susterseel 121.
Sutendael (de) 382.
Suyckerbacker (Hanske) de Cologne 178. Chef des Anabaptiste d'Anvers 178, 180.
Swanenberg 259.
Terblijt (La seigneurie de) 350, 351. Terre d'Empire 352, 353, 371, 386.
Thorn (Les Espagnols surpris près de) 264.
Till (Hans Willem van) drossard hollandais de Fauquemont 404, 409, 433, 478, 519. Le capitaine 470. George seigneur de Dhom 525.
Timmermans (Henri) Anabaptiste de Maestricht 129, 145, 152. Exécuté 152. — Marie quitte Maestricht 177, 178, 182.
Tongres 47, 132, 216.
Tongres (Henri de) v. Slachtschaep
Torck (Lubbert) gouverneur de Grave 276.
Tregnier (Antoine) commandant du château de Fauquemont 427, 432, 435, 442.
Ubach (La seigneurie de) engagée 462.
Ubaghs (Jean Casimir). Sa biographie 331—340. Liste de ses travaux 341—342.
Ulestraeten 291, 331. Engagère de la Seigneurie 462.
Unna (La ville de) 70.
Urdingen 269. Garnison espagnole 269, 273.
Urmond 197.
Vaels et Holsit (La seigneurie de) engagée 462.
Vaes de Scherpenberg 554.
Vaesrade (La seigneurie de) 350. Les États du pays de Fauquemont s'y assemblent 396, 407.
Valkenberg (Gertrude de) 90, 214.
Vele (Jean in den) Anabaptiste de Maestricht 126, 140, 145, 159. Quitte la ville 178. Prisonnier 179.
Velasco (de) 284, 390.
Velden 277.
Venlo (La ville de) 237, 238, 244, 391. Sectaires 211—213. Garnison hollandaise 244, 246, 250, 251, 253, 255, 265, 394. Trahison 273. Siége des Espagnols 277, 278.
Vels (Martin van den) 321.
Velt près Bergh 409, 477.
Venrade (Jean de) 121.
Vierssen 262.
Vinnius (Dénis) de Diest 208; curé apostat d'Aldeneyck 208; prêche à Höingen 45, 47, 83, 205, à Susteren 52, 195; à Havert 121; à Wassenberg 195; à Munster 196. Sa biographie 204—208.
Visé (La ville de) 421, 432.
Vlasrath (Le château de) 254. Garnison espagnole 254, 266.
Vliermael 177.
Voerendael 351. La seigneurie engagée 468.

Digitized by Google

Vos van Bronshem 518.
Vrients (Marcellus) 527.
Vuegen (Servais) Anabaptiste de Maestricht 142.
Wachtendonk 273, 274. Garnison hollandaise 246, 252, 253, 256, 259, 261, 262, 265, 266. Sectaires 212.
Walbeeck 258, 264, 265.
Wanckum 265.
Wanssum 275. Les Espagnols s'y retranchent 275. Y sont attaqués 276.
Wassenberg 102. Les sectaires 102, 103, 209.
Weert 202, 203. Le général Jean 421.
Wees 259, 260, 265.
Well 240, 245, 249, 258, 273, 274. Le château assiégé par les Hollandais 240, 241, 242, 243. Pris 243. Assiégé par les Espagnols 244, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 256. Les retranchements du cimetière et le château pris par les Espagnols 277 - 286.
Welten 382.
Wesel (Les sectaires de) 114.
Westenberg (Arnold) anabaptiste de Cologne 171. Gérard son frère 171.
Widdershoven (Martin) 371. Jean 381, 491.
Wilre et Cartils 364, 506.
Wiltz (Le comte de) Gouverneur des pays d'Outre-Meuse 435, 442, 477.
Winnekendonk 265.
Wissel (Englebert van) 239, 248.
Wissen 264.
Wirtheim (Pierre) Sectaire anabaptiste 103.
Willemszoon (Jean) de Ruremonde, roi des Anabaptistes 189, 190.
Wynants (Paul) secrétaire de Maestricht 175.
Wynantsrade (La seigneurie de) 350.
Ylen (van) receveur hollandais du pays de Fauquemont 469.
Ysenbroeck près Sittard 113. Assemblée des Anabaptistes 113, 140, 146, 148, 160.
Ysenbroeck (Léonard de) chef des Anabaptistes 121, 138.
Ysselsteyn (Christophe de) 240, 243, 256, 259.
Yve de Warelles (Renier) gouverneur de Stevensweert 407, 434.
Xanten (La ville de) 255, 269.

SCEAUX ET ARMOIRIES.

Belderbusch (de) 470
Bergh (van den) 383
Bongard (de) 372
Bouillon (le Duc de). . . . 408
Bunde (de) 298
Caldenborn (de) 406
Cortenbach (de) 387
Draeck (van) 406
Duvenvorde (van) 406
Eynatten (de) 386
Fauquemont (Les États de). . 491
Gent (van) 487
Grobbendonck (de) 524
Groot (de) 365, 436
Gulpen (de). 445
Hoen de Hoenshuys 386
Hoensbroeck (de) 353
Imstenraedt (de) 480
Isendoorn (de) 467
Ittersum (van) 470 470
Laverne (Le comte de) . . . 471
Marnay (Le marquis de) . . 363
Meer (de) 365
Melo (Le comte de) 445

Digitized by Google

Mötterie (Le comte de la) . . 373
Noyelles (Le comte de) . . . 372
Oultremont de Ribaucourt (de) 390
Pattoun (de) 387
Randenraedt (de) 361
Rode van Heeckeren. . . . 470
Salm (Le Rhingrave de) . . . 487
Schaesberg (de) . . . 362, 386
Schellart (de). 363, 386
Sélys (de) 553
Solms (Le comte de). . . . 449
Spinola (Le marquis de) . . 359
Steyn-Callenfels (de) . . . 473
Till (van) 404
Yve de Warelles (de) . . . 407

Digitized by Google

Digitized by Google

Quelques remarques.

Le Comité prie MM. les membres de la Société de vouloir lui signaler les objets d'antiquité et d'art, qui pourraient servir au Musée, que la Société s'occupe à former.

Tout ce qui est destiné à la Société doit être adressée *franc de port* à son local, ancien hôtel de ville à Maestricht.

L'admission dans la Société se fait par le Comité sur la proposition de deux membres. Pour devenir membre honoraire, il faut l'unanimité des voix; pour devenir membre correspondant ou effectif, la pluralité des voix suffit.

Dans le courant de chaque année une assemblée générale de tous les membres effectifs est convoquée au local ordinaire, afin de contrôler les finances et d'élire des membres du Comité dont le terme expire.

L'auteur d'un Mémoire ou d'une Notice publiés par la Société, a droit à 50 tirées à part. Le comité n'assume pas la responsabilité des opinions émises dans les travaux publiés dans ces recueils : chaque auteur répond de son travail.

Les *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg* forment par an un volume d'environ 500 pages in 8°, orné de gravures ou de lithographies. Le prix du volume est de huit francs pour les non-sociétaires. *Les membres effectifs de la Société les reçoivent gratis.* La contribution des membres effectifs est de trois florins ou six francs trente-quatre centimes par an. On s'adresse pour les publications à M. le docteur Schols, bibliothécaire de la Société, à Maestricht.

Le catalogue des livres de la Société sera envoyé à ceux des membres qui en feront la demande au bibliothécaire.

MM. les membres de la Société qui habitent le duché et les environs de Maestricht, sont priés d'indiquer une personne en cette ville, à Ruremonde ou à Venlo, chez qui l'on peut déposer les envois de la Société, qui leur sont destinés, afin d'éviter les frais de port qui sont considérables.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BUCHBINDEREI
VON
AUGUST WERZ
MÜNCHEN

Digitized by Google